Digitized by Google

XXX. 1. 35
P. 7.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

HIERONYMI ZANCHII BERGOMATIS, THEOLOGI CLARISSIMI,

EPISTOLARVM

LIBRI DVO:

In PRIMO *variæ materiæ Theologicæ controuersæ, solidè pertractantur; quarum* Indicem, *statim post Epistolam Dedicatoriam reperies.*

Secundus continet Epistolas Familiares, *tam ipsius ad Principes, Nobiles & doctos viros, quam illorum ad ipsum.*

Quibus in fine subiiciũtur ORATIONES *ipsius, in tribus celeberrimis Academiis, de materiis Theologicis habitæ.*

Nunc primùm hæredum studio in lucem editi.

Cum Indice rerum & verborum locupletissimo.

BIBLIOTECA NAZ.
ROMA
VITTORIO EMANUELE

HANOVIÆ
Apud Guilielmum Antonium,
MDCIX.

MAGNIFICIS, ORNATISSIMIS ET PRVDENTISSIMIS Viris,

Dn. NICOLAO HELDEVIER,
Dn. PETRO KINDT,
Dn. PAVLO CHOMBART,
Dn. ABRAHAMO HAMERO,
Nouæ Vrbis *Hanouiensis Consulibus*, Dominis ſuis perpetuâ obſeruantiâ colendis, Hæredes *Zanchiani*, gratiam & pacem à Domino precantur.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

QVum admirabili Dei prouidentiâ, in hac extrema mundi ſenecta, diuinũ illud libros imprimendi artificium, inuentum & patefactum ſit, vt liberalium artium veræque Philoſophiæ fontes aperirentur, inprimis verò Sacroſancta Theologia, & lux Euãgelicæ veritatis, quæ in denſiſſimis tenebris, maiorum noſtrorum tempore tãtùm non obruta latuerat, rurſus accenderetur, & in toto terrarum orbe magis magisque

illustraretur: Oportuerat sanè omnes omninò illos, qui animos suos ad scribendũ applicant, in eo totos versari, vt non alia in medium afferrent, quam quæ ad honorem inprimis Dei & Ecclesiæ ipsius vtilitatem & emolumentum spectant. Verùm, proh dolor, ipsa experientia, contrarium planè demonstrat. Vt enim omittamus scurriles vanorum hominũ ineptias, obscœna Epigrammata, fabulosas inuentiones, & similes nugas, ad pretiosissimi temporis iacturam vltrò accersendã malitiosè excogitatas; vt etiã nihil dicamus de Grammaticorum, nouorumque Criticorum, de obsoleto aliquo vocabulo, rixis & cõtẽtionibus, nullum planè vsum habentibus, in vita quotidiana, de philosophastrorum quoque in diuersas sectas dissilientium vanis altercationibus, quibus veræ Philosophiæ studiosi impediuntur, ne ea, quæ ex bonis authoribus didicerũt, ad verum vsum & praxin vel in Theologia, vel

gia, vel in Iurisprudentia aut Medicina traducant: Quis non ex animo deploret hostiles pugnas, acerbas digladiationes, & horribiles controuersias, quibus Theologia omnium scientiarum domina, à malè feriatis hominib. quotidiè dilaceratur?

Non de iis tantum loquimur, qui veræ religioni iamdudum apertum bellum indixerunt, quales sunt inter alios, Mōachi *illi* Loiiolani, *qui sanctissimo Seruatoris nostri nomine, ad suæ sectæ inscriptionem fœdissimè abutuntur; quorum tanta est impudentia, vt millies conuicti & refutati, eadem tamen sophismata itētidem repetere, & cramben multoties coctam & recoctam, quæ (vt in veteri prouerbio) mors est, denuò apponere non erubescant; sed dolendum est, eos, qui vno ore veritatem Euangelicam profitentur, ob scrupulos quosdam fundamētum religionis per se & propriè non tangentes, tam acerbè inter se confligere ac si plane diuersa*

*eſſet religio; quòd ſanè ab omni Theologo
alieniſſimũ eſſe oportebat: vtpote cuius of-
ficiũ eſt iuxta Apoſtolũ, rectè* ſecare ſer-
monẽ veritatis, & obſeruare hypo-
typoſin ſanorũ verborũ. *Interim eſt
quod gratias agamus Deo opt. max. qui
in cõfuſa illa tot ſcripturientiũ ſylua gra-
ues etiã nonnullos & cordatos viros exci-
tauit, qui ipſius gloriam & electorũ ſalu-
tẽ ſibi tanquã vnicum ſcopum proponen-
tes, neceſſaria Theologiæ dogmata diluci-
dè expoſuerunt, veramque ſententiã con-
tra omnis generis hæreticos firmiſſimis
argumẽtis ex S. Scriptura deſumptis mu-
niuerunt, & confirmârunt. Quorum no-
mina cũ multis odioſa ſint, attingere ope-
ræpretium non fuerit. Inter eos autẽ ſi pa-
rentis & ſoceri noſtri piæ memoriæ D. D.*
HIERONYMI ZANCHII *nomen
profiteamur, neminẽ eſſe arbitramur, qui
nos iure queat reprehendere. Nam extat
ipſius ſcriptum longè vtiliſſimũ planeque
neceſſa-*

necessariū de tribus Elohim, *vnico verò Iehoua, quod vel ipsi Pōtificii, teste diplomate Cæsareo, suo calculo comprobârunt, & aliæ ipsius lucubrationes antehac editæ, summo cum fructu à nostræ religionis hominibus euoluuntur; Quæ res nos iam olim permouit, vt quæcunque in ipsius chartis tanquam* κειμήλια *adhuc delitescerent, studiosè nobis eruenda & in lucem publicam producenda esse iudicaremus, atque eius rei specimen non vulgare ante annum exhibuimus, secundam nimirum* Miscellaneorum *partem, quā multis gratam & acceptam fuisse re ipsa cognouimus. Nunc igitur in eodem opere pergentes alium libellum afferimus, ex eiusdem* Hieronymi Zanchii *& aliorum autographis curiosè descriptum:* EPISTOLAS *scilicet ipsius de variis Theologiæ materiis orthodoxè & sincerè perscriptas, quibus adiectæ sunt nonnullæ clarissimorum in Ecclesia virorum ad*

eum literæ transmissæ, itemque Orationes *nonnullæ de materiis Theologicis in tribus Academiis*, Argentinẽsi, Heidelbergẽsi, *&* Neapolitana Nemetum *diuersis temporibus ab eodem parẽte & socero nostro Zanchio f.m. habitæ, de quibus omnibus aliquid hîc tanquam in proœmio dicendum esse videtur. Cæterũ non est quod quis à nobis exspectet prolixam de Epistolis, & earum vsu, & conscribendi ratione tractationem, quæ à variis authoribus inprimis verò ab illis Italis qui in M.T. Ciceronis, Plinii iunioris, & aliorum epistolas cõmentati sunt, prolixè & accuratè olim exposita fuerunt. Hæc enim cum generalia sint, nec ad institutum nostrum pertineãt, breuitatis ergô præterimus, & ad ea, quæ huius loci sunt propria, nos conferimus. Primum igitur hîc animaduertendum est; has Epistolas Zanchii non esse de rebus vulgaribus aut ludicris compositas, sed de controuersiis in*

ſtis in tota Theologia difficillimis & quæſtionibus obſcuriſſimis conſcriptas; vtpotè, de myſterio Trinitatis, de perſona filii Dei θεανθρώπου, de Sacramentis, de diſciplina, de iuſtificatione, *& ſimilibus: quæ rectè intellecta, quantum emolumentum omnibus verè fidelibus, inprimis verò verbi diuini miniſtris adferant, facilè prudentiores intelligunt. Optandum quidem eſſet, Eccleſiam ita eſſe tranquillam, vt eiuſmodi diſceptationibus & pharmacis opus non haberemus; ſed cum res ipſa doceat, nullam vnquam tam portentoſam hæreſin fuiſſe exortam, quæ non noſtro hoc ſæculo rurſus ab inferis reuocetur, Quis tam amens fuerit, vt arma illa apprehendere noluerit, quæ ab iis, quorum operâ feliciter illæ olim iugulatæ ac debellatæ fuerunt, quaſi de manu in manum porriguntur? Videmus, ſi vnquam aliâs, in hoc vnum noſtro æuo Sathanam cum ſuis organis incumbere, vt*

vniuersum religionis nostræ fundamentũ vndiq; labefactet, nunc sacrã Scripturam eiusq; interpretationẽ ab authoritate humana suspendendo, nunc SS. triadẽ horrendis blasphemiis oppugnando, nunc filii Dei personam & officium variis cõmentis ac deliriis obscurando, nunc necessarias disciplinæ habenas turpiter laxãdo & vitam spurcam ac contaminatã, minimeq; Christianis hominibus dignam in Ecclesiam introducendo. Contra hæc mõstra singulis verbi Dei præconibus, qui fideliter suo munere defungi volunt, depugnandũ est; veterani plerique milites occubuerunt, nihil igitur consultius, quàm, vt maiorum nostrorum armis vndique conquisitis, se suasq; Ecclesias tueantur, & ingruentẽ hostẽ repellãt. Quàm verò solidè simul ac dilucidè, quã δεικτικῶς & methodicè, hic noster Zanchius *varia hæresiũ portenta, partim suo, partim collegarum totiusq; facultatis Theologicæ nomine refutâ-*

futârit, quamq; salutaria petentibus Ecclesiis & amicis consilia suggesserit; studiosi lectores nullo negotio deprehendent. Habebat enim (quod sine inuidia dictum volumus) Parens ille & socer noster p. m. hoc præ aliis Theologis peculiare, quod in philosophia Aristotelica accuratissimè versatus esset, ita, vt quid in quaq; re lateret, facilè perspicere & difficillimos quosq; nodos nullo negotio posset dissoluere; quod & Clarissimi quiq; Theologi, vt ex illorum literis patet, in ipso agnouerũt. Deinde hoc etiam attendendũ est; nos non frustra admiscuisse varias doctis. Theologorum Epistolas ad D. Zanchiũ ex diuersis regionibus scriptas, cuius rei nobis exemplũ præbuerũt, qui ante hac Epistolas Caluini, Bezæ, *& aliorũ ediderunt.*

Primũ. n. iucundũ est, perlegere illorum virorũ literas, & quasi in intima ipsorum animi penetralia introspicere, qui his postremis temporib. obscuro mundo clarissi-

mam Euangelicæ veritatis facem prætulerunt. Deinde suauissimum est, intelligere, quanta inter ipsos fuerit concordia, quàm cõiuncto zelo, quantâ pietatis conspiratione viri illi Dei in commune opus Domini indefesso studio incubuerunt. Deniq; vt diuersas materias omittã, nequaquam inutiles aut aspernandas, quas ipsæ Epistolæ sigillatim inspectæ exhibebunt, mirum est quantũ conferant ad integram perfectamq; istorum temporum historiam animo complectendam & infigendam.

Postremò hoc etiam sciendum est, nos orationes quasdam Zanchianas numero quidem paucas, sed argumento & rerum pulcherrimarum tractatione præstantissimas, huic operi voluisse attexere, tum vt volumen eò esset plenius, tum vt studiosissimus Lector omnimodâ vtilissimarum considerationum copia vberrimè saginaretur. Neque verò necesse est vt de iis pluribus hic agamus, quæ seipsas omni ex

parte

parte mirificè commendant, adeò vt de iis vetus illud prouerbium Iure queat vsurpari; Ex vngue leonem. *Nunquam enim operam dedit* Zanchius, *vt ambitiosorum quorundã instar inani quodam tinnitu delicatorum aures demulceret,* aut (*vt ait ille*) proferret--

-- Versus inopes rerum nugasq; canoras;

Sed in hoc omnem lapidem mouit, vt quicquid in medium adduceret, illud totum ad exactam sinceræ Theologiæ cognitionem, ad veræ pietatis exercitium, & ad vitæ honestatem & tranquillitatem promouendam comparatum esset. Atq; hæc quidem de re ipsa sufficiant.

Nunc alteram aggredimur huius præfationis partem, in qua vos nobis honorificè compellandi istis, Magnifici, Prudentissimiq; viri, Consules Dignissimi, causæq; explicandæ cur vobis hæc κειμήλια *asscribenda, vestroq; honorifico nomini,*

dedicanda esse censuerimus. Ne verò vos diu suspensos detineamus, dicemus ingenuè, idque quam fieri poterit breuissimè, quid nos commouerit, & permouerit. Obtulimus ante annum Senatui Franckenthalensi Secundam, de qua ante diximus, Miscellaneorum partem, *eamque ipsis non ingratam fuisse re ipsa deprehendimus. Causas verò eius dedicationis à similitudine exilii parentis & soceri nostri p. m. cum ipsorum exilio & fortuna desumptas, apud eos fusius explicauimus, quæ tamen in vos non minus, quam in illos exactissimè quadrant. Nam & vos veræ religionis ergô patriis sedibus expulsi, ad has regiones confugistis, vos cum meretrice illa Babylonica bellum* ἄσπονδον *gerentes, in hoc perpetuo laboratis, vt gloriosissimi regni Christi pomœria apud vos longè lateque diducantur; vos fidis pastoribus grauissimis impensis vndequaque*

conuo-

conuocatis ac liberalissimè sustentatis, hoc vnum vobis sanctissimè proponitis, vt & conciues vestri in vera religione purè instituantur, & omnis generis hæresiarchæ, tamquam lupi rapaces, ab ouilibus vestris arceantur.

Quamobrem vix de Franckenthalensibus cogitare potuimus, quin vestrum exilium, vestra pietas, vestra ciuitas, vestraque in pios omnes præclarissima merita, oculis animisque nostris obuersarentur; adeoque ad hoc opus, in quo non vulgaria pietatis subsidia & exercitia traduntur, offerendum & dedicandum nos instigarent. Quibus non immeritò hoc etiam addendum est, quod pietas & φιλοξενία *vestra miris modis apud omnes bonos commendatur. Est ea quidem laus immortalis,* Illustris & Generosissimi vestri DOMINI, DOMINI PHILIPPI LVDOVICI, Comitis in Hanaw

& Rhineck, Domini in Müntzenberg, *&c. quod vos, ob veram pietatem exulantes, in primariam suæ ditionis vrbem, in gratiosam tutelam & fidem recepit, quod Religionis ac disciplinæ, liberum vsum permisit, quod omnis generis priuilegiis & immunitatibus, gratiosissimè donauit. Non vulgarem etiã commendationem merentur conciues vestri, qui tanto zelo Christum sitiunt & esuriunt, seq; honestissimarum legum vinculis, libentissimè regi patiuntur. In eo autem peculiariter sese vestra virtus exserit, quod graue nouæ illius ciuitatis administrandæ pondus tam animosè sustinetis, vestrosq; conciues, non verbis tantùm & admonitionibus, sed præclarissimis factis & exemplis ad omnis generis virtutes, & humanitatis exercitia atq; officia excitatis atque prouocatis. Pergite igitur, sub fido patrocinio & adiutorio Generosissimi vestri Domini, &c. in hoc pio officio: decurri-*

currite hoc præclarum & vtile stadium, vobis ipsis & posteritati consulite, Magnifici viri, neq; ad maleuolorum vestrorũ strepitus contremiscite, ædificate templum Domini, dispersa ipsius mẽbra colligere iuuate, coniungite cum professione veræ doctrinæ seriam vitæ emendationẽ, tollite æmulationes ac dissidia. Illustrem & Generosissimum vestrum Comitem & Dominum, &c. legitimo & debito honore & obsequio afficite & prosequimini, ac date operam, vt gratiosum illum erga vos fauorem & patrocinium continuare, vobisq; omnibus idem ius ex æquo administrare pergat,

Diuersamq; regat, nullo discrimine gentem.

Hoc modo conciuib. vestris diuturnam requiem & incolumitatem, vobis verò vestrisq; liberis æternam gloriam proculdubio comparabitis. Quam ad rem, si quid adiumenti vobis adferre poterit hoc opu-

ſculum, (quod ſperamus non fore exiguũ,) rogamus, vt Amplitudo veſtra, eo quo à nobis offertur animo, hoc eſt, candido & beneuolo id accipere, non dedignetur. Nobis ſanè in hac dedicatione nihil aliud propoſitum eſt, quam vt Amplitud. veſtræ de tot egregiis virtutibus officiosè gratularemur, voſq; ad ſtrenuè porrò pergendum, hac noſtra narratiuncula, tanquam nouis calcarib. additis, incitemus.

Quod vt Deus faxit ad nominis ſui gloriam per Filium ipſius vnigenitum precamur. AMEN. *Valete Magnifici, Ornatiſsimi, Prudentiſsimiq; viri, Domini perpetuo honore obſeruandi; Menſe Martio, Anno Saluatoris noſtri* 1609.

Veſtræ Magnif.
obſeruantiſſimi & ſtudioſiſſimi
hæredes Zanchiani

Ludouicus / *Hier. Robertus* { *Zanchii.*
Georgius Gabelius

LECTO-

LECTORI BENEVOLO SALVTEM, AB EO, QVI EST vera Salus.

DVo ſunt, de quibus, Candide Lector, in veſtibulo libri moneri debes. Noſti quid Orthodoxa primitiua Eccleſia, quid Neoterici viri doctiſſimi præuiâ diuinâ Scripturâ de ἀρτοκλασίᾳ, ſeu panifragio ſenſerint: ab his autor noſter *pag. 225. & ſeqq.* diſſentire videtur. Sciendum tamen quæ ibidem ſcripta habentur, à pacis ſtudioſo animo profecta eſſe. Temporis enim illius, & aliarum circumſtantiarum pacificus Theologus rationem habendam eſſe duxit: poſteà tamen ita ſemetipſum declarauit, vt bonis & æquis facilè ſatisfaciat. Neq; verò ſi quid infirmis ad tempus conceditur; id pertinacibus, & præfractis ideò quoq; dandum eſt. Atq; hoc eſt primum, de quo amice Lector monendus eras. Alterum eſt, quandoquidem viri boni & aperti, liberè & candidè ſenſa ſua ſoleant apud amicos expromere, confido Lectores, harum Epiſtolarum in optimam partem accepturos ea, quæ vel D. Zanchius, vel alii magni viri, ad ipſum de ſeculi illius ſtatu, ſibi mutuò perſcripſerunt. Quod te amice Lector ſcire volui. Cætera iudicio tuo, ſed candido & ſincero relinquo, teq; plurimùm ſaluere iubeo.

ELENCHVS EPISTOLARVM THEOLOGICARVM, QVÆ in primo libro continentur.

Synodi Pincouienſis, Minoris Poloniæ Epiſtola, & eiuſdem Confeſſio de ſancta Trinitate ad Profeſſores Theologiæ & Paſtores Eccleſiæ Argentinenſis 1. & 8.

Zanchii ad præcedentem Epiſtolam, nomine omnium Paſtorum & Profeſſorum Scholæ Argentinenſis, reſponſio 9

Eiuſdem ad Chriſtophorum Thretium Polonum 11

Eiuſdem ad Paſtores & Profeſſores in Polonia 12

Eiuſdem ad Felicem Crucigerum Eccleſiarum in Polonia reformatarum ſuperintendentem 27

Eiuſdem ad Illuſtrem virum Polonum Stanislaum Oſtrorock 30

Eiuſdem ad fratres per Poloniam de Mediatore 35

Eiuſdem, ad Illuſtres, generoſos & Magnificos Dominos, Eccleſiarũ reformatarũ per Poloniã & Lithuaniam ac Ruſſiam Patronos: & Reuerendos viros, Ieſu Chriſti ſeruos, earundem Eccleſiarum Orthodoxarum Miniſtros 39

Eiuſdem de Caluini locis quibuſdam de Trinitate iudicium & defenſio, ad amicum quendam 43

Eiuſdem de diſcernendis ſpiritib. ad amicum quendam reſponſio 60

Eiuſdem ad argumenta quædam Philoſophica cuiuſdam ſemi-Ariani, reſponſio 101

H.S. Roſerii ad Zanchium de locutione Gen. 1. Faciamus hominem, *quæſtio* 143

Zanchii

Zanchii ad hanc quæstionem responsio 146
Eiusdem ad D. Andreæ Dudithii epistolã de Ecclesia 147
Eiusdem ad D. Ioannem Cratonem, Cæsar. Maiest. Medicum 151
Eiusdem ad eundem de Confessione fratrum Waldensium, & de Eucharistia ægrotis in ædibus priuatis administranda 153
Eiusdem ad eundem de libello Iodoci Harchii Medici de Cœna iudicium 156
Eiusdem ad varias quæstiones eiusdem responsio 158
Eiusdem ad Illustrem & Generosum Comitẽ à Wittgenstein, summum Aulæ Magistrum 162
Eiusdem ad Ioannem Wolfium, de excommunicatione 163
Eiusdem ad Illustrissimum Principem Frid. III. Electorem, de eadem materia 166
Eiusdem ad Ioan. Hasleri Theses de Deo ex Metaphysicis Arist. responsio 188
Eiusdem ad quæstionem: Num spurii in Ecclesia baptizari possint & debeant, responsio 191
Eiusdem ad quæstionem. An qui in adolescentia flagitium aliquod enorme admisit, & postea resipuit, ad Ministerium verbi sit admittendus, responsio 195
Caspari Corylici Arfeldẽsis Ecclesiæ in Comitatu Wittgensteinensi pastoris quæstio: An Sagæ & Maleficæ sint cremandæ, proposita Zanchio 198
Zanchii ad quæstionem hanc, responsio 199
Eiusdem ad Thomam Erastum, de eadem quæstione, responsio 203
Eiusdem ad Giphanium, de adoratione carnis Christi 204
Eiusdem ad Ioan. Sturmium de eadem quæstione 207

Ioannis Wilhelmi Stuckii scrupuli, ex Confessione Zãchii collecti, & eidem ad explicandum propositi 209
Zanchii ad scrupulos illos responsio 212
Ioan. Wilhelmi Stuckii de hac Zanchii responsione iudicium 217
An liceat fidelibus peregrinis in Germania, vbi propriã non habent Ecclesiam, Baptismum sumere à Germanis, qui de Cœna aliter, quàm ipsi sentiunt, docẽt, consilium missum ad fratres quosdam 219
Ottonis à Grünrade quæstio proposita Zanchio 223
Zanchii ad quæstionem Nobilissimi viri D. Ottonis à Grünrade de fractione panis responsio 224
Nobilissimi huius viri de hac Zanchii responsione iudicium 235
Zanchii ad eundem, de eadem materia, Ceremoniam istam, omnino in Ecclesiam esse reuocandam 238
Eiusdem ad eundem Nobilissimum virum 240
Eiusdem ad Clarissimum virum & excellentissimum I.V. Doctorem Ioannem à Glauburgo, de Cœna & excommunicatione à Cœna 241
Iacobi Bordesii quæstio: Num meritum mortis Christi fuerit necessarium, ad carnis ipsius, sanctificationem 249
Zanchii ad quæstionem illam responsio 254
Eiusdem ad Henr. Saleburgium, de propositione, Panis est corpus Christi verum, naturale & essentiale, nomine totius facultatis Theologicæ responsio 269
Eiusdem, ad eundem, de eadem propositione 271
Zach. Vrsini, ad H. Zanchium, de eadem propositione, epistolium 304
Eiusdem Vrsini defensio verborum quorundam ex libello Germanico, cui titulus est, Gründtlicher Bericht, *desumtorum* 305

Zanchii

Zanchii ad Marcum Meningum Superintendentem Bremensem, epistola, de Cœna 317
Eiusdem ad eundem, non esse vtendum ista propositione 334
Eiusdem ad eundem, de eadem propositione 336
Eiusdem ad eundem, de nostra ad Deũ conuersione 338
Eiusdem ad Enichium Medicum Bremensem de superiori propositione Saleburgii 341
Eiusdem ad eundem 343
Eiusdem ad Doctores & Professores Theologicæ facultatis Academiæ Heidelbergensis, de iustificatione hominis 345
Summa doctrinæ Schwenckfeldii, collecta ex scriptis ipsius à D.D. Tossano 356
Zanchii responsio ad hæc deliria, missa ad D. Tossanum 361
D. Tossani de hac responsione iudicium 382
Zanchii ad Petrum Colonium de Cœna 384
Eiusdem de Thesibus Ioan. Marbachii iudicium ad Ioan. Sturmium 388
Eiusdem ad Sturmium consolatoria 391
Eiusdem ad Conradum Hubertum olim Amanuensem & Diaconum D. Buceri, consolatoria 397
Eiusdem ad Samuelem Hubertum Conradi filium, consolatoria 403
Petri Martyris ad Ioannem Sturmium de Cœna 404
Buceri responsum ad Bonifacii Wolfhardi & fratrum Augustanorum acerbiusculam epistolã, de Eucharistia & Cofessione Augustana, quomodo ei subscripserint, & non subscripserint Argentinenses 412
Quæstiones octo propositæ Theologis Ecclesiæ Geneuensis, & ad eas eorundem responsio 420
Zanchii ad Elizabetham Serenissimam, Christianæ

Religionis protectricem, & potentissimam Angliæ, Franciæ & Hyberniæ Reginam 423
Eiusdem Theses de fide electorum, & de Thesibus illis iudicium Doctorum & Professorum Theologicæ facultatis Academiæ Marpurgensis 451
De iisdem Thesibus Theologorum Heidelbergensium iudicium 457
Theses Zanchii de fine seculi: de Antichristo: de signis finis seculi: de prædestinatione: de vinculis quibus colligamur Christo & Ecclesiæ: de fide 466. de promissionibus 467. & de omnibus istis Thesibus, Pastorum & Professorum Ecclesiæ & Scholæ Tigurinæ iudicium 467
De superioribus Thesibus omnibus Ministrorum Ecclesiæ Scaphusianæ iudicium 478
Ministrorum Ecclesiæ Basiliensis iudicium 479
Ecclesiæ & Academiæ Basiliensis de iisdem Thesibus iudicium 482
Thomæ Ambrosii Blaureri iudicium 483
Ioannis Pistorii ad Ioannem Sturmium 484
Petri Martyris ad Ioannem Sturmium 486

HIERO-

HIERON. ZANCHII THEOLOGI CLARISSIMI, *EPISTOLARUM* THEOLOGICARUM *LIBER I.*

BIBLIOTECA N.
ROMA
VITTORIO EMANU

Seniores & Ministri in synodo Pinconiensi, Minoris Poloniæ congregati, Professoribus Theologiæ, & Pastoribus Ecclesiæ Argentinensis,

Gratiam & pacem à Deo Patre, & Domino Iesu Christo.

NON dubitamus, fratres in Domino venerandi ad vos vsque peruenisse rumorem de turbatis Ecclesiis nostris per Stancarũ, qui Sabellii dogma de Trinitate, & Nestorii de Christo Mediatore, vnico Filio Dei resuscitauit: quod quoq; ipse, quanquam tergiuersetur, libello impuro edito contra omnes vbiq; pias Ecclesias, quas *Arianas* vocat, non obscurè testatur. Nos verò cùm simus fratres vestri in Domino, eundem Christum Filium Dei, verum Deum & hominem Mediatorem nostrum apud Deum Patrem agnoscentes, noluimus ea de re vos non commouere: quin & hortari, quò communem veritatis hostem, coniunctis viribus adoriamur

& prosternamus, vt alii qui inferiores sunt, nec eius fraudes deprehendunt, facilè effugere possint.

Principiò sciatis, eum nolle omnino agnoscere veram Trinitatem, qualem nobis Scriptura tradit, & in Baptismo Christi manifestata est; vbi Pater auditus in voce; Filius visus in carne; Spiritus in specie columbę: sed semper *Trinitatem confusam vnum Deum somniat*, ad quem suum vnum Deum, Scripturæ inauditum, Mediatorem statuit, hominem tantùm Christum, quem & huius Dei Trinitatis filium, & ab illa missum nugatur, & ad illum intercedere pro nobis fingit. Quòd si quis distinctè eum roget, an credat, *Patrem verum esse Deum: an quoq; Filium esse verum Deum, de Deo vero genitum: tum quoq; Spiritum S. Deum*, vbi tandem vera Trinitas ex distinctione aduersum eius confusioné emergit: clamat, nos Arianos & hæreticos esse. Quòd si ex eádem distinctione obiicimus, Filium Dei, Deum de Deo & verum hominem ex homine, esse Mediatorẽ ad Deum Patrem, duos Deos nobis obiicit, inquiens: *Vnus est Deus Trinitas: quòd si vnus, Filius Dei, Deus non potest esse Mediator, quia essent duo Dii. Oportet ergo, vt ad vnum Deum Trinitatem, sit Mediator homo tantùm Christus: aut vnà Pater cum Filio, & Spiritus S. vnus Deus, Trinitas erit Mediator ad Propatora Valentini*: vbi facilè videre est, quòd Christum Dei Filium, atque ita Deum ex Deo, cum Iudæis penitùs abnegat, & hominem tantùm ad Trinomium Deum statuit, nomen Christi tantùm in Trinitate relinquens, & extra Trinitatem, hominem Christum veluti alterum

Vbi distinctio vera & realis retinẽda est, vt in Trinitate, Stancarus nullã vult: Vbi vnitas perpetua retinenda, vt in vno Christo, ille diuidit, alium Deum, aliũ hominem statuens.

ab illo vano nomine submouens, & vni Deo Trinitati supplicem faciens, & seruum cum omnibus aliis, quam hæresin & Samosateno, & Marcello Athanasius tribuit. Hinc etiam eò dementiæ & furoris deuenit, vt omnes ferè locos Scripturæ, vbi nomen DEI auditur, corrumpat, suo Deo confusæ Trinitati illud adaptans. *Gratia*, inquit, *& pax à Deo*, Trinitate: *Vnus Deus*, id est, Trinitas: *Vnus Mediator Dei*, id est, Trinitatis, *& hominum, homo Christus*. Sic *Vt cognoscant te verum Deum*, id est, Trinitatem, *& quem misisti Iesum Christum*, id est, hominem: & mille alios locos Scripturæ similiter corrumpit.

In oratio[ne] Vnum esse Christum fol.98. impress. noui Basilea.

1. Tim. 2.

Ioh. 17.

Nos verò contra confusionem eius Sabellianam, semper distinctionem obiicimus, qualis est vbique in Scriptura. In Baptismi forma, vbi tres, non tria confusa nomina audiuntur, Patris, eiusque Filii, tum Spiritus S. Obiicimus manifestationem veræ & non confusæ Trinitatis in Baptismo Christi. Obiicimus & Symbolum Apostolicum, tùm ferè omnia alia Symbola, vbi distinctè in Deum Patrem, & in Filium eius Dominum Iesum Christum, tum in Spiritum S. creditur: neq; vspiam Trinitas confusa, vnus Deus dicitur, aut tres isti, vt sint vnus, confunditur. Sic locum 1. Corinth. 8. obiicimus, vbi etiam distinctio ista euidentissimè demonstratur: *Nobis autem vnus est Deus, qui est Pater, ex quo omnia: Vnus Dominus Iesus Christus, per quem omnia*, &c. Et aliàs: *Vnus Spiritus S. in quo clamamus Abba, Pater.*

Hincq; interpretamur secundùm Scripturas locos ab eo corruptos, & cum præcipuè, in quo

& prosternamus, vt alii qui inferiores sunt, nec eius fraudes deprehendunt, facilè effugere possint.

Principiò sciatis, eum nolle omnino agnoscere veram Trinitatem, qualem nobis Scriptura tradit, & in Baptismo Christi manifestata est; vbi Pater auditus in voce; Filius visus in carne; Spiritus in specie columbę: sed semper *Trinitatem confusam vnum Deum somniat*, ad quem suum vnum Deum, Scripturæ inauditum, Mediatorem statuit, hominem tantùm Christum, quem & huius Dei Trinitatis filium, & ab illa missum nugatur, & ad illum intercedere pro nobis fingit. Quòd si quis distinctè eum roget, an credat, *Patrem verum esse Deum: an quoq; Filium esse verum Deum, de Deo vero genitum: tum quoq; Spiritum S. Deum*, vbi tandem vera Trinitas ex distinctione aduersum eius confusioné emergit: clamat, nos Arianos & hæreticos esse. Quòd si ex eádem distinctione obiicimus, Filium Dei, Deum de Deo & verum hominem ex homine, esse Mediatoré ad Deum Patrem, duos Deos nobis obiicit, inquiens: *Vnus est Deus Trinitas: quòd si vnus, Filius Dei, Deus non potest esse Mediator, quia essent duo Dii. Oportet ergo, vt ad vnum Deum Trinitatem, sit Mediator homo tantùm Christus: aut vnà Pater cum Filio, & Spiritus S. vnus Deus, Trinitas erit Mediator ad Propatora Valentini*: vbi facilè videre est, quòd Christum Dei Filium, atque ita Deum ex Deo, cum Iudæis penitùs abnegat, & hominem tantùm ad Trinomium Deum statuit, nomen Christi tantùm in Trinitate relinquens, & extra Trinitatem, hominem Christum veluti alterum

Vbi distinctio vera & realis retinéda est, vt in Trinitate, Stancarus nullã vult: Vbi vnitas perpetua retinenda, vt in vno Christo, ille diuidit, alium Deum, aliũ hominem statuens.

ab

ab illo vano nomine ſubmouens,& vni Deo Trinitati ſupplicem faciens,& ſeruum cum omnibus aliis,quam hæreſin & Samoſateno, & Marcello Athanaſius tribuit. Hinc etiam eò dementiæ & furoris deuenit, vt omnes ferè locos Scripturæ, vbi nomen Dei auditur, corrumpat, ſuo Deo confuſæ Trinitati illud adaptans. *Gratia*, inquit, *& pax à Deo*, Trinitate: *Vnus Deus*, id eſt, Trinitas: *Vnus Mediator Dei*, id eſt, Trinitatis, *& hominum, homo Chriſtus*. Sic: *Vt cognoſcant te verum Deum*, id eſt, Trinitatem, *& quem miſiſti Ieſum Chriſtum*, id eſt, hominem: & mille alios locos Scripturæ ſimiliter corrumpit.

In oratio[ne] Vnum eſſ[e] Chriſtum fol.98.im-preſſ. noui[ſſ.] Baſileæ.

1.Tim.2.

Ioh.17.

Nos verò contra confuſionem eius Sabellianam, ſemper diſtinctionem obiicimus, qualis eſt vbique in Scriptura. In Baptiſmi forma, vbi tres, non tria confuſa nomina audiuntur, Patris, eiuſque Filii, tum Spiritus S. Obiicimus manifeſtationem veræ & non confuſæ Trinitatis in Baptiſmo Chriſti. Obiicimus & Symbolum Apoſtolicum, tùm ferè omnia alia Symbola, vbi diſtinctè in Deum Patrem, & in Filium eius Dominum Ieſum Chriſtum, tum in Spiritum S. creditur: neq; vſpiam Trinitas confuſa, vnus Deus dicitur, aut tres iſti, vt ſint vnus, confunditur. Sic locum 1. Corinth. 8. obiicimus, vbi etiam diſtinctio iſta euidentiſſimè demonſtratur: *Nobis autem vnus eſt Deus, qui eſt Pater, ex quo omnia: Vnus Dominus Ieſus Chriſtus, per quem omnia*, &c. Et aliàs: *Vnus Spiritus S. in quo clamamus Abba, Pater*.

Hincq; interpretamur ſecundùm Scripturas locos ab eo corruptos, & eum præcipuè, in quo

proram & puppim suorum deliriorum statuit: 1.Tim.2. *Vnus Deus, vnus Mediator, Dei & hominum, homo Christus Iesus:* Vbi, *vnus Deus*, id est, Pater, *Vnus Mediator Dei*, id est, Patris, non Trinitatis, homo Christus Iesus, id est, incarnatum verbum intelligitur. Quam interpretationem non solùm loci præcedentes, sed & omnes alii confirmant, vbi Christus dicitur Mediator ad Patrem, non ad Deum Trinitatem: *Nemo venit ad Patrem, nisi per me. Accessum habemus*, Iudæi & Græci, *ad Patrem per Christum in vno spiritu. Habemus Aduocatum apud Patrem, Christum Iesum. Sic Deus dilexit mundum*, id est, Pater, *vt Filium daret*, quia Trinitas nō habet Filium. *Reconciliati sumus Deo*, id est, Patri, *per mortem Filii eius. Deus reconciliauit sibi cuncta, quæ in cælis & in terris, per Filium*, id est, Pater per Christum. *Si Deus pro nobis*, id est, Pater, *quis contra nos? Qui etiam non pepercit Filio suo*, id est, Pater, qui solus habet Filium, & mille alii loci in scripturis.

Sic etiam videmus, ne qua sit confusio, semper scripturam loqui distinctè de duobus aut tribus. *Pluit Dominus à Domino. Conuenerunt aduersus Dominum, & aduersus Christum eius. Dixit Dominus, Domino meo. Ego & Pater, vnum sumus. Deus Verbum erat apud Deum. Creditis in Deum, & in me credite. Qui manet in doctrina Christi, Patrem & Filium habet. Ut cognoscamus verum Deum, & maneamus in vero Filio eius. Deo gratia, qui semper per nos triumphat in Christo.* Sic Paulus vbiq; semper: *Gratia & pax à Deo Patre, & Domino Iesu Christo. Iacobus Dei & Domini Iesu Christi seruus.* Item, de tribus distinctè: *Habemus accessum ad Patrem per Christum in vno Spiritu. Ego rogabo Patrem, & alium*

Paracletum

Paracletum dabit vobis. Sic, *Spiritus S. superueniet in te, & Virtus Altissimi obumbrabit tibi, & quod nascetur ex te sanctum, Filius Dei vocabitur.* Sic Zacharias in Cantico, meminit *Domini Dei Israel.* Item, *loquentis per os sanctorum.* Item, *Altissimi, ante cuius faciem praeibit Ioannes.* Sic Luc. I. *Domini Dei* mentio fit, qui Angelum mittebat ad Mariam: Deinde, filii Mariæ nascituri: tertiò, & Spiritus S. Sic Ioan. I. Dei Patris, Verbi, & Spiritus S. meminit. Sic Act. I. Sic I. Ioh. 5. Tres nominatim exprimit sine confusione. Sic Baptismi forma nominatim exprimit tres, & distinctè. Sic symbola ferè omnia, vbi articuli distincti de Patre, distincti de Filio, tum de Spiritu S. sine confusione numerantur, &c.

Idem quoq; videmus obseruari in Scripturis ad euertendum Iudæum Sabellium, homicidam Filii Dei, quod vt de vno singulariter: ita de duobus aut tribus pluraliter loquitur: *Ego & Pater vnum sumus: Tres sunt, Pater, Verbum, & spiritus, & isti tres vnum sunt,* non vnum est. Item, *Vt nos sumus Vnum, ita & illi vnum sint in nobis,* non in me, ne vnus cum Patre putetur. Item, *Ego & Pater veniemus, mansionem faciemus. Ecce Adam, tanquam vnus ex nobis. Faciamus hominem ad imaginem nostrā:* Hocq; ideo fieri, ne quis confusionem, vel abolitionem alterius ex tribus moliretur, vt Sabellius antè, & Stancarus nunc facit.

Vna fides, vnum Bap-sma, vnu[m] corpus, vn[us] spiritus, vnus Domi[nus], vnus Deus & P[a]ter omniu[m]

Videmus, eum ludere in voce *Vnus,* quam suæ Trinitati confusæ aptat, contra scripturæ vsum, quæ singulariter cuiq; ex Trinitate tribuit, vel aliis rebus singularibus, vt locus I. Cor. 8. & Eph. 4. ostendit. Tū Patres, qui Apostolis viciniores erāt, hoc ipsum fortiter asserunt.

Legatus Tertull. de Trinitate. Ignatii epistola & Irenaeus Iustin. Tryphon. Hilar. de Trinitate.

Posteriores verò Patres, quoties vnum Deum in Trinitate dicunt, non aliud, quàm *vnam Diuinitatem*, vel *vnam diuinam naturam*, quam & *essentiam* vocant, in tribus statuunt, qua tamen nunquam vel abolere veram Trinitatem, vel confundere, vt tres sint, non tres iam, sed vnus, cogitarunt, quod Stancarus omnibus viribus contendit, vnum Deum Trinitatem semper clamitans.

Nobis verò, vt semper cõfitẽdus est vnus Deus, qui est Pater, ex quo omnia: ita quoq; Filius Dei verus Deus, de Deo genitus, in quo omnes consolationes nostræ, salus animæ & corporis deposita est, credendus est, sine quo accessus ad Deum nullus est, atque ita nec verus Deus sine illo est, qualem Turcæ & Iudæi sibi imaginantur. Hoc verò solo nos Christiani à cæteris, tum Iudæis, tũ Gentibus differimus; quòd quem Deum vnum Patrem Cœli terræq; creatorem esse credimus, eundem ab æterno Filium, per quẽ fecit omnia, & postea quoq; redemit humanum genus, progenuisse confitemur: in quem qui non crediderit, neq; in Deum Patrem credere putandus est.

Hæc nos longiùs ad vos fratres in Domino charissimi, quò videre possitis, in quibus versemur cum Stancaro difficultatibus, qui nunc Iudaismo, h.e. vno Deo Christum Filium Dei, Deũ ex Deo abolet, & cõfundens cum Patre, pulchrè sepelit, quod ante paulò Antichristus Gentilismo suo, id est, pluralitate Deorum, fœdè Christum cũ creaturis miscens, & in illis salutem, quæ in solo Christo est, deponẽs frustra sepelire sategit. Mittimus vobis scriptũ Stancari, vt ei quoque ad eius

Sabellia-

Sabellianiſmum reſpondeatis. Pleriq; enim noſtratum ſunt, quos abducere tentat, niſi à vobis, quos præcipuè ſpectant, confirmentur. Eorum autē nomine rogamus & obteſtamur, ne reſpondere, quantò citius poteſtis, negligatis. Mittimus quoq; vobis Confeſſionem, quâ noſtras Eccleſias, quas Arianiſmo aſpergit, repurgamus: ſi quid in nobis deſiderabitur, vos fratres, monitores & hortatores fidos ſemper ſequi conſtituimus. Benè valete fratres in D. honorandi. Dominus vos ſpiritu ſuo regat, & conſilia, tum operas veſtras, in gloriam nominis ſui conſecret. Orate pro nobis noſtriſq; Eccleſiis, quæ turbantur variè hoc Iudaiſmo. Reſponſum verò ad Superintendentē cœtus Cracouienſis, quæ eſt Metropolis Minoris Poloniæ perferendum dabitis. Datum Pincouiæ in ſynodo ſeniorum Superintendentium 21. Auguſt. Anno 1562.

Felix Cruciger Superintendens Eccleſiarum in Minori Polonia.

Gregorius Paulus Superintendens Eccleſiarum in diœceſi Cracouienſi.

Stanislaus Lathomirski Pinczouienſis tractus Superintendens.

Paulus Gilouius Eccleſiarū Zathorienſis & Oſuiecimenſis Ducatus Superintendens.

Martinus Cromius Eccleſiarum Lublinenſium ſibi commiſſarum Superintendens, manu propria ſubſcripſit.

Iacobus Eccleſiarum ſubmontanarum ſenior.

Franciſcus Liſmaninus ſubſcripſit.

Stanislaus Lublinenſium Miniſter & Superintendens.

EORVNDEM CONFESSIO DE SANCTA TRINITATE, CONTRA EOS, qui Ecclesias minoris Poloniæ, Arianismi & pluralitatis Deorum accusant, in eadem synodo edita, 22. Aug. MDLXXII.

QVemadmodum semper ab initio, in Ecclesiis nostris Symbolum Apostolorũ amplexi sumus, illudque pro fundamento doctrinæ fidei retinuimus: ita in eiusdem puritate & integritate nos semper permansuros profitemur. Interea verò, cùm falsò traducimur à quibusdam, ne suspicio bonis piisque viris vlla de nobis hæreat, fatemur, nos semper amplexos esse, & nunc amplecti symbolum quoq; Nicenum, contra Arianos editum, cuius verba sunt:

Basil. 2. Tom. epist. 60.

" *Credimus in vnum DEVM Patrem omnipoten-*
" *tem, visibilium omnium, & inuisibilium factorem. Et*
" *in vnum Dominum Iesum Christum, Filium Dei ge-*
" *nitum ex patre, vnigenitum, h.e. ex Patris essentia, lumẽ*
" *ex lumine, Deum verum, ex Deo vero, genitum, non*
" *factum, coessentialẽ Patri, per quem omnia facta sunt,*
" *& quæ in cœlo, & quæ in terra: qui propter nos homines,*
" *& propter nostram salutem descendit de cœlis, incarna-*
" *tus est, homo factus est: resurrexit tertia die, ascendit ad*
" *cœlos, venturus ad iudicandum viuos & mortuos. Et*
" *in spiritum S.* &c.

Eos verò, qui dicunt, *Erat aliquãdo tempus, quãdo non erat, & antequam gigneretur, non erat, & quod ex non existentibus factus sit, aut ex alia subsistentia esse, vel*

se, vel vertibilem, aut alterabilem Filium Dei dicunt, anathemate cum Catholica & Apostolica Ecclesia condemnamus.

Ne quid verò etiam vltrà aliquis desideret, quanquam in his duobus Symbolis satis est ad Arianismum omnem cum suis appendicibus refutandum & conuincendum: tamen nec *symbolum* quod dicitur *Athanasii* reiicimus, quo vnitas naturæ diuinæ in Patre, Filio, & Spiritu S. contra Arium demonstratur, modò ne quis illo, Apostolici symboli puritatem & veritatem inconcussam, inficere tentet, quales Sabellianos nunc nouimus: tum vt iuxta mentem ipsius Athanasii, præcipuè in expositione fidei, quæ continetur in epistola ad Epictetum, interpretatio eius constet.

Felix Cruciger Superintendens Ecclesiarum in minori Polonia manu propria subscripsit.

Franciscus Lysmaninus, &c.

H. ZANCHII AD SVPERIOREM Epistolam, nomine omnium Pastorum & Professorum Scholæ Argentinensis Responsio.

LEgimus eam, quam ad nos quoque misistis, fratres obseruandi, de Mediatore Christo Confessionem. nihil in ea offendimus, quod viris piis, nostro iudicio, improbari possit. Cæterum per negotia tùm Scholastica, tùm ecclesiastica, non fuit nobis tantum otii, vt singulos Patrũ locos, quos in vestræ confessionis confirmatione adducitis, eâ quâ cupiebamus diligentia, in suis fontibus examinare potuerimus. illud vehementer dolemus, tot & tantas inter vos cõtrouersias

quotidiè excitari: quasi verò desint foris hostes, quibuscum grauioribus de rebus certandum pugnandumq; nobis sit, si non etiam quotidiè ciuilia & intestina inter nos bella moueamus. Vestrã tamen tùm pietatem tùm modestiam in ista vestra confessione summoperè laudamus. Stancari verò, alioqui docti viri, importunitatem nõ satis mirari possumus. Annon satis ei esse debuerat, scire & docere, Christum Dei filiũ, & ante & post carnem sumptam, semper fuisse & esse mediatorem, per quem tam patres quam nos reconciliati fuimus Deo? quorsum Ecclesias perturbaret vna voce, *Quatenus homo?* Annon etiam antequam homo fieret, fuit מלאך יהוה, ideoq; mediator? Sed Dominus vult, suam Ecclesiam non tantùm tyrannorum persecutionibus, sed variis etiam inter
1. Cor. 11. nos dissidiis vexari, vt qui probati sunt, manifesti fiant. Rogandus tamen est idem Dominus, ne pro sua misericordia nos in pace & concordia cum pura & orthodoxa doctrina conseruet, & omnes dissidiorum autores compescat. Eripit nobis quotidiè fratres carissimi, Dominus viros magnos & probos. Nunc eripuit virum Dei, *Philippum Melanth.* paulò ante vestrum *Joannem à Lasco*, vtrumq; omni eruditione & singulari pietate insignem. Nostræ iniquitates & dissidia in caussà sunt, cur nobis tanti viri eripiantur. Ergo opus est & nostris ad Deum precibus & Dei erga nos misericordia. Nos hic, Dei gratia, fruimur sancta quiete & concordia Christiana. Faxit Dominus, vt idem quoque de reliquis omnibus Christi Ecclesiis audiamus. Valete.

H. Zanchius

H. Zanchius Christophoro Thretio Polono.

HOdiè, h.e. 22. Aprilis venimus Curiam manè. pransi autem, mox cōscendemus equos. est enim hæc omnium comitum voluntas. Quòd igitur ad quæstionē non respondeam Curiâ, sicut petieras: vides, non opus mihi esse multa longáq; excusatione. Ceterùm Clauenna intra 6 dies, redibit ad vos vnus ex comitibus nostris: per hūc, aliquid ad te mittam, vides rem ità se habere, quod neque literas pro meo negotio ad Generosum Ioan. Bardzki, scribere hinc potuerim. Legi tamen quæ misisti scripta. doleo vices Ecclesiæ, quod nunc ea in re vexetur, quâ nihil in ipsa Ecclesia, iam inde ab initio in hoc vsq; tempus, certius, antiquius, receptius. Quid enim certius, quā vnum tantùm esse Deum, in tres hypostases seu personas distinctum, sed non diuisum: Patrem, Filium, & Spiritum S. Patrē, Filium & Spiritū S. personas, esse (de nominibus enim non libenter pugno) distinctas: docent S. literæ: vt in Baptismo Christi: has tres, vnum esse Deum & non plures Deos; Scriptura etiam docet, tùm disertis testimoniis, tum ab effectis, quæ solius Dei sunt. cùm ea attribuit ex æquo, tam Filio & Spiritui sancto, quàm Patri, vti est *remittere peccata, sanctificare*. Vnum etiam esse Deum, has tres personas, non eo modo, quo multi homines dicuntur esse naturâ & essentiâ vnus homo, cùm tamen ὑποστατικῶς ita sint multi homines distincti & diuisi, vt reipsa non dici possint vnus esse homo, inde manifestum est, quòd diuinæ hæ personæ,

non sunt à se inuicem diuisæ, licèt distinctæ, Dominus Iesus docet, cùm ait, *Ego in Patre, & Pater in me est*. Natura etiam DEI id concludit, cùm is sit immensus & infinitus. Non possunt autem esse multi immensi atq; infiniti inter se diuisi.

Quòd aiunt in Scripturis, cùm nominatur *DEVS solus*, intelligi Patrem solum, falsissimum est. Scriptura enim ait, *Dominum DEVM tuum adorabis, & illum solum coles*. Est autem colendus non Pater solùm, sed etiam Filius & Spiritus S.

Quòd dicunt, *nos facere quatuor DEOS, Vnũ, ipsam diuinam essentiam, alios tres, ipsas tres personas*, calumnia est, vel ex malitia, vel ex ignorantia saltem profecta. Quasi verò essentiam diuinam statuamus more Platonico separatam à personis. Ecclesia sensit, & sentit, sicut natura & essentia humana non subsistit per se extra homines, sed tota in ipsis est hominibus: ita essentiam diuinam non esse rem, per se extra personas subsistentem. Quomodo enim esset ἄνευ ὑποστάσεως: sed ita esse totam in personis, vt ipsæ tres personæ subsistentes simul sint tota ipsa diuina essentia. Hîc impedior. Cogor enim conscendere. Tu itaq; hæc ex tempore boni consules, neq; cum multis communicabis. Saluta Reuerendum Patrem Bullingerum, Simlerum & reliquos. Vale & redama: Curiâ 22. April. 1563.

H. Zanchius fratribus per Poloniam, tam pastoribus atq; nobilibus, quam alijs omnibus Euangelii professoribus.

DIuertit ad nos ex itinere quod ad vos, cariss. fra-

fratres in Christo, susceperat vir cùm doctissimus tùm veræ pietatis studiosissimus, vt nostis, Franc. Lismaninus, non minùs nobis, quam vobis carissimus. idque fecit inuisendæ nostræ tùm Ecclesiæ tùm Scholæ & doctorum in ea professorum gratiâ. permagnam certè voluptatē cepimus omnes ex tanti viri ad nos aduentu: eoq; maiorem, quò maiori etiā desiderio tenebamur hominis multò quidem antè propter eius singulares virtutes de nomine nobis notissimi, de facie etiā cognoscendi, sed longè maximam etiam voluptatem & lætitiam accepimus ex iis, quæ partim ipse coràm narrauit: partim ex nonnullis multorum vestrûm ad eum ex Polonia literis nos ipsi intelleximus. Vidimus enim quantâ vos gratia dignatus sit Dominus: quibus in tenebricosissima Papisticæ religionis palude, iam anteà, quemadmodum & nobis, diu versatis vel sepultis potiùs: iam tandem clarissima Euangelii & veræ religionis lux è cælo affulsit: atq; ità affulsit, vt corda ad sese amplexāda vestra, mirificè inflammarit: & ardenti sanctoque desiderio reformandarum ad regulam Euāgelii in vestro isto amplissimo regno, Ecclesiarū, affecerit. Gratulamur igitur vobis istam gratiam: & nobis nostrisque Ecclesiis gaudemus. Vobis, quod ambulantibus in tenebris & vmbra mortis, lux orta est cælestis: quod qui eratis longè, facti estis propè: qui deniq; Christum agnoscitis & veris Christi Ecclesiis, spiritu & fide copulati estis. Nobis verò, quod hanc fecerit gratiam vidēdi in tam amplo regno Polonico, Christum recipi; Euangelium audiri; pietatem coli; atque ità regnum Christi in omnes mundi partes sensim di-

latari. Hoc est enim quod quotidie ardentissimis votis & priuatim & publicè petimus: *Sanctificetur nomē tuum: adueniat regnum tuum*: quod vos nobis & vicissim nos vobis: eodem religionis & caritatis vinculo colligauit: quod deniq;, portas inferni aduersus regnum Christi nihil præualituras esse, iis etiam exemplis confirmet. Exsultauit nuper Antichristus, quod per impiam fœminā, regnum Angliæ sibi sit restitutum: itane? sed primum filii Dei, è manibus Antichristi per Euāgelii prædicationem erepti, atque in manum Christi à patre consignati: vsq; adeò Antichristo restituti non sunt, nec restitui possunt, vt eorum quāplurimi iam in cœlo cum Christo de deuictis hostibus triumphent: alii in carcere constituti, nil magis exoptēt, quam vt digni fiant, qui sanguine suo Euangelium obsignent: innumeri verò, ceu germen benedictum qui in Prædestinatione Dei latebant, indies magis ac magis sanguine martyrū irrigati, germinent, pullulent atque in bonam segetem maturescant: ità vt quo plures occiduntur, eò plures renascantur. deinde præterquam quod vbi completæ fuerint Iezabelis & aliorum impiorum iniquitates: ipsum quoq; regni solum Christo restituetur: Ecce iam alterum etiam & longiùs latiusque patens regnum: istud, inquam, vestrum Polonicum, portas Euangelio & piis, incipit aperire. Faxit Dominus, vt breui asylum sit piorum; domicilium Euangelii; sedes pietatis; Schola omniū virtutum & bonarū literarum; ianua per quam Christo ad Turcas etiam transitus pateat & iter aperiatur. Hæc omnia iccircò dixi fratres, vt, quantum & vobis gratulemur, & nobis

s gaudeamus, initium istud apud vos recepti
uangelii, intelligeretis. Ceterùm vos non la-
er, fratres carissimi, quale sit Satanæ ingenium; *Ingenium Satanæ.*
t quales eius artes. Ingenium tale est, vt quiduis
otius quam puram Euangelii prædicationem,
amq; perpetuam, ferre possit: quippe qui opti-
nè nouit: *illud potentiam Dei esse ad salutem omni* *Rom.1.*
credenti: ideoque vt illud impediat, suas adhibet
artes: & quid non agit? Omnem solet mouere la-
pidem, vt eam Euangelii prædicationem, vel ac-
cedentem repellat, vel currentem retardet: vel
sinceram inficiat: vel denique vt ipsum Euange-
lium per impuram Christianorum vitam, malè
audiat. Ac primo quidem loco, tyrannos excitat,
qui ne aliquo in loco Euágelium recipiatur, qui-
bus possunt viribus, impediant. Si hoc non obti-
net, curat altero loco, vt vnà saltem cum Euange-
lio, doctrinæ quoque humanæ & impiæ: sub præ-
textu vel titulo traditionum Apostolicarum, prę-
dicentur. Quod si neque hoc obtinere valeat, ex-
citat ab inferis tertio loco, hæreticos, qui variis
erroribus Euangelium inficiant. Quod si ne hoc
quidem possit, studet diligentissimè, postremo
loco, vt Euangelium per impuram cùm Christia-
norum tùm præsertim ministrorum vitam, malè
audiendo, à suo cursu retardetur. Hæc solet Sa-
tan aduersus Euangelii prædicationem tentare.
Proinde & vestrum erit officium, hisce Satanæ ar-
tibus resistere: & resistendo, Euangelii prædica-
tionem promouere.

Primo igitur loco aduersus primas Satanæ vi-
res quibus per tyrannos, ne Euangelium alicubi
recipiatur, enititur: Vos contrà, posito omni ho-

minũ timore,& solo vnius viuentis Dei ante oculos metu constituto, oculis à mundo, in solam Christi gloriam & Ecclesiæ salutem cõuersis defixisque: freti diuino auxilio,& persuasi hanc esse Dei voluntatem; vt hoc Euangelium, quod sinè vlla controuersia verbum est Dei,prædicetur:heroico ac Christiano animo curate, idque sinè vlla cunctatione: Neq; enim hæc cunctando;sed maturando; sed accelerando restituitur res: curate, inquam,actutum,per eos, qui primi vobis à Deo offeruntur, ministros,Euangelium prædicari,id est, verbũ quod in Propheticis & Apostolicis libris continetur: In iis enim solis, totum Dei verbum ad salutem necessarium cõtinetur, idq; purum putum. Iubet enim Deus vt nihil vel addatur vel detrahatur.

Proinde aduersus alterum Satanæ studium vos curate,vt omnes humanæ doctrinæ, illæ etiã quæ sub Apostolicarum traditionum nomine,in Ecclesiam irrepserunt & obtinuerunt:omnia deniq; dogmata, quæ cum S.literis consentanea nõ sunt,tanquam impia,resecentur, nec vllũ in Ecclesia cum Euangelii prædicatione, locum habere sinantur. *Si quis loquitur,* ait Petrus 1. Epist.c.4. *quasi sermones Dei loquatur.* Quidquid enim ad salutem necessarium est; illud totum in S.literis apertè continetur.Nam quæcumq; Christus à patre accepit vt reuelaret mundo;quæve necessaria erant ad mundi salutem: ea omnia Apostolis reuelauit,vt ipse testatur.quæ verò ipsi à Christo acceperunt,ea mundo omnia prædicarunt: & hinc discessuri ea,quantum operæpretium erat nostræ saluti,scripta Ecclesiæ reliquerunt: idque vt ipsa

Ecclesia,

Eccleſia, quæ variis hæreticorum doctrinis erat exagitanda; & cui multa impia dogmata, permultæq; humanæ traditiones erant ſub traditionum Apoſtolicarum titulo obtrudendę: æternum certumq; doctrinæ Apoſtolicæ exemplum, ad quod quæcumq; ſibi obtruderentur, doctrinas examinaret, Apoſtolicæ ne eſſent, nec ne; ſemper apud ſe haberet ac retineret. Ob quam etiam rem dicitur eſſe firmamentū & columna veritatis. Certè Ioannes Euangeliſta, cùm Euāgelium ſcripſiſſet, dixit, *Multa quidem alia feciſſe Chriſtum, quæ ſcribi non poſſunt. ceterùm hæc quæ ſcripta ſunt, ſcripta eſſe, vt credamus, Ieſum eſſe Chriſtum: & vt credentes, vitam habeamus æternam.* Ioh.20. Et Apoſtolus 2. Tim. 3. *Omnis ſcriptura*, inquit, *diuinitùs inſpirata, vtilis eſt πρὸς διδασκαλίαν, πρὸς ἔλεγχον, πρὸς ἐπανόρθωσιν, πρὸς παιδείαν τὴν ἐν δικαιοσύνῃ: vt integer ſit vir Dei, ad omne opus bonum formatus.* Quare quæcumq; extra diuinas literas, ſiuè in Patribus, ſiuè in Conciliis, ſiuè in Eccleſia, diuturna etiam conſuetudine recepta reperiuntur, aut à quouis offerantur: ea omnia ad S. Scripturam, Propheticam & Apoſtolicam, ceu ad Lydium lapidem, examinanda ſunt: & ſi conformia quidem illi ſint, recipienda ſunt: non vt doctrinæ hominum, ſed vt ſermones Dei. Sic Theſſalonicenſes doctrinam quam à Paulo audierant, ad propheticas Scripturas examinabant, vt viderent, *an ita ſe haberet.* Si verò conformia nō ſint, ea ſunt reiicienda, vel vt impia, vel ſaltem vt ad ſalutē nō neceſſaria. Regulam hanc, nō ſolùm S. Scriptura: ſed etiam Patres ipſi, nobis ſcriptam reliquerunt. HIERONYMVS in Pſ. 98. *Omne quod loquimur, debemus affirmare de Scripturis ſan-*

ctis. Item: *Quod de Scripturis autoritatem non habet: eà facilitate refellitur, quà etiam probatur.* Legitote etiam quæ idem ſcripſit Tom. 8. in Pſal. 86. exponens verſiculum illum, *Dominus narrabit in Scriptura populorum & principum horum qui fuerunt in ea.* docet in ſumma: Dominum, id eſt, Chriſtum nobis prædicare non verbo; ſed in ſcripturis populorum, id eſt, quæ ad omnes populos pertinēt: &, *Principum qui non ſunt, ſed, fuerunt in ea*, id eſt, Euangeliſtarum & Apoſtolorum, qui Principes Eccleſiæ appellantur. deinde ſubdit: *Videte quid dicat: Qui fuerunt, non qui ſunt: vt, exceptis Apoſtolis, quodcumq; aliud poſtea dicetur, abſcindatur, non habeat poſtea autoritatem; quāuis ergo ſanctus ſit aliquis poſt Apoſtolos: quamuis diſertus ſit: non habet autoritatem: quemadmodum Dominus narrat in Scriptura populorum & principum.* Hæc Hieron. Idem Tom. 6. in Hoſeæ prophetæ cap. 5. exponens verba illa: *Facti ſunt principes Iuda quaſi transferentes terminos*, ait: *Transferunt principes Iuda terminos quos poſuerūt Patres eorum: quando immutant mendacio veritatem: & aliud prædicant quam ab Apoſtolis acceperūt.* Atq; ſententia hæc citatur in Decr. cauſſ. 24. can. 35. q. 3.

AVGVSTINVS etiā Tom. 7. de Vnitate Eccleſiæ cōtra epiſt. Petiliani; cap. 3. cùm propoſuiſſet, Eccleſiam nullibi, quam in S. literis eſſe quærendam, ſubdit: *Sed vt dicere cœperam, non audiamus, hæc dico, hæc dicis: ſed audiamus, hæc dicit Dominus. ſunt certè libri dominici, quorum autoritati vtriq; conſentimus: vtriq; credimus: vtriq; ſeruimus. ibi quæramus Eccleſiam: ibi diſcutiamus cauſam noſtram.* Et paulò pòſt: *Auferantur ergo illa de medio quæ aduerſus nos inuicē non ex diuinis canonicis libris; ſed aliunde recitamus.*

recitamus. Idem Tom.7.de pecc.mer. & remiss. lib.2.c.36. *Vbi enim de re obscurissima disputatur: non adiuuantibus diuinarum scripturarum certis clarisq; documentis, cohibere se debet humana præsumptio, nihil faciens in alteram partem declinando.* Idem Tom.7. de Baptismo contra Donatistas lib.2. c.6.& recitatur in Decretis; quanquam falsò ibi adscribatur Hieronymo: c.24.q.1. can.21. *Docet eos qui neglecto Dei verbo, humanum iudicium, quo discutiatur veritas, adferunt, adferre stateras dolosas. Non adferamus stateras dolosas, vbi appēdamus quod volumus & quomodò volumus pro arbitrio nostro, dicentes,* hoc leue; hoc graue est: *sed adferamus diuinā staterā de Script. sanctis, tamquam de thesauris dominicis.* Idem Tom. 7.contra literas Petiliani lib.3.c.6. *Proinde siuè de Christo,* inquit, *siuè de eius Ecclesia, siuè de quacumq; alia re, quæ pertinent ad fidem vitamq; nostram: non dicam nos, nequaquam ei comparandi qui dixit,* Licet si nos: *sed omninò quod sequutꝰ adiecit: Si angelus de cælo vobis annunciauerit præterquam quod in Scripturis legalibus & Euangelicis accepistis, anathema sit.* Tritū est illud Augustini quod in Decr.dist.9.can.5.recitatur: *Ego solis eis scriptorū qui iā Canonici appellantur, didici hunc timorē honorēq; deferre: vt nullum eorū scribendo errasse, audeā credere,* &c. *alios autem ità lego, vt quātalibet sanctitate, quātáve doctrina polleāt: nō ideò verū putem, quià ipsi ità senserūt: sed quià mihi per alios autores, vel Canonicos, vel probabiles rationes, quod à vero nō abhorreat, persuadere potuerint.* Idē de vnico Baptismo: & citatur in Decr, dist.9. can.8. docet *Scripturā S. omnibus Episcoporū literis esse ità præponēdā, vt de illa dubitari & disceptari nullo modo possit. Vtrùm verū & vtrùm rectū sit, quidquid in ea scriptū sit.*

Episcoporum vero literas, licere reprehendi, si quid in eis fortè à veritate deuiatũ est: idq; etiam per priuatum, sed sapientiorem & ea in re peritiorem hominem, nedũ per Concilia. Idem Tom.2.Epist.ad Vincent.48. col.143.& citatur in Decr.dist.9.Can.9. *Non frater contra diuina tam multa, tam praclara, tam indubitata testimonia, colligere velle calumnias ex Episcoporum scriptis siuè nostrorum, sicut Hilarii: siue antequam pars Donati separaretur: ipsius vnitatis, sicut Cypriani & Agrippini. primò quia hoc genus literarum, ab autoritate canonis distinguendum est. non enim sic leguntur, tamquam ità ex eis testimonium proferatur, vt contra sentire non liceat: sicubi forte aliter sapuerint quam veritas postulat. deinde si S. Cypriani te delectat autoritas, quam quidem sicut dixi: à Canonica autoritate distinguimus: cur in eo te non delectat*, &c.

Idem Tom.2.Epist.111.ad Fortunatian.col.523. *Neq; enim quorumlibet disputationes quamuis catholicorum & laudatorum hominum, velut Scripturas Canonicas habere debemus: vt nobis non liceat saluâ honorificentiâ quæ illis debetur hominibus, aliquid in eorum scriptis improbare atque respuere: si fortè inuenerimus quod aliter senserint quam veritas habet, diuino adiutorio vel ab aliis intellecta, vel à nobis. Talis ego sum in scriptis aliorum: tales volo esse intellectores meorum.* Idem Tom.7.contra Cresconium Grammaticum nitentem autoritate Cypriani: quod, qui à schismaticis vel ab hæreticis baptizati fuerunt, rebaptizandi essent: lib.2.cap.32. *Ego huius epistolæ autoritate non teneor: quià literas Cypriani non vt canonicas habeo: sed eas ex Canonicis considero: & quod in eis diuinarum scripturarum autoritati congruit, cum laude eius accipio: quod autem non congruit, cum pace eius respuo.*

respuo. ac per hoc, si ea quæ commemorasti ab illo ad Iubaianum scripta de aliquo Apostolorum vel Prophetarum canonico recitares, quod omninò contradicerem, non haberem; nunc verò quoniam Canonicum non est quod recitas: ea libertate ad quam nos vocauit Dominus, eius viri, cuius laudem consequi non valeo; cuius multis literis mea scripta non comparo, cuius ingenium diligo; cuius ore delector; cuius caritatem miror; cuius martyrium veneror: hoc quod aliter sapuit: non accipio. Pleraq; alia ex Augustino in hanc rem loca citari possunt: sed hæc in præsentia satis superq; sunto. Nunc adferam etiam quorundam aliorum Patrũ testimonia.

CYPRIANVS lib. Epist. 1. Epist. 8. ad vniuersam plebem, admonet, ne cuiuspiam aut quorunuis, ætate aut autoritate moueamur, vt aliquid contra verbum Dei in Ecclesia admittamus: & omnia huiuscemodi, ceu adulterina, esse reiicienda. sic incipit pag. 33. *Hinc tamen, fratres dilectissimi, hinc admoneo pariter & consulo, ne perniciosis vocibus temerè credatis.* posteà subdit: *Adulterum est, impium est, sacrilegum est, quodcumq; humano furore instituitur: vt dispositio diuina violetur. procul ab huiuscemodi hominum contagione discedite.* Item: *Nemo vos fratres errare in Domino via faciat: nemo vos Christianos ab Euangelio Christi rapiat: nemo filios Ecclesiæ de Ecclesia tollat.* vbi etiã patet: eos ab Ecclesia recedere, qui ab Euangelio recedunt: contrà verò, eos esse verè in Ecclesia, qui sunt in Euãgelio, seu qui Euangelii doctrinam sequuntur. Item subdit: *Qui mandatum Dei reiiciunt & traditionem suã statuere conantur: fortiter à nobis & firmiter respuantur.* Idem ad Pompeium contra Epist. Stephani

Rom. Pontif. & est pag.327. etiamsi in causa ipsa hallucinatur Cyprianus de rebaptizandis scil. illis, qui ab hæreticis baptizati fuerant: tamen quæ de autoritate Scripturarum dicit, verissima sunt. docet ibi in summa: *Scripturam canonicam, vnicam esse regulam quam in iis quæ ad salutem pertinent, sequamur: non autem audiendas esse traditiones hominum, quæ S. Scripturæ aduersantur. docet esse compendiosam viam & deponendi erroris & inueniendæ veritatis*: idq; elegantiss. similitudine. pag.331. *recurrendum semper esse ad originem dominicam; ad Apostolicam & Euangelicam traditionem, quæ sc. in S. literis continetur.* Legendus est diligenter locus ille Cypriani. docet enim quomodo ab Ecclesia expellendi errores & veritas introducenda.

Idem in eadem Epist. pag.330. cõtra antiquas, quas multi nobis obtrudunt, consuetudines in Ecclesia post hominum memoriã receptas, scribens; ait: *Nec consuetudo quæ apud quosdam obrepserat, impedire debet quominùs veritas præualeat & vincat. nam consuetudo sine veritate, vetustas erroris est. propter quod, relicto errore: sequamur veritatem, scientes quià & apud Ezram veritas vicit.* & citatur locus hic in Decr. dist.8. Can.9.

In eadem dist.8. Can.11. hæc alia Cypriani citatur sententia: *Si solus Christus audiendus est, non debemus attendere quid aliquis ante nos faciendum putauerit: sed quid priùs, qui ante omnes est Christus, prior fecerit. neq; enim hominis consuetudinem sequi oportet, sed Dei veritatem. cùm per Esaiam prophetam loquatur Deus & dicat: Sine caussa colunt me, docentes mandata & doctrinas hominum.*

In

In iisdem Decr. dist. 8. citantur hæ duæ sentenæ contra has consuetudines. Prima est NICOLAI Papæ Can. 4. *Mala autem consuetudo, non est inus quam perniciosa corruptela, abiicienda & vitāa, quæ nisi citiùs radicitùs euellatur, in priuilegiorum us ab impiis assumetur; & incipiunt præuaricationes & variæ præsumptiones celerrimè non compressæ, pro leibus venerari & priuilegiorum more, perpetuo celebrari.* Altera, est GREGORII Papæ ad Guilimundum Auersanum Episcopum, & est Can. 6. *Si consuetudinem*, inquit, *fortassis opponas, aduertendum est quod Dominus dicit: E*go sum via, veritas & vita: *non dixit, E*go sum consuetudo: sed veritas. & certè, vt beati Cypriani vtamur sententia, *quælibet consuetudo, quantumuis vetusta, quantumuis vulgata, veritati omnino est postponenda: & vsus qui veritati est contrarius, est abolendus.* Hæc ibi. Citantur ibidem ex Augustino in eandem rem sententiæ aliquot.

BASILIVS in quæstionibus κατ' ἐπιτομήν, quæstio. 1. quærit, *An liceat aut expediat alicui, vt sibi ipsi permittat facere aut dicere quæ bona putat, citra testimonium diuinarum Scripturarum*, & in summa respondet: *minime licere.* atque hanc responsionem, multis ex Scriptura citatis testimoniis confirmat. legitote vos locum ipsum. Idem Epist. 80. ad Eustatiū medicū scribit; *Ad probandum rectam aliquā esse doctrinā, non valere consuetudinē: sed standum arbitratu inspiratæ à Deo Scripturæ: ità vt apud quos inuenimus dogmata esse diuinis oraculis consona: illis omninò veritatis adiudicetur sententia.* Verba Latina hæc: *Dicimus enim, sed illi accusantes hoc proferunt;*

quia consuetudo ipsorum hoc non habet, & Scriptura non assentitur. Quid igitur nos ad hoc? Non putamus iustum esse, obtinentem apud ipsos consuetudinem, legē ac regulam facere rectæ doctrinæ. Si enim fortis res est ad rectitudinis demonstrationem, ipsa consuetudo: oportet & nos omninò illos sequi. igitur Scriptura diuinitùs inspirata, arbiter à nobis constituatur. & apud quos inuenta fuerint dogmata diuinis sermonibus concordantia: eis omnino etiam veritatis suffragium accedit.

TERTVLLIANVS aduersus Praxeam in initio. pag. 405. *Quo peræquè aduersus vniuersas hæreses iam hinc præiudicatum sit: id esse verum, quodcumque primum: id esse adulterum, quodcumq; posterius.*

IVSTINVS verò Martyr libro de Expositione fidei, pag. 195. *Hæc cùm ità diuidantur, productis in medium Scripturæ oraculis, considera diligenter, in vtra parte collocent filium & Spiritum S. oportet enim apud Ecclesiæ alumnos non humanis rationibus res diuinas examinari; sed iuxta spiritualem doctrinam sermones fieri.*

Nullus est Patrum, qui iis quæ diximus non subscribat & quidem plurimis in locis. sed ne epistola in magnum volumen excrescat, vt non ampliùs epistola, sed liber videatur, pluribus citādis supersedebo. Illud inprimis obseruandum est: in Scripturis numquam legi quod quispiam vel damnatus vel damnādus sit, qui humanas vel leges vel doctrinas in religione contempserit: sed passim legimus damnari & damnatū iri eos, qui Deum non audiunt: qui legem eius non custodiunt: qui verbum eius non sequuntur. Apud Hierem. 6. Dominus ità loquitur: *Ecce Ego adduco malum super populum, quià verbis meis non auscultarunt, & legem meam spreuerunt.* Longiùs

Longiùs quam volebã, progressus sum in hoc altero capite, sed tamen neq; me id fecisse pœnitet, neq; vobis, vt spero, ingratũ erit: hoc est enim fundamentum totius ædificii Christiani: in hoc, summa rei consistit, vt sc. purum Dei verbum retineamus; iuxta illud Ecclesias reformemus; ad illud, vniuersas hominũ doctrinas examinemus, & quæ ab hoc discordant, reiiciamus. Apud Hierem. Prophetam cap. 7. qui hominũ & sui cordis consilia sequuntur, dicuntur *retrorsum fieri*, seu *retrogredi*: qui verò verbũ Dei, *fieri ante*, seu, *progredi*. Diligenter igitur retinendum est purum Dei verbum: & humanæ doctrinæ sunt resecandæ Ecclesias reformaturis.

Quod ad tertium verò attinet Satanæ artificium, quo sedulò curat, vt vbi Euangelium prædicatur, ibi statim exoriantur hæretici, qui suis prauis doctrinis Euangelium inficiant: quemadmodum & tempore Apostolorum & paulò post Apostolos in primitiua Ecclesia, & verò etiam nostro tempore in nostris Ecclesiis factum videmus: dico huic malo maturè esse occurrẽdum: & cum primùm hæresis aliqua incipit exoriri, eam gladio verbi Dei quam ocyssimè resecandam: nec sinendum vt diutiùs serpat; alioqui finem serpendi citiùs nõ faciet, quam totam Ecclesiam perdiderit. Admodum eleganter & propriè Paulus in altera ad Timotheum Epist. cap. 2. hæreses & doctrinas omnes adulterinas morbo gangrænæ cõparat. natura enim gangrænæ est, vt nisi maturè succurras, in contiguas quoq; partes serpat, & tãdiu serpere pergat, donec in ipsa ossa penetret & tandem totum hominem exstinguat. Tales pro-

fectò ſunt omnes adulterinæ hominum doctrinę & hæreſes. ſi ſemel illis in Eccleſiam aditũ faciamus, non deſinent ſerpere, donec in totius Eccleſiæ exitium peruadant. Paſtoribus igitur & verò etiam Magiſtratui ciuili, vigilandum eſt, & ſuus cuiq; gladius in manu euaginatus, ad arcendos lupos, & defendendũ gregem dominicũ, tenendus eſt. Paſtoribus quidē gladius verbi Dei, quo errantes corrigant: pertinaces conuincant, & hæreticos ſuo ipſorum iudicio iam cõdemnatos excommunicent. Magiſtratibus verò ciuilibus, gladius diuinæ iuſtitię, quo cùm facinoroſos omnes; tùm præſertim hæreticos, qui non tantùm in ſua hæreſi pertinaces ſunt; ſed aliorum etiam ſunt ſeductores, coërceat, & verò etiam, ſi opus ſit, è medio tollat, ne totum corpus Eccleſiæ pereat. Quãobrem curate quam ſtudioſiſſimè, vt vnà cũ verbi prædicatione, eccleſiaſtica quoq; diſciplina in veſtris Eccleſiis reſtituatur. Quãtum mali in noſtris Eccleſiis, immò totius Germaniæ, proptereà quod ab eis exſulat diſciplina eccleſiaſtica, iãdudùm ortũ ſit, & indies etiã oriatur, noſtro quotidiè malo experimur. Et certè qui in cauſſa ſunt, ne hęc reſtituatur in Eccleſia, iuſtas dabũt pœnas.

Quòd verò attinet ad poſtremum Satanæ artificium, quo curat, vt per impuram cùm reliquorum Chriſtianorum, tùm pręſertim miniſtrorum vitam, Euangelium ipſum malè audiendo, à ſuo curſu retardetur: curate vos inprimis, vt tales eligantur paſtores, qui honeſtis moribus & ſanctiſſimâ, quoad eius fieri poteſt, vitâ, miniſterium ſuum & Euangelium cohoneſtent. hic eſt enim finis Euangelii, vt abnegantes impietatem & ſæcularia

laria desideria, sobriè, iustè & piè viuamus in hoc sæculo: & per nos nostramq; vitam bonam, Deus in Christo agnitus glorificetur in sæcula. Amen.

Valete, & si qua in re prodesse vobis possum, iubete. Vt enim credo, piorum esse nemině, qui non libentissimo animo sit vos in isto pio studio promouendi in Polonia Euangelii, adiuturus: ità Ego quoq; pro mea tenuitate: quidquid ad vestram omnium & totius regni salutem præstare potero: id totum, quo ad per Christum & meam vocationem licuerit: me vobis præstiturum recipio. Seruet & custodiat vos Dominus Iesus. Argentorati 18. Febr. 1556.

H. Zanch. Felici Crucigero Ecclesiarum in Polonia reformatarum Superintendenti.

EGo verò frater carissime, & tibi & tuis Ecclesiis in istis etiā, quib⁹ à Satana & Antichristo premimini, sed numquam opprimemini calamitatibus, summoperè gratulor. Tibi, quod aduersus istos, hostiū impetus, strenuè & fortiter, vt audio, pugnes, veriq; pastoris officiū facere nō desinas. Ecclesiis, quod nō sināt se à Christo capite auelli; sed in agnita, semelq; recepta Euangelii doctrina, cōstāter perseuerēt. Et certè nō est cur animis vel tu fortiss. pastor; vel Ecclesiæ tuæ frangātur. frangēdi potiùs sunt vobis hostium impetus, vestra in fide cōstantiâ: caussa enim vestra, iusta & certa est, quandoquidē nihil iustius aut certius eâ religione & doctrina, quę ad pręscriptū & formulā verbi Dei in S. Bibliis traditi, instituta est, Imperatorē verò & Ducē habetis omniū fortiss. Iesum Christū, qui cum à nullis hostibus superari possit;

ſed de illis ſemper triumphet: non ſolùm in ſe-ipſo capite; ſed etiã in reliquo ſuo corpore, quod eſt Eccleſia, non permittet vos ab hoſtibus veſtris ſuperari aut expugnari. Arma veſtra, vtpote ſpiritualia, potentia ſunt Deo, ad deſtructionem munitionum, quibus facilè poteſtis demoliri omnẽ mundi celſitudinẽ & potentiam: Fides nimirum & gladius ſpiritus, quod eſt verbum Dei. hæc autẽ eſt victoria, quæ vincit mundũ, Fides noſtra. Tẽpus pugnæ, breue eſt, inſtar momenti. Ὀλίγον ἄρτι, εἰ δέον ἐστὶ λυπηθέντες ἐν ποικίλοις πειρασμοῖς, ait Petrus. Exitus verò pugnæ feliciſſimus, certiſſima nimirum eaq; perpetua victoria & gloria. non ſunt autem condignæ paſſiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Neceſſaria autem eſt iſta pugna, quandoquidem non caſu, aut fortuitò; ſed æterno Dei conſilio, hæc nobis contingit. *Si opus eſt*, inquit Petrus, λυπηθέντες: *Si*, pro *Quia*. Et quidem in bonum noſtrum, Deus decreuit, vt pugnemus atque ab hoſtibus ſubinde premamur, vulneraque, ſed minimè lethalia, accipiamus, *vt probatio*, inquit Petrus, *fidei veſtræ, quæ multò pretioſior eſt auro quod perit, & tamen etiam ipſum per ignem probatur, reperiatur in laudem & honorem & gloriã, cùm reuelabitur Ieſus Chriſtus*. ſicut enim aurum in igne à ſcoria expurgatur & nitidi⁹ fit: ità fides noſtra in tentationum fornace, à ſuis fæcibus defæcatur, puriorq; euadit. & quemadmodum aurum in igne poſitum ſui nobis experimentum præbet, an purum & putum ſit, nec ne: ità fides noſtra in tentationibus probatur: & an vera ac ſolida fuerit, nec ne, cùm nobis, tùm aliis fidem facit. Ergo in bonum noſtrum cedet tandẽ

hæc pugna. Quod si Satan eò acriùs sæuiat, quò vos constantiùs in fide Christi persistitis, & longiùs latiusq; Euangelium propagatis: (id quod omnibus Christi hostibus commune semper fuit) mirandum non est. sentit enim hac ratione sibi suoq; regno exitium maturari. Illud potiùs cogitandum est; Si Satanæ & Antichristo consuetum est, ibi acriùs sæuire, vbi firmiùs retinetur pura Christi religio: consequitur igitur, vos veram amplexos esse religionem: cùm aduersus vos consurgant omnes Christi hostes, Satan & Antichristus. Ceterùm quid agunt, quid tandem efficiunt; qui tumultuantur; qui furunt; qui cruces meditantur & ignes aduersus Dominum, aduersus Christum & Ecclesiam eius? Dauid respondet eos tandem, vti vasa testacea, sceptro Domini ceu virgâ ferreâ, confractum & comminutum iri.

Non est ergo cur animis frangamini in istis tẽtationibus: sed est potiùs, cur debeatis, receptis animis, viribusq; firmatis, fidei scuto & gladio spiritus, hostium impetus reprimere, ictus retundere, vires effringere. *Nolite timere, Ego vici mundum*, ait Christus. Ioh. 16.

Plura, per tabellarium in præsentia scribere nõ licet, atq; hæc etiam cursim. Neque verò hæc scripsi, quasi opus habeatis meâ exhortatione: sed tantùm vt hæ meæ literæ aliquod præberent vobis testimonium, quam sim erga vos affectus, qui mihi videor inter vos contra hostes pugnare. Sed Dominus ipse vobis adsit suo spiritu, defendat, tueatur, conseruet. Vale. Argent. 22. Septemb. 1556.

H. Zanch. Illustri viro Polono, Stanislao Ostrorok.

QVò minus & notitiæ & familiaritatis mihi tecum, clariss. atq; Illustriss. Domine, intercedit, eò gratior fuit hæc oblata occasio, tùm ad te scribendi; tùm me in tuam amicitiam insinuãdi. Res igitur ità se habet. Venit huc nuper Sebastianus, famulus quidē Clariss. viri Ioannis à Lasco: sed homo certè, vt video, doctus, pius, & prudens. Secum adduxit quatuor Polonos iuuenes: simul verò literas reddidit tùm Domini sui, in quibus omnes simùl mihi commendabat: tùm Francisc. Lismanini nostri, in quibus peculiariter Christophorum Bradzki, nomine tuo, quã commendatissimum vt haberem, vehementer rogabat. Ego primùm gratulatus sum Poloniæ, quod curet suos iuuenes tam in vera pietate quam in bonis literis instituì: atq; huius rei caussa, in longinquas etiam regiones, eos transmittat. Deinde gratulatus sum etiam nostræ Scholæ, quod tã benè apud omnes gentes audiat, vt ex vniuersis iam totius propè Europæ locis, studiosi ad nos bonarum literarum caussa confluant. Tertio autē loco, mihi gauisus sum, quod tanti viri & suis me literis dignentur: & tales mihi iuuenes commendent, quorum gratia, apertum mihi aditum & ad suas & ad suorum amicorum, piorum & illustriū Principum, faciunt amicitias. Postremò autem, quanta potui diligentia, adhibito etiam Rectoris nostri *Ioãnis Sturmii* fauore, illorū tribus prospexi de honestis, &, vt hic fert penuria hospitiorū, cōmodis & bonis hospitiis. At verò ipsū Christoph.

Bradzki;

Bradzki; tùm quod ille amauit esse apud me, tùm quod peculiariter fuit ipse præ aliis commendatus, Ego ipse hospitio recepi: nec minorem certè illius curam habeo, habiturusvé sum, quam si mihi esset filius. De hac re, nolim vel te, vir clarissime, vel quempiam alium dubitare. decreui enim illi esse pater: modò ipse quoq; vicissim mihi velit esse filius. Ad illud, non opus habeo ego calcaribus: ad istud verò non parùm incitabunt iuuenem literæ tuæ. Atque hæc de Bradzki satis. De tua verò & nobilitate & virtute, tot & tanta accepi, non solùm ex communi constantique omnium qui istinc veniunt sermone; sed etiam speciatim ex literis Lismanini & ex relatione Bradzki & Sebastiani, vt planè impius sim, si non te, quanta possim obseruantia, colam: & rerum imperitus atque inofficiosus, si non aliquas huiusce meæ erga te obseruantiæ testes literas dem: præsertim cùm accedat communis Christianæ pietatis & religionis professio: quæ ità diuersarum nationum homines longissimis etiam locorum interuallis disiunctos, arctissimo amicitiæ vinculo coniungit, vt horum coniunctio multò maior sit quam illorum, qui & eiusdem sunt nationis, adde, & ciuitatis & sanguinis, & in eadem domo habitant, vel etiam in eodē lecto cubant. Fiducia itaq; quam mihi dedit partim communis in Deum pietas, partim publica de tua singulari virtute & studio promouendi Euangelii, fama; facit, vt in iis literis, illud vnum à te liberè & audacter petam, nimirùm pro tua singulari in isto regno autoritate, cures Euangelium promoueri, vt nihil aliud promoueatur quam

Euangelium: sed illud purum putum. nihil enim & olim perdidit & nunc perdit Ecclesias, quàm cum vel humanæ doctrinæ ab ipsis etiam alioqui sanctissimis patribus profectæ; cum cœlesti Dei doctrina ita miscentur, vt non minus iis quam illis, ad noua statuenda vel stabilienda dogmata, nitamur. sic enim hæresibus confestim, vt nobis exemplo sunt etiam veteres Ecclesiæ, aditus aperitur: vel cum in ipsis Scripturarum interpretationibus, ita ab vno aut pluribus pendemus hominibus, vt nobis religio sit, ab eis vel latum vnguem discedere, aut tantillum dissentire. Hinc enim oriuntur sectæ in Ecclesia, vt, sicut tempore Pauli, in Ecclesia Corinthiaca dicebant, alius quidem, *Ego sum Pauli, alius verò, Ego sum Cephæ:* sic etiam hodie in Ecclesiis reformatis, non pudeat multos dicere, *Nos sumus Lutherani*: alii verò dicantur *Caluiniani* aut *Zwingliani*. Hinc scinduntur Ecclesiæ: hinc amicitiæ etiam illæ, quas eiusdem Euangelii professio initiò conciliauerat, si non lacerantur, saltem paulatim dissuuntur. Hinc dum quisq; suum nititur defendere interpretem; etiamsi longissimè aberrarit à scopo, grauissimos seminant errores: vt scilicet etiam di-
" cant, *Corpus ipsum Christi vbique diffusum esse*: natu-
" ralibus & propriis humani corporis conditioni-
" bus spoliatum: & tamē idem etiam corpus, quod diuinum factum esse volunt, teri dentibus corporis: non à fidelibus tantum, sed etiam ab impiis. vnde hæc & alia monstra? Inde profectò, quoniam dum nimium ab hominibus, nostrisq; doctoribus pendemus, eorumq; interpretationes, saluas ac integras volumus, non spectamus, quid

Vnde sectæ in Ecclesia.

propriè

propriè voluerit Christus in suis illis verbis: aut quorsum propriè spectarit in illa sua Cœna: nec consideramus, totum illius regnum esse in spiritu, non autem in carne: ideoque & sacramenta omnia propriè ad spiritum viuificandum per fidē; non autem ad carnem per alicuius crassi corporis in ore compressionem aut contritionem & in stomachum traiectionem, alendam, fuisse institutam: neq; animaduertimus, tales vnius figurati loci interpretationes, pugnare cum infinitis aliis apertisq; S. Scripturæ locis, & cum analogia fidei non cōuenire; multas absurditates secum adferre: ad idololatriam seu artolatriam stabiliendam pertinere: naturam corporis physici, organici, quale etiam nunc habet Dominus Iesus, destruere; ideoque illum esse verum hominem negare: spiritum nostrum, qui alioqui sursum in cælum vbi Christus est, euehendus erat: ad elemēta huius mundi deprimere: veteremq; illam, optimam & salutarem totius Ecclesię adhortationem, Sursum corda abolere: deniq; nihil boni; multa verò mala secum adferre: & scopum, vt tandem concludam, quò omnia sacramenta, omnes Scripturæ, totum deniq; Christi regnum collimant: nēpè vt spiritu cum Christo in cœlum ascendamus; & obliti eorum omnium quæ sunt verè terrena, corpori Christi in cœlo exsistenti adhæreamus: vitamq; & spiritum vitalem ex Christo, sicut infans ab vberibus matris, quibus affixus est, lac exsugit, hauriamus, prorsus è medio tollere. Quid enim prodest illa tam crassa verborum Christi interpretatio? deinde quid cogit nos, vt tam corporatè illa interpretemur? Si non sexcentæ similes

locutiones in Scripturis paſſim occurrerent, qu
tamen nemo audeat iuxta craſſum verborũ ſe
ſum interpretari, aliquid coloris haberet illuc
multis, ſed nimis ineptè & importunè ad raui
vſque conclamatum τὸ ῥητὸν, τὸ ῥητὸν. Sed cum in al
ſimilibus locis exponendis nobis cum conuen
ant: cur in hoc tam pertinaciter, ſinè ratione; ſin
modeſtia; ſinè ædificatione; ſinè gloria Dei; cu
maximo Papiſtarum triumpho, diſſentiunt? qu
ſc. ſic D. Pater Lutherus interpretatus eſt. Vid
mus igitur Illuſtriſſ. Domine, quam pernicio
res ſit, ita pendere ab hominibus, vt ab illoru
ſententiis & interpretationibus, vel latum vn
guem declinare aut deflectere, nobis ſit religio
Suſpicio certè ſpiritum Dei in Luthero: ſed vo
lo eum hominem eſſe, non Deum. Contrà verò
videmus tutiſſimum eſſe, permanere in puro De
verbo, illudque iuxta ipſummet Dei verbum, e
iuſque ſolitas ac frequentes phraſes interpretar
ſaluis omnibus & nullo modo periclitantibus fi
dei articulis, Scripturisque omnibus mira har-
monia ſimul concinnentibus & conſentienti-
bus. Quamobrem rogo te, Illuſtriſſime Do-
mine, atque obteſtor per Ieſum Chriſtum, cures
quoad eius fieri poteſt, pro tua authoritate & po
tentia, vt in iſto ampliſſimo & Chriſtiano regno
omnibus humanis doctrinis abolitis, purum &
ſimplex Chriſti Euangelium promoueatur. hac
enim promotione, ipſum Chriſti regnum longè
lateque propagabitur. Vale clariſſime atque
optime Domine, donetque te Dominus Ieſus eâ
gratiâ, pace & felici rerum omnium exitu, quem
tibi precor à cæleſti patre. Rogo etiam, vt me in
albo

albo tuorum clientum conſcribere velis. Paratus enim ſum, quibuſcunque officiis vnquam potero, tibi ex animo inſeruire & gratificari. Argentorato 14. Nouembr. 1558.

H. Zanchius Fratribus per Poloniam.

DE MEDIATORE.

S Sub finem Aprilis, fratres chariſſimi, accepimus veſtras literas, idibus Martii huiuſce anni datas, vnà cum forma ineundę inter vos & fratres illos, qui in articulo de Mediatore non conſentiunt, concordiæ vobis oblata. Duo autem à nobis petitis: Vnum, vt quid de illa cõciliationis forma ſentiamus, ad vos liberè ſcribamus. Alterum, vt ſi illa nobis non probetur, quænam proponi melior à nobis poſſit, indicemus. Perfuit gratũ vidiſſe, ab illis fratribus quæri concordiam: atque hoc illis gratulamur. Vos etiam rogamus, vt placidè cum illis agatis, & nihil non tentetis, quo ad veram doctrinæ ſimul & animorum conciliationem reuocari poſſint.

Cæterùm, vt ad rem ipſam veniamus, quando & vos petitis, & communis pietas poſtulat, vt ingenuè de propoſita nobis quæſtione, noſtram dicamus ex verbo Dei ſententiam: illam vobis propoſitam conciliandæ controuerſiæ formam minimè probamus. Nam neque eſt ſecundùm ſcripturas: neque ex Patrum ſententia, quemadmodum partim à multis doctis viris hactenus abundè fuit demonſtratum; partim nos aliâs, quia non vacat in præſentia, perſpicuũ,

vt confidimus ac planum fidelibus omnibus faciemus. Est enim certa firmissimaq; sententia, si Christus non sit Mediator in morte & sacrificio, quod pro nobis obtulit, nisi quatenus homo est: nondum esse diuinæ iusticiæ pro nostris peccatis satisfactum, nondum nos esse redemtos, vanam atque inanem esse totam nostram fidem ac religioné. De hac enim mediatione propriè loquuntur scripturæ, quatenus scilicet Filius Dei Pontifex factus secundùm ordinem Melchisedeci, & preces & sacrificium sui corporis pro nobis Patri suo cœlesti obtulit. Atq; in hunc finem tradunt sacræ literæ, illum carnem sumsisse humanã, non vt eâ sumtâ esset contentus, quasi iam verus & perfectus factus esset Mediator, quia factus homo, sine oblatione sacrificii: sed vt eã pro nostris peccatis offerret. Nam tum demum perfectè nomen Mediatoris obtinuit, cum nostras in se recepit iniquitates, easque oblatione sui corporis atq; sanguinis in se deleuit, & reapse nos Patri reconciliauit. Quid enim nobis profuisset, si pro nobis factus homo, pro nobis etiam non fuisset Patri factus obediens, obediens vsq; ad mortem, corpus suum pro peccatis nostris offerendo, & ea ratione nos à morte damnationeq; æterna liberando? Est igitur commentitia, & præter scripturas illa, quam proponũt duplicem Christi mediationem: *Unam in incarnatione*, & iuxta hanc, Mediatorem eum esse omnium hominum, secundũ vtramq; naturam: *Alteram in morte*: & iuxta hanc, eum esse Mediatorem fidelium tantùm, sed secundùm humanam etiam naturam tantùm. Ac dum petunt, vt vos hanc fateamini, se verò polli-

centur,

centur, illam alteram libenter admissuros: quid aliud, obsecramus vos, petunt, quàm vt sibi liceat suum dogma, quod hactenus fuit à vobis, & id quidem meritò, damnatum, integrum retinere: Vos verò in illorum sententiam, à veritate deficiatis? Ergo nullo modo talem admittere debetis, aut etiam potestis, conciliationem, vel potiùs veritatis conculcationem.

Quæ nobis verò videatur posse illis forma proponi, quæ & ad pacificationem faciat, & veritatẽ integram puramq; retineat atq; conseruet, paucis accipite.

Cùm fateantur, eum qui debebat esse Mediator, oportuisse Deum esse & hominem: fateantur ergo ad officium Mediatoris perficiendum, vtrãque naturam, diuinam simul & humanam fuisse necessariam. Humanam, vt haberet Mediator, quod offerret: iuxta illud, *sacrificium & oblationem noluisti, corpus autem aptasti mihi. Tunc dixi, Ecce adsum.* Diuinam, vt eius virtute efficax ad redemtionem fieret sacrificium: iuxta illud, *Deus Ecclesiam suo sanguine redemit.* Dum dicit, *sanguine*, docet ad hanc redemtionem faciendam, necessariã ei fuisse carnem humanam. Dum verò ait, *Deus redemit*, ostendit sine virtute Diuinitatis, solo humano sanguine, Ecclesiam redimi non potuisse: ac proinde Christum secundùm vtramq; naturã fuisse Mediatorem: & sacrificium quidem fuisse ab humanitate: vim verò sacrificii à Deitate.

Et certè optima & necessaria est hæc illatio: *Nõ potuit perfectus esse Mediator inter Deum & homines, nisi qui verus Deus esset, & homo: Ergo ad perficiẽdum verum Mediatoris officium, non minùs diuina,*

Digitized by Google

quam humana natura fuit ei pernecessaria, & ea re, neutra fuit aut esse potest in eo otiosa, & vacua à Mediatoris officio. Quare si Christus officium Mediatoris perfecit, non hoc perfecit, quatenus homo tantùm, sed etiam quatenus Deus est. Admittant igitur hanc consequentiam, quæ necessariò consequitur ex assumto: & facta fuerit Christiana pax atq; concordia.

Videtur nobis hæc componendi ratio nō posse meritò nec debere ab illis fratribus reiici, quod & certissima sit & plana, & ad concordiam faciat, & illorum etiam existimationem conseruet. Sic enim poterunt semper suam explicare sententiam: nimirum se, cùm dixerunt, *Christum esse Mediatorem secundùm humanam naturam tantùm*, ipsum etiam tantùm externum Mediatoris spectasse officium, quod quidem officium est cū primis pati & mori: id quod certè Christo minimè conuenit, nisi quatenus homo est. Est enim passus carne, vt ait Petrus. Cæterùm, se nunquam inficiatos fuisse, vim & efficaciam sacrificii Christi, ab ipsius Deitate & spiritu, in carnem deriuatam fuisse.

Precamur verò Dominum, vt veram Christianamque vos inter & illos pacem, & concordiam conciliet, ad ipsius gloriam & Ecclesiæ ædificationem. Pro hoc tempore nihil habemus prætereà, quod scribamus. Valete & pro nobis orate. Heidelb.

H. Zanchius suo & Collegarum nomine.

H. Zanchius

Digitized by Google

H. ZANCHIVS

Illustribus, Magnificis, Generosis Dominis Ecclesiarum reformatarum per Poloniam & Lithuaniam ac Russiam Patronis: Et Reuerendis Viris Iesu Christi seruis, ac verbi Dei Ministris, earundem Ecclesiarum orthodoxarum, fratribus nostris obseruandis.

OBseruandissimi fratres, quæ à charissimo & verè obseruando fratre nostro Thretio, & narrata audiuimus, & exhibita legimus; ad ea satis omnium nostrûm nomine responsum est, & quod nos decebat, factum est officium. Has verò ego communibus illis literis, priuatas addo, non in alium finem, quàm vt vos per Christum rogē, detis operam, vt in ista sanæ doctrinæ consensione atq; concordia constanter vestræ perseuerent Ecclesiæ. Nostis illud, *Concordiâ paruæ res crescunt, discordiâ maximæ dilabuntur.* Hoc quàm verum sit, in ipsa Christi Ecclesia cum primis experimur. Faxit Deus, vt meliùs posthac sapiamus omnes, & maiori curæ vobis sit gloria Dei, & salus Ecclesiarum, quàm nescio quæ nostrâ & nostrorū præceptorum placita.

Scimus, (vt de Cœna aliquid dicam) in Cœna tria esse, & vnum propter aliud nobis exhiberi: symbola cum verbo, res externas, & sensui perceptibiles: corpus & sanguinem Christi, res spirituales atque cœlestes, ac proinde spiritu etiam, & cœlesti fide percipiendas: denique fœdus nouum, carne & sanguine Christi *De Cœna Domini.*

Digitized by Google

confirmatum, quo & cum Deo & inter nos vniti maneamus, ac proinde finem totius Cœnę. Symbola enim visibilia cum verbo exhibentur, vt iis excitata in nobis fide per Spiritum S. inuisibilem carnem & sanguinem Christi, nō simpliciter, sed quatenus & illa pro nobis fracta & mortua est: & iste in remissionem peccatorum nostrorum effusus, percipiamus, edamus, bibamus. Hæc verò mentibus nostris percipienda, edenda & bibenda spiritualiter exhibentur, vt Noui fœderis vinculo magis ac magis cum DEO & inter nos constringamur: atq; ita in dilectione Dei & proximi coalescamus: vnde & *sacramentum vnionis* & *charitatis* appellatur. Hæc sunt perspicua, & horum omnium aperta fit mentio in verbis Cœnæ. Vt igitur magna est stultitia ita disputare de symbolis, vt exempli caussa, *an panis debeat esse fermentatus, an verò infermentatus*, vt interim negligas id, cuius caussa illa sunt instituta, nempe veram carnis Christi manducationem, & sanguinis eius potionem: ita parum prudenter illi mihi facere videntur, qui de præsentia corporis & sanguinis Christi ita altercātur, vt interim illius, cuius caussâ præbetur caro & sanguis Christi, fœderis scilicet, eoq; veræ & Christianæ vnionis cum patre & cum omnib⁹ eius filiis, obliuiscantur. Ergo quòd conciliatis animis in eam doctrinæ formam, quã legimus, & quam cum S. literis consentaneam esse nouimus, cum omnium Ecclesiarum ædificatione, tandem consenseritis omnes, prudenter sapienterq; egistis. Est enim ea doctrinæ forma satis ad id, quod à nobis in Cœna credendum exigit Christus, nempe se non panem & vinũ duntaxat

Digitized by Google

maxat nobis in Cœna offerre; ſed etiam verũ ſuum corpus & ſanguinem, non quatenus iam ſunt in cœlo viuentia & glorioſa; ſed quatenus & illud fuit pro nobis mortuum, & iſte pro nobis in remiſſionem peccatorum effuſus (vt diſerte docent & verba, & actio ipſius Cœnæ) ſpiritualiter edendum & bibendum nobis diſcipulis ſuis præbere: ſpiritualiter, inquam, edendum & bibendum, quoniam cibus & potus eſt non carnis & ventris, ſed animæ & ſpiritus. Ac ſi datur corpus edendum, non vt eſt viuum, & cum ſanguine glorioſum, ſed quatenus mortuum & exangue fuit in cruce; & ſanguis datur bibendus, non quatenus in venis iam eſt glorioſus, ſed quatenus pro nobis in cruce eſt effuſus; manifeſtum eſt, tunc à nobis verè tam vnam comedi, quàm alteram bibi, cùm animo mortem Chriſti repetentes, corpus illud pro nobis verè mortuũ, & ſanguinem illum pro nobis in remiſſionem peccatorum effuſum credimus: atq; ita vtrumq; tãquam λύτρον noſtræ redemtionis, ſpiritu fide prædito, accipimus: eoque nos eſſ Patri per Chriſtum reconciliatos, & æterno fœdere ei copulatos, perſuaſum habemus. Hoc enim pacto edendo & bibendo corpus & ſanguinem Chriſti, verè, &, vt ita loquar realiter, eidem corpori Chriſti in cœlo iam viuenti, & inde nos hîc in terris viuificanti, vi ſui ſpiritus, vnimur. ſic enim ait Dominus, *Qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem, in me manet, & Ego cum illo.* ſeorſim caro editur, & ſeorſim ſanguis bibitur. Ergo illa tanquam pro nobis mortua editur, & iſte tanquam pro nobis è corpore effuſus, bibitur, vt in Cœna porrò clariùs expreſſit.

Ex hac comestione nascitur vnio. Ideo ait, *In me manet*. Edimus igitur fide, quatenus pro nobis mortuum credimus, & vt λύτρον nostræ redemtionis recipimus. Vnimur verò reapse eidem corpori, quatenus viuens est & viuificans. Quid autem magis præsens esse potest ei, qui viuificatur, quàm ille, à quo immediatè viuificatur? Quid enim magis præsens est corpori, quàm anima? verius autem & efficaciùs animas nostras viuificat Christus suâ carne, quàm anima corpus. Qualis verò est hæc præsentia, nisi spiritualis, cùm Christus suâ nos substantiâ viuificet?

Hæc cum ita se habeant, consentaneum est S. literis, quod paucis & prudentibus verbis de præsentia Christi in Cœna, pio omniũ consensu conclusistis. Atq; hoc debet cuiq; pio satis esse. Tantum enim facit ad retinendum fœdus, eoque ad salutem nostram. Restat vt in hac simplici doctrina vestras retineatis Ecclesias.

Hæc pauca, non tam explicandi caussa, quàm comprobandi ea, in qua de Cœna consensistis, adiicere volui, præsertim quòd, vt præter communes literas, Ego quoq; aliquid ad vos seorsim scriberem, ita me orauit, vt etiam exorarit Thretius, à quo etiam fusiùs audietis, quæ nostra sit sententia de illo capite, quod propositum nobis est, nempe de conficiendo aliquo totius doctrinæ de religione corpore. Summa hæc est: Acquiescendum esse in ista facta compositione, nihilque præterea pro hoc tempore tentandum; si qua verò vrserit necessitas, Dominus vos in Spir. S. congregatos, quid facto opus fuerit, condocefaciet.

Digitized by Google

facier. Valete fratres chariſſimi in Domino; &, ſi quid poſſimus Eccleſiis prodeſſe, admoniti laborem non ſubterfugiemus. Rogabimus Dominum pro vobis: vos viciſſim pro noſtris Eccleſiis & ſcholis, & vt Illuſtriſſimum Principem noſtrũ verè pium, & verè pietatis protectorem, diu nobis incolumem ſeruet. Heidelb. 11. Iunii 1570.

Veſter in Domino

H. ZANCHIVS.

H. Zanchii de Caluini locis quibuſdam de Trinitate, Iudicium & Defenſio, ad amicum quendam.

Gratia, & pax à Domino, Ieſu Chriſto.

QVas miſiſti, frater in Chriſto, literas ad cœtũ Eccleſiaſticum, de locis quibuſdam *Domini Caluini* in doctrina de DEO, quos, quia tibi abſurdi videntur, cupis, & petis explicari: hæ literæ ad nos, vt tibi reſponderemus, miſſæ fuerunt. Optaremus, non eſſe opus iis explicationibus: quia tamen res ita poſtulat, & tu petis, & nos iubemur; dabimus operam, vt & iis qui iubent obtemperemus, & tibi petenti gratificemur, & dignitati ipſi⁹ cauſæ, pro ea, quâ donauit nos Deus ſui cognitione, ſatisfaciamus. Neq; opus fuerit multis verbis, cùm negotium nobis non ſit cũ homine, aut hoſte veritatis, aut ſacrarum literarum imperito; ſed cùm eo, quem & pium iudicamus, & orthodoxæ doctrinæ ſtudioſum eſſe non dubitamus, atque peritum. Age igitur.

Digitized by Google

Veritas doctrinæ *de Deo*, paucis ex ipsius Dei verbo explicari potest: hac verò perceptâ, facilè possunt, quæ, aut cum ipsa pugnant cognosci, aut quæ aliquam habere repugnantiam videtur, sed re vera non habent, conciliari. Est enim semper verum philosophicum illud dictum, *Rectum, & sui & obliqui indicem esse ac canonem*. Habemus autem persuasum, quæ Caluinus, honorificæ memoriæ, de ipso etiam Deo scripta reliquit, tametsi nonnullæ eius locutiones duriusculæ sunt, & eâ re negotium facescere aliquibus videntur; minimè tamen, si dexterè, vt par est, explicentur, cum vera & Christiana doctrina pugnare.

Capita quædam præcipua doctrinæ, de Trinitate.

Principio itaq; repetenda breuiter nobis sunt, quædam primaria capita, huius cœlestis doctrinę de Deo, ac tum demum ex his quo modo verba Caluini, quibus fuisti offensus, intelligenda sint, aperiendum. Capita verò, de quibus inter omnes pios, ac doctos conuenit, hęc sunt: quæ partim ad vnitatem essentiæ, partim ad pluralitatem personarum pertinent.

1. Primum caput est; *Vnum tantum esse Deum: & hunc, esse æternam, simplicissimam perfectissimamq;, ac per se subsistentem essentiam: quæ & θεότης ab Apostolo appellatur.*

Est enim Deus Iehoua & ὁ ὢν eoq; οὐσία ipsa. Neque enim, sicut homo differt à sua humanitate, sic Deus à sua Deitate, aut τὸ ὢν à sua οὐσίᾳ, propter summam simplicitatem: sed idem, & θεὸς vocatur, & θεότης. Θεὸς quidem: vt vera eius subsistentia intelligatur; θεότης autem & οὐσία, vt summa eius perfectio atq; simplicitas significetur. Apud nos enim concretum, puta *homo* subsistit, non autem

humani-

Digitized by Google

humanitas; humanitate verò in hac nostra humana natura, nihil perfectius atq; simplicius. Quia ergo Deus,& verè subsistens est,& simplicissimus ac perfectissimus:idcircò verè dicitur essentia esse æterna,per se subsistens.Hinc efficitur,neminem verum Deum posse vocari, quin idem sit æterna hæc essentiá,atq; Deitas,eòq; verus Iehoua.

2, Alterum caput est, *Hunc vnum Deum in tria æterna ὑφιστάμενα, quæ à Græcis Patribus,primum ὑποστάσεις,deinde πρόσωπα: à Latinis verò tum substantiæ, tum personæ vocata fuerunt:nimirum in Patrem,in Filium,& in Spir.Sanctum,verè distinctum esse,sed minimè diuisum.* Non esse diuisum,manifestum est: quia cùm Deus sit simplicissima essentia, in partes diuidi non potest: & testimonia scripturarum de vno Deo idem confirmant. Esse verò distinctas personas, abunde liquet è S.literis: Filius enim genitus est ex Patre & à Patre missus: Spiritus Sanctus ab vtroq; procedit & mittitur. Etiam anima nostra in suas essentiales partes verè distincta est,nec tamen diuisa;cùm vna tantum sit substantia. Hinc sequitur personarum pluralitate, vnitatem essentiæ non tolli: sicut nec plures animæ partes,efficere possunt, vt anima desinat esse vna,& plures fiat: Itaq; manere semper vnum tãtùm verum Deum Iehouam:sicut etiam vna tantùm prædicatur θεότης in sacris literis.

3, Tertium est: *Ita verò omnes has personas simul,vnum esse Deum Iehouam, eoq; vnam θεότητα vnamq; οὐσίαν:vt tamen illorum quisq; verus sit Deus eoque essentia ipsa tota.* Quisq; enim est Iehoua: & Apostolus docet in Christo habitare πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς,h.e.plenam & totam Deitatẽ

eſſentiamq; illam æternam. Hinc ſequitur, eſſentiam illam non eſſe extra perſonas, nec perſonas extra eſſentiam: cùm ipſæ perſonæ, & vniuerſæ ſimul, & ſingulæ ſeorſim, ſint ipſa Diuina eſſentia: ſiquidem ſingulæ ſunt Iehoua, & omnes vnus Iehoua. Si namq; humanitas non eſt extra homines, ſed in hominibus: quanto minùs Deitas, diuinaq; eſſentia, poteſt ſubſiſtere extra perſonas illas, quæ ſunt ipſe Deus? nihilque aliud realiter eſt perſona in Deo, quàm ipſa diuina eſſentia, ſed cũ ſuo quæque proprio ſubſiſtẽdi modo, quo etiam inter ſe differunt. Perſonalem proprietatem alii vocant.

4. Eſt enim etiam hoc caput extra controuerſiam apud pios & doctos viros, *Patrem non alia ratione à Filio diſtingui, & quodammodo differre, quàm proprio ſubſiſtendi modo, ſeu perſonali proprietate: nempe per ἀγεννησίαν, quòd ſcilicet filium genuerit: ipſe autem à nemine ſit vllo modo.* Contrà *verò, Filium & Spir. Sanctum: quòd ille ſit à Patre κατὰ γέννησιν, hic verò à Patre & Filio κατ' ἐκπόρευσιν.* Ita οὐσία loco generis eſt, & de ſingulis prædicatur: modi exiſtendi, differẽtiarum loco ſunt, quibus οὐσία ad certam contrahitur perſonam. Proinde, tunc veriùs, quæq; perſona, vocatur *ſubſiſtentia*, quàm *eſſentia*: cum ſine certo ſubſiſtendi modo, nulla eſſentia ſubſiſtat. Hinc ſequitur, cùm indefinite nominas Deum, eſſentiam ipſam, (quæ tamen, vt dictum eſt, nihil aliud eſt τὸ εἶναι, quàm Pater, Filius & Spiritus S.) ſimpliciter ſignificari: quanquã nonnunquã Pater κατ' ἐξοχὴν ita denotatur. Cùm verò nominas Patrem, aut Filium, aut Spiritum S. eſſentiam ipſam non ſimpliciter, ſed certo ſubſiſtendi modo

quaſi

Digitized by Google

quaſi contractam, & ad certam perſonam reſtri-ctam, indicari.

5, Poſtremo illud etiam receptum eſt, *Licet Pater nihil aliud ſit, quàm eſſentia, eáq; incommunicata, & Filius itidem nihil aliud, quàm eadem eſſentia, ſed à Patre communicata: non poſſe tamen niſi admodum impropriè dici, eſſentiam generare eſſentiam: propriè verò Patrem, totius ſuæ eſſentiæ communicatione, generare Filium.* Nam neq; apud nos dicitur natura generare naturam; ſed pater, ſuam communicando naturam, generare filium. Porro tunc dicimus filiis noſtris noſtram humanam fuiſſe cõmunicatam naturam: cùm geniti fuerunt homines. Sic itaq; & Filio, tum dicitur fuiſſe cõmunicata diuina Patris eſſentia per generationẽ, cùm fuit genitus Filius Dei Deus: id quod fuit ab omni æternitate.

Nunc iactis his fundamentis, quæ firmiſſima ſunt, facile, quæ ex Caluino adfers, conciliãtur.

Ad primum: Falleris ſi putas, Caluinum ſenſiſſe, ſimpliciter perſonas eſſe, aut extra eſſentiam, aut aliud quiddam realiter, quàm ipſam eſſentiã. Nam eodem Cap. 13. lib. 1. ſect. 16. ſic concludens, *Itaq;* (inquit) *cùm fixum illud maneat, Deum vnum* " *eſſe non plures: Verbum & Spiritũ, nõ aliud eſſe, quàm* " *ipſam Dei eſſentiam conſtituimus. Et verè ſtolidiſſime* " *ineptiebant Ariani, qui Filii Diuinitatem confitentes,* " *Dei ſubſtantiam illi adimebant.* Hæc ibi: certum e- " nim eſt ſi eſſentiam extra perſonas cõſtituas, negeſq; perſonas aliud eſſe reapſe, quàm ipſam vnã & candem eſſentiam: pluresà te fingi Deos. Conſtat enim in ſacris literis, Deum eſſe eſſentiam: & vnamquanq; perſonã, eſſe Deũ. Imò negaueris,

Patrem esse Deum, Filium Deum, Spir. Sanctu[m]
Deum: si neges eos esse ipsam essentiam. At, qui[d]
igitur, inquies, sibi vult Caluinus, cùm defini[en]
» personam sect. 6. ait; *Personam igitur voco subsisten-*
» *tiam in Dei essentia, quæ ad alios relata, proprietate in-*
» *communicabili distinguitur.* Item cùm ibidem d[e]
» subsistentia Filii scribit in hæc verba; *Quæ* (subsi-
» stentia) *etsi indiuiduo nexu cum essentia coniuncta est,*
» *nec potest separari: specialem tamen habet notam, qu[a]*
» *ab ipsa differat.* Quid inquies sibi hæc volũt? Qua
est ista nota, quâ subsistentia Filii, differt ab essen-
tia? In definitione personæ, hanc notã tibi apertè
expressit, quum dixit, *Quæ ad alios relata proprieta-*
te incommunicabili distinguitur. Quod Caluinus
vocat, proprietatem incommunicabilem: Iusti-
nus Martyr appellauerat ὑπάρξεως τρόπον, id est, mo-
dum subsistẽdi diuersum: & tres esse dixit, quib⁹
tres distinguantur personæ: ἀγεννήτως εἶναι, quod est
Patris proprium, qui ingenitus generat: γεννητῶς εἶ-
ναι, quod est Filii, qui solus genitus est ex Patre: &
εἶναι ἐκπορευτῶς, quod est Spiritus S. qui solus dici-
tur procedere à Patre & à Filio. Hæ sunt notæ,
quib⁹ inter se differunt personæ, cùm omnes cõ-
ueniant in essentia, quæ vna & eadem est omni-
um: & quibus etiam, ab ipsa essentia simpliciter
considerata, personæ differunt, non realiter, sed
tantum τῷ λόγῳ.

Sed excipies adhuc: Caluinus ait, *personam esse*
subsistentiam in Dei essentia: item subdit apertè hæc
» verba: *subsistentiæ nomine, aliud intelligi volumus,*
» *quàm essentiam.* An non apertè negat, personam
esse essentiam? Minimè verò, cùm disertè infra id
affirmet & euincat, sect. 16.

Notandum

Notandum igitur pro conciliatione: essentiã diuinam, seu τὴν θεότητα, tametsi à personis reipsa separari non possit, cùm persona nihil aliud sit realiter, quàm ipsa essentia (est enim persona quęq; Deus, eoq; ipsa essentia diuina:) cogitatione tamẽ distingui posse à nobis: nempe quatenus essentia, de singulis personis essentialiter prædicatur. Quod enim essentialiter de aliquibus prædicatur, illud quidem re ipsa separari ab eis nõ potest; cùm re vera sint id, quod esse dicuntur: quatenus tamen prædicatur de multis, inter se vel specie, vel numero differentibus, illud ab iis, de quibus prædicatur, mẽte distingui, & aliud quodammodo esse, intelligi mente oportet. Homo enim separari re ipsa non potest à Paulo & Petro, quià quisq; ipsorum verus est homo: quia tamẽ Petrus non est Paulus, de quibus ex æquo prædicatur homo, idcirco aliud esse intelligimus, quod nomine hominis significatur, ab eo, quod significatur nomine Petri & Pauli. Neq; enim Paulus simpliciter est homo, sed talis homo, personalibus proprietatibus à Petro distinctus, de tribu Beniamin, Apostolus gentium, &c. Si quis igitur dicat, se nomine Pauli, aliud intelligere, quàm hominem: num propterea tu dixeris, ab isto negari Paulum esse hominem? Sic Caluinus dixit subsistentiæ, (hoc est personę) nomine, aliud quiddam intelligi volumus, quàm essentiam: non quòd neget personam, puta Filium, esse realiter ipsam essentiam diuinam (fatetur enim hoc apertè sect. 16.) sed vt doceat, nomen essentiæ, generalius & communius quiddam significare, quàm nomen personæ: cum ea, de singulis personis prædice-

D

tur, non autem persona de persona. Persona igitur aliud est ab essentia: nō re aut τῷ εἶναι, sed significatione & τῷ λόγῳ: Sicut Petrus aliud est ab homine, non re & τῷ εἶναι, (est enim realiter homo;) sed τῷ λόγῳ, quia aliter definitur homo & aliter Petrus. Sic loquutus est etiam Caluinus de essentia & de personis in Deo. Proinde ad tuum argumētum facilè respōdetur: Nulla persona (inquis) diuinitatis, est essentia diuina, nec essentia persona. Verū est τῷ λόγῳ: sed falsum τῷ εἶναι. Persona enim realiter nihil aliud est, quàm essentia, vt supra dictum est: sed certo modo subsistendi, ad certum ὑφιστάμενον contracta: Ideo initio diximus οὐσίαν esse instar generis, quæ ex æquo de singulis personis prædicatur: modos autē subsistendi diuersos, esse instar differētiarum, & personales esse proprietates, quib⁹ eadem οὐσία diuersas cōstituit personas. Reipsa enim, & personæ Pater, Filius & Spirit⁹ S. nihil aliud sunt, quàm essentia: & essentia nihil aliud, quàm ipsæ personæ. Nam extra Patrem, Filium & Spiritum S. nulla est essentia diuina: nec essentia diuina aliud quiddā est, quàm Pater, Filius & Spir. Sanctus. Proinde, cùm dicūtur à Caluino, omnes subsistere in vna essentia, nihil aliud intelligit, quàm omnes, vnâ & eâdem essentiâ cōstare, seu vnam & eandem essentiam esse: sicut etiam dicimus omnes homines in vna humana natura contineri, nō quòd ea sit extra homines, sed quòd omnes ex æquo eiusdem sint naturæ; & nomen hominis ex æquo de singulis prædicetur.

Credimus primum locum sicut abundè, sic etiam perspicuè esse explicatum.

Ad alterum: *Essentiam Filii*, ait Caluinus, *esse ingenitam:*

genitam: negatur ergo Filius esse Filius. Falleris si & illud improbas; & quòd hanc inde inferas sequelam. Primum quidem, certum est, essentiam nec generare, nec generari, vt supra ostendimus, sed personas. Ac si vna & eadem est essentia Patris & Filii: quomodo in Patre erit ingenita, eadem autem in Filio genita? Et, si generare, est de propria substantia, Filium procreare: non ergo substantia generatur, sed filius de substantia. Nonnulli quidem patres dixerunt, οὐσίαν Filii esse genitam: Sed impropriè, pro cõmunicatã; vel οὐσίαν pro persona acceperunt. Caluinus verò propriè loquutus est: quia re vera etiam sacræ Literæ, nunquã aliter loquuntur, quàm *Filium ex Patre genitum esse*; nunquã autẽ *essentiã esse genitã*. Pater itaq; suam totã & eãdem essentiam cõmunicando, per actionẽ immanẽtem, quã S. literæ vocant *generationẽ*, genuit Filiũ. Hinc etiã apparet, quàm falsa sit tua sequela. Nec minus falsa est tui Syllogismi propositio; nẽpe, *Qui habet ingenitã essentiã, is ingenitus est*. Putas ne humanã naturã, quam à Patre tuo accepisti, esse genitã? Si esset genita, esset igitur filia Patris tui. Te etiã nõ negabis esse ex patre tuo genitũ. Pater igitur tuus, & te & tuã naturã generãdo, binos generauit liberos: te vnũ, & tuã humanam naturã alterũ. Dicamus igitur, cũ aliis, benè sentientib⁹ & rectè loquẽtib⁹, nimirũ cõmunicatione essentiæ generari filios: nõ autẽ essentiam ipsam.

Quod etiam ad tuæ propositionis probationẽ assumis, essentiàm cuiusq; rei, esse rem ipsam; nõ est prorsus & simpliciter verum, cõfundis enim οὐσίαν cum ὑποστάσει, seu ὑφισταμένῳ: & id quo aliquid est, cum eo, quod est. Quis enim vnquam dixit,

humanitatem, esse hominē ipsum: Sed sua quisq; humanitate, homo est. Ac si essentia Filii simpliciter esset ipse Filius: Filius esset Pater & Pater Filius, quia essentia Filii est eadem quæ & Patris: alioqui plures feceris Deos, si plures fingas essentias. Cur enim vnus sunt Deus, non multi, Pater, Filius & Spir. Sanctus; nisi quia vna est essentia, Patris, Filii & Spir. Sancti. Cùm tamen tria sint realiter inter se distincta ὑφιστάμενα. Non igitur essentia cuiusq; rei, simpliciter est ipsa res. *Vnus*
" (inquit Basilius) *Deus: quoniam & Pater vnus Deus,*
" *& Filius. Et non duo Dii: quoniam identitatem habet*
" *Filius ad Patrem. Non aliam in Patre considero Dei-*
" *tatem, & aliam in Filio: neq; aliam naturam illam, &*
" *aliam hanc. Quo igitur inclarescat tibi, personarū pro-*
" *prietas: numera seorsim Patrem, & seorsim Filium.*
" *Quò verò non in multitudinem Deorum scindaris: v-*
" *nam confitere in ambobus essentiam.* Hæc Basilius. Cùm itaq; vna sit omnium personarum in DEO essentia, si essentia Filii simpliciter esset ipse filius; annon vides Patrem futurum Filium, & Filium futurum Patrem?

Tertii loci explicatio, pendet ex iis, quę ad primum copiosè diximus: & verò etiam ex iis, quæ modo ad alterius loci explanationem breuiter attulimus. Certum enim est, tres esse personas in vna essentia, & essentiam vnam, in trib⁹ personis: quáquam hoc magis propriè & significantiùs dicitur, quàm illud. Quum tamen dicit Caluinus tres subsistentias in vna essentia residere, non inducit quaternitatem, seu quartum quiddam in quo tria insint ὑφιστάμενα: Sed nihil aliud ea locutione sibi voluit, doctissimus vir, quám omnes
ha-

has tres personas, eâdem constare essentiâ, sicque eandem in omnibus essentiã esse. Diximus ante quo modo personæ, nihil aliud sint τοῦ εἶναι, quàm ipsa essentia: & quo modo tamen ab essentia differat persona. Ita optimè conuenit hæc doctrina, cum eo, quod veteres dixerunt, ipsam essentiam Dei siue vnitatem substantiæ, mysterio dispensationis in Trinitatem, id est, in tres personas disponi. Nos quoq; suprà diximus vnum tantum esse Deum in tres personas distinctum, non diuisum: Quia omnium vna est essentia, modis subsistẽdi diuersis plures & distinctas inter se personas constituens.

Quartus locus, tã perspicuè explicatur à Caluino ipso, sect. 25. vt alia explicatione opus non habeat: modo quis pia mente percipiat quæ scribit. Primum docet Caluinus Deitatem, quæ vna est, non separari à personis, nec personas à Deitate; vsq; adeo vt nec Pater possit esse Pater, nempe Dei, nisi Deus sit, nec Fili⁹ possit esse Dei Filius nisi Deus, itidem sit. Quis verò hęc inficiari audeat? Mox concludit, Deitatem absolutè à se ipsa esse: Quis etiam hac de re dubitare queat? Proinde suprà dixerat, non esse genitam. Sic enim esset ab alio, h. e. à generante; nõ à se ipsa. Inde infert: *Vnde & Filium, quatenus Deus est, fatemur ex se ipso esse, sublato personæ respectu: quatenus verò Filius est, dicimus esse ex Patre.* Ex iis omnibus, Caluini sententia perspicua est; nempe etsi Filius non potest esse Dei Patris Filius, nisi & ipse sit Deus, sicut neque nostri filii possunt esse hominum filii, nisi & ipsi sint homines: mente tamen discerni posse filiationem, à Deitate; eundemque λόγον considerari

posse,& vt Deum simpliciter,& vt Filium, quatenus Filius: certè Filius esse non potest, nisi sit à Patre. Omnis enim filius, alicuius patris filius sit, oportet. Quatenus autē simpliciter Deus est; nō sequitur eum igitur esse ab alio. Alioqui nemo posset esse Deus nisi ab alio esset: & ita Pater Deus ab alio foret necessariò. Sicut etiam filii nostri, filii esse non possunt, quin sint à parentibus: sed quatenus homines, id nō sequitur: quia alioqui, nullus esse posset homo, quin ab aliis esset hominibus: quod falsū esse perspicuè in Adamo cōstat. Quatenus ergo homines sunt; sunt tales suâ naturâ humanâ, quā habēt, siue ab aliis hominibus acceptam, siue non acceptam, hoc nihil efficit, ad hoc vt sint homines. Imo verò in Filio Dei, quatenus simpliciter Deus est, & quidē vnus cū Patre Deus; necessum est, vt sit à se ipso. Est.n. Deus propter Deitatē quā habet: quæ eadē prorsus est cū illa, quā habet Pater. Quam autē Pater habet, à nullo est, sed à se ipsa. Quemadmodū igitur Pater, ideo Deus est à se ipso, quia Deitatē habet, quæ à se ipsa est: sic etiā Filius, quatenus Deus, à se ipso sit oportet, quia Deitatē habet quæ à se ipsa est: eamq; eandē, quā & pater habet. At eā habet à Patre. Verū: sed ipsa per se nō est à Patre, cùm careat principio. Filius autē nō ideò est Deus, quia eā habet hoc modo, h.e. à Patre per sui generationē: sed quia simpliciter eandē habet Deitatē, quam & Pater. Ideo verò est Filius Dei, nō simpliciter, quia Deus est, seu quia Deitatē habet; sed quia habet hoc modo, h.e. à Patre per sui generationē. Quemadmodū etiā liberi nostri, ideo homines sunt, quia naturam habēt humanā: ideo vero filii nostri, quia à nobis illā habēt. Ergo licet Filius quicquid habet, habe-

at à Patre: nõ ideo tamẽ est Deus, quia habet à Patre (alioqui Pater nõ esset Deus, quia nõ habet ab alio Patre:) sed ideo Filius est Deus, quia simpliciter habet Deitatẽ: Et verò ideò etiã est vnus & idem Deus cũ Patre, quia vnã & eandẽ prorsus cũ illo Deitatẽ habet. Ideo verò filius est: quia eã habet à Patre per sui generationẽ. Est itaq; De⁹ propter Deitatẽ, quã habet: Filius autem Dei, propter modũ, quo illã habet. Neq; hæc pugnant cũ symbolo, *Deum de Deo, lumen de lumine.* Nomen enim *Dei*, pro persona accipitur, quæ Deus est: sicut & apud Iustinũ ac Tertullianum, cum dicunt, *præter Deum Patrẽ esse alium Deum, qui est eius Filius:* hoc est, aliã personã quæ est Deus. Subdit Caluinus; *Ita essentia eius, principio caret: personæ verò principiũ est ipse Deus.* En causam, cur Filius, quaten⁹ Deus est, principio carere, eoq; à se ipso esse dicatur: nẽpe quia eius essentia, caret principio, eoq; genita nõ est. Quod .n. generatur, sui principiũ habet: quia generatur, quod nõdũ est; cõmunicatur verò, qđ iã est. Etsi ergo nũquã fuit diuina essẽtia, quã Pater cõmunicauit Filio, quin fuerit & Fili⁹, quia generatio Filii æterna est: ordine tamẽ quodã naturæ, diuina essẽtia præcedit Filii generationẽ; sicut illud, de quo aliquis generatur, eũ, qui inde generatur. Est aũt Filius de essentia Patris genitus: atq; ita de ea genitus, vt totã acceperit. Liquido igitur apparet essẽtiã, quę Filio fuit cõmunicata, principio sui caruisse & carere, quia genita nõ est: Filiũ verò, sui principium habere, quia genitus est: atq; hoc quidẽ principiũ esse id, de quo genit⁹ est, Patris scilicet essentiã, adeoq; Patrẽ ipsũ, qui genuit. Sed principiũ tamẽ sibi coęternũ. quia tã ab æterno fuit genit⁹ Fili⁹, quàm etiã fuit Patris essentia,

è qua genitus eſt:& Pater à quo genitus fuit. Re-
„ ĉte ergo Caluinus, *Ita eſſentia,* inquit, *eius, principio*
„ *caret; perſonæ verò principium, eſt ipſe Deus*: h.e. ipſa
„ diuina Patris eſſentia, è qua genitus eſt Filius, ſeu
„ perſona Filii: adeoq; ipſe Pater, qui genuit. Sed ſcriptor breuis & acutus fuit Caluinus, eoq; multis obſcurus: vt taceam, quod res ipſæ per ſe, quæ in hoc myſterio tractantur obſcuriſſimę ſunt, humanis, imò creatis omnib' etiã angelicis ingeniis: & fidem potiùs poſtulãt, à nobis, quàm curioſam ſui inueſtigationem. Quòd ſi tamen perſcrutandæ ſunt, vt quoquo modo Deum noſtrũ cognoſcamus, & aduerſus hæreticos ſanã de eo doctrinam defendamus: faciendum id eſt ſobriè, præeunte ſemper lumine verbi Dei, & ductu Spir. Sancti, qui omnia ſcrutatur, etiam profunditates Dei.

Ad abſurda igitur, quæ ex poſtremo Caluini loco deducis: facilis eſt ex iis, quæ diximus reſpõſio: nempe, ideo te hallucinari, vt liberè tecũ loquamur, quia non conſideras, niſi perſonam ipsã, quæ eſt Filius Dei & Deus: mente autem non diſtinguis eſſentiam, quâ ſimpliciter Deus eſt, à modo ſubſiſtendi proprio, quo fit, vt ſit talis Deus, taliſq; perſona, nimirum Filius. Ac proinde cum non diſtinguas: vitioſè vteris particula, *quatenus*. Hæc enim particula inuenta fuit à doctoribus, vt per hanc, mente diſtinguantur, quæ re ipſa ſeparari non poſſunt. Cùm ergo perpetuò hæreas, ἐν τῷ ὑφισταμένῳ, qui eſt Filius Dei Patris, ac Deus:& confundas, quæ ſunt diſtinguenda, indeq; deducas tua abſurda: vana atq; inanis eſt iſta tua particulæ *quatenus* vſurpatio. Certè ſi non diſtinguas:

vtrunq;

vtrunq; verum est, Filium Deum, & Filium personam, esse à Patre, nō autem à se ipso. Quicquid enim habet Filius, à Patre habet, non à se ipso. Neq; hoc vnquam Caluinus (quatenus & ex eius sermonibus, & ex eius libris omnes nos colligere potuimus) inficiatus est. Sed cum dicis habere: multa dicis, nempe & eum, qui habet, & eū à quo habet, & modum, quo habet, & id quod habet. Filius habet; à Patre habet; per generationem habet; essentiam habet. Non ita tamen Filius habere essentiam dicitur, quasi quod Filius habens, sit aliquid realiter diuersum ab essentia, quā habet: sed sicut etiam filii nostri, & omnes homines, dicuntur habere humanam naturam, quâ homines sunt: non autem sicut quis habet accidentia, quæ realiter ab habente differunt. Oportet igitur mēte essentiam, quam habet Filius, seorsim considerare, & seorsim ipsum Filium habentem. Quanquam, vt diximus, tanta est simplicitas in Deo, vt realiter idem sint, & habens & res habita: ac proinde impropriè etiā, de Deo vsurpatur verbum, *habendi essentiam*, &c. Sed propter nostrum captū, sic dignatus est Deus loqui, vt quū Filius ait, quæcunq; habet Pater, mea sunt. Licet ergo propter nostrum captum, mente discernere, quæ re ipsa separari non possunt, imò quę idem realiter sunt. Animo itaq; concipe frater, ipsam Filii essentiam seorsim, sine cōsideratione eius, à quo habet, aut modi, quo habet, aut talis personæ, quæ habet, nempe quòd sit Filius: Tum videbis eum, qui essentiam habet talem, ingenitam scilicet, & principio carentem; esse Deum ingenitum, & carentem principio. Hoc est, quod ait Caluinus, *Filiū,*

quà Deus est, à se ipso esse. Proinde cum tu infers, *Negatur ergo Filius esse Filius:* tu trāsis ab illa simplici cogitatione diuinæ essentiæ in Filio, ad aliā de Filio cogitationē, nempe quatenus Filius est, à Patre habens essentiā per generationē. Nam caten⁹ est Filius, quatenus hoc modo essentiam habet à Patre. Inde causa tuę hallucinationis. *Si non est,* inquis, *à Patre quatenus Deus est: hactenus non erit Filius Patris.* Concedimus. Non enim ideo est Filius Dei Patris quia Deus est: (alioqui omnis, qui est Deus, esset Filius Dei Patris) sed Filius ideo simpliciter, & immediatè, & per se Deus est, quia Deitatem habet. Talis autem Deus, h.e. Filius est: quia eam Deitatem habet à Patre per sui generationem. Sicut ergo non est absurdum dicere: Filium quatenus Deus est, non esse Filium Patris, eo, quo declaratum est, sensu: sic absurdum non est dicere, *Filium, quà Deus est, non esse à Patre:* cum tamē verissime etiam dicamus, *esse Deum, de Deo.* Immò sicut absurdissimum est, quod tu sentire videris, nimirum Filium, quatenus Deus est, Filium esse Patris: quoniam inde sequitur, etiā Spiritum S. quia est Deus, esse Filium Patris; quin etiam Patrem, quia Deus est, esse Filium Patris: ita etiam, absurdum est, alterum simpliciter affirmare, nimirum Filium, quatenus Deus est à Patre esse, non à se ipso. Ratio est, quia inde sequetur, neq; Patrem, quia Deus est, esse à se ipso; sed ab alio Patre. Vides Frater, quantum referat scitè omnia distinguere? Si dixisses, *Si Filius, quatenus est Deus, non est à Patre, sed à se ipso: Ergo Filius non erit Filius Patris;* simpliciter negassemus consequentiam. Non enim pugnant inter se, *esse Deum à se*

ipso,

ipso, h.e. quia simpliciter habet Deitatem; &, *esse Filium Patris*, h.e. illam habere à Patre per generationem, vt abundè declaratum est. Sed quia dicis *hactenus*, nõ erit Filius Patris: concessimus. Verum quod tu iudicas absurdum, nos demonstramus non esse: Contra, quod tu putas esse verissimum, nos absurdum esse euincimus.

Subdis præterea, Quęro quid hoc sibi velit, *Filium esse à se ipso, quatenus Deus: à Deo autem quaten⁹ est persona?* Abundè hoc est explicatum. *Quis est*, inquis, *iste Deus? num Filius ipse quatenus est Deus? erit igitur ipse suæ personæ principium & sui ipsius Pater & Filius.* Optimè quidem concludis, Filium, non esse illud principium, à quo est ipsius persona, h.e. ipse. Nam neq; quâ Filius, sui est principium: neq; quâ Deus, quatenus Dei essentia, neq; generat, neq; generatur, sed qui generat est Pater, qui generatur est Filius: Interim tamen cõfundis adhuc quæ sunt distinguenda. Et si enim essentia nõ generauit Filium, sed Pater: de essentia tamẽ Patris, quæ tota facta est Filii, genitus est Filius.

Si autem, inquis, *solus Deus Pater, est principium personæ Filii: necesse est, Filium ex hoc & propter hoc principium, esse Deum & æqualem Patri.* Quod dicis, verum est, sed non omnia partitionis mẽbra cõplexus es. Filius.n. ex Patre & propter Patrem, vt causam generantẽ, est Deus: sed non per Patrẽ, propriè loquendo: verùm per Deitatem à Patre acceptam, ita verus est Deus, vt sit ipsa Deitas. Ita vides, frater, non esse necesse, vt quemadmodum putabas & petebas, Caluini verba à te adducta corrigantur: cùm nihil, si dextrè intelligantur, cõtineãt erroris, ne dũ perniciosos multos errores.

Credimus enim, hac epistolâ satis explicatos esse locos, qui ex Institutionibus Caluini te turbarũt: & simul etiam totam hanc de vnitate essentiæ, & personarum pluralitate illustratam esse doctrinã: vt in dubium vocari non possit, nisi, aut ab hominibus omnino imperitis, aut à malis, ac prorsus impiis, & in suis vanis cogitationibus pertinaciter obfirmatis. Fuimus verò prolixiores, quàm sperabamus: quia maluimus, in tam graui caussa accusari prolixitatis, quàm obscuritatis: cùm illa molesta tantum esse possit, hæc autem, non nisi perniciosa: præsertim, cùm viderimus te quoque fuisse (liberè enim tecum loquimur) hallucinatũ ex Domini Caluini scriptis; quòd obscuriùs aliquando loquutus sit, quam expedierit. Rogamus autem te, frater, per Christum, vt in simplici veritate te, tuamq; Ecclesiam contineas; quæstionibus subtilioribus, & quæ imperitis hominibus, & verò etiam sæpenumero doctis viris plus damni, quàm vtilitatis adferre possunt, omissis. Nõ enim omnium est, res tam altas atq; arduas benè percipere; aut saltem dextrè & rectè explicare. Dominus tibi adsit suo spiritu: & te magis ac magis suis cumulet donis; tuoque ministerio ad sui gloriam, & vtilitatem Ecclesiæ, benedicat. Vale. Heidelb. 4 Aug. 74.

H. Zanchius suo & Collegarum nomine.

DE DISCERNENDIS SPIRITIBVS,

H. Zanchii epistola ad Amicum.

LIteris tuis, mi frater, officii atq; humanitatis plenis,

plenis, quòd tardius quàm ſperabas tu, & quàm voluiſſem ego, reſpondeam, in cauſa fuerunt partim occupationes meæ, & multæ & graues, tàm ordinariæ, quàm extra ordinem; partim etiam, quòd licet fortè ſæpe nõ deſint, per quos poſſint mitti iſtuc literæ; me tamen, hominem non valde curioſum, id ferè latere ſoleat. Te itaq; habiturũ me excuſatum, tarditatemq; hanc meam minimè vitio mihi verſurum, quæ tua eſt humanitas, confido.

Quæſtio à te mihi propoſita, *de diſcernendis ſpiritibus bonis, à malis*, ſi nõ ante, & à Moſe primùm, & deinde à Prophetis & Apoſtolis propoſita & explicata fuiſſet, obſcura mihi, & difficiles habere explicatus videretur. Nunc cùm è ſacris literis explicatio peti poſſit, & eadẽ, exemplo veterum Patrum confirmati; non puto, ſi velimus ſacris literis, & exemplis Patrum eſſe contenti, opus fore prolixâ ad propoſitam quæſtionem, ſcriptione. Quò tamen dilucidior fiat noſtra reſponſio, trib⁹ propoſitionibus me expediam, ſed ſi priùs poſt certam diſtinctionem, locum Diui Ioannis explicauero, ex prioris epiſt. cap. 4.

Diſtinctio hęc eſt: Bifariam nos loqui poſſe, de Regula dignoſcendi ſpiritus: nẽpe aut de ea, quæ communis eſſe debet Chriſtianis omnib⁹; aut de illa, quæ ex peculiari Spiritus Sancti gratia, multis in primitiua Eccleſia concedebatur: & nunc fortè etiam nonnullis donatur. Hæc altera, eſt illa, de qua Apoſtolus ad Corinth. 1. epiſt. cap. 12. *Aliis* 1. Cor. 12.
dantur διακρίσεις πνευμάτων. Solebant enim hac gratia, permulti in Eccleſia primitiua donari, quâ, quùm ſpiritus mali transfigurarent ſe in Angelos

lucis, facilè à fidelibus cognoſcebantur; Et quinā ex ſpiritu Dei loquerentur, & qui ex Diabolico, diſcernebantur. Vnde fiebat, vt, & qui, hoc dono diſcretionis ſpirituum, præditi erāt, facilè reſiſterent Satanæ: Et alii per hos, quinā ex Deo loquerentur, & qui nō monerentur, certioreſq; fierēt. Dabatur.n. hoc donum ad vtilitatem totius Eccleſiæ. De hoc peculiari dono, tu mihi nó videris, frater, in præſentia loqui, aut proponere quęſtionem: ſed de priori gratia, quæ locū ſemper in Eccleſiis habeat, fidelibuſq; omnib⁹ debeat eſſe cōmunis. De hac D. Ioannem loqui, mihi perſuasū habeo, quum ait, *Nolite omni ſpiritui credere, ſed probate ſpiritus.* Quoniam ibi, quomodo quiſq; hac in re ſeſe debeat gerere, docet. Hic itaq; locus breuiter explicandus eſt; ac tum demum inde, quęnā ſint certæ Regulæ diſcernendi ſpiritus, obſeruandum. Verba Apoſtoli hęc ſunt: *Dilecti, ne cuiuis ſpiritui credite: ſed probate ſpiritus, an ex Deo ſint. Nam multi Pſeudoprophetæ venerunt in Mundum. Ex hoc cognoſcite ſpiritum Dei. Quicunq; ſpiritus confitetur Ieſum Chriſtum in carne veniſſe, ex Deo eſt.*

Tria hîc cōſideranda ſunt: de quibus; ad quos; & quid ſcribat. De illis Pſeudoprophetis ſcribit, qui, vt faciliùs ſeducerent, nō ſolùm profitebātur Chriſti nomen; ſed etiam ſe à Spiritu S. afflari gloriabantur; Et dono prophetandi, diuinaq; myſteria explicandi, præditos ſe eſſe, iactabant, ſuamq; doctrinam à Spiritu S. eſſe contendebant. Quēadmodum fit etiā noſtro tempore ab Anabaptiſtis, & aliis Antichriſtis, quos verè afflari à ſpiritu, ſed non ſancto, certum eſt: cùm ſpargant doctrinas Dæmoniorum.

Scribit

Scribit autem ad pios, veroſq; Chriſtianos, qui iam in vera pietatis doctrina fuerant optimè inſtituti, & confirmati. Omnes autem tales, præter ſummam doctrinæ Chriſtianæ, quam optimè ab Apoſtolis didicerant, firmamq; tenebant: & præter cognitionem ſacrarũ literarũ, in quib⁹ aut legendis, aut audiẽdis, ſicut Dominus mandat, perpetuò ſeſe exercebant: vt ſemper (ſicut Petrus etiam monuit) nõ ſolũ ad profitẽdam fidem ſuam, ſed etiam ad reddendam illius rationẽ, parati eſſent: Omnes, inquã, verè pii Chriſtiani nõ ſolùm, & apprimè tenebant totũ corpus doctrinæ Chriſtianæ; & in ſacris literis haud frigidè ſeſe exercebant: verùm etiã donati erãt ſpiritu Chriſti: (*qui.n. non habet ſpiritum Chriſti, hic nõ eſt eius*) à quo in fide cõfirmabantur: nec (ſicut Chriſtus de omnib. electis dicit, eos nõ poſſe ſeduci) in pernicioſos errores, à via veritatis abduci permittebantur: quibus etiam ſuprà dixerat Ioannes, *Et vos vnctionẽ habetis à Sãcto, & noſtis omnia.* His certè difficile nõ eſt, diſcernere ſpiritus malos, à bonis, & doctrinam Dæmoniorum, à doctrina Spiritus S.

Rom. 8.

Quid verò ad hos fideles ſcribat; nunc diligenter videndũ eſt. Principiò nõ præcipit, vt ſanæ doctrinæ cõtradicẽtes refutẽt, eorumq; argumenta refellant. Nõ enim eſt hoc cuiuſq; Chriſtiani officiũ: Nec cuiuſvis eſt, id præſtare poſſe: Quẽadmodum nec Petrus id à quouis Chriſtiano poſtulauit: ſed tantũ, vt quiſq;, quum opus eſt, ſciat ſuæ ſpei ac fidei reddere rationẽ. Imò quos ſimpliciter nouimus nõ adferre doctrinã Apoſtolicã; eos iubemur vitare; & ne ſalutare quidẽ permittimur. Tãtum abeſt, vt neceſſe ſit, quẽuis Chriſtianũ, omnibus Dialecticorũ regulis eſſe munitum, quib.

sophismata pseudodoctorum refutare queat. Quid igitur scribit Ioannes? Primùm, cùm semper multi sint in Mundo falsi prophetæ, qui sub prætextu nominis Christiani, & Spiritus Sancti sibi donati, hæreses spargant, ne facilè cuiuis credamus, id esse à spiritu, quod esse iactant. Ratio est: Quia fallere nos possunt, & mentiri. Quid igitur, si de illorum doctrina non constet? *Probate* (inquit) *spiritus, An ex Deo sint*, hoc est, examinanda est illorum doctrina, an ex Spiritu S. sit, an verò ex spiritu Satanæ. Sic Christus antè præmonuerat suos discipulos, *Videte* (inquiens) *quid audiatis*: quasi dicat, non quiduis audiendum & credendum est, quod tanquam verbum Dei, & profectum à Spiritu S. proponitur; sed videndum, diligenterq; examinandum & probandum est, an sit a Deo, an verò ab hominibus, à Spiritu Sancto, an verò à spiritu malo: an denique à Christo, an verò ab Antichristo. Idem & Paulus tradit, qui, postquam dixisset, *prophetias nolite spernere*; subiecit, *Omnia* δοκιμάζετε; *quod bonum est, retinete*, q.d. diligenter & accuratè examinandæ sunt prophetiæ, atq; doctrinæ; ac quas bonas esse nouerimus, eas retinere; quas autẽ malas, eas reiicere debemus. Hoc itaq; est primum præceptum Apostolicum: Ne leuiter omnem admittamus doctrinam: etiamsi qui illam proponunt, iactent Christi nomen, & Spiritus Sancti afflatum; sed probandum, & cognoscendum esse, an à Deo sit, nec ne. Sed quomodo id fiet? Docet hoc Apostolus, vno exẽplo, generalem, eamq; certam tradens Regulam. *In hoc* (inquit) *cognoscite spiritum Dei*; hoc est, per hãc, quam iam trado regulam, poteritis cognoscere,

Primum Apostoli Ioannis præceptũ.

&

& cognoſcere debetis; Vtrum aliqua ſit doctrina de Chriſto, à Spiritu Dei, an verò à ſpiritu Diaboli. Quænam hæc eſt Regula? Primùm *omnis ſpiritus*, (id eſt, omnis rationalis creatura, ſpiritū Dei profeſſa) *qui confitetur* (id eſt, qui docet & profitetur) *Chriſtum in carne veniſſe, ex Deo eſt*; (h. e. huius doctrina diuina eſt, nō humana; eoq; certiſſima. Et contrà; *Omnis ſpiritus, qui non confitetur, Ieſum Chriſtum in carne veniſſe, ex Deo non eſt; & hic, eſt ſpiritus Antichriſti.* Nemo tam cæcus eſt, qui non videat Regulam, quam tradit Apoſtolus ad diſcernendos ſpiritus, qui ex Deo ſunt, ab iis, qui ex Deo non ſunt; eſſe ſummam certæ doctrinæ, ab Apoſtolis traditæ de religione. Hanc vno exemplo tradit, de præcipuo capite, in quo tota ſalutis ſumma conſiſtit, hoc eſt, de Chriſti Perſona, & verò etiam officio. Diſtinguendo enim eum, qui venit, ab ea re, in qua venit; & indicans cauſam, propter quam venit: (Non enim venit fruſtra:) ſatis luculenter docet, illum, circa Chriſtum, ex Deo loqui, qui docet. Primùm quidem, eum fuiſſe ante carnem, λόγον nimirum, qui erat in principio apud Patrem, & qui Deus erat, vt docuit idē Ioannes. Deinde verò *veniſſe* (in mundum) *in carne* (id eſt, hominem factum: vt Ioh. 1. dixit, & λόγος caro factus eſt.) Qui deniq; confitetur, eum veniſſe Seruatorem, vt diſſolueret opera Diaboli, ſicut ſupra dixit in hac epiſtola. Contrà igitur qui hanc negat doctrinam; is docet ſe habere ſpiritū Diaboli, ſuamq; doctrinam, Diabolicam eſſe, & Antichriſti doctrinam. Hęc enim fuit ſumma doctrinæ de Chriſto, quæ ab Antichriſtis oppugnabatur: Nempe, Chriſtum eſſe verum Deum, ve-

1. Ioh.

rum hominem, perfectum redemtorem. Si qu[...] igitur proponatur de Christi persona, & officio; hac breui regulâ, discerni posse docet, an sit e[x] Deo, an ex Diabolo. Sed à quibusnam? Ab illis, qui hanc tenent regulam: non quidem nudã, se[d] ex iis, quæ antè fusè tradita fuerunt, ab Apostoli[s] illustratam: Et qui Spiritu S. præditi, possunt hã[c] regulam ad propositas doctrinas, prudenter & cum iudicio accommodare. Nam, (vt suprà diximus,) veri ac pii Christiani, spiritum Christi habent, per quem possunt omnia iudicare.

Tres rationes, quibus probari possunt spiritus. Regula prima.

Tres itaq; sunt rationes, quib⁹ probari possun[t] spiritus, eorumq; doctrinæ, an ex Deo sint, nec ne sint. Vna, eaq; prima ac princeps, est afflatus Spiritus Sancti, quo, veritatem edocti, quid cum e[a] pugnet, diuersumq; ab ea sit & dissentaneum, iudicare haud difficiliter possumus. Nam huius vi[s] imprimitur doctrina in animis nostris; & pe[r]

1. Cor. 2.

hunc, nouimus Deum. *Spiritus enim omnia scruta-tur: & spiritualis homo, omnia diiudicat.* Item, *Vn-*

1. Ioh. 2.

ctionem habetis à sancto (inquit Ioannes) *& nostis omnia.* Vt igitur qui spiritu præditus est humano, facilè discernit homines à brutis; ita qui spiritum habet Dei, per quem edoctus est cœlestem doctrinam, discernit diuina ab humanis, doctrinamq; Dei, à doctrinis Dæmoniorũ. Nihil enim magis sui simile est, quàm Deus: & nemo meliu[s] nouit, quæ Dei sunt, quàm spiritus Dei. Imò i[ta] solus nouit, quæ sunt Dei, vt nisi quis hunc eund[em] accipiat spiritum, is neq; Deum, neque quæ De[i] sunt cognoscere queat. Quænam, obsecro, cau[sa] est, cur spiritu Dei, donentur electi? Nempe, v[t] etiam ipsi, quæ Dei sunt, noscere possint, eaq; ab

huma-

humanis & Diabolicis diiudicare, vt Apostolus abundè docet ad Corinth. Vndenam fit etiam, vt electi dicantur à Christo, non posse ab Antichristis seduci? Nempe, Quia spiritus Dei, veritatem semel in eorũ animis impressam custodit, ac seruat, vt ab ea nequeant deficere. Qui autem rectã in animo retinet doctrinam; is facilè de reliquis per illam iudicabit, sintne rectæ, an obliquæ: Dei, an Diaboli: cum *Rectum*, vt prudentissimè scripsit Aristoteles, *index sit sui & obliqui*. Qui ita edoctus est Virgilii stylum, vt poëticum eius spiritum tenere dicatur; is perfacilè de quouis, sibi oblato poëmate iudicabit, an Virgilianum sit, necne. Si quis igitur per Spiritum S. nouit cœlestem veritatem, eamq; habeat in animo inscriptam, & spiritum Dei in se docentem; dubium non est, quin iste, ductu illius spiritus, & canone, iudicium facere certum de quauis doctrina, an ex DEO sit, necne, facile possit. cæteróqui manifestum dat testimonium, se nunquam fuisse à Spiritu S. verè edoctum seu vnctum. Ac si idem spiritus efficit, vt verè cognoscamus, qui sint Canonici, & qui Apocryphi libri in Bibliis: quid nî ergo eodem etiam discernentur spiritus, qui ex Deo sunt, ab iis qui à Diabolo? Solet autẽ Spiritus S. in filiis Dei afflandis, veritatem docẽdis, gratiaq; spiritus discernendi donãdis, hunc seruare ordinem: vt primũ ardenti desiderio cœlestis doctrinæ illos afficiat: atq; ita afficiat, vt non aliam ob causam percupiant voluntatem Dei perspectam habere, quàm vt & quæ DEO ingrata sunt vitare, & quæ grata, efficere possint. Excitato hoc in nobis sancto desiderio, ad preces permouet, quibus à

Cur electi seduci non possint.

Spiritus S. quem ordinẽ seruet in afflandis hominibus.

Deo petamus, vt nos in omnem deducat veritatem, doceatq; suam facere voluntatem. Deus verò hasce pias preces, non exaudire non potest. Ac proinde eodem suo spiritu efficit, vt quibus iam cordi est Religio, ii tali cognitione veritatis donẽtur, quâ de doctrinis omnibus, an ex Deo sint, an verò ab hominibus, aut à Satana, iudicare facile possint. Atq; hoc est, quod Christus docuit apud Ioannem; *Si quis* (inquit) *voluerit facere voluntatem eius* (*Dei:*) *is cognoscet de doctrina mea, vtrum ex Deo sit, an à me ipso loquar.* Sensus est; Cui verè cordi est pietas, quique ideò cupit veritatem cognoscere, & veram à falsa discernere doctrinam, vt faciat, exequaturq; Dei voluntatem; hoc est, vt ex ea, Deum colat, & vitam traducat suam; (id quod, singulare est Spiritus S. donum:) is ab eodẽ Spiritu S. non deseretur, quin veritatem doceatur; edoctusq; cognoscat, an doctrina Christi sit ex Deo, an verò ex hominibus, hancq; ab aliis omnibus discernat. Ratio est, Quia Spiritus S. quos donat zelo, studioq; pietatis: eos etiã, quænam sit vera pietatis doctrina, & quæ falsa, suo afflatu docet: sicut per Prophetas prædixerat, *erunt omnes* θεοδίδακτοι. Omnes, id est, Electi, veróq; pietatis studio affecti. Vnde & alibi Christus ait, Omnes hos, audire à patre, trahiq; à Patre: Euangeliumq; ipsis à Patre reuelari. Item, qui sunt ex Deo (non tantum electione, sed etiam per Spiritum Sanctum renouatione:) eos verbum Dei (nõ tam corporis, quàm animi auribus) audire. Ac proinde reprobos impios, qui nullo tenẽtur Dei cognoscendi, veréq; colendi desiderio, nõ audire: quod scilicet ex Deo non sint. Ergo spiritus Dei,

Ioh. 7.

Dei,à quo donamur desiderio cognoscendæ veritatis,studioq; obsequendi Deo,atq; ad petendã cœlestis doctrinæ cognitionem,excitamur, ille idem est,qui exaudit nos,gratiaq; donat,quâ propositas doctrinas discernere possimus, vtrum ex Deo sint,an verò ab hominibus;doctrinæ Dei,an verò Dæmoniorum. Vnde,à præcedentibus,prioribusq; Spiritus Sancti effectis,quinam posteriora consecuturi sint,facile intelligimus; nempe, qui donati sunt timore Dei, amore veritatis, studio faciendæ voluntatis diuinæ: his spiritum discretionis non defuturum,quo discernere possint inter veritatem & mendacium; doctrinam Dei, & doctrinam Dęmoniorum; Christi,& Antichristi. Rectum enim iudicium,ex recto corde emanat,timore ac reuerentiâ Dei affecto, sicut Christus docet. Et Spiritus Sanctus illis affulget, ad cognoscendam veritatem, in quibus verum voluntatis diuinæ cognoscendæ & faciendę desiderium,excitauit. Exemplo nobis est Cornelius,cũ sua familia. Quia enim vero pietatis studio,desiderioq; voluntatis diuinæ,vt ei obediret,cognoscendæ tenebatur;iccirco Spiritus Sanctus,qui illa pietatis fundamenta in Cornelio iam firma iecerat,non defuit suo operi;sed misit Petrum,qui, quænam esset Dei voluntas, doctrináque salutis, copiosè simul & dilucidè explicaret; atque ita incoatum opus promoueret. Vnde,quum audiuisset Cornelium,dicentem, *Nunc ergo omnes nos in conspectu Dei sumus,vt audiamus omnia,quæ tibi præcepta sunt à Deo*: admirans Dei bonitatem Petrus exclamauit, *In veritate comperio, DEVM non esse* προσωπολήπτην: *sed in quauis gente, acceptum ei esse quẽ-*

Act.10.

Digitized by Google

uis, qui eum timeat, & operetur iustitiam. Nemo autem Deum timere, & iustitiam operari potest, nisi timore Dei, studioq; iusta operandi, per Spiritum Sanctum donetur: id quod efficit in omnib' electis suo tempore. Hi sunt illi, de quibus etiam
1.Tim.2. Paulus: *Deus vult* (inquit) *omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire.* Omnes, tales nimirum homines, ex quauis gente. Confirmat hoc Apostolus ipse, suo exemplo. In ipso etiam Iudaismo timebat Deum, studebatque pro viribus illi inseruire, (vt ex ipso liquet in Actis & Epistolis) idq; certè, non nisi ex Spiritus S. gratia. Idem igitur spiritus adfuit ei, suo tempore: cognitioneque veritatis, ac cœlesti sapientia largiter illum donauit: non solùm ipsius, sed etiam aliorũ, ad quos conuertendos, & in κοινωνίαν Christi adducendos, mittendus erat causa. Ita, quod Christus docuit: *Qui voluerit facere voluntatem patris, is cognoscet de doctrina mea, vtrum ex Deo sit, an ego loquar à me ipso*: exemplis apparet manifestis, verissimum esse. Quicunq; igitur cupit cognoscere veritatem: ac spiritus vtrum ex Deo sint, necne, probare; atque vnos ab aliis discernere: is debet id facere, non animo curioso, sed pietatis studioso, voluntatiq; diuinæ obtemperãdi percupido: atq; hoc animo Deum precari, vt se donet spiritu veritatis ac discretionis; à quo non permittatur errare, atq; seduci. Ac tum ne dubitet, quin sibi adfuturus sit Deus, suo spiritu, qui se in omnẽ deducat veritatem, gratiaq; discernendi doctrinam Dei, à doctrinis Dæmoniorũ, abundè donet. Prima hæc regula, interna est, totaq; spiritualis, hærens in suis, qui iudicare debẽt, ac possunt de do-

ctrinis.

ctrinis. Cum hac coniungitur etiam, quod ibidē subiecit Christus dicendo: *Qui à se ipso loquitur, gloriam propriam quærit. Qui vero quærit gloriam eius, qui misit eum: hic verax est, & iniustitia in eo non est.* Nota est, à qualitate doctrinæ ducta: quâ Christ᾽ docuit, discerni posse inter doctrinā Dei, & hominum: interq; spiritus, qui ex Deo, & qui nō ex Deo, loquantur. Sensus verò est: Qui talem de Religione tradunt doctrinam, quæ gloriæ Dei illustrandæ non seruiat, sed hominum potius ambitioni & quæstui: hi, licèt iactent nomen Dei, ex cuius ore, aut spiritu loquantur: Reuera tamen non ex Dei, sed ex suo, atq; Diaboli spiritu loquūtur: & ea re, mendaces simul sunt, & iniqui, ac seductores. Qui verò talē, quâ verè gloria Dei promoueatur: is, si dicat se ex Deo loqui; non mentitur, neq; quidquam agit iniqui; sed reuera doctrina eius, non est eius, sed eius, qui, misit eum, DEI. Propositio hæc, sumta est ex qualitate totius doctrinę, quam Deus extra controuersiam, tradiderat per Prophetas, à cōdito orbe, ad Christū vsq;. Tota enim ad humiliandū hominem, & ad Deū exaltandum, reuelata fuerat: ac talis etiam fuit doctrina, per Christum & Apostolos prædicata, quemadmodum ipse Christus & Apostoli demonstrarunt, ac res ipsa confirmat. Fallere igitur nota hęc non potest, si quis singulorum spirituum doctrinas, ad eam examinet: quia tradita est à Filio Dei, æterna sapientia. Considera hîc mihi præcipua religionis capita; quæ in hoc tempore controuertuntur: atque ab hac nota facilè intelliges, quæ nos tuemur, ea esse ex spiritu Dei: quæ autem aduersarii, ex hominibus,

Negant Arriani, *Deum Patrem, verum esse Patrē*; dum contendunt *Christum non esse è substantia Patris genitum, eóq; verum filium*: Faciunt idem Photiniani, & Seruetiani, *qui Christum purum hominem esse docent*. Et Augustinns euincebat aduersus Maximinum Arrianorum Episcopum, illos negare Patris omnipotētiam; qui eum negabant, Filium sibi ὁμοούσιον generasse. Nos, quæ illi negabant, profitemur. Vtra igitur sententia verior est? Præterquam quod nostra, aperta habet testimonia è sacris literis: facit etiam ad gloriam patris illustrandum: Quod nimirum habeat Filium per omnia sibi æqualem, eiusdemq; secum essentiæ; eoq; verus sit Pater. Atq; ita etiam Filius verè glorificatur, quòd verus sit Filius: quia è substantia Patris. Itidem & Spiritus Sanctus: spiritus Patris, & Filii. Qualis enim spiritus iste; si spiritus esset eius, qui duntaxat homo sit? Quę etiam gloria quòd Deus dederit purum hominem, qui pro nobis moreretur? vera est gloria, quòd vnigenitum, verum Deū dederit. Contendunt Pontificii, præter verbum Dei, multa etiā alia dogmata, & placita, atq; decreta Patrum, esse ad salutem necessaria. Quasi verò aut nesciuerit, aut noluerit Ecclesiæ suæ, quæcunq; erant ad salutem necessaria, prospicere ac reuelare Deus; præsertim per Filium. An nō hoc in ignominiam cedit Dei, Ecclesiæ Patris optimi, ac sapientissimi? Et dedecore afficit sponsū Ecclesiæ Christum? Nos igitur contrà docemus: quia præter testimonia sacrarum literarum, ad gloriam Dei facit, & Christi. Vtra igitur ex Deo est doctrina: nostra, an aduersariorum? Negabāt Pelagiani, pueros post peccatum Adæ, concipi in

peccatis;

peccatis; nasciq; filios iræ;eoq; nisi regenerentur per Christum,æternis cruciatib⁹ adiudicari:quòd cum summa Dei clemētia pugnet,ideoq; omnia scripturæ dicta quæ obiiciebantur,de imitatione interpretabantur.Sed non obseruabant, hanc esse Patris,& Filii & Spiritus Sancti gloriam,vt nemo nisi ex misericordia Patris, ex meritis ac beneficio Christi,perq; gratiam Spiritus Sancti,nos regenerantis,seruetur: non autem ex integritate naturæ. Eadem ratione euincitur,doctrinam illā non esse ex Deo; quâ,vires Liberi Arbitrii, cū extenuatione gratiæ Dei,extollunt: neq; illam,quâ ex præuisis operibus, bonoq; vsu Liberi arbitrii, prædestinatos fuisse homines ad salutem docent; ex præuisione autem malorū operum,alios fuisse reprobatos. Neq; eam, quâ prædicant homines non ex sola Dei gratia,atq; fauore,propter solum Christum fide apprehensum;sed ex operibus etiā nostris iustificari. Tota hæc doctrina, gloriā Dei, aut penitus tollit; aut mirabiliter saltē obscurat. Eodem pertinet doctrina de purgatorio. Quasi verò qui hinc decedunt in fide Christi, inq; Domino moriuntur; non satis sint sanguine Christi, & per gratiam Spiritus Sancti, ab omnibus peccatis abluti,mundati,repurgati,sanctificati. Qua enim re magis offuscatur gloria & gratia Dei, Christiq; beneficium, quàm totâ hac doctrinâ? Verè ab homine est, & non ex DEO, quæ hominis effert naturam, vires, opera: quæve eum aliâ ratione purgari seruariq; docet, aut in totum,aut ex parte, quam gratiâ Dei, & sanguine,iustitiâq; Christi. Rursus ex DEO non est illa,quâ Libertinis perinde est;vtrum sanctè viuas, bonaq; opera

præſtes, an mala. Deus enim glorificatur bonis operibus; malis autem inhonoratur. Quid etiam magis nõ dicam obſcurat, ſed penitus abolet vim ſacrificii Chriſti, ſemel pro nobis in remiſſionem peccatorum efficaciter oblati: quàm doctrina, de ſacrificio, (vt vocant) Miſſæ, quod offerat quotidie ſacerdos in remiſſionem peccatorum, pro viuis & mortuis? Noſtra igitur, imò Apoſtoli doctrina ex Deo eſt: quâ docemus, in Cœna nõ nouum, illudq; ἱλαστικὸν Chriſti ſacrificium, pro nobis ab homine offerri; ſed vnici, veteris illius, quod ſemel obtulit non ſine ſanguine, Filius Dei Deus, cõmemorationẽm duntaxat fieri, ipſam verò rẽ oblatam, corpus ſcilicet & ſanguinẽ Chriſti nobis edendum & bibendũ offerri, & exhiberi; tantum abeſt, vt nos illud offeramus Deo, vel ſacerdos pro nobis. Corporis autẽ & ſanguinis Chriſti perceptione per fidem facta; nos in κοινωνίας Chriſti, magis ac magis coaleſcere; tanta eſt Chriſti in nobis per fidem efficacitas. Atq; hæc demũ eſt vera Chriſti gloria, atq; maieſtas: quòd exiſtẽs corpore in cœlo, ſuum tamen ipſum corpus & ſanguinem fidelibus omnibus in terra exiſtentibus, communicet per ſuum ſpiritum: Fide verò à nobis percipiatur. Vtrum etiam ad gloriam Dei facit: vt eum immediatè, tanquam clementiſſimũ Patrem adeamus, & cum fiducia inuocemus per ſolum Chriſtum; an verò, vt ſpiritus demortuorum, tanquam interceſſores noſtros, qui nos audiant, & cõmendent Deo, prius precemur? Certè quo plus fiduciæ, in Deũ concipimus; fidentiuſq; in conſpectum ipſius accedimus; eo maiori à nobis afficitur honore: & quo minùs officiũ Chriſti ad alios transferimus; eo plus à nobis glorificatur.

Digitized by Google

Est enim hæc Christi gloria: Nimirum, vt solus sit
Mediator, aduocatus, Pontifex, seruator: sicut so-
lus etiam est nostra iustitia. Ad ipsius quoq; gloriã
pertinet: vt sicut verus est Deus; sic verus homo
esse credatur, per omnia nobis similis, excepto
peccato, effectus. Ac proinde sicut suâ Deitate v-
biq; est, & omnia implet: sic sua humanitatis essẽ-
tia, certo contineri loco intelligatur: non minùs
quàm, cum ante resurrectionem, ita erat Hiero-
solymis, vt simul & semel nõ esset Bethaniæ: quã-
do conditio hęc, omnium etiam fratrum suorum
& est, & futura est, post resurrectionem, com-
munis; præsertim cum nihil hac conditione, vera
cum Christo κοινωνία, veraq; corporis & sanguinis
eius participatio, impediri nobis possit. Quippe
quæ fit, per vim Spiritus S. spiritus Patris ac Filii.
Quanta hæc Christi gloria, vt corpore manens in
cœlo; in nobis tamen inhabitet, communione sui
corporis & sanguinis? Quid ita? Quia nulla ratio-
ne huius seculi, sed per spiritum Dei; tota hęc car-
nis & sanguinis Christi fit cõmunicatio, partici- “
patio, perfectaq; κοινωνία. Contra, nõ sine Christi i- “
gnominia dici potest, carnem eius ab ipsis etiam “
impiis, idq; ore corporis percipi, atque edi, instar “
reliquorum ciborum; licèt inuisibiliter, & insen- “
sibiliter, ac tantum nõ in ventrẽ traiici. Quid de “
quæstione, *vbi nam sit vera Ecclesia, dicã*? Certè ad
gloriam Dei minimè facit, vt ibi vera esse dicatur
Ecclesia, vbi nõ solùm omnis generis viget idolo-
latria, ac superstitio; nec solũ maior humanarum
traditionũ habetur ratio, quã mãdatorũ Dei, nec
deniq; solũ quotidie nomẽ Domini blasphema-
tur; verùm et vbi, ne doctrina quidẽ Christi pura
prędicatur, neq; sacramẽta iuxta ipsiꝰ institutionẽ

Digitized by Google

administrantur: sed contrà, qui id facere volũt, & Christo obedire, igne & ferro sine remissione puniuntur. Talem ne hominum cœtum, & coitionem, probari Deo dixeris: & verãm etiamnum esse Dei Ecclesiam; cum qua scilicet, cõmunicari possit, credideris, quanquam olim fuerit? Quasi verò Deus, alligatam esse velit suam Ecclesiam certis locis & personarum generibus, ac non potius verbo suo. Nõ est hoc certè ex gloria Dei. Ita vides, frater, hac quam Christus tradidit notâ, ductâ à qualitate doctrinę de religione, certò discerni posse spiritus, quinam ex Deo loquantur, & qui ex se ipsis, aliisve hominibus, vel etiã ex Diabolis. Quâ enim, vera gloria Dei promouetur, eá doctrinam esse ex Deo iam constat. Nam talis est etiam Tota, quæ in sacris literis traditur. Contrariam igitur ex Deo non esse, manifestum est. Ceterum, quia neq; cuiusvis est cognoscere, quænã verè ad gloriam Dei faciat, & quæ non faciat doctrina; sed eorum tantùm, qui spiritu Dei præditi

1. Cor. 2. sunt, (*Quis enim nouit, quæ sunt Dei, nisi spirit⁹ Dei?*) iccirco, hanc etiam specialem notam, sub generali, eaq; prima Regula, quæ est spiritus, collocamus. Atq; hæc de prima Regula.

Altera Regula. *1. Reg. 13.* Cæterum meminisse debemus historiæ illius, quam habemus ex Melachim de Propheta, viro certè Dei; sed ideo per alterum seducto, quòd etiam hic alter iactaret spiritum Dei, seq; à Iehoua accepisse, quod suadebat; nempe rediret ille, secumque cibum sumeret, gloriaretur. Si prior propheta, firmus stetisset, & constans in verbo, quod certo sciebat se à Iehoua accepisse; nõ permisisset se ab altero seduci, qui contrarium suadebat.

debat. Quomodo enim idem ſpiritus Dei, pugnantia inter ſe, imò contradictoria de eadem re docere poteſt? Duabus igitur de cauſis, ad diſcernendos ſpiritus, aliquid aliud præter Spiritus S. afflatum, requiritur: Nempe ſumma doctrinæ Chriſtianæ, certis capitibus cōprehenſæ, ſimpliciter intellecta, de qua nunquam vlla fuerit, aut ſit inter pios in Eccleſia Dei, dubitatio: quam doctrinæ ſummam, *Catecheſin* vocare ſolent: Veluti eſt ſumma mandatorum Dei, quæ *Decalogus* appellatur: Summa fidei, *Symbolum* ſcilicet *Apoſtolicum*; ac *Precatio Dominica*; cum ſumma doctrinæ *de pœnitentia* & *Iuſtificatione*; De *Sacramentis, Baptiſmo* & *Cœna Domini*; De *Fide* & *operib⁹: nouaq; obedientia*; prout ex ſcripturis breuiter colligitur. Huius neceſſitatis duplex, vt dixi, ratio eſt: vna, quia etiam falſi prophetæ iactant ſpiritum Dei, & mētiri & fallere poſſunt: nec conuinci, niſi certis ac manifeſtis doctrinæ capitibus, queunt. Altera, quia etiam boni prophetæ, aliquando deſeruntur ad tempus, quodammodo à ſpiritu Dei & ſinuntur falli; quanquam non ad mortem. Si verò ſumma doctrinæ Chriſtianæ, paucis comprehenſa, in quam omnes Chriſtiani conſentiunt, retineatur: & ad illam, omnia examinentur dogmata de Religione; tum certè nec facilè quis poterit ab vllo ſeduci: & ſeductor, faciliùs ac citiùs poterit cognoſci, atq; repelli. Statuendum enim eſt principium hoc, *Spiritum Sanctum in doctrina ſalutis, ſemper eſſe vnum atq; eundem, ſui omnino ſimilē.* Si igitur ſummam doctrinæ, quam quiſq; habet in Catechiſmo, à Deo eſſe conſtet; quomodo poterit quis timens Dei, doctrinam huic repugnan-

Quid præter afflatum Spiritus S. ad diſcernendos ſpiritus requiratur.

Certa doctrina ſumma, certis capitibus comprehenſa, de qua nunquam fuit dubitatum.

tem, doctrinam boni ſpiritus eſſe putare, nedum perſuaſum habere: Quia igitur hæc Regula certior eſt priore, (verbũ enim Domini manet ſemper idẽ, & in perpetuũ: ſpiritus autẽ bonus nonnunquam deſerit ad tẽpus, vt nos tentet; malus verò ſępe ſe transfigurat in angelũ lucis:) Et verò etiam quia ad euincẽdos ſpiritus, firmior eſt: (quiſq;.n. iactare ſpiritum Dei poteſt:) Idcirco Ioannes pro Regula diſcernendi ſpiritus, an benè ſentiant de Chriſto, nec ne: non attulit iudicium ſpiritus, ſed ſummam doctrinæ de Chriſto, dicẽdo; *In hoc cognoſcite ſpiritum Dei. Omnis ſpiritus qui confitetur, Ieſum Chriſtum veniſſe in carne, ex Deo eſt. At omnis ſpiritus, qui non confitetur IESVM veniſſe in carne, ex Deo non eſt; ſed hic eſt ſpiritus Antichriſti.* En quomodo Apoſtolus vult per doctrinam cognoſci & diſcerni ſpiritus. Doctrinã autem de Chriſto, antè fusè explicauerat: nimirum eum, cum eſſet apud Patrem ab ęterno, verus Dei Filius, veruſque Deus, ſuo tempore ſumtâ carne, ſeſe in ea patefeciſſe: idque vt in eâ, noſtra expiaret peccata, perfectamque Patri obedientiam, omnium electorũ nomine, præſtaret. Nunc itaq; breui ſententia, quicquid de Chriſto verè credi & dici poteſt, tã de perſona, duabus naturis cõſtante: nimirũ diuina, quæ venit, & humana, in qua venit, id eſt, in qua manifeſtatus eſt: quàm de officio, propter quod venit: venit.n. vt illam carnẽ, pro nobis in expiationem peccatorũ, immolaret patri; ſummatim complexus eſt; eamq; ſententiam, vt certã regulam teneri vult, à fidelib⁹ atq; ſeruari, ad diſcernendos ſpiritus, quam de Chriſto loquuntur. Eandem repetiit in altera epiſt. verſ. 7. Ideo concluſit verſ. 10. *Quiſquis venit ad vos, & hanc doctri-*

nam non affert, ne recipite eum domum, nec Aue ei dicite. Aliæ similes, generales, breuesq; & perspicuæ sententiæ de aliis fidei articulis; tam apud eundẽ Iohannem, quàm apud alios etiam Apostolos extant: quas hoc, quod attulit, exemplo, docet esse eodem modo pro regulis retinendas; & à fidelib⁹ in iudicandis doctrinis vsurpandas. Vt de Trinitate: *Tres sunt qui testimonium dãt in cœlo,* ὁ πατὴρ, ὁ λόγος, καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα: *& hi tres vnum sunt.* Vt de iustificatione per Fidem: *Qui credit in Filium, habet vitam æternã.* Vt de certa salute renatorũ, & quod ad mortem non peccent; sed semper studeãt pietati: *Scimus quod quisquis natus est ex Deo, non peccat: sed qui genitus est ex Deo, cõseruat se ipsum: & malus ille non tanget eum.* Et aliæ id genus permultæ sunt, quas, vt dixi, pro regulis fidei esse voluerunt apud fideles, depositas. Sed postmodum summa hæc doctrinæ Christianæ, in vnum breue corpus redacta fuit: quod Apostolus ad Hebr. vocauit *Fundamentum Resipiscentiæ ab operib⁹ mortuis, & Fidei in Deum, baptismatum doctrinæ, ac manuum impositionis, & resurrectionis mortuorum, & iudicii æterni.* (Heb. 6.) Recepta autẽ voce, eaq; Apostolica, *Catechesis* appellatur: cuius præcipua pars fuit, & est, *Symbolum Apostolicum.* Hoc itaq; corpus doctrinæ, constãs nimirũ Decalogo, Symbolo & Prec. Domin. de quo nulla vnquã apud pias Ecclesias fuit dubitatio: Alterã, eãq; certissimã regulã esse dicimus: quã quisq; fidelis, spiritu Dei edoctus, atque præditus, iudicare de spiritibus, an ex Deo sint, doctrinãq; afferant Spiritus Sancti, necne, sine difficultate potest. Hac vsus est & Moses, & vtẽdũ esse docuit, Deut. 13. cap. Quum. n. dubitare populus posset, an qui venisset ad se, verus propheta esset,

necne esset; non iussit respici, in miracula, neque in externam vitæ sanctitatem; neq; etiam spiritũ nostrum esse consulendum docuit; sed summam doctrinæ, quam tradiderat, voluit retineri; & ad
„ illam, spiritum prophetæ examinari; *Quũ* (inquit)
„ *surrexerit in medio tui propheta, aut qui somniũ somni-*
„ *et, dederitq; tibi aut signum, aut portentum, eueneritque*
„ *signum & portentum, quod prædixit tibi; atq; is dixerit,*
„ *Eamus post Deos alios (quos non nouistis) & seruiamus*
„ *eis: Non audies verba prophetæ illius, aut eius qui so-*
„ *mniauerit huiusmodi somnium: Quia tentat vos Do-*
„ *minus Deus vester; num sitis amantes Domini Dei ve-*
„ *stri, in toto corde vestro, & in tota anima vestra.* Vides regulam veram & certã discernendi spiritus malos à bonis? Hâc eadem vsi sunt Patres aduersus hæreticos: quum testimonia sacrarum literarum, ab illis aut negarentur, aut falsis interpretationibus torquerentur. Confugiebant enim, tum ad consensum, in Ecclesia receptum, de libris Canonicis, & Apocryphis; tum etiam ad summam doctrinæ, iam inde à temporibus Apostolorũ, apud omnes Apostolicas Ecclesias depositam; & ad illa vsq; tempora fideliter conseruatam: ad cuius analogiam, & scripturæ essent interpretandæ, & omnes doctrinæ examinandæ: quemadmodum videre est tum apud alios, tum maximè apud Irenæum & Tertullianum. Tempore Tertulliani, turbabant Ecclesias præter alios hæreticos, ipsi cumprimis Valentiniani, & Marcionitæ; quorũ illi, cum multa fabulosa de rerum principiis, atq; Natura sparsissent; tum etiam docebant, *Mundum hunc non à Deo patre Christi, sed à Diabolis fuisse factum. Christum corpus de cœlo attulisse: nihil vero*

de vir-

de virgine Maria accepisse; sed per illam tantum, tanquam per rimam, aut fistulam, seu canalem transiisse: animam nostram tantum, & spiritum; non autem corpus per Christum seruari; carnis resurrectionem, nullã futuram. Sic Valentiniani: aduersus quos etiã Irenæus doctissimè scripsit. Marcionitæ verò, sequuti Cerdonem, duo prima principia secum pugnãtia, vnde omnia essent orta, statuebant. Deum legis & prophetarum, non fuisse bonum; neq; patrem Christi, sed alium Deum bonum; Christum ipsum, non verã habuisse carnem, neq; vere passum, aut mortuum; sed simulasse passionem & mortem. Et quidem suas hasce hæreses, multis persuadebant: locis sacrarum literarum non paucis, in suam sententiam contortis. Cum interim prima Fidei principia, quæ Symbolo Apostolico comprehensa, longè ante, nempe à temporibus Apostolorũ, Ecclesiæ ab Apostolis plantatæ, semper vno & constanti consensu, omnes fuerãt professæ & profitebantur, oppugnarent apertissimè. Tertullianus igitur, quæ ipsius erat pietas, volens huic malo, pro sua virili occurrere, & regulas fidelibus tradere, quibus scirent, quomodo & cognoscendi essent Hæretici, & cum illis sibi agendum: scripsit librum verè aureum, qui *De præscriptionibus Hæreticorum* inscribitur; in quo primum & ante omnia docet, Hæreticos, hoc est, eos, qui doctrinam in Ecclesia post Apostolos inauditã, qualis tum erat doctrina Valentini & Marcionis, tuentur & spargunt; non esse ad vllam de scripturis disputationem admittendos, nisi prius fiant Christiani: hoc est, nisi Regulã Fidei Christianæ, quam docet esse doctrinam Symbolo compre-

Cum negãtibus principia, de sentẽtia Tertulliani non est disputandũ; & cur.

hensam, prius admittant: tum quod ipsis non competant scripturæ, quæ soli Ecclesiæ traditæ sunt: tum quod Apostolus prohibeat cum talib' disputationes instituere; tum quod nihil cum huiuscemodi hominibus effici possit; qui nobiscũ in fundamento, ad quod examinandæ sunt scripturæ, non consentiant; sed pro sua libidine, nõ iuxta Analogiam Fidei, illas contorquent. Statuendam igitur esse priori loco firmeque retinendam fidei regulam, in quam omnes consentiant, qui Christiani sunt; ac proinde ex qua cognosci possint quinam ex Deo loquantur, & qui à se ipsis. Non enim fidem ex personis; sed personas ex fide probandas esse. Quæ autem sit fidei regula, paucis explicatur pag. 100. Est autem, vt vno verbo dicam ea, quam omnes ex Symbolo profitemur. Hæc est enim summa doctrinæ ad salutem necessariæ, quam Christus à Patre in mundum attulit: quam Apostoli à Christo acceperunt, & acceptã prædicarunt: atq; in Ecclesiis primum voce traditam, deinde epistolis & libris scriptã reliquerũt: quam deniq; vsq; ad sua tempora incorruptam, in omnibus Ecclesiis conseruatam fuisse docet Tertullianus; & cum ipso Irenæus, Egesippus & alii illorum temporum Patres. Quæ causa est, cur subinde, ad consensum Ecclesiarum Apostolicarum prouocarent aduersarios: ad consensum, inquam, in doctrina; ad illum nimirum cõsensum, quo tã posteriores ab Apostolicis viris, quàm priores ab Apostolis ipsis immediatè institutæ Ecclesiæ, sine vlla inter se discordia, aut diuersitate, in eam doctrinæ summam, quam meritò *Regulã fidei* Tertullianus appellauit; omnes consentiebant.

bant. *Hæc regula* (inquit) *à Christo instituta, nullas habet apud nos quæstiones, nisi quas Hæreses inferunt, & quæ Hæreticos faciunt.* Si hæc regula teneatur firma; tum nihil prohibet, quin de scripturis modestè & reuerenter disputetur. Ideò subiecit Tertullianus: *Ceterum* (inquiens) *manente forma eius in suo ordine; quantum libet, quæras & tractes, & omnem libidinem curiositatis effundas: si quid tibi videtur vel ambiguitate pendere, vel obscuritate obumbrari.* Ac certè in omnibus disciplinis & artibus, idem seruari videmus, atq; vt seruetur, necessariũ est: nēpe vt in prima cuiusq; artis principia, prius consentiatur, quàm de iis, quæ de principiis deducuntur, disputetur. Quis enim contra negantes principia, disputare queat? Si verò hoc in artibus seruandum est; cur nō id maximè fiat in Religione, in qua de salute animarũ, deq; gloria Dei agitur? si quid cum primis principiis consentiat, illud esse ex autore principiorum, nempe ex Deo, manifestè intelligetur. Si quid dissentaneũ sit, quis nō dicat, id ex Deo non esse? Ita compendiosam eãq; certam ingressus est viã Tertullianus; quâ demōstraret fidelibus, An doctrina Valētini & Marcionis, aliorumq; Hæreticorum, esset ex Deo, nec ne esset. Non fuisse, inde planũ fecit, quia ex diametro pugnabat cum primis Fidei Christianæ principiis, quæ in Symbolo continentur. Atq; huc spectat nomen *Symboli*, quo, hæc Christianæ doctrinæ summa, appellari semper solita est. Erat enim ceu nota, & tessera & signum; quo discernebantur, & discerni semper debent Christiani, à non Christianis: Catholici, ab Hæreticis. Epitome scilicet totius doctrinæ Apostolicæ, de qua

Symbolum Apostolicum cur ita dictũ.

„ Tertullianus sic ait pag.100. *Hæc regula nempe Fi-*
„ *dei, à Christo, vt probabitur, instituta; nullas habet a-*
„ *pud nos quæstiones.* Probat enim deinceps, quam profitebantur Ecclesiæ doctrinæ summam, eam ab Apostolis fuisse traditam; Apostolos verò eam à Christo accepisse. Ac paulò post docet, hanc veram esse, propriamq; notam, qua manifestè, quænam sint Catholicæ, & quæ Hæreticæ Ecclesiæ, demonstratur. Docuerat hinc discerni Catholicas, Apostolicasque Ecclesias, ab Hæreticis; quòd illæ possent per continuam sanctorum Episcoporum successionem, à postremo cuiusq; Ecclesiæ, vsq; ad primum, suam quæq; originem demonstrare: se nimirum ab Apostolis, aut ab Apostolicis iuris fuisse plantatas, atq; edoctas; id quod nõ posse Hęreticorum conuenticula facere, ait. Sed, etsi possint, alia tamen infallibili nota, eas nõ esse Apostolicas, luce clarius demonstrari: Nempe à
„ qualitate doctrinæ. *Sed, etsi confinxerint* (inquit)
„ (nempe se originem ab Apostolis aut Apostolicis
„ viris habuisse:) *nihil tamen promouebunt. Ipsa enim*
„ *doctrina eorum, cum Apostolica comparata, ex diuer-*
„ *sitate & contrarietate sua pronuntiabit, neq; Apostoli*
„ *alicuius esse autoris, neq; Apostolici viri. Quia sicut A-*
„ *postoli non diuersa inter se docuissent; ita & Apostolici*
„ *viri non contraria Apostolis edidissent: nisi illi, qui ab*
„ *Apostolis desciuerunt, & aliter prædicauerunt.* Hæc ille; diligenter certè obseruanda, Ecclesię Romanæ defensoribus; qui priorem notam à successione Episcoporum vrgent, sed alteram à doctrina non ita possunt. Si autem nostræ, doctrinam se eandem profiteri, quam & Apostoli docuerunt, & vetus Ecclesia retinuit, demonstrare possunt;

Apo-

Apoſtolicas & Chriſtianas ſe eſſe procul dubio euincent. Ideo ſubdit Tertullianus: *Ad hanc itaque formam,* (nempe doctrinæ) *prouocabuntur Hæretici; ab illis Eccleſiis, quæ, licet nullum ex Apoſtolis vel Apoſtolicis autorem ſuum proferant, & multò poſteriores; quæ deniq; quotidie inſtituuntur; tamen in eadem fide conſpirantes, non minus Apoſtolicæ deputantur, pro conſanguinitate doctrinæ.* Quid igitur clariùs, quàm illas Eccleſias verè Apoſtolicas eſſe, quæ doctrinã Apoſtolicam retinent; vt vt ab Apoſtolis aut Apoſtolicis viris, non fuerint primum inſtitutæ; ſed quotidie inſtituantur à nobis, vel potius ad formam veteris, Apoſtolicæq; Eccleſiæ, in doctrina, & ceremoniis renouentur? inde verò luculentiſſimè liquet; ex Regula fidei, vt vocat Tertullian⁹, manifeſtum fieri iudicium poſſe, qui nam Spirit⁹ ex Deo, & qui non ex Deo loquantur. Qui enim conſentanea cum Symbolo Apoſtolico docent: hi in ea parte, ex Deo, qui afflauit Apoſtolos, loqui cognoſcuntur. Qui diſſentanea illos ex ſpiritu, ſpiritui Dei cõtrario, blaſphemare neceſſe eſt. Ac ſanè ſi quis nolit ex profeſſo eſſe cõtentioſus; ſed firmâ & indubiâ fide, quæ traduntur in ſymbolo, retineat; & cum apertis ſcripturarum teſtimoniis, vnde Symbolum eſt deſumtum, diligenter conferat, is apertè videbit, quæ etiamnum à nõnullis aperto Marte oppugnantur, ab aliis verò in dubium ſaltem vocantur; ea ita eſſe perſpicua, vt ſummæ ſit tum impietatis, tum impudentiæ, de his amplius vel diſceptare, vel dubitare. Agè igitur, capita quædam percurramus; atque vbi opus eſt cum ſacris literis conferamus, confirmationis & explicationis gratia.

Credo in Deum Patrem omnipotentem.

Verbo *credendi*, duo ſignificamus: primum nos firmâ fide, ex auditu verbi Dei concepta, habere perſuaſum, ita ſe habere, quod in Symbolo profitemur. Ac deinde, addita particula, *In Deum*: nos totius ſalutis tam præſentis, quàm futuræ, in ſolo Deo collocatam atq; firmatam habere fiduciam. Cum autem tam in *Filium*, & in *Sanctum Spiritum* dicamus nos credere, maledictus verò pronūcietur in ſacris literis, omnis qui confidit in homine, hoc eſt, in quauis pura creatura; multo verò magis, ſi ſimpliciter ſalutis æternæ fiduciam in eam reponat: An non in Symbolo aperta traditur doctrina, de tribus Elohim, ſeu diuinis perſonis, æterno Patre, Filio & Spiritu Sancto, vno eodemq; Deo? veri etiã Filii Deitas, alia ratione confirmatur, quum ſcilicet Filium Dei *vnigenitum* appellamus: idq; ante quàm eum è Spiritu S. cōceptum, in vtero virginis confiteamur. Certè quâ homo eſt, licèt conceptus ſit virtute Spiritus Sancti; vnigenitus tamen dici nō poteſt, cùm etiam nos geniti ſimus ex DEO, per Spiritum S. vt Scripturæ docent. Qua de cauſa, *primogenitus inter fratres* appellatur; id quod pugnat, eum eſſe ſecundum idem, ſcil. carnem vnigenitum, & primogenitum. *Vnigenitus* igitur dicitur, quia is vnus eſt è ſubſtãtia Patris genitus, ante quàm naſceretur ex virgine; nempe iam inde ab omni æternitate. An non verò ex his facilè diſcernuntur Arriani & Photiniani, Iudæi & Turcæ, quales ſint ſpiritus? Cognoſcitur, & Valentiniani ſpiritus, an ex Deo fuerit, nec ne: qui negabat Patrē Chriſti eſſe Δημιουργόν: alium verò illo ſuperiorem δημιουργὸν eſſe volebat.

Symbo-

Symbolum enim prædicat Christum, Filium esse illius Dei Patris; quem etiam cœli & terræ creatorem esse prædicauit. Nec minus Apollinaristæ, ac Manichęi refutantur, tanquam spiritus Diabolici; cum apertè tradat Symbolum, *Christum conceptum & natum esse ex virgine*; nempe vt alii quoque homines nascuntur; si hoc vnū excipias, sicut excipit Fidei Regula, nimirum quod nō ex semine viri, sed virtute Spiritus S. virgo illum cōceperit, atq; pepererit. Nō ergo attulit corpus è cœlo; neq; corpus habuit, habetve animę humanæ expers; cum factus sit nobis per omnia similis, excepto peccato; vt docent S. literę. Disputatur de Omnipotentia Dei, *An ea fuerit humanæ Christi naturæ communicata; ita vt ipsa quoque propriè, facta sit omnipotens.* Sed Symbolo declarantur quales sint spiritus, qui id affirmare audent: quum, solū Deū vocat omnipotentem: sicut etiam eundem solū, creatorem cœli & terrę, prędicat. Sed illi quoque à Symbolo refelluntur, qui animam Christi passam fuisse apud inferos, somniant, quę nobis debebantur, pœnas. Neq; enim dicit Symbolū *eum esse passum apud inferos*; sed tantùm, *descendisse ad inferos*: antea in cruce passum, quicquid pati debebat, vt nō sine causa ibi dixerit, *cōsūmatū est*. Quasi vero nō alia causa esse potuerit descensus Christi ad inferos, quā vt pœnas inferni pateretur. Neq; certè spiritus à Deo est, qui corpus Christi verè, & propriè, suâ substātiâ vbiq; locorū pręsens esse cōtendit; cū, Symbolū simpliciter, & sine tropo dicat, *Ascēdisse in cœlū; atq; inde etiā rediturum, ad iudicandum viuos & mortuos.* Quo sensu venturus dicitur; eodem etiam, illum ascendisse significans.

Magna porrò quæstio agitatur de Ecclesia, quænam illa sit & vbi. Symbolo hoc, perspicuè vtrumq; indicatur; præsertim, si quæ summatim hîc traduntur, ea testimoniis, è sacris literis desumtis, fusiùs explicentur. Summa hæc est: CREDO ECCLESIAM VNAM ESSE ab hoc patre per Christum Filium, prædicatione Euangelii, efficacitate verò Spiritus Sancti, è mundo, adeoq; ex omnibus mundi partibus, in vnum mysticum corpus, ad verum huius vnius Dei cultum euocatam, electã atq; collectã: eamq; esse SANCTAM, h.e. à Patre, condonatis peccatis propter obediẽtiam & mortem Christi, in quem credit, iustificatam, sibique consecratam; perq; Spiritum Sanctum renouatam, sanctificatam, amoreq; cœlestis, sanctæq; vitæ donatam: nec non & noui fœderis signo, nempe Baptismo in nomen eiusdem Dei Patris, Filii & Spiritus Sancti administrato, obsignatam: ac proinde in qua, summa hæc Apostolicæ doctrinæ, perpetuò sonat; & ex consequenti, sacramenta etiam per Christum instituta, fideliter administrãtur; & sanctitati, ad quam è MVNDO sumus vocati, nec non vnitati huius Ecclesiæ, paci atque concordiæ cõseruandæ, per totam vitam studetur. Atq; hanc Ecclesiam sanctam credimus esse CATHOLICAM: h.e. vbiq; locorum, & apud omnes gentes diffusam, ex que omni genere hominum constantem. At plura dicis, quàm profitemur in Symbolo. Verùm, totum hoc paucis verbis complexum esse Symbolum, is facile confitebitur, qui sacras literas tenet: ex quibus quicquid explicationis causa addidimus, desumtum est. Quum enim dicimus, CREDO

DO SANCTAM ECCLESIAM CATHOLICAM; perinde est atque si dicas, Ego licèt oculis non videam, neq; manibus tangam, persuasum tamen habeo ex verbo Dei, & per Spiritum Sanctum, cœtum eorum hominum, qui verâ fide, in hunc Deum Patrem, Filium & Spiritum Sanctū credunt; inq; nomen eorū obsignati sunt; ac proinde inter quos, hæc sonat doctrina, sacramētaq; noui fœderis, ritè administrantur; atq; vt Christi mandatis obediatur, sedulò datur opera; horum, inquam, hominum, vbicunq; sint, cœtum, veram esse Christi ECCLESIAM; eamq;, propter hanc veram fidem in Patrem, fœderis autorē in Christum fœderis confirmatorem: in Spiritum Sanctum, confœderatorum sanctificatorem, fœderisq; in cordibus nostris inscriptorem & obsignatorem, esse SANCTAM, in κοινωνίαν Patris, Filii & Spiritus Sancti, sanctorumque omnium Patriarcharum & Apostolorum receptam; remissionem peccatorum consecutam, & quotidie consequi; à mortuis resurrecturam; & vitam æternam cōsequuturam. Ac proinde, ME quoq; propter hanc eandē Fidem, eiusdē ECCLESIÆ MEMBRVM esse plane confido; in eandem Sanctorum communionem receptum, remissionem peccatorum consequutum, à mortuis resurrecturum; & in æterna cœlestiq; vita, cū Christo & sanctis omnibus victurum. Sunt hæc omnia veritatis amantibus, ac minimè contentiosis perspicua ex ipso Symbolo. En expeditam de Ecclesia quęstionem. Hinc facilè discernitur, qualis sit illorum spiritus, qui docent homines per sua opera iustificari, & peccatorum remissionem consequi. Symboli

certè doctrina aliter docet, quum post explicatam Fidem in Deum Patrem, Filium & Spiritum sanctum, subdit Ecclesiam esse SANCTAM: apertè docens per hanc fidem veram, eam sanctificari, iustificari, mundari, regenerari, in communionem sanctorum recipi, remissionem peccatorum consequi, & tandem à mortuis resurrecturam; & beatâ æternâque vitâ fruituram. An non verò etiam simul hinc apparet, doctrinā de Purgatorio, de Missatico sacrificio pro viuis & mortuis, in remissionem peccatorum, de indulgentiis, deque aliis id genus nugis, doctrinam esse, aliunde quàm à Spiritu Dei profectam? Si quis igitur rectè sciat vti hac altera regula, is facile de præcipuis capitibus Religionis, rectum facere iudicium poterit; an sint cum doctrina Apostolica consentanea, nec ne sint. Quid autem compendiosius, quidve certius ad probandos Spiritus, inueniri hac regulâ potest homini Christiano; & Spiritus Dei minimè experti? Neque enim Christianus quis dici potest, si non habeat Spiritum Christi; & nisi adultus factus, hanc Christianæ doctrinæ summam, & probè intelligat, & fideliter retineat. Tum certe fieri facilè nō potest, vt quis à spiritibus diabolicis seducatur. Proinde meritò D. Ioan. post regulam illam doctrinæ, de qua hactenus diximus, traditam: subiūgit de veris fidelibus; qui nimirum, cum ex Deo nati sint per Spiritum sanctum; summam etiam doctrinæ tenent; eos non posse à malis Spiritibus seduci, inquiēs: *Vos ex Deo estis, Filioli.* Ex Deo autem nascimur per Spiritum Dei & doctrinam Euāgelii, fide receptam. Quid inde sequitur? *Et* (ideo) *vicistis eos,*

ciſtis eos (Antichriſtos) *vt non potueritis ab illis ſeduci* Quâ virtute? *Quoniam potentior eſt*, (inquit) *qui eſt in vobis* (Spiritus ſcilicet Dei) *quàm qui in Mundo eſt*, Spiritus nimirum Antichriſti. Vnde verò fit, vt Antichriſti mundana, eoque diabolica (eſt enim diabolus, mundi princeps) loquantur, & à mundo libenter audiantur? *Ipſi* (inquit) *è mundo ſunt: ideo mundana loquuntur: & mundus eos audit*. Contrà igitur, cauſa cur Filii Dei, & cognoſcant Antichriſtos, ex ſermonibus, & ideo etiam eos non poſſint audire, eſt, quoniam ex mũdo non amplius ſunt, ſed ex Deo, per Spiritum ſanctum; & per Euangelium fide receptum, cordique inſcriptum. Ita regulam hanc alteram et ſumma doctrinæ Apoſtolicæ, à priore, hoc eſt, à Spiritu Dei docentis & ſeruantis nos, ſeparandam non eſſe videmus: ſed vtraque ſimul coniunctâ diſcerni Spiritus, etiam poſſe. Quid verò ſi accedat etiam exercitatio in ſacris literis, totaque doctrina Apoſtolica & Prophetica? Firmius certè fuerit iudicium. Quid enim certius, quàm eam doctrinam eſſe à Deo, quæ cum doctrina diuina in ſacris literis reuelata, conſentanea eſt: contra verò illam non eſſe à Deo, quæ illi eſt diſſentanea? Hac regula vti volebat Chriſtus Iudæos ad ſe cognoſcendum, an propheta eſſet à Deo miſſus, nec ne eſſet; quum dicebat, *Scrutamini Scripturas, quoniam ipſæ perhibent teſtimonium de me*: & quum ſubinde hanc eſſe cauſam docebat, cur ſuam doctrinam improbarent: nimirum propterea, quòd ignorarent Scripturas: quas, ſi probè tenuiſſent, optimum de doctrina CHRISTI facere iudicium potuiſſent.

Tertia regula.

Iohan. 5.

Vnde enim fiebat, vt etiam Nicodemus, Magister alioquin in Israël, dictum Christi de regeneratione non intelligeret esse à Deo, nisi ex sacrarum literarum ignoratione? Vt meritò Christus illi dixerit, *Tu es magister in Israel, & hac ignoras* (Iohan 3.) ex eodem fluebat fonte, quod Apostoli propter passionem & mortem Christi, de eius Deitate atque officio dubitarent, vt necesse fuerit Christo illis demonstrare è Sacris literis, ex Mose, Psalmis & Prophetis, oportuisse Christum pati, & ita intrare in gloriam suam. (Luc. 24.) Itaque semper ablegare solitus erat ad S. literarum lectionem atque intelligentiam, quò possent de spiritibus, an ex Deo essent, nec ne, sine dubitatione iudicare. Hac eadem regula vsi fuisse leguntur Thessalonicenses, ad cognoscendum, an quæ Paulus docuerat, essent ex Deo, an verò ab hominibus. Act. 17. Et certè in hunc finem Apostoli sua semper confirmabant testimoniis S. literarũ; vt ea re possent populi probare spiritus, an ex Deo essent. Neque alia de causa Apostolorum vestigia, secuti fuerunt Patres illi vetustissimi in suis conciliis, nisi vt reipsa demonstrarent populis, quæ definierant, ex spiritu Dei definita fuisse, non autem ex spiritu humano. Vt igitur veri doctores, sua probant, testimoniis S. literarum, vt se ex Deo loqui persuadeant; sic vicissim populi, eodem S. literarum canone, probare debent spiritus, eorumque doctrinas; si certi esse volunt, an ex Deo sint, vel secus: quoniam certiùs nihil est, quàm ex verbo Dei cognosci posse verbum Dei; eosq; à Deo mitti, qui verbum afferunt Dei; doctrinam scilicet Apostolicam propheticamq;. Constat enim

Prophe-

Prophetas & Apostolos ex Deo locutos esse. Itaque Apostolus Ioannes loco antè adducto, concludit vnde probari possint spiritus, an ex Deo sint, an verò ex Mundo: nempe inde, si audiant Apostolos, eoq; ipsorum afferant doctrinam. *Nos* «
(inquit) ex Deo sumus: qui nouit Deum, audit nos: qui «
non est ex Deo, non audit nos, ex hoc cognoscimus spi- «
ritum veritatis, & spiritum erroris. Duę hîc sunt pro- «
positiones. Prima: Apostoli, eoq; Apostolica doctrina ex Deo est. Hinc sequitur prima conclusio: Doctrinam igitur Apostolicam, certam nobis esse debere regulam, quâ discernamus spiritus veritatis, à spiritibus erroris. Altera propositio: Qui nouit verè Deum, (eoq; & quæ Dei sunt:) is audit Apostolos, totamq; eorum doctrinam. Audit, inquam, non tam corporis, quàm animi auribus; intelligit, approbat, cognoscitq; eam esse ex Deo; eoq; illi obedientem pro sua virili sese exhibet. Et contra qui non est ex Deo (per Spiritum Sanctũ & per verbum Dei renatus, eoq; qui nõ nouit verè Deum) is non audit Apostolos, neque eorum doctrinã percipit, aut approbat: multo minus fidei obedientiam amplectitur. Hinc sequitur altera conclusio: vt igitur discernere quis possit spiritus, & doctrinas, an sint ex Deo, nec ne; & Apostolicam approbare, contrariam autem reiicere; is opus habet vera cognitione, & renascentia ex Deo. Vtrumq; autem consequimur per verbum Dei, perq; eius spiritum; vt Scriptura docet. Certa igitur regula probandi spiritus, est verbũ Dei, cum spiritu Dei nobis donato, coniunctum, quò illud auditum & lectum, intelligamus, percipiamus, probemus. Proinde subdit Apostolus ex

Digitized by Google

„ vtraq; propositione, generalem conclusionẽ: *Per*
„ *hoc agnoscimus* (inquit) *spiritum veritatis, & spiritum*
„ *erroris*. Quid est per hoc? Per doctrinam nostram, quam certò nouimus esse ex Deo; & per Spiritum Sanctum, quo ex Deo sumus, nosq; esse sine dubitatione cognoscimus. Sensus est; quia Apostolica doctrina ex Deo est: Ergo quisquis est ex Deo, per Spiritum Dei, quique Deum nouit; hanc quoque audiet, & ex Deo esse cognoscet per eundem Spiritum. Per hanc autem tanquam per lapidem Lydium, omnes reliquas propositas de religione doctrinas, eodem ductus Spiritu, discernet; an sint veræ, an erroneæ; ex Deo, an ex mundo. Summa itaque eò tendit, mi frater, regulam discernendi spiritus, esse doctrinam Apostolicam, non simpliciter, & solam, sed Spiritu Dei perceptam atque retentam: sicut etiam à spiritu Dei profecta est. Hæc autem bifariam haberi potest, vel summatim; vt qui eam tenent ex Catechismo; vel in totum & explicitè, atque perfectè, vt qui in S. literis versati sunt. Ita certa & vera regula discernendi spiritus, duobus constat membris: vnctione spiritus; & summa saltem doctrinæ Apostolicæ, benè intellecta. quæ regula eò etiam fuerit perfectior; si summæ doctrinę, accesserit etiam peritia S. literarum.

Sed excipis, regulã quæro, quâ pius quisq; etiã idiota vti possit; & quæ omnibus, vt æquum esse videtur, communis esse queat. Vt verò dem, quę de spiritu, & summa doctrinæ dicta sunt: quomodo quisque poterit in S. literis sese exercere? Deinde hæretici plerunq; solent esse in S. literis exercitatiores, quàm pii homines, si doctores aliquot

quot excipias. Si igitur à S. literis petenda sit spirituum discretio; facilè seducentur pleriq; pii ab hæreticis; qui S. literarum testimonia vrgent, fucumq; illis facere possunt. Sed demus etiam omnes pios, in S. literis esse exercitatos, non minus quàm sint hęretici: quęstio tum orietur de interpretatione, quęnam sit genuina ac propria. quomodo igitur poterimus iudicare spiritus, si de interpretationibus scripturarum non constet? Si. n. de Trinitate sit quæstio: Arriani suam, è S. literis sententiam colligere sese contendunt; confirmare nituntur, nostraq; testimonia eludũt. Si de cœna Domini: idem planè faciunt aduersarii. Quid hic effecerit pi⁹ vir; & quomodò aut de vera sententia iudicare, aut eam aduersus tãtos hęreticos defendere poterit? Oportuerit aduersus vnos omnia, quę pręscripsisti Tu, arma tenere; aduersus alteros, quę extant in prolixis Martyris libris. Sed quis tàm multa, tàmque difficilia, vel intelligere vel tenere memoriâ, & in promtu habere queat? Ita nisi aliam omninò regulam discernẽdi spirit⁹ certiorem, ac faciliorem tradas; multa dicendo, nihil dixisti. Breuiter ad hęc omnia respondeo.

Principio memineris, frater, non de quouis hominum genere, quæstionem à te fuisse propositam: sed tantum de piis, qua nam ratione, quæ & firma sit, & omnibus communis, dignoscere spiritus, an sint ex Deo, necne, possint. Ac certum est, frustrà, imò stultè hoc de apertè impiis aut hypocritis quæri: non minus quàm si quis quæreret de cæcis, quanam regula possint discernere colores à coloribus. Dico autem ego, pium

iudicari posse neminem: qui iuxta Dei mandatum, in S. literarum lectionem ac studium pro sua virili, nō incumbat: vt & ipse indies magis ac magis proficiat in cognitione Dei, rerumq; diuinarum, suæq; fidei rationem, vt Petrus iubet, cuius reddere possit: & alios partim docere, partim cōtradicentes refutare. Non enim per Petrum, Spiritus Sanctus iubet solùm, vt quisq; paratus sit ad fidem suam, ac spem profitendam; sed vt, cur etiam sic credat ac speret, rationem reddere queat. Vnde verò fidei nostræ ratio peti potest, nisi è fōte S. literarum? Atq; in hunc finem, non vna solùm lingua conscribi, sed in omnes omnium populorum linguas, conuerti voluit Dominus sacra Biblia: vt scilicet ab omnibus legi, & die noctuq; versari possint. Nec secus fecisse primitiuæ Ecclesiæ Christianos abundè tradunt historiæ; vt apud patres legere est. Quis autē dubitet, quin si quis diligenter, attentè, & cum iudicio, si non perpetuò, aliquot saltem quotidie horis, vna vel altera, legat S. literas; is de quauis doctrina iudicare facilè possit, an sit ex Deo, vel ex mundo? si quis igitur suum faciat officium, in legendis, audiēdis, examinandis S. Bibliis; huic aio traditam à nobis, imò recitatam potius ex Apostolo, atq; explicatā regulam de discernendis spiritibus; non solū certam, sed etiam facilem futuram. Si quis vero neglecta S. literarum lectione, auditione, & studio, quærat tamen à me rationem, qua citò & certò iudicare possit de spiritibus, an ex Deo sint, nec ne sint; & temerè ipse quæsierit, & ego stultè fecero, si voluero illi gratificari. Is enim perinde fecerit, atq; si quis nolit sese in lectione Ciceronis

exercere

exercere;& interim tamen Canonem velit habere, quo de quibusvis oblatis scriptis, iudiciũ possit facere certum, an Ciceronianum stylum redoleant, vel diuersum. Faciant igitur homines quod ipsis mandatur à Deo officium; tum sentient nulla ex re alia certius fieri posse iudicium de spiritibus, quàm ex collatione doctrinæ ipsorum cum doctrina Christi, in S. literis abundè & perspicuè tradita.

Fateor tamen non cuiusvis esse, perfectam S. literarum cognitionem assequi, & tenere; sed vicissim tu quoq; frater inficiari non debes, non ad quemuis pertinere, de singulis disputare, contradicentesq; refutare; sed satis esse cuiq; pio, si præcipua Christianæ religionis capita, ita firma retineat, vt cõtraria cognoscere, & discernere à Christianis possit. Si quæ verò obscuriora sint, & difficiliora ad iudicandum; consulendos de his esse peritiores, & quibus docendi officium incumbit, sicut in lege quoq; mandauerat Dominus; & per prophetas mandatum confirmauit; vt à sacerdote interpretationes requirat populus Dei.

Illud verò prætereundum non est: aliud esse de doctrinis iudicare, aliud falsas refutare. Illud aio præstari posse à quouis Christiano, in doctrina salutis benè instituto, & in S. literis mediocriter exercitato: alterum, fateor, vt antè dixi, non esse omnium: sed neq; hoc à quouis, sicut primũ, exegit Spiritus Sanctus. Itaq; ad rem non facit, quod affers exemplum; tum libri Martyris in re sacramentaria, tum mei, in negotio de Trinitate. Qui enim pugnaturus est, op⁹ habet armis omnis generis. Qui tantum iudicaturus, cognitio verita-

tis;æqui etiam & iniqui, sufficerit illi. Vbi ver
animaduerterit, quæ proponuntur, non esse e
Deo sed à Diabolo, mox à talibus spiritibus aure
auertet vir pius; vt iubet Christus, & Apostoli: ne
sinet se abduci à veritate. *Cauete à Pseudopropheti*
&, *hæreticum hominem deuita*: &, *si quis non affert h*
doctrinam, ne dicatis ei aue, &c.

Nec difficile est respondere ad id, quod exc
pis, de varia sacrarum literarum interpretation
Primum loca S. literarum, vnde dogmata Chr
stianæ religionis sumuntur, vsque adeò perspicu
sunt & aperta; vt accuratiori luculentiorique ex
plicatione opus nō habeant. Deinde nihil est tā
obscurum vno in loco, quin alibi sit explicatiss
mum; vt versato in sacris literis, difficile non si
locorum obscuriorum enodationē, ex locis cla
rioribus petere. Adde regulam Patrum: *Omn*
sacrarum literarum testimonia, quæ aliquo modo cu
doctrina recepta pugnare videntur, esse ad Apostol
cum Symbolum examinanda; & quicquid cum hoc n
consentit, esse vt adulterinum reiiciendum. Cum qu
Symbolo, si coniungas, tanquam illius illustrio
rem explicationem, totius veteris Ecclesiæ con
sensum, in subsequentibus Oecumenicorum cō
ciliorum Symbolis explicatum: nihil certius a
dogmata fidei Christianæ diiudicanda, inueni
potest. Quis autem Christiani hominis dignu
est nomine, qui Apostolici Symboli doctrinan
in aliis Symbolis illustratam, non apprimè ten
at? An non vero in Symbolo simpliciter, vt d
bet, intellecto, perspicuum est (vt ad tua respon
deam frater exempla) Iesum Christum, vnigen

tu

tum eſſe Dei patris filium; eoq; Deum verum, de Deo vero? Eundem corpore ſuo in cœlum aſcendiſſe; ibi ſedere ad dextram patris; inde iterum ad nos deſcenſurum, eodem corpore; licèt glorificato, humano tamen & finito? eoque Chriſtum neq; pluribus vno conſtare corporibus; neq; eiuſdem corporis ſubſtantiâ vbiq; eſſe? ſi quis hæc teneat fundamenta, & ad hæc omnes ſcripturas, quæ de articulis fidei ſunt, examinet: an non manifeſtè videbit, qui, aut è quibuſnam locis ſcripturarum colligere conantur, Chriſtum purum eſſe hominem, non è ſubſtantia Dei patris ab æterno, ſed ſolùm è ſubſtantia matris in tempore genitum eſſe; aut qui ita verba Cœnæ Dominicæ interpretantur; vt Chriſto plura affingant corpora; vnum è Maria virgine olim ſumtum; alterum, è ſubſtantia panis nuper confectum; vnum naturale, alterum maieſtaticum; vnum perſonæ filii ὑποστατικῶς vnitum, alterum ſacramentaliter tantùm copulatum: aut qui denique vnum, & idem corpus verè humanum, vbique terrarum collocant præſens, non minùs quàm in cœlo, omnes iſtos violenter & impiè torquere S. literas? Quid de iuſtificatione per opera dicam, cùm contrarium fateamur nos credere, in Symbolo? Quicquid enim in Symbolo profitemur: illud, aut ſolâ fide nos credere & intelligere; aut per ſolam fiduciam in Deum Patrem, in filium redemtorem, & in ſpiritum ſanctificantem, nos, ſanctoſque omnes, adeoq; totam Eccleſiam, partim conſecutos eſſe, partim quotidiè conſequi, partim conſecuturos eſſe; palàm prædicamus.

Si quis igitur benè teneat regulam fidei, symbolo comprehensam: ad eamq; scripturas examinet, is facilè videbit, an, quæ citantur à spiritibus, sint ex spiritu Dei citata & explicata, an verò à spiritu humano vel diabolico. Ita manet firmum fundamentum; nimirum S. literas veram esse regulam, quâ discerni possint spiritus à spiritibus: eâque vti posse fideles, si velint verè fideles esse, suumq; facere officium: alioqui cur Prophetæ & Apostoli, cognoscendæ veritatis, discernendiq; spiritus bonos à malis, causâ; fideles singulos ad legem ablegant, & ad S. literarum testimonium extimulant;

Iesa. 8.

affirmantq; S. literas posse reddere hominem sapientem ad salutem; omnemq; scripturam diuinitus inspiratam, vtilem esse ad docendum, ad conuincendum, ad corrigendum, ad instituendum in iustitia, & ad omne opus bonum perfectè instruendum.

2. *Tim.* 2.

Cæterum excusatio nulla afferri potest, si vnusquisque summam saltem doctrinæ cœlestis non teneat; citra cuius cognitionẽ, quomodo quis verè appellari possit Christianus, non video. Hanc autem si non ad reuincendum; certè ad probandũ spiritus, homini Christiano, spirituq; Christi prædito (*Qui enim non habet spiritum Christi, hic non est illius*) sufficere: supra satis abundè demonstratum à nobis fuisse cõfido. Ad summam verò, illud persuasum habeas: vt ad discernendos colores prorsus necessaria est facultas videndi in oculo, & lux media: ita sine vi Spiritus Sancti, in animis, fidelium, & sine luce verbi Dei, aut in sacris literis explicati, aut certis capitibus, quæ Catechismum vocamus, summatim cõprehensi: fieri nullo modo posse, vt spiritus à spiritibus

bus diſcernantur; vtroq; autem ſimul coniuncto: facilè à quouis pio, ſi volet, fieri poſſe. Si regula hæc, quàm è ſacris literis, vt potes videre, accepi, tibi non vſq; adeo probatur; fateor & doleo, me multa ſcribendo, tibi nihil ſcripſiſſe. Si vero non minus tibi, quàm mihi placeat; vt tibi gratulor, quod exemtus ſit ex animo tuo ſcrupulus: ſic mihi, quòd non luſerim operam, vehementer gaudeo. Vterq; autem noſtrûm gratiam habere debemus ſpiritui Patris & Filii: à quo vnctionē habemus; quæq; ad ſalutem neceſſaria ſunt, edocti ſumus omnia. Vale, mi frater: tarditatemque meam, ſimul & prolixitatem, boni conſulito.

H. Zanchii ad argumenta quædam philoſophica cuiusdam ſemi Ariani RESPONSIO.

QVæ mihi, Frater obſeruande, N. contra verã trium in vna eſſentia ὑποστάσεων diſtinctionē argumenta, ex philoſophicis principiis, ſed in Theologiam iniquiſſimè detortis, deſumta, nomine Illuſtriſſimi & piiſſimi Principis noſtri refutanda exhibuiſti, ad ea ſic breuiter reſpōdendum eſſe cenſeo:

In præfatione, principiò ſatis apertè oſtendit, ſe hæc argumenta non attuliſſe in mediū diſputandi gratia, vt Thomas, quem vt ſummum non tam philoſophum quàm Theologum extollit N. afferre ſolet; ſed quòd ex animo ita ſentiat, ſicut etiam argumentis illis, ſimplicioribus quoq; hominibus perſuadere conatus eſt: nempe doctrinam, quam iam inde ab Apoſtolorum temporibus, tota Catholica Chriſti Eccleſia, è ſcripturis

hausit, credidit, docuit, de tribus distinctis in vna diuina essentia personis; deq; ea quæ inde sequitur Filii Dei incarnatione, humanum, immò satanicum esse, impiumq; commētum: Sic enim dogma hoc Apostolicum, appellat homo blasphemus. Iniuriam verò insignem facit Aquinati, quum eum non alia adductum ratione asserit, vt positis suis philosophicis & validissimis, nullamque ἔνστασιν (vt is ait) ferentibus argumentis, sententiam in Ecclesia receptā sequeretur; quàm quod multis seculis fuerit recepta, & Ecclesiæ Romanę consensu confirmata: & quod ei non fuerit integrum liberè è scripturis probare spiritus, vtrum ex Deo essent, nec ne. Quasi verò Thomas contra conscientiam, propter humanum timorem, de Trinitate scripserit: & contra Dei verbū propter humanas, vt N. facit rationes, seriò disputarit. Apertè enim Thomas initio quarti libri contra gentiles, quē librum citat & celebrat iste, docet doctrinam hanc de Trinitate, aliunde petendam non esse, quàm ex reuelato Dei verbo: & rationem affert, propterea quòd omnem humanū excedit captum. Atq; alterum eius 4. libri caput sic orditur: *Principium antē considerationis*, inquit, *a secreto diuinæ generationis sumentes, quid de ea secundum sacræ scripturæ documenta teneri debeat, præmittamus: Dehinc verò, quæ contra veritatem fidei infidelitas adinuenit argumenta ponemus: quorū solutione subiecta, huius considerationis propositum consequemur*. Hæc ille. Ac mox permultis scripturarum testimoniis, quod suscepit de hac doctrina explicandum, confirmat. Et cap. 10. antequam afferat argumen-

argumenta in cōtrariam ſententiam, apertè ſcribit; humanam rationem ex creaturarum proprietatibus procedentem, multipliciter in hoc ſecreto diuinæ generationis pati difficultatem; & totum hoc myſterium Trinitatis, à natura creaturarū eſſe valdè remotum. Argumenta igitur, quæ in contrariam attulit ſententiam, pro ſuo more, Thomas; non ea attulit vt Theologus, ſed vt Philoſophus: neque quòd ita ſentiret, ſed vt quid poſſit humanum ingenium, ex naturali Philoſophia, contra hanc orthodoxam ſententiam, è ſcripturis deſumtam, argumentari, oſtenderet. Quæ argumenta cùm etiam diſſoluat, luculenter demonſtrauit, ea nō eſſe ità valida & ita inuicta, & nullam ἔνστασιν ferentia; vt iis generatio illa & proceſſio in diuinis, quàm tradit ſcriptura ſancta, & quam Eccleſia Chriſti credit & confitetur, euinci poſſit. Non erat igitur, cur N. Aquinatis ingenium & eruditionem idcirco laudaret, vt eius auctoritate, ad oppugnandam totius Eccleſiæ rectam de Trinitate ſententiam, contrariamque ſimplicioribus perſuadendam abuteretur. Ac fallitur cùm ſimpliciter ait, & hoc etiam Thomæ adſcribit; nempe, non poſſe ſine abſurditatibus dari in diuina & ſimpliciſſima eſſentia triadem. Non enim ſimpliciter & eodem reſpectu docemus è ſacris literis, eſſentiam diuinam, quam ſcripturæ *Iehouam* vocant, eſſe vnum & plura: eſt enim ſimpliciter ἀδύνατον, vt quod vnum eſt eſſentiâ, idem plura ſit etiam eſſentiâ: non minus quàm ἀδύνατον eſt, vt quæ multa ſunt numero, eadem vnum ſint numero. Sed cùm

dicamus Deum vnum esse & plura diuersis respectibus; vnum sc. essentiâ, plura personis, seu viuêtibus & intelligentib⁹ ὑποστάσεσι: quid absurdi docemus? Quod si hoc etiam absurdum esse contêdat N. triadem sc. ὑποστάσεων dari in vna simplici essentia: respondemus hoc quidem ita videri, & esse apud homines animales, & qui spiritu Dei destituti, omnia humanæ mentis captu atq; intelligentiâ consequi volunt: Animalis enim homo non percipit nec potest percipere ea, quæ Dei sunt; quia spiritualiter diiudicantur. Verùm apud eos, qui ex Dei verbo penitus pendêt; & qui eiusdem spiritus afflatu, à quo etiam verbum Dei prolatum est, scripturas interpretantur; resq; diuinas non carnaliter considerant; sed spiritualiter diiudicant: nullam veram ex hac doctrina, de vera trium ὑποστάσεων distinctione in vna & eadem simplicissima essentia, absurditatem consequi posse contendimus. Quid enim absurdi esse potest in verbo Dei, hoc est, in ipsa æterna veritate? Est autem æterna veritas, vnum tantum esse Iehouam, æternam & simplicissimam essentiam: & hunc vnum & eundem Iehouam, esse plures Elohim, vt apud Mosen & Prophetas liquet: quos Elohim & numero tres esse, & distinctis nominibus appellari *Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum*, disertè Christus docuit: in quorum etiam trium, tanquam in vnius Iehouæ nomen, ex Christi mâdato, baptizati sumus. Quid? quod ex principiis quoque veræ ac diuinæ philosophiæ euincitur, quod proponitur à verbo Dei, id minimè absurdum esse? Est enim hoc nemini ignotum principium; Deum esse omnipotentem; eumq; perfectissimum:

ctiſſimum: ita vt Deus quicquid eſt, id perfectiſſimè ſit: & quicquid poteſt, id perfectiſſimè poſſit. Hinc ſequitur, quicquid in nobis boni eſt, illud eſſe in Deo ſine vlla imperfectione: & quicquid poſſumus nos, multò magis poſſe Deum; & perfectiſſimo quidem modo poſſe & eſſe. Quicquid enim excogitari poteſt boni, id in Deo ſtatuendum eſt: & quicquid imperfectionis eſt, illud eſt à Deo remouendum. Vnde etiam fit, vt quæ in nobis ſunt multa, in Deo ſint vnum; non ſecundum aliquam compoſitionem, ſed ſecundũ ſimplicis eſſentiæ vnitatem. Sumus autem nos à Deo donati facultate gignendi è noſtra ſubſtantia liberos; id quod certè magnum eſſe beneficium ac ſingulare bonum, nemo eſt qui neſciat: Quid ni igitur in Deo eandem, ſed infinitis modis perfectiorem gignendi facultatem ſtatuamus? Gignere enim filium, propriæ ſubſtantiæ communicatione, per omnia ſibi æqualem, perfectionis eſt. Tolle autem quicquid imperfectionis in noſtra generatione reperitur, & tantum quod perfectionis eſt, Deo adſcribe; tùm luce clariùs perſpicies, dici aliter non poſſe, quàm Deum, quem Patrem Chriſti appellamus, filium ſibi ab æterno totius ſuæ eſſentiæ communicatione, ac proinde ſibi per omnia æqualem, naturaliter genuiſſe. Atq; ita per omnia æqualem, vt non ſolùm perinde Deus ſit, atque Pater; verùm etiam vnus & idẽ ſit cum Patre Deus. Quòd enim nos communicatione, non totius, ſed partis, noſtræ ſubſtantiæ generamus filios, imperfectionis eſt. Longè enim perfectius eſt ſeſe totum quàm partim communicare. Si igitur generatio, quæ Deo tribuitur,

Digitized by Google

perfectiſſima eſt; filium ex eo genitum eſſe, eiuſdem totiuſq; Patris eſſentiæ participatione, neceſsè eſt. Quòd etiam, quam filiis communicam' ſubſtantiam, nos non illam nobis retineamus; ſummam arguit imperfectionem & impotentiã. Hoc enim ideò fit, quia non poſſumus, quod liberis gignendis communicamus, idem planè numero, ſed tantùm ſpecie retinere. Deus igitur Pater, quam Filio communicauit eſſentiam, eandẽ ſibi & totam omnino retinuit: Ac proinde Filius non ſolùm perinde Deus eſt, atq; Pater: ſicut & liberi noſtri non minus homines ſunt, quàm nos ſimus, propter eandem naturæ ſpeciem; verùm etiam vnus atq; idẽ numero Deus cum Patre ſit, neceſsè eſt, propter eandem, non tam (vt ita loquar) ſpecie, quàm numero Deitatem, ſeu eſſentiam diuinam, in Filio, & Patre, exiſtentem. Adde; quod filii noſtri, alii ſint à nobis homines, & à nobis nõ tàm diſtincti quàm diuiſi, imperfectionis eſt. Hoc enim contingit propter materiã, quâ fit, vt aliud eſſe habeat humanitas ſeu humana natura, in parẽte, & aliud in vno filio, aliud in altero: & ideò etiam quia finiti ſumus. Deus autem immenſus eſt, & ſine vlla materia; eiuſq; eſſentia & eſſe non differunt. Per ſe enim ſubſiſtit eſſentia diuina. Etſi igitur diſtinctus eſt Pater à Filio; quia alius ſit neceſsè eſt, qui gignit, & alius qui gignitur; diuiſus tamen non eſt: neq; enim aliud eſſe habet eſſentia diuina in Filio quàm in Patre. Sed ſicut vna eſt & eadem vtriuſque eſſentia, ſic etiam vnum in vtroq; habet eſſe: eoq; fit, vt verè ſint ambo vnus numero Deus; relationibus duntaxat & proprietatib' perſonalib' inter ſe diſtincti. E

cti. Et quod nos parentes generemus in tempore, ac proinde quod semper gignens sit prior genito; apertum est imperfectionis & impotentiæ gignentis testimonium. Tolle autem hanc etiam à Deo Patre impotentiam & imperfectionem; consequetur Filium ab omni æternitate genitum esse. Non enim vt voluntate creauit mundum Pater, quando placuit, sic etiam genuit Filium; sed Filium genuit natura. Quæ autem in Deo ipso sunt, naturalia & æterna sunt. Æternus igitur Dei Filius, & Patri sicut ὁμοούσιος sic ὁμοαιώνιος. Quòd etiam apud nos nulla sit liberorum procreatio, sine corruptione; quis nesciat ex summa imperfectione atque imbecillitate naturæ proficisci? Proinde iure totum hoc tollitur à DEO, & statuitur Filium è Patris genitum esse substantia, modo diuino, inenarrabili, atque incomprehensibili, sine vlla sui imminutione, alteratione, motu; denique nulla ratione huius seculi: sed modo omnium perfectissimo & solius DEI proprio. Ad extremum quòd nostri liberi, cùm generantur, minores sint parentibus, hoc ideò fit, quia animalis generatio de potentia ad actum (vt loquuntur) procedit; & paulatim ab imperfectione ad perfectionem. Hæc cùm in Deum non cadat, efficitur λόγον Dei Filium, nunquam fuisse Patre minorem; sed ei semper æqualem. Hæc omnia plana sunt atque perspicua, iacto illo fundamento, quod antea explicaui, & quod omnibus notum est: Deum esse omnipotentem & perfectissimum. Quid igitur in iis omnibus est absurdi, quod non veri etiam

Digitized by Google

philoſophi,ex principio antea explicato, optimè conſequi fateantur? Scio tamen quid aduerſus hæc excipi poſſit: & noui, niſi ſcripturas haberemus quæ de hiſce rebus nos abundè docent,iis rationibus demõſtrari tantum myſterium minimè poſſe. Verùm mihi ſatis in præſentia fuit, liquidò oſtendiſſe; ſi quis principia veræ philoſophiæ,de Dei perfectione & omnipotentia probè teneat,hunc longè ſecus de hac doctrina iudicaturum,quàm N.iudicarit, & Thomam iudicaſſe, non ſine magna illius docti viri iniuria ſcribit & aſſerit.Quod verò dixi de æterna Filii generatione; idem facilè eſt concludere, iiſdem principiis de Spiritus Sancti proceſſione.Quid?quod in rebus quoq; creatis talia habemus exempla, quib' luce clariùs apparet, nihil abſurdi eſſe, ſi quis dicat plures res ſubſtãtiales, vnam tantùm eſſe ſubſtantiam atq; eſſentiam? Tres eſſe ſubſtantiales animæ facultates, vim ſc.intelligentem, ſentientẽ & vegetantem; & tamen vnam tantùm eſſe animam,eoq; vnam ſubſtantiam; docent etiam philoſophi. Eſſe enim has facultates,non accidentia, ſed eſſentiales animæ partes: quia res ſunt ſpirituales. Quantò minùs igitur abſurdum eſt,quod tradunt ſacræ literæ,Deum, quo nihil ſpirituali', vnam tantum eſſe eſſentiam; quamuis in ea tres ſint veræ ὑποστάσεις, ceu tres eſſentiales totius diuinæ eſſentiæ partes? Neq; hoc ſolùm in ſubſtantia ſpirituali,vt eſt anima,apparet: verum etiam idẽ cernimus in rebus corporeis. An non eadem lux in Sole eſt,& in radiis Solis? Eadẽ omninò. Quæ cauſa eſt,cur etiam radii,Sol appellentur; & non plures tamen ſoles;ſed vnus duntaxat & ſit & dicatur

catur Sol. Quid igitur abſurdi in hac eſt doctrina, quâ dicimus, vnam, & eandē eſſe trium ὑποστάσεων eſſentiam; & omnes vnâ, & eadē ſubſiſtere eſſentiâ; vt propterea etiam vnus ſit duntaxat numero Deus? Sed an non phyſicè forma & materia in vno & eodem ſunt ſubiecto, eoq; ſubſiſtunt; & ita tamen inter ſe ſunt diſtinctæ, vt neq; materia ſit forma, neq; forma materia? Norunt hæc etiam pueri, qui prima philoſophiæ elementa tantùm deguſtarunt: Ac proinde nunquam dicent, quod iis duobus conſtat principiis eſſentialibus, duo eſſe corpora, aut duo animalia, duosve homines; ſed vnum tantùm corpus, vnum animal, vnū hominem; cùm tamē duo ſint diſtincta inter ſe principia, & duæ partes totius compoſiti eſſentiales; quæ non in ſe, ſed in ſolo ſubſiſtunt compoſito. Quæ igitur noſtra eſt impia temeritas & audacia, vt ſimpliciter dicere nos non pudeat, in vna diuina eſſentia, ſine abſurditatibus, dari nō poſſe triadem perſonarum vnâ & eadem eſſentiâ ſubſiſtētium? Atq; vt aliquid ſpeciatim de generatione τοῦ λόγου, Filii Dei, ex Dei patris ſubſtantia, dicam (hac enim explicata & confirmata, facilè euincitur, abſurdum non eſſe, quòd dicimus, in vna & eadem eſſentia plures ſubſiſtere perſonas) redeo ad ſimile animæ noſtræ, quâ ad imaginem Dei facti ſumus.

Intellectus noſter, ſicut cùm res extra ſe intelligit, ſpecies & ſimilitudines rerum extra ſe exiſtentium, in ſeipſo concipit & generat; atq; ita ſpecies illas intuendo, res ipſas intelligere, ac proinde eas in ſe habere dicitur: ita, quū ſeipſum cōtemplatur, & intelligit, ſui imaginem gignit, de

omnium philoſophorum ſententia; quæ tame
imago,quàm diuerſa & diſtincta res ſit ab inte
lectu,qui eam concipit,& cuius eſt imago, nem
eſt qui neſciat. Neq; tamen ita diuerſa eſt ab i
tellectu,quin quodam modo idem ſit cum inte
lectu;quatenus ſc.non ſolùm ab intellectu co
cepta eſt,verum etiam ex intellectu concepta,
in intellectu concepta perpetuò manens, & a
eo inſeparabilis eſt. Quis autem inficietur, qu
Deus, qui ſimpliciſſima eſt mens, ab æterno ſ
ipſum ſemper cognorit,intellexerit,viderit: ſem
perq; videat? Sui igitur imaginem, eamq; perfe
ctiſſimam,per omnia ſibi ſimilem, in ſeipſo co
cepit ac genuit;ac proinde diſtincta etiã ſit imag
ab eo, cuius eſt imago, neceſſe eſt: quia alius e
qui gignit,non ſe ipſum: ſed ſui imaginem: aliu
qui gignitur,imago ſc.gignentis. Verum hîc no
tanda eſt differentia; quod intellectus imago i
noſtro intellectu exiſtens, ſicut ea non eſt verè
pſe intellectus intelligens;ſic neq; eſt ipſa intelle
ctus ſubſtantia quæ intelligitur: ſed eius imago
eóque accidens. At verò in Deo talis imago,et
diſtinguitur ab eo cuius eſt imago,accidens tam
non eſt,nec eſſe poteſt(in Deum enim cadere n
poteſt accidens) ſed ſubſtantia eſt, eaq; gignen
coæterna. Proinde meritò ſcripturæ illum voca
runt *Patrem*,& hunc *Filium*: Et Platonici quiden
illum *Mentem gignentem*, hunc autem *mentem ge
nitam*.Neq; tamen duæ ſunt ſubſiſtentes eſſentie
ſed vna duntaxat: quia imago hæc ſubſtãtialis n
eſt extra eſſentiam eius,cuius eſt imago: Eſt enin
Filius in Patre, ſua accepta à Patre eſſentia, ſicu
etiam Pater eſt in Filio, ſua eadem Filio cõmuni
cat-

cata essentia. Hinc etiam sequitur, vnum tantum esse genitum è Patris substãtia Filium, nec plures esse posse filios: vnicâ.n.cognitione seipsum semper cognoscit Deus; eoq; vnam tantùm genuit, & generare potuit substantialem sui imaginē. Neq; hoc impotentiam arguit in Patre; sed summam potētiam & perfectionem. Perfectionis enim est, vnicâ & æternâ cognitione se totum cognoscere: imperfectionis autem & impotentiæ, hoc non posse: sed alternatis vicibus cogi se intueri atque cognoscere, sicut nobis contingit. Neq; etiã hinc sequitur, si Deus se intuendo, & intelligendo sui imaginem genuit substantialem, eoque Filium & Deum; Filium etiam se cognoscēdo aliam gignere imaginem, nempe sui, eamq; substantialem; ac proinde alium filium. Non, inquam, hoc ex illo simili, & ex ea ratione sequitur, propterea quòd in vno Deo, vnus tantum est intellectus, vnum intelligere, seu vna intelligendi actio; eoque & vna tantùm rei cognitæ similitudo atque imago. Est autem Filius vnus & idem cum Patre Deus; quia vna vtriusq; essentia & Deitas: Quæ cùm sit omninò sine materia, diuidi in plures numero non potest. Omnis enim natura, quæ vna est specie, si in plura numero diuidatur: hoc non fit, nisi propter materiam: & ita fit, vt tunc sit aliud natura seu essentia, & aliud esse; quod in Deum non cadit, in quo propter simplicitatem idem sunt essentia & esse: quia talis essentia per se subsistit. Quare cùm Filius sit vnus cum Patre Deus, licèt seipsum intelligat, nouam tamen nòn gignit sui imaginem, cum eadem planè cognitione, seipsum Filius, quâ etiam Pater cognoscat. Neq; verò hæc

quæ dixi de intellectu, & actione intellectus, qu
intelligendo seipsum, sui in seipso gignit imag
nem, ideò dixi, vt contendam talem omninò es
modum generationis diuinæ: minimè verò. Dic
enim generationis illius rationem imperscrut
bilem & incomprehensibilem esse: sed ideò ta
tùm in medium affero, vt ab iis quæ fiunt in no
stro intellectu, ostendam non esse, absurditatib
plenum, quod è scriptura tradit Ecclesia Christi
na sc. & eadem essentia plures esse persona
rum singulæ ita Deus sunt, vt tamen nō mul
ti Dii, sed vn' tantùm essentiâ & numero Deu
profectò, si diligentiùs legisset N. quē tanto
re laudat Thomam; intellexisset rem longè al
se habere, quàm vel ipse scribat, vel illi per in
iam attribuat.

VENIO NVNC AD ARGVMENTA N.

AC primùm in genere ad omnia eius, hæreti
corumq; omnium sophismata, ab humanis
physicisq; principiis, quæ ad res diuinas accōmo
dari non possunt, deducta, respondeo: *Fidem no-
stram humanis rationibus sine verbo Dei, minimè nit
sed solo Dei verbo, etsi cum illo pugnent omnes humanæ
rationes.* Fides enim non est ex simplici auditu; sed
Rom.10. ex auditu, qui est per verbum Christi, ait Aposto-
lus. Ergò, etiamsi & plura & firmiora afferret ar-
gumenta contra nostram fidem, nihil tamen cō-
cluserit. Atq; hæc responsio satis esse debet pio
cuiq; viro, aduersus talia argumenta. Placet tamē
singulas quasq; eius rationes examinare: & quàm
infirmæ sint, philosophicè etiam loquendo, de-
monstrare.

ARGVMEN-

ARGVMENTVM PRIMVM: *Tota sacra scriptura nobis proponit, &c.*

℟. Primam propoſitionem, nempe *Deum eſſe vnum & ſimpliciſſimum*, adeò vt eius eſſe & eſſentia idem ſint; totam confitemur. Altera, *Deus habet vnam eſſentiam, & vnam naturam diuinā:* ſi propriè loquatur, vera nō eſt, & pugnat cum priore: Semper enim qui habet, differt à re quam habet; & idcirco propriè non cōpetit hæc loquendi forma, niſi in res compoſitas. Deus autē eſt ſua ipſius eſſentia, & ſua natura; & ideò ſimpliciſſimus eſt. Impropriè igitur admodum loquitur N. cùm ait, *Deum habere eſſentiam:* ſed condonetur, modò dextrè intelligatur. Membrum quod ſubnectit dicens: *Deus eſt vnum τόδε τι:* verum eſt, ſi eſſentiam ſpectes; ſed ſi ſpectemus ſingulas perſonas, quæ ſunt ceu partes eſſentiales totius eſſentiæ, tria ſūt τόδε τι: Pater autem eſt ſubſtantia per ſe ſubſiſtens; Filius item ſubſtantia per ſe ſubſiſtens; atque itidē Spiritus Sanctus. Sunt igitur tria τόδε τι: & tamen quia omnes ſunt vna & eadem eſſentia, ſunt etiā eſſentiæ vnius reſpectu, vnum tantum τόδε τι. Proinde etiā dicimus, *Pater eſt Deus, Filius Deus, Spiritus Sanctus Deus:* & tamen vnius eſſentiæ reſpectu omnes vnus tantùm ſunt Deus. Annon ſingulæ facultates animæ eſſentiales ſunt τόδε τι, atq; ita tria τόδε τι. Quid enim eſt facultas intelligens, niſi anima intelligens? & ita de reliquis. Reſpectu tamen totius animæ, quæ reuera vna eſt, & indiuiſibilis (quāquam τῷ λόγῳ in facultates ſuas diuidua eſt) reſpectu, inquam, totius animæ, omnes eius facultates ſunt vnum τόδε τι. Quid? an non etiam anima humana in corpore eſt vnū τόδε τι, cùm

sit substantia per se subsistens; & corpus alteru
ὑπόστασις, cùm & ipsum sit substantia? Respectu t
men totius compositi, quod homo appellatur,
num tantum sunt ὑπόστασις. Hîc igitur incipit à N.
eri fucus simplicioribus, quibus etiam facilè in
ponetur, nisi teneant, quam attuli, distinctione
& explicationem. Cùm igitur, tanquam concl
sionem inferens, subdit: HVMANA RATI
NON POTEST, &c. facilè apparet fallacia. H
postases enim seu supposita, realiter inter se d
stincta, (vt Scholastici loquuntur) non secus a
cipit ac considerat N. in Deo, quàm etiam in h
manis accipiuntur, nempe pro substantiis, no
tantùm numero inter se differentibus; sed etia
à se inuicem disiunctis, vti sunt, Petrus, Iohan
nes: quia finiti sunt: Certè si quis ita accipiat ὑπό
στασιν, seu suppositum, verum est quod dicit, h
manam rationem non posse affirmare; immo ai
simpliciter fieri non posse, vt duo talia supposit
ita realiter inter se distincta, ac proinde & à se in
uicem diuisa, sint vnius & simplicissimæ essentia
eoque vnum numero singulare: Contradiction
enim implicat, quæ secundum substantiam du
sunt, eadem secundum substantiam vnum ess
Sic autem ὑπόστασιν realiter ab alia hypostasi d
stinctam, definiri à N. declarant eius verba, cùn
ait: VNVMQVODQVE SINGVLARE SVA
HABERE ESSENTIAM (*nempe ab alterius essen
tia distinctam & differentem*) alioqui non fore re
lem distinctionem. At verò nos cum Eccles
non sic diffinimus ὑπόστασιν, seu personam realite
ab alia distinctam. Nos enim illam ὑπόστασιν real
ter ab alia hypostasi differre docemus, quæ nec
alte

alteri insit, neq; de altera prædicari possit: & nihil præterea addimus. Hæc enim duo ad veram realemq; distinctionem, vt sunt necessaria, sic etiam sufficiunt. Siue igitur etiam οὐσίᾳ sint diuisæ inter se, vti sunt homines; siue non sint, vti essentiales animæ facultates ac partes; & vti etiam sunt in Deo: nihil refert ad hoc, vt verè & realiter sint distinctæ ὑποστάσεις. Ergò cùm hæc ita se habeant, liquidò apparet in hoc primo argumento, illum vel turpiter errasse; vel malitiosè voluisse rudioribus imponere: quum talem suppositi realiter ab altero differentis definitionem attulit, quæ non omni diffinito conueniat. Est enim duplex personarum distinctio: vna non hypostatica tantum, sed etiam essentialis: ea est, quum personæ ita inter se sunt diuisæ, quemadmodum distincti sunt multi homines: Altera ὑποστατικὴ duntaxat est: quum sc. personæ quidem sunt distinctæ τῷ εἶναι & realiter, ita vt vna non insit alteri, neque prædicetur de altera: quanquam οὐσίᾳ minimè sunt inter se diuisæ: & tales esse dicimus ipsas diuinas personas.

Quæ verò subdit, dicens: GENERATIO OMNIS IN HOC MVNDO EST, CVI OPPONITVR CORRVPTIO, &c. Aliud est argumẽtum, quanquam hoc cum priore confundat. Est autem ad hoc facilis responsio. Principiò falsum est, quod assumit, dicens: *Generatio omnis in hoc mundo est*, &c. Est enim hoc verum in generatione rerum materialium, corruptioni obnoxiarũ, vt in generatione animalium: qua de re Aristot. fusè disputauit, & conclusit, *generationẽ vnius, esse*

corruptionem alterius. At in generatione rerum ſ ritualium falſum eſt. An non Sol gignit radiu ſine vlla corruptione? An non intellectus hun nus, cùm intelligit, vel alias res, vel ſeipſum, gnit in ſeipſo ſpeciem intelligibilem, ſeu rei c intelligit ſimilitudinem, quam verbū mentis cant: an non, inquam, hanc gignit intellectu gens, ſine vlla mutatione ac corruptione? Si c autem generatio apud nos eſt, cui aſſimilari p ſit generatio Filii Dei ex Patre: eſt hæc verbi intellectu, ſeipſum intelligente generatio: vt tiſſimè etiam docuit Aquinas. Deinde addo: iamſi hoc quod N. aſſumit, verum eſſet in on generatione, quæ fit in Mundo: tamen con quentia non valeret, aut igitur talem eſſe in D generationem, aut nullam eſſe: quaſi verò DE non potuerit Filium aliâ ratione generare, qu eâ, quâ animalia generant animalia. Certum e eſt, quod ſubdit: OMNEM GENERATIONI ESSE MVTATIONEM, ET MOTVM EA PRÆCEDERE: non eſſe verum, niſi in earu rerum generatione, quæ motui ſunt obnoxiæ quæ à potentia ad actum tranſeunt. Hinc fa ad ſecundum ipſius argumentum reſpondetu

ARGVMENTVM II. *Si generatio mutatio eſt, &c.*

℞. Non omnis generatio mutatio eſt, neq mne quod generatur, mutabile eſt: Ac proin neq; omne quod generatur exit de potentia a ctum. Sed tantùm hæc vera ſunt in generatio rerum creatarum, mutationi obnoxiarum. Fi autem Dei, ex Patre natus, nō eſt, niſi ſicut na

tu

tur ex actu actus: & splendorem ex luce; vnde & meritò vocatur splendor gloriæ. Et sicut oritur ratio intellecta seu verbum mentis ex intellectu, in actu existẽte & intelligẽte: vnde & λόγος appellatur. Atq; inde etiam efficitur λόγον hunc esse æternum; quia intellectus in actu, nunquam est sine Verbo. Deus autem Pater actus est purus & æternus, & ideò nunquam fuit sine λόγῳ. Quò fit vt etiam naturalis sit hęc generatio; naturalis inquã, h.e. iuxta naturam Dei. An non etiam generatio splendoris ex luce est naturalis: & verbi, ex intellectu in actu, productio naturalis? Proinde non sequitur, quod ait, generationem Filii Dei nunquam esse perfectam, si semper generetur. An nõ perfecta est emanatio radii ex Sole, tametsi semper emanet? Heb. 1. Ioh. 1.

ARGVMENTVM III. *Geniti proprium est vt à, &c.*

℞. Syllogismum totum admitto. Ad prosyllogismum, quem variis & multis inanibus verbis amplificat, breuem affero responsionem. Pater generando Filium, totam suam & eandem prorsus illi communicauit naturam; & totam etiam sibi eandemq; prorsus retinuit. Atq; inde fit, vt Filius non solùm Deus sit, nõ minus quàm Pater: verum etiam vnus & idem sit numero cum Patre Deus: quia vna & eadem numero est, vtriusq; natura, essentia, Deitas. Quòd si hoc videatur N. παράδοξον, intueatur in Solem ipsum. Annon Sol totam suam lucem communicat radiis, & eandẽ numero totam sibi retinet? Sed penetret etiam in animam suam. Annon eadem animæ essentia, tota communicatur facultati intelligenti: & eadẽ

ac tota facultati sentienti; & eadem ac tota facultati vegetanti? Vna enim duntaxat est anima: & facultas intelligens nil aliud est, quàm eadem anima intelligens: & facultas sentiens, nil aliud, quàm eadem anima sentiens: quò etiam fit, vt nō solùm singulæ facultates sint anima; sed etiam vt omnes simul vna & eadem sint anima. Sed in ipsum etiam ingrediamur intellectum, & ibi idē perspiciemus. Nolo autem aliis vti verbis, quàm ipsius Aquinatis, qui cùm sibi hoc idem obiēcisset argumentum, quod N. contra veritatem euomit, ita illud diluit: *Et quia Filii Dei generatio*, inquit, *non est materialis, sed in intellectu intelligibilis: stultè* (nota, *stultè*) *iam dubitatur, si Pater totam naturam dedit, aut partem. Manifestum est enim, quòd si Deus se intelligit, oportet quod tota plenitudo ipsius contineatur in verbo: Nec tamen substantia Filio data desinit esse in Patre: quia neque etiam apud nos desinit esse propria natura in se, quæ intelligitur ex hoc, quod verbum nostri intellectus, ex ipsa re intellecta habet, vt intelligibiliter eandem numero naturam contineat.* Ita dissipantur omnes ampullæ huius Ariani.

Est, inquit, *illa generatio vera & realis.* Verum est. *Ergò generatio vniuoca cum natura, qua homo generat*, &c. Non sequitur. Est enim generatio vera & realis illa, iuxta naturam creatoris. Est hæc natura realis & naturalis, iuxta naturam creatarum rerum. *Non sunt autem* (inquit Dominus) *viæ meæ, sicut viæ vestræ.* Quare imperitè quis arguat; Ergò ille similem specie sibi produxit, sicut & nos. Eandem enim numero naturam & Deitatem communicauit: non autem eandem specie, & nu-

& numero aliam. *At si totam, inquit, & eandem* "
accipit Filius, Pater desinit esse Pater: & Pater per ge- "
nerationem corrumpitur, vel potius corruptus est. "
Quid (malùm) garris in Deum Opt. Max. Quasi verò Deus non possit totam suam communicare in seipso essentiam alteri, & eam sibi totam retinere; cum idem in multis rebus creatis, sicut antè demonstratum est, fieri videamus. Quòd refutat generationem factam esse per exuberantiam, meritò refutat. Sed quòd concludit, Filium igitur naturam à Patre accepisse, non eandem numero; sed alterius generis, quæ discrepet à natura Patris: & vult, si est generatio, talem esse eã qualis est, quum ex putrefactione animalia enascuntur; quod cùm in Deum cadere nequeat, contendit, ex Patris substantia nullum esse natum Filiũ: prodit suam simul & impietatem & ignorantiam. Vt vno verbo ad tot & tantas ambages sophisticas respondeam: Generatio illa in Deo, neq; vniuoca est, neq; purè æquiuoca, neq; metaphorica, neq; per exuberantiam, sed analogica. Quæ enim de Deo & creaturis dicuntur, omnia analogicè dicuntur. Nihil ergò conclusit N.

ARGVMENTVM IV. *Filium accipere naturam suam*, &c.

Summa argumenti hæc est: Si Filius recipit naturam à Patre, in Filio oportet esse aliud eum qui recipit, & aliud naturam receptam: nihil enim recipere seipsum potest. Atqui hoc non potest in Filium Dei cadere. Si.n. ipse recipiens, esset aliud à natura recepta, Filius nõ esset natura & essentia,

ac proinde non esset Deus, cùm propriū Dei sit, vt sibi idem sint esse & essentia. Est autē (per vos) Filius Dei Deus: non igitur naturam & essentiam accepit à Patre. Quare non est è substantia Patris genitus. Quod si verum est, contradictoria docetis; Filium scilicet & Deum esse, & non esse Deum.

℟. Ad Maiorem. Ea propositio vera est in rebus compositis, præsertim in rebus materialibus: Ac proinde quæ non sunt ὅλον ὅλως ab eo à quo oriuntur, & à quo habent quod habent. Ibi enim propter materiam aliud est recipiens subiectum, & aliud forma, siue accidentalis siue substantialis recepta. Exemplum in formis substantialibus. Lignum, quum ex ligno fit ignis, ab igne deposita forma ligni, recipit formam ignis; materiam autē non accipit ab igne: idcirco non est ὅλως ab igne. Quare aliud in eo est recipiens materia, & aliud recepta forma. In rebus autem simplicibus & spiritualibus, quæ, vt subsistant nō opus habent materia, non ita planè se res habet: multò verò minus in iis, vbi neq; esse differt ab essentia, sicut in Deo. Exemplum crassum adfero: Radius Solis lucem habet à Sole: nūquid igitur aliud est radius recipiens, & aliud lux recepta? Minimè verò. Radius enim nihil aliud est quàm lux è sole emicās, & lucis solaris splendor. Est tamen in radio quodammodo aliud recipiens, & aliud res recepta: quatenus aliud ibi est esse, & aliud essentia: & aliud substratum quasi subiectum, quod habet lucem, & aliud lux ipsa recepta. Sed in Deo, vbi propter summam perfectionem, & perfectissimā simplicitatem; aliud non est esse ab essentia, nequaquam

quaquam vera esse potest propositio. Proinde Filius Dei, quum dicitur essentiam suam accepisse à Patre; primò, minimè intelligendus est, aliud quiddã præexstitisse ab essentia diuersum, quod essentiam reciperet: (vt fortè crassi homines putant) non, inquam, ita putandus est; cùm ipse realiter nil aliud sit, quàm essentia ipsa, atque eadem quidem, quæ est & Patris; sed cum proprio subsistendi modo, qui est per generationem. Deinde etiam non est nobis fingendum in Filio Dei, subiectum recipiens, & essentia recepta, quoniam (vt dixi) in Deo, propter summam perfectionem, idē sunt esse & essentia. Essentia enim diuina per se subsistit; id quod in formis creatis minimè reperitur. Nullę enim per se subsistunt; sed tantùm in subiectis subsistunt, propter imperfectionē formarum. Nam albedo tantum in subiecto albo reperitur subsistere: & humanitas tantùm in homine. Proinde, quia humanitas in homine non est idem quod homo; ideò fit, vt in homine, aliud sit recipiens homo, & aliud humanitas recepta. Verùm, quia in Deo, idem est Deus quod diuina essentia: idcirco ibi non est aliud recipiens, & aliud res recepta. Debuisset igitur N. qui Philosophiã profitetur, cogitare id quod nemo vel mediocriter in Philosophia exercitatus ignorat: nēpe magnum esse discrimen inter formas materiales & inter naturam diuinam. Principiò formæ materiales, per se nō subsistunt: natura vero diuina per se subsistit; sicut antè dictum est. Deinde nulla forma, vel natura creata, est suum esse: sed in omnibus reb⁹ creatis differt esse ab essentia. At esse Dei est eius essentia, & essentia idem quod ipsum

esse. Formæ igitur in his inferioribus, & creatis rebus, quia per se non subsistunt, nec sunt suum esse: sed esse, & subsistentiam recipiunt per aliud, nempe per materiam, quæ in iis subsistit formis: idcircò aliud semper sunt ipsæ formæ receptæ; & aliud materia recipiens. At verò quia natura diuina per se subsistit, & est suum esse, nec accipit esse per supposita, in quibus est; idcircò in ipsius communicatione, quà communicata est Filio à Patre, non fuit requisitum, nec requiritur aliquid aliud ab eâ diuersum, cui communicaretur: & in quo, ac per quod subsistentiam, & esse, reciperet: Sed per vnum & idem esse, eadem prorsus essentia, est in communicante Patre, & in eo cui communicatur Filio: eoq; fit, vt maneat eadem numero in vtroque; in communicante sc. & in eo cui communicatur. Ergò N. Syllogismum retorqueo. Si in Filio, essentiam à Patre accipiente, aliud esset recipiens, & aliud res recepta, sicut in creaturis; in Filio aliud esset essentia, & aliud esse; eoq; Deus nō esset: Atqui Filius est Deus, vt Scripturæ docent: eoque non est aliud in eo esse & aliud essentia. Fieri igitur nequit, vt aliud sit recipiens diuinam à Patre essentiam Filius; & aliud ipsa diuina essentia recepta. Quare vnus etiam & idem est cum Patre Deus.

Sed excipit N. & ideò V. ARGVMENTVM subdit: *Si Filius est ipsissima diuina essentia, quæ per se est res subsistens, & ὁ θεὸς, cùm etiam Pater sit eadem diuina essentia: conueniunt igitur Pater & Filius in eadem re subsistente.* At hoc est absurdum; sequeretur enim vnam & eandem esse personam, Filii sc. & Patris:

& Patris: quia in naturis intellectualibus, res subsistens & τὸ ἄτομον, vocatur & est persona. Atque ita Pater generans Filium, generaret seipsum. Atqui hæc absurda sunt, & opinioni Sabellii patrocinātur: Non est igitur Filius ipsa diuina essentia, eoq; Deus.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Quòd si etiam velint Papistæ (hoc enim nomine nos quoq; omnes significat in hoc scripto) duas esse personas distinctas: erunt igitur & duæ essentiæ: quia essentia est τὸ ἄτομον, & persona est τὸ ἄτομον: Ac proinde vel Pater non erit verus Deus, vel Filius non erit verus Deus. Est enim vna tantùm essentia diuina, quæ sit Deus. Itaque seriò concludit, Filium non esse verum Deum; sed purum hominem: Deum autem esse & vocari propter excellentia dona.

℞. Ad hoc argumentum pendet responsio ex iis, quæ ad primum dixi: quo pacto scil. in Deo & vnum tantùm sit τὸ ἄτομον, respectu essentiæ; & plura respectu personarum. Quæ itaque sophisticatur in hoc argumento, sine vlla difficultate refutantur per ea, quæ suprà dicta à nobis sunt. Quædam tamen hîc notanda sunt plena Sophisticæ. Assumit rem, in naturis intellectualibus subsistentem, personam vocari: Essentia autem diuina est natura intellectualis, & subsistit; esse igitur personam. Conueniunt autem Pater & Filius in essentia, ergò & in persona: quare ambo vna persona. Atqui hoc falsum: non igitur Filius est diuina essentia, quæ vna tantùm est: & ita DEVS non est.

Si quis hîc Sophistæ sophisticam non videat, cæcus est. Essentia enim diuina, etsi per se subsistit; nisi tamen consideretur cum relationibus, seu cũ diuersis subsistendi modis, (vt loquitur Iustinus) persona dici non potest. Diuersi enim ii modi efficiunt, vt vnus nõ prædicetur de altero: id quod propriè requiritur ad hoc, vt verè dicatur quis persona: & hanc ob causam dicitur substantia indiuidua, h.e. talis, quę de altero prædicari nõ possit, vt Petrus non potest prædicari de Paulo. Proinde alii maioris explicationis causa, addunt *incommunicabilis*. Essentia autem diuina est quidem realiter propter suam simplicitatem indiuidua; sed non est incommunicabilis: Est enim à Patre communicata Filiò, eadẽ & tota essentia & Spiritui Sancto. Proinde prædicatur tàm de Filio & Spiritu Sancto, quàm de Patre. Quare apparet, diffinitionem illam, *Rem in naturis intellectualibus subsistentem, personam vocari, si nihil aliud addatur*, *nõ esse veram*. Addendum igitur est, *incommunicabilis*. Si hoc addas, tum apparet, hanc diffinitionem non conuenire definito, h.e. essentiæ diuinę, simpliciter per se consideratæ. Quare quod etiam subdit: *Si duæ sint personæ, Pater, & Filius, duæ igitur erunt essentiæ*: quam minimè consequatur, manifestum est. Vnitas enim essentiæ non impedit ὑποστάσεων distinctionem: Sicut neque ὑποστάσεων distinctio, tollit vnitatem essentiæ in substãtiis spiritualibus, vt in exemplo animæ & eius facultatũ demonstratum est. Quantò minus igitur in Deo:
" *Personarum enim distinctio*, (vt scitissimè scribit A-
" quinas) *etiam in rebus humanis non attenditur secun-*
" *dum essentiam speciei, sed secũdum ea, quæ sunt naturæ*

speciei

ſpeciei adiuncta. In omnibus enim hominum perſonis, "
eſt vna ſpeciei natura: qua de cauſſa omnes homines di- "
cuntur eſſe vnus homo, propter vnam ſpeciei naturã in "
omnibus exiſtentem: Sunt tamen plures perſonæ, propter "
hoc, quod diſtinguuntur homines in iis, quæ ſunt adiecta "
naturæ: ideò hoc reſpectu, plures ſunt homines. Ita in di- "
uinis ſentiendum: Relationib⁹ enim diſtinguuntur per- "
ſonæ, non autem eſſentiâ. At Deus eſt maximè vnus. "
Quis negat? propter vnitatem ſcil. eſſentiæ: relationibus autem vnitas eſſentiæ non tollitur: ſicut neque diuerſis facultatum animæ proprietatibus tollitur vnitas eſſentiæ animæ. Ideò rectè Thomas concludit: *Non ergò in diuinis dicenda eſt vna* "
perſona, propter vnitatem eſſentiæ ſubſiſtentis; ſed plures "
propter relationes. Relationes autem in Deo, quib⁹ "
diſtinguuntur perſonæ, non ſunt accidentia, quia in Deum non cadit accidens: neq; ſunt nihil: ſunt enim relationes reales, non autem tantùm rationis. Sunt igitur ſubſtantiæ nõ multæ, propter Dei ſimplicitatem; ſed vna: non alia ab eſſentia; propter eandem ſimplicitatem. Sunt igitur realiter, ſeu ſecundum rem, ipſa Dei eſſentia; ſed cũ quodam reſpectu, quem vna relatio habet ad alterã, ſeu cum ratione quadam, quâ fit, vt vna perſona non ſit alia; ſine vlla tamen in Deo compoſitione. Quòd ſi alicui hoc videtur inintelligibile, id fit, quod minus exercitatus ſit in his ſubtilioribus cogitationibus. Sed ſimili declaro: An non ſapiẽtia in Deo, & iuſtitia, & miſericordia, ſunt idem quod diuina eſſentia? Omninò: vnicâ enim ſuâ eſſentiâ ſimpliciſſimâ, tanquam vnicâ formâ, Deus eſt ſapiens, iuſtus, miſericors; quòd certè in creaturis fieri nequit. Nunquid tamen propterea di-

„ *Ergò aut non est in Filio: quo fiet ex Arii sententia, Filium non esse essentialem Deum: Aut, si est: Filius igitur non est alia ὑπόστασις, vel aliud suppositum à Patre: hinc fiet, esse eandem cum Patre ὑπόστασιν, vt volebat Sabellius: sed secundum Sabellii sententiam, Pater erit idē qui Filius: & generatio non erit realis; sed tantùm quo ad hominem ficta & commentitia. Est verò realis distinctio Patris à Filio. Ergò sequitur Patrem solùm esse Deum essentialem: Filium autem eo modo, quo ipse fatetur Ioh. 10. (h. e. sicut & iudices vocantur dii.) Et sic inquit moderanda erunt testimonia* Ioh. 1. Coloss. 1. Hebr. 1.

℞. Ac primum quidem ad Maiorem de principio indiuiduationis: Ea simpliciter verissima est in omnibus rebus creatis; propter illarum enim imperfectionem, formæ nō per se subsistunt: sed per materiam, & per ea, quæ naturæ speciei adiūguntur, indiuiduantur & distinguuntur ab aliis. At in Deo propter summam perfectionē, essentia diuina per se subsistit, & idem ibi sunt esse & essentia. Proinde etsi eam essentiam omnib⁹ personis cōmunem esse docemus, quia vnus tantùm est Iehoua: non sequitur tamen, eam esse potius νοητὸν quiddam, quàm rem existētem. Quare propositio etiam illa, *quod est in plurib⁹, est magis νοητὸν, quàm res inexistens*: vera tantùm est in rebus creatis, vbi formæ non per se subsistunt. Proinde cōmunis alicuius speciei forma; quatenus intellectu ab indiuiduis abstrahitur, & per se consideratur; qua de causa εἶδος appellatur, est magis νοητὸν τι, quàm res inexistens, vt humanitas. At in Deo nō ita se habet res, quia essentia propria per se in omnibus subsistit. Deinde etiā non dicimus, essentiam

tiam diuinam, quæ certè est τόδε τι, per se subsistẽs, esse in personis, quasi in aliis τόδε τι: minimè. Non enim eam separamus à relationibus, quæ reapse nihil aliud sunt, quàm ipsa essentia (vt declaratũ est) propter summam Dei perfectionem, ac perfectissimam simplicitatem; sed ratione tantùm differunt. Proinde non dicimus essentiam per se subsistentem, esse in alia essentia per se subsistente: est enim vna tantùm. Neq; relationem esse in relatione: aut, v.gr. Paternitatem esse in Filio: distinguuntur enim inter se personæ. Quare hinc etiam manifestum fit, quo pacto in ipso quoque Deo, suo modo vera sit propositio illa prima huius argumenti. Principia indiuiduationis alicuius rei, non inesse alteri: nimirùm quia essentia non inest alteri essentiæ, alium ènim cõstitueret Deũ. Neq; relatio vnius personæ, puta paternitas, inest alii personæ, puta Filio: nam confunderet personas, & ex multis vnam faceret. Distinguuntur autem relationibus. Exemplum in anima: Anima est per se subsistens, & vnum τόδε τι; nõ tamen quasi quiddam indiuiduum à suis facultatibus seiunctum: hæ enim nil aliud sunt, quam ipsa anima, & anima nil aliud quàm hæ facultates. Proinde etsi singulæ facultates animæ sunt τόδε τι: anima tamen non dicitur esse in singulis facultatibus, tanquam vnum τόδε τι, in aliis τόδε τι: sed tanquam totum essentiale in suis partibus. Neq; etiam vna facultas est in alia, vt ex duabus fiat vna: distinguuntur enim ratione & λόγῳ inter se: tametsi essentia vnius animæ, vnum sint realiter. Itaq; principia indiuiduationis, etiam in singulis facultatibus animæ non insunt alteri: quia anima nõ est in alia anima:

ac proinde non esset Deus, cùm propriũ Dei sit, vt sibi idem sint esse & essentia. Est autẽ (per vos) Filius Dei Deus: non igitur naturam & essentiam accepit à Patre. Quare non est è substantia Patris genitus. Quod si verum est, contradictoria docetis; Filium scilicet & Deum esse, & non esse Deum.

℟. Ad Maiorem. Ea propositio vera est in rebus compositis, præsertim in rebus materialibus: Ac proinde quæ non sunt ὅλον ὅλως ab eo à quo oriuntur, & à quo habent quod habent. Ibi enim propter materiam aliud est recipiens subiectum, & aliud forma, siue accidentalis siue substantialis recepta. Exemplum in formis substantialibus. Lignum, quum ex ligno fit ignis, ab igne deposita forma ligni, recipit formam ignis; materiam autẽ non accipit ab igne: idcirco non est ὅλως ab igne. Quare aliud in eo est recipiens materia, & aliud recepta forma. In rebus autem simplicibus & spiritualibus, quæ, vt subsistant nõ opus habent materia, non ita planè se res habet: multò verò minus in iis, vbi neq; esse differt ab essentia, sicut in Deo. Exemplum crassum adfero: Radius Solis lucem habet à Sole: nũquid igitur aliud est radius recipiens, & aliud lux recepta? Minimè verò. Radius enim nihil aliud est quàm lux è sole emicãs, & lucis solaris splendor. Est tamen in radio quodammodo aliud recipiens, & aliud res recepta: quatenus aliud ibi est esse, & aliud essentia: & aliud substratum quasi subiectum, quod habet lucem, & aliud lux ipsa recepta. Sed in Deo, vbi propter summam perfectionem, & perfectissimã simplicitatem; aliud non est esse ab essentia, nequaquam

quaquam vera esse potest propositio. Proinde Filius Dei, quum dicitur essentiam suam accepisse à Patre; primò, minimè intelligendus est, aliud quiddã præexstitisse ab essentia diuersum, quod essentiam reciperet: (vt fortè crassi homines putant) non, inquam, ita putandus est; cùm ipse realiter nil aliud sit, quàm essentia ipsa, atque eadem quidem, quæ est & Patris; sed cum proprio subsistendi modo, qui est per generationem. Deinde etiam non est nobis fingendum in Filio Dei, subiectum recipiens, & essentia recepta, quoniam (vt dixi) in Deo, propter summam perfectionem, idẽ sunt esse & essentia. Essentia enim diuina per se subsistit; id quod in formis creatis minimè reperitur. Nullę enim per se subsistunt; sed tantùm in subiectis subsistunt, propter imperfectionẽ formarum. Nam albedo tantum in subiecto albo reperitur subsistere: & humanitas tantùm in homine. Proinde, quia humanitas in homine non est idem quod homo; ideò fit, vt in homine, aliud sit recipiens homo, & aliud humanitas recepta. Verùm, quia in Deo, idem est Deus quod diuina essentia: idcirco ibi non est aliud recipiens, & aliud res recepta. Debuisset igitur N. qui Philosophiã profitetur, cogitare id quod nemo vel mediocriter in Philosophia exercitatus ignorat: nẽpe magnum esse discrimen inter formas materiales & inter naturam diuinam. Principiò formæ materiales, per se nõ subsistunt: natura vero diuina per se subsistit; sicut antè dictum est. Deinde nulla forma, vel natura creata, est suum esse: sed in omnibus reb⁹ creatis differt esse ab essentia. At esse Dei est eius essentia, & essentia idem quod ipsum

esse. Formæ igitur in his inferioribus, & creatis rebus, quia per se non subsistunt, nec sunt suum esse: sed esse, & subsistentiam recipiunt per aliud, nempe per materiam, quæ in iis subsistit formis: idcircò aliud semper sunt ipsæ formæ receptæ; & aliud materia recipiens. At verò quia natura diuina per se subsistit, & est suum esse, nec accipit esse per supposita, in quibus est; idcircò in ipsius communicatione, quà communicata est Filio à Patre, non fuit requisitum, nec requiritur aliquid aliud ab ea diuersum, cui communicaretur: & in quo, ac per quod subsistentiam, & esse, reciperet: Sed per vnum & idem esse, eadem prorsus essentia, est in communicante Patre, & in eo cui communicatur Filio: eoq; fit, vt maneat eadem numero in vtroque; in communicante sc. & in eo cui communicatur. Ergò N. Syllogismum retorqueo. Si in Filio, essentiam à Patre accipiente, aliud esset recipiens, & aliud res recepta, sicut in creaturis; in Filio aliud esset essentia, & aliud esse; eoq; Deus nō esset: Atqui Filius est Deus, vt Scripturæ docent: eoque non est aliud in eo esse & aliud essentia. Fieri igitur nequit, vt aliud sit recipiens diuinam à Patre essentiam Filius; & aliud ipsa diuina essentia recepta. Quare vnus etiam & idem est cum Patre Deus.

Sed excipit N. & ideò V. ARGVMENTVM subdit: *Si Filius est ipsissima diuina essentia, quæ per se est res subsistens, & ὅλη, cùm etiam Pater sit eadem diuina essentia: conueniunt igitur Pater & Filius in eadem re subsistente.* At hoc est absurdum; sequeretur enim vnam & eandem esse personam, Filii sc. & Patris:

& Patris: quia in naturis intellectualibus, res ſubſiſtens & τὸ ἓν, vocatur & eſt perſona: Atque ita Pater generans Filium, generaret ſeipſum. Atqui hæc abſurda ſunt, & opinioni Sabellii patrocinātur: Non eſt igitur Filius ipſa diuina eſſentia, eoq; Deus.

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA

Quòd ſi etiam velint Papiſtæ (hoc enim nomine nos quoq; omnes ſignificat in hoc ſcripto) duas eſſe perſonas diſtinctas: erunt igitur & duæ eſſentiæ: quia eſſentia eſt τὸ ἓν, & perſona eſt τὸ ἓν: Ac proinde vel Pater non erit verus Deus, vel Filius non erit verus Deus. Eſt enim vna tantùm eſſentia diuina, quæ ſit Deus. Itaque ſeriò concludit, Filium non eſſe verum Deum; ſed purum hominem: Deum autem eſſe & vocari propter excellentia dona.

℞. Ad hoc argumentum pendet reſponſio ex iis, quæ ad primum dixi: quo pacto ſcil. in Deo & vnum tantùm ſit τὸ ἓν, reſpectu eſſentiæ; & plura reſpectu perſonarum. Quæ itaque ſophiſticatur in hoc argumento, ſine vlla difficultate refutantur per ea, quæ ſuprà dicta à nobis ſunt. Quædam tamen hîc notanda ſunt plena Sophiſticæ. Aſſumit rem, in naturis intellectualibus ſubſiſtentem, perſonam vocari: Eſſentia autem diuina eſt natura intellectualis, & ſubſiſtit; eſſe igitur perſonam. Conueniunt autem Pater & Filius in eſſentia, ergò & in perſona: quare ambo vna perſona. Atqui hoc falſum: non igitur Filius eſt diuina eſſentia, quæ vna tantùm eſt: & ita DEVS non eſt.

Si quis hîc Sophistæ sophisticam non videat, cæcus est. Essentia enim diuina, etsi per se subsistit; nisi tamen consideretur cum relationibus, seu cũ diuersis subsistendi modis, (vt loquitur Iustinus) persona dici non potest. Diuersi enim ii modi efficiunt, vt vnus nõ prædicetur de altero: id quod propriè requiritur ad hoc, vt verè dicatur quis persona: & hanc ob causam dicitur substantia indiuidua, h.e. talis, quę de altero prædicari nõ possit, vt Petrus non potest prædicari de Paulo. Proinde alii maioris explicationis causa, addunt *incommunicabilis*. Essentia autem diuina est quidem realiter propter suam simplicitatem indiuidua, sed non est incommunicabilis: Est enim à Patre communicata Filiò, eadẽ & tota essentia & Spiritui Sancto. Proinde prædicatur tàm de Filio & Spiritu Sancto, quàm de Patre. Quare apparet, diffinitionem illam, *Rem in naturis intellectualibus subsistentem, personam vocari, si nihil aliud addatur, nõ esse veram*. Addendum igitur est, *incommunicabilis*. Si hoc addas, tum apparet, hanc diffinitionem non conuenire definito, h.e. essentiæ diuinę, simpliciter per se consideratæ. Quare quod etiam subdit: *Si duæ sint personæ, Pater, & Filius, duæ igitur erunt essentiæ*: quam minimè consequatur, manifestum est. Vnitas enim essentiæ non impedit ὑποστάσεων distinctionem: Sicut neque ὑποστάσεων distinctio, tollit vnitatem essentiæ in substãtiis spiritualibus, vt in exemplo animæ & eius facultatũ demonstratum est. Quantò minus igitur in Deo?
» *Personarum enim distinctio*, (vt scitissimè scribit A-
» quinas) *etiam in rebus humanis non attenditur secun-*
» *dum essentiam speciei, sed secũdum ea, quæ sunt naturæ*

speciei

ſpeciei adiuncta. In omnibus enim hominum perſonis, "
eſt vna ſpeciei natura: qua de cauſſa omnes homines di- "
cuntur eſſe vnus homo, propter vnam ſpeciei naturã in "
omnibus exiſtentem: Sunt tamen plures perſonæ, propter "
hoc, quod diſtinguuntur homines in iis, quæ ſunt adiecta "
naturæ: ideò hoc reſpectu, plures ſunt homines. Ita in di- "
uinis ſentiendum: Relationib⁹ enim diſtinguuntur per- "
ſonæ, non autem eſſentiâ. At Deus eſt maximè vnus. "
Quis negat? propter vnitatem ſcil. eſſentiæ: relationibus autem vnitas eſſentiæ non tollitur: ſicut neque diuerſis facultatum animæ proprietatibus tollitur vnitas eſſentiæ animæ. Ideò rectè Thomas concludit: *Non ergò in diuinis dicenda eſt vna* "
perſona, propter vnitatem eſſentiæ ſubſiſtentis; ſed plures "
propter relationes. Relationes autem in Deo, quib⁹ "
diſtinguuntur perſonæ, non ſunt accidentia, quia in Deum non cadit accidens: neq; ſunt nihil: ſunt enim relationes reales, non autem tantùm rationis. Sunt igitur ſubſtantiæ nõ multæ, propter Dei ſimplicitatem; ſed vna: non alia ab eſſentia; propter eandem ſimplicitatem. Sunt igitur realiter, ſeu ſecundum rem, ipſa Dei eſſentia; ſed cũ quodam reſpectu, quem vna relatio habet ad alterã, ſeu cum ratione quadam, quâ fit, vt vna perſona non ſit alia; ſine vlla tamen in Deo compoſitione. Quòd ſi alicui hoc videtur inintelligibile; id fit, quod minus exercitatus ſit in his ſubtilioribus cogitationibus. Sed ſimili declaro: An non ſapiẽtia in Deo, & iuſtitia, & miſericordia, ſunt idem quod diuina eſſentia? Omninò: vnicâ enim ſuâ eſſentiâ ſimpliciſſimâ, tanquam vnicâ formâ, Deus eſt ſapiens, iuſtus, miſericors; quòd certè in creaturis fieri nequit. Nunquid tamen propterea di-

cimus sapientiam esse iustitiam; & hanc esse misericordiã? Nequaquã: sed cum Scripturis hæc attributa distinguimus: quoniã etsi omnia sint secundum rem, eadem diuina essentia: tamen ratione quadam, quæ etiam in Deo non est accidẽs aliquod, distinguitur iustitia à misericordia. Ergò etiam relationes, paternitas & filiatio, licèt reapse nil aliud sint, quàm ipsa diuina essentia; tamen ratione quadam, quæ etiam non est accidens in Deo, distinguuntur: eoque & distinguunt personas, vt Pater non sit Filius, nec Filius Pater. Summa; vt iustitia, misericordia & omnia alia Dei attributa, licèt distinguantur inter se, essentiæ tamen Dei nihil addunt: ita etiam relationes. Annon etiam dextrum & sinistrum in animali, relationes sunt reales? Quid tamen addunt essentiæ seu substantiæ animalis? Stultum igitur est, ex relationibus fingere in Deo, aliquid diuinæ illius essentiæ accessisse, & compositum esse.

ARGVMENTVM VI.

„ *Quod est principium indiuiduationis cuiusque* „ *rei, id non potest alteri rei, quæ supposito ab eâ re di-* „ *stinguitur, inesse.* Explico propter imperitiores, qui fortè hæc lecturi sunt. Indiuiduum vocant, verbi gratia, hominem qui subsistit. *Indiuiduari* dicunt, quum in generatione humanitas, quæ per se nõ subsistit; per materiam in subiecto, hoc est, in homine genito, esse & subsistere accipit. Principium igitur Indiuiduationis est id, per quod forma hominis, quæ per se non subsistebat, incipit subsistere in hoc vel in illo homine.

Est

Eſt autem manifeſtum id, quo, verbi gratia, ego
ſubſiſto & ſum indiuiduum quoddam, non eſſe
in te, aut in alio homine: alioqui tu eſſes ego.
Hoc igitur eſt quod inquit: *Quod eſt principium
indiuiduationis cuiuſque rei, id non poſſe alteri rei, ab
illa re ſuppoſito diſtinctæ, ineſſe.* Ratio propoſitionis:
Quia quod multis ineſt καθόλου (vt verbi gr. humanitas) «
non poteſt eſſe Indiuiduationis principium. Quod enim «
in pluribus eſt, νόημα magis eſt, quàm res inexiſtens: & «
vnum ſemper vni exiſtit. Hæc eſt maior propoſi- «
tio cum ſua probatione, quæ veriſſima eſt in re-
bus creatis, propter ipſarum imperfectionem;
ſed non prorſus in Deo perfectiſſimo, vt oſten-
dam. Subdit Minorem: *Atqui indiuiduatio Dei* «
(hoc eſt, id, quo Deus eſt Deus) *non poteſt eſſe niſi* «
ipſe Deus, propter ſummam & excellentiſſimam ſim- «
plicitatem. Ergò eſſentia ipſa Dei eſt, quâ Deus al- «
tiſſimus, ſecretiſſimus, ſinceriſſimus indiuiduatur. «
Subdit confirmationem: *Siquidem,* inquit, *eſſen-* «
tia DEI non eſt forma in materia, vt ipſa forma «
per materiam queat indiuiduari. Ergò in DEO «
Patre, non eſt aliud quo indiuiduetur, quàm ipſa «
Dei Patris eſſentia: præter eſſentiam enim in eo ni- «
hil eſt, inquit, *quo ipſa eſſentia indiuiduetur.* In «
his omnibus, quæ ſunt loco Minoris propo-
ſitionis, latet fallacia: cùm ſimplex eſſen-
tia nominatur ſine vlla mentione relatio-
num, quibus diſtinguuntur perſonæ. Proin-
de ſi dentur hæc ſimpliciter, videtur ſequi
Concluſio, quam infert: NECESSARIÒ «
igitur hinc ſequitur, inquit, *Patris eſſentiam non* «
poſſe eſſe in alio ſuppoſito, vel in alia hypoſtaſi. «

,, *Ergò aut non eſt in Filio: quo fiet ex Arii ſententia, Fi-*
,, *lium non eſſe eſſentialem Deum: Aut, ſi eſt: Filius igi-*
,, *tur non eſt alia ὑπόστασις, vel aliud ſuppoſitum à Patre:*
,, *hinc fiet, eſſe eandem cum Patre ὑπόστασιν, vt volebat Sa-*
,, *bellius: ſed ſecundum Sabellii ſententiam, Pater erit idē*
,, *qui Filius: & generatio non erit realis; ſed tantùm quo*
,, *ad hominem ficta & commentitia. Eſt verò realis di-*
,, *ſtinctio Patris à Filio. Ergò ſequitur Patrem ſolùm eſſe*
,, *Deum eſſentialem: Filium autem eo modo, quo ipſe fa-*
,, *tetur Ioh.10.(h.e. ſicut & iudices vocantur dii.) Et ſic*
,, *inquit moderanda erunt teſtimonia* Ioh.1. Coloſſ.1. Hebr.1.

℞. Ac primum quidem ad Maiorem de principio indiuiduationis: Ea ſimpliciter veriſſima eſt in omnibus rebus creatis; propter illarum enim imperfectionem, formæ nō per ſe ſubſiſtunt: ſed per materiam, & per ea, quæ naturæ ſpeciei adiūguntur, indiuiduantur & diſtinguuntur ab aliis. At in Deo propter ſummam perfectionē, eſſentia diuina per ſe ſubſiſtit, & idem ibi ſunt eſſe & eſſentia. Proinde etſi eam eſſentiam omnib⁹ perſonis cōmunem eſſe docemus, quia vnus tantùm eſt Iehoua: non ſequitur tamen, eam eſſe potiùs νοητὸν quiddam, quàm rem exiſtētem. Quare propoſitio etiam illa, *quod eſt in plurib⁹, eſt magis* νοητὸν, *quàm res inexiſtens:* vera tantùm eſt in rebus creatis, vbi formæ non per ſe ſubſiſtunt. Proinde cōmunis alicuius ſpeciei forma; quatenus intellectu ab indiuiduis abſtrahitur, & per ſe conſideratur; qua de cauſa εἶδος appellatur, eſt magis νοητόν τι, quàm res inexiſtens, vt humanitas. At in Deo nō ita ſe habet res, quia eſſentia propria per ſe in omnibus ſubſiſtit. Deinde etiā non dicimus, eſſentiam

tiam diuinam, quæ certè est τόδε τι, per se subsistēs, esse in personis, quasi in aliis τόδε τι: minimè. Non enim eam separamus à relationibus, quæ reapse nihil aliud sunt, quàm ipsa essentia (vt declaratū est) propter summam Dei perfectionem, ac perfectissimam simplicitatem; sed ratione tantùm differunt. Proinde non dicimus essentiam per se subsistentem, esse in alia essentia per se subsistente: est enim vna tantùm. Neq; relationem esse in relatione: aut, v. gr. Paternitatem esse in Filio: distinguuntur enim inter se personæ. Quare hinc etiam manifestum fit, quo pacto in ipso quoque Deo, suo modo vera sit propositio illa prima huius argumenti. Principia indiuiduationis alicuius rei, non inesse alteri: nimirùm quia essentia non inest alteri essentiæ, alium ènim cōstitueret Deū. Neq; relatio vnius personæ, puta paternitas, inest alii personæ, puta Filio: nam confunderet personas, & ex multis vnam faceret. Distinguuntur autem relationibus. Exemplum in anima: Anima est per se subsistens, & vnum τόδε τι; nō tamen quasi quiddam indiuiduum à suis facultatibus seiunctum: hæ enim nil aliud sunt, quam ipsa anima, & anima nil aliud quàm hæ facultates. Proinde etsi singulæ facultates animæ sunt τόδε τι: anima tamen non dicitur esse in singulis facultatibus, tanquam vnum τόδε τι, in aliis τόδε τι: sed tanquam totum essentiale in suis partibus. Neq; etiam vna facultas est in alia, vt ex duabus fiat vna: distinguuntur enim ratione & λόγῳ inter se: tametsi essentia vnius animæ, vnum sint realiter. Itaq; principia indiuiduationis, etiam in singulis facultatibus animæ non insunt alteri: quia anima nō est in alia anima:

neq; id, quâ facultas intelligēs, est facultas i
ligens, inest in sentiente. Atq; hæc satis pr
sponsione ad Maiorem.

Ad Minorem: Tota fallaciæ in hoc argun
to caussa est, quoniam sophista hîc proponi
dam essentiam, sine relationum considerati
& eam sine iis constituit, principium indiui
tionis in Deo, sed fallitur. Etsi enim diuina e
tia est per se subsistens; separari tamen non p
nec debet à relationibus, quibus singulę di
guuntur personæ & quasi indiuiduantur. N
rectè inquit Aquinas) *relatio in diuinis tenet loc
principii indiuiduantis: essentia autem locū natur
ciei.* Quum igitur ait: *Indiuiduatio autem Dei n
test esse nisi ipse Deus*, seu (vt postea repetit) *d
essentia propter summam & excellentissimam sim
tatem*: Respondemus, Aut considerat essen
cum relationibus, aut sine relationibus. Si sin
lationibus, negamus propositionem, tanq
falsissimam. Non est enim essentia diuina sin
lationibus, quibus personæ quodammodo i
uiduantur, & distinguuntur: eoque nec est D
subsistens vllus extra personas, Patrem, Fili
Spiritum sanctum: Proinde falsa quoq; sunt,
cunq; infert contra Filium Dei, vt quod ait:
essentia ipsa Dei (nempe sine relationibus) *est i
Deus altissimus indiuiduatur.* Talis enim essen
sine relationibus nō datur in Deo: neq; Deus
tissimus reperitur, qui non sit Pater habens F
aut qui non sit Filius habens Patrem. Et ra
quam subiicit, dicens; *siquidem essentia Dei no
forma in materia, vt ipsa forma per materiam quæ
diuiduari:* nulla est ad concludendum, quo
sun

sumsit concludendum. Etsi enim essentia diuina non est forma in materia, per quam materiam illa forma indiuiduetur; non est tamen sine suis relationibus, quibus aliud τόδε & indiuiduum est Pater: & aliud τόδε & indiuiduum, est ipse Filius. Proinde quod infert, dicens: *Ergò in Deo Patre non est aliud, quo indiuiduetur, quàm ipsa Dei Patris essentia*: Ad id respondemus, vt suprà: nempe, si cõsiderat essentiam Patris sine relatione ad Filium; turpiter fallitur. Essentia enim Patris sine sua relatione ad Filium, neq; esse potest, neq; considerari debet. Et si ita loqui licet de Deo, Pater indiuiduatur per suam relationem, per quam etiam distinguitur: per illud enim aliquid dicitur indiuiduari, per quod etiam distinguitur. Proinde indiuiduari Pater non potest, vt sit τόδε, id est, hic Deus Pater, sine relatione sua, quæ est paternitas. Si autem considerat Sophista essentiam Patris cũ sua relatione; nos quoq; fatemur, præter hanc essentiam, cum sua relatione, nihil aliud esse in Patre, per quod dici possit indiuiduari: quanquam sola relatio propriè locum tenet principii indiuiduationis, vt dictum est: Sed etsi cum relatione coniungamus essentiam: tamen hinc non consequentur ea, quæ infert contra pluralitatem personarum seu ὑποστάσεων.

CONCLVSIO. *Necessariò*, inquit, *hinc sequitur*, &c. Ex præmissis falsis, quis nesciat semper sequi falsam conclusionẽ? Et fallacia est, quæ dicitur à dicto secundũ quid ad dictum simpliciter. Essentia quidem quatenus consideratur cum paternitate, nõ est eadẽ in Filio, quia Filius non est Pater. Sed non sequitur: Ergò essentia simpliciter Patris non

est in Filio. Exemplum: Natura humana quat
est in me, non est eadem in liberis meis, quia
non sunt ego, nec ego illi: sed simpliciter no
quitur; natura igitur mea non est in liberis. S
enim & ipsi homines, perinde atq; ego. Pro
quod etiam subdit, aut (nẽpe si essentia Patr
in Filio) Filius non est alia ὑπόστασις à Patre: n
difficultate refellitur ex iis, quæ dixi: Si enim
ternitas, quæ est relatio Patris, esset in Filio; F
non esset alia à Patre persona: sicut cõtrà si es
tia Patris non esset simpliciter in Filio, non
Filius vnus cum Patre Deus. Sed non sequ
simpliciter: si essentia Patris est in Filio, Filius
tur à Patris hypostasi non est alius. Solus ig
Pater, verus est & essentialis Deus. Qualis ig
Deus Filius? Eo modo quo ipse Sophista in
pretatur locum apud Ioh. 10. *Si ad quos sermo*
factus est, &c. nempe propter officium & plen
dinem diuinarum gratiarum. Summa igitur
laciæ in hoc argumento est à secundum qui
simpliciter. Quia sc. proponitur essentia di
simpliciter sine relationibus; & talem conte
Sophista esse ceu principiũ indiuiduationis,
sc. Deus Pater est Deus. Et inde infert Filium
esse Deum, vt qui non habeat eandem essent
diuinam: aut si habeat, esse igitur vnam perso
Patrem & Filium. Nos verò dicimus, sicut nu
est Deus verus & essentialis, qui non sit Deus
ter, aut Deus Filius, aut Deus Spirit⁹ Sanctus (
li enim alii datur nomen Iehouæ, nisi Patri, F
& Spiritui Sancto) ita etiam docemus, nullã
essentiam diuinam, quæ sit sine relationibus,
bus Pater à Filio distinguatur, & Filius vicissi
Pa

Patre;atq; ita de Spiritu Sancto. Ita perſpicuè reſponſum eſt ad argumentum.

Quòd ſi mauis breuiorem reſponſionem:Dico.ſi totum(vt ita loquar)Deũ in ſua eſſentia cõſideremus: dico, inquam,Deum Patrem,Deum Filium,Deum Spiritum Sanctũ,non indiuiduari per vllam rem;ſed eſſe indiuiduum per ſe,h.e.ſuâ eſſentiâ.Eſt enim eſſentia diuina, per ſe ſubſiſtẽs, & ea eſt Deus Pater, Deus Filius,Deus Spiritus S. quia ſunt omnes vnus,& idem Iehoua: ac proinde vnum τὸ ἓν indiuiduum. Si verò ſingulas perſonas,ceu ſingulas partes eſſentiales ſeorſim contemplemur:dico Patrem quodammodo indiuiduari ſuâ relatione,h. e. paternitate,quæ eſt proprietas perſonalis ipſius Patris, quatenus ſc.hac relatione diſtinguitur à Filio,ceu quoddam τὸ ἓν: Filium itidem quodammodo indiuiduari ſua filiatione,quæ eſt eius perſonalis proprietas, quatenus & ipſe per eam diſtinguitur à Patre:atque idem dico de Spiritu Sancto. Exemplum in anima manifeſtum eſt,quanquam nõ ſit omninò ſimile: quia in Deo perfectiſſima eſt ſimplicitas:in anima autem differt eſſe ab eſſentia. Vtcunq; tamen adumbratur hoc ſimili veritas rerum diuinarum. Anima igitur eſt indiuiduum quoddam ſuâ eſſentiâ, quia non indiuiduatur per materiã, quo modo res materiales & corporeę:Anima,inquam,in ſe tota conſiderata, eſt vnum τὸ ἓν,eoq; indiuiduum quoddam per ſe, & ſua eſſentia. At verò ſi ſingulas eſſentiales eius partes ſeorſim cõſideres: pars intelligens eſt ceu τὸ ἓν indiuiduum quoddam,diſtinctum à ſentiente,tanquam ab alio τὸ ἓν,& indiuiduo. Et qua nám re pars intelli-

gens est ceu indiuiduata, & facta τὸ δὲ ὃ à parte se
tiente distinctum? suâ illâ virtute, quâ intellige
est & dicitur, tanquam suæ indiuiduationis pri
cipio. Vnumquodq; enim per id dicitur indi
duari, per quod ab aliis, in eadem natura speci
numero distinguitur. Proinde optimè Thom.
" *Relatio*, inquit, *in diuinis tenet locum omnium pri*
" *cipiorum indiuiduantium in reb⁹ creatis: propter qu*
" *dicitur proprietas personalis; ipsa autem natura diui*
" *tenet locum naturæ speciei. Quia tamen ipsa relatio*
" *diuinis secundum rem non differt à natura diuina, n*
" *fit ibi aliqua cōpositio: sicut apud nos ex principio speci*
" *& ex indiuiduantibus principiis, quadam composi*
" *relinquitur.*

ARGVMENTVM VII. *Sit hypothesis vel* αἴτημα, &c.

Summa hęc est: Si Pater & Filius sunt duo su
posita, seu duæ personæ; & tamen cōmuni esse
tiâ vnum; necessè est, vt aliquid vltra vel præt
essentiam insit in Patre & in Filio, quo ab inui
distinguantur. Ratio: Quia quod commune e
distinctionis principium esse non potest. Quod
sic: sequi igitur tam Patris, quàm Filii personas c
poni ex essentia communi, quâ vnum sunt, &
eo, quo ab inuicem distinguuntur.

℞. Communis responsio quæ ad hoc argum
tum affertur, & quam etiam Sophista nouit, h
est: Negari consequētiam in propositione hyp
thetica. Ratio: quia personæ nō alio distinguūt
principio, quàm relationibus, quatenus est vn
Pater, & alter Filius: licèt vterque simul vnus si
essentiâ Deus. Quæ autem relatione de se inui
prædicantur, discrimen non faciunt in eo, de q
prę

prædicantur, sed ponunt tãtum ad aliquid: Neq; relationes reales quippiam addunt simplicitati, aut vllam in ea faciunt compositionem. Quæ verissima est responsio, & cõfirmatur à perfectione Dei, quâ fit, vt quæ in nobis multa sunt, & accidẽtia; ea in Deo sint vnum, & substantia, modoque perfectissimo: h. e. non per cõpositionem aliquã; sed per vnicam simplicis essentiæ virtutẽ. Verùm aduersus hanc responsionẽ excipit Sophista hoc argumento:

ARGVMENTVM IIX. *Siquis afferat*, &c.

Ait hac moderatione nõ esse satisfactum argumento: ratio, inquit, est: quod nulla vnquã detur relatio quę non sit in aliquo absoluto, & quod nõ queat esse quiddam per se in tertio modo (terminus sc. aliquam rẽ per se existẽtem significans.) In omni. n. relatione relatiuus termin⁹ præter se habet in quo cõsistat, & quod sit aliud præter id, in quo consistit relatiuus terminus. Sic seruus est aliquid per se subsistens, in tertio modo per se, prę-ter dominum: qui item per se in eodẽ modo subsistit. Ergo sic etiam in diuinis, relatio quâ Pater & Filius distinguuntur, necesse est vt habeat aliquod absolutum, in quo accidens illud relationis consistat, & suam quasi radicem habeat; præsertim cùm sit (vt illi volunt) *relatio realis*.

R. Primùm non omnes regulę de relationibus traditę, in illas relationes diuinas competũt. Sicut enim essẽtia Dei alterius est rationis, quàm nostra: sic etiam relationes. Pręter alia enim relationes in nobis accidentia sũt; in Deo autem accidẽtia esse nõ possũt. Quare quicquid ex natura relationũ apud nos, cõcluditur aduersus Deũ, & aduersus relationes in Deo, friuolũ est. Deinde dico,

relationes etiam diuinas, non esse sine suo ab
luto, in quo suam, quodam modo, nępe diu
habeant sedem: nam paternitas sedem hab
Patre, qui non solùm Pater est, sed etiam D
adeoq; ipsa essentia diuina. Verùm longè ali
tione, relatio in diuinis ad suum comparatur
solutum, quam in rebus à Deo conditis. H
nim relatio ad suum comparatur absolutum
ut accidens ad subiectum: at in Deo, sicut i
ad idem, vel secundum modũ (vt Scholę loqu
tur) identitatis: Idq; propterea, quod relatio
stantia est secundum rem, & eius etiam absol
eadem est substantia: quanquam vna relatio
est altera; ac proinde Pater non est Filius. An
etiam iustitia, misericordia, & alia id genus at
buta, idem sunt in Deo cum essentia, ad rem
quod attinet? Sunt. Quomodo igitur ad esse
comparantur? Non certè tanquam accidenti
res realiter ab essentia differentes; sed tanqu
idem ad idem τοῦ εἶναι. Essentia enim propter s
mam & absolutissimam perfectionem idem
& sapientiæ, & iustitiæ, & misericordiæ & a
huiusmodi, quæ apud nos in diuersis generi
continentur: quanquam iustitia non sit mis
cordia, nec sapientia sit patientia. Ergo nil eti
prohibet, quin vna & eadem essentia idem si
paternitati & filiationi: ac proinde quin Pate
Filius sint οὐσίᾳ vnus Deus; quanquam paterni
non est filiatio, ac proinde neque Pater sit Fili
neq; Filius Pater. Itaq; Pater, quà Deus, idem
cum Filio, quà Deus itidem est: at quà Pater,
non est Filio, quà Filius est. Sicut etiam iustitia
Deo, quatenus essentia est, idem est misericord

quaten

quatenus itidem hæc essentia est: quanquam iustitia, vt iustitia, non est idem quod misericordia, vt misericordia.

Ad simile serui & Domini quod attinet, nihil ad rem facit. Ideò enim ibi non solùm termini relatiui sunt diuersi, quia aliud est esse dominum, aliud esse seruũ: vnde diuersæ relationes surgunt, dominatus & seruitutis: verùm etiam diuersa & alia sunt subiecta: quia alius homo est dominus, & alius homo est seruus: ideò, inquam, hoc fit in rebus creatis, quia nõ sunt ambo dominus & seruus, vna & eadem numero substantia, seu essentia: sed specie tantum. At in Deo etsi diuersæ sint relationes, paternitas & filiatio: ac proinde licèt Pater non sit Filius: quia tamen vna est vtriusque essentia, à qua etiam τῷ εἶναι non differunt relationes: idcircò ibi vnum tantùm est absolutũ: & relationes comparantur ad suum absolutũ per modũ identitatis: & vna & eadem essentia idem est paternitati & filiationi; eoq; Pater & Filius vnus sunt Deus, quanquam Filius non sit Pater. Hoc autẽ totum inde proficiscitur, quod essentia Dei perfectissima est.

ARGVMENTVM IX. *Porrò relatio*, &c.

℞. Relationes in Deo reales sunt; & secũdùm rem, idem sunt quod essentia: quia in Deum non cadit accidens. Verùm in ipsis quoq; creaturis, nõ dicitur relatio realis, quod aliquid sit in se reale, vti est quantitas, aut qualitas, quæ veniunt in cõpositionem subiecti. Nam ESSE τῶν πρός τι, est, vt id quod sunt, aliorum esse dicantur, vt loquitur Aristoteles: sed *realis* dicitur ex ipso tantum fundamento, seu respectu fundamenti. Quia n. puta

Pater res est, & fundamentum paternitatis rea
idcirco etiam paternitas dicitur & est relatio re
lis: non autem quod ipsa aliquid sit in se, & p
se reale, vt accidens in subiecto. Proinde neq
etiam aliquid reale addit suo fundamento. Si v
rò hoc non fit in rebus creatis, quantò minus
Deo, qui simplicissimus est ac perfectissimus,
nihil ei addi potest? Nam etsi in rebus creatis
latio realis aliquid reale adderet, eoque qu
dammodo componeret; tamen in diuinis om
nò id efficere, propter perfectissimam diuinæ
sentię simplicitatem, non posset. An non iusti
misericordia, & id genus alia, in Deo sunt res re
les? Quid ni? immo sunt ipsa Diuina essentia. S
enim essentia Deus iustus & misericors est. Nu
igitur, quia res sunt reales, aliquid addūt Deo re
le, & in eius veniunt compositionem? Minim
Ergo multò minus id faciunt relationes tam
si reales, cum non sint reales per se, sicuti qua
titates & qualitates, sed propter fundamentu
duntaxat. Atque hoc satis esse debet cuique v
ritatis amanti, & non contentioso, nam res
perspicua. Sed vt melius pateat N. error, aperie
da est causa huius erroris. Ea est, quia putat, rel
tionem in Deo realem, esse ens ab essentia d
pendens, eoque ab essentia differre, si relatio
realiter distinguantur personæ: Aut si non est d
pendens, nec differt, non distingui igitur pers
nas. Sed fallitur: Nam neque est ens depende
relatio: eoque non differt realiter ab essenti
neque tamen sequitur non distingui personas r
lationibus. Non est esse dependens; quia pr
pter summam Dei perfectionem, quicquid
Deo e

Deo est, substantia est: & propter summam eius simplicitatem, multæ non sunt in Deo substantiæ seu essentiæ; sed vna. Neque propterea impeditur, quin distinguantur personæ: propterea quod, licèt, relationes idem sint realiter cum essentia; ab ea tamen, tali distinguuntur ratione, quâ fit, vt alia sit Patris, & alia Filii persona. Quæ est hæc ratio? Quis eam percipiat? Si tamen licet cum aliis piis balbutire, dico esse modum subsistendi diuersum in Patre & Filio, hoc est, quatenus οὐσία per se non significat se esse communicatam aut incommunicatam: ideo communis est tribus personis: sed quatenus communicata est per generationem, constituit personam Filii: & quatenus incommunicata, seipsam communicat, personam Patris efficit. At si realiter non distinguantur relationes ab essentia: ergo neque realiter distinguerentur personæ; sed ratione tantùm. Non sequitur: non enim identitas relationum cum essentia, constituit identitatem personarum: sed diuersitas relationum inter se, diuersitatẽ, vel potius distinctionẽ constituit personarũ. Sequitur ergo distingui personas realiter inter se: licèt realiter sint idẽ cum essentia. Exemplum ab anima sumtum perspicuũ est, vt sæpè repetiuimus. Anima idem est facultati intelligenti, sentienti, vegetanti: Quid enim aliud est anima, quàm facultas intelligens, sentiẽs, vegetãs? Intelligẽs tamen nõ est idẽ sentienti aut vegetãti: non enim intelligens est sentiens. Ita diuina essentia idem est paternitati ac filiationi: non tamen hæc illi. Essentia enim diuina est Pater, est Filius: nõ tamen Pater est Filius. Quũ igitur N. postremò ait:

Relatio, quâ distinguuntur Pater & Filius, aut es aliqua, aut in solo intellectu. Respondeo, Res ali coque realis relatio. Quum secundo ait: *An essentia aut essentiæ superadditum quiddam.* Resp deo: Essentia est non simpliciter; sed κατά τι, quo ad rem, ratione autem differens; ac proi nõ est aliquid reale superadditũ essentiæ. Qu itaque N. tertio loco subdit, *Si relatio essentia tum Filius erit Pater*: negatur illatio. Arguit e à secundum quid ad simpliciter. Non enim plicìter essentia est Pater, sed cum sua relatio cuius proprium est per generationem commu care essentiam. Neque simpliciter essentia est lius: sed cum sua relatione, cuius proprium e sentiam per generationem à Patre communi accipere. Dico clarius: Essentia diuina nõ est pliciter Filius, sed quatenus per generatio est à Patre communicata. Contra, eadem es tia, quatenus est incommunicata, sed seip per generationem communicans, est Pater. lux Solis, quatenus ab alio non est commun ta, sed seipsam communicat, Sol dicitur & est, dem quatenus à Sole communicata emicat dius est. Atque hoc est, quod solitus sum di cum Iustino Martyre & philosopho, diuersis sistendi modis distingui personas. Ac si non s facio ego N. audiat Thomæ ad hoc argumen responsionem breuem, in Q. D. de potentia q.2. ar.1. ad tertiam. *Ad tertium dicendum, Deus genitus non distinguitur à Deo generante, pe liquam essentiam additam, cùm (sicut dictum est) requiratur aliqua materia in qua recipiatur natura nina: Distinguitur autem per ipsam relationem,*

est, ab alio habere naturam; ita quod in Filio ipsa relatio filiationis, tenet locum omnium principiorum indiuiduantium in rebus creatis: propter quod dicitur proprietas personalis. Ipsa autem natura diuina tenet locũ naturæ speciei. Quia tamen ipsa relatio secundũ rem à natura diuina non differt, non fit ibi aliqua compositio: sicut apud nos ex principio speciei, & ex indiuiduantibus quædam compositio relinquitur. Longiorem verò responsionem legat in lib. cont. gent. 4. cap. 14. ad 8. & 9. & 10. Quod si dicat, non percipio quomodo hæc cohæreant: respondeo, De rebus igitur cœlestib. ne disceptemus humanis rationib⁹, sed verbo Dei, vt ipse quoque N. optimè ad extremum concludit agendum esse.

Cæterum, quum ait, explicationem locorum Scripturæ, in libris editis Albæ Iuliæ, pulcrè conuenire cum iis, quæ scripsit argumentis, iisque ex Aquinate, cùm arguatur in contrariam partẽ desumtis: satis apertè declarat, contortam esse locorum Scripturæ in illis libris explicationem: quando conuenit cum argumentis cum veritate Scripturæ pugnantibus, & nihil firmi habentibus.

Ineptâ verò interpretatione locum Christi: *Antequam Abraham esset, ego sum*, eludit: dum ad consilium & prouidentiam Dei illum refert: cum apertè ibi instituta fuerit disputatio de annis & ætate Christi.

Hæc sunt, quæ habui ad argumenta N. merè sophistica. Scio iuxta regulam etiã à Philosophis traditam, non esse de genere in genus disciplinæ transcendendum in disputando: ac proinde ad argumenta contra Theologiam à physicis tantũ rationibus petita, non esse respondendum: sed ea

simpliciter,tanquam ad rem nihil facientia
cienda:Quia tamẽ significasti, me facturum
Illustriss.Principi gratam,& multis vtilem, s
N.sophismata Dialecticè refutarem, feci c
potui,in tanta negotiorum meorum,tùm S
læ tùm officii,quod sustineo in vniuersitate,
etiam priuatorum ac domesticorum turba.
etiam ignoro,me fuisse prolixiorem,quàm t
tui similium doctorum virorum eruditio p
labat:sed hoc feci propter alios, qui rerum i
periti nõ sunt:quorum etiam caussa ad extre
hoc quod antè cœperam dicere,& quod dili
ter notandum est,repeto: nempe,caussam t
huius N.& similiũ erroris esse,quia animalis
mo non percipit ea,quæ sunt Dei: ac proind
potest percipere aliud generationis genus, q
quod cernitur in animalib⁹.Nec ali realẽ p
narum distinctionem,quam quæ inter hom
spectatur.Neq; aliam communem multis e
tiam, quam qualis etiam est humanitas, cù
pluribus numero hominib.prædicatur: ac pr
de quę potiùs νοητὸν quiddam est,extra person
intellectu positum:quàm vna res realis,omn
hominibus inexistens. Cùm verò humana e
tatio doceat,vnum tantũ esse Deum, vnamq
uinam essentiã:hinc cogitur animalis homo c
cludere vnam etiam duntaxat esse personã.
omnia ipsorũ cõtra æternũ Dei Filium argum
Sed lõgè aliter se rẽ habere,tradũt S.literæ: &
ra etiã solidæ Philosophię principia(quemad
dũ de principio ostendi)cõfirmant.Dominus
tur istis animalib⁹ hominib.donet suũ Spiritũ
pulsis tenebris illucescat illis denuò Christus
æterna & splendor Patris,ad eorũ salutẽ, AM

H. S. Roserii ad H. Zanchium de locutione: Gen. 1.
Faciamus hominem eum, QVÆSTIO.

S. P.

SVmma humanitas tua D. Zanchi, quâ non solùm adiri te à me, quoties vellē, passus es, sed etiam vltrò inuitasti, efficiet ne pluribus importunitatē apud te deprecer, præsertim quùm perplexa prælorum cura non sinat me longiore epistola ad excusationem parum necessariam abuti. Itaq; rem simpliciter statim aggrediar. Incidi in scriptum cuiusdam amici, qui dum ex loco cap. 1. Geneseos, sacræ Trinitatis mysterium astruere vult, in hæc verba scribēs, *Faciamus hominem*, &c. ita loquitur: Non angelos hîc alloquitur, aut elementa: quia creationis gloriā sibi soli seruat. Neq; honoris causa sic de se loquitur: quia mos ille nō ita est antiquus, in prima persona receptus; sed ad seipsum dirigit sermonē: qui quum vnus sit Deus, tres sunt distinctæ personæ, &c. Hūc ego Scripturæ locum piè credo & profiteor huc facere, vt intelligamus esse Patris cum Filio sermonem: sed illam locutionem, piam & orthodoxam esse, vt dicatur *Deus ad seipsum dirigere sermonem*, vix mihi persuadere possum. Nec vera mihi quidē ratio videtur, vt quia tres sunt in diuinis distinctæ personæ, ac vnus Deus sit, quùm persona personam alloquitur, Deus dicatur seipsum alloqui, imo periculosè admodum ista videntur dici. Idque vt se ita habere credam cùm multa alia efficiunt, tum in primis quod ex te me audire memini, quum diceres tibi non probari, imò te nominatim

refutasse quod N. scripsit, tres in diuina esse
personas, tres esse in Deo proprietates. Illu
nim axioma commemorabas à te in tuo libr
felli, licet N. nomen tacueris, quod homini
stimationi parcendum esse existimares. Ego
ex hoc fonte prodire arbitror hanc loquuti
Deus ad seipsum sermonem dirigit, quia vna per
alteram alloquitur. Trita est enim similitud
nimæ, quæ vna quum sit, tres in se habet pot
as siue facultates, rationem, iram & cupidita
Hanc similitudinem ab Augustino acceptã
mysterium illud, adumbrat, nonnulli lon
quàm oporteat vrgent & in omnibus valere
lunt. Qua in re quantopere fallantur, perspi
cilè potest. Nam quum homo rationis impe
ræ moderatur vel cupiditatem frenat, quas i
anima facultates habet, tum vel ratio iram c
bere, vel etiam homo seipsum comprimere
tur. Id quum ad Deum similiter trahunt, l
putant & rectè dici existimant, vt Deus seip
compellare dicatur, quum vnius personæ a
teram sermo narratur. Ita fit, vt quę à magistr
satis attentè (quod tu rectè obseruasti) dicta a
perunt, latiùs deinde serpente incogitantia in
teriùs labantur, & in quendam errorem, eu
non leuem (nisi ego fallor) euadant; parum ip
N. in aliis locis memores. Ille enim tametsi
prietates vsurpauit, tamen disertè notauit, qu
personæ ad personam sermo cõmemoratur
quælibet relatio indicatur, nomen Dei κατ' ἐ
Patri tribui, vt dicendum sit, *Deus* vel *Pater*,
alloquitur, non autem *Deus seipsum alloquitur*.
lioqui si hoc semel largiamur, non video cur
ет

etiam dicamus, *Deus seipsum misit, Deus seipsum genuit*, deniq; cum Praxea loquamur, *Deus ipse sibiipsi Pater est & filius*. Hæc sunt quæ in hoc scripto mihi reprehensione digna videntur. Omitto quòd quum eos reprehendat, qui dicunt Deum de seipso plurali numero loqui, statim tamen ait esse hæc verba Dei sermonem ad seipsum dirigẽtis. Qui quidem sermo quum pluraliter efferatur, (dicit enim *Faciamus*, &c.) quantulum quæso abest ab eo, vt dicantur esse verba Dei de seipso loquentis? Sanè qui ad seipsum loquitur, eius verba de seipso dicta esse nemo opinor inficiabitur. Hæc paucula D. Zanche, maxima tamen & de re omnium maxima per literas tibi significare non dubitaui. De quibus antequam quicquam affirmem, quid sentias scire cupio: vt tuâ autoritate fretus, quam meritò plurimi facio, liberiùs eum moneam, nequid in publicum edat quo perniciosum in Ecclesiam dogma inuehi videatur. Te mi D. vxorem grauissimam & castissimã, suauissimosque liberos in Christo valere cupio & opto. Francoforti 21. Ian. 1575.

Scio quam multis & quam grauibus negotiis pene obruaris. Quare quum tibi rescribendi onus imponere non ausim, satis fuerit si hanc epistolam subnotata tribus verbis tua sententia remittas.

Tuus ex animo & tibi addictissimus

H. S. ROSERIVS.

H. Zanchii ad Roserii quæstionem de Trinitat

RESPONSIO.

S Obseruande frater. Tametsi inter pios, l
•tio illa, de qua me cõsuluisti, defendi p
quatenus sc. personæ omnes, vn⁹ sunt DEVS
& dixit, *faciamus*, nempe *nos Elohim*, & qui r
fecit hominem ad imaginem suam: tamen a
abstinendum esse censeo; nempe vt dicar
DEVM, dicendo, *Faciamus*, sermonem ad se
direxisse: tum quia nimis apertè fauet Sabe
tum etiam, quia cum proposito Spiritus S. i
iusmodi locis, pugnare mihi videtur. Si enim
ritus S. (vt recte obseruarunt Patres) hac locu
ne, *Faciamus*, & *Nostram*, significare voluit p
narum pluralitatem: quomodo nos non iud
bimur torquere hasce scripturas, & contra s
consiliumq; Spiritus S. eas interpretari, si dic
DEVM, sermonem ad seipsum direxisse? Ho
nim nil aliud sonare videtur, nisi aut essentia
lam æternam, (si nomine DEI eam intelli
sermonem ad seipsam direxisse: aut, Patrem
eo nomine accipiatur) ad seipsum fuisse locut
Ita vtro accipias modo, pluralitatem persona
sepelieris: quas tamen Spiritus S. voluit hac p
si significari. Rectiùs igitur, & magis conse
neum cum scopo Spiritus S. locuti fuerimus,
xerimus, aut Patrem, sermonem ad Filium, &
Spiritum S. à quibus non se seiungit, habuisse
tres simul personas, sese mutuò (sed modo
diuino) ad preclarum hoc hominis opificiũ, q
ab æterno decreuerant communi cõsilio, tun
temp

tempore perficiendum, quasi adhortando atque monendo excitasse, & præparasse. Nam etiam initio eius capitis, creauit *Elohim*: nomine *Elohim*, tres simul personas malo intelligere, quam solam Patris personam: quando postea etiam cap. 2. ℣. 4. nomen *Elohim* vertit in *Iehouam*, nomen tribus personis commune, & essentiale: dicendo, *In die quo Iehoua fecit cœlum & terram*: & quando Prophetæ & Apostoli, creationem cæli & terræ, ex æquo tàm Filio, & Spir. Sancto, quàm Patri attribuunt: Et manifestum est, postquam dixit, *Faciamus*: à multis Elohim factum fuisse hominem. Ita pulchrè habemus omnes personas: quæ sicut simul ab æterno decreuerunt hominem creare ad sui imaginem: sic etiam creatis rebus aliis omnibus, communi consilio ac voluntate, ad opus hoc perficiendum, his verbis *Faciamus*, sese accinxisse videntur. Hæc mea est sententia, quam quia petiisti, Doctiss. Roseri, non explicare non potui: cui nihil possum propter tuam pietatem, & eruditionem, denegare. Vale. Heidelbergæ 25. Ianuar. 75.

T. H. Zanchius.

H. Zanchii ad Nobilissimi & Clarissimi viri D. ANDREÆ DVDITII *epistolam de vera Ecclesia*, RESPONSIO.

SIngenuè fateor, Magnifice & Nobilissime, doctissimeq; Duditi, me dignũ esse reprehẽsione, quod in hunc vsq; diem distulerim ad tuã honestissimam petitionem, responsionem meã,

Verum quidem eſt, me ita eſſe occupatum
in lectionibus(quotidie enim ferè legendu
in ſchola) tũ concionibus,(eſt enim Italicis
hîc habemus aliquot, etiam priuatim conc
dum)vt nullum ferè diem vacuum habeam
gotiis, quibus tantùm non obruor: Vera, i
hæc ſunt:ſed tamen neque hæc legitima eſt
ſatio. Potuiſſem enim aliquot,ex tam mult
furari horas,ad reſpondendum ſicut aliis:ſi
& multò quidem magis, tanto viro, qui ſu
neſtiſſimis literis,& quanto me amore proſ
tur,certiorem me fecit: & in ſuam recepit a
tiam.Denuò igitur liberè confiteor,me no
ſe vllo modo tantam meam negligentiam
Ac vide quid contigerit;quia multos iam m
meum neglexeram officium,pudebat mod
iam cùm aliquid ſupererat otii,ad te ſcribe
vt neque has,niſi Thretius tuæ maximæ h
nitatis prædicatione,eas extorſiſſet,habitur
iſſes,vſque adeò pudebat me tantæ meæ n
gentiæ.

Reliquum igitur eſt, vt ego culpam depr
tu verò pro tua iſta ſingulari humanitate, c
quid ego in te peccaui,ignoſcas,id quod te f
rum confido. Deinde vt meam hanc, mi
elaboratam, ſed ex tempore quaſi dictatar
ſponſionem,boni & æqui conſulas.

Ad quæſtionem illam quod attinet, quã
ponis:tametſi perſuaſus ſum,eam mihi à te f
propoſitam,vt potius me ad ſcribendum exc
quàm vt explicatione mea opus habeas; non
uabor tamen reſpondere, ſi nullam aliã ob c
ſam,ſaltem vt tibi gratificer. Paucis igitur ſi
cipe: C

Quo pleriq; omnes in Papatu, tanquam firmo argumento abutuntur, ad probandum, nostras Ecclesias non veras esse Christi Ecclesias, nempe, *quia in iis multa sunt in doctrina de Religione, dissensiones & pugnæ*: illud mihi videtur haud cõtemnẽdum argumentum, quo totum penitus contrariũ confirmari queat. Tria enim duntaxat Ecclesiarum sunt genera, aut vbi solus Deus, sine contradictione regnat. Hæc est in cœlo triumphans. Aut vbi solus Satan. Hæc est Ecclesia impiorum & idololatrarum, de qua Luc. 11. *Cùm fortis armatus custodit atrium suum*, &c. Et talis est iam Turcica, Iudaica, & verò etiam Papistica; Aut vbi Deus quidem regnat; sed non sine Satanæ insidiis & oppugnationibus. Hæc est vera Christi Ecclesia: (plura enim genera non agnosco) quę *militans* appellatur. Ergo ex iis variis de Religione concertationibus, quæ in nostris spectantur Ecclesiis, tantùm abest, vt concludi possit, eas non esse veras Christi Ecclesias, vt inde potiùs contrarium euincatur: si Ecclesia militans illa est, quæ semper pugnat cum carne, Mundo, hæreticis, Diabolo.

Rectè Augustinus contra Iulian. Pelagianum ita partitur: *Omnes homines, aut sunt penitus caro, & nihil habent spiritus: ii sunt infideles, sine regeneratione. In iis nulla est pugna. Aut sunt tantùm spiritus, sine carne. Ii sunt sancti, qui iã in cœlo æterna fruuntur pace, sine pugna. Aut sunt partim spiritus, partim caro. Ii sunt omnes renati per Spiritum S. in Christo.*

Hinc certè efficitur, tantùm abesse, vt pugna quæ in nobis est, inter carnem & spiritum, cõcludere possit. Nos igitur ad Christum non pertinere, vt potius contrarium confirmet. Quod autem

Augustinus de singulis Electis concludit; idc
de tota Ecclesia militante euinci cõtendimu
hac enim futuros semper, in finem vsq; mun
bonos & malos; & pios & impios, & orthod
& hæreticos, & veros & falsos Prophetas: &
ra carnis, inter quæ etiam hæreses à Paulo
numerantur, & opera spiritus; consension
dissidia; schismata, sectas, pugnas, scandala, c
que nihil non mali: satis abundè & perspicu
cuit Dominus Iesus, tum parabolis permult
gri, in quo bonum triticum, & zizania: Are
qua triticum, & paleæ: Retis, in quo pisces
& mali: Decem virginum, quarum aliæ sap
tes, aliæ stultæ: tum maximè disertis verbis, q
do quid post suum ex hoc mundo discessum
turum esset in Ecclesia, prædixit Matth. 24. C
Apostoli? Certè Paulus non dissimulauit, cùm
Act. 20. xit: *Ego noui, quòd post discessum meum ingressu*
1. Cor. 11. *in vos lupi*, &c. Et alibi, *oportet hæreses esse.* Et 1. T
4. *Spiritus autem manifestè dicit, quòd in nouis*
diebus discedent quidam à fide, attendentes spiri
erroris, &c. Et 2. Pet. 2. *Fuerunt autem & Pseudo*
phetæ in populo, quemadmodum & inter vos erun
Doctores, qui clam inducent sectas perniciosas. R
tiit hoc Iudas in sua Epistola. Et cùm Iohan
ait, *Exierunt à nobis*: annò docet, in Ecclesia C
sti, tum fuisse etiam hæreticos, qui tandem e
prorsus defecerunt? Quid igitur mirum, si h
etiam inter eos, qui Euangelium profitẽtur,
multi reperiantur, variis infecti erroribus, Li
tini, Anabaptistæ, Ariani, Seruetiani, & aliæ in
meræ pestes? sed DEO sit laus, qui efficit, vt

dem se prodant, & à nobis exeant, qui non erant ex nobis, tanquam mali & perniciosi humores è corpore, operâ Medici, excernuntur; quia non erant de corpore, seu de corporis substantia. Verùm ita excernuntur, vt tamen nullius corpus tã sanum sit, quin semper humores in se habeat pugnantes. Sed nunquid inde inferre quis volet, corpus illud nō esse verè humanum, verumque; adde & pro ratione præsentis status, sanum corpus? Imò vbi nulli sunt inter se pugnantes humores, argumento est, illud corpus aut animâ carere, vt cadauer, eoq; non amplius humanum corpus esse: aut esse gloriosum, vti futura sunt nostra in cœlo, corpora. Idem de Ecclesia, optimè concludi nemo non videt, vti de principio huiusce epistolæ ostendi.

H. ZANCHIVS

Magnifico & Clariss. viro D. IOHANNI CRATONI, *Cæsar. Maiestat. Medico, Domino colendissimo.*

S. Nullum mihi tecũ, Κράτιστε Crato, institui certamen. Non est igitur, cur simus de victoria solliciti. Feci officium meum, facturus etiã posthac, cùm sese offeret occasio; sed citra æmulationem victoriæ. Gratissima verò fuit hominis illius σκιογραφία. Fuero igitur prudens. Quod scribis de opinionibus, non intelligo, quia memoriâ excidit, quid rogaris. Neq; hoc mihi vertas velim vitio. Neq; enim ex tui obliuione: sed ex negotiorũ & curarum multitudine, orta est illius petitionis obliuio.

Ad realem, qua de scribis, communicationem

quod attinet; si ea ita realis intelligatur, qual
Regni, cùm illud per legitimam sceptri exhi
onem, alicui traditur: & qualis fuit Spiritus
ctus, per flatum Christi in facies Apostolor
qualis est sponsi, per traditionem annuli,
sponsa, vnio, tametsi vnus in Gallia sit, alt
Germania: fiunt enim tunc reuera duo in v
carnem; imò qualis est solis, cum oculis no
per suam lucem: si talis, inquam, intelligatur
lis communio: non est, cur indicem loca, qu
oppugnetur; sed potius argumenta, quibus
firmetur: quanquam hoc necesse non est, apu
virum & doctrinâ, & pietate celeberrimum.

Quid enim certius est, quàm per exhibiti
panis, tanquam per Symbolum Sacramental
Cœna Domini reuera corpus Christi, tame
cœlo manentis, eoque & confirmatum illius
guine fœdus nouum, fidelibus communicar
vt non minùs vtrumq; fiat nostrum, quàm no
est panis, quem accipimus atq; edimus. Aper
ma enim sunt verba, *Accipite, edite: Hoc*, (panis
licet) *est* (Sacramentaliter) *corpus meum*: (verū
licet, quippe) *quod pro vobis frangitur*. Et, *Hi
lix, Nouum Testamentum est* (Sacramentaliter)
meo sanguine, (confirmatum.) Quid illo etiam
postoli dicto clarius? *Panis quem frangimus, no
communio corporis Domini est?*

Vt igitur sponsa Regis in Gallia degentis,
uerà accipit Regem ipsum & vna fit cum illo
ro, etiamsi corporaliter inter se nondum coni
gantur: sic fidelis accipiendo panem & calice
quæ sibi nomine Christi, imò quę à Christo ip
per manum Ministri, quasi è cœlo exhibentur

n

mul etiam reapſe accipit, tanquam reuera ſua, corpus & ſanguinem Chriſti, eoq; & fœderis cõfirmationem.

Huc accedit ſpiritus Chriſti, qui nos in terra exiſtentes, cum corpore & ſanguine Chriſti in cœlo manentibus, magis ac magis verè coniungit, atq; ita verè, vt ipſos etiam fructus huiuſce realis communicationis, in nobis ſentiamus. Ergo tantùm abeſt, vt contra hanc realem communionem poſſim aliquid afferre, vt eam non poſſim non probare, vel ipſa vitæ, ac ſanguinis mei, ſi opus ſit, profuſione. Neq; te aliter ſentire perſuaſum habeo.

Sed ſi quis talem proponat realem cõmunionem, qualis à multis fingitur, quaſi corpus Chriſti vel cum pane, vel nobiſcum in cœna, dum edimus panem, realiter & ſuâ ſubſtantiâ, coniungatur, & communicetur: nihil eſt facilius ad refutãdum. Manifeſta enim ſunt argumenta, quæ (vt de aliis taceam) ducuntur à natura corporis finiti, & certo loco circumſcripti: ab articulo Aſcenſionis in cœlum realis atq; viſibilis: à loco Act. 3. *Oportet Chriſtum cœlo capi, vſq; ad tempora reſtitutionis omnium*, &c. Sed quid ego hæc ad te? Iuſſiſti: pareo. Vale. vlt. Septemb. 70.

Zanchius tuus.

H. Zanchii ad eundem de Confeſſione fratrum Waldenſium; & de Euchariſtia ægrotis in ædibus priuatis adminiſtranda.

CLariſſime D. Doctor. Legi & quidem attẽtè ac diligenter, cũ magna animi mei volupta-

te & vtilitate, totam quam misisti, fratrum C
fessionem. Nam non solùm vidi doctrinam v
uersam cõsentaneam esse cum S. literis: verùm
iam mihi visus sum videre sinceram & verè C
stianam cordium ipsorum pietatem, quippe
scopum in hac Confessione hunc sibi propos
se videntur, nõ vt quicquid est in Ecclesia Ro
na, totum illud ab ipsis vsq; fundamentis sine
lo discrimine (vt nostri faciunt Ariani) pen
subruant atq; cõuellant; sed vt ad veram & A
stolicam, eõq; salutarem pietatis normã, suas
ædificent Ecclesias, reiectis reiiciendis, corre
corrigendis, & retentis, quæ retinenda erant: c
tandem vera est & legitima reformandarum
clesiarum ratio. Atq; vtinam omnes horum o
morum fratrum exẽplo in idem studium incu
beremus. Plus certè pietatis, pacis, cõcordiæ, c
ritatis, quibus Deus glorificatur, regnumq; Ch
sti promouetur, & in nobis ipsi sentiremus, &
aliis conspiceremus. Et quorsum obsecro, tota
crosancta Euangelii prædicatio, Sacramentor
administratio, disciplinæ institutio, nisi vt his
ternis adminiculis sustentati, fulti, adiuti, ope
te in cordibus nostris Spiritu S. tum in vera fi
& charitate, tum in studio bonorum operũ, s
ctæq; vitæ, quotidie magis ac magis proficiam
2.Tim.3,17. atq; (vt inquit Apostolus) ἵνα ἄρτιος ᾖ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄν
πος, πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἐξηρτισμένος; Ergo etsi con
dam tibi ex parte, quod scribis, in istis plus
conscientiæ, quàm scientiæ: simpliciter tamen
do. Plus enim isti νήπιοι mihi sapere videntur
suâ ignorantiâ, quàm multi σοφοὶ sua multip
scientia. Ac de his hactenus. Precor illis fra

bus omnem à DEO benedictionem, gratiam, pacem.

De scripto Medici nihil dum respondere possum, quia non vacauit legere. Tantum enim non obruor negotiis. Quare mihi ignoscas rogo.

De quæstione etiam proposita nihil in præsentia habeo, quod dicam, nisi quod tuæ subscribo sententiæ, modò id fiat, cùm postulat necessitas, & iis administretur, qui in publicū cū aliis prodire non possunt propter morbum. Quod.n. Christus nemini suorum discipulorū denegat; cur nos recusemus ægrotis, qui antequam hinc decedāt, illud expetunt: idq; non ex aliqua superstitione, sed animi magis ac magis consolandi erigendiq; caussa? Modò per Ministrum Ecclesiæ id fiat, idque legitimè, præsenteq; & Cœnam simul sumēte Ecclesia domestica, & aliis etiam, si fieri possit, neq; in abusum conuertatur: Ego tecum non video, cur fieri id non possit. Certè Iustinus in Apologia narrat, hanc fuisse Ecclesiæ veteris consuetudinem, vt etiam ad absentes deferretur Eucharistia. In Cœna Christi, non aderant omnes qui credebant in eum, id est, tota Ecclesia, sed tantùm quos secum habebat discipulos. Tenenda tamen semper est regula, *multa licere, quæ neq; vbique, neq; omnibus expediunt*: atque hac de caussa, probari non posse Ecclesias, quæ vt abusum huius rei tollerent, consuetudinem etiam antea receptam, sustulerunt. Aliâs fortassis de his plura. Nunc valde sum occupatus. Vale optime & obseruande D. Doctor.

Tuus ad omnia paratus

H. ZANCHIVS.

H. Zanchii ad eundem de libello IODOCI HARCHII *Medici de Cœna, iudicium.*

S Confirmata sinceraq; amicitia, opus nō l-
bet officiosis literis, apud illos præsertim, c
multis grauissimisq; negotiis occupati detin
tur. Talem autem esse amicitiam nostram, p
suasum habeo. Quòd ergo non scripterim liter
vitio mihi non vertes, confido: cùm res ipsa p
stulat, negligere non possum.

Perlegi tandem inter deambulandum, &
montibus libellum illum Medici. Probo, qu
Transsubstantiationem oppugnet, & vbiqu
tem, crassamque veri corporis Christi cum pa
coniunctionem. Sed quòd ipse porrò fingat, p
pter præsentiam Deitatis τοῦ λόγου, panem esse v
Christi carnē, idq; virtute & δυνάμει, nescio q
antequā à nobis comedatur: reipsa verò & a
postquam comestus est; neq; tamen hanc car
& hoc corpus, esse illud ipsum, quod est in cœ
sed diuersum: (sic enim mihi sentire videtur
fallor) merum est somnium. Neq; enim de a
corpore Christus loquebatur, cùm dixit, *Hoc
corpus meum, quod pro vobis traditur*, quàm de i
quod è virgine natum, cruci deinde affixum f
& deniq; in cœlum subuectum est. Restat er
vt panis sit verum Christi corpus, corpus, inq
illud, quod pro nobis traditum est in mortem
quod iam in cœlo sedet ad dextram Patris: n
autem aliud & diuersum ab hoc: sed de mod
quo sit verū corpus Christi panis, quærēdum

N

Non est Physicè & per transsubstantiationem:nō est per localem inclusionem, aliamve crassam vnitionem. Omnes enim hi modi satis abundè & perspicuè refutati à nostris fuerunt, tanquam absurdi & cùm S. literis minimè consentanei. Sed quo modo? Eo quo potest esse, & quo modo etiā alia Sacramenta, tam Veteris, quàm Noui Testamenti, dicta fuerunt esse id, cuius symbola erant: nempe Sacramentaliter. Sacramentum enim instituebat Dominus corporis & sanguinis sui: *Panem* ergo vocauit *corpus suum*, corpus, inquam, illud, quod pro nobis in mortem traditum est: ac proinde panis, verum Christi corpus est, sed sacramentaliter: vnde & nonnulli, *panem* vocarunt *corpus Christi sacramentale*. Cùm verò *sacramentaliter* dicimus: non excludimus rem ipsam, à Sacramento: quanquam sacramentum seu Symbolum in terris sit, corpus autem Christi in cœlis; sed sicut verè vnum, sic etiam verè alterum in Cœna offertur Ecclesiæ: & sicut vnum verè percipitur ore corporis, & exterioris hominis, sic etiam alterum ore fidei, & interioris hominis, vt tam dubitandum non sit fideli, quin sit ipse in Christo, & Christus in se, quàm etiam dubitare non potest, quin panis à se comestus in se sit, inq; suam vertatur substantiam. Verè autem ille comedit carnē Christi, qui credit, carnem illam pro se fuisse crucifixam: & pro tali eam agnoscit & amplectitur, recipitq; fide, & ore spiritus: Ex qua fide, fideliq; ac spirituali manducatione, sequitur vnio cum Christo in cœlo regnante. Sic Christus docet, qui primò ait, *Qui manducat meam carnem* (qualē scilicet dat edendam, nempe vt crucifixā & pro nobis

mortuam)postea subdit effectum huius man-
cationis, dicendo:*in me*, (viuente & viuifica-
manet: & ego in illo.per nexum scilicet spiritus
Neq; aliter intellexerunt Patres mysterium h
quanquam Medicus torqueat illorũ dicta, ad
nouum,& à se fabricatum Christi corpus. Val

T. Zanchius.

H. ZANCHII
Ad varias quæstiones eiusdem
RESPONSIO.

Mihi verò nihil est optatius atq; iucundi
quàm talibus viris, qualis est excellenti
mus Crato,gratificari. Nunc intelligo quod s
pseras de variis opinionibus. Curabo mihi d
libellum,& vbi perlegero,faciam quod petis.

De proprietatum diuinæ Naturæ cum hu
na in Christo communicatione, vnde Aduers
struunt suam πανταχουσίαν, ita doctè disputatum
ab Vrsino nostro,in protocollo, contra Iacob
Andreę,vt nihil iis,quæ ibi dicta sunt,adiici po
videatur.Item piæ etiam & eruditæ extant Th
ses de hac re,disputatæ Wittenbergæ. Illud ve
principium ego in hac disputatione assumo, q
nihil est in ipsa etiam Philosophia certius: *N*
vbiq; esse posse, nisi sit infinitum: & ea tantùm parte
biq; esse,quâ est infinitum:si οὐσίᾳ, οὐσίᾳ:si δυνάμει, δυ
μει:si ἐνεργείᾳ, ἐνεργείᾳ. Quare si vbiq; corpus Chr
est suâ οὐσίᾳ, infinitum sit οὐσίᾳ, necesse omnino
se. Neque aliter probatur Deum vbiq; esse suâ
sentiâ,nisi quia eius essentia, immensa & infini
est.

Wittenb

Wirtenbergenses iussos esse silere, credo, sed non operâ Iacobi Andreæ, verùm quoniã Principes (vt audio) hîc decreuerunt colere inter se amicitiam, & occasiones dissidiorum tollere; quorum maiorem partem dant morosi, & nunquam inter se concordes Theologi.

Ad realem corporis Christi communicationẽ quod attinet: satis credo perspicuè explicata est mea in epistolà quam ad te dedi, sententia, quæ eadem est cum aliis piis Doctoribus, qui de hac re rectè senserunt. Disertè enim affirmo, realem fieri inter Christum & nos coniunctionem, per ipsius spiritum. Illud etiam, *Nos fieri os ex ossibus eius, & carnem de carne eius*, non intelligo quoad substantiam. Contrà potius Christus factus est *Caro de carne nostra, & os de ossibus nostris*, quia nostram sumsit carnem; sed nos simus caro de carne eius, quoad (vt ita loquar) qualitatem, seu nouam naturam. Virtute enim spiritus Christi, qui nobis cùm aliâs, tam maximè in Cœna communicatur, simus noua creatura; vsque adeò vnimur cum carne Christi, vt nexu huius spiritus non simus multæ carnes, sed vna caro, quemadmodum mysterium hoc explicat Apostolus ad Ephesios. Itaq; non est cur putes mi Doctissime, & pietate etiam clarissime Crato, me hanc realem corporis Christi communicationem negare. Familiariter scripsi; perspicuè tamen scio, & piè, neque ab aliis verè piis dissentaneè.

Neque verò sequitur, *si decreta DEI incommutabilia sunt, DEVM igitur non esse liberum agens*. Ille enim dicitur liberum agens, qui potest, quod vult, & à nemine, quin præstet, quod vult,

impediri poteſt. Quis autem dicat, ideo infi
tam eſſe Dei potentiam, quia decreta ſua v
ſe incommutabilia? Dici igitur etiam pot
ita liceat argumentari, *Quia Deus non poteſt m*
ri, nec poteſt eſſe inconſtans, igitur liberum non eſſ
Ego ſic doceo, Deum non poſſe, quæ cum ſu
gnant Natura. Eſt naturâ bonus, & ſummu
num: Non poteſt igitur eſſe malus, aut ad m
malum. Eſt naturâ verax & veritas ipſa: No
teſt igitur mentiri. Eſt naturâ immutabilis
ſtans: Non poteſt igitur fieri inconſtans. Hæ
rò non tollunt, aut infirmant liberam Dei p
tiam; ſed magis Naturam eius confirmant.
rè decreuit Electos ſeruare per Chriſtum:
etiam illud decretum immutabile eſſe vol
vult: & continuus eſt voluntatis diuinæ actu
que ſemper liberrimus. Quis enim eum c
hoc voluiſſe, & perpetuò conſtanterq; velle
non etiam nos liberè amat? Amor tamen
erga nos, incommutabilis & æternus eſt. L
mundum creauit, nec poteſt non creaſſe; n
gitur creator eſt nō liber? ſic quæ decreuit a
luit, vt liberè ſemel voluit; ſic eadem liberè
per vult; & ideo incommutabilia ſunt Dei d
ta. Quare liberum eſt agens, quia ſemper l
vult & agit. Liber enim eſt ab omni coactior
Summa: Poteſt omnia Deus quæ vult, &
berum eſt agens; Et non vult omnia, quæcu
poteſt: & ideo etiam liberum eſt agens. Qui
poteſt quæ vult, & non vult omnia quæ pot
verè liberum eſt agens. Poteſt autem Deus o
ſua decreta perficere; & non vult ſua decret
mutabilia. Tantum igitur abeſt, vt quia inc
mutа

mutabilia ſunt decreta Dei, ſequatur Deum non eſſe liberum agens; vt contrarium potius euincatur.

Quod ais, *precibus moueri DEVM*, ἀνθρωποπάθεια eſt, quam ſi tollamus è ſcripturis, quæ impietates, & quot pugnantia non è ſcripturis colligentur?

Certè Deus apertè ait, *ſe non mutari, nec moueri.* Effecta igitur mutantur, & nos mutamur, non Deus: Neq; exempla, quæ è ſcripturis adfers, euincunt Deum mutari; aut eius decreta eſſe mutabilia; imò contrarium. Deus enim non ſolùm ſtatuerat & parcere per id tempus populo, & Ezechiæ annos addere 15. & Niniuen ſeruare; ſed etiam talibus mediis hæc omnia præſtare: precibus ſcilicet Moſis, Ezechiæ, Niniuitarum. Proinde, vt decretum de fine impleretur, voluit etiam decretum de mediis impleri.

At aliter pronunciat per ſuos Prophetas, *Morieris, Niniue ſubuertetur.* Primò conditionalis eſt comminatio, niſi reſipiſcant. Secundò, ſi velis eſſe Categoricam, vera erat & certa in cauſſis ſecũdis, quibus ſpectatis, non poterant non illa ſequi effecta. Sed aliter ſe habebat res in æterno Dei conſilio, quod omnino incommutabile erat. Idcirco vt hoc ſuum haberet complementum, excitauit Moſen per ſe; & Ezechiam per Ieſaiam; & Niniuitas per Ionam, ad preces & ad reſipiſcentiam. His enim mediis ante mundi conſtitutioné ordinatis, perficienda erant illa incommutabilia Dei decreta. Tanta eſt Dei ſapientia atq; incommutabilitas: Ergo nihil Electis iucundius & ſalutarius eſt. Ignoſce quæſo meæ verboſitati, & qui-

dem incultæ. Scito me ideo ad te tam famil
ter scribere, vt intelligas me cupere non aliū
tecum, quàm cum Vrsino sum. Commendo
adolescentem, qui has reddet. Vale. Heidell
Septemb. 1570.

T. H. Zanchius.

H. Zanchii ad Illustrem & Generosum Com tem à Wittgenstein, summum Aulæ Magistrum.

S. Perlegi semel & iterum, Magnifice & G
rose D. Comes, nostri Pistorii scriptum.
tum quidem illud est, atq; eruditum, & verò
satis modestum, quanquam non caret aculei
simul etiã callidum est, quo ita defenditur ip
ma *Lutheri* sententia, de carnali tãtùm præse
cum manducatione impiis etiam cõmuni, v
quis diligenter & attentè subtiles strophas ol
uet, huic facilè falsitas pro veritate persua
possit. Ea enim quasi extra controuersiam po
callidè supponit, quæ si quis concedat inde
quod volet, manifestè euincet. Summa est: In
bis Christi talem esse synecdochen, quâ signi
tur verum Christi corpus ita esse cũ pane, in
vsu Cœnæ, realiter, quanquam ratione supe
turali & incomprehensibili, coniunctum, v
panem edit, idem etiam corpus Christi, & e
planè modo, edat, nempe tam impius, quàm
& ore corporis. Est igitur cautè legendum. I
perplacet, quòd non solùm Transubstantiati
egregiè confutat: verùm etiam Vbiquitatẽ ap
damnat, argumento à verbis Lutheri ab vtra

pa

parte receptis, ducto: nēpe, *extra vsum Cœnæ, nullam esse corporis Christi in pane præsentiam*: non esse igitur vbique, nec semper iisdem in locis suâ substantiâ.

Videtur mihi Pistorius ad sententiam Buceri voluisse accedere; sed Bucerus & *oralem* (vt vocāt) & impiorum manducationem non probauit.

Habes Generosissime Domine Comes, meū in genere de scripto D. Pistorii iudicium. Si verò aueas, quid in eo speciatim improbē, & quid probem, audire: faciam id perlubenter, & quidē scripto, modò de tua voluntate me facias nutu saltem aliquo certiorem. Nihil enim mihi optatiùs est, quàm vt tibi possim gratificari & inseruire. Dominus Iesus T. G. cum tota nobilissima familia seruet. Retineo scriptum, vt si velis illud à me perstringi, & breuiter refutari, perficere id possim. Vale. 29. Decembr. Anno 74.

T. G.

obseruantissimus

H. ZANCHIVS.

H. Zanchius Johanni Wolfio de EXCOMMVNICATIONE. S.

EGregium dices me esse hominem, qui literis tuis, Decembri præteriti anni datis, nondū, nisi nunc primùm, h. e. post 4. menses responderim. Sed in caussa fuit, quòd perpetuò exspectaui, dum veniret ad me Fabricius ille, cui optabas à me dari testimonium. Sed nūquam venit. Æquitas igitur postulat, vt me habeas excusatum.

Quidni verò amicus esse debeam Erasto,
se amabili,& de me benè merito? Cæterùm
multa contra disciplinam sint scripta, & c
atq; illuc,per totam ferè Europā,transmissa
si verò hîc excitatum à nobis fuerit dissidiu
inuehenda excommunicatione,& de nesci
forma disciplinæ iis nostris Ecclesiis inutili,
rò etiam tyrannica: vehementer doleo, & d
Principi,ac bonis omnibus. Tantùm enim
dam Theses fuerunt propositæ (vt fit) ad dis
dum,quas & credo vos vidisse, & non poss
probari viris piis,confido. Aduersus has scri
est,non priùs collata re, cum iis, cùm quibu
bebat amicè; & hæc sparsa atq; disseminata
ctionem hanc non possum probare. De r
nondum disputo. Hoc certum est, non fui
videris persuasus,quæstionem neq; de form
sciplinæ: neq; an expediat his Ecclesiis,tale
troducere disciplinam, qualis habetur alibi
duæ sunt theses, & hæ impressæ,aduersus qua
scriptum,& quas quidam dixerunt in disput
ne,esse noua dogmata; alii protestati sunt,pu
re cum S. literis. Earum prima hæc est:

Ad sinceram verbi diuini prædicationem & l
mam Sacramentorum administrationē, oportet i
clesia gubernationis vigere officium.

Altera: *Officium autem hoc voco, vt Minis*
Presbyterio, quosvis peccantes (etiam Principes) a
di, increpandi, excommunicandi, reliquaq; ad dis
nam Ecclesiasticam pertinentia, peragendi facult
& habeant, & exerceant.

Ego quid in his insit mali, non video: m
minùs tam esse impias, vt pugnent cū verbo

vt debeant vocari noua dogmata; & denique, vt aduersus illas tam acerbè fuerit scribendum.

Non posse colligi excommunicationem ex Matth. 18. neq; ex 1. Cor. 5. ego nunquã ausus fuissem dicere, multò minùs scriptis euulgare, quando hoc dici non possit sine omnium tam veterũ, quàm recentiorum Interpretum iniuria. Neq; etiam video, si à Cœna arcendi sunt illi, qui dissentiant in aliquo vel in aliquib⁹ præcipuis Christianæ religionis capitibus; cur arceri etiam non possint & debeant homines palàm scelerati, & in manifestis flagitiis, cum scandalo Ecclesię, pertinaciter & contumaciter viuentes; quando non minùs apertè declarent ii, se non esse discipulos Christi, quàm illi; & non minùs luculenter ii factis, quàm illi verbis testificentur, se Deum non nosse, & infideles se esse, atq; adeo etiam infidelibus deteriores. Ac si Christus neminem eorum, qui *fratres* appellantur, excipit, quin si peccent, corrigi, ac tandem etiam, si Ecclesiam non audiant, excommunicari debeant; quid caussæ sit, cur nos debeamus excipere Magistratus, quatenus & ipsi inter fratres connumerantur, ego planè non video, nisi velimus iniquissimam Papistarũ quorundam sententiam cõfirmare, Papam, quia maximus est omnium Principum, & caput, vt vocãt, Ecclesiæ, excommunicari non posse. Vt vos ingenuè fatemini, disciplinam esse in Ecclesia necessariam: ita nemo nostrûm negat in administranda disciplina, prudenter agendum esse; & quid Ecclesiæ vtile sit, diligenter expẽdendum, ne dum volumus ædificare, destruam⁹: ac proinde de hac re, neq; de forma disciplinę, aut vtrum eadem se-

ueritate in omnibus Ecclesiis vtendum sit, q
aliquibus, nulla apud nos instituta est disput
aut excitata quod sciã controuersia: vt vehe
ter mirer, cur hæc de nobis scribantur & spa
tur. Sed Dominus ex malis nostris, bonum e
pro sua clementia colliget, & omnia in suam
riam, & salutem ædificationēq; Ecclesiæ co
tet. Interim precemur, vigilemus, fidem & c
tatem seruemus: neque nobis ipsi ita placea
quasi nihil desiderari in nobis amplius poss
sicut prudenter scribis, agnoscamus multa s
esse, quæ opus habeant reformatione: quão
nos propter mala tempora emendare omn
possimus: ac proinde rogemus Dominum, v
ea corrigat. Certè satis licentiæ sibi sumu
mines, quàm vt debeamus committere,
ratione videamur ipsorum flagitiis patroc
præsertim vbi Magistratus æquo sunt cleme
tes. Dominus igitur nobis adsit. De rebus
quod scribam, nihil habeo certi, & te dig
Quare vale optime & Doctissime frater.

H. Zanchii ad Illustriss. Principem FRIDER
CVM III. *De Excommunicatione.*

ILlustrissime & Clemētissime Princeps, 2
iusce mēsis Octobris, accepi literas ex Ca
laria, nomine tuæ Celsitudinis exaratas. Po
primùm significabatur desiderium, volunta
ra, quibus teneris, Regni Christi, magis ac m
in tota hac tua amplissima ditione promou
& repurgandi. Deinde à me petebatur, vt a
quatuor respondeam quæstiones, idq; quàm
mùm: I

I, *Per quos debeant fieri admonitiones priuatæ.*

II, *In quibus casib⁹ necessaria sit excommunicatio.*

III, *An, & qui casus excommunicationis, in S. literis extent.*

IV. *Qua ratione alia, ædificatio & propagatio Ecclesiæ iuuari possit, cum omnibus necessariis circumstãtiis.* Sic enim mihi, qui Germanicè parum admodum intelligo, explicata fuit illarum literarũ summa.

Ego primùm gratulor tibi, Illustrissime Princeps, istud tuum studium, piumq; conatum. Facis enim officium non tã boni Christiani, quàm verè pii & optimi Principis. Nam tenemur quidem omnes, pro sua quisq; virili & rata parte, Regnum Christi promouere, cùm omnes simus eius ciues: sed hoc cum primis officium est Principũ & Magistratuum, quemadmodum multis & autoritatibus & exemplis piorum Regum, Dauidis, Asæ, Ezechiæ, Iosiæ & aliorum abundè demonstrari potest. Quò etiam spectat illa adhortatio: " *Nunc ergo sapite, ô Reges: erudimini Iudices terræ: seruite Domino in timore: & exultate ei cum tremore. Osculamini filium, ne irascatur, & pereatis è via; quum exarserit ira eius.* Minatur verò omnibus iram Dei: sed inprimis Regibus & Principibus, qui non se totos subiiciunt Christo, & illius Regnum instaurare, tueri, conseruare, & propagare negligunt. *Psal. 2.*

Illud autem, quo Regnum hoc Christi, instauratur, conseruatur, propagatur, est sacrum, seu vt vocant, *Ecclesiasticum Ministerium*: cuius Ministerii & quidem totius, non functio, sed cura penes Principes esse debet, vt in exemplis piorum Regũ Iuda, imò ante hos, in ipso Mose, videre est. Is vt Princeps & dux totius populi, curã inprimis ex

mandato Dei, suscepit Religionis, & totius
Ministerii. Ipsam verò Ministerii functionc
politica separauit; & vnam sibi, reliquit: alte
Aaroni Pontifici, eiusq; liberis, ac Leuitis in
xit.

Ministerii tres partes. Porrò sacri ministerii tres sunt partes: Cl
tum doctrinæ, tum Sacramentorum dispens
tum etiam disciplinæ administratio. Has tres
tes simul coniunctas, h.e. totum sacrum Min
rium Christus Apostolis, eorumq; successor
iniunxit, ad Ecclesiam conseruandam, amp
dam, regendam.

Matth. 28. 16.18. Quàm necessaria sit ad salutem electorũ
mouendam doctrinæ, & Sacramentorum d
satio, satis notum est. Quàm verò disciplina
Disciplina Ecclesiastica, quàm sit necessaria. administratio, sit non tam vtilis, quàm neces
non fuerit opus multis rationibus, si persu
mus, nihil à Christo, qui omnia egit & docu
pter nostram salutem, institutum fuisse in su
clesia, quod non faciat ad nostram salutem
mouendam. Tota enim doctrina Christi, do
na est salutis æternæ.

Sed præter hoc fundamentum, annon luc
ter apparet quàm necessaria sit disciplina, ab
officio & fine? Officium est, præter alia, corri
fratres peccantes; &, si ad solam correctioné
resipiscunt, pœnitentiæ vinculis, instar fera
quæ non alia ratione possunt domari, ligar
postquam resipuerint, soluere, inq; Ecclesiæ
pus denuò recipere.

Finis verò est, salus fratrum, ædificatio E
siæ, gloria Dei. Illud certum est, Ministeriũ ip
verbi & Sacramẽtorum, diu purum custodiri

disc

disciplina non posse. Sunt enim omnes hæ Ministerii partes ita inter se connexæ, vt vna sine altera conseruari minimè queat. Ita fit, vt qui promotum velit Regnum Christi; necessariò illi dãda sit opera, vt totum Ministerium locũ habeat in Ecclesia: & hîc seruetur illud Dei mandatum, *Ne addas, neq; imminuas.*

Ergo quòd T. C. Illustrissime Princeps, post restitutum puræ doctrinæ Euangelicæ Ministeriũ, & post repurgatam Sacramentorum dispensationem; nunc etiam seriò animum adiecerit, ad tertiam S. Ministerii partem, in tuas Ecclesias introducendam; non possum non vehementer istud sanctissimum T. C. propositum & studium laudare, & tibi tuisq; Ecclesiis omnibus gratulari. Facis enim rem non tantùm te & tuo officio dignã; verùm etiam Deo gratissimam, nobis salutarem, toti tuo populo necessariam. Atq; vt nullo modo sinas te à suscepta cogitatione & firmata sententia, vllis humanis rationibus dimoueri, ego vt seruus Christi, & fidus T. C. famulus, supplex oro atq; obtestor. Nam quòd nonnulli, boni alioqui & docti viri dicunt, *Non expedire hoc tempore disciplinam introducere: & esse nũc alia tempora, quàm fuerint, cùm hæc disciplina vigeret in primitiuis Ecclesiis:* miror horum fratrum consilia: quasi verò Christus aliquid instituerit in Ecclesia, quod non sit vbiq; & omnibus temporibus, ad æternam salutẽ vtile, ne dicã necessarium. Certè qui amat Christum, & cui curæ est electorum salus, is curabit vt totum Ministerium, sicut ab ipso Christo institutum fuit, sic etiam in Ecclesiam restituatur. Hũc, hunc Filium audite, dixit Pater, nempe nõ in vno

& altero, sed in omnibus. Nam si maledictū
nunciauit illum Deus, qui nō mansisset in om
bus verbis legis per Mosen datæ; quantò m
maledictus fuerit, qui non hæserit in verbis
Dei omnibus? Disciplina igitur est ipsa quo
postliminio reuocanda.

Disciplina Ecclesiastica tres partes.

Sunt autem partes eius tres: vna pertinet a
tam & ad mores: & hæc cōsistit in priuatis ad
nitionibus & correctionibus, de qua Chri
Matth. 18. *Si peccauerit in te frater*, &c.

Altera pertinet ad excommunicationem, &
publicam pœnitentiam, & ea consistit in liga
ad agendam pœnitētiam iis, qui in grauiora
cata lapsi sunt, & contumaces sunt in Ecclesi
& iisdem, postquam egerint pœnitentiam so
dis: de qua parte Christus ibidem: *Si non au
Ecclesiam, sit tibi velut Ethnicus & publicanus,
Et quæcunque ligaueritis in terra, erunt ligata in
lo*, &c.

Tertia verò pertinet ad sacras Ceremonias
quibus passim in scripturis, præsertim in epist
Pauli ad Corinthios, ad Timoth. & alibi.

De iis omnibus maturè erit deliberandum
lustrissime Princeps, si velis, vt Deus suas erga
tuamq; familiam, Aulam, totumq; populum
tinuet benedictiones: &, si cupis, antequam h
ad Dominum migres, tuas videre Ecclesias
ex Euangelio reformatas.

Cæterùm, quia de duabus tantùm priori
partibus quædam à me petiisti; idcirco aliis o
sis, ad quatuor tantùm propositas quæstion
breuiter nunc mihi respondendum est.

Ad primam, *per quos debeat fieri admonitiones
uata.*

Illud in primis retinendum est, discrimen esse inter politicum Magistratum, & Ecclesiasticum Ministerium. Disciplinam autem ostendimus, partem esse S. Ministerii. De Magistratibus igitur, eorumq; officiis hîc nihil mihi est disserendum; sed tantum de S. Ministerio.

Ad quæstionem igitur, vt respondeã, hæc prima esto propositio:

I. *Cuiusvis Christiani hominis est, si fratrem viderit peccantem, illum ex charitate, & in spiritu lenitudinis, monere, corrigere: idque vt resipiscat & seruetur.* Docet hoc Christus Matth. 18. *Si peccauerit in te frater tuus, vade & argue eum inter te & ipsum solum.* Et huc pertinet illud Leuit. 19. vers. 17. *Ne oderis fratrem tuum, &c. sed corripiendo corripe eum.*

Est etiam locus Gal. 6. & 1. Thess. 5.

Sed longiùs progreditur Christus, cùm ait: *Adhibe duos, vel tres testes.* Item, *Si hos non audierit, dic Ecclesiæ.*

II. Secunda propositio. *Etsi cuiusvis Christiani hominis est, fratrem siue in doctrina ac fide, siue in moribus ac vita peccantem corrigere, & in viam salutis reuocare: hoc tamen speciatim est Presbyterorum, qui Ecclesiæ præsunt gubernandæ:* de quibus Actor. 14. Roman. 12. 1. Corinth. 12. 1. Timoth. 5. Tit. 1. Hebr. 13.

Quia enim priuati Christiani in hac disciplina exercenda plerumq; non parum cessant; idcirco instituti fuerunt Presbyteri, qui hoc cum primis facerent officium, vt inuigilarent gregi, obseruarent cuiusq; mores, & eos corrigerent. Hi sunt illi Episcopi & speculatores, de quibus passim

& altero, sed in omnibus. Nam si maledictũ pr nunciauit illum Deus, qui nõ mansisset in omn bus verbis legis per Mosen datæ; quantò mag maledictus fuerit, qui non hæserit in verbis Fi Dei omnibus? Disciplina igitur est ipsa quoqu postliminio reuocanda.

Disciplina Ecclesiastica tres partes.

Sunt autem partes eius tres: vna pertinet ad v tam & ad mores: & hæc cõsistit in priuatis admo nitionibus & correctionibus, de qua Christ Matth. 18. *Si peccauerit in te frater*, &c.

Altera pertinet ad excommunicationem, & a publicam pœnitentiam, & ea consistit in ligand ad agendam pœnitẽtiam iis, qui in grauiora pe cata lapsi sunt, & contumaces sunt in Ecclesian & iisdem, postquam egerint pœnitentiam solu dis: de qua parte Christus ibidem: *Si non audier Ecclesiam, sit tibi velut Ethnicus & publicanus*, & *Et quæcunque ligaueritis in terra, erunt ligata in cœ lo*, &c.

Tertia verò pertinet ad sacras Ceremonias, d quibus passim in scripturis, præsertim in epistol Pauli ad Corinthios, ad Timoth. & alibi.

De iis omnibus maturè erit deliberandum, I lustrissime Princeps, si velis, vt Deus suas erga t tuamq; familiam, Aulam, totumq; populum, cõ tinuet benedictiones: &, si cupis, antequam hin ad Dominum migres, tuas videre Ecclesias ve ex Euangelio reformatas.

Cæterùm, quia de duabus tantùm prioribu partibus quædam à me petiisti; idcirco aliis omi sis, ad quatuor tantùm propositas quæstione breuiter nunc mihi respondendum est.

Ad primam, *per quos debeat fieri admonitiones pri uata.*

Illud in primis retinendum est, discrimen esse inter politicum Magistratum, & Ecclesiasticum Ministerium. Disciplinam autem ostendimus, partem esse S. Ministerii. De Magistratibus igitur, eorumq; officiis hîc nihil mihi est disserendum; sed tantum de S. Ministerio.

Ad quæstionem igitur, vt respondeã, hæc prima esto propositio:

I. *Cuiusvis Christiani hominis est, si fratrem viderit peccantem, illum ex charitate, & in spiritu lenitudinis, monere, corrigere: idque vt resipiscat & seruetur.* Docet hoc Christus Matth. 18. *Si peccauerit in te frater tuus, vade & argue eum inter te & ipsum solum.* Et huc pertinet illud Leuit. 19. vers. 17. *Ne oderis fratrem tuum, &c. sed corripiendo corripe eum.*

Est etiam locus Gal. 6. & 1. Thess. 5.

Sed longiùs progreditur Christus, cùm ait: *Adhibe duos, vel tres testes.* Item, *Si hos non audierit, dic Ecclesiæ.*

II. Secunda propositio. *Etsi cuiusvis Christiani hominis est, fratrem siue in doctrina ac fide, siue in moribus ac vita peccantem corrigere, & in viam salutis reuocare: hoc tamen speciatim est Presbyterorum, qui Ecclesiæ præsunt gubernandæ:* de quibus Actor. 14. Roman. 12. 1. Corinth. 12. 1. Timoth. 5. Tit. 1. Hebr. 13.

Quia enim priuati Christiani in hac disciplina exercenda plerumq; non parum cessant; idcirco instituti fuerunt Presbyteri, qui hoc cum primis facerent officium, vt inuigilarent gregi, obseruarent cuiusq; mores, & eos corrigerent. Hi sunt illi Episcopi & speculatores, de quibus passim

in ſcripturis apud Prophetas:& quibus etiam dixit Apoſtolus Actor. 20. *Attendite vobis, & vniuerſo gregi,* &c. De horum officio, Ezech. 3. *Fili hominis, ſpeculatorem dedi te domui Iſraël,* &c. Horum omnium erat ita eſſe in S. literis inſtitutos & exercitatos, vt poſſent vnumquemque monere, docere, hortari, conſolari ex verbo Dei; tametſi non omnes in Eccleſia publicè & ordinariè docerent.

Presbyterorum duo genera.

Horum igitur duo erãt genera: Vnum eorum, qui tantùm præerant cum aliis Eccleſię gubernãdæ, ſed Miniſterium verbi in templis, ordinariè non exercebant. Alterum eorum, qui pręter hoc, laborabant etiam in verbo & doctrina, vt loquitur Apoſtolus. De vtroq; genere 1. Tim. 5. Illi enim ex ſancta plebe, iis verbi & Sacramentorum Miniſtris, ad regendam Eccleſiam addebantur.

» De his D. Ambroſius in 1. Timoth. 5. *Vnde &*
» *ſynagoga, & poſtea Eccleſia, ſeniores habuit, quorum ſi-*
» *ne conſilio nihil agebatur in Eccleſia. Quod quam ne-*
» *gligenter obſoleuerit, neſcio: niſi fortè Doctorum deſidia,*
» *aut magis ſuperbia, dum ſoli volunt aliquid videri.* De iis ante Ambroſium Tertullianus in Apologetico, cap. 39. vt de reliquis Patribus taceam.

Horum omnium ſenatum, *Presbyterium* appellauit Apoſtolus 1. Tim. 4.

At certe, quam vtiles & neceſſarii ſint huiuſcemodi Seniores, qui Miniſtris verbi & Sacramentorum, tanquam coadiutores & conſiliarii adiiciantur; non ſolum inde apparet, quòd Spiritus S. nihil fruſtra aut inutiliter in Eccleſia inſtituit; ſed inde etiam, primùm quòd Paſtores verbi, nõ ſoli poſſunt toti Eccleſiæ inuigilare, & quomodo quiſq;

quiſque viuat, obſeruare, monere, conſolari. Tu ipſe Princeps Illuſtriſſime, in rebus politicis non agis ſolus, nec tuo fidis iudicio; ſed ſapientiſſimos quoſque, idque prudentiſſimè facis, deligis, qui te conſilio & operâ iuuent. Imò in ſingulis etiam pagis prætoribus in adminiſtratione ciuili, conſiliarii adhibentur & aſſeſſores; quantò magis id fieri debet in gubernatione Regni Chriſti, in quo agitur ſalus animorum? Deinde, ipſi quoq; Paſtores opus habent correctione: ac plerunque ii ſolutioris ſunt vitæ, quàm reliqui: idq; cùm non habent, à quibus ex officio corrigantur. Poſtremò, plerumq; fit, vt paſtores, vel propter iuuenilem ætatem, vel aliis de cauſſis, parum valeant apud ſuum populum autoritate; ac proinde illorũ admonitiones non tanti ſint ponderis, quanti ſenioris alicuius. Propter has & alias cauſſas, ſolita ſemper fuit Eccleſia, paſtoribus verbi adhibere ſeniores, viros ſcilicet graues, & dono gubernandi præditos, qui Paſtoribus adſint in cura ſingulorum gerenda, & vrgenda Chriſti diſciplina.

Horum igitur eſt, vt dixi, ex officio, ab Eccleſia ſibi impoſito, cum primis obſeruare cuiuſq; mores, & domatim ac ſingulatim fratres monere ſui officii, & ſi peccent, corrigere.

III. Tertia propoſitio: *Quòd ſi fratres non reſipiſcunt priuatis horum admonitionibus: ad extremum officium fuerit totius Presbyterii, nomine Eccleſiæ ſignificati, tales accerſere fratres, & corã toto cœtu Presbyterorum, obiurgare, corrigere, monere.*

Docet hoc Chriſtus, cùm ait: *Quòd ſi non audierit Eccleſiam*, &c. Iudicat igitur, officium Eccleſia

esse, talem fratrem, qui priuatis vel aliorum f
trum, vel vnius aut alterius Presbyteri admo
tionibus, emendari nō potuerint, monere & c
rigere.

In hoc autem cœtu vtile fuerit, si vnus aut al
fuerit nomine ipsius Magistratus, seu Princi
Christiani. Verùm, cuius est verbum in temp
prædicare; eiusdem etiam est in primis, in ip
Presbyterio, ex verbo Dei monere & corrige
1.Cor.14. vt in rebus omnibus ordo, vt præcipit Apostol
seruetur.

AD ALTERAM QVÆSTIONEM,

In quibus casibus necessaria sit excommunicatio.

Cum hac secunda coniūgo & tertiam: *An qui casus excommunicationis, in S. literis extent.*

℞. Ex iis, quæ dicta sunt, ex Matth.18. de disc
plina à Christo instituta, liquet: Principiò, vnu
esse casum, in quo solo, & propter quem solū m
ritò quis debeat excōmunicari, nempe, cùm fr
tres, qui in grauia peccata prolapsi, admoniti a
Ecclesia, nolunt resipiscere; sed in eam, eoque
Christum, cuius nomine, & in eius verbum,
quo fuerunt admoniti, sunt contumaces. Sic
„ nim ait Christus: *Si Ecclesiam non audierit, sit tibi*
„ *Ethnicus & publicanus.* Dico, *solùm ob hanc caussa*
quoniam nunquam dixit Christus, *Esto tibi vt E
thnicus, etiamsi à multis monitus noluit resipiscere*: n
postquam dixit, *si non audierit Ecclesiam.*

Dico, *meritò*; quoniam qui contumax est in E
clesiam, eoq; in caput Ecclesiæ Christum eiusqu
doctrinam; non ampliùs pertinet ad Christum
& ad corpus Ecclesiæ. Conculcauit enim Filiu

De

Dei, & eius iugum à ſe abiecit,& pietatem negauit.

Deinde, liquet, de qua contumacia loquatur Chriſtus,& propter quam aliquis ſit excommunicandus;non de illa tantùm,qua quis in falſa tãtùm doctrina: ſed qua in quouis ſcelere pertinax eſt & contumax.Non enim dixit, *ſi frater tuus peccauerit in te in falſa tantùm doctrina*; ſed generatim, *ſi peccauerit in te*, nempe quouis peccati genere te offenderit & ſcandalizauerit. Ac proinde,luculenter apparet,non tantùm propter pertinaciam in falſa doctrina; ſed etiam propter pertinaciam in aliis quoq; ſceleribus, qui fratres appellantur, eſſe excommunicandos.

Eadem doctrina traditur ab Apoſtolo 1. Cor. 5. à verſ. 9. vſq; ad finem capit.

Extant etiam huiuſce rei exempla in ſcripturis. 1. Corinth. 5. de inceſto homine. Neque eſt, cur hoc exemplum quis reiiciat, quaſi ad excommunicationem non pertineat. Nam ex contextu euincitur, Apoſtolum de excommunicatione locutum fuiſſe: & confirmatur interpretatione omnium tam veterum, quàm recentiorum interpretum,tam Helueticorum, quàm Saxonicorũ, & Gallicanorum.

Item 2. Theſſ. 3. de illis, qui ἀτάκτως verſabantur inter fratres,h.e. de otioſis & maleferiatis hominibus. Item ibidem de illis, qui non obtemperãt ſermoni Apoſtolico.

Nũ. 12. Maria, Moſis ſoror,q̃ cõtra Moſẽ oblocuta,Deꝰ eã duplici affecit pœnã,leprâ,& eiectione extra caſtra.Hæc fuit excõmunicatio. Nec eſt,

quòd quis dicat, propter leprā tantùm fuiſſe iuſſam manere extra caſtra. Ex contextu enim apparet, Deum voluiſſe peccatum Mariæ toti populo patefieri hac ratione, & eam pudefieri, ad reſipiſcentiam, excommunicatione ſcilicet ab Eccleſia.

1.

2. Deinde, ſi propter lepræ immunditiem non poterat quis eſſe in caſtris; quantò minus propter immunditiem ſpiritualem, peccatum? Huc præceptum Deut. 23. ℣. 10. *Pollutus pollutione nocturnâ, iubetur exire extra caſtra: veſperi lauari, & redire.*

Summa: Omnes illæ leges, de legaliter immūdis à populi conſortio arcendis, concludunt argumento à comparatis ducto, multò magis è cœtu fidelium, ſpiritualiter, h. e. ſceleribus & apertis iniquitatibus immundos, eſſe arcendos. Si enim immundi erant, exempli cauſſa, qui nocturno ſemine contaminabantur inſcii & inuiti: annon igitur fuerit immundus, qui ſciens ac volens ſcortatur, & in adulterio perſeuerat? Illi autem arcebantur extra caſtra.

Habet igitur doctrina hæc de excommunicatione, propter pertinaciam in quouis ſcelere, & aperta ſcripturarum teſtimonia, & illuſtria exempla in vtroq; Teſtamento. De Patribus non eſt cur afferam ex illis teſtimonia, aut ex Eccleſiaſticis hiſtoriis exempla, quoniam nemo eſt, qui hoc inficietur.

3. Hinc verò neceſſariò conſequitur, non ſolùm qui ſunt malæ & hæreticæ doctrinæ homines; ſed etiam qui ſunt ſceleratæ vitæ, inq; illa pertinaces, à Cœna Domini eſſe arcendos. Si enim hi ſunt excommunicandi: ſunt igitur à communione fidelium,

delium, in omnibus, quæ ad religionẽ pertinent, ſeparandi; cùm nullam ampliùs partem habeant in Regno Chriſti.

Hoc verò infinitis rationibus confirmari abũdè poteſt. Sed in præſentia contentus fuero illis, quæ apertè deducũtur partim ex loco Matth. 18. vbi de diſciplina & excommunicatione diſſeritur: partim ex duobus Apoſtoli locis, vbi de Cœna agitur, nempe 1. Cor. 10. & 11.

Primum igitur argumentum Matth. 18.

Contumaces in Eccleſiam habendi ſunt pro Ethnicis & publicanis. Vt igitur Ethnici aut publicani, ad menſam Domini admitti non poſſunt: neq; etiã in manifeſtis peccatis pertinaces.

Confirmatio. Contemtores enim Chriſti, ad Cœnam admitti non debent Chriſti. Eſt enim Cœna Symbolum amicitiæ. Atqui contemtores Eccleſiæ, contemtores etiam Chriſti ſunt, Matth. 10. *Qui vos ſpernit, me ſpernit.*

Secundum, 1. Cor. 10. *Vnum corpus* (inquit) *multi ſumus: Omnes enim de vno pane, & de vno calice participamus.* Docet apertè, ad illos tantùm pertinere, participare de vno pane, & de vno calice Domini, qui de corpore ſunt Eccleſiæ, eoq; viua Chriſti membra.

At tales, de quibus quæſtio eſt, non ſunt amplius de corpore Eccleſiæ, & viua Chriſti membra.

III. *Non poteſtis bibere calicem Domini & calicem Dæmoniorum.* Argumentum eſt à repugnantibus. Qui communionem habent cum Dæmoniis, κοινωνίαν cum Chriſto vero Deo habere non poſſunt. *Quæ enim communio Chriſto, & cum Belial?*

1.Cor.6. Qui autem participant mensæ Dæmoniorum, κοινωνίαν habent & colũt cum Dæmoniis: sicut qui Cœnam Domini dignè percipiunt, κοινωνίαν habent cũ Christo. Ergo non potestis bibere poculum Domini, & poculum Dæmoniorum.

Hinc verò efficitur, ad Cœnam Domini admittendos non esse, qui cõmunionem habent cũ Dæmoniis, & eorũ sunt mancipia, quales sunt omnes impœnitentes, sic etiam ex hoc loco argumentatus est Cyprianus,[a] non esse admittendos ad Cœnam Domini, qui sacrificarunt idolis, nisi resipiscentiæ signa edant: quia non possit quis esse particeps mensæ Domini, & mensę Dæmoniorum.

a Serm. de lapsis 5.

IV. *An prouocamus ad iram Dominum?*

Docet primùm, non esse prouocandũ ad iram Dominum. Deinde, docet etiam prouocari, cùm accedunt ad mensam Domini illi, qui communionem habent cum Dæmoniis, vti habent omnes impœnitentes, & præfracti in sceleribus. Hoc est, quod etiam ait infra, *Eos sibi iudicium manducare, qui indignè manducant.*

V. 1.Cor.11. Cùm reprehendisset Corinthios, quòd Cœnã Domini suis odiis & schismatis prophanarent, mox intulit, vers. 20. *Itaq; cùm conuenitis in vnum* (nempe hoc modo, vt facitis, cum odiis, & schismatis, ad Cœnam Domini) *non est* (alii, *non licet*) *Cœnam Dominicam manducare.* Vtut quis legat, docet apertè, rem esse pessimã, quòd illi ad mensam Domini admittantur, qui alunt inter se dissidia, & odia, ac sectas. Rationes autem subdit, ab institutione Cœnæ Dominicæ ductas. Ac primũ quidem ab illis, quibus Christus Cœnã administrauit, h.e. à discipulis Christi. VI. Do-

Digitized by Google

VI. Dominus Iesus suos tantùm discipulos Cœna illa sua sacrâ excepit, illisq; solis panem dedit, dicens, *Edite, hoc est corpus meum.*

Atqui illi nõ sunt discipuli Christi, qui nõ colũt inter se charitatem, sed schismata, vt vos, ô Corinthii. Nam Charitas viuum est testimoniũ, quòd quis sit discipul⁹ Christi. Ioh. 13. *In hoc cognoscẽt homines, quòd mei sitis discipuli, si dilectionem habueritis ad inuicem.*

Ergo cum conuenitis in vnum (nempe istis odiis dissecti) non licet Dominicam Cœnã edere.

Notãdus est diligenter scopus Apostoli in hac obiurgatione, & perpendendum, quô spectẽt hæ rationes, à Cœnæ institutione deductæ: & tum apparebit, nihil minùs voluisse Apostolũ, quàm vt permittantur homines malæ vitæ, & mali exempli, ad mensam Domini accedere.

Sequuntur igitur alia argumenta.

VII. *Accipite & edite: Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur.* Docet apertè, non esse dandam Cœnam, nisi illis, pro quibus mortuus est. Atqui non est mortuus pro perseuerantib. in peccatis. Ii enim, dum ita perseuerãt, dant significationem, se esse è reprobis. Est autem mortuus pro electis duntaxat.

IIX. *Bibite: Hic est sanguis, &c. qui effunditur in remissionem peccatorum.*

Quibus condonata sunt peccata, vi sanguinis Christi: iis tantùm præbendum est poculum Domini bibendum. Proinde non nisi baptizati admittuntur, quòd iis confidamus, condonata esse peccata, nisi manifesta impietatis & infidelitatis signa præbeant.

Atqui non ſunt condonata iis, qui in peccatis ſcientes & volentes perſeuerant. Nam ſine pœnitentia non habetur remiſſio peccatorum.

IX. *Hoc facite in mei commemorationem*: quòd ſcilicet pro vobis dederim corpus in mortem, atque ita vos redemerim à peccatis, à morte, & à damnatione, & reconciliarim Patri. Illis igitur duntaxat præbenda eſt Cœna, qui huic præcepto volunt obtemperare, atq; ita vera fide recordari Chriſti & credere, ſe per Chriſtũ eſſe redemtos. Scelerati & impœnitentes non credunt. Fides enim nõ eſt ſine pœnitentia, & efficax eſt per charitatem.

X. Subdit Apoſtolus: *Quoties enim ederitis panẽ hunc, & calicem biberitis, mortem Domini annunciabitis donec veniam*: mortem ſcilicet, per quam reconciliati ſumus Deo. Docet, Cœnam, quia in ea prædicatur & repræſentatur mors Chriſti, eſſe myſterium reconciliationis per Chriſtum factæ; ac proinde non pertinere ad illos, qui huius reconciliationis participes non ſunt.

Quomodo autem reconciliati ſunt Deo per Chriſtum, qui contumaces ſunt in Eccleſiam, & cum illa nondum reconciliati? Certè Chriſtus apertè dixit: *Quæcunq; ligaueritis in terra, erunt ligata etiam in cœlo*. Nemo igitur ſe putet reconciliatum eſſe Deo, qui contumax eſt in Eccleſiam, & doctrinam, ac præcepta Chriſti; ac proinde, qui ligatus eſt in terris. Quare hoc genus hominum arcẽdum eſt à Cœna, vtpote ad quos illa non pertinet.

XI. *Itaq; quisquis ederit panem hunc, & biberit calicem Domini indignè: reus erit corporis & ſanguinis Chriſti.*

Primò

Primò, concludit Corinthios, si ita in illis peccatis perseuerent, de quibus antè, & ita accedant ad Cœnam, eos indignè manducare.

Secundò, inde infert, eos hac ratione grauissimè in Christum peccare, perinde ac si eum crucifigerent. Apostoli igitur doctrina hæc est: Iis tantùm dandam esse Cœnam, qui dignè accedunt, non autem iis, qui indignè. Hi enim crucifigunt Christum, quantum in ipsis est. Quis autem verus Christi discipulus sciens ac volens det Christum crucifigendum?

XII. *Probet autem seipsum homo: & sic de pane illo edat*, &c. Requirit, resipiscentiam ab iis, qui volunt accedere. A quibusnam peccatis resipiscentiam? ab omnibus, etiam ab illis, quæ sunt contra charitatem, qualia erant peccata Corinthiorum, de quibus supra.

Docet igitur Cœnam non esse edendam ab illis, qui non se probant, h.e. qui non se emendant & resipiscunt. Si autem tales non debent accedere ad mensam Domini qui se non probant: Ergo quos nouit Ecclesia, non se probasse, h.e. resipuisse, his non debet Cœnam exhibere. Eadem enim est caussa, cur hæc non debeat dare, propter quã & illi nõ debent accedere; nempe horum impœnitentia. Si enim peccat grauissimè, qui edit indignè, h. e. sine resipiscentia, quia reus fit corporis & sanguinis Domini, Ergo & qui dat sciens ac volens ei, quem nouit indignè accedere, communicat illius iniquitate: sicut etiam qui Aue dicit homini Hæretico, communicat operibus eius malis, vt ait D. Iohannes, epist. 2.

XIII. Deinde, quod dico, confirmatur ex iis,

quæ ſequuntur. *Qui enim manducat indignè, iudicium ſibi manducat.* Hinc licet arguere: Charitas poſtulat, vt ſi quem videas velle ſibi iudiciũ edere, & ita ſe ipſum perdere, eum arceas à tali actione. Vt ſi quis velit ſe pugione transfodere, & poſſis impedire, ſi non facias, annon contra charitatem grauiſſimè peccas? Certè aliter docet Iudas in epiſtola v. 23. Iubet nos dare operã, vt fratres ex flammis eripiamus. Atqui illi edunt iudicium, & in flammas iræ Dei ſeſe coniiciunt, qui edunt indignè, h. e. perſeuerantes in peccatis.

Egregiam igitur charitatem, quam obtendunt illi, qui ſentiunt, neminem eſſe arcendũ, vt non priuetur tanto bono. At Apoſtolus docet, hoc quod ex ſe bonum eſt, illis qui indignè accedunt, eſſe malum ac pernicioſum, quia iudicium ſibi edunt. Huc ſpectant omnia, quæ in contextu Apoſtoli ad finem vſq; ſequuntur.

Hanc autem indignitatem, de qua loquitur, & propter quam dicit Corinthios iudicium ſibi edere, conſiſtere non tam in infidelitate, quàm etiam in peccatis contra proximum, liquet ex concluſione Apoſtoli, verſ. 33. *Itaq; fratres, cùm conuenitis ad veſcendum, alius alium exſpectate.*

Quòd ſi quis excipiat: At Apoſtolus ait, *Probet ſe ipſum homo*: Non autem, *probent eum alij.*

℞. 1. De ſecretis conſcientiæ loquitur Apoſtolus: quis dicit, alterius conſcientiam nobis eſſe probandam? De manifeſta indignitate, impœnitentia, pertinacia loquimur.

2. Imò ex hac particula, optimè ſequitur, eſſe arcendos palam, impœnitẽtes. Vult .n. vt examinemus nos, ac reſipiſcamus, & ſic tunc de pane edamus.

damus. Ergo quos constat palam esse impœnitẽtes, vult eos non admitti ad edendum, ne scilicet edant sibi iudicium.

At accedendo, dat signum resipiscentiæ.

℞. Quasi verò non accedant etiam hypocritę. Cur igitur Apostolus reprehendit Corinthios, quòd accederent indignè. Potuissent & ipsi ita excipere: Imò ô Paule, ex eo, quod accedimus ad Cœnam Domini, debes colligere, nos accedere cum resipiscentia. Cur etiam Deus per Iesaiam c. 1. arcet à se hypocritas, & iubet, ne offerant sibi sacrificia, esse illa sibi abominationi, propterea quòd manus illorum plenæ sint sanguine?

At Christus Iudæ dedit Cœnam.

℞. 1. Hoc non possum dare, licèt magni viri aliter sentiant. Nam constat Dominũ Iesum, non priùs suam instituisse Cœnam, quàm legalem de Paschate absoluisset. Iohannes aũt c. 13. ait, Iudã, posteaquam à Domino Iesu offulam intinctã (in catino vbi agnus assus erat) accepisset: εὐθέως STATIM exiuisse. Si statim exiuit, nondũ absolutâ legali Cœnâ: quomodo interfuit Cœnæ Dominicæ, quæ illam consecuta est?

Deinde, etiam si darẽ, Christum dedisse Iudæ de pane & vino nouę Cœnæ; non inde tamen sequeretur, huiuscemodi scelerosos, & palã pertinaces in suis scelerib. homines, ad Cœnã Domini nobis esse admittendos. Peccatũ. n. Iudæ, ipsi dũtaxat Soli Christo, perspectũ erat, vtpote cordiũ scrutatori. Nos quos huiuscemodi homines arcendos non esse, docemus. At quorum peccata sunt omnibus nota; & quorum etiam pertinacia nemini est ignota, hos ex verbo DEI, cum

Digitized by Google

tota vetustate, & doctissimus quibusq; nostri seculi contendimus, ad Cœnam Domini minimè esse admittendos.

Postremò, si licet ab exemplo Domini nostri, qui non homo tantùm vt nos sumus; sed verus erat & est Deus, argumentari, ideo admittendos esse ad Cœnam Domini sceleratos quosq;, quia etiam Dominus admisit Iudam; sic etiam licebit concludere, ideo etiam improbos & perfidos, & auaros ad Ministerium admitti posse, quia Christus ipsum Iudam reprobum, filium Diaboli, perfidum auarum, & quem præuiderat futurũ proditorem, ad Apostolatũ elegit, vocauit, assumsit. Summa. Non est benè factum, quòd palam facinorosi & impœnitentes, contumacesque in Ecclesiam, accedere permittuntur ad Cœnam Domini.

Primò, quia Deo displicet, & contra eius fit voluntatem, Ies. 1. 1. Cor. 11. item 10. Secundò, quia cõtaminant, seu profanãt Sacramẽta, Hag. 2. Tertiò, quia Ecclesiæ adfert damnum, & infamię notam inurit. Damnum, quia multi, dum vident admitti etiam scelerosos, & palam impœnitẽtes, nõ metuunt etiam ipsi peccare, & in peccatis perseuerare. Contrà iubet Apostolus 1. Cor. 5. incestum separari ab Ecclesia, ne modicum fermentum totam massam corrumpat. & 1. Timoth. 5. Seniores publicè peccantes, acerrimè omnium argui, vt cæteri quoq;, inquit, timorem habeant.

Infamiam verò, quia inter Gentes & idololatras, malè audit hac de caussa, & blasphematur nomen Dei nostri: quasi verò ipse Deus & ipsa Ecclesia, pro suis agnoscat publicos scortatores, blasphe-

blasphemos, ganeones, &c. Huc illud 1. Cor. 5. *Auditur talis fornicatio inter vos, qualis nec inter Gentes.* Huiusce scandali euitãdi caussa iussit Apostolus incestum tolli è medio Ecclesiæ per excõmunicationem. Quartò, quia est illi, qui ad Cœnam accedit, perniciosum & animæ & corpori. Animæ, quia hoc pacto fit securior, & securè peccat, cùm non metuat excommunicationem. Contrà vult Paulus hosce excommunicari, vt discant nõ blasphemare. Item, vt spiritus saluus fiat. Item, Christus ostendit finem excommunicationis esse salutem fratris. 1. Cor. 5.

Corpori etiam, quia multis solet Deus afficere calamitatibus eos, qui indignè sumunt Cœnam Domini. 1. Cor. 11.

Hæc omnia è scripturis, multò plura alia addituri, si hæc non fuerint satis.

Hanc eandem fuisse totius vetustatis doctrinã, etsi nemo est qui neget, vsque adeo perspecta est veritas: tamen liceat vnum aut alterum adferre testimonium. *De Patribus.*

Iustinus Martyr, qui floruit in Ecclesia post Iesum Christum, anno circiter 150. ac proinde cui benè perspecta erat Apostolica doctrina & consuetudo, sic in Apologia, quam habuit pro Christianis ad Antoninum Imperatorem, de moribus Ecclesiæ Christianæ, scribit etiã de hac re, in hæc verba: *Hoc autem alimentum* (de Cœna loquitur) *apud nos vocatur Eucharistia: ad quod nemo admittitur, nisi qui credit veram esse nostram doctrinam, ablutus regenerationis lauacro in remissionem peccatorũ, & sic viuens vt Christus docuit.* *pag. 179. edit. Froben.*

Ecce Illustrissime Princeps, quæ fuerit Apo-

stolicæ in Ecclesiis, circa hanc Cœnæ Dominicæ participationem consuetudo.

Cyprianus sermone de lapsis, quinto, pag. 221. in eos inuehitur, qui temerè Cœnã Domini præbent lapsis, qui nondum resipiscentiæ significationem dederunt Ecclesiæ. Item Epistolarum lib. 4. epist. 2. docet nõ facilè Cœnam cuiq; esse communicandam.

Sed ne sim nimis prolixus, vnum audiamus Chrysostomum T. 2. in comm. in Matth. hom. 83. colum. 670. D. summa. Primò monet symmystas, ne Eucharistiam præbeant indignis, grauissimis allatis rationibus. Postea concludit in hæc verba:
» *Si Dux igitur quispiam, si consul ipse, si qui diademate*
» *ornatur, indignè adeat; cohibe, ac coherce, maiorem tu*
» *illo habes potestatem.* Mox subdit simile egregium:
» *Si limpidissimus aquæ fons, vt intactum gregi seruares,*
» *tibi commissus esset, cùm petulcos sues ac sordidissimos*
» *venire aspiceres, non patereris in fluenta illos insilere, nec*
» *fontem ab iis perturbari: Nunc verò cùm non aquæ, sed*
» *sanguinis ac spiritus sacratissimus fons commissus tibi*
» *sit, si peccatis inquinatissimos videbis accedere homines,*
» *non indignaberis, neq; contristaberis? Et quam veniam*
» *huius contemtus consequeris?*

Secundò dubitationem proponit.
» *Sed vnde* (inquies) *Ego illum atq; illum, qualis sit,*
» *cognoscere possum?* Ad hanc respondet: *Non de igno-*
» *tis, sed de notis ego hæc disputo.* Et statim subdit: *Mul-*
» *tò peius esse, si peccatorum sordibus pollutus, ad mensam*
» *Domini accedat, quàm si Dæmoniacus. Nihil enim*
» *esse peius, quàm Christum conculcare, & sanguinem*
» *Testamenti dicere communem, & spiritus gratiã con-*
» *temnere.*

Postea

Digitized by Google

Postea cōcludit adhortationem in hæc verba:

Omnes igitur simpliciter peccamus, quos indignè accedere videmus. Nullus communicet, nisi ex discipulis sit: nullus impuro animo sicut Iudas, panem assumat, ne similia patiatur.

Et paulò post dicit, *illos qui panem præbent indignis, gladium acutum* (quo scilicet se iugulent, quia iudicium sibi edunt) *pro pane præbere.*

Tertiò de se sic protestatur:

Et ego non permittam ista fieri: Animam priùs tradam meam, quàm Dominicum alicui corpus indignè: sanguinemq́ meum effundi potius patiar, quàm sacratissimum illum sanguinem, præterquam digno concedam. Hæc ille.

Similia reperiuntur & apud alios Patres. Hinc fiebat, vt illis temporibus Diaconi deambulantes per templum, diligenter obseruarent, ne quis indignus ad mensam Domini accederet, vt idem Chrysostomus testatur.

Ita apparet, quæ fuerit doctrina veteris Ecclesiæ de officio Ministrorum erga illos, qui indignè accedunt ad mensam Domini, sordibus polluti, omnes esse eiiciendos: ac ne Regibus quidē ipsis parcendum esse.

Quare qui flagellant D. Ambrosiū, quia Theodosium expulit; flagellent etiam Chrysostomū, & reliquos Patres omnes, imò etiam plerosq; omnes nostri temporis Doctores, *Lutherum*, *Bucerum*, & reliquos.

Hæc habui, quæ dicerem ad quæstiones tres de disciplina, mihi à T. C. propositas; plura dicturus & scripturus, si T. C. hoc postulauerit, &c.

Digitized by Google

H. Zanchii ad Ioh. Hasleri Theses ex Metaphysicis de DEO, RESPONSIO.

S. Quòd tardiùs, quàm fortè cupiebas, Haslere doctissime, & quàm ego voluissem, respōdeā literis tuis: in caussa fuit, quòd Theses seu Aphorismos tuos, postquam percurrissem, dedi Vrsino nostro legendos, vt ipsius de istis audirem iudicium. Sed is, aliis vt nosti grauissimis negotiis distractus, neq; perlegit (vt ait) neq; ex consequenti vllum facere de illis iudicium potuit. Tardiùs igitur, cùm receperim Theses tuas, citiùs scribere non potui. Dicam autem liberè, quia petis, sentētiam meam. Mihi etiam displicuit vox illa, *ad moderandam religionem.* Quasi verò ex Philosophia Aristotelis petenda sit forma religionis, eiusque moderatio, & nō è S. literis satis habeamus ad religionem. Iniuria certè fit hac voce, verbo Dei, & illi præfertur Aristoteles. Ad confirmandam quidem vti possumus Philosophia, vt & Apostolus nonnunquam Ethnicorum dictis, ad confirmandum Gētibus quod didicerat è Mose ac Prophetis, vsus est: & Iustinus, Clemens, aliiq; Patres idē facere soliti sunt; sed ad moderandam solæ valēt, & sufficiunt S. literæ.

Consideraui porrò, quos notasti aphorismos, cum suis appendicibus, ac video non iniuriâ quędam reprehendi, quædam tamen etiam sine impietate ferri posse. In Deo nullam esse passiuā potentiam, certum est ex ipsa etiam Philosophia, cùm Deus purissimus sit actus. Verùm, quomodo cum hoc congruit, Deum posse malè facere, cùm

cùm malè facere impotentiæ potiùs sit, quàm potentiæ? neq; summo bono, vlla ratione id conuenit: sed quicquid agit, aut agere potest Deus, totũ illud bonum sit oportet, licèt ex accidenti in nobis fiat malum.

Cæterùm, quòd facis Aristotelem nouisse doctrinam de salute æterna, per gratiam, & non ex meritis nostris: Nouisse etiam Mediatorem, per quem, & in cuius gratiam omnia facta sint & fiant; neq; non habuisse perspectam vnicã essentiã in tribus ὑφισταμένοις verisq; personis subsistentem; videntur mihi (vt liberè dicam) nimis coacta. Tu quidem acumen ingenii ostendis; sed ea tribuis Aristoteli, quæ meo quidem iudicio nunquam ei venerunt in mentem, tantùm abest, vt ea potuerit cognoscere. Animalis enim homo non percipit, quæ sunt Dei, nec potest percipere. Quorsum enim alioqui reuelationes factæ Prophetis & Apostolis per Spiritum S. Quorsum Filius Dei dicitur reuelasse, quæ nemo hominum nouerat, si lumine naturali percipi ista potuerunt? nisi fortè contendas, etiam Aristoteli fuisse hæc à Spiritu S. afflata. Apostolus Gentes, antequam conuertuntur ad Christum, pronunciat esse sine Deo, & ignorare Deum; quomodo igitur dicere possum⁹, verum Deum, qui est Pater, Filius, & Spiritus S. & qui in his tribus personis sese ex spirituali gratia patefecit Prophetis, & clariùs etiam Apostolis, non ignotum fuisse Aristoteli? Verum est quod docuit, in Deo propter summam simplicitatem illius essentiæ, τὸ νοοῦν, καὶ τὴν νόησιν, καὶ τὸ νοῦν, vnum & idem esse, nempe οὐσία cùm tamen ratione quadam, quia sunt πρός τι, inter se differant: neque hoc

tanquam ſimili nō incommodo dedignarer vti, ad confirmandam vnitatem eſſentiæ in tribus diſtinctis perſonis; ſed inde velle colligere, tales tres perſonas, quas ſcriptura tradit, & nos ex illa credimus & confitemur, vnica conſtare οὐσίᾳ, nimis, vt diximus, violētum eſt: ita vt neq; probare poſſim eos, licèt magnos viros, qui ex operatione intellectus & voluntatis explicare conantur, quomodo Pater genuerit Filiū, & ab vtroq; procedat Spiritus S. Spiritus Sanctus reuelauit rem ipſam, modum ſuppreſſit. Summæ igitur audaciæ eſt, modum, quem Spiritus S. latere nos voluit, exprimere velle: vt taceam permulta abſurda, quæ ex illa doctrina, quâ affirmant, Patrem ſe ipſum intelligendo, genuiſſe Filium, & vtrumque, ſe inuicem amando, produxiſſe Spiritum Sanctum, cōſequuntur. Altius eſt, & ſublimiùs, mihi crede, Haſlere, quàm vt humana mente comprehendi, aut etiam mediocriter intelligi queat myſterium hoc. Meum itaq; conſilium eſt, vt de Deo, rebuſque diuinis nihil audeamus affirmare, niſi quatenus reuelatum nobis fuit in S. literis, per Prophetas & Apoſtolos: ab ipſis neq; ad dexteram, neq; ad ſiniſtram, vel latum digitum declinantes. Simplici fide in verbum Dei, & pura è S. literis iuxta perpetuum Eccleſiæ conſenſum conceptâ confeſſione opus eſt. Ad reliqua quod attinet, probo tua ſtudia, tibiq; gratulor progreſſus, quos te in Ariſtotele feciſſe perſpicio. Vtiliſſima eſt tanti Philoſophi lectio, ſed in ſuo genere. Huius certè auxilio, non eſt mons ſanctus conſcendendus; ſed ſolo Sacr. literarum vehiculo, gratiaque Spiritus S.

Habes,

Habes, mi Haslere, quid de tuis Thesibus, quãtam potui intra summam breuitatem temporis concipere, sentiam: diligentiùs si plus habuissem otii, omnia examinaturus & respõsurus. Salutaui, quos iussisti salutari, & tibi gratulantur, omniaque felicia precantur. Ego verò gratias ago pro tua in me fiducia, testimonio certè amoris nõ obscuro. Vicissim igitur tibi persuadeas velim, te à me non solùm amari, verùm etiam magnifieri. Vale, & commendatum habeas nostrum Baronem charissimum, cui & D. Benedicto, Lassitioq; nostro si adsit, salutem meo dices nomine. Heidelberg. 28 Iunii. Anno 75.

T. ZANCHIVS.

H. Zanchii ad quæstionem: Num spurii in Ecclesia baptizari possint & debeant?

RESPONSIO.

ILlustrissime & Clementissime Princeps. Scriptum Ministrorum Ecclesiæ huius, fratrũ nostrorum, de baptismo cuiusdam infantis ex adulterio vel scortatione nati, iussu Celsitudinis tuæ ad nos nuper missum, legimus, & quâ potuimus, vti debuimus, diligentiâ expendimus.

Vt autẽ nostrã de eo senten[tiã] pleniùs atq; planiùs exponamus, in tres partes ipsũ distinguem⁹.

Prima cõtinet narrationẽ facti, quod toti quęstioni occasionem præbuisse videtur. Et ad hanc sanè partem quod attinet, non videmus, quid rectiùs cõmodiusq; respõderi possit, quàm quod à Ministris est responsum. Est.n. ipsorum iudicium atque consilium non modò rectum & expeditũ,

ſed etiam Eccleſiarum benè conſtitutarũ omniũ temporum decretis & exemplis cõfirmatum, vti Chriſtianæ quoq; doctrinæ conſentaneum, & ad pacem cum pietate, & εὐταξίαν in Eccleſiis colendam retinendamq; apprimè vtile atq; neceſſariũ. Neq; dubitamus, quin ſi illud hoc tempore ſequi & amplecti placeat Celſitud. tuæ, plurimum valiturum ſit ad ſtabiliendam diſciplinam in Eccleſiis Celſitud. tuę, & ad iſtam tantam, (quanta fortaſſe hactenus non fuit audita) ſcelerum colluuiẽ ac licentiam cohibendam.

Pars ſcripti altera continet generalem de infantibus ex adulterio vel ſcortatione ſuſceptis quæſtionem, quæ paulò plus difficultatis habere videtur: eamq; ob cauſſam quædam iis, quæ Miniſtri piè & doctè reſponderunt, addenda eſſe cẽſuimus, non tam confirmationis, quàm explicationis cauſſa.

Quia verò Celſitudo tua, nil à nobis præterea quærit, quam vt quid de reſponſo Dominorum Miniſtrorum ad propoſitas quæſtiones ſentiamꝰ, liberè dicamus: idcirco ſuperſedemus aliis nonnullis quæſtionibus, quæ fortè cum hac præſenti coniunctæ eſſe videntur.

Quæſtio Miniſtris Heidelbergenſib. propoſita.

Quæſtio igitur propoſita fratribus noſtris obſeruandis fuit: *An Miniſtri ſpurios in hoc viſibili cœtu Eccleſiæ, ex ſcortatione, vel adulterio natos, ſine præeunte reconciliatione parentum, minimùm alterius, cum Eccleſia offenſa, baptizare ex verbo Dei teneantur.*

Reſponſio illorum.

Reſpondent Miniſtri, ſe non teneri.

Principiò, dum negant ſe teneri, non ſimpliciter & abſolutè id nobis videntur negare, quantũ

ex

ex tota ipsorum responsione colligere possumus; sed ex conditione, nempe, nisi legitimè, & ex lege Domini offerantur baptizandi. Hoc autem verissimum est: quia quicquid à Domino iubemur facere, id semper legitimè vt faciamus, oportet: alioqui quicquid agimus, peccatum est, quia non ex fide, nec ex Dei verbo fit.

Quis igitur puerum baptizet, si à parentibus impœnitentibus, & in Ecclesiam contumacibus offeratur baptizandus? Oportet enim eos, qui baptizandum offerunt aliquem, vera esse Ecclesiæ membra, & sanctè polliceri, se curaturos, vt talis infans in doctrina Christi instituatur, & vt vitam Christiano homine dignã traducat. Quomodo verò aut pro veris Ecclesię membris haberi, aut, quod diximus, promittere possunt tales homines, qui Ecclesiam non audiunt? aut si promittunt, quomodo fides potest illis adhiberi, cùm ipsi resipiscentiam à suis peccatis polliceri nolint?

Tales porrò rationes suæ negationis subdunt Ministri, vt luculenter appareat, eos concludere voluisse, etiamsi possint baptizari spurii, per viros fideles præsentati, non expedire tamen, vt id fiat ante parentum resipiscentiam, & cum Ecclesia reconciliationem. Quare exspectandum esse, dũ parentes verę resipiscentiæ signa edant. Quàm verò vtilis sit hęc dilatio, abundè explicant: & totum hoc probamus. Iubet enim Apostolus, vt quæcunq; sunt honesta, quæcunq; vtilia, ad gloriam scilicet Dei, & ad Electorum salutem promouendam pertinentia, ea faciamus. Certum verò est, nullo teneri pręcepto Pastores, vt potiùs

vno, quàm alio tempore baptizent, ſicut in lege, octauo die mandebatur circumciſio. Regnum enim Dei non venit cum obſeruatione talis ſcilicet temporis & ſexus, ſimiliumq; circumſtantiarum, quales in lege Dei leguntur. Neq; Baptiſmi dilationem, aut etiam priuationem poſſe fraudi eſſe infantibus, piè & ſcitè docent. Sed propterea non eunt inficias, quin fraudis ſit ipſi Miniſtro, ſi cùm poteſt legitimè baptizare, id vel ex negligẽtia, vel ex contemtu non faciat. Probamus igitur Dominorum Miniſtrorum reſpõſionem, eo quo nos intelligimus, & quo intelligi ab ipſis non dubitamus, modo intellectã. Etſi enim ſpuriis ſimpliciter denegari Baptiſmus non poſſit; non eſſe tamen baptizandos, ſi à parentibus impœnitentibus præſententur. Neq; etiam id honeſtum aut vtile eſſe in Eccleſia. Ac licèt per alios pios viros tales ſpurii offerantur baptizandi, præſtare tamẽ, vt differatur Baptiſmus, dum parentes reſipiſcãt, quàm vt ſtatim baptizentur: modò tandem id fiat, antequam infantes moriantur, non propter illorum, ſed propter Paſtorum ſalutem, ne ſcilicet præceptum de obſignandis & conſecrandis Deo infantibus, contemſiſſe videantur.

Hæc noſtra eſt ſententia de reſponſione fratrũ in Chriſto obſeruandorum, & reuerẽdorum Miniſtrorum, ad propoſitam ſibi quæſtionem.

Tertia demum ſcripti pars, habet breues quidem, ſed eruditas atque pias ſolutiones aliquot quæſtionum, & adeo plenas atque perſpicuas, vt pleniore vel luce, vel confirmatione ipſas egere, minimè exiſtimemus.

Non eſt igitur, cur pluribus verbis, T. Celſitud.

ſimus

simus molesti. Dominus eam suo seruet & regat spiritu, cum Illustriss. Principe nostra, Illustrissimisque liberis. Citiùs autem respõdissemus, nisi & negotia vniuersitatis, quæ moram ferre nõ poterãt, & valetudo D. Zanchii nos remorata fuisset. Tarditatem igitur nostram, Tua nobis Celsitudo condonabit. Heidelbergæ 26. Decembr. 1571.

Tuæ Celsitud.
subiectissimi
H. Zanchius Decanus,
Boquinus,
Immanuel.

H. Zanchii ad quæstionem, An qui in adolescentia flagitium aliquod enorme admisit, & postea resipuit, ad Ministerium verbi sit admittendus, RESPONSIO.

SCipio Calandrinus frater honorãdus, hãc nobis proposuit quæstionẽ, atque vt de ea, nostrã diceremus sententiã rogauit. Res ita habet: Adolescẽs quidã annorũ circiter viginti, captus amore cuiusdã ancillæ, ita cũ ea rẽ habuit, vt ex ea etiã filiam susceperit, atq; hoc illi contigit, quũ recens adhuc ex Papatu, in Germaniã venit: reprehensus de scelere, & admonitus sui officii ex lege Domini; nempè, illam aut ducendam esse in vxorẽ, aut pro eius conditione dotandã, quo posset honestè nubere, in eã inclinabat partem, vt illã duceret in matrimoniũ: verùm quia sui nõ erat iuris, sed sub patria potestate, & parẽtẽ nunquã assensurũ fuisse, extra controuersiam erat, curauit ei tantam

pecuniæ ſummam dari, quanta ſatis eſſe ancillæ, iudicabatur, & quanta ſumma ipſa quoq; puella, fuit contenta: qua de re cautum fuit publico ſcripto per notariũ. Ancilla igitur acceptâ pecuniâ, non ita multò pòſt alteri nupſit: & ſe benè geſſit. Adoleſcens, primò quidem receptam ad ſe filiolam, curauit honeſtè & Chriſtianè educari, quã, tandem etiam adoleſcentis parens, in ſuam recepit familiam. Deinde, per annos aliquot ita vixit honeſtè, & Chriſtianè ſe geſſit, tum apud ſuos, tũ apud exteros; vt ne in ſuſpitionem quidem venerit, apud quempiam, vel ſimilis, vel alterius generis notorii, vt vocant, criminis: Imò teſtimonium ſuæ non ſolum pietatis, verùm etiam honeſtatis, vitæque Chriſtianæ, accepit à ſuis ampliſſimum. Tanta verò fuit, & tam conſtans apud Eccleſias, de hominis Chriſtiani, tum doctrina, tũ vita concepta opinio, vt ad extremum, annis ſcilicet poſt admiſſum illud facinus, aliquot electꝰ fuerit verbi miniſter, & paſtor certæ Eccleſiæ: Cæterum antequam ipſe in electionem cõſenſiſſet, pro eo, quo donatus eſt Dei timore, ſubdubitare cœpit: Num ſibi liceret talem, tantãq; ſuſcipere prouinciam, ad quam non niſi ἀνεπιλήπτους καὶ ἀνεγκλήτους admitti debere docet Apoſtolus, quum ipſe tale admiſerit facinus, propter quod ſe omninò infamẽ in Eccleſia Dei iudicaret. Hinc igitur Scipio, quęſtionem nobis hanc explicãdã propoſuit: *Vtrum, & Eccleſia potuerit hunc hominem, cuius facinus aut audiuit, aut potuit audire, bona conſcientia, in miniſtrũ eligere: & homo electus, in electionem conſentiendo, Epiſcopale munus ſuſcipere, nec ne.*

Nos, ſpectatis vna ex parte omnibꝰ narratæ hi-

ſtorię

ſtoriæ circumſtantiis;& ex altera parte, perpenſo Apoſtoli loco, iudicamus omninò, facinus illud tametſi per ſe graue eſt, nō poſſe tamen viro huic, tali eſſe fraudi, vt aut eligi ab Eccleſia in paſtorē non potuerit: aut electus, miniſterium ipſum cū fructu Eccleſiæ,& cum gloria Dei obire non poſſit: aut etiam à quopiam, tāquam ἐπίληπτος καὶ ἔγκλητος reiici debeat. Apoſtolus enim non ait illos tātum eligendos eſſe Epiſcopos, qui ſemper fuerint ἀνέγκλητοι καὶ ἀνεπίληπτοι: ſed qui ſint, vtpote vnius vxoris viri (ſicut explicat per partes) vigilantes, ſobrii, &c. Qualis fuerit Auguſtinus in ſua adoleſcentia, qui etiam ex fornicatione ſuſcepit filium, quem ADEODATVM vocari iuſſit, non puduit ipſum, editis in lucē ſcriptis palàm confiteri: quotus quiſque tamen eſt, qui eum Epiſcopatu indignum fuiſſe dixerit: ſubſequuta certè vera adoleſcentis reſipiſcentia, & per tot annos continuata vita Chriſtiana, ſatis abundè docet, an Deo probetur nec ne probetur. Quod ſi Chriſto probatur, cur Eccleſiæ Chriſti improbetur? Quum igitur Apoſtoli ſumma ſit, eos tantùm ad officium Epiſcopale, eligendos eſſe, qui ſint honeſtæ, & integræ famę, nulliq; notabili vitio, quod autoritatem illis deroget, obnoxii: Quumq; talis eſſe prędicetur iuuenis iſte, non videmus, cur facinus illud, in quod per infirmitatē, multis iam antè annis, lapſus eſt: & poſt quod admiſſum, ſeſe iuxta legem Domini, geſſit: & quod deniq; vera & cōſtans reſipiſcentia ſubſequuta eſt: meritò debeat, aut poſſit in infamiā illi verti, fraudi eſſe, authoritatē derogare, Eccleſias idoneo paſtore defraudare. Ac proindè neq; Eccleſia malè egit, quòd

eum in pastorem elegerit: si, quæ ad nos sunt relata, vera sint omnia; neq; ipse, vereri debet, vt possit bona conscientia ministerium suscipere. Hæc sunt, quæ ad propositam quæstionem habuimus dicere ex verbo Dei. Ac quia rogauit, vt hanc sententiam nostram scripto consignatam, sibi daremus: non potuimus in re honesta non ei morem gerere; & nostræ etiam facultatis Theologicæ, sigillo scriptum nostrum obsignare. Datum Heidelberg. 18. Septemb. 1569.

H. Zanchius suo & Collegarum nomine.

Caspari Corylici Arfeldensis Ecclesiæ in comitatu Witgensteinensi pastoris quæstio: An sagæ & maleficæ, sint cremādæ, *proposita Zanchio.*

S. Cùm anni effluxerint 18. ex quo in Schola Argentinensi discipulus te audirem, Clarissime D. Doctor, vix aut non, post tantum temporis interuallū, me à te agnosci, facilè colligere potui. At quia quam sæpius optaui occasionem, nūc vltrò sese mihi offert, facere non potui, quin occasionem nactus, vt tunc viua voce docentē audirem, ita nunc discendi studio, per literas interrogem. Siquidem hac ratione fieri posse puto, vt pristinam tuam beneuolentiam mihi reconciliē, & ad respondendum atq; docendum paratum te habeam.

Quæstio verò, ad quam mihi respōderi cupio, talis est: *An lex Mosis de Maleficis lata, ad Remp. nostram pertineat, & Magistratum ad sumendum de sagis atq; Maleficis supplicium cōstringat: an verò alia ratio*

An sagæ & Maleficæ sint cremandæ.

ratio tunc cùm fuerit(vt quosdam putare credo)*in agro Dominico,propter inquisitionis difficultatem, lolium non sit eradicandum, quòd periculu sit, ne & triticum euellatur.*

Quod illud hoc præsertim tempore quæro, facit vicini nobis Magistratus in cremando studiū. Episcopatus enim Coloniensis Magistratus cum aliis circumiacentibus, quam plurimas ad ignem ablegat,& quas ex indiciis torturâ à sontibus expressis quotidie annumerat, cremare non desinit. Vnde fit,vt nostri homines,quæstionem hāc vertant, & in ore habeant, dubitantes, an rectè faciat noster Magistratus,qui non nisi certissimis & indubitatis indiciis existentibus, ad sumēdum supplicium procedit,cùm tamē fœdus sit occultum,& non nisi confœderatis notum,atq; mussitatio non manifesta. Quid de tota hac quæstione sit sentiendum,nō dubitabo, quin per literas me discipulum sis docturus.

Excellentia tua, vt quàm felicissimè valeat, opto, & me in discipulorum albo retineat, peto. Datæ Arfelden. 4. Id. Octob. 74.

H. Zanchii ad quæstionem propositam à Casparo Corylico, Responsio.

LIteræ tuæ,frater obseruande,quas heri ad me misit Generosus & verè nobilis, virtuteq; & pietate insignis Comes, Curiæ nostri Illustrissimi Principis Magister,gratiss. mihi fuerūt, tum propter recordationē illorum tēporum, quibus fuimus Argentinę,tū propter beneuolentiā,quā me adhuc prosequeris. Ego verò,licèt faciei tuæ non possim meminisse propter tam longum tēporis

interuallum, quo te non vidi, te tamen amo & obſeruo non tam propter memoriam cum charitate coniunctam, quam retines mei, quàm propter ſingularem pietatem ac probitatem, quam & qui dedit literas, Magnificus Comes prædicat tuam, & literæ ipſæ non obſcurè demonſtrant. Gratulor itaq; & Eccleſiæ tuæ, cui talem dederit Dominus paſtorem: & tibi, quòd idem Dominus ad ſuæ Eccleſiæ gubernationem elegerit, idoneumq; miniſtrum effecerit; & meam etiam operá, quibuſcunque in rebus potero, tibi & Eccleſiæ prodeſſe, ex animo offero.

Nunc ad quæſtionem. Manifeſtum eſt, & extra omnem cõtrouerſiam apud omnes verè pios, & S. literarum non imperitos, præcepta illa, propter quorum tranſgreſſionem, punitæ fuerunt Gentes etiam ipſæ, ad legem Moralem, quæ & *Naturæ lex* dicitur, pertinuiſſe ac pertinere; ac proinde his omnes teneri populos, nõ ſolùm verò Iudæos.

Vbi verò Dominus præceptum de tollendis ſagis & maleficis tradit: nõ ſolùm talia maleficia vocat abominationes לרעברג quæ vox non niſi de grauiſſimis ſceleribus vſurpari ſolet: verùm etiam diſertè ait, propter has abominationes, eiiciendas fuiſſe Gentes è terra Chanaan. Deinde ratio, cur meritò populus Iſraëliticus puniendus eſſet, ſi tales abominationes ſequeretur, quas Gentes ſequebantur, non ſolùm ea adfertur, quòd oderit has artes Dominus; verùm etiam quia habebant, & habituri erant Prophetas, quos deberent audire; quantò grauiùs igitur puniendi ſunt noſtri, qui habent Prophetam illum Prophetarum

omnium

omnium principé, olim promissum, Iesum Christum?

Si item blasphemi in Deum, & apostatæ à recepta religione, capitaliter semper fuerunt puniti, tam apud Gentiles, ex lege naturæ, quàm apud Iudæos ex lege Dei; cur non sagæ atq; maleficæ istæ, quæ maleficia sua non exercent sine blasphemia in Deum, & nisi renuncient fœderi Christiano, in quod receptæ fuerant, & per Baptismum obsignatæ? Errabant quidem Gentiles in religione; interim rectè norant, & iustè statuebant, tanquam ex lege naturæ, dignas esse capitali supplicio, qui à Deo, & ab eius religione deficerent.

Itaq; rectè etiam pii Imperatores, capitaliter plectendum esse iudicarunt atque sanxerunt huiuscemodi hominũ genus, *C. de Maleficis & Mathematicis.*

Quare ad pœnam quod attinet, dubium non est, quin ex lege naturæ, quæ omnibus Gentibus communis est, capitaliter animaduertendum sit, in istud abominandorum & Diabolo consecratorum hominum genus: verùm species supplicii, libera est magistratibus liberis, cùm Iudæis speciales fuerint à Deo constitutæ, quas præterire non poterant.

Quod de non tollendo lolio, ex Aduersariorũ sententia scribis, ne simul eradicetur & triticum, nihil ad rem facit. Sic enim nullum homicidam, nullumq; sontem tollere è vita licebit Magistratui: nec minus contra hoc Domini dictum peccarent Iudæi, quàm Gentiles, cùm per Magistratũ morti adiudicantur facinorosi homines. Quis fuerit Christi sensus in illa parabola, ex ipsius ex-

plicatione liquidò apparet; neq; vltra Christi propositum extendenda est parabola.

Laudo interim prudentiam & æquitatem vestri magistratus, qui non temerè de huiuscemodi hominib. quippiam statuit, nisi posteaquam fuit optimè instructus certusque de tota re effectus. Nã sic noster Dominus passim mandat in sua lege: *Inquires* (inquit) *& inuestigabis, & interrogabis diligenter: Et si quidem veritas sit, & rumor verus, quod facta sit abominatio ista in medio tui, percutiendo, percuties*, &c.

Deut. 17. 4.

At fœdus occultum est, & non nisi confœderatis notum. Dũ occultum est, nihil in eos statui potest: Magistratus .n. non nisi de manifestis & certis iudicare potest. Ideo vult Dominus priùs inquiri, inuestigari, interrogari diligenter; ac vbi certò compertum fuerit, rem ita se habere, tum demum sontem esse percutiendum. Et certè charitas etiam id postulat, nempe ne in iudicandis plectendisque accusatis, simus præcipites. Appello hîc omnium hominũm conscientias, si de ipsis faciendum sit iudicium. Quod ergo in te fieri nõ vis, cur in alium facis? Neque Geneuæ, vbi in talia monstra seueriter animaduertitur, aliter fit. Itaque vt prudentiam vestri Magistratus summopere probo; sic probari non potest præcipitantia eorũ, de quibus scribis. Sentẽtiam habes meam, quam & cum S. literis & cum legibus piorum Imperatorum, & cum bonarum Ecclesiarum consuetudine consentaneam esse scio, eoque verissimam esse non dubito. Vale frater obseruande. Heidelb. 22. Octob. 74.

T. H. ZANCHIVS.

H. Zanchius de eadem quæstione D. THOMÆ ERASTO.

CLarissimus D. Doctor. Simul ac me per schedam monuisti statim legi; deinde altero die relegi diligentiùs.

Ad rem quod attinet; aut qui hæc improbant, non tam impii sunt, quàm imperiti; aut ego cæcus sum, qui nõ possim, quæ illi, videre. Tale strigarum exercitium, quale describis, si capitale nõ est, non intelligo mandatũ Dei, de non ferendis iis, qui non solùm curiosè ea scire student, quæ Deus occulta esse voluit: Verùm etiam id illicitis, ac superstitiosis rationibus assequi conantur aut astra obseruando, & omnes rerum euentus illis subiiciendo; aut auium volatus garritusq; diligenter & superstitiosè notando; aut mortuos euocãdo, seu Pythonem consulendo; aut Diabolis se vouendo, & fœdera cum ipsis feriendo: aut denique alia quauis superstitiosa ratione res occultas inuestigando: quæ omnia cum præcepto Dei, de non habendis Diis alienis coram se, apertè pugnant.

Certè cùm Dominus illos nõ ferẽdos esse docet, qui colligunt conuentũ seu cœtũ; de illis propriè loqui videtur, qui fascinati à Diabolo, postquam abusi sunt certis præstigiis, sibi videntur ad nescio quos cœtus elegantium iuuenum & puellarum rapi, & cum eis epulari ac saltare, & alia voluptaria obscænaque cum illis admittere. Hoc enim est *Tober*. Quanquam Augustinus, Beda, Thomas Aquinas affirmant, reipsa etiam

Dæmones incubos, cum talibus mulieribus, d quibus tu ſcribis, coire ſolitos eſſe. Si autē id ho minum genus tollendum nō ſit è medio, cur to litur adulter? Ego itaq; non video, quomodo tu iſta de talibus ſtrigis, quales tu deſcribis, ſentēti improbari poſſit, quin ſimul damnetur lex De Certum enim eſt, ſub illis aliquot ſpeciebus, qua enumerat Moſes, reliquas etiam omnes illis ſim les, h.e. ſuperſtitioſas & Diabolicas cōtineri, pro hiberi, damnari capitis. Sic viri etiam alii doctiſ ſimi ſentiunt. Vale.

H. Zanchius D. Giphanio de adoratione carnis Christi.

S. Quo die accepi tuas, eodem complexus ſum amicum & patrem, & qui cum ipſo venerūt egregios adoleſcentes. De adoratione, quo petis, nihil pugnat cum meis dictis. Adoratio, no ſtra eſt actio, nō autem Dei proprietas. Ideo pro poſitio Chemnitii falſa eſt. *Adorabilem eſſe*, bifa riam capitur: aut per ſe, aut propter aliud: per ſe ſignificat eſſe eius naturæ, quę cultu religioſo po ſit & debeat adorari. Hoc modo proprietas eſt e ſentialis diuinæ naturæ. Ea enim ſola adorabil eſt per ſe & adoranda. *Adorabilem autem eſſe pro pter aliud*, ſignificat huius eſſe dignitatis, vt pro pter vnionem perſonalem, quam habeas cū na tura per ſe adorāda, adorari poſſis. Hæc dignita eſſentialis proprietas non eſt, neq; diuinæ, nequ humanæ naturæ: Non diuinæ, quia illa propter ſ adoranda eſt: non humanæ, quia hanc non hab ex ſeſe, & nudè conſiderata adorari non poteſ

Qui

Quid igitur est? donum, quod ei soli ex gratia vnionis hypostaticæ cum natura diuina concessum est.

Quod igitur dixi, *Adorabilem esse, proprietatem esse diuinæ naturæ essentialem*, iuxta priorem sensum dixi. Alter sensus explicat ea, quæ porrò subieci & conclusi: *adorationem* scilicet *quæ soli Deo debetur* (nempe religiosam) *conuenire etiam carni* (nō simpliciter, sed) *propter rem, cui est vnita, & quatenus est vnita, tali scilicet vnione.* Neq; enim adoratio congruit carni, quia caro est, sed quia caro Dei est; qui autem dicit carnem Dei, quid aliud dicit, quàm Deum incarnatum? quàm personam in diuina & in humana natura pariter subsistentem? Talem autem personam, quis neget adorandam? *Et rursus, introducens eum in orbem terrarum, dixit, adorent eum omnes angeli eius.* Heb. 1. Cùm autem sit vna duntaxat persona, in duabus naturis subsistens; vnâ etiā duntaxat & eâdem adoratione adoranda est tota persona & in eâ vtraq; natura: quanquam vna per se, altera propter aliud, id est, non quia caro est, sed quia caro Dei est. Adoratio enim immediatè in ipsam ὑπόστασιν tendit & dirigenda nobis est. *Et adorent eum*, inquit, *omnes angeli eius.* Eadem autē est vtriusq; naturæ hypostasis.

Disputare igitur, *An caro Christi sit adoranda, adoratione, quâ Deus adoratur*; mihi perinde esse videtur, ac si disputemus, *An Christus sit adorand⁹, adoratione, quâ Deus adoratur*: hæc enim caro nullibi est, nisi in illa eadem ὑποστάσει, in qua & natura diuina: quo fit, vt sicut, qui dixit, Deitatem Christi, dicit Christum Deum; sic qui dicit carnē Christi, vel Dei, nil aliud dicat, quàm Deum incarna-

tum, & Christum hominem: annon vero Dei
incarnatus, seu Christus Deus & homo adorar
dus est? Atq; huc pertinet anathematismus Cy
rilli octauus: & quæ Damasc.l.3.c.8.scribit de ac
oranda carne Christi.

Concludere verò, si adoranda est, Ergo essen
tialis proprietas diuinæ naturæ, realiter human
cõmunicatur, ac si vna, Ergo & reliquæ, ac proin
de etiã vbiq; præsentia: nimis imperiti homin
est. Primùm, quia ab eo, quod nos debemus carn
Christi, propter vnionem cum eius deitate hypo
staticam, ad id, quod est in Deo λόγῳ essentiale
non valet consequentia. Debemus carnem Chri
sti, quia hypostaticâ vnione cum Deitate eiu
coniuncta est, adorare, amare, colere: Ergon
caro Christi æterna, immensa, inuisibilis, incir
cumscripta est? Deinde, quia, quam dicimus e
sentialem esse proprietatem Dei, ea non com
municatur carni: Non enim est adorabilis per se
sed propter aliud, scilicet propter personam diui
nam, in cuius vnitatem assumta est. Tertiò, quia
illæ Dei proprietates quæ ex diametro pugnan
cum proprietatibus naturæ humanæ, eamque e
uertunt, humanæ naturæ realiter attribui nul
lo modo possunt, iuxta regulam ecclesiasticam
quam affert Damascen. lib.3.cap.3. *Fieri non posse
vt vna natura essentialium & contrariarum differen
tiarum sit* δεκτική: *vt esse* κτιστὴν καὶ ἄκτιστον, περιγραπτὴν κα
ἀπερίγραπτον. Quare non valet consequentia, com
municatur adoratio carni Christi; Ergo etiam
vbique præsentia.

H. Zan

H. Zanchius ad Sturmium de eadem quæstione.

S. Clariss. vir, quòd citiùs non respõderim tuis, dabis partim occupationibus meis, partim quòd ignorem, quinam ad te veniant, præsertim cùm iam soliti sint abesse ab vrbe Domini Cõsiliarii; eo verò diligẽtiùs oportet me legere, quòd D. Vrsinu , propter illum librum, nunquam legit.

Buliũ cõmendaui quibuscunq; potui, etiam illis de quibus vos nihil ad me, vt, Piscatori, affino, Oleuiano; Italis.

Te vexari, credo: sed vexatus vexas, & fabri suos tractando malleos, contrahunt pustulas, nec sine dolore discedunt ex officina. Factum benè.

Illud solus, vt tu solus, non intellexi, diuinarẽ tamen mihi visus sum. Sed vt ego fui non penitus solus: neq; tu eris. D. Iesus qui omnia regit, caussam suam defendentib. non potest deesse.

Non potuit (vt iam respondeã ad literas D. Giphanii) satis fieri desiderio vestro, ad tẽpus quod attinet, quo cupiebatis librum edi. Nam literę vestræ cum libro fuerunt traditæ nobis 2. Iulii.

De adoratione carnis Christi, ego acquiesco simpliciter in duob. illis Ephesinæ synodi decretis, & carnẽ Christi adorandam esse & vnâ adoratione illã, & Verbum, esse adorandũ. Ac cùm dicimus, *carnẽ Christi*, vel Dei, personã indicari, in quã propriè dirigitur adoratio. Addo, personam propter se, Deitatẽ etiã propter se; sed carnẽ propter aliud, id est, propter Deitatẽ esse adorãdã, adoratione nimirũ, quæ propria est Deitatis. Hæc.n. non conuenit humanæ naturę, nisi propter vnionem cum diuina. Subtiliùs hac de re disputare, iam mihi non vacat: sed aliàs, Deo volẽte, plura,

Optassem verò ego à Danæo respõderi pot ad Maioré Chemnitii, quàm ad Minoré. Qu enim argumẽtũ ab actione & officio nostro e personã Christi, & vtrãq; ei⁹ partẽ, ad ꝓprieta diuinæ naturæ essentiales? sine iis non est Deus ne illa, fuit ab æterno Deus. Si excipiat: *At ado bilem esse, proprietas est essentialis.* Verum est. Tun gitur opus est generali responsione: Non aliâ tione conuenire humanæ naturæ, in ipsa etiam nione, proprietates diuinæ naturæ, quàm qua iam naturæ inter se habent κοινωνίαν. Adoratio i tur, quæ soli Deo debetur, cõgruit etiam carni vnione, propter rem, cui est vnita, & quatenus ei vnita. Scio quæ hac de re disputentur à Scho sticis in *3. Sentent. dist. 9.* sed simplicitas Petri Lo bardi in ipso contextu, mihi placet.

Dum ita subtiliter disputamus de adoration illum certè non honoramus, sed iniuriâ afficin Itaq; ego illi canoni subscribo: *Quicunq; dixer carnem Christi ἀπροσκύνητον esse, anathema sit.* It *Qui dixerit, non vnâ adoratione adorandum esse, an thema sit.* Quid enim si stans ante Regem disput audebam adorare vestem ac purpuram, quâ i dutus est, quia ea non est Rex ipse? Ita disputa do, non adorabo, nec eum supplex inuocabo. tamen homo ille assumtus, Deus est καθ' ὑπόστα Odi has subtiles disputationes. Loquor de me ingenio ac spiritu: neminem damno.

Dominus Doctor Donellus te valde officio salutat, cui⁹ verba in Epistola ad me hæc sunt: *E iamsi non misisses nuntium, misissemus tamẽ exem plar.* Vale optime Domine, & patrone colendiss me.

Johan

Johannis Wilhelmi Stuckii scrupuli ex Confessione ZANCHII *collecti, & eidem ad explicandum propositi.*

S. D.

ACcepi literas tuas, Domine & Præceptor venerande, quibus scribis, te N. quidē, quos ad te misi, accepisse, sed nullas literas, quod miror, cùm literæ meæ cū N. fuerint cōiunctæ. Etsi verò doleo, literas meas tibi non esse redditas; tamen gaudeo, te N. illos accepisse, quod tenue meum munus grati mei erga te animi testificandi gratiā ad te missum, spero tibi pro tua humanitate non ingratum fuisse.

Gratias tibi præterea ago & habeo ingētes, pro egregio & literario tuo munere, h. e. fidei tuę Cōfessione, cuius lectio, quia pia, erudita, breuis & perspicua est, magnæ mihi cùm vtilitati, tum voluptati fuit. Reliqua exemplaria ad eos, quib⁹ illa dono dedisti, perferenda curaui. Nō possum autem hîc Domine & Præceptor obseruande, scrupulos quosdā silentio præterire, qui Confessionis illius tuæ lectione, animo meo fuerunt iniecti. Quædam. n. ponis, quæ à communi Ecclesiarum nostrarum Confessione videntur esse aliena.

I. Primum est, *quòd Christus sibi quoq; meruerit vitam æternam, cùm non sibi,* (cui iure debetur) *sed nobis illam meruisse credamus.* Videtur hoc pacto culpa aliqua & vitium Christo asscribi.

II. Secundum est, quòd ibidem, *Christū quatenus Mediator & homo est, secundum à Patre locum obtinere, caput totius Ecclesiæ cōstitutum esse affirmas,* &c. Vbi videris statuere, *Christum tātùm quâ homo*

eſt, Mediatorem eſſe, & caput Eccleſiæ, cùm Chriſtu agnoſcamus ſecundum vtramq; naturam Mediatorem eſſe.

III. Tertium eſt, quòd *Turcum eſſe dicis illum Antichriſtum, de quo Paulus 2. Theſſ. 2. cùm locũ i noſtri de Pontifice Romano tanquam vero Antichri interpretentur: & ei certè maximè cõuenire videatu qui iam aliquot ſeculis ſuam in Templo Dei, id eſt, E cleſia, ſedem habuit, dominatum, poteſtatem ſeu tyra nidem potius in ea exeruit, & exerat adhuc quotidie.*

Quartum eſt, quòd ſcribis, *Eccleſiæ Miniſtros ſ Epiſcopos, poſſe ſimul eſſe Principes, & exercere vtrũ munus*: quod ipſum quoq; à Pontificiis quidẽ E piſcopis, non verbis ſolùm, ſed etiam re ipſa at facto comprobatur, à noſtris verò improbatu

Luc. 22. ſecundum illa Chriſti: *Reges Gentium dominant eis, & qui poteſtatem habent ſuper eas, benefici voca*

2. Tim. 2. *tur: vos autem non ſic,* &c. Item illa Pauli: *Qui mi tat, implicatur vitæ negotiis.*

Hæc quoniam à communi Confeſſione noſt videtur abhorrere, planiùs à te velim explicari: d quibus bono animo, amore meo in te incitatu te admonere volui. Reliqua, quãtum pro ingen mei tenuitate iudicare poſſum, cùm verbo diu no, tum noſtræ Confeſſioni, videntur eſſe cõſe tanea. Secundùm hanc ipſam tuam confeſſion & eius methodum (quæ mihi valde arridet) h diebus quoſdam Theologiæ, & Eccleſiaſtici mu neris candidatos, pro more noſtræ ſcholæ exam naui, ita vt magno mihi vſui fuerit.

Mitto hîc tibi ἀντιδῶρε loco has *Ludouici Laua teri* p. m. lucubrationes atq; homilias in *Nehemia* cuius viri obitus, ſine dubitatione, tibi magno

ri

rit mærori. Literæ tuæ, quas ad illum dedisti, statim post illius mortem, huc fuerunt allatæ, quas si ante mortem suam adhuc legere potuisset, magnum procul dubio inde solatium habuisset. Ei successit *Rodolphus Stumpfius, Johannis Stumpfii* p. m. Chronologi nostri, filius, vir doctus admodū, & antiquæ fidei atq; probitatis, quem speramus & optamus officio suo minimè defuturum. Sic D. Gualterus rude donatus, & magis magisq; repuerascens, iam alterum in vita sua vidit successorem suum. Noui quod scribam non habeo, nisi ea quæ valde sunt peruulgata. Annonę charitas non modò non imminuta est post messem, sicuti sperauerαmus, sed quotidie magis ingrauescit. Eius caussa nō minima existimatur esse obsidionis Geneuensis atq; belli suspicio atq; metus. Nam Ducis Sabaudiæ noui quidam feruntur esse apparatus bellici atq; copiæ, quæ non procul ab vrbe hinc inde vagantur. Naues quoq; multæ ab illo confectæ atq; paratæ sunt, quæ omnia ad vrbis illius obsidionem videntur spectare; quod Deus auertat.

Vale vir Clarissime, & Præceptor obseruande, & me amare, fratremq; meum Illustriss. suo Principi, si quando illum conueneris, commendare quæso pergas, ac de constanti vicissim meo in te amore & obseruantia minimè dubites. Collegæ mei obseruandi te pro singulari suo erga te amore & obseruantia, peramanter & officiosè salutāt. Libri tui contra Arianos magno desiderio tangimur. Tiguri 29. August. Anno 1586.

Tui obseruantissimus

IOH. WILH. STVCKIVS.

H. Zanchii ad ſcrupulos illos ſibi à D. IOHAN. WILHELMO STVCKIO *ad diſcutiendum propoſitos,* RESPONSIO.

SMIHI ignoſcas, rogo te frater obſeruande quòd tardiùs quàm debuerã, literis tuis 29 Auguſti datis, reſpondeam: Breuiter etiam reſpõdere cogor, propter varias occupationes meas: Actis gratiis pro N. non ſolùm vt ego petieram miſſo; ſed etiam, vt tu, quæ tua eſt erga me humanitas ac liberalitas, voluiſti, donato: quid ego tib rependam? Venio ad ea, quæ ex mea Cõfeſſione ſcrupulum tibi iniecerunt. Non vacat autem Commentarios ſcribere, neq; etiam eſt neceſſe: ſed ſatis fuerit, quæ ſcripſi in Confeſſione, ea catholica & orthodoxa eſſe, indicare.

I. Quòd Chriſtus non ſolùm nobis, vt mediator & caput Eccleſiæ, ſed etiam ſibi, vt homo factus ſub lege, vitam gloriamq; æternam promeruerit; docent Scripturæ à me adductę; confirmã Patres à me prolati: vt de Scholaſticis taceam: Bucerus à Patribus non diſſenſit. Examina diligenter, & ſine præiudicio, locum Philip. 2. διὸ. & Heb. 2. διὰ τὸ πάθημα, *minor pauliſper factus eſt Angelis propter aſſumtam carnem: gloriâ autem & honore coronatus propter mortis perpeſſionem.* Ita optimè coharent, διὸ ad Philip. & διὰ τὸ πάθημα, ad Heb. 2. At iure illi debebatur? Quo iure? Gratuitæ Electioni? at omnibꝰ electis hoc iure debetur. Vnionis humanæ naturæ cum diuina καθ' ὑπόστασιν? Sed hoc n tollit, quin etiam propter obedientiam. Nam n

b

bis quoq; debetur iure Electionis in Christo; nec tamé propterea tollitur, quin etiam iure redemtionis, iureq; obedientiæ Christi nobis imputatę, adde & iure promissionis, *Qui credit in Christum, habet vitam æternam*, debeatur. Quid igitur prohibet, quin vita æterna Christo, quatenus homo fuit, debita fuerit & iure vnionis hypostaticæ cũ Deo Verbo, & iure etiam obediẽtiæ, Patri & suo, & totius Ecclesiæ nomine præstitæ? Christus de se dicebat, *Pater meus diligit me, quia quæ placita sunt ei* (secundùm vulgatam versionem) *facio semper:* diligebat tamen eum, aliam etiam ob caussam: nempe, quia Filius erat ipsius. Non est absurdum, propter diuersas caussas aliquid alicui deberi. Nõ fuerunt igitur Patres, aut impii, aut imperiti S. literarum: quando dixerunt; *Christum suâ obedientiâ gloriam sibi apud Patrem promeruisse; & humilitatem, fuisse glorificationis meritum; glorificationem autem humilitatis fuisse premium.* Neque hinc sequitur, culpam aliquã, vel peccatum Christo adscribi. Etsi enim suæ humanitati, glorificationem & vitam æternam promeruisse dicitur, quia perfectissimè legem Dei seruauit, Patri semper obediens vsq; ad mortem, &c. Philip. 2. peccatorum tamen remissionem, non sibi, quia omnis peccati expers, sed nobis duntaxat, impetrauit; nobis inquam, vtrumq; & remissionem peccatorum & vitam æternam, sibi autẽ vnum duntaxat promeruit: imò quia & sibi vnum, & nobis duo illa promeruit; inde euincitur, fuisse sine peccato; alioqui enim perfectè legem seruare, Patrique perfectam obedientiam præstare, eoq; neutrum promereri potuisset.

II. De secundo lege Caluinum in 1. Cor. 15. qu
hoc ibi expressè tradit, imò ante Caluinum Igna
tius, & alii Patres è Scripturis. Quid Patres? im
tota Ecclesia in Symbolo ipseq; Spir. S. in scriptu
ris, cùm de Christo aiunt, *Ascendit in cœlũ, sedet a*
dextram Patris. Primò igitur loco Pater sedet, re
gnat, & è cœlo omnia regit. Secundo, Filius Me
diator, quia per hunc ille omnia regit. Est. n. supr
omnes creaturas, sed infra Patrem triplici respe
ctu: vt homo, vt Mediator, vt Filius. Vt homo, no
tum est omnibus: vt Mediator, constat: quia qu
intercedit, etiamsi æqualis sit naturâ & dignitate
illi apud quem intercedit, vt Rex apud regem: ra
tione tamẽ officii, quod facit, minor est illo. Imò
vt Filius quoq; minor Patre non incongruè dic
potest: quia plus est, esse à nullo, quàm esse ab a
lio; & generare, quàm generari. Et hoc sensu mul
ti Patres locum illum, *Pater maior me est*, interpre
tantur. Quin & Christus ipse, ordinem hunc do
cuit esse in diuinis personis: vt prim⁹ loc⁹ sempe
detur Patri, secũdus Filio, tertius Spiritui S.

Vnde & veteres Patres nõ dubitarunt dicere
Christianos adorare primo loco Patrẽ, secund
Filiũ, tertio Spirit. S. qui tamẽ nõ multos, sed vn
duntaxat Deum se adorare profitentur. Ita nec
impium fuerit, si quis dicat, *Deum qui est de De*
inferiorem illo esse, qui Deus non est de Deo. Maius e
nim quiddam est, Deitatẽ habere à se ipso, quàm
eandem habere ab alio sibi communicatã. Si ho
nihil habet impietatis; quid absurdi habuerit a
terum, quod de Mediatore dictum est?

At est Mediator secundùm naturã etiã diuina
quæ vnica est. Fateor. Sed licèt sit vnica, & ideo v
vnica, neq; maior sit, nec minor se ipsa; diuerso ta

men subsistendi modo est in Filio, quàm in Patre: quia in Patre ἀγέννητος, in Filio γεννητός: quo fit, vt ille sit Pater, iste Filius. Et certè Christus non fecit officium Mediatoris secundùm naturam diuinã, quatenus ea est in Patre; sed duntaxat, quatenus est in se Filio: ac proinde, quatenus Filius est, non quatenus Deus simpliciter, illud officium Mediatoris fecit. Ego ad te scribo, nõ solùm secũdùm, (vt ita dicam in tua persistens locutione) manum & eius digitos; sed etiam, idq; in primis, secũdùm animam, quæ vna tantummodo est: non tamen quatenus ea in pedibus, aut in manibus est; sed tãtùm quatenus ea in capite est, dictans quæ scribo: & in manu est, formans characteres. Simile crassum est, sed haud à proposito alienum.

III. Ad tertiũ quod attinet de *Antichristo*, deq; Apostoli loco ad Thess. 2. Epist. c. 2. plura nõ addo iis, quæ scripta reliqui in libello aduersus Arianũ, ad antithesin 51. Ibi videbis in epistola Basilii ad Episcopos in Gallia, de quonam Patres eius tẽporis locũ Apostoli interpretati sint, *Musculus* certè noster, Turcum quoq; nomine Antichristi intelligit. Ad vtrumq; ego etiam accommodo: sed in Turcum tamẽ magis, quàm in Papam quadrare, persuasum habeo: quia ille magis est ἀντικείμενος τῷ χριστῷ, quemadmodũ ibi abundè à me demonstratum est. Si doctrinam igitur spectes; Turco magis conuenit nomen Antichristi, quam Papæ; si verò idololatriam, superstitiones, tyrannidem spiritualem, alter maior est Antichristus.

De quarto, non est cur multum disceptemus. Sententiam meam satis explicatã reperies in obseruationibus meis in illam confessionẽ. In Ger-

mania, Princeps Anhaldinus, fuit etiam Minist[illegible] verbi; & in Galliis aliisq; locis non desunt exem-pla nostri temporis. Diuersa est quæstio: *Vtru[m] qui iam Princeps est, possit etiam Minister verbi fie-ri*: &, vtrum, *qui Minister est verbi, principatum ap-petere & suscipere debeat*. Certum est, politicâ no[n] parum impediri Ecclesiasticam functionem. Se[d] quid liceat, non autem quid expediat, disputatu[r]. In veteri Testamento non desunt exempla Pro-phetarum & Sacerdotum, qui etiam populũ po-liticè regebant. Non ergo per se pugnant. Impe-diri verò spirituale ministerium, negotiis secula-ribus, vt antè dixi, extra cõtrouersiã est; ac proin-de cõsultum esse Ecclesiæ, vt hæ diuersæ functio-nes, diuersis etiã hominũ generibus iniungãtur.

Cæterùm tenẽdus tibi est scopus illius Cõfes-sionis meæ, cùm illius cõscribendę prouincia mi-hi commissa fuit: credo illum tibi esse notum. Ha-benda igitur fuit ratio Ecclesiarum etiam illarũ, in quibus nonnulli cũ Ecclesiastica dignitate, po-liticam etiam potestatẽ coniunctã habent. Hęc cursim & breuiter ad tuos scrupulos, frater ob-seruande, vt inde intelligas, quæ in illa Cõfessio-ne conscripsi, eorum nihil cũ doctrina Christia-na, quam Ecclesiæ reformatæ profitentur, si rectè intelligatur, pugnare.

Quæ subdis in Epistola tua, non opus habent respõsione. Mors optimi, Doctissimi & mihi sem-per amicissimi *L. Lauateri*, ita mihi doluit, vt præ dolore non possim exprimere. Auxit dolorem, quod videam iam extinctos omnes illos senes, cũ quibus mihi intercessit summa amicitia; *Bullinge-rum, Pellicanum, Martyrem, Gesnerum, Frisium*,

Simlerum,

Simlerum, *Wolfium*, & nunc *Lauaterum*. Gualterus magis inter mortuos, quam inter viuos connumerandus est: eò magis vobis iuuenibus, tibi præsertim, Stucki, cui cum primis commendata est Schola Theologica, intendendæ sunt vires, ad munera vestra dignè, & cū laude obeunda. Præstet vobis hanc gratiam Deus pro sua erga nos misericordia, ad nominis sui gloriam, & Ecclesiæ ædificationem.

Faxit Deus, vt inter vos alii exuscitētur *Bullingeri*, *Simleri*, *Lauateri*, &c. Quod scribis de commentario in Nehemiam, nondum accepi. Vale 9. Decemb. 86.

H. ZANCHIVS.

Ioh. Wilhelmi Stuckii de hac Zanchii responsione iudicium.

S. D.

Literas tuas, Domine & præceptor obseruande, mense Decembri datas, Anno 86. sub finem ferè mensis Februarii accepi Basileâ huc missas. Etsi verò tardiùs illæ mihi fuerunt redditæ; tamen magnum ex illis fructum voluptatemque cepi. Doctis, acutis, religiosisque illis tuis responsionibus, ad quæstiunculas quasdam meas plurimùm equidē sum delectatus, iisq; tanquā S. Scripturæ, & orthodoxæ fidei consentaneis, facilè & quidem optimo iure acquiesco. Gratias quoque tibi merito magnas & ago & habeo pro hoc tuo labore, teque rogo, vt mihi ignoscas, quòd tibi nonnihil forsan molestiæ, scrupulis illis meis atque quæstiunculis exhibui. Me quidē facti huius

mei non pœnitet, ex quo tam vberem fructum cepi. Commentaria Lauateri in Nehemiam scribis te non accepisse; quod miror. Exemplar enim per *Robertum Cambierum* ad te misi, eique nomen meum inscripsi; sed forsan iam accepisti. De obitu D. Gualteri puto te iam intellexisse. In ipso die Natali Christi, horâ sextâ pomeridianâ, me & aliis præsentibus, diem suum obiit, placidaq; morte quieuit. Perbeatus ille, qui omnibus huius Mūdi malis periculisque solutus, nunc æternâ illâ beatitudine atque gaudiis fruitur; at nos miseros, qui tanto viro caremus. Nouum confœderatorum nostrorum Pontificiorum fœdus cum Rege Hispaniarum, magnam nobis turbarum, molestiarumq; tempestatem minitatur, quam Deus pro sua gratia, à ceruicib. nostris auertat. Dubiū profectò non est, quin fœdus istud religioni libertatiq; nostræ infestum valdè, periculosumq; futurū sit. Grisones nostri ad idē fœdus magnificis pollicitationib. atq; munerib. quorū, vt nosti, magna vis est ad hominum animos flectendos atq; mouēdos, solicitātᵣ assiduè. Cuperē te ad amicos tuos quos ibi habes, literas mittere, illos admonendi gratiâ, vt sibi ab Hispanicis illis blanditiis atq; lenociniis caueant, magnaq; contentione quosuis alios ab iisdem deterreant.

Nouus hic annus, multas res nouas atq; turbas nobis videtur esse pariturus in toto orbe Christiano, ita vt meritò & publicè & priuatim oēs pro cōmuni salute Ecclesiæ excubias agere, & precib. atq; pœnitentia inuigilare debeamus. Plura quæ scribā hoc tempore non habeo. Vale Domine & Præceptor obseruāde, meq; amare quæso pergas, & de constanti mea in te beneuolentia, obseruā-

Digitized by Google

tia, atq; fide, nequaquã dubites. Si qua in re tibi inseruire possum, est quod mihi imperes, non me roges, tibi nequaquã deero. Tiguri 2. Martii, Anno 1587. *Tui obseruantissimus*,

IOH. GVILHELMVS STVCKIVS.

AD QVÆSTIONEM

An liceat fidelibus peregrinis in Germania, vbi propriam non habent Ecclesiam, Baptismum sumere à Germanis, qui de Cœna aliter, quam ipsi, sentiunt.

Consilium missum ad fratres quosdam N.N. 1569.

LIs ea quæ hodie in Ecclesiis Euangelium profitentibus agitatur, non videtur esse de articulo simpliciter ad salutem necessario, vti sunt qui in Symbolo continentur, quod Paulus *fundamentum* nominat, 1. Corinth. 3. Verum cùm solùm contendatur de modo præsentiæ; & communicationis seu perceptionis corporis & sanguinis Iesu Christi in Cœna; etsi pars altera ad veritatem peruenit, altera verò minimè: qui ab ea aliquatenus distant, retinentes fundamentum fidei ad salutem necessarium, superædificare videntur super fundamentum ligna, fœnum, & stipulam, quæ, vbi Deo visum fuerit, splendorem Dei veritatis emittere, consumentur. Spe ergo expectantes donec illucescat illa dies, nostrum est nos subiicere Deo, & orare vti breui nobis illam veritatem mittat: interea vero alios per charitatem & submissionem animi tolerare, & pacem vnitatemq; in Ecclesiis (quantum quidem in nobis est) seruare; poti⁹ quàm temerè & intẽpestiuo quodã zelo manifestum schisma inter Ecclesias facere. Hoc enim esset vulnus, quod Deum sanaturum speramus, deterius reddere.

Qui nos præcesserunt, vti *Lutherus*, *Buceru*
Melanchthon, *Oecolampadius*, & alii fideles D
Ministri, quamuis & vixerint & obierint duran
illa lite, & vtraque parte opinionem suam retin
te, retinuerunt tamen pacatas suas Ecclesias, &
nitatem in reliquis fouerunt, nec vnquam man
festum schisma fecerunt inter suas Ecclesias, ac
alii alios hæreticos cēserent qui fundamentū d
seruissent; sed patienter expectarunt, donec D
beneficio lis illa per legitimam aliquam Synod
tolleretur. Dum itaque suspensa lis est, & ei
decisio adhuc expectatur, non decet particular
vnius partis Ecclesias integras alterius partis d
mnare, & causæ legitimum iudiciū anticipand
eas pro hæreticis habere, & sese ab eis omnino
parare. Nec enim est particularium, ante li
decisionem, & sententiam legitimo iudicio &
doneis iudicibus latam, (quod sola legitima sy
odo, vt dictū est, fieri potest) exequutionē aggr
di. Quo aūt firmiori ratione quisque ad ita exp
ctandum promoueatur, considerandum est E
clesias, de quibus nunc agitur, earumque mi
stros non esse omnes eiusdem sententiæ in hac
te, sed potiorem earum partem à nobis stare, v
ritatemque Dei beneficio in dies prodire. Qua
iniquum esset importunâ temeritate & impat
tiâ, illud quod expectamus, quodq; Deus pau
tim promouet, impedire.

Præterea & hoc est animaduertendum, lite
illam ad Baptismi Sacramentum nihil attine
nec vlla ratione administrationem Baptismi, qu
lis habetur in illis Ecclesiis de quibus agitur, c
mnari posse. Quod si quis dicat, *Baptismo ipsoru*
app

approbato, reliqua omnia atq; adeo ipsam eorum doctrinam approbari, is sciat confessionem & protestationem à nobis factam amplam satis ad ea responsionem dare. Veteres Ecclesiæ in multis sanè non leuioribus contenderunt, vti erat dissidium Ecclesiæ Græcæ cum Latina de processione Spiritus Sancti, de celebratione festi paschatis, de communione in pane azymo. Item quamuis Cyprianus, & qui ei adhęrebant, Hęreticos & ab hęreticis baptisatos rebaptisandos censerent, qui tamen aliter sentiebant, nunquam ab eis secessionem fecerunt.

Item qui putabant communionem panis & vini Cœnæ, itemque Baptismi aquam, vsque adeo ad salutem necessariam, vt qui nõ tincti aquâ, & nec panis vinique Cœnæ participes facti vitâ migrarent, periisse prorsus putarentur: ita vt iam iam baptisatis infantibus panem & vinum Cœnæ exhiberent, vt Augustinus & plerique eius ætatis viri.

Iam quamuis eiusmodi errores æquè, aut etiã magis à fundamento fidei recederent, quam quæ hodie agitatur quæstio; qui tamen melius instituti erant, alios nunquam pro hæreticis habuerunt, nec à Ministeriis aut Ecclesiis eorum discesserũt; sed eos errores charitate & patientiâ tolerarunt, donec Dominus lumine diei visitationis suæ & igne veritatis exureret, & consumeret ligna illa, fœnum, & stipulam superstructam fundamento. Quod præterea obiicitur disciplinam eis in locis non eam esse, quam meritò pius optaret, neminem ad schisma in Ecclesia faciendum iuuare potest. Cum enim in nulla Ecclesia exactè perfecta

disciplina reperiatur, ab omnibus Ecclesiis esset discedendum. Quapropter nos subscripti his rationib. ducti hoc sentimus, vt nimirũ fratres qui de Cœna melius sentiunt, liberè & sine difficultate infantes suos Ministris Ecclesiarũ earũ, quæ puram in negotio Cœnæ cognitionẽ nondũ sunt adeptæ, baptisandos offerant, & tum maximè, si patres & patrini illam linguam intelligant, quâ baptismus ibi administratur, vt doctrinæ & administrationi eius cõsentire possint. Quod si quidã adeo morosi & scrupulosi fuerint qui per cõscientiam huic nostro consilio sibi parendũ, non esse existimauerint; vti nos eos quidem adigere nolumus ad agendum quidquam contra conscientiam, ita ipsis consulimus, vt pacatè, tranquillè, sine tumultu & offendiculo vllius, ad ea loca se conferant, vbi voti compotes esse queant, nec quenquam condemnent potiùs, quàm vt maneant in iis vbi sunt locis, aut infantes suos aliô baptisandos ferant: hoc enim sine aliorum offendiculo, & suo ipsorum periculo fieri nequit. Quod quidem nulli vsui, omnibus autem noxiùm est.

Et nequi remansuri sunt ibi, sibi ipsis hoc nostro consilio fucum faciant, blandiantur & in cõscientia indormiscant, & ita negligant aut minus attentè quærant vsum ordinarium & legitimum verbi Dei, puramq; administrationem Sacramentorum, eos censemus serio adhortãdos, vt omnibus legitimis viis contendant, vti ministeriũ restituatur; aut alibi quærant fruitionem puræ prædicationis verbi Dei, & Sacramentorum rectæ administrationis cum regimine disciplinæ; idq; propriâ linguâ, & iuxta suam cõfessionem ac protesta-

testationem; vt hac ratione à scrupulis & periculis conscientiæ liberentur, in quæ aliàs facile prolaberentur.

Otto à Grünrade H. Zanchio
S. D.

REuerende & Clarissime vir, Domine & amice colẽde. Quàm gratus mihi sit liber de *Natura Dei*, abs te missus, ostendã cùm potero. Intelligo.n. de isto Cõmẽtario nõ tantùm Reip. Christianæ, sed mihi quoq; priuatim gratificari voluisse, dum absens absenti sanctissimas cogitationes & sermones eruditissimos cõmunicas, quib. me, istic cum essem, mirifice delectatum fuisse, non ignoras. Quare ago & habeo tibi magnas gratias pro munere isto, daturusq; sum operam, vt fructũ aliquem huius beneuolentiæ tuæ vicissim ex me percipias. De templi vestri occlusione audieram antè, quàm tuas accipi, & Deum vobiscum oro, vt suscepto suę caussę patrocinio corda potẽtum ad agnitionem neritatis flectat, & isthic quoque suę Ecclesię rursus nidulum certum, & piam libertatem concedat.

Nos hic Dei beneficio puritatem doctrinæ liberè profitemur, & ceremoniis iisdem vtimur, quibus isthic assueti eramus, excepto ritu fractionis in Sacra Eucharistia. Cùm autem sciam, nonnullos anxiè secum disputare, *num bona conscientia communicare possint cum Ecclesia, in qua ritus iste omittitur*: ea de re iudicium tuum audire peruęlim. Plane enim mihi persuadeo, te virum in vniuersa Theologia exercitatissimum, solidas rationes allaturum,

quibus aut talem κοινωνίαν improbes, aut vacillan-
tes conſcientias confirmes. Quare pro amicit[ia]
noſtra etiam atque etiam te rogo, vt ad quæſtio-
nem haud diſertè mihi reſpondeas:

QVÆSTIO. *Num priuatus aliquis cum ea Eccleſia, in qua qui-*
dem de omnibus articulis fidei noſtræ purè docetur, &
quæ blaſphemum dogma vbiquitatis apertè reiicit, ſe[d]
quæ fractionem non habet, ità ſeſe conſociare debeat,
vt ſacris ſymbolis, quæ præter cætera, fidelium quoq[ue]
coniunctionem teſtantur, in ea vtatur. Deinde, *Nu[m]*
Miniſter verbi, ſi doctrinæ profeſſio libera ei relinqu[a-]
tur, propter omiſſum fractionis ritum, quem alibi vſu[r-]
pauit, bona conſcientia operam ſuam denegare poſ[ſit]
Eccleſiæ, in qua vel nulla, vel lenta ſpes fuerit introdu-
cendi hanc ceremoniam. De hac quæſtione, ſi aper-
tè, vt ſoles, mihi reſponderis, magno me benef[i-]
cio affectum arbitrabor.

Et ſi graue tibi non eſſet, rogarem, vt in expl[i-]
canda hac quæſtione, quid per omnia de fracti-
one panis piè ſentiendum ſit, mihi oſtenderes. I[n]
primis verò, quales ſe gerere debeant in ritu ho[c]
introducendo vel omittendo Miniſtri & mag[i-]
ſtratus politicus. Ea re non me tantùm benefic[io]
cumulabis, ſed de aliis etiam piis præclarè pr[o-]
mereberis. Benè & feliciter Vale. Dabantur S[i-]
genæ. 3. Decemb. 1577.

Tuus Otto à Grünrade.

H. Zanchii ad quæſtionem nobiliſſimi viri, D. Ot-
tonis à Grünrade de fractione pa-
nis *Reſponſio.*

SHERI ſub noctem frater obſeruande, red-
ditæ mihi fuerunt litteræ tuæ, datæ huiuſ[ce]
men[ſis]

recusaui neq; recuso:neq; sum vmquam recusaturus.Subornatus tu fuisti,vt me audires.audiuisti pleraq; omnia, vt iussus eras: excepisti omnia. Indicabas,tibi placere,vt Dionysium tuum Iustino adderem;addidi. ostendebas, vt Damascenũ legerem,legi.quem quoniam ità sensi μεταβολὴν ita statuere,vt Papisticam μετουσίαν iisdem inuenerit:& quoniam 800.anno post Christum natum scripsit:& puriùs sentirẽt Iustinus Martyr & Augustinus: neq; refutare illius autoritatem volui: neq; illius testimonio vti, quo vti non possem, nisi detorquerem parùm perspicuè. Cùm hæc omnia scias, cur me hodiè quasi digito ad populũ seditiosè apertè designasti? Innuis me limacem esse, qui annos iam multos latuerim, nunc demum cornua exseram. quod maledictum, si rem consideres, imperiti conuitiatoris esse dicerem. possem ostendere, si discipuli officium,& præceptoris vel magistri meritum,si ingratissimi hominis dicerem esse voculam,non opus esset probare id quod plerisq; constat esse verum.

Sed quam ego latuerim,vide. vide quæ ante annos 20.ad Cardinalium collegium scripserim. vide quæ in libro de amissa dicendi ratione.vide quæ ad Ducem Cliuensem. vide præfationem in librum de Connubio Sacerdotum:& de rationibus D. Capitonis ad Regem Angliæ. vide alias quas non nomino scriptiones.veniat tibi in mentem eorum sermonum, qui inter me & D.Bucerum sæpè fuerunt,quibus alii interfuerunt:tu verò ex aliis solùm audiuisti,cùm adhuc in collegio non limax sed serpens latitares.vt ego nunc naturam tuá esse considero,quæ tamen prædicta mihi

fuit ab iis qui nunc meum latus tuis venenatę lin
guæ petunt iaculis. Sed discedo ab hoc conuitio
Ais, me velle, meam esse autoritatem in rebus o
mnibus. credo libẽter dicere, me velle oraculum
esse vrbis. Hîc si te mendacem nominarem, a
bitraris me nullò id iure posse facere? Estne au
toritatis vlla affectatio, cùm præfatus sim, me n
velle doctrinam edere, sed confessionem? Cur
hîc meum nomen ad plebem falsò traducis, a
tequam testibus adhibitis mihi locutus sis, & n
de hæresi monueris? cur priuatim me non appe
lasti? quando tibi vnquam aut domus mea a
bibliotheca, aut os clausum fuit? cur hoc tu mo
contra me accedis ad Ecclesiam? Ais, me docer
Fidem in cœlum vsq; conscendere: & in eo ità l
queris, vt si te sycophantam dicerem, bonis
doctis viris huiusmodi reprehensionem proba
possem. Dixi, fidem quasi fontem esse saliente
in vitam æternam. Dixi, illam non ignauam e
oportere: sed actuosam. Dixi, quò corpus cogit
re non potest: eò ipsam fidem accedere atq; asp
rare. sed in accipienda & participanda Iesu Ch
sti vera carne Domini & sanguine, non solùm
lam proposui: verùm etiam animam, mentem
& spiritum nostrum. adiunxi etiam his duab
partibus, spiritui nostro tamquam substantiæ,
fidei, tamquã habitudini nostri, Spiritum ipsu
Sanctum. Addidi gratiam Dei de cœlo ad nos d
scendentem. apposui verba Domini, quæ spiri
& vita sunt: neq; ab his disiunxi institutum Ch
sti, illius sempiternam οἰκονομίαν. coniunxi eti
preces tùm plebis, tùm Episcopi εὐλογίας καὶ εὐ
e

ενστάσεις. Cur tu quæ in comprehendendo & accipiendo ſunt coniungenda; in explicando demonſtrari non poſſunt, vt intelligantur, niſi tractentur ſeorſim: Cur tu ſophiſta ex his omnibus vnum ad populum apportas: & in eo te oſtendis tuis, qui te ſubornarunt & obduxerunt aduerſus me, quam ſis artificioſus imitator? Quæ me res alia commouit, vt D. Zanchium, quemadmodum optabatis, meâ non condemnarem ſententiâ apud Dominos Scholarchas & in Capitulo: quam huiuſmodi callida & aſtuta & crudelis atque nefaria ratio? Accuſaſtis bonum virum, antequam cum eo collocuti ſitis: antequam priuatim monueritis: antequam diſputaueritis. Et quamquam non nominaſtis nomine virum: tamen non procul oſtendiſtis, eum docere, *Deum eſſe peccati autorem*. poſteaquam id ſenſiſtis probare vos nō poſſe: inſimulaſtis, quod in cœlum vſq; conetur aſcēdere, & myſteria reuelare Dei omnipotentiſſimi: qua in re viro bono à vobis crudelis ſit iniuria. Poſteaquam hoc mendacio ſatis videtis vos non poſſe proficere: dicitis, illum docere: Deum in electione ſua arcana, ludere cum hominibus & hominibus illudere. Demonſtra iſtud, bone vir, ex dictis illius in Scholis; vel dictatis in iiſdem; vel ſermonibus amicorum. Dicitis; illum ità docere, vt qui ſemel vera & viua fide præditus ſit, illi licitum ſit impunè fœnerari, adulterare, ſcelerate viuere: non poſſe non redire eò vnde delapſus eſt. Demonſtra, bone vir, proba, conuince vel ratione vlla bona boni viri. Nam ſi bonus vir eſſes, cùm iſta diceres:

etiam illud ad populum & plebem proferres at
produceres, quæ de peccato & pœnitentia trad
dit. Sed quantum ad Zanchium pertinet, vid
quid ego ſtatuam: & audi quid ego probare po
ſum. Vna hora oſtendam, vos alia & aliter doce
de Cœna Domini; de certitudine fidei; & Perſ
uerantia Sanctorum: quam Capito, Bucerus, H
dio. Aio, vos iam doctrinam corrupiſſe annis h
12. & quotidiè magis corrumpere. De his quæſt
eſt: & de his poſtulo me & D. Zanchium & Vi
tatores audiri. Aio: non tantam eſſe tuam neq
Marbachii, cui hîc gratificaris, autoritatem,
pluris faciam veſtram adoleſcentiam, quam B
ceri ſenectutem: Buceri bonitatem, quam veſt
aſtutiam: illius pudorem, quam veſtram impud
tiam: illius ſancta & erudita ſcripta, quam veſtr
battologias & aërobatias: & poſtulo, vt id mi
per te liceat. Tu enim mihi & aliis Profeſſorib
dixiſti, tuos ſymmyſtas Poſtillatores eſſe: nihil n
ſi Poſtillas & Catechiſmos & Locos commun
ſcire. Tu vnius dominatum odiſti, contempſiſt
oppugnatorem te fore quaſi profeſſus es: & n
limacem eſſe inquis. Ego ne limax, qui in Schol
talem confeſſionem fidei meæ edidi: an tu q
neque tùm reſtitiſti: neque priuatim collocut
es: ad ciues autem transfugis, quem ad locum ſc
me aditum non habere, niſi æquè atque tu omn
conſuetudinis ciuilis & caritatis Chriſtianæ v
lim leges tranſgredi? Aiunt etiam, vos ad popu
innuere, me docere, Sacerdotem non habere p
teſtatem ligandi & ſoluendi. Quis iſtud vmqua
ex me audiuit? cognoſcant omnes homines, qu
heri docuerim, conſiderent etiam, quid dixeri
cu

cùm de Sacramentis Domini & ministris docui. videant quid differentiæ fecerim inter hominem & ministrum, hoc est, ministrum per se, i. hominem tantùm; & ministrum vicarium in administrando dominico mysterio. Sed si vultis tanti esse apud me & alios, quanti esse vultis: præstate vos eos sacerdotes, quales Paulus requirit & Chrysostomus indicat. Ostendite vos pacis amantes esse: probate caritatem vestram, hoc est, ipsius IESV CHRISTI, cuius esse vultis vicarii: quam certè erga me hodiè non declarasti ista tua turbulenta & falsa & seditiosa ad populum & ciues concione. Penè prætericram Scholas meas, propter quas ego à vobis dilaceror. Aio: ne latum quidem digitum declinasse me à piæ & honorificæ memoriæ M. Buceri doctrina. ostende tu contrarium. ego certè publicè probabo, quod priuatim iam recipio. dico in nullum me ordinem quidquam dixisse: quod possit esse vel turbulentum vel odiosum. affirmo me honorificè de omnibus viris doctis esse locutum. probabo, nullum me argumentum cum vllius refutasse iniuria. demonstrabo, nihil me dixisse quod vllo modo paci & concordiæ possit officere. conuincam etiam, quoniam has meas explicationes inauditâ caussâ oppugnatis, discordiam vobis quam concordiã placere magis: & Heshusii ampullas vobis cariores esse, quam M. Buceri veritatem. Vale.

Tu linguam hodiè incontinentem habuisti: Ego manum iracundam. oro tamen Dominum nostrum IESVM CHRISTVM, vt qui nostrûm in hac parte peccat, illius ipse pro sua bonitate &

clementia misereatur: & cogitationes illius à dis-sidiis atq; conuitiis ad otium & consensionem animorum traducat. Vale 26. Octobr. 1561.

IOANNES STVRMIVS.

Ioannes à Lascō H. Zanchio S.

CLarissime vir, Domine amice, & frater ob-seruandissime. Tametsi nulla vnquam mih[i] tecum notitia & familiaritas intercessit: tame[n] quia ex nomine tuo, quod iam pridē propter sin-gularem tuam eruditionem & pietatem passi[m] in Ecclesia Christi inclarescere cœpit, & mihi no-tissimus factus es, hoc ipso adductus non diffide-bam, quin libenter id esses facturus, quod hisc[e] literis, perq; famulum hunc meū, qui eas tibi red-dit, peterem. Mittuntur en ad vos nobiles pue[ri] nostrates, cōsanguinei mei, vt isthic in Schola ve-stra, in vero Dei timore, & honestis literis institu-antur. Iudicauimus enim eam inprimis id nob[is] posse præstare, quæ tot doctissimorum viroru[m] ornata est consortio, & per se legibus & disciplin[is] honestissimè constituta est: & nostrates ipsi expe-riuntur, qui isthic bonis literis operam dederun[t] vel etiamnum dant, quātum emolumenti ad stu-dia ipsorum accesserit. Quo nomine non possu[m] non vehementer gaudere, & gratulor omnibu[s] nostratibus, ac aliis etiam istam felicitatem, qu[i]-cunq; discendarum bonarum artium caussâ, in e[am] Scholam sese conferunt. Cùm autem meo con[si]-lio effectum quoque sit, vt pueri hi ad vos isthu[c] mitterentur, officii mei esse putaui, vt alicui vir[o] pio ipsos commendarem. Sed cui aliter commē-darem, quàm tibi, non videbam. Oro igitur, Cla-

rissim

rissime vir, vt eos in tuam fidem curamq; accipias, eosq; & meâ, & parentum illorum caussâ, quacunq; re opus erit, quod quidem ad studia illorũ promouenda pertinet, iuuare velis, recepturus à Deo præmium: à nobis verò pro studio & officio tuo, quod in pueros contuleris, vicissim omnia officiorum genera experieris, de quo plura aget hic famulus meus.

Præterea vehementer etiam oro, vt illis de cõmodo hospitio prospiciatur apud virum aliquem honestum & grauem, apud quem non liceat illis arbitrio ipsorum viuere. Nosti enim, quàm hæc ætas ad vitia procliua sit, quiq; prohibere possit, ne consortio malo, mores illorum corrumpãtur. Qua de re scripsi D. Gabrieli Mercatori Vinorũ, qui si accipere eos ad se volet, fecerit mihi rẽ gratissimam. Etsi autem nõ dubito, quin sit facturus meo nomine, velim tamen, humanitatem tuam quoq; ea de caussa agere cum ipso. His me, meaq; studia & officia commendo. Datæ Osseco.

Tuæ præst. addictiss.

Ioannes à Lasco manu propria.

H. Zanchii ad D. Iohannem à Lasco, in Poloniam. S.

NOn sine magna animi lætitia & voluptate, vir clariss. intellexi ex literis nostri Lismanini, post tuum in patriam reditum, Euangelium Christi non parum in isto amplissimo Regno, fuisse promotum; quippe qui & Serenissimo Regi, & omnibus Regni Principibus (vt æquum est) ita gratus sis, vt omnes te non solùm vt eiusdem

nationis hominẽ ament, & vt virum grauem, do-
ctum & nobilem obſeruent: ſed etiam vti ſeruu
Chriſti, & ardenti pietatis promouendæ ſtudi
æſtuantem, admirentur, ſuſpiciant, & verba d
Chriſto facientem clementiſſimè attenteq;, au
ribus audiant. Ex iis non potuimus non concipe
re optimam ſpem, fore, vt quemadmodum nu
per fecit & Anglia & Scotia, ſic etiam tota Polo
nia, toti tãdem Antichriſti Regno in perpetuum
renunciet, & ad verum legitimumq; Regẽ Chri
ſtum redeat, ei reconcilietur, eum oſculetur, eiu
legibus & ſceptro ſe ſubdat, ei ex animo ſeruiat
deniq; totam tum religionem, tum vitã, ad illiu
voluntatem, quæ in Euangelio eſt patefacta, cõ
ponat. Perge venerande ſenex, & pater optime
vt cœpiſti. Seruauit te huc vſq; Deus, vt ſicut Lu-
therus ſuæ Germaniæ, Zwinglius ſuæ Heluetiæ
Caluinus ſuæ Galliæ, ita tu tuæ Poloniæ ſis Apo-
ſtolus. Suſtentet igitur te Dominus Ieſus etiam
poſthac in multos annos, donec tuum perficias
Apoſtolatum, & vniuerſum iſtum populũ Chri-
ſto Regi tandem aliquando ſubiicias.

De Gallia multa nobis initio (id eſt, poſt Regis
mortem) ſpes facta fuerat; & quidem hæc à viris
grauibus Geneuâ ad nos ſcripta fuerunt: Reginã
(viduam) admonitam ſui officii, multa pollicitã
fuiſſe: Nauarrum, omnia promiſiſſe: permultos
qui igni adiudicati fuerant ab Henrico, mox eo
mortuo, liberatos fuiſſe: per Regium Præconem
Lugduni proclamatum fuiſſe, *ne quispiam de Lu-
theranis, vel benè, vel malè, loqueretur*: Reginam in
publico quidem & in foro diſſimulare veram re-
ligionem: ſed in ſecreto, & intra parietes, omnib⁹

fidelibus

fidelibus bonam ſpem facere, & vt Deum rogent, quò res ex ſententia ſuccedant, iubere, &c. At verò heri veſperi rediit quidam Gallus Lutetia, eò à noſtris miſſus, vt quomodo ſe res haberet, fideliter referret. Is retulit, Guiſianos rerum omnium in Regno potiri. Ii verò quàm atroces ſint hoſtes Euangelii, nemo non nouit. Ob iſtorum potentiam, nec Reginam, nec Nauarrum aliquid contra Papam audere. Magnum Conneſtablium, inter quem & Guiſianos maximæ ſunt inimicitiæ, & ſe & omnia ſua obtuliſſe Nauarro, ſi velit tyrannide horum Guiſianorum Regnum liberare, ſed Nauarrum nimis eſſe timidum, & qui paulò antè paratus eſſe videbatur, nihil non propter Euangelium facere, & pati, modò ſpe regni gubernandi allectum (ad ipſum enim pertinet Regni gubernatio, dum puer Rex, ad maturam ætatem perueniat) Papiſtica templa adire, defuncto Regi iuſta feciſſe, Miſſas audire, & in ſumma, omnem ſpem, quam nobis fecerant tum Regina, tum Vaudomius, prorſus oblatam nobis eſſe videmus. Guiſiani enim, qui omnium infenſiſſimi ſunt veræ religioni, & animum noui Regis occuparunt, & rerum omnium in Gallia potiuntur. Illud tantum ſupereſt boni, quòd propè infinitus eſt fidelium, & quidem nō vulgarium hominum numerus in Gallia, ita vt ſi velint, Guiſiani in pios, ſicut Henricus fecit, ſæuire, metuendum ſit ab aliqua horribili ſeditione in toto Regno, idq; recenti Scotorum exemplo. Rogandus igitur eſt Deus vt & omnes ſeditiones, per quas malè poſſit audire Chriſtiana religio, impediat, & tamen ſuæ Eccleſiæ ſuccurrat, ſuumque Euangelium in eo Regno vbiq; promoueat.

Dux Sabaudiæ repetiit à Bernensibus ea opp
da, quæ ad suum Ducatum pertinent. Metuim
Geneuæ bellum. Fertur hîc, Imperatorem Co
stantiæ, quæ vt nosti, non procul distat à Tigur
hyematurum. Decreti fuerunt in Comitiis A
gustanis duo ad Regem Galliæ legati, Wirte
bergensis & Bauarus, qui præter alia, repetant n
mine Imperii, Metas, & quædam alia oppida. S
nondum suam egerunt legationem, neq; audi
quòd parent profectionem. Omnia lente.

In Italia maxima persecutio, nec minor in H
spania. Argumento est, multos ibi esse fideles, q
audent Christum confiteri. Caluinus grauissi
ægrotauit, ita vt ferè de eius valetudine desper
semus, sed Dei beneficio conualuit, legit, conc
natur, scribit, vt antea. Ecclesiæ hîc benè haben
non desunt tamen molestiæ. Iste modestus & d
ctus iuuenis cupit se tuæ præstantiæ à me cõme
dari. Facio igitur officium. Non dubito, quin
P. sit illum habitura quàm commendatissimu
Vale.

Hieron. Zanchii ad D. Johannem à Lasco.

S Scripsi iam pridem, per Sebastianũ, ornati
me vir, ad tuam præstantiã, ea quæ tunc m
scribenda videbantur. Post illud tẽpus nihil q
dẽ hîc noui contigit, dignum quod ad T. P. s
batur: verùm quæ tandem in Anglia, Dei ben
cio mutatio sit facta, non minus tibi, quàm no
perspicuum esse existimo. Angli ferè omnes,
hîc apud nos, religionis caussa, annos circ
quinq; plus minùs exularunt, ad patriã redier

N

Non dubito, quin Dominus multorum ex illis operâ vsurus sit ad regnum suum instaurandũ. Reliquiæ enim fuerunt seminis sancti, in hunc finẽ è communi Angliæ incendio ereptæ, & è manib. Iezabelis huc vsq; seruatæ: nempe, vt sicut per reliquias Israëlis è Babylone in patriam reuocatas, templum reædificatum, & vetus patriaq; religio renouata fuit: sic per hosce fratres, regnum Christi, in regno Angliæ instauretur. Ardentibus igitur votis rogandus est Dominus, vt inde euulsis, atque in mare proiectis omnibus Papistici regni vestigiis, regnum Christi cum suo Euangelio, altiùs, fortiusque, quàm antea, suas figat radices.

Ad 15. huius Mensis coronabitur Sancta Regina: mox habebitur (vt vocant) parlamentum. Fertur, Gallum ipsis etiam Anglis pacem perpetuam obtulisse; sed hac lege, vt nunquam audeant Caletum repetere, omnibusque suis in illud iuribus renuncient: sin minus, se illis bellum indicere. Hac de caussa maturari Reginæ coronationem, & totius Regni Parlamentum. Vides quàm rogandus sit DEVS pro illo regno. Non dubito, quin T. P. iam dudum scripserit ad Reginam, eique consuluerit, quæ pro illius Regni conseruatione, & Regni Christi instauratione facienda iudicarit: non omittam tamen, quin T. P. rogem, vt idem sæpenumero, ac multiplicatis literis faciat. Scio enim, quanta sit tua apud Anglos, atque apud ipsam Reginam autoritas. Nunc certè tempus est, vt tu tuique similes, vestris consiliis adiuuetis tam piam Reginã, consulatis saluti tanti Regni, imò verò toti Ecclesiæ Christianæ, vbiq; terrarũ afflictæ & vexatę.

ſuccurratis. Scimus non parum adiumenti acc
ſurum reliquis omnibus per Germaniam, Pol
niam,& alias regiones diſperſis Eccleſiis, ſi reg
Chriſti in Regnum Angliæ feliciter introduc
tur. Ergo videmus, in cuius rei ſtudium ſit di
genter incumbendum.

Viuimus, hîc ſatis quietè. Schola floret. veſ
iuuenes benè valent. Caluinus quartana lab
rat, ſeruet illum Deus. Nam certè Eccleſia ex
lius obitu, magnam acciperet iacturam. Comm
do illum precibus iſtarum Eccleſiarum. Beza d
ſeruit Lauſannam, profitetur Geneuæ. Spem h
bemus breui fore, vt Metis Euangelium publi
prædicetur. In hoc enim incumbunt Princip
Germaniæ fideles. Faueat Deus illorum votis
ſtudiis.

In Calabriæ caſtellis duobus, quorum vnu
eſt ſub ditione Ducis Montis alti, alterum eſt c
iuſdam Nobilis Neapolitani, reperta ſunt 400
fratrum, è reliquiis illorum fratrum, qui *Walo*
ſes appellantur. Ii annos permultos incogniti, t
tò in paternis ædibus vixerunt. Etſi enim Miſſ
non probabant, ſentiebant tamen poſſe eas à
delibus, ſaluis conſcientiis adiri. At vbi hanc m
lam doctrinam dedocti fuerunt, omnes ſimul
eis abſtinuerunt. Itaque factum eſt, vt non p
tuerint ampliùs latere. Perſecutio igitur adue
ſus illos eſt excitata. Scripſerunt ad fratres G
neuam, vt tum precibus, tum conſilio, tum etia
humana ope ſe adiuuent. Videmus etiam in It
lia, vbi ſedes eſt AntiChriſti, multam tamen e
ſegetē: ſed qui eam colligant, perpaucos. ô De
miſerere Italiæ. In Hiſpania permulti fueru
co

combusti, multò plures in carcerem coniecti: interim tamen Euangeliũ mirabiliter, vt audimus, serpit. Totus terrarum orbis parturit Christum, adsit igitur parturienti optimus Pater cælestis.

Habes cursim, quæ tibi hoc tempore significanda iudicaui. En vir clarissime, quàm familiariter ad T. P. scribam. Agnosce igitur non tantùm obseruantiam, sed etiam amorem erga te meum. Vale.

T. P.
obseruantissimus
H. ZANCHIVS.

Hieronymo Zanchio Benedictus Martinus Aretius B. S. Argentinam.

CVm essem apud vos superiori autumno, singularis tùm humanitas, tum pietas vestra mihi visa est, præcipuè tuum erga me studium insigne apparebat. Vnde confirmari apud me cœpit: (vir clariss.) id quod iam priùs celebritate nominis tui de te perceperam; & quem priùs amabam, iam admirari cœpi. Accessit etiam istud, quod ad D. Musculum nostrum scribens, mei perquam familiariter mentionem feceris; pro quibus beneficiis tuis erga me immerentem, nil aliud possum, quam immortales habere gratias. Vtinam verò is sim, qui etiam referre possim, & reipsâ declarare animi mei erga te promptitudinem; quæ cum non possim, etiam atque etiam doleo; & quanquam ne quidem tua dignus sim amicitiâ, quod & ipsum fateri debeo, meo dum me pede metior; tamen peto etiam atque etiam,

vt inter tuos, si non familiares: saltem tui studi
sos me hærere patiare, & literis aliquando n
excites. De Lausanna forsan audis tristia,
quod fieri necesse est, quia res non eodem pac
narratur aut scribitur; dolendum tamen est ea
Ecclesiam tantum accepisse vulnus. Verum cu
non communibus consiliis res agatur, miru
non est, euentus non respondere expectatio
Intempestiua seueritas non potuit habere locu
deinde prudentiæ Oeconomi Ecclesiastici est,
finem, qui est ædificatio non destructio, conat
omnes dirigere: Is finis cum obtineri non potu
rit eâ disciplinâ, prudentiæ tamen est Episcop
lis, aliquam velle habere Ecclesiam, quam nul
Et cum boni isti viri, malint cedere ab Eccles
quam à proposito; nostrum tamen non est e
dem zelo, deserere omnes Ecclesias; sed poti
vulneri mederi quam commodissimè. Quo co
silio inducti nostri Principes, ex Marpurgo v
cant D. Doct. Andream Hyperium, virum & p
& doctum ad Scholæ Lausannensis reformati
nem.

Hunc enim deprehendi, mea superiori an
peregrinatione, non abhorrentem à conuersa
one nostra: atq; huius nomine hic nuntius M
purgum proficiscitur, inde etiam ad Landgrau
pro amica viri dimissione. Hæc breuiter ad te v
lui exarare, vt videas me & tui memorem, & n
minis tui studiosum. Quod superest precib
tuis commendo Ecclesiæ afflictam faciem. S
lutant te nostri omnes. Saluta & tu communes
micos & vale. Bernæ 1559. 11. Aprilis.

Be

Benedictus Martinus (Aretius) Hieron. Zanchio S.

PVblicus vrbis nostræ tabellari⁹, tuas mihi tradidit literas. Scripseram autem ad te breuius, partim pudore adductus, partim quòd priuato consilio nihil putarem tecum agendum esse. Tãtùm igitur vt scires, quid cum D. Hyperio conaremur: ac cùm res non successerit, quẽadmodũ & tu cum aliis id statim diuinare visus es, ad alia remedia est nobis recurrendum. Quid verò abs te iam postuletur, ex D. Musculi literis abũdè intelliges. Dissipata est Schola Lausannensis, nescio quâ cõtentione; vtinam bonus is fuerit, & fraternus zelus. Restitui autem cœpit, idq; à breui tempore. Nam classes omnes suos iterum præceptores habent. Deest tantùm Theologus & Græcus. Theologum autem optaremus alicuius nominis, & ad hanc rem stipendium non pœnitendum ordinatum est. Iam res in eo versatur, an admissurus sis hanc vocationem, & an dimissuri te sint Domini Argentinenses. Nam si vel tu, vel illi nolint, video nos frustra laborare. Et cùm non dubitem, quin tibi satis constet de Senatus tui voluntate erga te, velim id expressè significare, ne iterũ inanis mittenda sit legatio. Velim autem etiam atq; etiam rogatum, siquidem tibi cum nostris Ecclesiis seriò & ex animo conuenit, collectis in vnum rationibus, commigrationem ad nos instituere. Benè vale, & me tibi commendatum habe. Bernæ 1559. 6. Iunii.

T. T.

B. Martinus B.

*H. Zanchii ad hanc D. Benedicti Aretii Scho-
læ Bernensis Professoris epistolam
responsio. S.*

GRatissimæ mihi fuerunt literæ tuæ, Docti-
me vir, officii atque humanitatis plenæ: T
verò hanc meam perbreuem, impræmeditata
familiaremque ad tuas responsionem boni co
sulas, etiam atque etiam rogo. Neque enim n
hi in præsentia tantum est otii, vt possim longa
elaboratamque (vt fortassis exspectabas) epist
lam scribere. Deinde illa, quæ inter nos pau
horis contracta est amicitia & familiaritas, nil r
amicum & familiare postulat. Quod itaque
Lausannensi dissipatione scribis, doleo quide
vehementer: sed quod scribam non habeo. Mu
ta scribuntur, multò etiam plura sparguntur.
lud quidem in genere certò scio, nemini præs
tim pastoribus, licitum esse, suam deserere voc
tionem & Ministerium, etiamsi non possint
mnia, quæ cupiunt, obtinere, nisi eis verbi pr
dicatione interdicatur. Sed cùm ad speciale
singulare factum descenditur, propter varias
cti circumstantias, quarum quædam me later
quædam verò atque hæ graues, manifestæ su
hîc hæreo, & malo omnino silere, quàm ten
rè aliquid dicere. Hoc igitur silentium meu
boni consulas rogo. De D. Hyperio, libenter
dissem hominem illum doctum & pium, & r
hi amicum in vestra Schola Lausannensi: sed
mulac legi literas tuas, iudicaui rem fore imp
sibilem. Tanta est doctorum virorum penur
Est igitur rogandus Deus, vt suæ misereatur I
cles

dentia cogita, quot & quantarum turbarum ista sint initia: & de remedio maturè cogitato. Et cordi nobis sit, vt est & esse debet, tum Illustrissimi Principis existimatio atq; honor; tum publica totius Germaniæ pax atq; concordia.

Rogo memineris illius officii, quod te facturũ promisisti, & ames tuum tuiq; obseruantissimum Zanchium. Reuerenter salutabis Illustrissimum Ducem.

Tuus Zanchius.

H. ZANCHIVS.

Clarissimo viro, & excellentissimo I.V.D. D. Iohanni à Glauburgo, de Cœna & excommunicatione à Cœna.

CLarissime vir & Doctor excellentissime, literas tuas 5. huius mensis datas, octauo accepi. Et quid à me, reliquisq; meis collegis, ac fratribus obseruandissimis petas, facilè intellexi. Duo autem fuerunt petitionis tuæ capita: vnum, vt scriptam parentis tui, hon. memoriæ, confessionem de Cœna Domini, & simul etiam de Baptismo, diligenter examinaremus; & quæ nostra esset de illo scripto sententia, liberè ad te scriberemus. Alterum, vt quid de facto vestrorum ministrorum, qui patrem tuum, tum benè adhuc habentem, tum postea etiam decumbentem, sub tali confessione, ad mensam Domini noluerunt admittere, sentiamus: iusténe, & ex officio suo fecerint, an secus, ingenuè tibi significaremus. Ego pro eo, quod tibi debeo officio, primùm quidem simul ac confessionem legi, statim eam ad obser-

uandos meos collegas misi, *D. Boquinum*, & *T*
melium. Inde ad reliquos, de quibus tu menti
nem in literis tuis feceras. Deinde verò p
meam lectionem, cœpi de toto negotio cogi
re: postridiè manè (nondum enim licuerat cu
aliis, propter varias, tum meas, tum ipsorum o
cupationes, de reipsa conferre, & sententias a
dire) iudicium meum, tàm de confessione pare
tis, quàm de facto ministrorum, breui quoda
scripto concepi: illud postea cum fratribus co
municaturus, & eorum sententias auditur
Sed concionatores sunt variis districti negot
vt non semper domi eos possis reperire. Qu
rum igitur potui audire sententiam de vtroq
capite; eam ad te mitto. Probamus paren
confessionem: probare non possumus minist
rum factum. Ratio vtriusque est; quòd illa co
sentanea est cum sacris literis; istud verò pugn
cum mandato Christi. Vtrunque breuiter d
monstramus. Cœna Domini (vt summatim c
camus) duo habet capita, substantiam, & vsu
Substantia est id, quod Christus instituit, & ip
in Cœna agit. Vsus est id, cuius causa eam ins
tuit, & quod à nobis exigit. Substantiam sua
ea semper retinet integram; quia Christus neq
mutatur ipse, neque mutat institutionem sua
Vsum, non semper, neque in omnibus obtin
propterea quòd neque omnes, qui accedunt v
ri sunt discipuli Christi: neque discipuli semp
iidem, hoc est, eâdem fide, resipiscentiâ, & ca
tate præditi, accedunt. Et aliquando dignè: al
quando etiam (proh dolor) indignè manduca
& b

& bibunt. Ac quod ad ſubſtantiam attinet, Cœnam ſic ex verbo Dei breuiter diffiniri poſſe indicamus à cauſis omnibus. *Cœna, eſt in legitima actione, vera veri tum corporis Domini, quod pro nobis traditum eſt; tum eiusdem ſanguinis, qui pro nobis in remiſſionem peccatorum effuſus eſt, exhibitio: per Dominum ipſum ſpiritualiter, ad edendum & bibendum facta: ac Verbo quidem Chriſti, iam per os miniſtri prolato ſignificata; panis autem fractione, vinique diſtributione, ſub oculos Eccleſiæ, per manum eiusdem miniſtri poſita ac repræſentata; & in ſalutarem memoriam Chriſti, pro nobis mortui, à Chriſto ipſo inſtituta.* Non eſt hîc opus longâ explicatione; nec verò etiam breuitas temporis, id ferre poteſt. Breuiter itaque & ſummatim, vt in Scholis fit, ſingulas partes non tàm explicamus, quàm confirmamus. Primò dicimus, *in legitima actione*: hoc eſt, in actione Cœnæ, ex inſtitutione, & verbo Domini celebrata. Non enim extra legitimam actionem, diſtribuitur corpus Chriſti edendum, & eius ſanguis bibendus. Secundo loco, *veram dicimus exhibitionem*: hoc eſt, non imaginariam, non fictitiam. Chriſtus enim nobis non illudit, quum ait: *Accipite, edite; hoc eſt corpus meum, quod pro vobis traditur.* Tertiò, adiicimus veri corporis, & veri ſanguinis Domini. Exprimit enim diſertè Chriſtus, quodnam corpus det edendum, & quemnam ſanguinem bibendum: quum poſt dictionem, CORPVS MEVM, adiecit, *quod pro vobis traditur*. Et cùm dictioni, SANGVIS MEVS, ſubiecit, *qui pro vobis effunditur.* Nam neque panis terrenus pro

nobis traditus est; neq; vinũ pro nobis, in remissionem peccatorum, est effusum. Verum igitur corpus Christi datur edendum: & verus eius sanguis bibendus. Addimus quarto loco; *per Dominum ipsum facta.* Neq; enim nobis alius quispiam, corpus & sanguinem Christi dat, aut dare potest, nisi Christus ipse. Nam pastor non is est, qui ex se dicat, *Accipite, Hoc est corpus meum*: sed Christus ipse per os ministri hoc nobis dicit. Sic etiam Iohan. Baptista discrimen fecit, inter suam & Christi in Baptismo actionem: cum dixit, *Ego baptiz[o] in aqua, ille autem in Spiritu Sancto.* Quintò diximus, *spiritualiter hanc veri corporis & sanguinis Christi exhibitionem fieri.* Omnis enim corporalis actio, sub aliquem incidit corporis sensum. Cu[m] autem sensui hæc actio Christi obnoxia est? No[n] ergò corporaliter, sed spiritualiter, hoc est, pe[r] spiritum suum, omnia hîc operantem, distribui[t] Christus suam carnem; quatenus pro nobis crucifixa, & mortua est. Adiecimus sextò, *ad edendum & bibendum.* Sic enim Christus iussit; dicens *Edite, bibite.* Non igitur exhibetur ad adorandum, aut in alium vsum, quàm ad edendum & bibendum; eo sanè modo, quo etiam datur. D[i]cim⁹ septimo loco, *verbo Christi, per os ministri pro[]lato,* exhibitionem hanc significari. Christus eni[m] loquitur, sed per os ministri, dicens: *Accipit[e]* Nisi autem Christo loquatur, & significet qui[d] sibi velit, & quid det, corpus ipsius non datu[r]. Addimus octauo, *panis autem fractione, viniq[ue] distributione, eandem exhibitionem sub oculos Eccl[e]siæ, per manum ministri poni, & repræsentari*: nemp[e] ita, vt sicut vana non est significatio, quæ fit p[er]
verbu[m]

verbum (simul enim res ipsa etiam exhibetur) sic etiam repræsentatio hæc, quæ fit per panem, & vinum, nuda non sit atque inanis; ex parte nimirum ipsius Christi exhibentis. Sicut enim panis non est propriè & verè corpus Christi; sic neque panis distributio, est propriè corporis Christi exhibitio; sed veræ exhibitionis corporis Christi, vera & non nuda repræsentatio. Illa enim panis distributione, corporali & visibili; inuisibilis & spiritualis corporis Christi exhibitio, Ecclesiæ ob oculos non inaniter proponitur. Postremò addita est particula, quæ ad vsum spectat: nimirum, *in salutarem Christi pro nobis mortui recordationem*, institutam fuisse hanc exhibitionem. Hic enim fuit scopus & finis; sicut Christus ait: *Facite in mei memoriam*. Paulus autem explicat, dicens: *Quotiescunque manducatis panem hunc, & calicem bibitis, mortem Domini annunciatis*. In memoriam igitur Christi pro nobis mortui instituta est. Hæc verò salutaris est electis, quia fides, de certitudine salutis, per Christum mortuum partæ, excitatur & confirmatur: caritas erga illum, & erga Ecclesiam, pro qua mortuus est, accenditur: Et ita vera resipiscentia, quæ est noua vita, renouatur. Hæc est Cœnæ substantia, quantum ex verbo Dei colligi potest, & quam si vel opus esset, vel etiam vacaret, per singulas partes fusiùs demonstrare possemus. Notandum verò est exhibitionem, non esse receptionem. Exhibitio, est ex parte Christi; receptio, ex parte nostra. Christus igitur verè exhibet in ea actione, suum verum corpus, & suum verum sanguinem; sed non

omnes neque semper illud verè accipiunt, ac cō-
edunt, & istum verè bibunt. Verùm loco cor-
poris, & sanguinis Christi, iudicium sibi mandu-
cant & bibunt. Proinde meritò diximus, *exhi-
bitionem corporis & sanguinis, esse substantiam Cœnæ
& eam semper manere integram*; quia tota Christ
est; qui certè, vt antè dictum est, non ludit no-
biscum, quum Cœna legitimè celebratur. Non
ita verò se habet receptio & vsus, qui à nobi
requiritur. Non enim aut omnes (vt antè di-
ctum est) aut semper, recipiunt; propterea quòd
non omnes, neque semper eâ fide, & eo spirit
præditi accedunt, quo deberent: & qui ad ve-
ram corporis Christi manducationem ita requi-
ritur, vt nisi adsit, verum corpus Christi, à no-
bis verè edi non possit. De vsu & receptione
non est, cur hîc aliquid disseramus. Quia e-
nim habet relationem ad substantiam Cœnæ
nempe ad exhibitionem; idcirco illâ probe in-
tellectâ, hæc etiam qualisnam esse debeat, nem-
pè spiritualis facilè intelligitur. Ad summam
res in eo sita est, vt persuasum habeamus Chri-
stum, sicut quum per manus ministri offert pa-
nem, & vinum, nobiscum non ludit: sed ver
dat panem, & vinum, vt nostra sint: & vt esa, i
nostram vertantur substantiam, atque in vit
corporali nos sustentent: id quod certè faciun
si nos ea accipiamus, edamus, bibamus: Ita e-
iam cùm per os ministri, in panis porrection
Christus ait, *Accipite, edite, Hoc est corpus meum*
eum nobis non illudere; sed seriò & verè, qu-
quam spiritualiter, suum verum corpus, & suu
verum

verum ſanguinem, quatenus & illud pro nobis mortuum eſt; & iſte pro nobis effuſus eſt, nobis exhibere: idque vt ambo noſtra ſint, cum tota ipſorum virtute: & vt eo modo à nobis accepta, comeſta & pota, quo etiam à Chriſto dantur, ſpiritualiter nimirum: & eiuſdem ſpiritus virtute, cuius etiam dantur, in nobis maneant, & in ſpirituali vita nos ſuſtentent: hoc eſt, vt Chriſtus ipſe in nobis maneat, & in nobis viuat; & nos viciſſim in CHRISTO, magis ac magis coaleſcamus. Hæc cùm ita ſe habeant, neque ab hac doctrina, quam ſcimus totam eſſe, non ſolùm conſentaneam verbo Dei; ſed etiam ex ipſo verbo Dei deſumtam, vllo modo diſſideat confeſſio parentis tui: non videmus quomodo illa improbari poſſit. Nos certè omnes probamus, & tanquam conſentaneam verbo Dei amplectimur. Ac quod diximus de confeſſione Cœnæ: idem de confeſſione Baptiſmi dictum volumus.

Hinc facilè ad alterum caput petitionis tuæ reſpondemus; nimirum factum, de quo ſcribis, minime probari nobis poſſe. Chriſtus enim iubet, vt omnes ſui diſcipuli accedant ad ſuam menſam, edant & bibant. Diſcipuli autem Chriſti ſunt, qui doctrinam eius totam, tàm quæ eſt de fide, quam quæ de moribus, & de ſancta vita inſtituenda ex animo amplectuntur, & ingenuè profitentur, ſe CHRISTI beneficio & credere, quæ ipſe CHRISTVS docet, & velle ſeruare ac facere, quæ idem præcipit. Qui igitur ſumus nos, qui velimus

& audeamus à Cœna arcere, quos CHRISTVS iubet venire? Quis verò audeat confessionem parentis tui, tanquam hæreticam condemnare; ac proinde inferre, eum non fuisse Christi discipulum? Quo Scripturæ testimonio illud euincent? Itané omnes hæreticos esse, qui idem, quod parens tuus, sentiant? Deinde etiamsi aliqui ex discipulis, vel errant in doctrina, vel aberrant ab obseruatione mandatorum; non vult tamen Christus, eos prius haberi pro Ethnicis & publicanis, & ideò à Cœna arceri, quàm fuerint ad extremum, per Ecclesiam correcti; & tum de errore ita conuicti, tum de scelere ita obiurgati, vt si vel ab erroribus, vel à sceleribus non resipiscant, & se posthac tum in hac doctrina permansuros, tum vitam ex lege DEI traducturos, non polliceantur: ii non nisi pertinaciter sese à CHRISTO subduxisse, ac proinde ad corpus Ecclesiæ minimè pertinere, iudicari possint ac debeant. At si isti non hoc modo parentem conuicerunt, vel de hæresi, vel de scelere aliquo; quomodo potuerint illum à communione Cœnæ Domini arcere (hoc enim est excommunicare) non videmus. Postremò illud adiicimus, non propter quemuis errorem in doctrina, licere quempiam excommunicare; sed tantùm propter pertinaciam in erroribus, cum fundamentis fidei, rectè & per scripturam explicatis, pugnantibus. Cum quo autem articulo fidei demonstrabitur, confessionem parentis tui pugnare, & dissentaneam esse? Illa potius phantasia, quæ corpus Christi vbique

bique statuit, meritò damnari hæreseos potest, & debet. cùm omnes ferè fidei articulos, qui sunt de Christo, & verò etiam ipsam Domini cœnam euertat. Vt igitur confessionem parentis tui, Clar. D.D. omnibus probamus modis; ita illud, quod narras, proponisq; factum; nulla videmus ratione defendi posse. Hæc quia petiisti, non potuimus, pro officio nostro nõ candidè & rotundè ad tuam petitionem respondere. Et precamur Deum, vt omnia tollat dissidia è sua Ecclesia: & efficiat, vt omnes tãdem in veram & salutarem doctrinam, consentiamus, ad suam gloriam, & Ecclesiæ ædificationem, Amen. Vale.

T. ZANCHIVS.

Iacobi Bordesii QVÆSTIO, *Num meritum mortis Christi, fuerit necessarium ad carnis ipsius sanctificationem.*

ADuersarii dicunt, se de carne Christi concepta non loqui, sed de concipienda, quatenus ea fuit ex massa Adami, quæ tota fuit corrupta peccato originali.

Fatentur enim eũ fuisse à primo puncto cõceptionis purissimũ ab omni peccati labe, ita vt nihil habuerit pro se offerendum propriè. Sed quatenus carnem sumpsit ex carne Adami, quę tota fuit impura peccato, cum ex impuro nihil nisi impurum haberi possit nisi mundetur, Christus autem ipse solus sit, qui tollit peccata mundi: Aiũt, eum habuisse opus suo sanguine ad mundandam illã carnis portionem, quam accepit ab Adamo. Mũ-

dandam quidẽ non in se, quâ eam nunquam habuit actu, nisi purã, sed extra se in massa, pro qua se obtulit.

Cum eis respondetur, Primùm à scriptura nos habere manifestam huiusce sanctificationis causam in solo opere S. Spiritus, cum virgo ab ipso concepit. Regerunt, hunc locum non euertere præcedentem, sed spiritum in cõceptione ita sanctificasse carnem Christi; vt ipse etiam omnia ipsius mẽbra sanctificet, vt nihilominus opus habuerit sanguine Christi in ipsius carnis sanctificatione, vt in omniũ fidelium sanctificatione vtitur Christi sanguine tanquã propria atq; vnica sanctificationis massæ Adami materia. Ne contingat illum primũ locum violari, deinde iustitiam Dei quæ nusquam permittit, tolli peccati labem sine satisfactione, cuius perficiendæ solus Christus est capax, quippe solus est Deus verus, & verus homo, veram habens humanitatem & carnem, quam pro tota massa det in precium debitum.

Quando secundò respondetur, illis vidẽdũ esse id quod necessariũ existimãt, non tantũ esse non necessariũ, sed nequidẽ esse posse. Quî.n. sanctificare poterit aliquid, quod ipsum sanctũ non erit? Quomodo aũt mors esse sancta poterit, nisi id q̃ moritur prius sanctum sit? Sed quomodo poterit caro moritura sanctitatẽ adipisci vsquã, h.e. vel in se, vel in eo ex quo ipsa est futura, beneficio eius quod ipsum præcedente in ipsa sanctitate, vt sanctum sit, prorsus eget.

Hac difficultate sibi vidẽtur extricari, vbi vim mortis Christi viguisse, antequam ipsa caro esset, imo à principio mundi possunt asserere.

Sed

Sed talis solutio eripitur illis, vbi nō ordinē tēporum, sed ordinem causarum hîc pondus habere obiicitur. Nam si meritū mortis Christi viguit antequā ipsa caro esset, imo etiam antequam ipsa mors contigisset, quæ ante id quod ipsam pateretur esse non potuit: Id fuit à dignitate fideiussoris, qui apud creditorem vt fuit soluendo, sic fide datâ nōdumq; solutione factâ, potuit liberare debitores. Sed vnde potuit esse soluendo nisi quatenus eam quæ debebatur Deo puram carnē sumere & offerre poterat? Sed quî ea caro pura poterat censeri antequā offerretur, cuius puritas ab oblatione ipsa penderet.

Orthodoxis igitur satisfactū esse debere, cū vidēt Spiritū S. triplici miraculo assuisse cōceptioni carnis Christi. Primū, cū soli fœmineo semini vim veræ conceptionis dedit. Deinde, cū ex virgine alioqui peccato obnoxia sanctū est generatū. Tertiū, cū qui generatus est, nō simplex homo fuerit, sed æternus Dei filius is fuit, qui illic generari voluit, hoc est, caro fieri & homo.

Oportet autē duorū postremorū vltimum facere modū secūdi, primum reliquorū duorū signū. Non potuit.n. à primo pūcto suæ conceptionis ille nō esse sanctus, qui à primo pūcto suæ cōceptionis fuit Deus. Quî.n. hoc esse posset, vt ille qui est fons sanctitatis immensus & infinitus, ne tantilli quidem sordium capax esset?

Quod aūt primū sit signū reliquorū, patet bifariā. Primū, quod esset prædictū à Prophetis, *virginem concepturam*. Deinde, quod cū *non nisi à S. S. hoc potuerit*, inde tollitur omnis dubitatio p̄sentiæ omniū, q̄ in ea cōceptione ad nostrā salutē fuerūt opus, inter q̄ illud est potissimū, vt qui pro nobis

fideiuberet, esset soluendo non à solutione & satisfactione, sed ad solutionem & satisfactionem.

Sed cum ista deberent esse satis Christiano, nihilominus occlamant aduersarii se de S. S. qui est potentia Dei infinita, non dubitare, sed se nolle metiri ipsius vim, nisi ab ipsius verbo, in quo Christus offertur, tanquam vnicus agnus, qui tollit peccata mundi; Stipendium autem peccati esse mortem: igitur mortem ipsius necessariam fuisse vbicunque peccatum fuit tollendum. Peccatum autem tollendum fuisse à portione massæ, ex qua Christus erat generandus: quia alioqui in generato peccatum non abfuisset.

Difficilis certè quæstio. Sed videndum an hæc solutio, quæ sequitur, sit vera, & quæ satisfaciat quæstioni. Deinde, vtrū alia dari possit quæ quæstioni item possit satisfacere.

Primum nos dicimus, fallaciam esse vbi aduersarii ex eo quod citra sanctificationē carnis Christi qualis contigit in eius conceptione à S. S. ipse erat futurus homo impurus peccato, concludunt peccatū fuisse tollendū à portione massæ, ex qua ipse fuit generatus, quasi vt corruptio vna & eadem specie transeat à parentibus ad prolem, sit necessarium eandem specie vel numero corruptionem esse in semine, per quod vnum solum species essentialis transit à maioribus ad eorum posteritatem. Non enim sequitur. Probamus à simili: Quia vt contagium transeat ab vno ad alterum per aliquod medium, non est opus vt ipsum medium à contagio idem specie patiatur. Pestis poterit contrahi ex aliquo, qui ante annum est mortuus contagio lecti, qui ab eo decumbente est

te est contactus, & ab aduena qui forsan defunctum nunquam viderit aut nouerit, eundem lectum ingrediente & ipsum attingente, vterque peste afficietur & forsan morietur, licèt lectus alioqui lue illâ venenatâ imbutus & corruptus suo modò, peste nunquam laborarit neque laborare potuerit.

Sic etiam parens peccator, poterit peccatorem filium generare, licèt semen quod est medium vnicum in generatione non possit peccator censeri. Quì enim peccaret massa informis, quæ non est ad imaginem Dei facta, licèt id quod ex ipsa prodibit ad imaginem Dei sit futurum, in cuius solius corruptione peccatum originale est constituendum.

Nos igitur dicemus semen virginis, quæ est portio quam sibi generando ex massa Adami in virgine assumpsit Christus, fuisse quidem corruptum à peccato, sed non ita vt ipsum esset propria sedes peccati; itaque fuisse corruptum suo modo qui non est ἁμαρτία, sed à Paulo dicitur ματαιότης, quatenus eius facultas per se nihil poterat nisi corruptum generare, imo corruptum peccato hominem. Sed cùm peccatum originale sit corruptio intellectus & voluntatis, denique rationis quæ in mente est veritas, & in voluntate est æquitas, & semen quatenus est id quod est, & non aliud, ad quod non potest peruenire, nisi sui ablatione non sit natum intelligere, neque velle, neque ratiocinari: ergo neque mentiri neque cõcupiscere. Priuatio eorum non potest ei attribui, quorum habitus proprie ad ipsum non pertinuit.

Fuit igitur satis in conceptione carnis Christi Spiritui sancto, qui est virtus Dei infinita, corroborare semen, cuius corruptio fuit sita tantum in infirmitate. Ergo eius restauratio in corroboratione, non aũt in satisfactione, cum nihil debuerit neq; debere potuerit, id quod nunquam peccauit, neq; peccare potuit.

Sed si quis nihilominus pertinacius velit retinere in semine humano peccatum originale, tanquam in propria sede, videat quę monstra sequẽtur malè positum in semine peccatum.

Si.n.semina sunt p se peccati sedes, bẽne dicitur ea egere satisfactione. Ergo omnia semina q̃ per se fuerunt talia, quale per se fuit semen virginis, h.e. genitalia, & nunquam genuerunt, quod ita cõtigerit, eguerunt nihilominus satisfactione, ita vt vel illis applicãda sit mors Christi, & ipsa sint tollenda ad cœlos, vel satisfactionis inopiâ detrudenda omnia ad inferos.

H. Zanchii ad quæstionem illam

RESPONSIO.

PEtiisti à me, frater obseruande, exhibito quodã scripto: *An piè dici possit, meritũ mortis Christi, necessarium fuisse, ad carnis ipsius Christi sanctificationem: &, quid nam, de rationib. quibus nonnulli partẽ affirmatiuam probare nituntur, sentirem.* Ego, vt ingenuè omnia dicam, simulac titulum, vt vocant, Quæstionis legissem, vehementer illum miratus fui: videbam. n. id supponi tanquam extra controuersiam positũ: quod omnino falsum, adeoq; hæreticum esse non dubitabam, neque etiam dubito: idque propterea, quòd cum tota S. Scriptura, ma-

ra,manifestiſſimè pugnat,nimirum carnem Christi opus habuiſſe, vt ſanctificaretur, hoc eſt,vt ex immunda,peccatoq; infecta, mundaretur, peccatiq; labe purificaretur. Si.n.per carnem & ſanguinem Chriſti,omnia(vt paſſim ſacræ literæ docent)mundantur,peccataq; tolluntur:mundiſſimam eam ſemper fuiſſe, omniſq; peccati expertem,neceſſe eſt.Quô ſpectat illud Apoſt.Hebr.7. *Talis namq; decebat,vt eſſet nobis pontifex pius,* (nêpe totus,quantus quãtus eſt,& ſemper)*innocens,impollutus,ſegregatus à peccatorib. excelſior cœlis factus, cui non ſit quotidie neceſſe,quemadmodũ illis pontificibus,priùs pro proprijs peccatis victimas offerre: deinde pro populi. Hoc enim* (nempe alterum membrum offerre ſcilicet pro peccatis populi) *fecit ſemel: quũ ſemetipſum obtulit.* Quô reſpiciebat etiã Chriſtus,quum dicebat Apoſtolis; *Hoc eſt corpus meum, quod pro vobis* (electis ſcilicet omnibus, non pro me) *traditur;* &, *hic eſt ſanguis ,qui pro vobis*, (non pro me)*effunditur,in remiſſionem peccatorum; nempe veſtrorum, non meorum.* Vbi igitur non eſt peccatum;ibi non eſt opus effuſione ſanguinis Chriſti , nec merito paſſionis , mortiſque eius. Chriſtum autem , eiuſque carnem ſemper fuiſſe ſine peccato, inconfeſſo eſt apud pios omnes.Nô ſine cauſa igitur mirabar, quod ſupponebatur; carnem videl. Chriſti , aliquando talem fuiſſe, quæ opus habuerit ſanctificatione.Nã,quod alibi Chriſtus dicitur ſanctificatus,alterius eſt ſignificationis ibi verbum hoc,quàm in hac ſit quæſtione; vt in Euangelio Ioh. cap.10. *quem pater ſanctificauit*: Et cap.17. *Ego ſanctifico meipſum:* Et ad Hebr.7. *Filius eſt in æternũ ſanctificatus*: ſeu, potius perfectiſſimus, & cõſummatus. Eſt.n.τετελειωμένος,

Accdo libenter, carnem Christi fuisse sanctificatam à patre: quia vi S. Spiritus concepta & nata est, sine peccato, sanctissima. Verùm, cum in quęstione proponatur, tanquã medium, quo aliqua res sanctificatur, ipsum mortis Christi meritũ; liquidò apparet, hîc accipi sanctificationem, pro purgatione à peccatis. hostia enim illa pro peccatis oblata est, & sanguis Christi effusus est, in remissionem peccatorum, nimirum nostrorum: Cum itaque constet, carnem Christi, nunquam fuisse peccati labe contaminatam; meritò mirabar supponi pro confesso id, quod prorsus impium est: Carnem nimirum Christi aliquando opus habuisse, vt sanctificaretur: hoc est, vt à peccato purgaretur: & ex non sancta, fieret sancta ac mũda. Cæterũ vbi explicationẽ, quæ statim subiicitur, vidissem: admirationem illam posui. sic
„ enim subdis: *Aduersarii dicunt, se de carne Christi*
„ *concepta non loqui, sed de concipienda; quatenus ea fuit*
„ *ex massa Adami; quæ tota fuit corrupta peccato origi-*
„ *nali. Fatentur enim eum fuisse à primo puncto conce-*
„ *ptionis purissimum ab omni peccati labe: ita vt nihil ha-*
„ *buerit pro se offerendum proprie. Sed quatenus carnem*
„ *sumsit ex carne Adami, quæ tota fuit impura peccato;*
„ *cum ex impuro nihil nisi impurum haberi possit, nisi*
„ *mundetur: Christus autem ipse solus sit, qui tollit pecca-*
„ *ta mundi: Aiunt, eum habuisse opus suo sanguine, ad*
„ *mundandam illam carnis portionem; quam accepit ab*
„ *Adamo: mundandam quidem non in se, quia eam nu-*
„ *quam habuit actu, nisi puram: sed extra se in massa, pro*
„ *qua se obtulit.* Cum hoc, inquam, legissem, liberatus quidem fui priori illa admiratione; sed alia subiit non minor animum meum, nempe, quomodo

modo carnem Christi ausi fuerint appellare, quæ nondum erat Christi, nondumque τῷ λόγῳ, in vnitatem personæ coniuncta; si ideo appellant, quia futura erat Christi; eadem ratione, erat etiam sanctissima, & sine peccato: idque suâ naturâ: quia concipienda erat illa caro, & nascitura sanctissima: sicut Angelus dixit: *Quod nascetur ex te sanctum*: vbi notandum est, non dixisse, *quod nascetur sanctificatum*; quasi antea fuerit immundum, postea purgatum; sed dixisse, *quod nascetur sanctum*. Caro igitur Christi, naturâ sancta est: quia nata & concepta est sancta. Si itaque carnem, quæ nondum erat Christi, ideo carnē Christi vocant quia futura erat Christi, & hoc sensu de ea quæstionem proponunt: ratio disputandi postulat, vt eodem etiam sensu, caro illa, etiam quū nondum esset, reapse vnita τῷ λόγῳ; vocetur tamē sancta; idque suâ naturâ: quia nascitura erat sancta; alioqui aperta fuerit æquiuocatio in ipsa quæstione quod quā vitiosum sit; nemo nescit. Si autem eodē sensu proponatur, quum & de carne sermo est, & de huiusce carnis sanctificatione; luculenter apparet, quæstionem esse ἀσύστατον. Si enim naturâ, id est, à conceptione & natiuitate, sancta est: quomodo opus habet sanctificatione? Foret igitur simul & sancta, & non sancta. si sancta; non igitur opus habet, vt sanctificetur: ideoque nec sanguine Christi, id est, suo, ad sui sanctificationem. Si non sancta: ergo in Christo caro fuerit, peccato infecta, quod cum negent; nulla igitur, & ἀσύστατος tota quæstio est.

At nos non consideramus, inquiunt, carnem hanc, quatenus sumta fuit à λόγῳ: sed tantum qua-

tenus erat ſumenda. ſic enim infecta peccato fuit. Verum vt ante dixi: ea caro nondum erat Chriſti; ſed tantum Mariæ, ita damus opus habuiſſe ſanctificatione, eoque ſanguine Chriſti, & mortis eius merito, nunquam enim proprie potuit dici eſſe caro Chriſti, niſi poſteaquā aſſumta fuit à Filio Dei. At excipient, licet hæc vera ſint; tamen, quæ realiter tantum erat Mariæ caro, eam mente contemplamur, quatenus futura erat caro Chriſti. Cum autem illa realiter tunc eſſet peccato infecta, eoque opus haberet ſanctificatione; ſanctificatio autem à peccato non fiat, ſine ſanguine Chriſti: idcircò quæſtio à nobis non ſtultè propoſita eſt. Sed vis ne apertè videre quæſtionis ἀσυστασίαν; Explica mihi quæſtionem hoc modo, vt explicandam eſſe docent aduerſarii. Quæritur, *An caro, quæ nondum erat, ſed futura erat Chriſti; immunda fuerit, eoque opus habuerit ſanctificatione per futuræ carnis Chriſti meritum: idque non quatenus erat Mariæ caro,* (nam de hac re, nulla eſt controuerſia) *ſed quatenus futura erat Chriſti.* Quis hîc non videat, carnem hanc, quatenus futura erat caro Chriſti, minimè opus habuiſſe ad ſuā ſanctificationem, futuri ſanguinis & carnis Chriſti, merito? erat. n. naſcitura ſancta: & ea futura, per quā omnia alia ſanctificarentur, vt nemo neſcit: tantum abeſt vt ſuiipſius merito opus habuerit, quo ſanctificaretur. An non enim etiam hoc implicat contradictionem: nempe vt eadem plane res, & immunda ſit ſimul, & mundiſſima: per quam omnia mundentur? Eſt autem immunda; ſi opus habet ſanctificatione. rurſus eadem munda eſt, & mundans ſeipſam: ſi ſui ſanctitate, & puritate, munda.

mundatur & ipsa. Quare sic de proposita quæstione cōcludo: eam esse aut inanem, aut ἀσύστατον: prout eius sensus varius esse potest. Vnus sensus est: *An caro Christi*, id est, quæ futura erat Christi, *non quatenus futura erat Christi, sed quatenus erat caro Mariæ, opus habuerit sanctificatione: eoque futuræ mortis Christi virtute, ad sui sanctificationem.* Quis hoc ignoret? Hoc igitur frustra quæritur; & vana est quæstio. Alius est: *An caro Christi, hoc est, quæ non solum futura erat Christi, sed etiam quatenus futura erat Christi; seu in Christo venturo, quasi præsente considerata, opus habuerit sanctificatione, & futuræ mortis, effundendi sanguinis Christi, virtute.* Hoc sensu, quis non videat ἀσύστατον esse quæstionem? sicut enim nunquam fuit caro in Christo, egens sanctificationis, quia semper sine peccato: sic neque etiam futura erat in ea talis, ac proinde neque verè considerari ab vllo homine poterat: qualis in eo nunquam futura fuerat; per cuius alioqui carnis meritum, erat sanctificanda, nisi per sui ipsius? sed vt differat sanctificans à sanctificandis, oportet, vt Apostol. etiam docet ad Hebræos. Ἀσύστατος igitur est quæstio. At non consideramus eam in Christo immundam, imò mundissimam, & omnia mundantem; sed tantum dicimus carnem, quam ex virgine sumturus erat ὁ λόγος, opus habuisse sanctificatione, ad hoc, vt posset assumi, & vniri τῷ λόγῳ, erat enim peccato infecta: Peccatum autem Christo adhærere non poterat, nec debebat. Cùm verò quæcunq; sanctificātur, aut vnquā sanctificata fuerūt à cōdito mundo; merito carnis Christi tunc mo-

riturae, & fundendi sanguinis, nunc autem mortuae & fusi; opus habuerint, & nunc habeant ad sui sanctificationem: concludimus idem, de carne, quam assumturus erat Filius Dei. Dixi de qualitate Quaestionis sententiam meam. Nunc propius ad rem ipsam accedo: atque quid ego sentiam de aduersariorum argumento, quo putant suam euinci, demonstrarique sententiam, paucis aperio. Illorum sententia, in duas resoluitur propositiones. prima haec est; *Particulam illam massae Adami, quam ex virgine sumturus erat filius Dei, opus habuisse sanctificatione: non simpliciter quatenus erat pars massae, seu caro, vel semen Mariae:* (hoc.n. non venit in controuersiam) *sed ad hoc, vt posset assumi à Filio Dei; & in ea, nostra expiari peccata.* Ratio: quia erat & illa infecta peccato: peccatum autē nō debebat, nec poterat à λόγῳ vnà cum carne assumi: opus igitur habuit sanctificatione, & purgatione peccati. Totum Argumentum admitto: si pars illa massae, seu caro, per se consideretur, & quatenus pars erat Mariae, sed particula illa, *Ad hoc; vt posset sumi à filio Dei:* negari potest: idque bonâ conscientiâ. Nam assumi potuit à Filio Dei, substantia carnis illius, absque eiusdem accidente, peccato scilicet, & qualitate mala; citra sanctificationem: si nomine *sanctificationis*, regeneratio & renouatio intelligatur. In carne enim nostrâ, duo sunt: substantia bona à Deo creata; & qualitas mala, quae illi accidit; concupiscentia nimirum, quae peccatum est, potest autem substantia separari, à peccato bifariam: per regenerationem, quae fit per S. Spiritum; vnde & *sanctificatio* vocatur; & citra regeneratio-

rationem; quemadmodum contingit corpori, quum quis peccator moritur. Cadauer enim illud absque regeneratione, liberatum est à peccato, vt Apost. docet ad Rom. 6. neque enim ibi vlla amplius inest corruptio, quæ sit peccatũ; sed tantùm, quæ pœna est peccati, quam & Christus assumsit, vnde dicitur *missus esse à patre non in carne peccati*, sed, *in similitudine carnis peccati*; id est, in carne, quæ propter corruptionem, peccati tamen expertem, similis erat carni peccati. An non igitur potuit Filius Dei, Deus, substantiam carnis, absque peccati labe, sibi assumere, etiamsi nulla accederet regeneratio seu sanctificatio? Scripturæ certè hoc etiam voluisse illum, innuere videntur, quæ sunt de incarnatione Christi, vt λόγος, *caro factus est*: non ait, *caro peccati*, sed simpliciter *caro*: substantiam ergo carnis sumsit, sine carnis peccato: neque ait, *factus est caro sanctificata*; sed simpliciter, *Caro*, innuere videtur carnem, quam assumsit, nõ fuisse sanctificatam, sine tamen peccato fuisse, à Filio assumtam: eoque fuisse sanctã, imò & sanctificantem: propter vnionem cum λόγῳ, omnis sanctitatis in creaturis autore. Proinde nec Angelus dixit, vt supra quoque obseruatum fuit, *quod nascetur ex te sanctificatum*, sed, *sanctum*. Eodẽ modo interpretari possum, quod ait Apostolus, *Deus manifestatus est in carne*, item, *qui est ex semine Dauidis secundùm carnem*. Item ad Hebr. *assumsit semen Abrahæ*; non autem; *peccatum Abrahæ*. Docent hæc omnia, Christum sumsisse substantiam carnis, sine mala carnis qualitate, vitio, peccato. Cùm verò nullibi legamus, carnem, quam assumsit, fuisse prius sanctificatã: vna

ex parte nouimus manifeste Christum carnem sumsisse, sine peccato: Ex altera verò non cogimur credere eam fuisse à peccato liberatam, per sanctificationem, propriè acceptam. Quare citra vllum crimen, negare possumus, quod isti assumunt: & quidem ingenuè negamus: nempe partem illam massæ, quam assumturus erat Christus, ad hoc vt posset illi in vnitatem personæ vniri, opus habuisse sanctificatione. Adde quòd ideo ne transiret peccatum cum carne in personam Filii, voluit ex Sola virgine sine viri semine; sed huius loco, virtute S. Spiritus, concipi ac nasci. Etsi.n. semen virginis, non sine peccato erat; cũ peccato tamen, transire in Christum vllumve hominem, non potuit, nisi ex virili semine, conciperetur. Quæ causa est cur omnes homines in peccato concipiantur: Christus autem nequaquam. Docet hoc Angelus, quum ait ad virginem: *Ideo quod ex illa nasciturum erat, sanctum nasciturum*: quia sine viri cognitione, solo Spiritus S. superuentu, & virtutis altissimi obumbratione, conceptura illud erat. Quô pertinet & illud, quod Apost. ad Hebr. ait: *ideo Christum sacerdotem esse, non secundum ordinem Aaron*, qui scilicet op⁹ habeat, offerre etiam pro peccatis suis, & non tantũ pro populi; *sed secundum ordinem Melchisedec*: quia præter alia, sicut sine matre est, nempe in cœlo; sic sine patre est, in terra scilicet: apertè significans, ideo Christũ, quâ homo est, sine peccato esse cõceptũ & natum, ex matre, quia sine viri semine, natus & conceptus est. Sed clariùs ad Rom. 5. vbi ex professo de origine peccati in nos propagati, disserit; per quem nam in mundum introierit: ostensurus inde, per

de, per vnũ etiã Christum, deriuari in electos, iustitiam. *Per vnum hominem*, inquit, *peccatũ introiit in mundum*. quis est iste vnus homo? Adamus, vir scilicet, non mulier. In sacris enim literis propagatio non attribuitur mulieri, sed viro. Neque hîc opponit Christum Euæ mulieri; sed Adamo viro: ac docet, sicut per vnum hominem Adamum propagatum est malum; sic per vnum Christum deriuari iustitiam. Quemadmodum & ad Corinth. facit: quum duos istos homines, Adamum & Christum simul comparat: ac docet, sicut ex illo deriuata est mors, sic ex isto vitam deriuari. 1. Cor. 15.
Quô pertinet quod in Genesi etiam, non mulieri, sed viro dicitur: *Quia comedisti*, & cætera, *in sudore vultus tui vesceris pane, donec reuertaris in terram*. Quis hîc non videat, quòd moriamur omnes, hoc adscribi Adamo viro, non mulieri? nam aliâ peculiari pœnâ peccatum mulieris punitum fuisse ibidem legimus. Sed quî mors in omnes homines transierit, luculentissimè viro attribuitur: & in Genes. & ad Corinth. sicut & ad Rom. Ergo etiam peccatum, mortis causa, non per mulierem, sed per virum in posteros propagatur. Coniungit enim vtrunque Apostolus: & per quem peccatum, per eundem etiam mortem introiisse in mundum docet; Peccatum igitur, sine viri semine, non propagatur. Vnde & in huius rei cõfirmationem non fuit iussa mulier circumcidi, sed masculus: & quidem in eo membro, per qđ humani generis fit ꝓpagatio. Quid sibi voluit Deus hoc signo? Præter alia declarare etiã voluit immunditiẽ humani generis, ex viri semine ꝓpagari: non aũt ex semine mulieris. Atque hanc esse

causam, dubitandum non est; cur Christus noluerit ex semine viri concipi: quia scilicet noluit peccatum in suam deriuari carnem, in qua damnandum erat: & cuius sanguine erat expiandum. Summa: locus est apertus ad Rom. non per *mulieris*, sed per *viri semen*, propagari in singulos homines peccatum. Cum hæc ita se habeant, & Christus conceptus sit sine viri semine; euincitur, peccatũ, quo infecta erat caro Mariæ, nõ potuisse in Christũ deriuari: ac proinde vt Christ⁹ carnẽ ex Maria traheret, nulla peccati labe cõtaminatã, nõ opus fuisse vt illa caro sanctificaretur; cũ ad illud satis fuerit si sine viri semine cõciperet. Filiũ igitur Dei, carnis substantiam, sine mala eius qualitate, & contagione, ex virgine suscepisse; sicut & aliis locis S. literarum demonstraui, manifestum est. Quare prior illa aduersariorum propositio, in fumum abit; quâ docent: Ad hoc, vt Christus carnem susciperet ex Maria sine peccato, & in ea nostra posset expiare peccata, particulam illam massæ opus habuisse sanctificatione. Quasi verò non aliâ ratione potuerit à Christo sumi sine peccato, nisi prius sanctificaretur. prospectũ huic rei fuerat ab æterno, & initio mundi promissum, sine sanctificatione. Statuit enim Deus ne propagari posset peccatum, nisi per semen viri: quia volebat Christũ cõcipi & nasci ex fœmina, sine peccati contagione. idcirco dixit serpenti. *semen mulieris*, nempe solius, *conteret caput tuum*; significans Filium Dei, ideo nasciturum hominem sanctum sine peccato, eoq; in sua carne expiaturum peccata nostra, & Diaboli caput contriturum; quia

sumtu-

ſumturus erat ſemen duntaxat mulieris,ſine viri ſemine,eoq; ſine peccato:noui alias huius loci interpretationes;ſed & hæc quoq; vera eſt:nec pugnat cum ſcripturis,aut cum analogia Fidei. Ita ruit etiam quod huic primæ propoſitioni ſuperſtruxerunt: nempe,*Si caro Chriſti opus habuit ſanctificatione, & ſanctificatio non fit niſi merito Chriſti intercedente:carnem igitur Chriſti,antequam vniretur τῷ λόγῳ opus habuiſſe meritis carnis Chriſti, id eſt, ſui ipſius meritis, ad ſui ſanctificationem.* Hæc eſt altera illorum propoſitio, vt ſupra viſum eſt. Sed cùm luculentiſſimè oſtenderimus, τὸν λόγον potuiſſe aſſumere,imò reipſa aſſumſiſſe carnem ex virgine abſq; labe peccati;idque non quia fuerit caro illa ſanctificata; ſed quia peccatum illius propagari non potuit in carne,quæ concepta eſt ſine viri ſemine,per quod ſolum propagatur peccatum : apertè etiam demonſtratum eſt, falſum eſſe quod inferunt:*Carnem igitur Chriſti opus habuiſſe meritis Chriſti.*

Atq; hæc quam attulimus hucuſq; , eſt vera & genuina,meo quidem iudicio,ad totum illorum argumentum reſponſio. Sed nunc addimus; etiamſi quis det,quod ſupponunt,carnem Chriſti, id eſt, quæ futura erat Chriſti,opus habuiſſe vt ſanctificaretur, in perſona tamen virginis, quo poſſet citra peccatum aſſumi à filii Dei perſona; non inde tamen ſequi quod inferunt, omnino contendimus.An non enim potuit virtute Spirit. S.ſanctificari?quis enim facit mundū de immundo conceptum ſemine, niſi Deus? atque hoc eſt, quod vos reſpondetis,nec malè; ſi cōcedatis,carnem illam opus habuiſſe ſanctificatione,ad hoc

vt vniretur τῷ λόγῳ: ac proinde neque torquetur dictum Angeli: *S. Spiritus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi; eoque & quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei.* Si enim opus habuit caro illa, sanctificatione: Spiritus S. eam sanctificauit: & ideò nata est sancta. quanquam, vt supra dictum est, verba Angeli aliò spectant aliudq; cõcludunt. At sine Christi sanguine & satisfactione, non tollitur peccatum. *Ecce enim agnus qui tollit peccata.* verum est, sed cuius? suumne? minime vero: quia nullum habuit vnquam, sed Mundi: id est Electorum omnium, qui à condito orbe ad finẽ vsq; futuri erant & sunt. Si igitur caro illa sanctificata fuit à peccato, sanguine & meritis Christi, nõ ea fuit sanctificata, quatenus Christi erat, vt isti fingunt; sed quatenus erat Mariæ, & ad personam Mariæ pertinebat. nunquam enim potuit vere dici caro Christi, nisi posteaquam assumpta fuit à Christo. Figmentum est, carnem fuisse Christi, sed nondum in Christi persona existentem. Quare merita Christi ad illam carnem nõ pertinent; quaten⁹ caro Christi verè dici potuit. Sed alterius fuerit, quàm Christi, oportet: si merito Christi, fuit à peccato sanctificata; qui Christus nunquã obtulit hostiam pro se, sed solum pro aliis: id est, pro nobis: atq; vt alia sit caro sanctificans, & alia caro sanctificata, omnino necessum est: vnde neque ineptè à vobis respõsum fuit: cum adhuc illa caro non esset Christi; neq; etiam meritis carnis Christi potuisse sanctificari. quam.n. contendũt sanctificatam fuisse, ea nondum erat Christi. Sed neq; alia vel erat, vel futura erat caro ipsi Christo, quàm illa ipsa, de qua quæstio est proposita. Si aũt

Instantia.

nondum

nondum caro erat Christi, eoq; nec mortua pro peccatis mundi; quomodo seipsum potuit à peccatis purgare? At vis, inquiũt, futuræ mortis Christi, viguit antequã ipsa caro esset, ab origine etiam Mundi: iuxta illud, *Agnus occisus est ab origine Mũdi.* Sed paralogismũ admittunt, dum ab eo, quod à fidelibus iam inde à condito orbe apprehendebatur futurũ; ad id argumentantur, quod realiter existebat in virgine, & quod reali sanctificatione opus habuisse aiunt, retineant æquam & parem collationem, ac tum apparebit, respõsum à vobis allatum, non fuisse ineptum. Sic igitur explicãdũ est vestrum responsum. Sicut fieri non potuit, vt caro illa reapse & actu sanctificaretur, per realem mortem, antequam realiter vniretur cũ Christo, nasceretur, & moreretur; sic neq; vis huius mortis & efficacitas apprehendi potuit à fidelibus; nisi prius apprehenderetur futura eiusdẽ carnis in vnitatẽ personæ τῦ λόγυ, assumptio atq; natiuitas, visq; totius incarnationis. Vt.n. naturaliter incarnatio præcedit mortem; sic ordine naturæ, nõ potest de morte cogitari, nisi cogitatio de incarnatione præcedat. Vis mortis Christi viguit à condito orbe in ipsis fidelibus; quia futura tanquã præsens mors, apprehendebatur fide; eoq; quod nõdum erat realiter & actu, illis iam tanquam peractum, à Deo imputabatur. Sed illorum fides nõ poterat mortem Christi apprehendere; nisi apprehensa prius eius incarnatione. Ita hac ratione & hoc sensu dicemus: sicut ab origine mundi occisus fuit agnus, sic etiam ab origine mundi incarnatum fuisse eundem agnum. Quare apparet; si in pari collatione permaneatur, nõ male fuisse

vt vniretur τῷ λόγῳ: ac proinde neque torquetur dictum Angeli: *S. Spiritus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi; eoque & quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei.* Si enim opus habuit caro illa, sanctificatione: Spiritus S. eam sanctificauit: & ideò nata est sancta. quanquam, vt supra dictum est, verba Angeli aliô spectant aliudq; cõcludunt. At sine Christi sanguine & satisfactione, non tollitur peccatum. *Ecce enim agnus qui tollit peccata.* verum est, sed cuius? suumne? minime vero: quia nullum habuit vnquam, sed Mundi: id est Electorum omnium, qui à condito orbe ad finẽ vsq; futuri erant & sunt. Si igitur caro illa sanctificata fuit à peccato, sanguine & meritis Christi, nõ ea fuit sanctificata, quatenus Christi erat, vt isti fingunt; sed quatenus erat Mariæ, & ad personam Mariæ pertinebat. nunquam enim potuit vere dici caro Christi, nisi posteaquam assumpta fuit à Christo. Figmentum est, carnem fuisse Christi, sed nondum in Christi persona existentem. Quare merita Christi ad illam carnem nõ pertinent; quaten⁹ caro Christi verè dici potuit. Sed alterius fuerit, quàm Christi, oportet: si merito Christi, fuit à peccato sanctificata; qui Christus nunquã obtulit hostiam pro se, sed solum pro aliis: id est, pro nobis: atq; vt alia sit caro sanctificans, & alia caro sanctificata, omnino necessum est: vnde neque ineptè à vobis respõsum fuit: cum adhuc illa caro non esset Christi; neq; etiam meritis carnis Christi potuisse sanctificari. quam.n. contendũt sanctificatam fuisse, ea nondum erat Christi. Sed neq; alia vel erat, vel futura erat caro ipsi Christo, quàm illa ipsa, de qua quæstio est proposita. Si aũt

Instantia.

nondum

Digitized by Google

nondum caro erat Christi, eoq; nec mortua pro peccatis mundi; quomodo seipsum potuit à peccatis purgare? At vis, inquiūt, futuræ mortis Christi, viguit antequā ipsa caro esset, ab origine etiam Mundi: iuxta illud, *Agnus occisus est ab origine Mūdi*. Sed paralogismū admittunt, dum ab eo, quod à fidelibus iam inde à condito orbe apprehendebatur futurū; ad id argumentantur, quod realiter existebat in virgine, & quod reali sanctificatione opus habuisse aiunt, retineant æquam & parem collationem, ac tum apparebit, respōsum à vobis allatum, non fuisse ineptum. Sic igitur explicādū est vestrum responsum. Sicut fieri non potuit, vt caro illa reapse & actu sanctificaretur, per realem mortem, antequam realiter vniretur cū Christo, nasceretur, & moreretur; sic neq; vis huius mortis & efficacitas apprehendi potuit à fidelibus; nisi prius apprehenderetur futura eiusdē carnis in vnitatē personæ τοῦ λόγου, assumptio atq; natiuitas, visq; totius incarnationis. Vt.n. naturaliter incarnatio præcedit mortem; sic ordine naturæ, nō potest de morte cogitari, nisi cogitatio de incarnatione præcedat. Vis mortis Christi viguit à condito orbe in ipsis fidelibus; quia futura tanquā præsens mors, apprehendebatur fide: eoq; quod nōdum erat realiter & actu, illis iam tanquam peractum, à Deo imputabatur. Sed illorum fides nō poterat mortem Christi apprehendere; nisi apprehensa prius eius incarnatione. Ita hac ratione & hoc sensu dicemus: sicut ab origine mundi occisus fuit agnus, sic etiam ab origine mundi incarnatum fuisse eundem agnum. Quare apparet; si in pari collatione permaneatur, nō male fuisse

à vobis reſponſum. Reapſe enim & actu non ſatis fecit Chriſtus, pro peccatis noſtris; niſi poſtea quã reuera & actu aſſumſit carnem, & aſſumtam pro nobis obtulit. An non igitur verum eſt, debita noſtra non fuiſſe perſoluta, nempe reapſe & actu, neq; potuiſſe perſolui, ante carnis illi⁹, quam obtulit, vt λύτρον, aſſumtionem? quam igitur, inquies, efficacitatem habuit in fidelibus ab origine Mũdi? quia, vt dictum eſt, meritum futuræ mortis imputabatur illis, qui eam fide apprehẽdebant. Sed quomodo mortem & oblationem huiuſce carnis poterant apprehendere, niſi prius eiuſdem in vnitatem perſonæ, filii Dei aſſumtionem & natiuitatem apprehenderẽt? quâ igitur ratione, res ſunt vel non ſunt, eâ etiam dicuntur tales eſſe vel non eſſe, operari vel non operari. Sunt autem res, vel realiter & actu ſubſiſtentes; vel in animo tantum conceptæ atq; apprehenſæ. Niſi igitur cõfundas duplicem hunc modum, quo res dicuntur eſſe, vel non eſſe, operari vel non operari, veriſſimum eſt ſimpliciter: *Quod nondum eſt, illud neq; eſſe tale, aut operari.* Si itaq; caro quæ in Maria erat, nondũ erat vere realiter & actu à Chriſto aſſumta; neq; etiam potuit verère, aliter & actu dici caro Chriſti vel mortua, vel habere merita, aut peccata tollere; & à peccatis purgare. Quare præterquam quod apparet totam quæſtionem eſſe ἀσύστατον, quædam etiam falſa ſupponunt, & ἀσυλλογίστως cõcludunt. Reliqua quæ ſubdis; omnino mihi videntur ſuperuacanea, & nihil ad rẽ facere. Quâ potui breuitate ſimul & perſpicuitate, variis occupationibus tantum non obrutus, reſpondi tamen ad propoſitam quæſtionem. Ac quid mihi
de

de rationibus aduersariorum, vestrisq; respõsionibus videretur, candide & libere explicaui. Rogo Deum compescat mentes nostras suo spiritu, ne semel liberatæ ex tenebris Ægypti, denuo neglectà simplicitate Doctrinæ, quam ipse per suos Apostolos & Prophetas reuelauit: curiosis, spinosis & inutilibus quæstionibus implicentur, quæ non ad ædificationem, sed euersionem Ecclesiarum sine vlla controuersia spectant, atque à Diabolo excitantur. Vale frater carissime in Domino. Heidelbergæ ex Musæo meo, 4. Iulii 1576.

T. H. ZANCHIVS.

H. Zanchii, ad Henricum Saleburgium de propositione, *Panis est corpus Christi verum, naturale & essentiale*, nomine totius facultatis Theologicæ, RESPONSIO.

SCriptum tuum M. Henrice, vti à nobis petiuisti, legimus, atq; expendimus. Expensis autem tuis & Antagonistæ tui & verbis & rationibus, iudicauimus controuersiam inter vos esse, nõ de sensu seu genuina verborum Christi sentẽtia, (siquidem vna eademq; est vtriusq;, si quod dicit ac scribit vterque, verè & seriò sentit: vti nos iudicare par est, & Christiana iubet charitas) sed quęstio tota versatur in genere dicendi, & ratione exponendæ sententiæ. Quæritur autem præcipuè ac nominatim de oratione ista: *Panis Dominicæ Cœna est verum & substantiale corpus Christi.* Quæstio verò de hac propositione duplex, nostro iudicio esse potest: nempe, *Num ea in disceptatione defendi*

possit; aut, *Num eum in Ecclesia vsurpare expediat*. Ad priorem quod attinet, non dubitamus, quin defendi queat, adhibitâ commodâ interpretatione; quæ ambiguitatem ipsius tollat, duriciemque, vt ita loquamur, molliat ac mitiget: quales sunt aliquot, quas in Antagonistæ tui responsis, legimus. Quòd vero attinet ad posteriorem quæstionem: omnino existimamus, minimè expedire illā propositionem simpliciter vsurpare in docendo aut scribendo, vt qui iudicemus, cùm semper, tum hodie, & cùm in omnibus Christianæ doctrinæ capitibus Ecclesiæ tradendis, tum in Cœnæ mysterio tractando, vtendum esse sermone, quoad eius fieri potest, perspicuo, minimeque ambiguo: hoc est, qui tum ambiguitatem, tum obscuritatē, tum deniq; occasionem erroris, omnem amputet & adimat. Quo consilio eam tuus vsurpet Antagonista, atq; etiam vrgeat, nescimus: neque nostrum est iudicare. Quid *Lutherus*, & quid *Philippus*, ista de re senserint, satis ex ipsorum scriptis cognosci potest: vt frustra sub istorum nominibus & vmbra quærantur latebræ. Neq; verò dubitamus, quin hæc controuersia sopiri sepeliriq; facilè possit, si à parte vtraque nihil quam veritas, gloria Christi, atq; ædificatio Ecclesiæ spectetur & quæratur. Actum Heidelbergæ, 9. Septembr. Anno 1576.

Boquinus,
Immanuel,
Zanchius.

H. ZAN-

H. ZANCHIVS AD EVNDEM, de eadem propositione.

SAD tuum primum responsum M. Henrice charissime, satis dentatum, nos edentuli respondemus, vt pietas Christiana, nostraque ætas postulant, sine dentibus. Non expectabis igitur à nobis, vt ad ea, quæ sicut tua scriptione indigna fuerunt, sic etiam nostra responsione indignissima sunt, respondeamus. Nam Dei beneficio didicimus, longâ experientiâ docti, multa esse dissimulanda, æquoq; animo perferenda. Tantum ergo quæ ad rem faciunt, percurremus, breuiterque perstringemus: idq; partim, vt innocentiam nostram tueamur, partim vt tibi gratificemur, atque si fieri possit, satisfaciamus. Tu nos accusas, quòd non ad propositam abs te quæstionem, sed ad eam, ad quam opus non fuerat, respondimus. Nos verò tum ex his, quæ antea cum nostrûm duobus, coram egeras; tum ex lectis tuis, & Antagonistæ tui scriptis; tum denique ex ipsa priori tua ad nos missa epistola, qua de controuersa inter te & tuum aduersarium quæstione, nostrum petebas iudicium, persuasi omnino fuimus, hanc fuisse summam, hoc est, præcipuam partem, in qua cardo quæstionis vertebatur, petitionis tuæ: nimirum, vt liberè scripto responderemus, quidnam de hac propositione sentiremus: *Panis Cœnæ Dominicæ, est corpus CHRISTI verum, naturale & essentiale.* Sic enim scribis à te quoque fuisse quæsitum Bremæ.

Nec dubitamus, quin status quæstionis vestræ fuerit, *An talis locutio defendi possit, nec ne possit.* Nam eò spectare videntur omnes aduersarii tui rationes, & interpretationes, vt eam defendi posse locutionem, demonstret; te contrariam tuente sententiam. Nos itaq; persuasi, rem sic se habere, cãdidè, liberè, sine sophistica, sineq; omni dissimulatione, sicut sensimus, sic etiam tibi de ista quæstione respondimus, in qua responsione nullam, vt tu obiicis, videre possum[9] ἀσυστασίαν. quid enim pugnantiæ habet, quòd aliqui in re & sententia consentiant, in ea autem explicanda, diuersis vtantur verbis ac phrasibus? quasi verò non idem in ipsis etiã Propheticis & Apostolicis libris perspicere, nonnunquam liceat. Alia certè forma verborũ de Cœna est apud Matth. & Marc. quàm apud Lucam, & Apostolum: præsertim in decimo prioris ad Corinth. quis tamen dubitat, quin eadem fuerit omnium sententia? Neq; ratio, quam
» subiicis, facit ad rem: nempe, *Quodcunq; enim a ge-*
» *nuina verborum Christi sententia discrepat, id ipsum à*
» *ratione rectæ expositionis eorundem, non poterit nõ esse*
» *alienum.* Ista, inquam, ratio, nihil facit ad rem. Si enim ei assumas: videbis assumtum, à te ipso mox negari: qui ais, te inter & antagonistam tuum, de natiua verborum Christi sententia, nullam esse controuersiam. Manet igitur controuersia in ratione exponendæ sententiæ: quia ille hac dicendi forma nunc vtitur, *Panis est corpus Christi verum, naturale, essentiale, Sacramentaliter.* Tu verò, *Panis est Sacramentum corporis Christi*, vel, *Panis significat corpus Christi.* Quare responsio nostra, controuersiã inter vos, nobis videri non esse de genuina

verborum

verborum Christi sententia, sed tantùm versari in genere dicendi,& ratione exponendæ sententiæ:nullam implicat contradictionem,nullamvé habet absurditatem. Improbas etiam nostrã sectionem. nos enim secuisse falsam propositionẽ in partes:deq; his tulisse sententiam, quæ nec calidum,nec frigidum spiret. Sed primùm assumis pro confesso,quod controuertitur,de illa propositione.Deinde falleris in eo,quod de nostra scribis sectione. Non secuimus propositionẽ in partes;sed de ea duplicem fieri posse quæstionẽ diximus:idq; fecimus non alia de caussa,quàm vt clarius explicaremus,quid improbandũ omnino sit, & quid posse defendi videatur. Hoc verò Sophistarũ non est:sed dialecticorũ,recteq; docentium officium. Quod autem subiecisti de calido & frigido;quia aculeus est,id totum condonamus.nos ingenuè,quod sensimus,scripsimus. Si quia neq; aduersarium simpliciter damnauimus, neq; tibi simpliciter assentimur, hoc vocas nec calidũ,nec frigidum : per nos tibi licet.neutrum certè possumus,aut potuimus bonâ cõscientiâ facere. Optaremus verò & tuum nimium feruorem,à Spiritu Sancto,frigida aspergi: & illius (si ita se res habet, vt scribis) in bona caussa teporẽ, cœlesti igne denuò accendi. Ceterum quod scribis,propositionem illam,qua de quæstio est,fuisse à nostris aliâs sine exceptionibus explosam ; istud non pugnat cum eo,quod nos iam ad te rescripsimus:eam nimirum posse defendi, si commoda adhibeatur interpretatio. Vrgebatur aliâs simpliciter, & cum falsa etiam interpretatione. Meritò igitur fuit,vt proponebatur,sic etiam reiecta.Et quis pius,pro-

ut etiam nunc ab omnib⁹ aduersariis nostris proponitur, & intelligitur, non eam simpliciter damnet atq; reiiciat? Sed si Lutherus piæ memoriæ, vir alioqui magnus, & summa reuerentia dignus,
„ ita explicasset, vt tuus facit Antagonista: ne Phi-
„ lippus quidem ipse (sic enim persuasum habemus
„ propter insignem eius pietatem atque modestiã)
„ pacis seruandæ caussa, contradixisset. Vtra pro-
„ positio peius sonat, eane quam in Augustana ha-
„ bemus confessione à Philippo concepta; an qua
„ de controuersia est? In illam tamen & verbis, & exemplis, docuerũt magni viri, & Martyr & Caluinus, consentiendum esse: modò dextra adhibeatur interpretatio, cum sacris literis consentanea. Quid igitur peccati admisimus nos, quia diximus illam alteram posse defendi, si commodã adhibeas interpretationẽ, qualis est tui aduersarii? Nec plura pro defensione nostræ sinceritatis, in responsione ad eam, quam putauimus nobis à te proponi, quæstionem, addere volumus. Hoc tantùm scito frater, nos quoq; multa passos esse, & fortè plura & grauiora, quàm tu, pro confessione defensioneq; veræ cœlestisq; doctrinæ: paratos etiam nunc, atque promtos, Dei beneficio, ad maiora mala, ad mortem vsq; sustinenda. Nunc quoniam significas aliam fuisse quæstionem tuã, quàm nos putaueramus: age videamus, quænam illa sit: ac de ea, quæ nostra sit sententia, liberè itidem dicamus: sed sine præiudicio alterius partis. neq; enim delecti sumus iudices; sed priuatim tibi, quia petis, respondemus.

Constat cõtrouersiam fuisse excitatam de hac propositione: *Panis est corpus Christi, verum, naturale, & essentiale, sed non essentialiter.* Verùm quotu-

plex nam quæstio est? Nobis nunc lectis aliis tuis ad nos missis scriptis, videtur triplex esse: quãquã tu omnes, in vnam confundis. Primá ac principalis inter te & Antagonistam tuum fuit, *An vera sit, vel falsa, seu, an defendi possit, nec ne.* Eò enim adducit ille omnes suas rationes, vt veram esse ostẽdat: tu contrà negas: contendisq; esse falsam & intolerabilem. Nam præterquam quòd non semel eam ita appellas; eò etiam spectare videntur tuæ rationes, quarum summa, nostro iudicio, hæc est: *Propositionem illam esse falsam, quia hoc modo duæ distinctæ propositiones figurata & propria, in vnam contrahuntur figuratam; atq; ita contrahuntur, vt prædicatio propria cum figurata, & prædicatio signi cũ prædicato rei signatæ, confundantur,* contra mentẽ Christi, qui disertè duas fecit propositiones, vnã figuratam, dicendo, *Hoc* (id est, *Panis*) *est corpus meum*: alteram propriam, dicendo, *Quod* (corpus) *pro vobis traditur.* In cuius rei confirmationem, adducis Musculum, qui id apertè scribit: Ex ista igitur tua ratiocinatione duplex alia surgit quæstio: Vna, *An in verbis Christi duæ sint propositiones, an verò vna tantùm.* Nam aduersarius fortè negabit duas esse. Altera quæstio est; *Si duæ sint Christi propositiones, An liceat eas in vnam contrahere: & prædicationem propriam confundere cum figurata.* Ita ex tuo scripto, quantum colligere potuimus, non vna, sed triplex instituitur quæstio.

Ad primam quod attinet, de veritate vel falsitate propositionis cõtrouersæ: responsum à nobis fuit, priori Epistolã: nobis illã non videri simpliciter falsã. Sed posse defendi, si dextera adhibeatur interpretatio, qualem adhibet Antagonista tuus.

Vt igitur nunc ad alias quoque breuiter, distinctè atq; apertè respondeamus: dialecticè simul, & Theologicè agemus tecum. Dialecticè loquẽdo in verbis Christi, prout Græcè habẽtur apud Euangelistas & Apostolum, vnam tantùm agnoscimus propositionem. Constat enim vno subiecto, τοῦτο: vnâ, vt vocant, copulâ, ἐστί: vno prædicato, non eo quidem simplici, sed composito; nimirum, τὸ σῶμά μου τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλώμενον vel διδόμενον. Ad propositionem autem vnam cõstituendam, nihil refert si vel subiectum, vel prædicatum sit compositũ, aut simplex. Inde quidem fit, vt propositio fiat vel simplex vel composita: sed non, vt sit multiplex, nisi resoluatur. Quæ porrò adduntur simplici vel subiecto, vel prædicato, nihil aliud sunt, quàm subiecti, aut prædicati explicationes. Si dicas, Christus verus ille homo, simul & Deus, est seruator mundi: subiectum habes compositum: vnum tamen duntaxat subiectum. Ita contrà, si dixeris, *Christus est mundi Seruator, verus, æternus, per sese efficax*: vnum habueris prædicatũ, non plura: sed illud compositum. Quæ verò nomini *Seruatoris* adduntur; ea ad explicationem simplicis prædicati *Seruator* pertinent. Sicut etiam in altera propositione, quæ cum nomine Christi coniunguntur, ea declarãt, quisnam ille Christus sit, quo de prædicatur nomen *Seruatoris mundi*. In sacris literis, sic Deus se Mosi & Prophetis describebat: *Ego sum Iehoua, Deus fortis, misericors, iustus, clemens.* quis ideò dicat multas esse propositiones: quia prædicato *Iehouæ*, multa epitheta sunt addita? Eò verò spectabant ista, vt qualis esset ille Iehoua, qui de loquente cum Mose & Prophetis prædicabatur,

Digitized by Google

cabatur, melius intelligeretur. Ad testimoniũ Musculi, quod attinet: nihil illud pugnat cum hac sententia. Ille enim versionem Latinam considerauit: quæ, quod Græcè vna propositione dicitur, illud duabus explicat. Eandem autem vim habet, vnica in Græco contextu, propositio: quã & eiusdem in duplicem resolutio, apud Latinos. In vtraq; enim explicatur prædicatum corporis, quod de pane prædicatur: non autem docetur, quo modo panis sit corpus Christi, aut quale. In Psal. 24. simile admodum accommodatum habemus. De Arca prædicatur nomen *Regis gloriæ*. Mox verò subiicitur explicatio predicati. quis est, inquit, iste *Rex gloriæ? Iehoua, fortis, potens*, & quæ sequuntur: *Ipse est rex gloriæ*. Duæ sunt propositiones, propter repetitum verbum, EST. quarum vna Sacramentalis, ac figurata est: altera, propria. Sed si vna continuataq; oratione, sic dixisset, *Arca, quæ introibit, est Rex gloriæ, Iehoua, fortis, & potens*: annon fuisset vna duntaxat propositio? neque tamen adiecta illa Epitheta, ad subiectum *Arcæ* referri possent propriè: sed tantùm ad prædicati explicationem pertinent. Dialecticè itaque, sicut didicimus ex Aristotele, loquendò: concludi nequaquam potest, in oratione Christi Græca, duplicem manifestè esse propositionem: sed vnam tantùm agnoscimus, verùm coniunctam. neq;.n. habet, ὃ δίδοται, sed τὸ διδόμενον. Atque hæc de altera quæstione satis. Sed sunto duæ: quæritur tertio loco, an liceat eas in vnam contrahere; & propriã confundere cum figurata. Diuersa etiã sunt duo hæc membra. Dialectica non prohibet, quin si licet ex vna cõposita, duas facere simplices; sic con-

trà, è duabus simplicibus, vnam componere; cùm nihil in sensu verborũ, sententiave mutatur: quẽadmodum in propositionibus, quarum prædicata propriè & sine tropo de subiectis prædicantur, manifestũ cuiq; est. Vt, Christus est filius ille Dei, qui ab æterno erat apud Patrem, & vnus cum Patre Deus: perinde est, atq; si vna propositione dicas, Christus est filius ille Dei, apud Patrẽ ab æterno existens, vnusq; cum Patre Deus. In partim figuratis, & partim propriis: vt, Arca est Rex gloriæ: qui est Iehoua, Deus fortis, Deus potẽs in prælio. hæ duæ eundẽ habent sensum, atq; hæc vna, Arca est rex gloriæ, Iehoua ille, Deus fortis, Deus potẽs in prælio. Ita vbi sensus non mutatur, nec sententia, absurdum nõ est, ex duabus vnam facere propositionem, vt dictum est; sicut etiam nemo non scit licere, ex vna composita, duas efficere simplices. Quare sicut Latinis licuit, vnam Græcam in Cæna Domini, in duas resoluere: Sic nihil peccat ille, qui duas istas, *Panis est corpus Christi: quod pro vobis traditum est*, in vnam conflat, *Panis est corpus Christi pro nobis traditum*: cùm sic etiam apud Lucam locutus sit Christus: & eadem maneat sententia: quis. n. nesciat, illud traditum, seu διδόμενον, non ad panem, sed ad corpus referri.

Vt verò, quod figuratè dicitur, propriè accipiatur, seu (vt tu loqueris) quod de re signata dicitur, illud de signo propriè prædicetur: nihil absurdius, inquius, perniciosius. Sed negabit quis, nec id quidem immeritò, in hac propositione, *Panis est corpus Christi*, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον: illud adiectũ, de pane, vllo modo vel propriè vel figuratè prædicari: cùm nihil aliud sit, quàm prædicati explica-

tio: quodnā videlicet, & quale corpus Christi de pane prædicetur; corpus nimirum naturale, substantiale: quod re vera pro nobis traditum est in mortem. quantò verò minus reprehendi poterit, qui adhibet etiam interpretationem, quâ omnis absurditas, omnisq; ambiguitas tollatur? vt faciūt illi, qui sic loquuntur, *Panis est corp⁹ Christi pro nobis traditum, eoq; verum & naturale, sed Sacramentaliter.* Hac enim particula *Sacramentaliter*, quæ sine controuersia modum prædicationis indicat; docent, quonam sensu, verum illud Christi corpus, quod pro nobis traditum est, de pane prędicetur: nimirum non proprio, sed Sacramentali. Quare vt ille non errat, qui ait, *Panis est Sacramentum corporis Christi, veri, naturalis, essentialis, pro nobis traditi:* sic neq; qui dicit, *Panis est corpus Christi verū, naturale, substantiale, pro nobis traditum; Sacramētaliter.* Nā hæ tres propositiones æquipollētes sunt, vt vocant, eundemq; planè sensum habent: *Panis est Sacramentum corporis Christi: Panis est corpus Christi, Sacramentaliter:* &, *Panis, corpus est Christi Sacramentale.* Vt igitur licet dicere, *Panis est Sacramentum corporis Christi, veri & naturalis:* cur nō etiam, *Panis est corpus Christi verū, & naturale, Sacramentaliter?* An non etiam benè dicitur, *Panis est corpus Christi; sed non corporaliter?* Cur non etiā, *Panis est substantiale corpus Christi, sed non substantialiter?* Nos in summa non possumus videre eā, quam tu, in propositione controuersa absurditatem, falsitatem, impietatem; neq; etiam quomodo cum vera Dialectica pugnet.

Sed propiùs accedamus, videamusq; Theolo-

gicãs, An illi contra mentem Christi egerint, qui, vt calumniam à se depellerent, quasi statuerint in Cœna, nihil edi, nisi panem: sed docerent, verum etiam Christi corpus à nobis edi, spiritu tamen fide prædito, vsurparunt hanc, quam tu simpliciter, & in omnibus, & vbique improbas, locutionem. Nõ potest autem id melius cognosci: quàm si examinetur caussa, cur Christus de sententia Lucæ & Pauli, non contentus dixisse, *Hoc* (nempe, *Panis*) *est corp⁹ meum*: adiecerit, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον, vel κλώμενον. Ea triplex fuit. Vna, vt quodnam suum corpus daret edendum; verumné ac naturale; an verò mysticum, vel sacramentale tantum, significaret. Hæc enim tria legimus in sacris literis Christi corpora. Verum ac naturale; quod ad substãtiam personæ ipsius pertinet, mysticum; quod est Ecclesia. Et sacramentale; quod est panis. Solum naturale, traditum est pro nobis. Mysticum est id, pro quo illud traditum est. Sacramentale, quo, seu per quod, illud quod traditum est pro nobis; nobis etiam edendum in Cœna proponitur. Christus igitur, vt significaret, se, quum dando panem dixit, EDITE: non panem solum ori corporis, sed suum etiam verũ corpus ori spiritus, edendum dare: non fuit contentus dicere, *Hoc est corpus meum* (id est, sacramentum corporis mei:) sed adiecit aliorum suorum, de quibus diximus, corporum differentiæ caussa, *Quod pro vobis traditur*. atque ita etiam de calice, seu vino. Non enim aut panis, pro nobis tradebatur, aut Ecclesia: vel vinum fundebatur in remissionem peccatorum nostrorum; sed verum eius ac naturale corpus, illud erat

corpus:

corpus: tum cuius ſacramentum erat panis; tum quod vnà cum fracto pane, tanquam fractum, edi volebat; quanquam diuerſa illud, & hunc, ratione. Hanc primam fuiſſe cauſſam, cur nomini corporis, adieccrit, quod pro vobis traditur, vtſc. ſignificaret, cuiuſnam corporis volebat & panem eſſe ſacramentum: & nos panem carnaliter edendo, ſpiritualiter participes fieri, κοινωνίανq; habere. nemo noſtrum dubitat: propter autoritatem Apoſtoli cum primis, prioris ad Corinth. decimo. Altera cauſſa fuit, vt ſimul etiam doceret, Qualiſnam corporis, panem volebat eſſe ſacramẽtum: eoq; quale etiam à nobis edi; nempe corpus quidem ſuum, naturale, & eſſentiale; verùm nõ ſimpliciter, vt tale, & vt vinum; ſed vt pro nobis traditum & mortuum; nec verum ſuum ſanguinem, vt in venis erat, bibi, ſed vt effuſum pro nobis in remiſſionem peccatorum. Nam hac in re præcipuè, myſterium Cœnæ conſiſtit: ſicut etiam Apoſtolus, tum in decimo, tum in vndecimo prioris ad Corinth. docet. Proinde non dixit Chriſtus, vt poterat dicere, *Hoc eſt corpus meum naturale, ſubſtantiale, verum:* (id quod ſi tamen dixiſſet, verum dixiſſet: *ſacramentaliter*, vt loquebatur, loquendo: quia ſacramentum inſtituebat ſui veri & ſubſtantialis corporis) ſed illis particulis miſſis, vnam adiecit, quæ ſola, & totum id continet, quod illæ omnes ſimul: & aliquid etiam amplius ſignificat; in quo myſterium Cœnæ conſiſtebat: nempe, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον. Significare enim voluit, non tam quodnam corpus ſuum daret edẽdum, nimirum illud ſuum verum ac naturale: quàm quale: nempe, quatenus in mortem pro nobis, & tunc iam

iam certò tradendum erat;& nunc traditum eft. Vt enim paſchalis non edebatur agnus,niſi mortuus & immolatus:ſic neque Chriſti corpus. Hinc tertia cauſſa colligitur additæ illius particulæ; nimirum, vt ſimul etiam doceret, quomodo illud à nobis edi poſſit & debeat; animo videlicet, paſſionem & mortem eius commemorante: & per fidem, oblatum illud corpus in ſacrificium pro nobis, ſanguinemque in remiſſionem peccatorũ noſtrorum effuſum, acceptante: &, vt noſtrum, nobis applicante. Tam certò enim ſpiritualiter dat ſuum nobis fidelibus corpus, ſanguinemque Chriſtus, quàm corporaliter panem & vinũ; eoque tam noſtra ſunt illa, quàm iſta. Vnde licèt panis non ſit traditus pro nobis, ſed tantùm nobis edendus detur: corpus tamen ipſum, non ſolũ pro nobis datum eſt; ſed etiam nobis edẽdum datur. Solâ verò mente, per fidem percipi: docet particula addita corpori, *quod pro vobis datur*. Nam neque Apoſtoli corpus illud, quod nõdum erat traditum; aut ſanguinem, qui nõdum re ipſa erat effuſus: alia ratione, vt traditum, edere, & vt effuſum bibere potuerunt: niſi animo, quod erat paulò pòſt futurum, per fidem apprehendente. Neq; itidem nos percipere vnum, tanquam exangue & mortuum; & alterum bibere, tanquam è venis effuſum poſſumus: niſi eadem quâ & Apoſtoli ederunt, & biberunt, ratione: mente ſcilicet ac Spiritu, per fidelem mortis eius, effuſique pro nobis ſanguinis recordationem. Si enim edendũ nobis proponitur corpus Chriſti, non ſimpliciter, ſed quatenus traditũ & mortuũ pro nobis, vti etiã agnus paſchalis edebatur; corpus aũt Chriſti

iam

iam viuum est,& non moritur amplius: certè ore corporis,nec edi corpus, nec sanguis bibi à nobis potest; sed tantùm Spiritu,per fidem,oblatum semel corpus recolente,& acceptāte. Imò addimus particulam hanc additam fuisse, vt etiam significetur,à solis electis fidelib. edi. Illis enim solis reuera edendum datur; pro quibus etiam solis traditum est. Triplex hæc siue etiam quadruplex caussa, additæ particulæ τὸ ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον, aut κλώμενον,vt certa est; sic etiam diligenter est retinēda. hæc enim fuit mens Christi, in verbis Cœnæ. Nūc interrogamus, An qui vt vnam, nempè, priorem caussam clarius exprimat,idque contra aduersarios calumniatores; verbis Christi integris, inque sua natiua significatione permanentibus: addit adiectiua, *verum ac naturale*, seu *substantiale*: additis præsertim etiam particulis, non *essentialiter*, sed *sacramentaliter*: is contra mentem Christi facere dicendus sit? Tu affirmas. nobis non videtur. Ille enim contra mentem Christi facere dici non debet: qui si quid addit, neq; in alium finem addit,quàm vt clarius,quod Christus voluit,exprimat: neq; sensum verborum Christi mutat. Deinde si tibi illi non videntur facere cōtra mentē Christi, qui vt aliam finalem caussam, lucidiorem reddant,panem scilicet non esse propriè ipsum verum Christi corpus,sed sacramentaliter tantùm; verbum, *est*, conuertunt in *significat*: quantò minus illi,qui verbis Christi integris &in sua natiua significatione retentis, tantùm addūt, *Verum & substantiale*, non tamen *substantialiter*, sed *sacramentaliter*, facere dicendi sunt? Nobis quidem multò magis probantur, qui nihil immutant, nihilve addunt: quòd satis omnes illæ

caussæ finales exprimantur, illa vnica particula, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον: vt superuacaneum omnino sit, addere, *Verum, substantiale, naturale*. quis enim nesciat, quod pro nobis traditum est, illud esse corpus Christi verum, substantiale, naturale? Proinde optaremus, omnes loqui, vt Christus loquutus est; displicentque illæ particulæ, reuera inutiles, imò perniciosæ, nisi benè & clarè explicentur etiam ipsę; propter graues caussas tibi notas, quas nunc repetere, non est necesse. Sed quæstio hac de re non est, vtrum expediat illis particulis vti. Est autem, an liceat vti: faciatve contra mentem Christi, qui vtitur, nec ne faciat. Nos diximus liberè sententiam nostram, quam & veram esse iudicamus; & facere ad piam concordiam, cum fratribus non malè sentientibus. Sed clarius etiam tibi demonstrabimus, eos contra mentem Christi non loqui, qui illa vtuntur locutione, de qua quæstio est. An non mens Christi fuit, vt panis propriè acceptus, h.e. id quod verè panis est, figuratè suum esset corpus? hoc est, vt aut *significaret* (vt Zwinglius interpretatus est) *corpus suum*: aut (vt Oecolampadius) *Sacramentum esset corporis sui*: aut (vt alii) *corpus suum esset sacramentaliter*: Omnes enim tandem, in idem recidunt. Si primam admittis: quodnam corpus Christi significat panis? An non corpus eius verum, substantiale, traditū pro nobis? Insanus enim, infans fueris, si dixeris, panem significare sacramentum corporis Christi: aut quidpiam aliud, quàm verum & essentiale illud Christi corpus: quod non solùm pro nobis traditum est, verùm etiam quod nobis edendum datur. Si alteram: cuiusnam corporis Christi, panis est

Digitized by Google

nis est sacramentum? annon veri & essentialis? Si tertiam; quodnam Christi corpus fuerit Sacramentaliter, ille panis? an non illud, quod pro nobis traditum est, eoque verum & essentiale Christi corpus? Ergo contra mentem Christi non loquitur, qui ait; panem esse verum & essentiale Christi corpus, Sacramentaliter. At Christus (inquies) voluit, illud tantùm esse figuratum, nempe hoc (id est, panis) est corpus meum: quod verò sequitur, propriè de corpore dici. Sed neque ii, de quibus loquimur, aliter faciunt. Quô enim referunt illa adiectiua, *essentiale, verum, naturale*, nisi ad ipsorum substantiuum, corpus? At ex omnibus faciunt vnum prædicatum, quod de pane prædicetur figuratè. Verum: quid tum? Ergo efficiunt, vt quæ de corpore propriè dicuntur; ea de pane figuratè prædicentur. Non hoc inde efficitur: ratio est: quia quæ adduntur nomini corporis, quod propriè est prędicatum in illa propositione, non adiiciuntur, vt prædicetur de subiecto pane; sed vt explicetur prædicatum, *corpus*. Ac proinde non sunt propriè, partes prædicati, vt prædicatum est; sed illius explicationes. Ex accidenti autem fit, vt ex vero prædicato, nempe ex corporis nomine, & ex additis particulis, prædicatum explicantibus: vnum dicatur esse compositum prædicatum, cùm reuera non ad componendum prædicatum, sed ad explicandum adhibeantur. Non parum verò miramur, quod ita te offendat particula hæc, *Substantiale*, addita tamē explicatione; *Non substantialiter*, sed *sacramentaliter*: Et non offendaris particula, *substantialiter*, quam vbique addit Philippus: cùm ait, *Christum*

adesse in Cœna substantialiter: idque sine vlla explicatione, quâ omnis tollatur ambiguitas, præsertim cum vox *substantiale*, explicatio tantû sit prædicati: vox autem *substantialiter*, ad verbum, *Adest*, referatur: doceatq; quonam modo Christus adsit: nempe secundum suam substantiam. neq; est, vt excipias, reuera Christum adesse secundû substantiam suæ deitatis. Nam ad substantiam personæ Christi, pertinet etiam humanitas. Sed quia dextrè & secundum analogiam fidei interpretamur verba illa Philippi: ideo simpliciter, particulam illam non improbamus. Cur non idem facimus, cum alius ait, *Panem esse corpus Christi substantiale*: adiecta explicatione, nimirum non quòd panis sit proprie & substantialiter corpus Christi, sed quòd sit sacramentum corporis Christi, non fictitii, non mathematici, non vbiquitarii, sed veri ac substantialis, è Virgine assumti, & pro nobis traditi? Ne sinamus nos ab affectibus, in transuersum duci; vt verborum vnius simus æqui, alterius verò iniqui interpretes.

Explicatâ nostrâ sententiâ, illâq; dilucidè atq; liberè de propositis quæstionibus: non grauabimur etiam quædam in tuis scriptis percurrere: & ad tuas rationes respondere, ne de nostra voluntate conqueri possis. Sed si prius indicauerimus fontem, vnde profluxit tota tua illius controuersæ propositionis oppugnatio. Ea est, quia quæ à tuo aduersario adduntur prædicato simplici, in propositione, *Panis est corpus Christi*, putas addi, vt prædicentur de pane. non quidem propriè, vt forte nonnulli volunt, sed figuratè: ita vt sicut figuratè dicitur, *Panis est corpus Christi*: Sic figuratè

ratè de eodem pane dicatur, quòd *sit traditum pro nobis: quodque sit essentiale corpus Christi*. Hinc tuæ illæ querelæ, quòd noua figurata prædicatio introducatur: quòd propria prædicatio cum figurata confundatur: quòd quæ apud Lucam & Paulum recitantur in Cœna, omnia ad vnicam prædicationem figuratam, siue sacramentalem referantur: quòd deniq; prædicatum rei figuratæ, cõfundatur cum prædicato signi. quæ vt iniquè fieri demonstres, multas adfers rationes. Sed nostro iudicio, Saleburgi, erras; & iniuriam facis aduersario tuo: qui, si bene meminimus, non aliò spectare illas dictiones, *substantiale, verum, naturale*, significat; quàm vt declaretur, qualenam corpus Christi, de pane prædicetur: seu cuiusnam corporis Christi, sit sacramentum; nimirum, non imaginarii & falsi; sed veri & naturalis, ac substantialis corporis.

Si autẽ ita se res habet; inanis est omnis tuus labor, omnes conatus, omnes peregrinationes, oẽs rationes. oppugnas enim, quod ipse dicet, se non defendere, alioqui etiam Christum conuiceris, de confusa prædicatione propria cũ figurata: quia in cõtextu ait, *Panem esse corpus suũ* (quod certè figuratè dici, etiã antagonista tuus fatetur): & simul etiam, esse διδόμενον pro nobis; corpus scilicet illud, quod de pane prædicatur. Proinde siue vnã verborũ Christi propositionẽ facias, siue duas; illud cõstat, licèt, quæcũq; addũtur voci, corporis, vnũ cõstituãt, ad orationẽ qd' attinet, prędicatũ, vt vocãt, cõpositũ, seu cõplexũ: ꝓprie tamẽ loquẽdo, ea nõ pdicari de pane, sed de corpore: pdicatiq; hui⁹ esse explicationes; siue vna ꝓpositione, vnoq; cõ-

textu coniunctim legantur; siue per relatiuum, *Quod*, in plures resoluantur propositiones. Ac certè non videmus, cùm resoluas propositionem vnam Christi, τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον, in duas, dicendo, τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, ὃ ὑπὲρ ὑμῶν δίδοται cur non etiam possis, & debeas aduersarii propositionem vnam, itidem in duas resoluere, hoc modo, *Panis est corpus illud Christi*: quod verum, naturale, ac substantiale est eius corpus: quia pro nobis traditum est. Si si ille loquatur; poterisne & falsam locutionem improbare? non credimus. Apparet autem ex eius scriptis, & ex eo, quod refers: eum non aliter intellexisse; cum neget panem, corpus esse Christi substantialiter, verè, realiter.

1. Quod igitur pro prima ratione, adfers duos Euangelistas, Matthæum & Marcum, de pane retinere tantùm prędicationem sacramentalem, quę mutila non est; nihil ad rem facit. Nam re vera de pane nil prædicatur, nisi corpus Christi. Sed quod additur à Luca & Paulo; ad explicationem prædicati pertinet: siue cum relatiuo, *Quod*: siue citra relatiuum, vnâ continuatâ propositione, proferatur. Idem de additis particulis, *essentiale*, & *Naturale*, dicendum est.

2. Hac eadem responsione diluitur altera tua ratio, ex versione Latina, deducta: quanquam re verá aliud est, ὃ, *quod*: aliud, τὸ, *illud*. Est autem Græcè, τὸ.

3. Tertia ratio itidem nulla est. Nam neque additæ particulæ, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον, *substantiale*, *verum*, *naturale*: ad prædicationem sacramentalem referuntur ab aduersario tuo; sed ad explican-

dum,

Digitized by Google

dum, quodnam propriè sit illud corpus, quod de pane Sacramentaliter prædicatur. Ad quartam idem respondetur. non credimus, tam impiũ, aut imperitum esse aduersarium tuum, vt dicere velit, *panem esse pro nobis traditum*: aut aliquid eorum esse, quæ ad explicationem corporis, de pane Sacramentaliter prædicati, adhibentur. quis dicat, *Panis est substantia Christi?* Verum tamen est, *Panẽ esse corpus illud Christi* (sed *sacramentaliter*) quod ad Christi substantiam pertinet: seu *corpus substantiale*, vt tuus loquitur aduersarius. 4.

Ad quintam respondebit itidem alter: Neque ego quidpiam attribuo signis, præter nomina rerũ signatarum: quoniam nomen, *substantiale*, *verũ, naturale*: non ad panem refero, sicut nec Christus, τὸ διδόμενον, sed tantùm ad corpus Christi, quod de pane prædicatur. Quæ scribit Musculus, iuxta Latinam versionem: nihil itidem concludunt aduersus ea, quę diximus. docet enim, quod & nos; imò quod & tuus aduersarius: nimirùm, quæ adduntur nomini corporis, siue vna propositione comprehensa, siue in duas resoluta: ea non ad panem, sed ad corpus referri. 5. 6.

Quæ habes in septima ratione, ea non oppugnamus. Nos .n. antè diximus, non expedire, his vti locutionibus; nisi fortè à calumniatorib. quis cogatur, vt nostri olim fuerunt coacti. Quare cõclusio, quam infers: per se, vt nullis suffulta fulcris, statim corruit: nouam scilicet figuratam prędicationem, in Ecclesiam inuehi, hac locutione, *Panis est corpus Christi substantiale, verumq; ac pro nobis traditum*. 7.

Quæ porrò subiicis in alia charta, quibus tibi vi-

deris demonſtrare, propoſitionem, Panis Cœnæ Dominicæ eſt verum, naturale & eſſentiale corpus Chriſti: non ſolùm non corrigi, ſed etiam abſurdiorē fieri, adiecto aduerbio, SACRAMENTALITER: ea nobis (credimus enim, per te licere nobis liberè loqui) mera, ineptaque videntur ſophiſmata. Comparas enim inter ſe diſſimilia: falſa cum veris miſces; aduerbia conſtruis cũ prædicatis: copulam, *eſt*, confundis: atque ex his tuas deducis rationes.

Age igitur videamus, quàm firma ſit tua demonſtratio. agemus autem, craſsâ tecum Mineruà: propoſitiones tuas implicatas explicando.

Concedimus, quia ſic etiam nos didicimus: in Cœna, communicari fidelibus ſigna & res ſignatas. Nouimus etiam, hæc, eſſentiâ, idiomatibus & definitionibus, inter ſe eſſe diſtincta; ſed in vſu tantùm, à Domino inſtituto, iungi inter ſe relatiuè, ſeu ſacrâ ſignificatione. Ac proinde differre rem ſignatam, nempe corpus Chriſti verum, ac ſubſtantiale, pro nobis traditum: à ſigno ſeu à ſacramento corporis pro nobis traditi: quanquam hoc ſacramentum, ſcriptura vocet, ſed locutione ſacramentali, corpus Chriſti: quam, veteres ſecuti ſignificationem, vocarunt *Panem*, *σῶμα ἀντίτυπον*, & corpus Sacramentale. Totùm hoc nouimus & profitemur, quid tum?

Hîc, inquis, nemini pio licet aſſeuerare: *ipſum* " *corpus Chriſti pro nobis traditum, vel corpus Chriſti* " *ſubſtantiale, eſt corpus Chriſti ſacramentale.* Iſtud itidem damus. Nam corpus Chriſti pro nobis traditum, neque realiter eſt, neque ſignificat corpus ſuum ſacramentale, id eſt, panem. Proinde pu-

Digitized by Google

de pugnat cum fundamento antè iacto. Subdis: *Aut e contrà.*

Iſtud iam non damus ſimpliciter. Si enim nemini pio licet aſſeuerare, corpus ſacramentale, id eſt, panem, eſſe corpus Chriſti pro nobis traditum, eoque corpus Chriſti verum, & eſſentiale: aut igitur pius non fuit Chriſtus, qui panē aſſeuerauit eſſe corpus ſuũ, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον: aut tu nō ſatis circumſpectè pronuncias. Neque enim hoc, quod damnas, pugnat cum axiomatis initio poſitis. Nos igitur contra docemus, licere aſſeuerare, panem, qui corpus eſt Chriſti ſacramentale: eſſe etiam corpus Chriſti pro nobis traditum, eoque verum & eſſentiale: non quidem ſimpliciter, aut propriè, ſed ſacramentali locutione: quia licèt propriè id non ſit, verè tamen ſignificat; & corporis Chriſti veri, proque nobis traditi, ſacramentum eſt. Si enim licet dicere, *ſemen eſt verbum Dei verum, Spiritus Sancti afflatu, inſpiratum prophetis & Apoſtolis:* quia reuera, illud ſignificat: cur non liceat etiam dicere, panem Cœnæ eſſe verum ac ſubſtantiale corpus Chriſti: quatenus verum eſt ſacramentũ veri corporis Chriſti? Vides frater, te falſa cum veris miſcere: compareréque diſſimilia cum diſſimilibus? Subdis,

Nec licet dicere, Sacramentale corpus Chriſti, eſt pro nobis traditum. Hîc etiam ambiguitas aliqua eſſe poteſt: proinde diſtinctione explicāda eſt. Si ſimpliciter dicas, *Sacramentale corpus Chriſti,* id eſt, panis pro nobis tradit⁹ eſt: falſa eſt propoſitio & impia. Hoc autē neq; aduerſarius tuus ait, neq; nos vnquā diximus, aut ſi quis id dicat, tueri volum⁹.

Sed si coniunctim cum voce *corporis*, dicas, *Panis* (hoc enim est sacramẽtale corpus) *est corpus Christi pro nobis traditum*: vera esse potest propositio, addita explicatione: quam millies repetiuimus, id est, *Sacramentaliter*: seu, *sacramentum corporis Christi est pro nobis traditi*. Ita & ante, & nunc, petis principium. Quid enim hoc pugnat cum regula initio tuæ illius chartæ, posita de signis rebusque signatis; deque relatiua illorum inter se coniunctione? Quod verò quarto loco subdis:
» *Non licere dicere, corpus Christi traditum pro nobis, est*
» *sacramentum corporis Christi*: certissimum est. Sed quis hoc vnquam dixit? Est autem hoc quartum membrũ, idem cum primo: sicut tertiũ, idem cũ secundo: quæ duo falsa sunt, vt illa alia duo verissima. Videris enim quatuor fecisse membra, cùm post primum; subdis, *aut e contra*: Et mox quasi nouam sententiam subiiciens, ais, *Nec licet*. Sed siue quatuor sint, siue duo: in summa tu misces vera cum falsis: vt etiam falsa pro veris simul vendere velle, alicui videri possis. Hoc est tuum suppositum primum: quod non prorsus verum est. Eiusdem farinæ sunt, quæ secundo loco supponis.
» *Et quis*, inquis, *pius negabit, corpus Christi verum &*
» *substantiale esse idem vere & substantialiter corpus Christi?* Quanquam de propositionibus, in quibus idem de se ipso prædicatur, possemus aliquid dicere; quia tamen non disputamus, sed veritatem simpliciter quærimus: nos vt pios decet, damus hanc propositionem: quatenus demonstrãdo verum Christi corpus, dicere quis verè potest, *Hoc corpus est verũ ac verè, substantiale, & substantialiter corpus Christi*. Aduerbia enim ista, modũ definiunt,

niunt, quo subiecta sunt id, quod esse dicuntur. Sed quam subdis, quasi priori similem, *Et corpus* " *Christi sacramentale* (quis negabit?) *esse simul corpus* " *Christi sacramentaliter*? eam nos dicimus non esse " prorsus similem: eoq; vt dissimilem, non ita simpliciter admittimus, vt priorem. Nam corpus Christi substantiale, bifariam prędicari, de aliquo potest: nempe, aut propriè, & secũdum illius subiecti substantiam: aut figuratè, & secundum illius subiecti non substantiam, sed significationem. Proprie, vt de vero Christi corpore: figurate, vt de pane, corporis Christi veri signo & sacramento. Ideo euitandæ amphibologiæ gratia, rectè de monstrato vero Christi corpore in cruce, dicitur, Hoc, substãtialiter, id est, secundũ substantiã, est corpus Christi substãtiale: pro nobis traditũ: demõstrato aũt vel simulacro corporis Christi crucifixi, vel pane Cœnæ Dominicæ, q itidẽ simulacrũ quoddã & dicitur, & suo etiã est modo, corporis Christi crucifixi: nõ rectè dicit, *Hoc substãtialiter est corpus Christi substãtiale.* rectè verò dixeris, *Hoc*, significatiue, repræsentatiuè, seu, *sacramẽtaliter est corpus Christi substantiale*: quod nihil aliud est, quã dicere, Est imago, est simulacrum, est sacramentum, veri, substantialis, proque nobis traditi corporis Christi. Aduerbia enim *substantialiter*, & *sacramentaliter*, definiunt modum (vt modò dictum est) quo prædicatum alioqui indefinitum, & ambiguum, attribuitur subiecto: propriène an figurate. Ita non frustrà, huic prædicato, *Corpus substantiale*, additur, *substantialiter*, vel, *sacramentaliter*. At vero corpus sacramentale, non potest nisi vno modo de aliqua re prædicari: vt vanum

ſit addere, *ſacramentaliter*, & mera ſit battologia: cùm idem planè ſint, *eſſe ſacramentaliter corpus.* & *eſſe corpus ſacramentale.* Vtrunque enim ſignificat, eſſe ſacramentum corporis. Vides Saleburgi, diſſimilitudinem inter iſtas duas propoſitiones? Vni enim addi poteſt, & debet differentię cauſſa, aduerbium, vel *ſubſtantialiter*, vel *ſacramentaliter*: alteri autem, neutrũ addi poteſt, aut debet. Certè nullo modo dici poteſt, *corpus Chriſti ſacramentale, eſt ſubſtantialiter corpus Chriſti*: quia panis, quo ad ſuam ſubſtantiam, non eſt ipſum Chriſti corpus: neq; etiam rectè dixeris, *corpus Chriſti ſacramentale, eſt corpus Chriſti ſacramentaliter.* nam huius propoſitionis, duplex poteſt eſſe ſenſus: vnus, Sacramentum corporis Chriſti, eſt ſacramentũ corporis Chriſti. nam eſſe corpus Chriſti ſacramentale: eſt eſſe ſacramentũ corporis Chriſti. Eſſe etiã corpus Chriſti ſacramentaliter; nihil aliud eſt, quàm eſſe itidem corporis Chriſti ſacramentũ. quid igitur aliud eſt, dicere, corpus Chriſti ſacramentale, eſt corpus Chriſti ſacramẽtaliter: quàm Sacramẽtũ corporis Chriſti, eſt ſacramentũ corporis Chriſti? Verè aũt dicimus, Panis eſt corpus Chriſti ſacramẽtaliter, id eſt, ſacramentũ corporis Chriſti. Et cuiuſnã corporis ſacramẽtũ? veri certè, ac ſubſtantialis, pro nobis traditi: vt cogaris velis nolis admittere, panẽ eſſe corpus Chriſti ſubſtantiale, ſacramentaliter: ſi corpus ſacramentale, id eſt, panis, eſt corpus Chriſti ſacramentaliter. Alter ſenſus fuèrit (ſi priorem nobis) Sacramentum, corporis Chriſti, eſt ſacramentum ſacramenti corporis Chriſti? Si enim tam eſſe corpus Chriſti ſacramentale, quàm eſſe corpus Chriſti ſacramentaliter, nihil aliud ſignificant, quàm eſſe ſacra-

mentum corporis Christi: alicuius igitur corporis Christi sacramentum sint, oportet. nempe, aut veri, & substantialis; aut non veri, sed sacramentalis. Si veri: ex tua propositione sequitur absurdum, quod ante dictum est: nempe vana battologia, Sacramentum veri corporis Christi, est sacramentum corporis Christi: præterquã, quòd te ipsum iugulas, qui negas panem, qui est corpus sacramentale, esse sacramentaliter corpus Christi verum. Si non veri, sed sacramentalis; corpus igitur sacramentale, erit sacramentum sacramenti corporis Christi. quid autem hoc absurdius? Intelligas igitur frater, multò absurdiorem esse istam tuam nouam propositionem, corpus Christi sacramentale est corpus Christi sacramentaliter: ea, quam tu, vt absurdissimam & impiam, execraris: nempe panem sacramentaliter esse corpus Christi verum, & essentiale, pro nobis traditum: cum hæc commodissimè, & citra vllum vitium explicetur, per hanc, *sacramentum est veri & substantialis corporis*: illa autem tua non possit, nisi in aliquod incidas absurdum: retinendo nimirum pro subiecto hæc verba, *corpus Christi sacramentale*.

Iactis porrò istis tuis firmissimis fundamentis; venis ad superædificandam demonstrationem tuam; oppositis inter se mutuò quatuor istis propositionibus, hac figura:

{ 1. *Panis est corpus Christi substantiale.*
{ 2. *Panis est corpus Christi sacramentale.*

{ 3. *Panis est corpus Christi substantialiter.*
{ 4. *Panis est corpus Christi sacramentaliter.*

Ex his enim conaris demonstrare, primam esse

falſam;quia opponitur cōtrariæ veræ, nempe ſecundæ; abſurdiorē vero fieri addita particula, *ſacramētaliter:* quia hoc modo cōiugatū ſecūdæ, ſibi maximè oppoſitum, aſſumendo, manifeſtā implicat contradictionē. Imò inde etiam apparere eius falſitatem: quia eius coniugata, falſiſſima eſt: nempe, panis eſt corpus Chriſti ſubſtantialiter. An non iſta ſunt tuæ demonſtrationis principia? Ceterum ne tam facile appareat fallacia, interrogas more Socratico, quænam harum ſit falſa: & tu etiam ipſe reſpondes Categoricè, eam nempe primam, de qua controuerſia eſt excitata. Nos verò vt dilucidior fiat veritas, diſiectis paralogiſmorum nubibus: totam tuam demonſtrationem, ad formam Syllogiſticam, more Ariſtotelico, componemus. Sed prius breuiter videndum eſt, de veritate falſitateque harum quatuor propoſitionum: & an ſibi inuicem verè opponantur.

Prima non eſt, vt tu valde ſecurè pronuncias, falſa: ſed vera, quonam ſenſu? figurato, ſacramentali, per metonymiam: nempe, *Panis eſt corpus Chriſti ſubſtantiale:* id eſt, ſacramentum eſt corporis Chriſti ſubſtantialis: ſeu ſignificatur corpus Chriſti ſubſtantiale. Secunda, nempe, *Panis eſt corpus Chriſti ſacramentale:* vera eſt, ſenſu proprio, & in propria verborum ſignificatione, ſine vllo tropo intellecta. Quarta itidem vera eſt, vt ſecunda, iuxta propriam verborum ſignificationē, *Panis eſt corpus Chriſti ſacramentaliter:* id eſt, non ſecundum ſubſtantiam, ſed quatenus eſt ſacramentū corporis Chriſti veri. Tertia ſola, eſt ſimpliciter falſa; quia nec propriè loquēdo, nec figuratè,

ratè,

ratè, vera esse potest. Quare licèt ita collocaueris propositiones, vt prima opponatur secundæ, & quartæ: non opponitur tamen, si veritatem spectes, & falsitatem propositionum: quia omnes illæ sunt simul veræ, licèt diuerso sensu; cùm prima figuratum habeat sensum, eumq; verum: reliquæ duæ, proprium, omnium concessione, verissimũ. At (inquies) esse corpus substantiale, & Sacramẽtale, sunt ita opposita, vt nequeant inter sese cohærere. Fatemur, si verbum EST, eodẽ modo acciperetur in vna, atq; in altera propositione: seu, si eodem modo tam vnam, quàm alteram interpreteris: nimirum propriè. Atq; hoc est, nostro iudicio, quod vel te fallit; vel quo alios fallis in ista quatuor propositionum mutua oppositione: quia omnes propriè accipis: & verbum EST, tam in prima, quàm in aliis omnib⁹, accipis iuxta propriam significationem. Viden' fallaciam? *At falsa* " *est*, inquis, *quia non reperitur in sacris literis*: itẽ, *quia* " *cum natiua sententia figuratæ & à Christo vsurpatæ* " *prædicationis*, non consentit: item, *quia intentioni* " *Christi instituentis sacram suam Cœnam, aduersatur:* " *quia deniq; naturæ & definitioni Sacramenti, contraria est.* "

Hæ sunt aliæ rationes, ab illa tua demonstratione, ex oppositione quatuor propositionũ deducta, diuersæ; sed tamen cum illa confusæ. Sed ad has quoq; respondemus.

Ad primam, negatur assumtum: si simpliciter intelligas non reperiri. κατὰ λέξιν non reperitur, nẽpe verbotim: sed reperitur re ipsâ, & necessariâ consecutione. Christus apertè ait, *Panem esse corpus suum pro nobis διδόμενον*. Corpus autem CHRISTI

ἀδόμενον pro nobis, est corpus eius substātiale. Proinde quam infers consequentiam, vt vocant, falsa est, alioqui falsa etiam hæc esset propositio: Pater, Filius, & Spiritus Sanctus, tres sunt personæ, vnicâ οὐσίᾳ subsistentes: quia verbotenus, in sacris literis non reperitur. Alteram quoq; rationem falsam esse, ex iis, quæ suprà dicta sunt, abūdè liquet. Non enim propriè loquendo particula illa *substātiale*, prędicatum est; sed potius prædicati explicatio; quanquam vno contextu, quasi pars cōpositi prædicati, legatur: vt vna sit cōposita propositio. Abundè etiā demonstrauimus, contra mentem, seu (vt ais) intentionem Christi nō facere: qui explicādi prædicati caussa, nomini corporis addūt, *Essentiale*. Denique indigna est, quæ à te afferatur quarta ratio. Pugnat.n. hæc cum fundamento à te antè iacto de coniunctione rerum signatarum cum signis, per relationem, sacramq; significationem; imò cum regula ab omnib⁹ eruditis approbata. An non symbola Sacramentalia dicuntur esse illæ res, quarum sunt symbola: seu quas significant? quid autē significat panis, nisi corpus Christi verum, ac substantiale, pro nobis re verâ traditum? Quæ igitur subiicis, de nostris, qui quā antè agnouerunt, fassiq; sunt falsam esse propositionē; eam rursus veram esse velint, veramq; fieri putēt, assumta particula, *Sacramentaliter*: non carent calumniâ. Non.n. est eadem propositio, quam fassi sunt esse falsam: cum ea, quam modò veram esse, nos quoq; cum illis docemus. Eademné est propositio, vbi idem prædicatū propriè: cum illa, vbi figuratè de subiecto eodem prędicatur? Nō igitur quam falsam esse nouimus; nūc adiecta particula

Sacramen-

Digitized by Google

Sacramentaliter, fieri veram volumus, aut putam⁹: Sed hac particula explicatur, maioris declarationis gratia: quonam sensu vera sit propositio, *Panis est corpus Christi substantiale*: nempe, nō *proprio*, sed *Sacramentali*: quanquam particula *substantiale*, de corpore ipso propriè dicitur: cùm sit, vt sępe dictū est, explicatio prædicati, non autem subiecti prædicatum. Quare particula *Sacramentaliter*, nō violenter (vt scribis) arripitur; sed necessariò explicādi sensum propositionis gratia, assumitur. Errare verò te in eo, quod putas, & repetis, propositionē hanc, *Panis est corpus Christi substantiale*, contrariā esse huic, *Panis est corpus Christi Sacramētaliter*: antea demonstrauimus: cùm optimè in sensu congruant inter sese. Quæ scribis: Si hodie licere putant propter autoritatem excellentium virorū dicere, *Panis est corpus Christi substantiale, Sacramētaliter*: cur non etiam licebit posteris amplecti, vt veram, hanc propositionem, *Panis est Sacramentale corpus Christi, substantialiter?* ea sunt indigna responsione nostrâ: quia nihil ad rem. neq; enim propter excellentium virorum autoritatem, sed propter causas antè dictas, licere ea vti docemus; imò nōnunquā vtamur necesse est. Quod verò subdis de nescio quibus, quòd concesserint coniugatum *substantialiter*, inseparabile esse ab hac propositione, *Panis est corpus Christi substantiale*: nihil ad nos, vel nostros. Nunquam.n.id vel legimus, vel audiuimus. imò contrarium potius clamant; nempe, *Panem non substantialiter esse, sed significatiuè, sed Sacramentaliter, corpus Christi.* Nimis verò ineptum est, quòd à nostris multa corpora, vera & substantialia affingi Christo inde contendis: quia dicunt, *Panem, corpus esse substantiale, sed non substantialiter:*

verum, non verè. Imò inde confirmant, Christo vnum tantùm esse corpus naturale, substantiale, verum: quia negant illa particula *Substantialiter*, panem, secundum substantiã, esse corpus Christi substantiale: affirmant verò significatiuè tantùm, & Sacramentaliter, esse tale corpus Christi. Sed quod concludis, quasi rem iam demonstratam, & omnibus rectè iudicantibus notam, nempe, propositionem, de qua quæstio est, per sese esse vitiosam, & absurdã: adiecto autem aduerbio *Sacramentaliter*, multò effici (vt ais) absurdissimã; propter apertæ contradictionis implicationem: nobis, vt liberè loquamur, risum mouit: quòd cum nihil probaueris, tam audacter concludas. Quid enim absurdi, aut apertæ contradictionis, est in hac propositione? nẽpe, *Panis est Sacramentaliter*, (id est, significat, repræsentat, & exhibet, tãquam verbum visibile menti nostræ fide præditæ) corpus Christi pro nobis traditum, & crucifixũ, eoq; verum ac naturale? Iudicet quicunq; aliquid habet mentis & iudicii. Tu certè frater hallucinaris: & caussa illa est nõ postrema, quòd aduerbia ista, *Sacramentaliter, substantialiter*, non cum verbo EST coniungis, vti postulat ratio Sacramentorum, Sacramentalisq; phrasis; sed cum prædicato cõposito, corpus naturale, essentiale: contra sensum scripturę, contra omnem rationem, contra sententiã Ecclesiæ, piorumq; doctorum. Itaq; hinc liquet, te non parua afficere iniuriã illos, qui cum dextera explicatione, vtuntur hac phrasi, de qua hactenus, satis superq; locuti sumus; dũ eos nouæ propterea sophisticæ accusas. Non est nouum frater, quòd aliqui ita loquantur: cùm Patres crassiorib⁹

etiam

etiam locutionibus vsi sint, vt nosti, si eos legisti: & Philippus etiam ipse in variis scriptis. neq; sophisticum est: quoniam nemini imponit, sed cōsentaneè cum sacris literis, verbisque Christi explicatur; ita vt qui non intelligat, sit nemo, nisi qui ad lucem meridianam, sciens ac volens, occludit oculos.

Quæ igitur ex Philippo adfers, ea nihil aduersus eos, de quibus loquimur, faciunt. Perpende, obsecramus te, rem diligētius; & posito omni affectu, ac præiudicio, considera (vt denuò, quia res ipsa cogit, repetamus simile, quod summam rei cōprehendit) considera rogamus, quod dicimus. Si quis ostenso vero corpore Christi in cruce, dicat, *Hoc secundum suam substantiam est verum & essentiale Christi corpus pro nobis mortuum*: an non verum dicit? Rursum, si quis imaginem, Christum crucifixum ad viuum referentem, demonstrans dicat, *Hoc simulacrum secundum suam quidem figuram, sed non secundum substantiam est* (id est, repræsentat) *verū & essentiale corpus Christi pro nobis mortuum*; an nō itidem verum dixerit? Certè de quorundam imaginibus, puta Caroli Quinti, ad viuū depictis, dici solet, *Hoc* (id est, hæc imago) *est Carolus ipse Quintus*, ita naturalis & essentialis, vt nihil in ea desideretur, nisi spiritus, seu anima; cùm tamen imago hæc secundum suam naturam, aut substantiam, nihil minus sit, quàm Carolus. Cur obsecro non liceat idem dicere de imagine Christi crucifixi in Cœna: id est, de pane fracto, præsertim, cùm longè alia sit hæc, quàm illa imago. illa enim Caroli, Carolum tantùm ad viuum repræsentat: hæc verò Christum etiam ipsum, vt pro

nobis mortuum, efficaciter opera Spiritus Sancti, exhibet: & vt instrumentum externum, in veri & essentialis corporis Christi κοινωνίαν, adducit nos magis ac magis. Nos certè nõ possumus clarius rẽ explicare. Summa hęc est: Si licet dicere, Panis est corpus illud Christi, quod pro nobis traditũ est, quod sumsit ex virgine, quod est illi naturale & essentiale; licet etiã dicere simul hæc omnia absq; relatiuo. Ratio est, quia sensus non variatur. Sicut etiam perinde est, si dixisset quis, Arca est Iehoua ille verus, æternus, omnipotens, rex gloriæ: atque etiam si alius, Arca est Iehoua ille, qui est verus, qui est æternus, qui est omnipotens Iehoua. Sensus enim idem est. Multò verò magis licet eadem dicere, adiecta explicatiua particula, *Sacramentaliter*: quâ declaratur, panem vel Arcã non esse tale quid nisi quatenus est illius Sacramentũ. Ac proinde vides controuersiam istam tuam, vt coràm etiam diximus, esse meram λογομαχίαν.

Nunc videamus, an possimus tuam demõstrationem, in formam redigere syllogisticã. Ea nobis videtur sic posse componi. Illa propositio absurda est ac falsa, quæ opponitur cõtrariæ suæ veræ; & fit etiam absurdior, si coniugatum illius cõtrariæ, sibi assumendo, contradictionẽ implicet: Atqui talis est propositio, quæ sic habet, *Panis est corpus Christi substantiale, Sacramentaliter.* Nã primum opponitur contrariæ huic verę, nẽpe, *Panis est corpus Christi Sacramentale.* Si.n. est Sacramẽtale: quomodo potest esse substantiale? Deinde huius contrariæ coniugatum, nẽpe, *Sacramentaliter*, sibi assumendo; contradictionem implicat. Quid enim magis contradictorium, quàm quod panis

sit,

sit,& non sit corpus Christi substantiale? Est autẽ & non est: si est substantiale Sacramẽtaliter. Ergo illa falsissima est atq; absurdissima: Panis est corp⁹ Christi substantiale Sacramentaliter. Adde confirmationem. Coniugata huic, quam defenditis, propositio, falsissima est: nimirum, *Panis est corp⁹ Christi substantialiter. Ergo & hæc, panis est corpus Christi substantiale.* Hanc putamus esse tuam demonstrationem.

Audi iam breuem responsionem nostram.

Ad syllogismum: negatur assumtio. Etsi enim ad formam verborum quod attinet, videtur oppositio esse inter primam, de qua disputatur, & secundam atq; quartam; re ipsa tamen,& in vero sensu acceptæ, nõ verè inter se ac simpliciter opponuntur. Hoc ante demonstratum est. Ostendimus enim secundã & quartam, veras esse in propria verborum significatione: primam verò sensu figurato & Sacramentali. Est igitur paralogismus, quem vocant, ex ignoratione Elẽchi: quoniam à non verè pugnantibus argumentaris, tanquam à verè & simpliciter pugnantibus. Quod dicis de assumto coniugato; falsum est, illo adiecto, implicari contradictionem in propositione. imò tollit, si qua possit videri: quoniã definit modum, & aperit sensum, quo panis verè sit corpus Christi substantiale: nempe, non proprio, sed figurato & Sacramentali.

Ad confirmationem: negatur sequela. Ideo .n. tertia est falsissima simpliciter: quia neq; proprio, neq; figurato sensu potest esse vera. At prima, licèt propria verbi, EST, significatione vera nõ sit; est tamen iuxta figuratam intelligentiam, ac Sacramentalem, vt suprà explicatum est, verissima.

Habes Magister Henrice, nostram ad quæstionem, vel potius ad quæstiones à te propositas, responsionem: habes etiam, quid ad tuas rationes responderi posse iudicemus, atq; in primis, quæ fallacia in tua lateat demonstratione. Ita etiã habe, quod petebas in salutatione. Loquuti enim sumus veritatem proximo nostro; quia tẽpus breue est Si verò hæc nostra non satisfaciunt: quære doctiores (inquit Augustinus) sed vide, ne inuenias præsumtiores. Rogamus igitur te, vt cognitá veritate, quiescas potius, quàm vt istius λογομαχίας caussa, te amplius maceres, turbesve Ecclesias. Vale. Dominus verò Iesus, qui vult Cœnam suam, Sacramentum esse charitatis, atq; cõcordię, inq; fide consensionis, suo te regat spiritu. Datum 7. Octob. 76.

H. Zanchius suo & Collegarum nomine.

ZACHARIÆ VRSINI AD D. H. *Zanchium de eadem materia epistolium, & iudicium.*

SED v m annotato ad verbum loco, quem citat, volebam pauca annotare, quę mihi ex tẽpore in mentẽ venirent, indignatione impulsus, longiùs quàm institueraã, excurrit calamus. Mitto tamen tibi αὐτοσχεδίασμα, si quod fortè sit, quod tibi meliora cogitandi occasionem præbeat. Nõ putassem hũc hominem tam puerili iudicio præditum, aut tam φιλόνεικον esse. Miror tam ineptum esse, vt non discernat determinationem copulæ & prædicati descriptionem, & hanc adiungat copulæ

pulæ in propositionibus ex *Est tertio adiecto*, & cōtra modum determinantem seu declarantem copulam, trahat ad prædicatum, atq; ita pro eodem habeat, *esse substantiale corpus*, &, *esse substantialiter corpus*: non discernens orationem dicētem, *Quod corpus sit panis*, ab ea quæ dicit, *Quomodo panis sit illud corpus*. Vale.

T. Zachar. Vrsinus.

Eiusdem defensio verborum quorundam ex libello quodam, cui titulus est, Gründtlicher Bericht/ꝛc. *desumtorum.*

IN vera doctrina de sacra Cœna, ab Heidelbergēsis Academiæ Theologis exposita, Anno 64. aduersus eos, qui gloriantur se τὸ ῥητὸν verborum Christi retinere, sic scribitur:

" *Scimus enim Dominum dixisse de illo ipso naturali pane, qui oculis videtur, manibus frangitur, porrigitur, accipitur, contrectatur, ore & dentibus editur, & comminuitur, & in alimentum corporis abit, hunc esse verum suum naturale & humanum illud corpus, pro vobis in cruce immolatum: ac de illo ipso poculo, seu vino naturali in eo contento, quod itidem consueto & naturali more bibitur, hoc esse verum suum, & naturalem illum sanguinem, qui pro nobis est effusus.*

Hoc iste censor negat nos cum Christo dixisse. Nos verò nec à verbis, nec à mente Christi discedere, ex verbis & scopo Christi manifestum est.

I. Nam ait Dominus, *Panem hunc quem dabat, esse corpus suum*. At quod corpus? illud quod pro nobis traditum est. *Vinum esse sanguinem suum*. At

quem ſanguinem? Illum qui pro nobis in remiſſionem peccatorum effuſus eſt. Verum autẽ naturale, ſubſtãtiale Chriſti corpus, & ſanguis ipſius verus, pro nobis traditum eſt, & effuſus eſt. Panis ergo eſt verum corpus: & vinum, verus ſanguis Chriſti. Eadem enim eſt veritas, & locutionis ratio, ſiue traditi pro nobis, huic aliud Epitheton addatur corpori in hac propoſitione, *Panis eſt corpus Chriſti*: nec alio ſenſu eſt & dicitur panis verũ ſubſtantiale, naturale, &c. Chriſti corpus, atque à Chriſto dicitur, corpus pro nobis traditum. Puerile effugium eſt contendere, quod non idem ſit corpus pro nobis traditũ, & corpus quod pro nobis traditur. Æquipollent. n. participio relatiuum & verbũ. Ideoq; omnes ſimiles locutiones ſimiliter poſſunt reſolui. Vt, idem eſt, ſi quis dicat, *Chriſtus pro nobis crucifixus*, &, *Chriſtus qui pro nobis crucifixus eſt*. Et prorſus excludunt hanc cauillationẽ Græca verba, quæ per participium efferuntur, ita vt oporteat tanquam vnum prædicatum, cõpoſitum accipi, τὸ αἷμά μου τὸ ἐκχυνόμενον· τὸ σῶμά μου, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον. Neq; ſequitur, non eſſe hanc vnam propoſitionem, quia in duas reſolui poteſt, videlicet, *Panis eſt corpus meum*, &, *corpus meum eſt pro vobis traditum*. Omnes. n. ſimiles poſſunt ſic reſolui, & tamẽ ſunt vna propoſitio. Deſcriptiones. n. alterius termini, vel cum eo in vna propoſitione coniungi poſſunt, vt vnum terminũ cum eo conſtituant; vel interpoſitâ copulâ ſeparatam cum eo propoſitionem efficere: vt, *Chriſtus eſt Seruator Mundi, olim promiſſus*: Hæc vna eſt propoſitio, etſi reſolui poſſit in has duas, *Chriſtus eſt Seruator Mũdi*: &, *Seruator ille Mundi, eſt olim promiſſus*.

II. *Panis est illud corpus, cuius est signum, Sacramentum, μνημόσυνον.* At nō alterius, nisi veri & substantialis corporis Christi Sacramentum est: Ergo panis est illud verum & substantiale corpus, quāquam Sacramentaliter seu significatiuè.

III. Omnino est tropus Sacramentalis in verbis Christi, siue Metonymiam, siue quo quis velit nomine, eum appellet. Is autem tropus est vel in prædicato, *corpus meū*, vel in copula, *Est*. Si in prędicato ponatur, sic exponitur propositio, *Panis est signum vel Sacramentum corporis, & quidē veri substantialis, pro nobis traditi corporis.* Si in copula statuatur, tum *Est*, sumitur pro *significat*, & sic exponitur propositio: *Panis significat corpus meū, & quidem verum substantiale pro vobis traditum.* Vtraque expositio eundem habet sensum, ac proinde verbis Christi consentanea est, vt à nobis sæpe iam olim dictum est, cōtra eos, qui Zwinglium & Oecolampadium dissentire calumniātur, quia alter exposuerit, *panis significat corpus Christi*: alter, *Panis est signum corporis Christi.* Vt autem nō oportet neutram, sic etiam non oportet vtrāq; expositionem coniunctim poni: alioqui enim fieret falsa & monstrosa sententia, videlicet, *panis significat signū corporis.* Vtrouis verò loco aliquis tropū posuerit, necessariò in altero loco proprietatem vocis retinet. Si corpus accipiat, pro *signo corporis*, verbū *Est*, necessariò accipitur in propria significatione. Panis.n.non significat signum, sed est signū corporis. Sin accipiat verbum *Est*, pro *significat*, necessariò retinet corporis nomē in propria significatione, id est, accipit illud de vero & substantiali, non autem de Sacramētali corpore, seu de Sacramēto.

Panis enim significãt nõ Sacramentale, sed ipsissimum & verissimum corpus Christi, &c. Hinc manifestum est, eum qui *Est*, accipit pro *significat*, necessariò & secundum verba Christi sic sentire & loqui, quòd panis sit verum Christi corp⁹, sicut is qui *Est*, resoluit in *significat*, necessariò sic loquitur & sentit, idque cum Christo & tota orthodoxa Ecclesia, quod panis significet non Sacramentale, sed verum Christi corpus. His de caussis dicimus, nos piè & rectè, & cum Christo sic loqui, dum modo sicut à nobis semper fit & factum est, eam quoq; expositionem propriam, quam Christus addidit, figuratæ locutioni addamus.

Caussas etiam, quare sic loqueremur, necessarias & graues habuimus, quas nobis præbent aduersarii, quibus has locutiones opposuimus.

Primùm enim, qui τὸ ῥητὸν se tenere, idq; tenendum esse clamant, nec validius, nec magis populariter, & sine subtilitate scholastica refutantur, quàm si τὸ ῥητὸν vrgeatur, & ipsorum opinionib⁹ & formulis loquẽdi opponatur. Quiuis enim videt, nõ idem esse, si dicatur, *Hic verus panis, est illud verum corpus Christi*: & IN, vel SVB *hoc vero pane est illud verum corpus Christi*. Et nihil est violentius ad cogendos animos, vt agnoscãt locutionem figuratam seu Sacramentalem, quàm si retineatur & vrgeatur propria significatio in nomine corporis. Tum enim vel à cæcis palpari potest, verbum *Est*, non propriè, sed pro *significat*, accipiẽdum esse; vt si dicatur; *Hic visibilis & corruptibilis panis est illud carneum, osseum, visibile & incorruptibile Christi corpus*, &c. Eundem in vsum sæpe vsi sumus illas Patrũ

locutio-

locutiones, *Corpus Christi iacere in mensa, in vasis sacris, frusta de eo in terram cadere posse, dentes in Christi corpore figi, linguas ipsius sanguine rubefieri*, &c. quas qui non videt Sacramentales esse, is nihil videt in doctrina Sacramentorum.

2. Secundò, fuit obuiam eundum illis, qui calumniantur nos, quod non verum, sed vel Sacramentale tantùm, vel phantasticum & imaginariũ Christi corpus, vel tantùm Christi beneficia nobis in Cœna cõmunicari fingam⁹: & verba Christi in hos sensus detorqueamus. Contra hos diximus, nos credere & confiteri, quòd panis sit verũ illud Christi corpus, quod pro nobis traditur, & hoc ipsum corpus nobis per hunc panem cõmunicetur. Sed addidimus semper, quomodo sit hic panis, illud corpus, nempe *Sacramentaliter symbolicè*, non autem *substantialiter*.

3. Tertiò, opposuimus has locutiones Vbiquitariis, qui fingunt corpus Christi in spiritualem & diuinam quandam, h. e. insensilem & infinitam naturam transmutatum nobis in pane communicari. Contra hos vrsimus, Christum in his verbis, *Hoc est corpus meum*, nõ tale corpus, quale ipsi obtrudunt nobis, sed verum, humanum, visibile, palpabile, finitum, circumscriptum, carnẽ & ossa habens, intelligere, & nobis mactatum & edendum hoc pane repræsentare & promittere: Quibus positis facilè intelligitur, panem non latibulum, sed symbolum huius corporis esse.

4. Postremò, ne quidem in leuioribus, nedum in grauissimis caussis, & disputationibus, præsertim vbi agitur cũ aduersariis malignis, sophistis, captatoribus verborum, propositio aliqua ambi-

gua, sine distinctione concedenda, aut neganda est. Vtrumq;.n.ab Aduersariis per Paralogismum à dicto secundùm quid, ad dictũ simpliciter, exagitatur, & exaggeratur, & rudioribus tanquam speciem retractationis habens eius quod concessum vel negatum priùs fuit, occasio est veritatem contemnendi & aspernandi.

Cùm ergo ista propositio, *Panis est illud corpus Christi, quod est verum, substantiale, carneum, osseum, visibile, palpabile, pro nobis traditum, mortuum, suscitatum & sublatum in cœlum*, sit ambigua facta propter inscitiam phrasium Sacramẽtalium; ac proinde vera aut falsa esse queat, prout rectè aut non rectè intelligitur; neque neganda est, nisi additâ interpretatione vitiosâ, quam ei affingunt Aduersarii; neque concedenda vel vsurpanda, sine addita interpretatione & sensu, quo Sacramentales locutiones in scriptura & Ecclesia vsurpantur.

Demonstrationes, quas opponit ille, sunt puerilia & putida sophismata. Partim enim ex inconuenientibus & dissimilib⁹, partim ex falsis ratiocinatur.

I. Quæ enim allegat exempla propositionũ, in illis *Est*, ponitur propriè. At in ista, *Panis est verum Christi corpus*, *Est* ponitur pro *significat*, & per hoc verbum exponitur. Itẽ videtur negare, quòd corpus Christi verum detur discipulis, dum facit hãc Antithesin: *Corpus Sacramentale dare discipulis: corpus verum dari pro discipulis.* Puerile acumen est. Nos vtrumq; confitemur, verum corpus dari & discipulis & pro discipulis. Nisi enim pro illis datum fuisset victima, non posset illis dari cibus, & nisi

nisi daretur illis in cibum vitæ, frustra pro illis datum fuisset victima.

II. In secunda sua demõstratione videtur puerilia præcepta Logices & Grammatices ignorare, ex quib⁹ discere debuit, in hac propositione, *Corpus Christi Sacramentale, est corpus Christi Sacramẽtaliter*, Aduerbium *Sacramentaliter*, quod significat modum, quo prædicatum attribuitur subiecto, non cum prædicato, sed cum copula debere coniungi, sic videlicet, *corpus Christi Sacramentale*, id quod est Sacramentũ corporis Christi, seu *Panis, est Sacramentaliter corpus Christi*. Non etiam videt miser, quòd suo se gladio iugulet. Quia enim Sacramentaliter esse corpus Christi, nihil aliud est, nisi significare corpus Christi, necessariò in hac propositione corpus Christi propriè dictum, h.e. verum & substantiale, intelligitur. Alioqui .n. hic esset sensus, Sacramentum corporis significat Sacramentum corporis, quem esse monstrosum nemo pius & sanus negabit.

III. In tertia nõ est tam difficilis aut periculosa responsio de veritate propositionum 4. quod ipse existimat, ei saltem, qui prædicationes Sacramentales & proprias nouit discernere, quarum iste imperiosus Censor nullam videtur habere cognitionem. Hæ duæ, *Panis est corpus* CHRISTI *Sacramentale*, id est, Sacramentum siue signũ veri corporis: &, *Panis est Sacramentaliter*, id est, *significat corpus* CHRISTI *verum*: sunt veræ in propria significatione terminorum, sine tropo. Tertia, *Panis est corpus* CHRISTI *substantiale*, vera est Sacramentaliter, seu metonymicè, non autem propriè loquendo, id est, sumẽdo *Est*, pro,

significat. Atque hoc sensu hæc figurata congruit cum illis duabus propriis. Quarta autem, *panis est corpus Christi substantialiter*, est simpliciter falsa: quia Aduerbium *substantialiter*, additum copulæ determinat modum non congruentem terminis, quo panis sit corpus Christi, nempe secundùm suam substantiam, quod falsum est. Non enim secundùm substantiam, sed secundùm significationẽ, similitudinẽ & testificationem de cõmunione corporis, panis est Christi corpus. Frustra igitur, & ineptè fingit sibi responsiones, quas nobis dictat sibi dandas. Simul enim veræ sunt hæ duæ, *panis est corpus Christi substantiale*, *panis est corpus Christi Sacramentale*: ideo quòd in hac sumitur *Est*, in propria significatione, in illa autem, pro *significat*. Atque sic optimè congruit cum verbis Christi, & natura Sacramentorum, & forma vsitata loquendi de Sacramentis, de qua licèt plurima & planissima à nostris & aliis sint scripta, tamen homini contentioso & αὐθάδει tanquam surdo fabulam cecinerunt. Non enim euertet suis cauillis regulam locutionis Sacramentalis, quòd propter similitudinem & testificationem, symbola Sacramentalia dicuntur esse illæ res, quas significant & exhibent. Est ergo calumnia, quod ait nos propositionem, quam fassi sumus falsam esse, veram velle efficere. Negatur enim à nobis illa propositio, *panis est corpus* CHRISTI *substantiale*, in sensu proprio, defenditur in sensu figurato, id est, sumendo *EST*, pro, *significat*, sicut de signis loqui est vsitatum. Ineptit enim pueriliter, fingens has esse contrarias, *Panis est corpus* CHRISTI *substantiale*, &, *panis*

panis est corpus Christi sacramentaliter. Rectè enim intellectæ eundem prorsus habent sensum, videlicet, *panis significat verum & substantiale corpus Christi:* Neque violenter arripitur, sed necessariò intellecta exprimitur ad declarandam sententiã propositionis; vox *sacramentaliter.* Idẽ enim sunt, *significare corpus Christi verum*, &, *sacramentaliter esse verum Christi corpus.* Et propriè de signis dicitur, quòd significent rei ipsas: impropriè, figuratè, sacramentaliter, metonymicè de illis dicitur, quòd *sint res cœlestes & spirituales.* Neque per omnia similis est huic illa quam fingit noua propositio, *panis est sacramentale corpus substantialiter.* Nam vox *substantialiter* cum verbo, *est*, construenda est, non cum prædicato, corpus sacramentale, vt ipse videtur pueriliter & ineptè fingere. Iam autem si quis dicat, *panem substantialiter esse corpus sacramentale,* nihil dicet, nisi hoc, quòd panis sit secundum suam substantiã corpus Christi non verum seu significatum, sed sacramentale, typicum, significans, symbolicum: Vel quòd sit substantia corporis typici. In hac autem sententia nihil est falsi, nisi quòd superuacanea est, & propterea non vsitata additio vocis *substantialiter*: quia prædicatum, corpus sacramentale satis ostendit, copulam esse accipiendam in significatione propria. Est igitur hęc dissimilitudo inter istas propositiones quas conferre vult: quòd in ista, *panis est sacramentaliter*, seu, *significatiuè corpus Christi verum*, necessaria est determinatio modi, quo panis est corpus Christi: quia si non addatur huiusmodi expressio, propositio hæc, *panis est corpus Christi substantiale*, est ambigua. Potest enim

est, sumi propriè seu substantialiter, & sic est falsa: aut sacramentaliter seu significatiuè, pro significat, & sic est vera. In illa autem, quam ipse comminiscitur, prædicatum non patitur ambiguitatem esse in verbo *est*: sed ostendit illud accipi oportere propriè, non autem pro *significat*: alioquin enim falsa & monstrosa euaderet sententia, quòd panis significet sacramentale corpus.

Turpissimè se dat, & cum suis monstris confligit, dum affingit nobis, quod Aduerbium *substantialiter*, inseparabile concesserimus ab hac propositione, *panis est corpus Christi substantiale substantialiter*. Panem enim non substantialiter, sed significatiuè, seu sacramentaliter esse corpus verùm & substantiale Christi, toties & tamdiu clamamus, vt totus Mundus propterea contra nos fremat; hic autem Aristarchus lapide surdior videatur, qui hoc nolit exaudire.

Ineptior etiam est, dum ait, nos Christo affingere alterum substantiale corpus, quia dicamus, *panem esse corpus Christi substantiale, non substantialiter, verum, non vere*. Dum enim dicimus, nõ substantialiter panem esse illud corpus, quod propriè sic dicitur, & vnicum est in Christo, re ipsa ostẽdimus, panem propriè loquendo nequáquam esse, sed duntaxat significare verum & substantiale corpus.

Cæcum se ostendit esse studio contendendi, dũ sine vlla probatione dicit, implicationẽ cõtradictionis esse in hac propositione, *panis est sacramentaliter*, i. significat, repræsentat, & exhibet, tãquã verbum visibile, nostræ fidei, verum, substantiale, pro nobis crucifixum Christi corpus. Videtur aũt hac vertigine rotari, quia Aduerbia, *sacra-*

mentaliter, substantialiter, non cum verbo *est*, sicuti phrasis sacramẽtalis postulat, sed cum prædicato *corpus sacramentale*, aut *corpus substantiale*, contra omnem rationem & sensum scripturæ & Ecclesiæ, ac piorum Doctorum, coniungit.

Cumulat deinde putidas calumnias sine colore. Neq; enim nouum neq; sophisticum est, dicere, quòd sacramẽta, quod ad significationẽ, sint illę res, quarũ sacramẽta sunt: sicut imago dicitur esse, id cuius imago est. Et si hæc propositio est verbo Dei consentanea, & necessariò defendenda, *panis significat corpus Christi*, non aliquod phãtasticum, vt nobis obiicitur, non vbiquitariũ vt fingitur, sed verũ, substantiale, mortuũ pro nobis in cruce, &c. etiam hęc in eodẽ sensu accepta siue vsurpata, *panis est corpus Christi substantiale*, &c. nõ potest improbari ab vllo homine pio & sano.

Si nos faceremus, quod quidã faciunt, h. e. ambiguas locutiones quæreremus, quib. sine interpretatione vtẽtes, veritatem occultaremus ad odia declinanda: haberẽt aliquã caussam nos accusandi. Sed hoc nos non facere, testis est nostra doctrina scripta & sonans, testis est totus Mundus. Quòd autem non negemus simpliciter Aduersariis eas locutiones, quas negatas cogeremur deinceps rectè intellectas & expositas admittere, id nemo sanus nobis vitio vertet. Si quis autẽ offenditur veritate, h. e. sacramentalium locutionum vsu, & rectâ atq; ingenuâ interpretatione, aut ex ea calumniandi occasionem accipit, si cum nodum in scirpo quærat, omittendus est, vt malũ vicum vel mus mordeat: Nihil enim tam rectè & candidè dici potest, quod à contentiosis & sophistis non deprauari queat.

Philippi autoritas non debet nos mouere, vt in ipsius gratiam vel quę rectè dici possunt, negemus, aut quæ non recta sunt, probemus. In Cæsorem igitur competit, quod nobis exprobrat, nos ob autoritatem præstantium virorum sic loqui. Nullius enim autoritatem, sed veritatem spectamus & sequimur. Ipse verò iniquus est, qui non tantùm in præstantium virorum, sed etiam in sua verba nos iurare vult, & non hiscere, aut syllabam vnam proferre, nisi ex ipsius præscripto.

Sed illud grauius est, quòd malâ fide opponit nobis Philippum, quē nō minus, quàm nos calumniatur. Nam Philippus reiicit hanc propositionem, *Panis est verum & substantiale corpus Christi*, non simpliciter, sed eo sensu, quo Heshusius & Bremenses eam vsurpabant & exponebant, videlicet, vt *est*, sumatur propriè: quo sensu à nobis multò acriùs, quàm à Philippo reiicitur. Sumto autem *est*, pro *significat*, nunquam ostendet, eam à Philippo negatam: Imò ipse has locutiones in Commentario ad Corinthios dicit similes esse illi: *Fasces sunt imperium Romanum*. Idem de Exegesi respondemus.

Bombi sunt inanes, dum minatur, se ex nostrorum libris probaturum, nos tueri aliquid, quod olim damnauerimus. Si enim non audiuit, audiat, etsi non didicit atque intellexit, discat nunc tandem, & intelligat, si modò aures ad audiendum, & mentem ad intelligendum habet, nos disertè & ingenuè dicere, *Panem esse & non esse corpus Christi verum*. Quod si ipsi paradoxon est, & contradictio videtur: At sciat nobis & intelligētibus morem scripturæ & Ecclesiæ de sacramentis lo-

tis loquendi, non esse. Sacramentaliter, hoc est, significatiuè, est hic panis corpus Christi: substantialiter seu propriè non est. Neque à nobis excogitata, sed magno consilio à Spiritu Dei, & Ecclesia vsurpata est loquendi forma, quâ *est*, sumitur in sacramentorum doctrina pro *significat*: Et quãuis ignorantib. aut contentiosis, & quantũ ad verba attinet, est ambigua; tamen piis & rectè institutis minimè, ambigua, sed ad naturam & vsum sacramentorum docendum, accommodatissima est.

H. Zanchii ad Marcum Meningum superintendentem Bremensem epistola, de Cœna.

LEgimus literas tuas, vir eximie, & frater obseruande; & simul etiam quas misisti, cum de aliis quibusdam Christianæ Religionis capitibus, tum præsertim de Cœna Domini scriptiones. Ac quantum nobis, (qui Germanicè non intelligimus) per interpretem licuit, assequuti sumus sententiam, & aduersarii oppositiones: quidque à nobis petas, probè intelleximus. Nos pro ipso tuo officio, & quod tantum honoris nobis detuleris, non vulgarem tibi habemus gratiam. Vtinam verò tales essemus, qui petitioni tuæ, (vt tu cupis, & nos peroptamus) possemus satisfacere. Dabimus certè operam quantum hæc temporis fert angustia, vt nihil in nobis desiderare queas, aut bonæ erga te voluntatis, aut in nostro præstando officio, diligentiæ. Verùm vbi prius significauerimus, (id quod iam paucis verbis facimus)

Christo inseramur & incorporemur; non negamus: id quod propriè fit in baptismo. Sed quum de Cœna est sermo, magis placeret si adderetur, *magis ac magis*. oportet enim prius nos insitos esse Christo, & incorporatos; quam ad Cœnam accedamus: Et verbum *inseri*, baptismo magis conuenit, quam Cœnæ. *Coalescere* autem, Cœnę: vbi nutrimur.

Illud verò quòd impii bona cœlestia, h.e. Christũ, in sacramentis oblata percipiant, & eorũ fiant participes, sed non salutariter, (quemadmodũ ex vestris verbis colligere nonnulli possent; quæ sic habent, *Non etiam bona cœlestia salutariter accipere possunt*:) non probatur. Nullam enim partem habent cum Christo impii; neque eum recipiunt: quanquam speciem eius intelligibilem (vt philosophi loquuntur) intellectu percipiant. Fide enim solâ per charitatem efficaci recipitur Christus: non autem nudo intellectu, & vanâ cogitatione, ex audita tantùm historia, concepta. Itaque si illa particula, *salutariter*, tollatur: bene habent omnia: vt ita legatur: *Non etiam bona cœlestia accipere possunt, eorumque fieri participes.* Neque etiam pii percipere, edereque carnem Christi possunt, nisi salutariter: Quia, *qui manducat carnem meam*, (ait Dominus) *in me manet, & ego in illo; & habet vitam æternam.* Proinde superuacanea etiam est hæc eadem particula *salutariter*, quũ de piis agitur: vt eius loco mallemus poni, *verè* aut *spiritualiter*: vt per verã differentiã discernatur manducatio piorũ ab impiorum. Melius etiam nostro iudicio, diceretur, pios ex Cœna Domini coalescere in Christo, & eius

Digitized by Google

κοινωνίᾳ; quàm κοινωνίαν consequi cum nemo pius esse queat, qui non habeat iam κοινωνίαν cum Christo.

In capite de præsentia; desideramus explicationẽ illius, quod dicitis; *Christum corpore & sanguine suo in Cœna præsentem esse secundùm suam promissionem: singulariter autẽ nobis, qui in Christum credimus.* Quasi concedatis etiã impiis esse præsentẽ. Si præsentem esse secundum promissionem nihil aliud significat, quam veracem esse in sua promissione; ita vt sicut reuera promittit verbis Christus, sic etiam reipsa sese, suam scil. carnem & sanguinem percipiendum & fruendum offerat; damus esse præsentem omnib. qui Cœnæ intersunt: quia nemini illudit Christus. Sed si præsentia alicuius rei definitur ex reali ipsius rei communicatione & participatione, licèt illa res procul etiam localiter distet: solis piis verè præsentẽ esse Christum, suo corpore & sanguine, docemus: quia soli etiam verè illius fiunt participes. Id quod & vos in explicatione sententiæ Cyrilli confirmare videmini; Euam ad Adamum fuisse adductam legimus; Adamum autem ad Euam nunquam vidimus. Et melius etiam ad rem facit, si hoc alterum omittatur. Non enim Christi sponsi caro adducitur ad nos è cœlis, per aliquem descẽsum; sed nos ad illum per Spiritum suum. Quô etiã illud facit veteris Ecclesiæ, *sursum corda.* alioqui simile à vobis adductum de coniugio, pulcherrimum est, & ad rem accommodatissimum. Cęterum, licèt isto simili perpulchrè exprimatur κοινωνία illa perpetua quam habemus semper cum Christo; censemus tamẽn, (ne videamini dignitatem & vtilitatem

significat. Atque hoc sensu hæc figurata congruit cum illis duabus propriis. Quarta autem, *panis est corpus Christi substantialiter*, est simpliciter falsa: quia Aduerbium *substantialiter*, additum copulæ determinat modum non congruentem terminis, quo panis sit corpus Christi, nempe secundùm suam substantiam, quod falsum est. Non enim secundùm substantiam, sed secundùm significationẽ, similitudinẽ & testificationem de cõmunione corporis, panis est Christi corpus. Frustra igitur, & ineptè fingit sibi responsiones, quas nobis dictat sibi dandas. Simul enim veræ sunt hæ duæ, *panis est corpus Christi substantiale*, *panis est corpus Christi Sacramentale*: ideo quòd in hac sumitur *Est*, in propria significatione, in illa autem, pro *significat*. Atque sic optimè congruit cum verbis Christi, & natura Sacramentorum, & forma vsitata loquendi de Sacramentis, de qua licèt plurima & planissima à nostris & aliis sint scripta, tamen homini contentioso & αὐθάδει tanquam surdo fabulam cecinerunt. Non enim euertet suis cauillis regulam locutionis Sacramentalis, quòd propter similitudinem & testificationem, symbola Sacramentalia dicuntur esse illæ res, quas significant & exhibent. Est ergo calumnia, quod ait nos propositionem, quam fassi sumus falsam esse, veram velle efficere. Negatur enim à nobis illa propositio, *panis est corpus* CHRISTI *substantiale*, in sensu proprio, defenditur in sensu figurato, id est, sumendo *EST*, pro, *significat*, sicut de signis loqui est vsitatum. Ineptit enim pueriliter, fingens has esse contrarias, *Panis est corpus* CHRISTI *substantiale*, &, *panis*

Digitized by Google

panis est corpus Christi sacramentaliter. Rectè enim intellectæ eundem prorsus habent sensum, videlicet, *panis significat verum & substantiale corpus Christi.* Neque violenter arripitur, sed necessariò intellecta exprimitur ad declarandam sententiã propositionis; vox *sacramentaliter.* Idẽ enim sunt, *significare corpus Christi verum*, &, *sacramentaliter esse verum Christi corpus.* Et propriè de signis dicitur, quòd significent rei ipsas: impropriè, figuratè, sacramentaliter, metonymicè de illis dicitur, quòd *sint res cœlestes & spirituales.* Neque per omnia similis est huic illa quam fingit noua propositio, *panis est sacramentale corpus substantialiter.* Nam vox *substantialiter* cum verbo, *est*, construenda est, non cum prædicato, corpus sacramentale, vt ipse videtur pueriliter & ineptè fingere. Iam autem si quis dicat, *panem substantialiter esse corpus sacramentale,* nihil dicet, nisi hoc, quòd panis sit secundum suam substantiã corpus Christi non verum seu significatum, sed sacramentale, typicum, significans, symbolicum: Vel quòd sit substantia corporis typici. In hac autem sententia nihil est falsi, nisi quòd superuacanea est, & propterea non vsitata additio vocis *substantialiter*: quia prædicatum, corpus sacramentale satis ostendit, copulam esse accipiendam in significatione propria. Est igitur hęc dissimilitudo inter istas propositiones quas conferre vult: quòd in ista, *panis est sacramentaliter*, seu, *significatiuè corpus Christi verum*, necessaria est determinatio modi, quo panis est corpus Christi: quia si non addatur huiusmodi expressio, propositio hæc, *panis est corpus Christi substantiale*, est ambigua. Potest enim

est, sumi propriè seu substantialiter, & sic est falsa: aut sacramentaliter seu significatiuè, pro significat, & sic est vera. In illa autem, quam ipse comminiscitur, prædicatum non patitur ambiguitatem esse in verbo *est*: sed ostendit illud accipi oportere propriè, non autem pro *significat*: alioquin enim falsa & monstrosa euaderet sententia, quòd panis significet sacramentale corpus.

Turpissimè se dat, & cum suis monstris confligit, dum affingit nobis, quod Aduerbium *substantialiter*, inseparabile concesserimus ab hac propositione, *panis est corpus Christi substantiale substantialiter*. Panem enim non substantialiter, sed significatiuè, seu sacramentaliter esse corpus verùm & substantiale Christi, toties & tamdiu clamamus, vt totus Mundus propterea contra nos fremat; hic autem Aristarchus lapide surdior videatur, qui hoc nolit exaudire.

Ineptior etiam est, dum ait, nos Christo affingere alterum substantiale corpus, quia dicamus, *panem esse corpus Christi substantiale, non substantialiter, verum, non vere*. Dum enim dicimus, nō substantialiter panem esse illud corpus, quod propriè sic dicitur, & vnicum est in Christo, re ipsa ostēdimus, panem propriè loquendo nequaquam esse, sed duntaxat significare verum & substantiale corpus.

Cæcum se ostendit esse studio contendendi, dū sine vlla probatione dicit, implicationē cōtradictionis esse in hac propositione, *panis est sacramentaliter*, i. significat, repræsentat, & exhibet, tāquā verbum visibile, nostræ fidei, verum, substantiale, pro nobis crucifixum Christi corpus. Videtur aūt hac vertigine rotari, quia Aduerbia *sacra-*

Digitized by Google

mentaliter, substantialiter, non cum verbo *est*, sicuti phrasis sacramẽtalis postulat, sed cum prædicato *corpus sacramentale*, aut *corpus substantiale*, contra omnem rationem & sensum scripturæ & Ecclesiæ, ac piorum Doctorum, coniungit.

Cumulat deinde putidas calumnias sine colore. Neq; enim nouum neq; sophisticum est, dicere, quòd sacramẽta, quod ad significationẽ, sint illę res, quarũ sacramẽta sunt: sicut imago dicitur esse, id cuius imago est. Et si hæc propositio est verbo Dei consentanea, & necessariò defendenda, *panis significat corpus Christi*, non aliquod phãtasticum, vt nobis obiicitur, non vbiquitariũ vt fingitur, sed verũ, substantiale, mortuũ pro nobis in cruce, &c. etiam hęc in eodẽ sensu accepta siue vsurpata, *panis est corpus Christi substantiale*, &c. nõ potest improbari ab vllo homine pio & sano.

Si nos faceremus, quod quidã faciunt, h. e. ambiguas locutiones quæreremus, quib. sine interpretatione vtẽtes, veritatem occultaremus ad odia declinanda: haberẽt aliquã caussam nos accusandi. Sed hoc nos non facere, testis est nostra doctrina scripta & sonans, testis est totus Mundus. Quòd autem non negemus simpliciter Aduersariis eas locutiones, quas negatas cogeremur deinceps rectè intellectas & expositas admittere, id nemo sanus nobis vitio vertet. Si quis autẽ offenditur veritate, h. e. sacramentalium locutionum vsu, & rectâ atq; ingenuâ interpretatione, aut ex ea calumniandi occasionem accipit, si cum nodum in scirpo quærat, omittendus est, vt malũ vitum vel mus mordeat: Nihil enim tam rectè & candidè dici potest, quod à contentiosis & sophistis non deprauari queat.

Philippi autoritas non debet nos mouere, vt in ipsius gratiam vel quę rectè dici possunt, negemus, aut quæ non recta sunt, probemus. In Cesorem igitur competit, quod nobis exprobrat, nos ob autoritatem præstantium virorum sic loqui. Nullius enim autoritatem, sed veritatem spectamus & sequimur. Ipse verò iniquus est, qui non tantùm in præstantium virorum, sed etiam in sua verba nos iurare vult, & non hiscere, aut syllabam vnam proferre, nisi ex ipsius præscripto.

Sed illud grauius est, quòd malâ fide opponit nobis Philippum, quē nō minus, quàm nos calumniatur. Nam Philippus reiicit hanc propositionem, *Panis est verum & substantiale corpus Christi*, non simpliciter, sed eo sensu, quo Heshusius & Bremenses eam vsurpabant & exponebant, videlicet, vt *est*, sumatur propriè: quo sensu à nobis multò acriùs, quàm à Philippo reiicitur. Sumto autem *est*, pro *significat*, nunquam ostendet, eam à Philippo negatam: Imò ipse has locutiones in Commentario ad Corinthios dicit similes esse illi: *Fasces sunt imperium Romanum*. Idem de Exegesi respondemus.

Bombi sunt inanes, dum minatur, se ex nostrorum libris probaturum, nos tueri aliquid, quod olim damnauerimus. Si enim non audiuit, audiat, etsi non didicit atque intellexit, discat nunc tandem, & intelligat, si modò aures ad audiendum, & mentem ad intelligendum habet, nos dissertè & ingenuè dicere, *Panem esse & non esse corpus Christi verum*. Quod si ipsi paradoxon est, & contradictio videtur: At sciat nobis & intelligētibus morem scripturæ & Ecclesiæ de sacramentis lo-

tis loquendi, non eſſe. Sacramentaliter, hoc eſt, ſignificatiuè, eſt hic panis corpus Chriſti: ſubſtantialiter ſeu propriè non eſt. Neque à nobis excogitata, ſed magno conſilio à Spiritu Dei, & Eccleſia vſurpata eſt loquendi forma, quâ *eſt*, ſumitur in ſacramentorum doctrina pro *ſignificat*: Et quãuis ignorantib. aut contentioſis, & quantũ ad verba attinet, eſt ambigua; tamen piis & rectè inſtitutis minimè, ambigua, ſed ad naturam & vſum ſacramentorum docendum, accommodatiſſima eſt.

H. Zanchii ad Marcum Meningum ſuperintendentem Bremenſem epiſtola, de Cœna.

Legimus literas tuas, vir eximie, & frater obſeruande; & ſimul etiam quas miſiſti, cum de aliis quibuſdam Chriſtianæ Religionis capitibus, tum præſertim de Cœna Domini ſcriptiones. Ac quantum nobis, (qui Germanicè non intelligimus) per interpretem licuit, aſſequuti ſumus ſententiam, & aduerſarii oppoſitiones: quidque à nobis petas, probè intelleximus. Nos pro ipſo tuo officio, & quod tantum honoris nobis detuleris, non vulgarem tibi habemus gratiam. Vtinam verò tales eſſemus, qui petitioni tuæ, (vt tu cupis, & nos peroptamus) poſſemus ſatisfacere. Dabimus certè operam quantum hæc temporis fert anguſtia, vt nihil in nobis deſiderare queas, aut bonæ erga te voluntatis, aut in noſtro præſtando officio, diligentiæ. Verùm vbi prius ſignificauerimus, (id quod iam paucis verbis facimus)

nos non tam dolere, quæ tibi, totiq; Ecclesiæ tuæ & symmistis fiunt à Diabolo negotia: quàm gratulari constantiam vestram, quâ impios & nefarios Satanæ conatus, impediendos, reprimendosque fortiter & strenuè curatis. Nunc ad rem. Confessionis vestræ summam, curauimus inprimis nobis in linguam Latinam conuerti; deinde summam recusationis vestri Antagonistæ: postremò responsionem ad quoddā illius argumentū. Quæ res in causa fuit, cur non tam citò remiserimus tabellariū. Omnia.n. conuerti vno die minimè potuerūt. In confessione, ad summam doctrinæ quod attinet, nihil planè desideramus: imo totam probamus: quod non minus piè & doctè, quàm perspicuè atq; dextrè, omnia controuersæ doctrinæ capita, explicata à vobis fuisse videamus. Quædā tantū, quæ aut fortè a vestro amanuensi malè fuerint descripta, aut non benè à nostro interprete reddita; cupimus partim corrigi, partim melius explicari. Quia enim confessiones proponuntur, non tam doctis, quàm etiam indoctis hominibus; eas ne aut carpi ab aduersariis, aut malè intelligi ab imperitis possint, oportet esse quàm emendatissimas. In capite igitur de ascensu in cœlos: vbi vsi verbis Petri in Actis, *Actor. 2.* dicitis, *personam Filii factam esse in Christum & Dominum*: quanquam nemo mediocriter doctus, qui sensum Petri teneat, possit meritò illis verbis offendi. ne quis tamen vestra verba perperam interpretans, existimet à vobis dici, tum demum tantū, Iesum factum fuisse Christū, postquam adscendit in cœlos: adhibenda fuerit breuis aliqua explicatio, quâ sensus declaretur.

Quod

Quod etiam ſcribitis *ſolis pœnitentibus, ſacramẽta percipientibus dari Spiritum ſanctum*: ita explicãdum eſt, vt duobus occurratur erroribus; Pelagianorum & Papiſtarum. Quaſi vero non etiã nos præueniat Spiritus S. & pœnitentiam fidemque in nobis excitet: aut quaſi nemo qui ſacramenta non percipiat, (modo abſit contemtus) Spiritu ſancto donetur: gratiaque ſit alligata ſacramentis. Gratiam enim olim, ſine ſacramentis multi acceperunt Gentiles, Iobus, Naaman, Latro in cruce, familia Cornelii: ſed hoc extra ordinem. Sẽper autẽ Spiritus ſanctus nos præuenit gratiâ ſuâ: & qui nos regenerat, is etiam fidem & pœnitentiam donat. Ac verũ eſt, Deum vi cogere neminem ad vitam; ſed noſtras tamen rebelles voluntates, vi ſui Spiritus immutat; & de nolentibus facit volentes. Quô ſpectat verbum *trahendi*, quod aduerſus Pelagianos ſubiicitis ex Euangelio: *Nemo venit, niſi pater eum traxerit.* Quo verbo omnia noſtra merita, omnemque noſtrum præcedentem conatum excludit: & ſimul etiam docet, nos potius reſiſtere vocanti, quam aſſentiri poſſe: niſi ille noſtras, ſuauiter tamen, immutet voluntates.

In capite de ſacramentis, illud, *Nec plus, nec minus nobis offerri in ſacramentis Chriſti, quàm in verbo*: ſi ad rem, quæ ſignificatur, & offertur, referatis; piè dictum eſt. Si ad modum; non dubitamus, quin etiam vos ſentiatis, clarius & efficacius rẽ ſignificari & offerri in ſacramentorum adminiſtratione, quam in ſola verbi prædicatione. Hoc.n. indicant etiã verba, quæ ſubiicitis: *Quod in participatione ſacramentorũ, per operationẽ Spiritus ſancti,*

Christo inseramur & incorporemur; non negamus: id quod propriè fit in baptismo. Sed quum de Cœna est sermo, magis placeret si adderetur, *magis ac magis.* oportet enim prius nos insitos esse Christo, & incorporatos; quam ad Cœnam accedamus: Et verbum *inseri*, baptismo magis conuenit, quam Cœnæ. *Coalescere* autem, Cœnę: vbi nutrimur.

Illud verò quòd impii bona cœlestia, h.e. Christũ, in sacramentis oblata percipiant, & eorũ fiant participes, sed non salutariter, (quemadmodũ ex vestris verbis colligere nonnulli possent; quæ sic habent, *Non etiam bona cœlestia salutariter accipere possunt*:) non probatur. Nullam enim partem habent cum Christo impii; neque eum recipiunt: quanquam speciem eius intelligibilem (vt philosophi loquuntur) intellectu percipiant. Fide enim solâ per charitatem efficaci recipitur, Christus: non autem nudo intellectu, & vanâ cogitatione, ex audita tantùm historia, concepta. Itaque si illa particulà, *salutariter*, tollatur: bene habent omnia: vt ita legatur: *Non etiam bona cœlestia accipere possunt, eorumque fieri participes.* Neque etiam pii percipere, ederéque carnem Christi possunt, nisi salutariter: Quia, *qui manducat carnem meam*, (ait Dominus) *in me manet, & ego in illo; & habet vitam æternam.* Proinde superuacanea etiam est hæc eadem particula, *salutariter*, quũ de piis agitur: vt eius loco mallemus poni, *verè* aut *spiritualiter*: vt per verã differentiã discernatur manducatio piorũ, ab impiorum. Melius etiam nostro iudicio, diceretur, pios ex Cœna Domini coalescere in Christo, & eius

nu-

κοινωνίας; quàm κοινωνίαν consequi cum nemo pius esse queat, qui non habeat iam κοινωνίαν cum Christo.

In capite de præsentia; desideramus explicationẽ illius, quod dicitis; *Christum corpore & sanguine suo in Cœna præsentem esse secundùm suam promissionem: singulariter autẽ nobis, qui in Christum credimus.* Quasi concedatis etiã impiis esse præsentẽ. Si præsentem esse secundum promissionem nihil aliud significat, quam veracem esse in sua promissione; ita vt sicut reuera promittit verbis Christus, sic etiam reipsa sese, suam scil. carnem & sanguinem percipiendum & fruendum offerat; damus esse præsentem omnib. qui Cœnæ intersunt: quia nemini illudit Christus. Sed si præsentia alicuius rei definitur ex reali ipsius rei communicatione & participatione, licèt illa res procul etiam localiter distet: solis piis verè præsentẽ esse Christum, suo corpore & sanguine, docemus: quia soli etiam verè illius fiunt participes. Id quod & vos in explicatione sententiæ Cyrilli confirmare videmini; Euam ad Adamum fuisse adductam legimus; Adamum autem ad Euam nunquam vidimus. Et melius etiam ad rem facit, si hoc alterum omittatur. Non enim Christi sponsi caro adducitur ad nos è cœlis, per aliquem descẽsum; sed nos ad illum per Spiritum suum. Quô etiã illud facit veteris Ecclesiæ, *sursum corda.* alioqui simile à vobis adductum de coniugio, pulcherrimum est, & ad rem accommodatissimum. Cęterum, licèt isto simili perpulchrè exprimatur κοινωνία illa perpetua quam habemus semper cum Christo; censemus tamẽ, (ne videamini dignitatem & vtilitatem

Cœnæ Dominicæ extenuare) hoc esse addendũ; nempe vnionem hanc in ipso ministerio tũ verbi, tum maximè Cœnæ Dominicæ, magis ac magis confirmari, & in ipsis fidelib. actu augeri; nosque in κοινωνίᾳ corporis & sanguinis Domini coalescere: idq; vi Spiritus Sancti, qui tum sese efficaciùs in credentib. veraq; fide Sacramenta percipientib. exserit: quèmadmodũ quisq; nostrûm, si verè pii sumus, reipsa experimur. Neq;.n. frustrà, præter quotidianam Euangelii prædicationẽ, instituit Dominus Iesus Cœnã hanc suam: sed vt illius participatione magis ac magis cũ ipso sicúti dictũ est) in vnũ coalescamus; & magis ac magis fiamus caro de carne eius, eiq; penitiùs & (firmiùs incorporemur. Hæc sunt quæ in confessione aut corrigenda aut explicanda esse cẽsemus: idq; tũ propter imperitos, ne vlla ratione offendi possint: tum propter malos & aduersarios, ne vllã inde iustã occasionẽ, vos calũniandi, consensionẽq; turbandi, captare queant. Nam à bonis & doctis; h.e. huius mysterii intelligentib. nihil est metuẽdum; cum nemo eorum futurus sit, qui velit, aut possit confessionem hanc vestram, vllo modo, ad rem quod attinet, improbare: vel vllo etiã verbo offendi. Est enim (quantum iudicare possumus) consentanea cum S. literis, & cum illorum omnium, qui hac de re piè & eruditè scripserunt, sententia; & nullũ in ea est verbum, quod nisi quis velit iniquus esse interpres, carpi meritò possit. Ergo propter imperitos & malignos, vt illis omnis offensio, istis omnis calumniandi occasio tollatur: quibusdam in locis sicuti monuimus, temperanda sunt verba, & adhibenda explicatio.

Veni-

Venimus nunc ad alia scripta. Ad argumentum illud aduersarii, in senatu vobis oppositum, prudenter & scitè responsum est. Maiorem tamē, etiam sic explicari potuisse iudicamus. *Quale est edere & bibere; tale esse os, quo edendum & bibendum est.* Nam in sacris literis vt duo sunt homines, interior & exterior: sic quisque ipsorum suū habet os, aures, oculos, & cætera organa, vt notū est. Cum autem Christus in Cœna duo dederit edenda & bibenda, panem & vinum; ac corpus & sanguinem suum: vnum corpori, alterum Spiritui: idcirco duplicem esse edendi rationem. Ac quod ad carnalia signa attinet, illa edi ac bibi ore carnis: quod attinet ad verum Christi corpus, illud edi ore spiritus. Spiritualiter enim tunc edendum Apostolis dabatur: & nunc etiam non aliter: vt taceamus, quod ipsum quoque corpus Christi, eo, quo Apost. ad Corinthios loquitur, modo, spirituale iam est. Totam itaque veri corporis Christi manducationem, spiritualem esse, & ore spiritus fieri. Non improbamus loquutionē, *Sacramenta signa esse visibilia, rerum inuisibilium significatiua & exhibitiua:* quia sic etiam Augustinus loquutus est; sacramenta noui Testamenti vocans sacramenta, rem ipsam exhibentia. Mallemus tamen vsurpari phrasin Spiritus sancti de sacramentis; per ipsa videlicet, aut ipsis, rem cuius sunt sacramenta dari: iuxta illud, *per Lauacrum regenerationis*: & illud, *Mundans eam lauacro Aquæ*: vt actio detur non sacramentis, sed sacramentorum autori; & rerum per illa significatarum, vero exhibitori.

Hæc ad vestra, quia petiisti, frater obseruāde, vt

liberum de omnibus diceremus iudicium: tibi vt gratificaremur, libere & familiariter, vt inter fratres fieri debet, respondenda esse iudicauimus. Non quod reuera aliquid simpliciter improbemus; sed ne quod nobis consultius videtur, silentio præteriremus. Tu nostram libertatem æqui bonique consules. Restat scriptum aduersarii, in quo rationes continentur, cur se bonâ conscientiâ vestræ confessioni subscribere non posse, contendit. Responsiones ad hoc vestras non legimus. Non dubitamus tamen, quin omnia fuerint à vobis ita refutata, vt alia refutatione non sit opus: præsertim cum istud à nobis non petieris, & omnia facillima sint ad refellendum. Nam cum summa pendeat ab Amplissimo senatus mandato, ad cuius mandati tenorem, ait se receptum esse in ministrum; senatus autem mandatum fuerit, vt ex præscripto verbi Dei in primis, deinde confessionis Augustanæ, & aliarum, quas cōmemorat, explicationum, doceret: si demonstretis sententiam vestram esse ex præscripto verbi Dei, cui conformes esse debent omnes confessiones: profectò omnes illius rationes instar fumi euanescant, necesse fuerit. Nam quod ait, nouâ istâ declaratione vestrâ opus non esse, post tot alias præclaras à magnis viris & Academiis oblatas explicationes, nihil est. Sicut aliorum, sic etiam vestra examinanda est ad lapidem Lydium sacrarum literarum, & ex analogia fidei. Si euicerit, vestram non esse consentaneam, licebit ei vestram reiicere: imò damnare debet eam, & ipse, & vos. Sin minus: non erit cur vestræ opponat con-

confeſſioni, alias confeſſiones, aut declarationes. Si enim hæ quoque conſentaneæ ſunt cum ſacris literis; cum veſtra confeſſione pugnare non poſſunt; ſi vero diſſentaneæ illæ, non veſtræ reiiciendæ fuerint. Si hoc exam[illegible] recuſat; reuocat papatum. Cur igitur Lutherus ſemper contendit, non eſſe ex iudicio patrum & conciliorũ, de doctrina ſalutis iudicandum; ſed ex ſolo Dei verbo, & ad huius normam, omnia aliorum ſcripta eſſe examinanda? Quaſi vero poſterioribus non liceat de priorib. iudicare. Sed quid ſi demonſtretur, veſtram confeſſionem, cum ipſa etiam confeſſione Auguſtana, Apologia, confeſſionibus Saxonicis, minime pugnare? Hoc certe nos ſentimus, ſi illæ confeſſiones æquum habeant interpretem: qui omnia dextrè, orthodoxè, & ad canonem verbi Dei interpretetur. Ita apparebit non eſſe leuitatem, ſi veſtræ quoque ſubſcribat confeſſioni; vtpote cum verbo Dei conſentienti, & aliarum confeſſionum explicatrici. Cur enim confeſſionem primam, Auguſtanam ſcilicet tot aliæ ſunt ſubſequutæ? vt ſuperiores explicarentur: obſcuriores & breuiores, per prolixiores & clariores. Leuiſſima ad ſummam, eſt aduerſarii ratio: propter quam recuſat conſenſionem vobiſcũ, in doctrina de Cœna Domini. Semper.n. amplectenda eſt veritas, à quocunque dicatur; & quocunque tempore è ſacris literis demonſtretur. Porro, quæ ab Antagoniſta ſubiicitur de Cœna Domini confeſſio, non eſt cur ad illam nos reſpondeamus: cum neque id poſtulaueris, & ſimus perſuaſi, omnia quæ non rectè, nec conſentaneè cum ſacris literis ille tradit, à vobis fuiſſe refuta-

ta.Ex verbo Dei nihil probat:cum perperam verba Christi & Apostoli interpretetur. Quos adducit patres non intelligit. Corpus doctrinæ peruertit.Nam neque confessio Augustana,neq; addita Apologia, neq; confessio Saxonicarum Ecclesiarum,neq; loci Philippi, nec eius Examen, nec deniq; responsio ad Bauaricos articulos, vllũ verbum faciunt,de impiorum aut de orali,vt vocant isti,manducatione:hoc est,quod verũ Christi corpus, aut ab impiis, aut ore corporis percipiatur,& edatur. Qui ergo vtranque hanc manducationem contendunt doceri in Corpore doctrinæ: ii manifeste omnes illas confessiones magnâ afficiunt iniuriâ. id quod inde etiam abundè confirmari potest, quod autor Corporis, Philippus honorificæ memoriæ, vtrumque ad finẽ vsq; vitæ damnauit: sicut videre est in iudicio de Cœna,quod ad illustrissimũ principem nostrũ,paulo ante mortem scripsit. Adde quod omnes fatẽtur, cibum esse non vẽtris, sed mentis. Nihil igitur ad os ventris, aut ad impios, qui mentem non adferunt,cibandum;sed tantũ ventrem;pertinet corpus Christi.Quid quod ipse etiam aduersarius fatetur,se non probare manducationẽ Capernaiticam?Quid aũt erat illa, nisi mãducatio impiorũ, & oralis?Sed quòd distinguit oralem manducationẽ,*in crassam* & *non crassam*; figmentum est hominis:ignotum scripturis, patribus,naturæ.Quid enim os corporis sumere potest, quod non sit corporeum, eoque sensibile & gustabile? Et Bucerus honorificę memoriæ,etiã post concordiam cum Luthero initam, constanter docuit, verum Christi corpus; neque ab impiis, neque ore cor-

poris

poris manducari; testificans non aliã fuisse Lutheri mentem, quũ negauit localem & naturalem omnẽ inclusionẽ. Si .n. caro Christi non est in pane inclusa, neq; cum pane vlla ratione huius seculi coniuncta; certè non omnis qui panem edit ore corporis, carnem etiam Christi edit: neq; ipsa ore corporis edi potest. Denique si istæ confessiones Corporis doctrinæ consentaneæ sunt cum verbo Dei; fieri nequit vt hanc oralem, impiorumque manducationem doceant. Sacra enim scriptura neutram tradit, aut probat. Et sicut fideles ac pii, etiamsi non percipiant symbola, vt quũ non possunt, corpus tamen Domini fide edunt, iuxta illud Augustini, *crede, & manducasti*: Sic contra impii, fide destituti, licèt symbola percipiant, carnem tamen Domini non edunt. Neq; exemplum Iudæ, quidquã contra nos facit. Si .n. non nisi Cœnæ paschali interfuit, quâ ferè finitâ, vt docet Iohannes, statim exiuit; ne sacramẽtum quidẽ corporis Domini accepit. Si autem Cœnæ Dominicæ etiã interfuit, *accepit quidem panem Domini*, (inquit Aug.) *sed non panem Dominũ*. Certè Christus suis tantum discipulis suam carnẽ edendã, & suum sanguinem bibendum dedit, vt Euangelistæ & Apostoli aperte docent. Et illis duntaxat datur corpus Christi edendum; pro quib. etiã traditũ est in mortẽ: Et sanguis bibendus; pro quib. in remissionem peccatorũ effusus est: quemadmodũ luculẽtissime docẽt verba Christi. Quomodo igitur ab impiis reprobis, qui non credũt in Christũ, editur & bibitur: cùm pro ipsis neq; orauerit Christus, neq; mortuus sit? Ad extremũ legantur diligenter verba cõfessionis Saxonicarũ Ecclesia-

rum, & ibi reperietur: Christum testari se in illis esse, qui suum corpus & sanguinem sumunt: seque illos sibi facere membra, & suo illos lauisse sanguine. Ergo Ecclesiæ illæ sentiebant, ab illis non edi corpus Domini, in quibus non est Christus, qui non sunt membra Christi, qui non sunt loti sanguine Christi. Quare denuo concludimus, corrumpi Corpus doctrinæ, & magnâ affici iniuriâ confessiones, in eo contentas de Cœna Domini, ab iis, qui inde contendunt, ab impiis corpus Christi verum oreq; corporis manducari. Duo tantum, vno eodemque & cõstanti consensu vrgent illæ confessiones, quæ nos neque vnquam sumus inficiati, neque inficiamur: quia si recte intelligantur, consentanea sunt cum verbo Dei. Quorum vnum est, Christum suo corpore & sanguine verè præsentem esse in Cœna, alterum verè etiam manducari & bibi. Sunt autem hæc duo ita simul coniuncta, vt vnum ab altero separari non possit. A quib.n.sumitur, illis etiã præsens est Christus; non solũ Spiritu, sed etiã corpore & sanguine: quia etiã illi non tantũ Spiritu Christi, sed & corporis & sanguinis eius fiũt verè participes. Eatenus enim aliqua res dicitur, & est alicui præsens, quatenus illa ab isto percipitur, vt vt localiter vel vicina vel propinqua sit percipienti se atque fruenti. Sicut contrà illa res dicitur absens alicui, à quo non percipitur: etiamsi loco vicina & propinqua illi sit. Certe Sol præsens nobis est, quum illius luce fruimur; tametsi longinquitate loci procul à nobis distet: contrà absens, quum illius

luce

Digitized by Google

luce caremus. Præſens quoq; eſt caput, tam pedibus, quam pectori: dum tam illis, quam huic ſuã vim, motum, & ſenſum communicat. Vna enim & eadem anima, coniuncta ſunt, atq; concreta omnia cum capite membra. Cùm itaq; extra controuerſiã ſit, à veris Chriſti membris, verã Chriſti carnem, & verum eius ſanguinem, verè edi ac bibi, idque ore ſpirituali, ſicut & cibus ac potus ſpiritualis eſt; cibuſq; iſte mentis eſt, non ventris; & cùm nemo dubitet, quin ſimus cum Chriſto capite noſtro, nexu eiuſdem ſpiritus coniuncti; coniuncti, inquam, non ſolum animo, ſed etiam carne & oſſibus, ita vt verè ſimus os ex oſſibus eius, & caro de carne eius: cumq; in Cœna, participatione corporis & ſanguinis Domini, magis ac magis in vnum cum ipſo coaleſcamus; quis præſentem nobis eſſe Dominum in Cœna ſuo corpore & ſanguine inficiari poſſit? Atq; hæc eſt vera & ſalutaris præſentia corporis Chriſti in Cœna: quia illa quoque, de qua ſupra, eſt vera & ſaluifica manducatio. Et hoc eſt quod Chriſtus docuit: *Qui manducat meam carnem & bibit meum ſanguinem, in me manet, & ego in illo.* Manſio igitur & vnio, pendent à manducatione. Cui præſentia hæc vera, certa ac ſalutaris, non ſatisfacit, ſed quærit etiam vt corpus Chriſti ſit ſuâ ſubſtantiâ & realiter hîc, i. vel in pane, vel in loco, vbi panis diſpenſatur: is præterquam quod quærit rem nobis inutilem, cum natura autem corporis Chriſti pugnantem; indicat etiam ſe non ſatis intelligere, quæ ſit vera regni Chriſti, & in eo viuendi, ratio: neq; etiam verba Cœnæ rectè percepiſſe. Nam ſi vrgeat, *Hoc eſt corpus meum*: facilè habebit reſpon-

sionem, Christum, non dixisse, *hic*, sed *hoc*. Et Brentius in confessione Illustrissimi Principis Wittembergensis sic refutat Papistarum interpretationem, qui ex his verbis, *Hoc est corpus meũ*, transubstantiationem concludunt, vt obiiciat illud Ezech. cap. 4. de vrbe Hierusalem in lapide
» descripta, *ista est Hierusalem*: *Non necesse*, inquit,
» *fuit, vt substantia lateris mutaretur in substantiam vr-*
» *bis Hierusalem: ita quum de pane dicitur*, Hoc est cor-
» pus meum: *non necesse est, vt substantia panis mute-*
» *tur in substantiam corporis Christi.* Hæc ille. Idem nos dici posse censemus aduersus eos, qui in pane, aut sub pane, aut cum pane, realiter coniunctum esse volunt corpus CHRISTI: hoc nõ colligi necessarió ex verbis Domini: sicut neque ex iis verbis, *ista est Hierusalem*, inferri poterat, vrbem Hierusalem realiter esse in, vel sub, vel cum latere coniunctam. Satis enim est Sacramentalis connexio, seu vnio: quæ eiusmodi est, vt signum possit procul localiter abesse à re, cuius est signum: vt interim tamen res verè per signum & cum signo, offeratur, & in vero ac legitimo vsu recipiatur: Deus per Ahiam Prophetam, ipsi Ieroboamo, exhibitione decem partium scissi pallii, decem tribus Israël reuera dedit, eumque super Israelitas regem designauit. Henrico in Gallia existenti, per exhibitionem regalium symbolorum, traditum est regnum Poloniæ. Et Cæsaris filia, per legitimam annuli exhibitionem & receptionem, facta itidem fuit Spiræ, Regis Galliæ, in Gallia degentis, vxor, & vna cum illo caro. Nos quoque in terris positi,
facti

by Google

facti ſumus regni cœleſtis in baptiſmo hæredes, ſponſa Chriſti in cœlo regnantis, vnaque cum ipſo caro. Quid igitur mirum, quod etiam in Cœna ſumtione panis & vini, veram Chriſti in cœlo ad Patris dextram ſedentis carnem, & ſanguinem percipiamus; & magis ac magis cum ipſo in vnum coaleſcamus, caro de carne eius & oſſa ex oſſibus eius fiamus: licèt noſtra in terris, illius vero in cœlo ſit caro; cum ſimus nexu eiuſdem ſpiritus cum ipſo, vt membra cum capite, reuera coniuncti, atque, (vt recepto vtamur verbo) incorporati? Quo etiam fit, (quéadmodum ſcitè explicaſtis) vt noſtra cum Chriſto κοινωνία & ſpiritualis ſit & corporalis: & talis etiam omnino ſit illius in Cœna præſentia. Itaq; non eſt cur Eccleſiæ Chriſti, alia obtrudatur præſentia corporis Chriſti, quàm quæ explicata eſt: & quam iudicam⁹ ex verbo Dei deſumtam; à Corpore etiam doctrinæ minime diſſentaneam eſſe. Deniq; perſuaſum habemus, Illuſtriſſimos Principes, & ſtatus Imperii, qui Auguſtanam confeſſionem, ſe amplecti profitentur ſuâ proteſtatione Numburgi factâ, & ad Cæſareã Maieſtatẽ miſſa, vt non deflexerunt à verbo Dei, ſic nihil voluiſſe ab Auguſtana confeſſione declinare. Sic autem habent proteſtationis verba: *Ac ne in ſuſpicionem apud quenquam veniamus, quod reiectâ Tranſubſtantiatione veram præſentiam corporis & ſanguinis Chriſti in Cœna, negemus: Teſtamur non eſſe aliam ſententiam noſtram, quam quod in Cœna Domini noſtri* IESV CHRISTI, *exhibeatur & ſumatur verum corpus & verus ſanguis* CHRISTI, *iuxta verba Euangelii,* Accipite, comedite, Hoc eſt corpus meum: *& quod* CHRISTVS *in inſtituto ſua*

Cœnæ vsu, verè viuus, realiter & substantialiter præsens sit, & cum pane & vino iuxta institutionem suam nobis Christianis suum corpus & sanguinem exhibeat. Primum nulla hîc docetur oralis manducatio. Deinde excluditur manducatio impiorum; quia aiunt, nobis Christianis: *qui autem spiritum Christi non habet, hic non est eius.* Præterea disertè significatur non solum panem, quem nemo diffitetur corpus esse Christi Sacramentaliter, vnde & *corpus Christi Sacramentale* à nonnullis vocatur; sed etiam verũ Christi corpus, quod scilicet pro nobis mortuum est, exhiberi & manducari in Cœna. id quod qui fatetur, cum eo aiebat Lutherus in lib. defensionis τȣ̃ ῥητȣ̃, se nolle de verbis amplius contendere. Deniq; luculenter protestãtur Principes; se credere Christum ipsum, Deum scilicet & hominem, realiter & substantialiter præsentẽ esse in vsu ab isto instituto (sumentis scilicet iuxta institutionem Domini.) Non ergo in abusu, neq; iis qui contra institutionẽ sumunt: vt faciunt, qui edunt panem sine vera in Christum fide. Nã his neq; Christus ipse exhibet suum corpus, suumve sanguinem: vt ex verbis Illust. Principum patet. Illud enim non exhibet, nisi Christianis, & iuxta institutionem suam sumentibus. Quod si quis præsentiæ nomine, nihil aliud velit intelligere, quam ipsam realem in loco, vbi celebratur Cœna, existentiam; fatentur Christum esse præsentẽ. Itaque ibi etiam exsistit Christus, Deus & Homo. Quis vero hoc inficietur? sed non aiunt hoc præsentiæ genere, ibi præsentem esse corpore. Nõ est igitur cur alii cogantur credere vel docere, quod Principes non protestantur: quasi alioquin cõtra

Augusta-

by Google

Augustanam Confessionem faciant. Satis est, vbicunq; sit Christus, ibi eum esse Deum & hominem; quia ab humanitate sua nũquam separatur, quanquam ea realiter existat in cœlo. Vnus enim tantum est λόγος, qui totus sibi humanam adiunxit naturam; eamq; fecit ita suã, vt verum sit, Deũ esse hominem; & Hominem hunc esse Deum. Λόγος vero iste, qui totus est in humana natura, & totus etiam vbique, quia immensus: naturam humanam quam sumsit sibi finitã, suâ sumtione nõ fecit infinitam. Quare optime cohæret Christũ, vbicumq; est, ibi esse Deum & hominem; nec tamen humanam naturam esse, vbicunq; est λόγος. Videmur nobis satis superq; explicuisse nostrum de vestris scriptis, ad nos missis iudicium; ac non obscurè demonstrasse vestram, cùm de aliis capitibus, tum de Cœna Domini doctrinam, consentaneam esse cum Corpore Doctrinæ; quia in primis cum verbo Dei optimè consentit, cum nulla alia veri corporis Christi manducatio, aut præsentia in scripturis doceatur, præter illam quæ à nobis exposita est, per fidem scilicet nostram, & spiritum Christi facta. Cõtrà, aduersarios, neque cùm verbo Dei, neq; etiam cum confessionib⁹ in Corpore doctrinæ cõtentis, consentire: cũ nullibi vel scriptura, vel Corpus doctrinæ doceat, verum Christi corpus, aut ore corporis, aut ab impiis, veraq; fide destitutis, manducari; aut suâ substantiâ & realiter vel in pane, vel in loco, vbi frangitur panis, exsistere. scimus corpus Christi Sacramentale, vbicunq; celebratur Cœna, ibi realiter exsistere; tam ab impiis quam à piis sumi: manib⁹ percipi, oreque corporis manducari. Quo sensu

quam sæpissime loquuti sunt Patres, quũ ad Cœnam Domini populos adhortarentur. Et eodem sensu loquutus est Paulus, quum reprehẽdit Corinthios quod panem Domini indigne acciperẽt, & mensa Domini âbuterentur: sed corpus Christi verum, quod cum pane & per panem verè exhibetur credentibus neque in pane, neq; multis simul in locis existere, minus vbique: & credimus & confitemur & docemus, & coram toto mundo demonstraturos nos esse, si opus fuerit, protestamur. Itaq; hortamur etiam vos, vt in hac recta doctrina, quam edocti sumus ex verbo Dei, & à spiritu Christi, constanter nobiscum vsq; ad diẽ Domini, permaneatis. Neq; vllis Satanæ & Mũdi terriculamentis moueamini à sententia. Veritas licèt magnos habeat & præpotentes aduersarios, Satanam & eius membra: tãdem vt ipsa vincat & triumphet, quia Christus est illius defensor, necesse est. Vale frater obseruande, & vir eximie, & Dominus tibi adsit spiritu suo; vestrũque amplissimum senatum suis cumulet donis & benedictionibus. Heidelberg.

H. Zanchius, suo suorumq; Collegarum nomine.

H. ZANCHII AD EVNDEM.

Non esse vtendum locutione, Panis est corpus verum & essentiale Christi.

SI Re deliberatâ, frater charissime, decretum fuit, vt nostra mitterentur ad te, non aliena; sed hac etiã lege, vt illis vtaris, ad veritatis defensionem,

sionem, non autem ad tuum triumphum abutaris: Ac quemadmodũ vsum istius locutionis, quæ de quæstio est, non probamus, quãquam phrasin ipsam defendi posse dicamus; sic tu candidè vtrũque & fideliter referas. Et certè caussæ sunt non paucæ, neq; leues, cur abstinendum sit, vtendum verò simplici sermone Christi.

Primùm, quoniam temeritatis crimine nõ caret, addere quippiã sermoni Christi, quod ad explicationem non faciat, sed maiorem pariat obscuritatem, & pacem fraternam turbet. Si enim hęc propositionis explicatio vera est, *Panis est corpus Christi*, nempe, *Sacramentale*, eoq; non naturale: quomodo poterunt Idiotæ intelligere, quod sit corpus Christi verum & naturale? Imò putabunt contradictionem implicari.

Quòd si excipias, vtrumq; verum esse, sed diuersis respectibus: verum dixeris: sed si possumus carere istis *ἀνλιλογίαις*, cur non damus operam, vt careamus?

Deinde per se malè sonant verba, vt qui versatus est in S. literis simpliciter, absq; Dialecticis argutiis, non possit aliter interpretari verba illa, nisi ipsum panem non esse figuratè, sed propriè & verè corpus Christi ipsum. Nam etiã Iohannes in epistola, volens ostendere, Iesum esse nõ figuratè, nec nomine tãtùm, aut per priuilegiũ, sed naturaliter & essentialiter Deũ, dixit: *Hic est verus Deus.* Ac quod Cẽturio dixerat, *verè Filius Dei erat iste,* Iohannes in epist. expressit, per *verum Filiũ*: *Et sumus* (inquiẽs) *in vero Filio eius.* Sic Sap. 2, 18. *Si es verus Filius Dei*, id est, *verè & naturalis Filius*. Sic verũ

Deum à falsis discernunt Scripturæ, vocando illũ *verum Deum*, etiamsi non addant, *verè* aut *naturaliter*, vt Ioh.17.& alibi.

Postremò nil facit illa additio ad propositum Christi. Non enim instituit hoc Sacramentũ propriè, vt ederemus substantiale eius corpus; sed vt esset pignus suę mortis apud nos, illudq; fide perciperemus, non quatenus substantiale corpus est, sed quatenus pro nobis in mortem traditũ. Hanc ob caussam noluit dicere (vt potuit) *Hoc est corpus meum verum substãtiale*: sed, *quod pro vobis traditur*: & ita de poculo.

Dubium verò non est, quin Aduersarii istâ auditâ phrasi, mox eam interpretaturi sint in suam sententiam de crassa & carnali præsentia. Neque tu carebis suspicione apud pios, quòd velis hac ratione paulatim tete in gratiam aduersariorum insinuare. His itaque, aliisq; de caussis rogamus te, abstineas ab ista phrasi: quanquam, vt diximus, & constanter dicimus, possit defendi, adhibitâ illâ, quam tu adhibes, interpretatione. Rogamus etiam, moneas nos, an has acceperis nec ne; & quomodo res succedant. Vale. Heidelberg. 30. Ianuar. 77.

T. H. Zanchius suo & Collegarum nomine.

AD EVNDEM, DE EADEM propositione.

SPlacuit porrò Tabellario opperiri totũ diẽ, dum scilicet conueniremus, deq; tuis scriptis deliberaremus. Conuenimus igitur, legimus, intelleximus.

telleximus. Breuiter autē respondemus. Primùm quòd doleas mortem optimi Principis,& quæ illam sequuntur incōmoda, quodq; tua nobis offeras officia,habemus gratiam,tuamq; laudamus pietatem:tuū quoq; in scribendo,deq; rebus illis monendo,quas non ignorare vtile est,candorē, amamus,gratissimumq; habuimus. Quòd verò de mittendis scriptis à nobis petis;nondum certè aliquid tibi promittimus: quoniam nondum omnibus constat, an æquum sit, quod postulas:& metuimus ne incurramus in reprehensionē multorum:quòd quæ priuatim hîc acta sunt,mittātur aliò,præsertim ad partem aduersam, non consultà altera parte,an id ferre possit. Decreuimus igitur audire quorundam etiam fratrum iudicium. Interim curabimus describenda omnia, pro qua re retinemus thalerum,quem dedit tabellarius.

Summam verò nostræ responsionis, liberè vt possumus,sic etiam ad te scribere non grauamur. Hęc autem fuit:phrasin illam nobis non probari, præsertim vt vsurpetur in scholis & templis; idq; tum propter rationes, quas attulit Antagonista ex Philippo;tum etiam quia notum est,eius locutionis autorem aliud voluisse, quam tu interpreteris. Non posse igitur ex illius vsurpatione aliud in animis auditorum relinqui, quàm ipsum panē esse verè ac realiter corpus Christi. Vt taceamus, quòd vitiosum est aliquid addere verbis Christi, cùm præsertim nihil inde fructus ipsi Ecclesiæ accedere possit. Interim tamen adiecimus,si talis adhibeatur interpretatio,qualem tu, posse locutionem illam defendi,nihilq; habere impietatis. Id quod multis confirmauimus,dilutis aduersarii

rationibus atq; exceptionibus. Quare cùm cõue-niat inter vos de re atq; ſententia; vehemẽter no-bis diſplicere, quòd de verbis contendatur; præ-ſertim in hoc tempore, cum omnium piorum nõ vulgari offenſione. Hæc fuit ſumma. Verùm, vt antè dixi, ſi fratrum conſilium fuerit, mittem⁹ de-ſcripta noſtra omnia. Rationes, quas pro defen-ſione propoſitionis adfers, ego ſolus legi, cùm nõ vacarit fratribus; atq; etiam probo, quatenus cõ-cludunt id, quod certiſſimũ eſt, de pane non prę-dicari niſi corpus Chriſti illud ipſum verũ, quod pro nobis in mortẽ traditum eſt; id quod qui ne-gat, impius ſimul, & imperitiſſimus ſit oportet.

Quòd verò attinet ad ea quæ in literis ad me inculcas de prędicatione, modoq; prędicationis, quia non vacat iam, plura aliàs ſcribam ad te, & mittam primo quoque tempore, ſi nactus fuero nuncium. Interim eſto in tuo Miniſterio fortis, diligens & prudẽs, illud vnũ ſemper habeas ob o-culos, vt ædifices, nõ vt deſtruas. Vale optime fra-ter, & perge amare fratres tuos. Heid. 26. Ian. 77.

T. H. ZANCHIVS.

H. ZANCHII AD EVNDEM.

De noſtra ad Deum conuerſione.

SNos verò, frater obſeruande, & tibi gratula-mur, & nobis gaudem⁹, quòd quæ iudicaba-mus, imperitorum & malignorũ cauſſa opus ha-bere explicatione, abundè explicaſti. Hac. n. per-ceptâ, nihil præterea à quopiam deſiderari poſſe, nobis videtur. Certè trunci illi ſunt, qui nos in cõ-uerſione ad Deum, truncos eſſe volũt, & lapides. Cùm enim quiſq; ſentiat reipſa, dum à Spir. S. il-luminatur, renouatur, trahitur, ſe quod ignora-

bat, cognoſcere, quod nolebat, velle, quod auerſabatur, amare; à quo refugiebat, ad eum libenter & ſponte currere, & quod vitæ genus oderat, illud ex animo amplecti; quomodo lapides ac ſtipites ſumus? Verùm hoc vnum è S. literis didicimus, hominem in his, quæ ad pietatem pertinẽt, ſuâ naturâ, eoq; antequam fiat noua creatura, h. e. ante conuerſionẽ eſſe animalẽ, & ideo quæ ſunt Dei, nihil eorũ intelligere, nec intelligere poſſe: habere cor lapideũ, & eam ob cauſam, niſi prius à DEO carneũ accipiat cor, quod flecti in ipſius obſequium poſſit, nõ poſſe velle, quę ſuæ naturæ ingratæ ſunt: eſſe deniq; mortuum, ac proinde niſi præuẽtus à gratia Christi, per Chriſtũ viuificetur, nullum veræ & cæleſtis vitæ opus præſtare poſſe.

Quare in noſtri conuerſione primas DEI Spiritui eſſe dandas, & illum in nobis, nõ ſine nobis, per ſeſe ἐργάζοντα, antequam nos poſſimus illi eſſe συνεργοῦντες: vt tota laus ſit DEO, nos autem nulla in re poſſimus, niſi in DEO gloriari, qui efficit vt ſe cognoſcamus, qui donat, vt ſe timeamus, qui denique operatur in nobis & velle & perficere, & omnia in omnibus. Homo certè mortuus omnĩ ſenſu motuq; caret. Quare ad ſui viuificationẽ nil præſtat, nihil agit; ſed ſimulac viuificatus eſt, quis eum ſenſus & motus expertẽ eſſe dicat? Viuificati ergo viuimus, edocti intelligimus, donati bonâ volũtate & bonum & benè volumus, deniq; acti agimus. Ita veriſſimum eſt, neminẽ niſi volentem trahi; ſed vt trahi, ſic & velle, à Domino DEO eſt. συνέργειαν igitur noſtram ſemper præcedit ἐνέργεια DEI. Neque nos priùs credimus, quàm ille det ſpiritum fidei; neque priùs reſipiſcimus, quàm

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA

ille det ſpiritum reſipiſcentiæ; imò neq; etiã priùs volumus aut credere, aut reſipiſcere, quam ille præueniens nos ſuâ gratiâ, efficiat vt velimus & credere & reſipiſcere: ſed nos Spiritus S. initiò reperit omnes indignos, impœnitẽtes, incredulos, refractarios. Quare cùm datur Spiritus S. quo ex incredulis, impœnitentibus, contemtoribus, fiamus credentes, pœnitentes, obedientes; non datur dignis, ſed indignis. Ipſe enim ſolus facit dignos. Atq; hæc eſt vera de gratia Dei doctrina, cùm de his ſermo eſt, qui nondum facti ſunt filii Dei, in qua, inter Patres, excelluit D. *Auguſtinus*: inter noſtros Doctores, ſanctus Dei vir *Lutherus*. Aliam verò rationem eſſe eorum, qui iam facti ſunt filii Dei, non ignoramus. In his enim continuat & auget gratiam, vt quod incœpit, perficiat vſq; in finem. Quanquam horum alii ſe dignos, alii minus dignos exhibent. Ita conciliari poſſunt facilè, quæ alioqui multis videntur pugnantes doctorum virorum ſententiæ.

Neq; verò hæc in alium finem, quàm vt intelligas, ita nos à Manichæis diſſentire, vt tamen (ſicut & vos pulchrè docetis) nihil velimus Pelagianis, inimicis gratiæ Chriſti, concedere.

Cæterùm animaduertimus, nos ſanè nõ intellexiſſe, quid præcisè à nobis velles, cùm de tuis ſcriptis, conſiliũ iudiciumq; noſtrum petiiſti. Nõ enim putauimus noſtrum reſponſum exhibendũ eſſe aliis, ſed tibi ſoli, & tuis tantùm fratribus tradendum. Ea fuit cauſſa, cur liberè & familiariter, de aliis quoq; argumentis, quàm de Cœna, idque ſimul cum reſponſione ad quæſtionem de Cœna, tibi noſtrã dixerimus ſentẽtiã, alioqui ſeorſim

hæc

hæc acturi. Nunc si quippiam cupis pro caussa Christi à nobis scribi, & sigillo facultatis nostræ obsignari, tuum erit significare, non grauabimur tibi gratificari. Vale optime frater. Dominus tuos labores, quos pro veritatis defensione suscipis, feliciter promoueat. Heidelb. 17. Febr. Anno 1574.

T. H. Zanchivs.

H. ZANCHII AD D. EVICHIVM *Medicum Bremensem, de superiori propositione Saleburgii.*

SNvnc ipsum, Clarissime D. Doctor, accepi literas tuas, datas 28. Octob. h. est, biduo post morté optimi & sanctissimi Principis nostri, qui in cœlo regnans cum Christo, reliquit nos omnes summo in luctu atq; lachrymis. Quatriduum est, ex quo binas ad te dedi, missas Spirã ad quẽdam, qui curaret istuc perferendas. Quia credo si nondum accepisti, te omnino accepturũ, ea res facit, vt sim in his breuior. De filio nihil addam, quia in illis satis; & de pecunia, quã eius nomine solui bibliopolæ, & quæ debetur mihi pro aliis libris, quos commodaueram illi, sed secũ abstulit. Miscellanea non audet, qui promiserat, nunc curare recudenda, post nimirum alterius Electoris aduentum. Sub prælo tamen est liber meus *de Natura Dei*, seu, *de Attributis*, quoniam iussu prioris Principis cudi cœperat.

Venio ad Saleburgium: sed si prius tibi dixero, ex Italia me nihil habere, nisi pestilentiam vehementer adhuc ibi grassari, Venetiis & Mediolani cumprimis. Saleburgio dixi priuatim sæpius,

talem phrasin mihi nullo modo probari, tū propter caussas, quas ipse in suis scriptis attulit: tum quòd sciam, interpretationem, quā affert Superintendens, lōgè diuersam esse à Lutheri, qui prior sic locutus est, atq; etiam aliorum, qui illius se discipulos esse profitentur, sententia: & quòd plebs etiam nunquam aliter intelliget, quàm hactenus intellexerunt Lutherani omnes.

Cæterùm an possit defendi eo sensu, quo Antagonista interpretatur, nempe vt nomen *substātiale* & *verum*, nihil aliud sint, quàm explicationes prædicati, vt hic sit sensus: *Panis est Sacramentum corporis Christi veri ac substantialis, illius nimirū quod pro nobis traditum est*: mihi omnino videri, posse defendi. Atq; hoc esse, quod Aduersarius ait, *Esse corpus Christi substantiale*, sed nō *substantialiter*. Improbari tamen, quòd ille tam intempestiuè, & in hoc tempore, quo videmus, quorsum spectēt res, ausus sit vsurpare hāc locutionem. Hæc fuit summa semper mei sermonis. Adiit & alios, quid responderint multi, noui, mecum scilicet consentaneè: quid alii, ignoro. Scripsit igitur Epistolam Saleburgius ad totam Facultatem nostram, petēs vt scripto responderemus. Exemplum prioris responsi nostri, à D. Boquino concepti, mitto ad te, quia breue. Homo hac epistolâ non contentus, quòd non simpliciter suæ subscriptum fuerit sententiæ, dedit scriptum valde dentatum atque etiā sophisticum. Hoc accepto, iudicabant reliqui omnes, silentio esse contemnendum, quòd videretur homo φιλόνεικος nihil aliud quærere, quàm nouas rixas, ingenium habere Clebitianum. Ego vnus restiti, omnino esse respōdendum, ne possit

gloriari,

gloriari,nos aut noluiſſe,aut non potuiſſe.

Reſpondi itaque ego,modeſtè quidem,ſed ita tamen,vt potuerit intelligere,ſe nõ vſq; adeo bonã tueri cauſſam aduerſus nos, vel potiùs aduerſus hanc Eccleſiam,cuius Confeſſionem Germanicè olim ſcriptã ab Vrſino, vehemẽter perſtringebat. Oſtendi igitur & Dialecticè & Theologicè,locutionem illam poſſe defendi; quãquam vt dictum eſt,mallemus omnes loqui,vt locutus eſt Spir.S. Reſponſi huius exemplum nõ mitto,quia non potuit deſcribi; eſt enim prolixum 8.foliorũ & amplius.Optarim tamẽ à te legi,imò ab omnibus piis & doctis,& eorum audire iudicium.

Reſponſo noſtro accepto,nihil ille ampliùs ad nos vel verbo,vel ſcripto.Neq; Gualterus,neque quiſpiam alius poterit credo,improbare ſententiam noſtram,ſi eam vel ſemel legant. Sed neque audeo illam ſpargere,ne fortè putet homo ſibi fieri iniuriam,& ſe quaſi traduci.Pete tu ab illo.Nõ eſt,mi Ewichi,cur de ſentẽtia noſtra dubites,aut conſtantia in defendenda veritate. Imò quia amans ſum veritatis,& homo candidus;propterea fui autor,vt reſponderetur: & reſpondi ipſe nomine omnium,quod omnino ſcio eſſe veriſſimũ. Tu ipſe aliâs iudicabis. Plura in præſentia nõ poſſum propter anguſtiam temporis. Vale,& me amare perge. 21.Nouemb.76.

H. ZANCHIVS AD EVNDEM.

S. Mittimus frater obſeruande, quæ potuimus è Græcis exemplaribus Chryſoſtomi,Oecumenii & Baſilii exſcribere. Nam Cyrillum nunquam & nuſquam,ne in Bibliotheca quidẽ Prin-

recipis reperire potuim⁹: nec credo facilè posse reperiri. Nam diu quæsiui à Typographis Francofurti & ipsum, & Athanasium Græcè (Latinos.n. habeo) sed neutrum inueni. Reliqui ferè omnes sunt apud me, qui extant. Nihil in his, quæ mittimus Patrum testimoniis video, quod contra nostram faciat sententiam, quamplurima verò, quæ tuentur: vt quæ scribunt περὶ τῆς Κοινωνίας, & quod Chrysostomus ait, nos vniri corpori Christi διὰ τοῦ ἄρτου τούτου. Panis igitur differt à corpore Christi; neque est essentialiter aut substantialiter vel corpus ipsum Christi, vel corpus Christi in se continens; ac si per panem hunc, vnimur illi corpori, quod τῷ λόγῳ vnitum est, quodq; pro nobis traditum est in mortem, & nunc in cœlo viuit; perit igitur corpus maiestaticum. Quod verò idē Chrysostomus de poculo scribit, quod in poculo est, illud esse τὸ ἀπὸ τῆς πλευρᾶς ῥεῦσαν: Sacramentaliter intelligit, quemadmodum & Christus panem dixit esse illud suum corpus, quod pro nobis traditum est, & vinum sanguinem, qui pro nobis effusus est. Salutabis D. Superintendentem, & dices, me illi offerre quicquid possum officiorum, & eũ à me amari propter pietatem & eruditionem, atque constantiam in tuenda veritate. Tantùm velim eum rogatum, vt quoniam hîc audiui, illum plus quàm par sit in doctrina de prædestinatione & de libero arbitrio φιλιππίζειν, legat diligenter opera Augustini contra Pelagianos, & D. Prosperũ aduersus Cassianũ, & ad capita seu articulos Gallorũ, Diuumq; Bernhardũ de libero Arbitrio: Aquinatē ēt ipsum, si nō dedignatur Scholasticos; atq; inter nostrates, legat & relegat aureũ libellũ

Lutheri,

Digitized by Google

Lutheri *de seruo Arbitrio*. Fuit ille in hac doctrina & de iustificatione omnium excellentissimus, quia discipulus Augustini: Vtinam tam benè sensisset de sacramentis, & Augustinum fuisset secutus etiam in hac parte. Dixi semel Argentinæ, de meo loquēs Antagonista, qui de Cœna sequebatur Lutherum: de libero autem arbitrio, & prędestinatione Philippum, hominem hunc ex optimis quibusque, sibi seligere pessima quæque. Opus igitur est iudicio; nec in cuiusuis hominis iurandum est verba. Rogo facias tu officium cum homine, meo nomine: & valete felices. Responde, An vobis sit satisfactum his exscriptionibus.

T. H. ZANCHIVS.

H. ZANCHIVS

Clarissimis Viris & obseruandis fratribus, Theologicæ facultatis Academiæ Heidelbergensis Doctoribus & Professoribus, Dominis meis colendissimis, Gratiam & Pacem.

ACcepi, quas ad me misistis, viri Clarissimi, vestras, fratres Geneuensium, & Bernensium literas, & simul etiam N. librū; eaque omnia, vt mihi perlegerentur diligenter curaui. Perplacuit mihi Bezæ analysis de iustificatione, & simul etiam diligens Bernensium totius rei cum N. gestæ explicatio. Doleo autem vehementer talem controuersiam Lausannæ in hoc præsertim tempore, quo Ecclesiæ satis superque turbatæ sunt, & omnia armis perstrepunt, excitatam fuisse. Sed quid agas? *Oportet hæreses esse, vt qui probati sunt, manifesti fiant*. Quod verò à me quoque petatur

de libello N. iudicium: id superuacaneum fuit, cùm vestrum satis esse potuisset. Quis enim ego sum in tali præsertim ætate, cui & legendi & scribendi adempta est facultas? Quia tamen qui petierunt, magni sunt, magnæque autoritatis viri, & quod petunt, pium atque honestum est; idcirco malui illis morem gerendo ineptior, quàm iusta denegando, superbus atque ignauus videri. Accipite ergo paucis.

Autor libri, quem de facie nunquã, quod sciã, noui, benè doctus atq; eruditus, & in p̃imis in Aristotele optimè versatus mihi visus est, ac proinde talis, qui meo quidem iudicio nec contẽnendus est, nec irritandus: sed potius amicis collocutionib. fraternis officiis, & placidâ tractatione intra nostras Ecclesias retinendus. Vt enim bonus est Philosophus; ita etiã fieri poterit melior Theologus. Ad librũ verò ipsum quòd attinet, vt multa habet, quę mihi vehementer probãtur; sic rursus nonnulla, quib. subscribere nõ possum. Quomodo.n.cũ scripturis, aut cum analogia fidei, aut cum recepta in veris Ecclesiis doctrina consentire conciliari ve possint, ego planè non video: vt taceam, quòd omissis vsitatis inter Theologos vocib. & phrasib. pleraq; omnia Philosophicis explicare & probare conatur. Noua autem verba, noua nomina, nouæq; locutiones in Ecclesia, noua etiã dogmata adferre solent; ac si non semper adferunt, res tamen nouas excogitandi tam hæreticis, quàm imperitis hominibus occasionem præbere possunt.

Cæterùm, vt ad primã ac principẽ quæstionẽ, quæ est de hominis iustificatione accedã, quis do-

ctus

ctus vir, nisi prorsus doctrinę Euangelicæ imperitus, huius boni viri, & docti Philosophi sententiã, hominẽ nimirũ solâ inhęrente iustitiâ, nõ aũt illâ, quæ reapse in Christo est, iustificari coram Deo, probare queat? In Philosophia quidem quod iste tradit, verissimũ est. Omnis .n. res, q̃ talis aut talis, siue οὐσιωδῶς, siue συμβεβηκότως esse dicitur: ea non nisi per propriã, & realiter in ipsa re existentẽ, nõ aũt per alienã, & extra se positã formã, verè talis esse dici potest. Nemo .n. hominũ per humanitatẽ, q̃ in ipso non sit, sed in nescio quibus idæis Platonicis existat, verus homo verè dici potest. Neq; quisaut sapiens & iustus, aut alb⁹ vel niger reuera dici poterit, nisi tales qualitates nõ extra se, sed in se ipso realiter habeat. Quis .n. discipulũ indoctissimũ, doctrinâ q̃ in Præceptore est, doctũ appellet? Totũ hoc Physicè & in Philosophia verũ est; sed in Theologia Christiana, quã Apostolus Gẽtib. stultitiã esse prædicat, longè aliter se res habet.

Duplicẽ .n. iustitiam nobis sacræ tradũt literæ, quâ electi gratis à Deo donati, iustificari & iusti esse dicũtur. Vnã perfectissimã & numeris omnib. absolutã; alterã, imperfectã & in nobis inchoatã, in altero duntaxat seculo perficiendam. Vnam, quæ sicut ab operib. nostris non pendet, sic neq; p opera perfici potest: alteram, quæ licèt ex gratia, non aũt propter opera donetur, per opera tamen incrementum accipit & perficitur. Vnã, quâ donati ita corã Deo iustificamur, vt in ipsius Dei cõspectu atq; iudicio ꝓ omnino inculpatis & iustissimis reputemur & reapse habeamur; alterã, quæ nõ solũ nos corã hominib. iustos reddit, verũ etiã gratos nos Deo magis ac magis efficit, & promissiones habet vitæ præsentis pariter & futuræ. Vnã

denique extra nos in solo Christo tanquam in capite nostro realiter positam, nobis verò imputatam, eoq; nostram per imputationem effectam: Alteram verò in nobis reapse existentem atque inhærentem. De priore sunt omnia illa testimonia Prophetica & Apostolica, quibus docetur, homines non ex operibus, sed per solam fidem in Christum apud Deum iustificari, vt speciatim ad Romanos, ad Galatas & alibi Apostolus demonstrat. De altera, sunt illa Apostolica dicta, "*Qui facit iustitiam, iustus est*: *Qui iustus est, iustificetur adhuc.*" Neque enim hoc dictum de illa perfectissima iustitia simpliciter intelligi potest, cùm nullum capiat incrementum.

Quænam verò, & quid est illa prior iustitia? Vt breuiter cum Apostolo, & vno verbo quod res est, dicam: Est illa perfectissima Christi obedientia, quâ factus homo, primùm quidem totam Dei legem perfectissimè ad finem vsque vitæ impleuit, idque non tam pro se, vt singularis homo, quàm pro nobis, totaque Electorum Ecclesia, vt ipsius caput & seruator, quò nimirum nobis æternam vitam, omnibus legem Dei perfectè seruantibus promissam, promereretur: iuxta illud, *Qui fecerit hæc homo, viuet in eis*: & quâ deinde, ex mandatu patris factus illi semper & in omnibus obediens, mortuus est propter peccata nostra nimirum expianda, &, per consequens, vt nos à peccatis, & à morte æterna, quæ stipendium est peccati, liberaret. Ex his autem duabus obedientiæ Christi partibus, duæ etiam nostræ iustificationis partes existunt; ex morte quidem Christi, remissio peccatorum, & liberatio à morte æterna; ex per-

ex perfecta autem legis impletione, gratuita perfectæ iustitiæ imputatio: ita fit, vt sicut propter mortem Christi, nostra nobis peccata non imputantur, & à morte liberamur: sic etiam propter perfectam legis impletionem, perfecta Christi iustitia nobis imputetur, quâ æternâ vitâ digni in Christo à Deo habeamur, vt paulò post paucis demonstrabimus. Atq; hæc de priore, quænam illa sit, iustitia.

Altera verò est animi, seu mentis nostræ renouatio per Spiritum S. in nobis inchoata, quâ incipimus odisse malum, & amare bonum, diligere iustitiam, & odio habere inquitatem: obedire legi Dei, & repugnare legi peccati, quâ denique etsi legem Dei neque totam, neque perfectè seruare possimus, in eius tamen faciendæ studium ex animo incumbimus. Qua de caussa fit, vt hæc iustitia, inchoata & inhærens iustitia, *nouaq; obedientia* appellari soleat. Hæc autem posterior, prioris est effectum, à priore inseparabilis, duabusque constat partibus, mortificatione nimirũ veteris, & viuificatione noui hominis, odioque peccati, vt dictum est, & dilectione iustitiæ, sinceroque bonorum operum studio. Vtriusque porrò iustitiæ fons & princeps caussa, est ipsa æterna & gratuita Dei in Christo, in quo & electi fuimus, secundùm propositum voluntatis suæ, erga nos dilectio, iuxta illud: *Sic Deus dilexit Mundum, vt Filium suum vnigenitum dederit*, &c.

Hæc quæ de duplici iustitia diximus, ex scripturis certa & perspicua sunt: vt ex Patribus, aut ex nostri seculi doctissimis viris testimonia proferre minimè sit necesse. Ex quibus etiam liquet,

cùm ſint inter ſe longè diuerſæ hæ iuſtitiæ, quàm diuerſo etiam ſenſu per has dicamur iuſtificari.

Priore quidem iuſtitia nos iuſtificari docēt S. Literæ, quòd ante tribunal Dei propter illam, fide à nobis apprehenſam, tum ab omnibus peccatis abſoluimur, atq; à morte æterna liberamur, tū iuſtiſſimi pronunciamur, vitaq; æternâ digni cēſemur. Atq; hanc ſignificationem propriè verbū illud forenſe *iuſtificandi*, apud Apoſtolum habet, cùm diſputat de iuſtificatione, ſine operibus. Alterâ verò iuſtitiâ ideo iuſtificari dicimur, quia per illam in animos noſtros realiter à Spiritu S. infuſam renouamur, & reapſe ex iniuſtis iuſti fimus, imperfectè quidē in hoc ſeculo, idque vitio carnis noſtræ; perfectiſſimè autem in altero, cùm Deus erit omnia in omnibus. Hinc etiam facile eſt colligere, quamobrem Apoſtolus de priore diſputans, ſolâ fide nos iuſtificari aduerſus Pſeudapoſtolos demonſtret: de altera autem non itē. Ratio eſt, quia prior tanquam extra nos in Chriſto poſita, ſolâ fide, hoc eſt, cognitione, aſſenſu & πληροφορίᾳ apprehenditur: Altera verò à priore, tanquam illius effectum, eoque certum noſtræ apud Deum veræ iuſtificationis teſtimonium, realiter in nos vi Spiritus S. deriuatur, & noſtris operibus fouetur & conſeruatur.

Nunc ex his quæ diximus, facile fuerit iudicare quid de libello N. ad articulum de iuſtificatione quod attinet, ſentiendum ſit. De poſteriore iuſtitia quam nos *inhærentem* vocamus, ille verò qualitatem patibilem, non prorſus malè ſcripſit. Duo hæc mihi in eo diſplicent. Vnum, quod hanc

iuſti-

Iustitiam, omissis nominibus, quibus in S.literis à Spiritu S. significatur, & verò etiam illis neglectis, quibus eam tum Patres, tum nostri doctores appellare soliti sunt, nouo à Philosophis sumto nomine, vocare maluit, præsertim cùm non videam, quomodo hac voce meliùs explicetur id, quod Spiritus S. suis vocibus exprimere voluit. Alterum, quod huic imperfectæ, id quod proprium est superioris perfectæ in Christo iustitiæ attribuit, nempe vt hac tanquam formali caussa verè coram Deo ad iustificationem vitæ iustificemur. Hoc.n.ex diametro pugnat cum doctrina Apostolica, quemadmodum aduersus pōtificios à nostris è S.Literis, & verò etiam ex patrib. abūdè & perspicuè in multis disputationib. & colloquiis, multisq; editis libris demōstratū est: atq; ita demonstratū est, vt pleriq; etiam ex Pōtificatu Doctissimi viri, tam Cardinales & Episcopi aliiq; p̄lati Ecclesiæ Romanæ, quàm alii quos vocāt, Laici, in hanc Protestantiū sententiā tanquā doctrinā verè Apostolicā & consolationis plenā cōsenserint: Cùm.n. Pontificii (vt præter alia in disputatione Ratisbonensi per Bucerū conscripta videre est) contenderent, charitatē, formalem esse caussam, quâ corā Deo verè ad iustificationē vitæ iustificemur, h.e. vt illi interpretabantur, ex iniustis iusti fiamus; nostri primùm apertè ex scripturis euicerūt, verbū *iustificandi* in hac disputatione de iustificatione vitæ, aliam habere significationem: nempe nos à peccatis absolui, pœnaque peccatis debita liberari, & contrà, iustos vitaque æternâ dignos cēseri. Deinde hoc, nōper aut p̄pter nostrā Charitatē, aut propter vllā aliā virtutem in nobis

existentem, sed ex sola Dei misericordia, & propter solam iustitiæ Christi imputationem, fieri luculentissimè demonstrarunt. Neque tamen propterea iustitiæ inhærentis necessitatem negarunt, aut dignitatem extenuarunt, aut denique vtilitatem dissimularunt. Illam enim à superiori iustitia inseparabilem esse docuerunt, & eam veram, non hypocriticam apud Deum esse iustitiam prædicarunt: & denique multiplicem habere vsum, cùm habeat & ipsa promissiones vitæ præsentis pariter & futuræ, ostenderunt. Sed duabus potissimùm de caussis, huic iustitiæ, iustificationem vitæ ademerunt, tum quia ita imperfecta est illa, vt in Dei iudicio consistere nequeat. Sēper enim dum viuimus in hac carne, imperfecta in nobis est fides, imperfecta spes, imperfecta charitas, imperfectæ denique omnes Christianæ virtutes, in quibus hęc inhærens consistit iustitia; tum, quia alioqui beneficium Christi extenuaretur, aut potius tolleretur, iuxta illud Apostoli: *Si per legem iustitia, Christus frustra mortuus est.* Ad illas demonstrationes remitto N. nostrum.

Ac certum est, cùm Apostolus negat, hominem ex operibus iustificari, & iustificationem soli attribuit fidei; illum ab officio iustificandi, iustificatione nimirum (vt Apostolus loquitur) vitæ, omnem nobis inhærentem qualitatem, seu iustitiam aut virtutem, atque adeo ipsam quoque fidem, quatenus qualitas & opus nostrum est, excludere; soli autem misericordiæ Dei, iustitięque Christi per fidem apprehensæ illud attribuere. Quô illa dicta Dauidis verè sancti & pii spe-
" ctant: *Non intres in iudicium cum seruo tuô, Domine,*
quia

nullus apud te iustificabitur viuens. Et, *Si iniquitates* «
obseruaueris Domine, Domine quis sustinebit: & id «
genus alia. Hanc igitur, de qua est disputatio, iustificationem, *patibili* (vt N. vocat) qualitati, seu charitati, seu denique iustitiæ inhærenti attribuere, quid aliud est, quàm errorē Pontificiorū millies luculentissimis testimoniis scripturarum & Patrū à nostris refutatū, & ex omnib. Ecclesiis profligatum, denuò in Ecclesiam, quasi postliminio reuocare? Atq; hoc vnum est ex præcipuis, quæ in illo libello mihi displicent, & nullo modo ferendum esse iudico. Ac de hac re satis.

Nunc de priore eaq; perfectissima iustitia, quā in solo Christo esse prædicamus, & quam duab⁹ rebus, remissione nimirum peccatorum, & perfectæ iustitiæ Christi imputatione constare docemus, quid mihi N. sentire videatur, dicam. Eam partim admittere, partim non admittere videtur. Admittere quidem, quia ad nostri iustificationem, remissionem peccatorum necessariam esse scribit. Non admittere autem, quia perfectam Christi iustitiam, legisq; impletionem nobis imputari pernegat. Sed quomodo ista cohæreant, videre non possum. Nam si formalis, vt ipse docet, caussa quâ iustificamur, qualitas quædam est patibilis in animis nostris à Deo insita; quomodo per remissionem peccatorum iustificari dicimur, quæ qualitas nō est, sed actio potius Dei, quâ peccatum nobis non imputat? Si autem hoc non impedit, quin peccatorum remissio ad veram nostri iustificationem necessariò pertinere iudicetur: cur perfectam legis impletionem, quam Christus pro nobis præstitit, ideo quia qualitas non est in

cipis reperire potuimꝰ: nec credo facilè poſſe reperiri. Nam diu quæſiui à Typographis Francofurti & ipſum, & Athanaſium Græcè (Latinos.n. habeo) ſed neutrum inueni. Reliqui ferè omnes ſunt apud me, qui extant. Nihil in his, quæ mittimus Patrum teſtimoniis video, quod contra noſtram faciat ſententiam, quamplurima verò, quæ tuentur: vt quæ ſcribunt περὶ τῆς Κοινωνίας, & quod Chryſoſtomus ait, nos vniri corpori Chriſti διὰ τοῦ ἄρτου τούτου. Panis igitur differt à corpore Chriſti; neque eſt eſſentialiter aut ſubſtantialiter vel corpus ipſum Chriſti, vel corpus Chriſti in ſe continens; ac ſi per panem hunc, vnimur illi corpori, quod τῷ λόγῳ vnitum eſt, quodq; pro nobis traditum eſt in mortem, & nunc in cœlo viuit; perit igitur corpus maieſtaticum. Quod verò idẽ Chryſoſtomus de poculo ſcribit, quod in poculo eſt, illud eſſe τὸ ἀπὸ τῆς πλευρᾶς ῥεῦσαν: Sacramentaliter intelligit, quemadmodum & Chriſtus panem dixit eſſe illud ſuum corpus, quod pro nobis traditum eſt, & vinum ſanguinem, qui pro nobis effuſus eſt. Salutabis D. Superintendentem, & dices, me illi offerre quicquid poſſum officiorum, & eũ à me amari propter pietatem & eruditionem, atque conſtantiam in tuenda veritate. Tantùm velim eum rogatum, vt quoniam hîc audiui, illum plus quàm par ſit in doctrina de prædeſtinatione & de libero arbitrio φιλιππίζειν, legat diligenter opera Auguſtini contra Pelagianos, & D. Proſperũ aduerſus Caſſianũ, & ad capita ſeu articulos Gallorũ, Diuumq; Bernhardũ de libero Arbitrio: Aquinatẽ ẽt ipſum, ſi nõ dedignatur Scholaſticos; atq; inter noſtrates, legat & relegat aureũ libellũ Lutheri,

Lutheri *de seruo Arbitrio*. Fuit ille in hac doctrina & de iustificatione omnium excellentissimus, quia discipulus Augustini: Vtinam tam benè sensisset de sacramentis, & Augustinum fuisset secutus etiam in hac parte. Dixi semel Argentinæ, de meo loquēs Antagonista, qui de Cœna sequebatur Lutherum: de libero autem arbitrio, & prędestinatione Philippum, hominem hunc ex optimis quibusque, sibi seligere pessima quæque. Opus igitur est iudicio; nec in cuiusuis hominis iurandum est verba. Rogo facias tu officium cum homine, meo nomine: & valete felices. Responde, An vobis sit satisfactum his exscriptionibus.

T. H. ZANCHIVS.

H. ZANCHIVS

Clarissimis Viris & obseruandis fratribus, Theologicæ facultatis Academiæ Heidelbergensis Doctoribus & Professoribus, Dominis meis colendissimis, Gratiam & Pacem.

ACcepi, quas ad me misistis, viri Clarissimi, vestras, fratres Geneuensium, & Bernensium literas, & simul etiam N. librū; eaque omnia, vt mihi perlegerentur diligenter curaui. Perplacuit mihi Bezæ analysis de iustificatione, & simul etiam diligens Bernensium totius rei cum N. gestæ explicatio. Doleo autem vehementer talem controuersiam Lausannæ in hoc præsertim tempore, quo Ecclesiæ satis superque turbatæ sunt, & omnia armis perstrepunt, excitatam fuisse. Sed quid agas? *Oportet hæreses esse, vt qui probati sunt, manifesti fiant*. Quod verò à me quoque petatur

de libello N. iudicium: id ſuperuacaneum fuit, cùm veſtrum ſatis eſſe potuiſſet. Quis enim ego ſum in tali præſertim ætate, cui & legendi & ſcribendi adempta eſt facultas? Quia tamen qui petierunt, magni ſunt, magnæque autoritatis viri, & quod petunt, pium atque honeſtum eſt; idcirco malui illis morem gerendo ineptior, quàm iuſta denegando, ſuperbus atque ignauus videri. Accipite ergo paucis.

Autor libri, quem de facie nunquã, quod ſciã, noui, benè doctus atq; eruditus, & in primis in Ariſtotele optimè verſatus mihi viſus eſt, ac proinde talis, qui meo quidem iudicio nec contẽnendus eſt, nec irritandus: ſed potius amicis collocutionib. fraternis officiis, & placidâ tractatione intra noſtras Eccleſias retinendus. Vt enim bonus eſt Philoſophus; ita etiã fieri poterit melior Theologus. Ad librũ verò ipſum quòd attinet, vt multa habet, quę mihi vehementer probãtur; ſic rurſus nonnulla, quib. ſubſcribere nõ poſſum. Quomodo.n. cũ ſcripturis, aut cum analogia fidei, aut cum recepta in veris Eccleſiis doctrina conſentire conciliarive poſſint, ego planè non video: vt taceam, quòd omiſſis vſitatis inter Theologos vocib. & phraſib. pleraq; omnia Philoſophicis explicare & probare conatur. Noua autem verba, noua nomina, nouæq; locutiones in Eccleſia, noua etiã dogmata adferre ſolent; ac ſi non ſemper adferunt, res tamen nouas excogitandi tam hæreticis, quàm imperitis hominibus occaſionem præbere poſſunt.

Cæterùm, vt ad primã ac principẽ quæſtionẽ, quæ eſt de hominis iuſtificatione accedã, quis doctus

Digitized by Google

ctus vir,nisi prorsus doctrinę Euangelicæ imperi-
tus,huius boni viri,& doctiPhilosophi sententiã,
hominẽnimirũ solâ inhęrente iustitiâ,nõ aũt illâ,
quæ reapse in Christo est, iustificari coram Deo,
probare queat? In Philosophia quidem quod iste
tradit,verissimũ est.Omnis .n.res,q̃ talis aut talis,
siue οὐσιωδῶς, siue συμβεβηκότως esse dicitur:ea non nisi
per propriã,& realiter in ipsa re existentẽ, nõ aũt
per alienã,& extra se positã formã, verè talis esse
dici potest.Nemo.n.hominũ per humanitatẽ,q̃ in
ipso non sit, sed in nescio quibus idæis Platonicis
existat,verus homo verè dici potest.Neq;quisaut
sapiens & iustus,aut alb' vel niger reuera dici po-
terit,nisi tales qualitates nõ extra se, sed in se ipso
realiter habeat. Quis.n.discipulũ indoctissimũ,
doctrinâ q̃ in Præceptore est,doctũ appellet? To-
tũ hoc Physicè & in Philosophia verũ est; sed in
Theologia Christiana,quã Apostolus Gẽtib.stul-
titiã esse prædicat,longè aliter se res habet.

Duplicẽ.n.iustitiam nobis sacræ tradũt literæ,
quâ electi gratis à Deo donati, iustificari & iusti
esse dicũtur. Vnã perfectissimã&numeris omnib.
absolutã; alterã,imperfectã & in nobis inchoatã,
in altero duntaxat seculo perficiendam. Vnam,
quæ sicut ab operib.nostris non pendet,sic neq; p
opera perfici potest: alteram, quæ licèt ex gratia,
non aũt propter opera donetur, per opera tamen
incrementum accipit & perficitur. Vnã, quâ do-
nati ita corã Deo iustificamur, vt in ipsius Dei cõ-
spectu atq; iudicio ꝓ omnino inculpatis & iustis-
simis reputemur & reapse habeamur; alterã, quæ
nõ solũ nos corã hominib.iustos reddit, verũ etiã
gratos nos Deo magis ac magis efficit, & promis-
siones habet vitæ præsentis pariter & futuræ. Vnã

denique extra nos in solo Christo tanquam in capite nostro realiter positam, nobis verò imputatam, eoq; nostram per imputationem effectam: Alteram verò in nobis reapse existentem atque inhærentem. De priore sunt omnia illa testimonia Prophetica & Apostolica, quibus docetur, homines non ex operibus, sed per solam fidem in Christum apud Deum iustificari, vt speciatim ad Romanos, ad Galatas & alibi Apostolus demonstrat. De altera, sunt illa Apostolica dicta, *Qui* " *facit iustitiam, iustus est*: *Qui iustus est, iustificetur ad-* " *huc.* Neque enim hoc dictum de illa perfectissima iustitia simpliciter intelligi potest, cùm nullum capiat incrementum.

Quænam verò, & quid est illa prior iustitia? Vt breuiter cum Apostolo, & vno verbo quod res est, dicam: Est illa perfectissima Christi obedientia, quâ factus homo, primùm quidem totam Dei legem perfectissimè ad finem vsque vitæ impleuit, idque non tam pro se, vt singularis homo, quàm pro nobis, totaque Electorum Ecclesiâ, vt ipsius caput & seruator, quò nimirum nobis æternam vitam, omnibus legem Dei perfectè seruantibus, promissam, promereretur: iuxta illud, *Qui fecerit hæc homo, viuet in eis*: & quâ deinde, ex mandatu patris factus illi semper & in omnibus obediens, mortuus est propter peccata nostra nimirum expianda, &, per consequens, vt nos à peccatis, & à morte æterna, quæ stipendium est peccati, liberaret. Ex his autem duabus obedientiæ Christi partibus, duæ etiam nostræ iustificationis partes existunt; ex morte quidem Christi, remissio peccatorum, & liberatio à morte æterna; ex per-

ex perfecta autem legis impletione, gratuita perfectæ iustitiæ imputatio: ita fit, vt sicut propter mortem Christi, nostra nobis peccata non imputantur, & à morte liberamur: sic etiam propter perfectam legis impletionem, perfecta Christi iustitia nobis imputetur, quâ æternâ vitâ digni in Christo à Deo habeamur, vt paulò post paucis demonstrabimus. Atq; hæc de priore, quænam illa sit, iustitia.

Altera verò est animi, seu mentis nostræ renouatio per Spiritum S. in nobis inchoata, quâ incipimus odisse malum, & amare bonum, diligere iustitiam, & odio habere inquitatem: obedire legi Dei, & repugnare legi peccati, quâ denique etsi legem Dei neque totam, neque perfectè seruare possimus, in eius tamen faciendæ studium ex animo incumbimus. Qua de caussa fit, vt hæc iustitia, inchoata & inhærens iustitia, *nouaq; obedientia* appellari soleat. Hæc autem posterior, prioris est effectum, à priore inseparabilis, duabusque constat partibus, mortificatione nimirũ veteris, & viuificatione noui hominis, odioque peccati, vt dictum est, & dilectione iustitiæ, sinceroque bonorum operum studio. Vtriusque porrò iustitiæ fons & princeps caussa, est ipsa æterna & gratuita Dei in Christo, in quo & electi fuimus, secundùm propositum voluntatis suæ, erga nos dilectio, iuxta illud: *Sic Deus dilexit Mundum, vt Filium suum vnigenitum dederit*, &c.

Hæc quæ de duplici iustitia diximus, ex scripturis certa & perspicua sunt: vt ex Patribus, aut ex nostri seculi doctissimis viris testimonia proferre minimè sit necesse. Ex quibus etiam liquet,

cùm sint inter se longè diuersæ hæ iustitiæ, quàm diuerso etiam sensu per has dicamur iustificari.

Priore quidem iustitia nos iustificari docēt S. Literæ, quòd ante tribunal Dei propter illam, fide à nobis apprehensam, tum ab omnibus peccatis absoluimur, atq; à morte æterna liberamur, tū iustissimi pronunciamur, vitaq; æternâ digni cēsemur. Atq; hanc significationem propriè verbū illud forense *iustificandi*, apud Apostolum habet, cùm disputat de iustificatione, sine operibus. Alterâ verò iustitiâ ideo iustificari dicimur, quia per illam in animos nostros realiter à Spiritu S. infusam renouamur, & reapse ex iniustis iusti fimus, imperfectè quidē in hoc seculo, idque vitio carnis nostræ; perfectissimè autem in altero, cùm Deus erit omnia in omnibus. Hinc etiam facile est colligere, quamobrem Apostolus de priore disputans, solâ fide nos iustificari aduersus Pseudapostolos demonstret: de altera autem non itē. Ratio est, quia prior tanquam extra nos in Christo posita, solâ fide, hoc est, cognitione, assensu & πληροφορίᾳ apprehenditur: Altera verò à priore, tanquam illius effectum, eoque certum nostræ apud Deum veræ iustificationis testimonium, realiter in nos vi Spiritus S. deriuatur, & nostris operibus fouetur & conseruatur.

Nunc ex his quæ diximus, facile fuerit iudicare quid de libello N. ad articulum de iustificatione quod attinet, sentiendum sit. De posteriore iustitia quam nos *inhærentem* vocamus, ille verò qualitatem patibilem, non prorsus malè scripsit. Duo hæc mihi in eo displicent. Vnum, quod hanc

iusti-

iustitiam, omissis nominibus, quibus in S. literis à Spiritu S. significatur, & verò etiam illis neglectis, quibus eam tum Patres, tum nostri doctores appellare soliti sunt, nouo à Philosophis sumto nomine, vocare maluit, præsertim cùm non videam, quomodo hac voce meliùs explicetur id, quod Spiritus S. suis vocibus exprimere voluit. Alterum, quod huic imperfectæ, id quod proprium est superioris perfectæ in Christo iustitiæ attribuit, nempe vt hac tanquam formali caussa verè coram Deo ad iustificationem vitæ iustificemur. Hoc.n.ex diametro pugnat cum doctrina Apostolica, quemadmodum aduersus pōtificios à nostris è S. Literis, & verò etiam ex patrib. abūdè & perspicuè in multis disputationib. & colloquiis, multisq; editis libris demōstratū est: atq; ita demonstratū est, vt pleriq; etiam ex Pōtificatu Doctissimi viri, tam Cardinales & Episcopi aliiq; p̄lati Ecclesiæ Romanæ, quàm alii quos vocāt, Laici, in hanc Protestantiū sententiā tanquā doctrinā verè Apostolicā & consolationis plenā cōsenserint: Cùm.n. Pontificii (vt præter alia in disputatione Ratisbonensi per Bucerū conscripta videre est) contenderent, charitatē, formalem esse caussam, quâ corā Deo verè ad iustificationē vitæ iustificemur, h.e. vt illi interpretabantur, ex iniustis iusti fiamus; nostri primùm apertè ex scripturis euicerūt, verbū *iustificandi* in hac disputatione de iustificatione vitæ, aliam habere significationem: nempe nos à peccatis absolui, pœnaque peccatis debita liberari, & contrà, iustos vitaque æternâ dignos cēseri. Deinde hoc, nōper aut, p̄pter nostrā Charitatē, aut propter vllā aliā virtutem in nobis

nullus apud te iustificabitur viuens. Et, *Si iniquitates* "
obseruaueris Domine, Domine quis sustinebit: & id "
genus alia. Hanc igitur, de qua est disputatio, iustificationem, *patibili* (vt N. vocat) qualitati, seu charitati, seu denique iustitiæ inhærenti attribuere, quid aliud est, quàm errorē Pontificiorū millies luculentissimis testimoniis scripturarum & Patrū à nostris refutatū, & ex omnib. Ecclesiis profligatum, denuò in Ecclesiam, quasi postliminio reuocare? Atq; hoc vnum est ex præcipuis, quæ in illo libello mihi displicent, & nullo modo ferendum esse iudico. Ac de hac re satis.

Nunc de priore eaq; perfectissima iustitia, quā in solo Christo esse prædicamus, & quam duab⁹ rebus, remissione nimirum peccatorum, & perfectæ iustitiæ Christi imputatione constare docemus, quid mihi N. sentire videatur, dicam. Eam partim admittere, partim non admittere videtur. Admittere quidem, quia ad nostri iustificationem, remissionem peccatorum necessariam esse scribit. Non admittere autem, quia perfectam Christi iustitiam, legisq; impletionem nobis imputari pernegat. Sed quomodo ista cohæreant, videre non possum. Nam si formalis, vt ipse docet, caussa quâ iustificamur, qualitas quædam est patibilis in animis nostris à Deo insita; quomodo per remissionem peccatorum iustificari dicimur, quæ qualitas nō est, sed actio potius Dei, quâ peccatum nobis non imputat? Si autem hoc non impedit, quin peccatorum remissio ad veram nostri iustificationem necessariò pertinere iudicetur: cur perfectam legis impletionem, quam Christus pro nobis præstitit, ideo quia qualitas non est in

nobis inhærens, à nostri iustificatione excludit? Si verò sanguine & morte Christi parta nobis est absolutio à peccatis, & à morte æterna liberatio: cur non etiam hoc nobis Christum suâ perfectâ legis impletione comparasse fateamur, vt apud Patrem perfectè iusti, & æterna vita digni censeamur?

Nunc itaque paucis monstrandum est N. qui remissionem peccatorum sanguine Christi nobis partam in iustificatione concedit, ipsius quoque plenam legis impletionem, quam *imputatam iustitiam* vocare solemus, ab eadem iustificatione excludi non posse. Contentus autem fuero vno duntaxat Apostoli loco, eoque insigni, & ad hanc quæstionem explicandam maximè accommodato. Ad Rom. 5. vbi sicut originem peccati & mortis, quæ in omnes homines transierunt, describit, sic etiam fontem veræ iustitiæ & vitæ nobis restitutæ aperit: de Adamo & Christo, quorum prior typus posterioris fuisse dicitur, lo-
„ quens, hunc in modum scribit vers. 12. *Propter-*
„ *ea sicut per vnum hominem peccatum in Mundum*
„ *introiit, ac per peccatum mors, & ita in omnes homines*
„ *mors transiit, in quo omnes peccauerunt:* Et paulo
„ post, vers. 19. subiungens ait: *Sicut per inobedien-*
„ *tiam vnius hominis peccatores constituti sunt multi; i-*
„ *ta per vnius obedientiam iusti constituentur multi.*

Duo hîc sunt non contemnenda argumenta, pro nostræ sententiæ confirmatione.

Principiò disertè pronunciat Apostolus, omnes homines in Adamo peccasse, hoc est, cùm Adamus per inobedientiã de vetito fructu comedit, totum humanum genus eodem inobedientiæ

entiæ crimine implicitum fuisse. At quomodo, inquiet aliquis, potuimus in Adamo peccasse, & de illo fructu comedisse, cùm nondum creati & nati essemus? Responsio est, quia eramus omnes in lumbis Adæ, ideo oẽs nos in illo peccasse dici. Eandem.n.ob caussam in Epist. ad Heb. cùm Abrahã decimas daret Melchisedeco, ipse etiã Leui, qui nondũ natus erat, decimas eidem cũ Abrahamo dedisse dicitur. Sicut igitur, licèt Leui in sua persona actu, vt ita loquar, nõ dedit decimas Melchisedeco, actio tamen Abrahæ parentis, in cuius lũbis erat, ipsi quoq; per imputationẽ in scripturis attribuitur: Sic etiã, licèt nos in Adamo actu nostris ipsorũ dentib. de vetito fructu nõ comederimus; inobedientia tamen Adæ, in cuius lũbis eramus, per imputationẽ meritò nobis asscribitur. Neq;.n.actio illa Adæ cõtra mandatũ Dei admissa, in posteros actu transferri potuit, sed per solam imputationẽ ex aliena, facta est etiã nostra. Cum ergo Apostolus dicat per inobedientiam, nẽpe vt explicatum est, imputatam, oẽs homines peccatores esse constitutos: Quid mirũ, si quod sequitur de Christi obedientia, eodẽ sensu interpretemur? Imò si inobedientiam Adæ, nobis imputari fatemur: cur non magis obedientiã Christi, per imputationem, nostram fieri dicamus: quando vt Apostolus docet, maior est vis obedientiæ Christi, quàm inobedientiæ Adæ? Certè & verba Apostoli, & ratio antitheseos Apostolicæ, id postulãt. Esto igitur hoc primũ argumẽtũ ex hoc Apostoli cõtextu, nẽpe ab illa particula SICVT, petitũ. Per inobedientiã Adæ omnib. qui ex eius semine per naturalem propagationem nascituri erant, in-

putatam, omnes homines, constituti sunt iniusti: Ergo omnibus etiam, qui ad Christum, tanquã membra ad caput pertinent, quiq; per illius spiritũ regenerantur, perfectam illius obedientiã imputari, perq; illam coram Deo iustos eos censeri, fatendũ est. Consequentia manifesta est ex Apostoli contextu. Antecedens si quis neget, ac verba Apostoli sic explicet, quòd nimirum homines iniusti facti sint, non per inobedientiam Adæ illis imputatam, sed quòd per, id est, propter hanc inobedientiã, omnes in peccato, h.e. in naturæ corruptione concipiantur & nascantur, & per hanc duntaxat, i. per inhærens peccatum, iniqui & rei mortis constituantur: is facilè Apostoli verbis refellitur; qui ait, Omnes in eo non iam *peccare*, sed *peccasse*, nimirum cùm ipse de fructu vetito edens peccauit. Non peccarunt autem in eo, vt cũ Scholasticis loquar, actualiter, h.e. propriã ipsorũ actione, & in se ipsis, cùm nondũ nati essent. Originaliter ergo; i. actione parẽtis, cõmuni illis, ideo per imputationẽ effecta, quia in illius erãt lumbis, & ea re vnus cũ illo homo. Neq;.n. Adamus vt priuata tantùm persona, sed vt totius humani generis origo, parens & caput peccauit.

Præterea, si tantũmodò dixisset Apostolus, *per vnũ hominem peccatũ introiit in Mundũ*, aliquid coloris haberet ista exceptio: quia corruptio naturæ sine vlla liberorum actione in eos transferri potuit. Nunc autem illis verbis non contentus Apostolus, adiecit verbum, quo significatur actio quædam Adami, & omnium in eo liberorum cõmunis: cùm ait, IN EO PECCAVERVNT. Quænam autem actio illa fuit? Ea nimirum, quã Adamus o-

mus omnium hominum parens, de vetito fructu accepit & comedit. Quomodo autem facta fuit omnium hominum communis, nisi per imputationẽ? Ideo.n.dicuntur comedisse de fructu vetito,quia quod egit parens, omnib. liberis imputatum est; non secus atq; quod agit caput alicuius collegii vel corporis, illud singulis membris,tanquam commune factum siue bonum, siue malũ imputatur,&commune fit omnium.Atq;hoc inde confirmatur, quia mãdatum Dei de non edẽdo fructu, non solùm ad Adamum,sed etiã ad omnes eius posteros pertinuit. Nunquã.n. propter illud mandatum cuiquam hominum de illo fructu edere licuisset. Ergo si mandatum fuit cõmune omnib. transgressio quoq; illius mandati, cõmunis omnium fuerit necesse est.Annon verò etiam pœna,quam Deus mandati sui transgressoribus minatus fuerat, & quæ inobedientiam illam mox consecuta est,nempe mors,fuit & est cõmunis omnium hominũ? Maximè.Apostolus.n.sicut peccatum, sic etiã mortẽ in mundum & in oẽs homines introiisse ait.Ergo ipsum quoq; peccatũ,siue illa actualis inobediẽtia,cõmunis factaest.

Neq; illud prætereundũ,quod ait,*in eo*.significat.n.eos,licèt non in se ipsis actualiter;in ipso tamen Adamo vt in capite,tanquã vnius eiusdemq; corporis mẽbra,verè,sed originaliter peccasse.

Nec de solis illis, qui ante se fuerunt homines, locutus est Apostolus,omnes illos peccasse, quasi verbo *peccandi*,peccata duntaxat illorum actualia & propria,per concupiscentiam iam in illos deriuatã admissa intelligere voluerit; sed de omnibus in vniuersum, qui nondum nati erant,& ad

similitudinem præuaricationis Adæ peccare nō-dum potuerunt, locutus est; vt hinc intelligeremus, ei sermonē fuisse de peccato, quod in Adamo per imputationem omnium factum est commune. Quomodo.n. peccasse in Adamo dici potuerunt, nisi quia quod admisit parens, omnib. & singulis post eum liberis imputatum fuit? Quemadmodū & de Leui aliisq; omnib. ex Abrahamo nasciturisintelligitur, quod decimas dederint.

Addamus iam & hoc, quod ex eodē Apostolo de concupiscentia collegit & scriptū reliquit Augustinus: Concupiscentiā seu Naturæ corruptionem, quæ primam Adæ inobedientiam consecuta est, & in oēs homines naturaliter deriuata, esse & pœnā præcedentis peccati, & peccatū, & caussam peccati. Si concupiscentia hæc pœna est precedentis peccati; in quocunq; igitur pœna hæc reperitur; in eo peccatum etiam huius concupiscētiæ caussā præcedat naturā necesse est. Quodnam autē hoc aliud esse potest, si non est ipsa inobedientia Adæ, omnib. imputata hominib. & ex Adami propria, communis omnium per imputationem effecta? Neq;.n. propter peccatū merè alienū, cuipiā iustissimus Deus pœnā infligit; talē presertim pœnam peccati, quæ etiam peccatum sit.

Consentiunt cum hac doctrina Antiqui Patres, quorum innumera adferri possent testimonia, si epistolæ breuitas pateretur: aliquot loca, vt N. ea consulere possit, indicasse sufficiat. Legatur Aug. T.7. de peccat. merit. & remiss. lib.1.c.10. ibi ait Augustinus, *Ideo dici homines peccasse in vno Adamo, & vno Adæ peccato, quia omnes ille vnus homo fuerant.*

It. T. 7.

It. T. 7. Hypognoſt. argumento 2.

It. T. 8. in Pſal. 50. vbi ait; *Peccatum Originale, culpam eſſe, quod omnes concupiſcentialiter concepti, trahant.* Vnde trahunt? Ab Adamo. Peccatum aũt Adæ, fuit inobedientia. Hoc igitur trahimus, culpam ſcilicet & reatum talis peccati. Et T. 1. Retract. lib. 1. cap. 15.

It. T. 2. Epiſtola 23. ad Bonifacium Epiſcopum.

It. Epiſtola 89. ad Hilarium. Vbi optime totum hoc quod docemus de peccato inobedientiæ Adæ explicat. Præter alia ſic ſcribit: *Quid eſt enim* (inquit) *ex vno delicto in condemnationem, niſi illo delicto, quo deliquit Adam?* Illud autem fuit ipſa inobedientia Adæ, vt Apoſtolus explicat.

Item in lib. 3. de peccat. merit. & remiſſ. in hunc modum ſcribit: *Nec ſic dicuntur aliena peccata, tanquam omnino ad paruulos non pertineant: ſiquidem in Adam, omnes tunc peccauerunt, quando in eius natura, illa inſita vi, quâ eos gignere poterat adhuc oẽs, ille vnus fuerunt; ſed dicũtur aliena, quia ipſi nondũ agebant vitas proprias: ſed quicquid erat in futura propagine, vita vnius hominis continebat.* Hæc ille. Inter Scholaſticos legatur ipſe etiam Aquinas, cũ alibi, tum præſertim in Quæſt. Diſputatis. Q. 4. de peccato Orig. arg. 1.

Quid? quòd inter ipſos quoq; Pontificios viri neq; indocti, neque paruæ apud ipſos autoritatis, ea de re conſentienter nobiſcum editis libris ſcripſerunt? Legantur præter alios, Albertus Pigius, Ambroſius Catharinus, & Epiſcopus Clugienſis in Epiſt. ad Rom.

Ex noſtris vnus nobis ſufficiat Wolffgangus

Musculus, vir Doctissimus, & diligentissimus S.Literarum examinator, cuius iudiciũ ego semper magni feci & facio. Is in Epist. ad Romanos, in illa verba, *In quo oẽs peccarunt*, &c. idẽ quod & nos docuit. Cuius verba, quia perspicua sunt, & ad nostrum institutũ plurimùm faciunt, asscribere
" placuit: *Quidam* (inquit) *exponunt, peccarunt, id est,*
" *peccato perditi sunt, vel peccatores virtualiter constitu-*
" *ti sunt. Quod sane verum est. Interea tamen nihil ve-*
" *tat, quò minus intelligas, etiam ipso peccato actuali A-*
" *dæ peccasse omnes Adæ posteros, in lumbis illius exi-*
" *stentes. Quemadmodum enim non solùm hoc beneficio*
" *Christi accepimus, vt virtualiter simus iustificati per*
" *illius obedientiam; sed & hoc, vt ipsa etiam actuali*
" *Christi obedientiâ, obedierimus Patri, quatenus Chri-*
" *sti sumus: Ita non solùm virtualiter peccatores sumus*
" *in Adamo facti, sed & actualiter: hoc est, non solùm*
" *nos damnat, quòd mali sumus facti, sed ipsum etiam*
" *peccatum Adæ nos condemnat. Vnde & Apostolus hic*
" *dicit: condemnationem esse ex vno delicto in conde-*
" *mnationem.* Hæc omnia Musculus.

Cùm hæc ita se habeant de inobedientia Adæ in omnes homines, si nõ actu, reatu saltem & imputatione deriuata: an nõ optimè sequitur à Minori ab maius; si per inobediẽtiã Adæ, nobis, vt iã probatum est, imputatam, iniusti & morti æternę obnoxii facti sumus; multò magis per obedientiã Christi, electis omnibus imputatione communicatã, verè iustos apud Deum nos reputari & esse, eoq; æterna vita dignos censeri? Apostoli certè hoc est argumentum. Vnde colligere promtum est, quænam fuerit caussa, cur N. vir alioquin non indoctus, à nostri iustificatione, imputatio-

nem

nem iustitiæ Christi excluserit, & eam in sola Naturæ nostræ per spiritum Christi renouatione, quam *patibilem qualitatem* vocat, collocarit: nimirum, quia neq; argumentationem Apostoli, neq; doctrinā de peccato Originali probè intellexisse videtur.

Atq; hæc de primo argumēto ex cap.5. ad Roman. in quo explicando plura fortassis de peccato Originis, quàm breuitas epistolæ patiebatur, diximus: sed hoc ideò factum est, vt doctrinā de peccato, eoq; & argumentationem Apostolicā, bonus ille frater melius intelligat, ex cuius ignoratione factum esse, vt modò dixi, iudico, cur cū Pontificiis *iustitiam* illam Christi, quam vocamus *imputatā*, in negotio iustificationis reiecerit. Qua in re tamen grauior & intolerabilior est error Pōtificiorum, qui antecedens Enthymematis Apostolici concedunt, homines nimirum omnes per inobedientiam Adæ ipsis imputatam, tanquā per propriam formam peccatores constitutos esse; & interim negant Apostolicam consequentiam, nimirum per obedientiam Christi nobis imputatā, nos coram Deo iustificari, & æternā vitā dignos censeri, cùm tamen, vt Apostolus docet, maior sit vis obediētiæ Christi in omnes Electos, quàm inobedientiæ Adæ in omnes homines.

Nunc ad alterum venio, quod ex illis verbis, « *Per vnius obedientiam iusti constituuntur multi*, de- « sumitur. Cùm ait Apostolus, *per vnius*, hoc est, hominis Christi, *obedientiam*, subintelligendum est totam, non partem. Nulla enim ratione cogimur locum hunc de parte aliqua tantùm obedientiæ interpretari, quasi aliqua tātùm obediētiæ Chri-

sti pars, & non tota ad iustificationem, & salutem nostram pertineat. Duabus autem partibus, totã illam obedientiam Christi, de qua Apostolus loquitur, constare paulò ante docuimus: vnâ, quâ Patri obediens factus, totam legem, toto suæ vitæ curriculo ad mortem vsq; perfectissimè seruauit, vt nobis vitam æternam, quæ legem perfectè implentibus promissa fuerat, promereretur. Atque hæc propriè opponitur inobedientiæ Adæ, quæ in transgressione mandati diuini posita fuit. Altera obedientiæ pars ea est, quâ pro nobis sanguinem fudit, & mortem sponte subiit, vt & peccata nostra expiaret, & nos à morte æterna, quæ peccatis nostris debebatur, liberaret. Si ergo per totam Christi obedientiam iusti coram Deo cõstituimur, vt Apostolus docet; manifestum est iustificationem nostri non solà peccatorum remissione, quam ex morte Christi consequimur, verùm etiã imputatione iustitiæ ipsius Christi, quæ fuit & est ipsa perfectissima legis impletio, constare. Cur enim beneficiũ Christi extenuemus aut obscuremus? Id quod certè ab illis fit, qui impletionem legis à Christo præstitam, ad nostram salutem nihil pertinere iudicant, atq; etiam imperitè docent. Quasi verò Christus cum omnibus suis thesauris & meritis non fuerit TOTVS nobis à Patre datus. Certè in Symbolo, tota Ecclesia confitetur, Christum propter nos & propter nostram salutem descendisse de cœlis, & incarnatũ esse, & factum hominem; & vt Apostolus explicat, *factum quoq; sub lege, & passum mortuumq;*, &c. Ergo quicquid vt homo sub lege factus, & vt Mediator

diator præstitit; totum illud, ac proinde tota legis obseruatio ad nostram salutem pertinet.

Ad hanc duplicem, de qua iam diximus, obedientiæ Christi partem cõfirmandam, facit illud quod Apostol⁹ ad Philip. scriptum reliquit: *Christus factus est obediens vsq; ad mortem.* Duplicem enim hoc loco obedientiam apertè significauit Apostolus: Vnam, qua fuit obediens ante mortem, eamq; perpetuam ad mortem vsque. Alteram, quâ voluntariè iuxta mandatum Patris iuit ad mortem, & mortem sustinuit. Quænam autē illa prior potuit esse alia, quàm impletio legis? Verũq; verò huius obedientiæ partem ad nostram salutē pertinuisse, indicauit Apostolus cùm subiecit, quid propter totam hanc obedientiam Christus sibi, & in se toti Ecclesiæ promeruerit, dicendo: *Propter quod Deus exaltauit illum,* &c. Quid est illud, *propter quod?* nisi propter illam totam, quam præstiterat obedientiam. Ita confirmatur quod ex Epist. ad Roman. diximus, *per obedientiam Christi,* nempe totam quoad vtramque partem *nos iustificari*, & à peccatis liberatos æternâ vitâ donari.

Atq; hæc fuit etiam doctrina, vt de Patribus iā breuitatis caussa taceam, protestantium aduersus Pōtificios, vt cùm ex aliis ipsorum libris, tùm pręcipuè ex colloquio Ratisbonensi patet: vbi non semel & iterum iustitiæ Christi imputationem distinxerunt à Remiss. peccatorum, vt iustificationem nostram hisce duabus rebus constare ostenderent. Hos, vt nihil de aliis nostris doctorib⁹ dicā, secut⁹ Musculus, ex verbis Apost. in epist. ad Rom. c. 4. cōcludit in hæc verba: *Ergo sic nos iustifi-*

cat Deus, vt remittat nobis peccata, tegat illa, nec imputet amplius, sed imputet, magis iustitiam, non nostram, quæ nulla est, sed quæ est ipsius Filii, Domini nostri Iesu Christi, & hac nos imputatione iustitiæ saluos reddat & beatos. Hæc ille. Ex quibus liquet, doctrinam N. neq; cum Apostolorum, neque cum Ecclesiarum ex Euangelio reformatarum doctrina consentire.

In summa, videtur mihi N. vel ignoraſſe, quis sit status controuersiæ de iustificatione inter nos & Pontificios; aut si non ignorauit, cum illis turpiter errare. Status enim duplex ea de re cōstitui potest, prout aut de iustificatione perfecta coram Deo, quam Apostolus ad Rom. iustificationem vitæ appellat, aut de imperfecta, & inchoata disputatio instituitur. Si de hac posteriore disputetur, non contradicimus N. Hanc enim per fidem, spem & charitatem aliasque virtutes Christianas in nobis inchoatas & imperfectas fieri, & verò etiam augeri, libenter concedimus: iuxta illud iustificationis significatum, de quo Ioannes; *Qui iustus est, iustificetur adhuc*; id est, magis & magis in se ipso iustus fiat. Sed de hac nec fuit, nec est cōtrouersia inter nos & Pontificios. Si ergo de altera disputat N. nihil concludit. Statuit enim iustificationem veram & perfectam fieri per qualitatē in nobis patibilem, quam tamen imperfectā semper, dum sumus in hac vita, esse fatetur. Iustificatio autem perfecta, non nisi per iustitiam perfectissimam fieri potest. Qualis enim iustitia est, talis & iustificatio: quemadmodum etiam qualis est albedo, talis &(vt ita cum Philosophis loquar) albificatio sit oportet. Quomodo igitur proba-

tio

Digitized by Google

tio N. quæ ab inhærente & imperfecta iustitia petita est, cum ea conclusione, quam de perfectissima iustificatione intulit, cohæret? Hoc certè argumento, ipsi quoque Pontificii à nostris erroris conuicti fuerunt, cùm demonstrarunt, iustificationem vitæ per inchoatã iustitiam fieri non posse; quando hæc non nisi in perfectissima iustitia consistit: inchoata autem semper in hoc Mundo imperfecta manet. Ex his ergo quis non videat, N. aut controuersiæ statum ignorasse, aut si non ignorauit, ineptè de perfectissima iustificatione per imperfectam iustitiam concludere voluisse? Manifestus enim hîc est paralogismus, qui dicitur non caussa vt caussa. Formalis namq; caussa plenæ & perfectæ iustificationis, non potest esse iustitia inhærens, quæ hîc tantùm inchoatur, & imperfecta manet, sed sola perfectissima iustitia CHRISTI.

Plura non addo. Nam totum librum refutandum non suscepi, quando neque id à me petitum fuit. De primaria autẽ illius quæstione, quæ mea, quam & vestram esse non dubito, sit sententia, satis explicatum esse arbitror. In re verò perspicua diu immorari, & loco Epistolii, longum librũ conscribere, quis probet? Si quid tamen amplius desideretur, illud vos pro vestra singulari pietate, eruditione & humanitate præstituros confido, quod vt faciatis, etiam atq; etiam rogo.

N. autem per Iesum Christum obsecro, vt in ea doctrina, quam omnes Ecclesiæ ex Euangelio reformatæ vno & communi omnium cõsensu approbarunt & amplexæ sunt, quæq; ad maiorẽ beneficii Christi illustrationem, & ad piarum con-

ſcientiarum conſolationem facit, conſtanter permaneat, vtq; faciat, Deum ex intimo cordis affectu precor.

Dominus Ieſus vos celeberrimæ huic Academiæ, & toti Eccleſiæ diu ſaluos & incolumes cōſeruet. Neuſtadio 22. Nouemb. 87.

V. omnium obſeruantiſſ.
H. ZANCHIVS.

SVMMA DOCTRINÆ SCHWENCKfeldii, collecta ex ſcriptis ipſius à D. D. TOSSANO: *& ad eam reſponſio D. H. Zanchii.*

DE FIDE.

Fidem eſſe aliquid de Dei eſſentia.

QVicquid in Deo eſt, id eſt eſſentia: Ergo quicquid ab eo proficiſcitur, eſt eſſentia; &, per cōſequēs, *fides, iuſtitia, & cætera ſunt de Dei eſſentia; eſtq; ipſe donator, & donum ſimul.* Vtitur iſto ſimili: Fides eſt gutta de illo fonte, radius de illo Sole. Conſequēs probat ſic:

Fides Heb. 11. dicitur ὑπόστασις: Ergo hypoſtaticum aliquid habet & ſubſiſtens, non ſolùm imputatum quid. Item Pſal. 119. *Portio mea Deus*: ergo particulā diuinæ eſſentiæ habemus, quod beneficium nobis per Chriſti mortem impetratum eſt. Hanc ait Schwenckfeldius, eſſe cauſſam ſingularis amoris Dei erga nos, quòd ita Deificat nos, & de eſſentia ſua aliquid communicat.

Fides, inquit, *eſt duplex*:
- *Hiſtorica*, ex auditu
- *Iuſtificans*,
  - immediatè ex DEO,
  - per ſpiritum.

Fides

Fides iustificans, est viua, sensibilis vis viuifici Dei, communicatio essentiæ Dei, quâ fit, vt per spiritum verè Christus in corda nostra adferatur, qui sanctificat, purificat nos; vt simus sancti, benè operemur, faciamus bonum. *Spiritalia cum terrenis confundi non debent: Ergo nec fides, quæ donum est spiritus, ex mediis externis peti debet.* Nam verbum Dei est duplex, æternum, viuificũ Dei filius; hoc internus homo per fidem audit: externum, promissionis Euangelicæ ex auditu, pro externo homine.

Quicunque mortuus est, externam vocem audire nequit:

Omnes homines sunt mortui in peccato:

Ergo externam prædicationem audire non possunt, nisi prius viuificentur. Si priùs viuificantur, fides est ante auditum verbum prædicatum.

Fides fuit ante verbum scriptũ, & Prophetas & Apostolos: Ergo non ex verbo prædicato oritur. Antecedens probat ex fide Abrahami, & ex sua fidei definitione, quòd sit particula essentiæ diuinæ.

Scriptura data est, vt testetur de Christo, & hortetur nos ad illum quærendum, & ad fidem à Deo petendã: Ergo non data, vt per eam, Fidem consequamur. Probat consequens, quia *omne bonum donum à DEO*, Iacob. 1. *non ex scriptura.* Et Psal. 81. *Auscultabo, quid Dominus loquatur.*

DE IVSTIFICATIONE.

Dei tribunal est multo iustius, quam Iureconsultorum, vbi impii non absoluuntur, sicut sæpe in foro fori: Ergo in Theologia verbũ iustificandi non iuridice pro absolutione est accipiendum, sed pro iustum, integrum, Deo gratum reddere.

Tota scriptura alios iustos non agnoscit, & Deo gratos, quàm benè viuentes: Ergo iustitia nostra, absq; operibus nostris non constat.

Quæ sunt extra nos, iustos nos facere nequeunt: Iustitia imputatiua est extra nos: Ergo iustos facere non potest. Eam iustitiam vocat historicam.

Statuit, fidem cum operibus iustificare, quòd Christus sit in nobis essentialiter, cum essentiali iustitia: ita vt peccatorum externi hominis ratio non habeatur, propter illum, quem possidemus Christum; sed fatetur, durare pugnam externi & interni hominis, dum viuimus.

Statuit, nouum illum hominem, implere DEI mandata: probat ex Psal. 119. *Curram in viis mandatorum tuorum.* Et 1. Ioh. 3. *Quoniam mandata eius seruamus, & facimus, quod placet illi.*

EIVSDEM ARGVMENTA, QVIBVS probare conatur, Christum iuxta humanam naturam, nec in priore exinanitionis, nec in altero statu, creaturam vocari debere.

I. *Nulla creatura potest esse Filius Dei naturalis: Christus est filius Dei secundùm vtramq; naturã: Ergo Christus secundùm vtramq; naturam, creatura dici non potest.*

Minorem probat ex articulo fidei, & variis testimoniis scripturæ: *In Iesum Christum, filium eius:* Christus vtriusq; naturæ nomen est.

II. *Nulla creatura potest sedere ad dextram DEI Patris*, id est, pari autoritate & potentia regnare:

Christus

Christus secundùm vtramq; naturam sedet ad dextram Dei Patris: Ergo Christus non est creatura.

III. *Nulla creatura, animam pascere potest, & in animis inhabitare:*

Christi corpus pascit animas nostras, & in nobis habitat: Ergo non est creatura.

IV. *Quisquis in creaturã credit, is maledictus est:*

At nos in Christum credimus:

Ergo Christus vel non est creatura: vel, quod absurdum esset, *in ipsum credentes, maledicti essent.*

V. *Quicquid creatura dicitur, vel ad opus sex dierum: vel ad ea, quæ inde consecuta sunt, referri debet:*

Christi humana natura, ad eum ordinem referri nõ potest, nouo modo, nempe ex Spiritu S. concepta & formata:

Ergo creatura dici nequit:

Dicit, nos in humanitate Christi tantùm matris rationem habere, non Dei, qui pater est, dum ex spiritu, id est, ex Deo concepit Maria.

VI. *Paulus* 1. Cor. 15. *Opponit alterum Adamũ priori, dum illum* terrestrem, *hunc* cœlestem *vocat:*

Ergo Christus non est creatura.

VII. *Quisquis de Christo dicit cum Lombardo:* Totus Christus, *sed non* TOTVM, *diuidit personam Christi & fidem nostram:*

Ergo distinctio illa non est admittenda. Antecedens probat, quòd sophistica sit distinctio; & nunquam scriptura loquens de CHRISTO, separet naturas.

VIII. *Communicatio idiomatum verbalis, & non realis, facit Christum, qui sit non re, sed verbotenus Christus.*

Ergo in Ecclesia talis admitti nō debet: cùm in Christo nihil sit verbotenus, sed omnia realia.

IX. *Fundamentum eorum, qui dicunt;* Omne quod est, vel esse creaturam, vel creatorem, *est dogma Philosophicùm, & respectu rerum humanarum tantùm verum:*

Sed Christus pertinet ad res cœlestes:

Ergo ad eum accommodari non debet. Deus enim in Ecclesia multa operatur, quę creaturę nō sunt, vt regenerationem, fidem: item, quòd sumus filij DEI.

X. *Creatura est accidens humanæ naturæ propriū, & essentia, est caro & sanguis.*

SVMMA IGITVR SENTENTIÆ Schwenckfeldii de Christo hæc est:

Christum, Dei filium, iuxta vtramq; naturam esse: primùm, quia ex Spiritu S. id est, ex Deo conceptus, id quidem in vtero virginis, quæ credendo grauida facta fuerit, & peperit istum θεάνθρωπον: qui crescebat quotidie in Deum, donec perficeretur & Deificaretur: per dispensationem passum pro nobis; & passum totum. Nam si humanitas sola passa esset, eam solam naturam redemtricem fore; ascendisse in cœlum, id est, verè iam Deificatum, vt licèt sit verus homo, tamen diuina potentia sit eiusdem essentiæ, potentiæ, & gloriæ cum Deo: atq; ita fieri, vt quod aliàs fieri non posset in nobis habitando, iustificet, & pascat nos, & pertrahat in vitam æternam.

Officium redemtionis est totius personæ: ergo & passio.

DE COENA.

Manducationem corporalem & oralem planè impugnat: sed rursus nostram sententiam ridet, &

der,& eorum,qui EST explicāt per *significat*:cùm vis verborum ſit in pronomine HOC, quaſi dicat Chriſtus; *Corpus meum, quod Deificabitur,& eſt ex Deo,eſt verè,* non figuratiuè, ſed reuera HOC, id eſt,*cibus,& panis animæ:* eſt animabus, quod hic panis eſt corporibus.

Interim ſæpe profitetur, ſe agnoſcere in Chriſto veram naturam humanam; ſed talem,quæ in gloria ſit,& vt verus ſit & totus Seruator,qui totus adoretur,oportuiſſe admirando Dei conſilio exæquari gloriam naturarum. Non extinctam, ſed illuſtratam ait eſſe Chriſti humanitatem,velut cùm poculum argenteum inauratur.

RESPONSIO D. DOCT. HIERONYMI Zanchii ad hæc deliria, miſſa ad D. TOSSANVM *concionatorem aulicum.*

QVod à me petiiſti,Doctiſſime Toſſane,illud ad te breuiter explicatum,mitto,meum ſcilicet de ſophiſmatis Schwenckfeldii iudicium: & quid ad illa ego reſponderem, quave ratione, refellenda eſſe cenſeam.

Principiò,ſanam orthodoxamq; de vno quoque capite,ſententiam,paucis explicarem,firmiſque rationibus & apertis S.Scripturæ teſtimoniis confirmare vellem. Nam quò clariùs veritas explicatur,eò etiam luculentiùs falſitas innoteſcit; quādo oppoſita,iuxta ſe poſita, magis eluceſcūt. Tum verò cuiuſque ſophiſmatis fallacias, quàm poſſem breuiſſimè patefacerem. Sic autem in ſumma reſponderem.

DE FIDE.

Ad primum, si bona esset sequela, efficeretur, quæcunque condita sunt, ea esse Dei essentiam, deq; essentia Dei. Omnia enim ex ipsa sunt. Certè Apostolus discrimen facit inter donatorem, & ipsius dona. Distinctio igitur est adhibenda. Ex Deo esse, alia essentialiter, & per naturã; alia per liberam voluntatem sunt. Quæ ex Deo sunt essentialiter, seu per naturam, ea sunt ipsa Dei essentia. Tales autem non sunt, nisi filius, qui est ex Patre: & Spiritus S. qui est ex vtroque. Proinde tam ipsi sunt Deus, diuinaq; essentia, quàm Deus Pater. Quæ verò sunt ex Deo, non naturâ, sed per liberam voluntatem, ea neq; essentia, neq; de essentia Dei esse dici possunt, vti sunt omnes res creatæ, siue externæ, vt cœlum & terra, siue internæ, vt dona Spiritus S. virtutesq; omnes. Si anima, quam insufflasse dicitur Dominus in corpus Adæ, quæ neque augeri, neque minui poterat, & quæ substantia erat spiritualis, ex Dei essentia esse non potuit, idq; contra Manichæos: fides, quæ in S. literis *donum Dei* vocatur, & quæ produci in nobis ex auditu verbi dicitur, & quæ incrementum ac decrementum suscipit, & quæ denique substantia non est, quomodo essentia Dei, aut de Dei essentia esse poterit? Essentia enim Dei, neque donum est creatum, neque incrementum suscipit, aut decrementum. Hæresis fuit Osiandri, de iustitia Dei in nobis, quæ esset ipsa Dei essentia. Quæ igitur aduersus ipsum scripta sunt, eadem aduersus hanc Schwenckfeldianam stultitiam valent.

Simile

Digitized by Google

Simile non admittitur. Est enim proprium τοῦ λόγου, esse splendorem gloriæ, & radium de Sole, hoc est, de Patre. Locus Apostoli ad Hebr. est perspicuus, Fidem, ὑπόστασιν dici, non quod sit per se aliquod ὑφιστάμενον, multò verò minùs essentia Dei; sed quòd tam certa sit, & manifesta, vt faciat quæ sunt absentia, nobis esse ceu præsentia. Quæ enim speramus, ἀνυπόστατα sunt (nempe nobis.) Dum igitur ea certò credimus, fides efficit, vt quodammodo subsistant. Est enim fides fulcrum spei, & quæ speramus, fide nituntur, sustentanturque in animis nostris. Ad summam: fides ὑπόστασις est, actiuè, (vt Scholasticè loquar) nõ passiuè.

Fœdè etiã contorquet locum Dauidis ex Psal. 119. Quis enim nesciat, Iehouam dici à piis & vocari suam portionem, quòd omnia sua bona, in eo reposita habeant, nihil verò in hoc Mundo? Quemadmodum & Leuitis, quibus nihil bonorum in terra Canaan assignauerat Dominus inter fratres, dixerat, se illorum fore portionem atque hæreditatem. Non ergo portio illis erat Deus, aut nunc est sanctis, quia particulam habeant diuinæ essentiæ, cùm potiùs tota sanctorum hæreditas sit totus ipse Iehoua; sed comparatiuè id dicitur, & respectu aliorum filiorum Israël, quorum singuli suas habebant partes, in diuisa hæreditate terræ Canaan.

Talis porrò est diuina essentia, vt diuidi in partes nõ possit; sed vbi est, ibi tota sit oportet. Quomodo igitur partem habere possumus, vt nõ habeamus totam? si itaq; fides pars est diuinæ essentiæ, & singula dona Spiritus Sancti sunt totidem

partes,fieri nequit,vt quis vnum habeat donum, quin omnia habeat. Est enim essentia diuina impartibilis.

Proinde,quòd etiam Petrus dixit,*nos participes factos esse diuinæ naturæ*, intellexit nomine naturæ, non ipsam diuinam essentiam, vt ex ipso liquet contextu;sed gratiam regenerationis,cũ suis fructibus,qui naturæ Dei similes sunt.Est enim illud principium Theologiæ memoriâ semper retinẽdum,*Hominem non fuisse factum Deum*,sed *ad imaginem & similitudinem Dei*. Non ergo essentia Dei fuit illi communicata;sed donis talibus ornatus, quibus similis Deo redderetur.

Quòd iustificantem fidem immediatè ex Deo, per spiritum, historicam autem tantùm ex auditu verbi esse docet: pugnat cum Apostolo, qui certè ad Rom.10.c.non de alia fide, quàm de iustificante verba faciens,ait: *Fides ex auditu;auditus autem per verbum Dei*.Præmiserat enim,*Corde creditur ad iustitiam*: postea verò, vnde ista fides sit concludens, dixit:*Fides igitur ex auditu*,&c.verùm non sine opera Spiritus S. intùs docentis, & verbum persuadentis. Diuidit ergo Schwenckfeldius,quæ coniungenda sunt. Ita facilè refellitur definitio,quam adfert,fidei,cùm ait,*eam esse substantiam*,h.e.Dei communicationem.

Ad illud,*spiritualia cum terrenis confundi non debent*, quis neget? sed quòd infert, nihil ad rem facit. Non enim ideo confundimus fidem,donum Dei spirituale, cum re aliqua terrena, quia dicimus, illam gigni ex auditu verbi, per Spiritum Sanctum in cordibus electorum; sed tantùm

tùm docemus, duas esse fidei caussas, vnam verè efficientem, & per se, nimirum Spiritum Sāctum: alteram instrumentalem, verbum scilicet prædicatum, auditum, atque intellectum. Si hoc est cōfundere terrena cum cœlestibus; ille quoq; confundit, qui dicit *hominem creari à DEO, ex concubitu viri & fœminæ*: & *Christum conceptum fuisse à Spiritu Sancto ex Maria virgine*. Quasi verò, sicut ad effectum terrenū, hoc est, ad hominis procreationem in Christo, concurrit duplex caussa, cœlestis, nimirum Dei spiritus, & terrena, homo Mariæ: sic ad effectum spiritualem, id est, ad fidē in nobis gignendam, non possint concurrere & internus Dei spiritus, & externus verbi auditus.

Crassus etiam error est, cùm vult *aliud verbum externè audiri, & aliud internè*. Apostolus sanè aliter docet, cùm de eodem verbo loquens, significat illud & esse in corde nostro cùm creditur; & simul etiam illud audiri, cùm prædicatur. Neque Christus aliud semen docuit cadere in viam, & aliud in terram bonam: sed illud idem audiri ab aliis auribus duntaxat corporis, ab aliis corde etiā recipi, ac constanter retineri. Eratne etiam alia lex, quam Dauid dicebat esse in medio cordis sui, & alia quam externè quotidie audiebat? CHRISTVS certè de eodem verbo loquitur, cùm ait: *Beati qui audiunt verbum DEI, & custodiunt illud.* Quid illud? illud idem, quod audiunt.

Ad argumentum: *Quicunq; mortuus est*, &c. facilis est responsio, nimirum ὁμωνυμίαν admitti in

voce, *mortui*. Qui corporaliter mortuus est, certè corporeum vocis sonitum audire nequit. Sed nũquid sequitur, *Ergo neq; hoc modo audire potest, qui mortuus est spiritualiter in peccato?* Quid igitur est, quod Christus ait in parabola seminis, *esse qui sermonem quidem audiant, & excipiant etiam cum gaudio, nec tamen fuisse spiritu Dei viuificatos, fideque iustificante, & per charitatem operante præditos?* Quatenus igitur quis mortuus est, eatenus audire non potest; & quatenus non est mortuus, eatenus potest audire. Impius mortuus est, non quoad externum hominem, sed quoad internum. Nihil igitur prohibet, quin antequam viuificetur, externam prædicationem audire possit. Quis magis spiritualiter mortuus est, quàm Diabolus? Ait tamẽ Iacobus, Dæmones credere, id est, nosse Deũ, & contremiscere: verùm non cognitione salutari, neq; quòd probent quæ audiunt atq; norunt.

Accedit, quòd Spiritus S. antequam aliquem viuificet, viuaq; & verâ donet fide, ita illuminare solet hominum mentes, vt & intelligant verbũ, & cum gaudio recipiant, & verè etiam gustẽt, nedum vt audiant; idq; facit in reprobis, vt reddantur inexcusabiles; In electis autẽ, vt hæc sint præparatio ad viuificationem, & ad veram fidem recipiendam.

Ad illud, *fides fuit ante verbum scriptum*, verũ est, sed non ante verbum prædicatum; prædicatum, inquam, vel per filiũ Dei, vt ipsi Adamo & Euæ, & aliis non paucis; vel per homines.

Ad postremum, *Scriptura data est*, &c. quid prohi bet, eiusdem rei, multos esse fines inter se ordinatos, & multas caussas, alias verè & per se efficiẽ-

tes,

Digitized by Google

tes, alias instrumentales? Scriptura data est, vt testificetur de Christo, sed ita vt etiam ex eius auditu, fides in homine audiendo gignatur in Christũ prædicatum. Si enim testificatur, alicui testificetur oportet, nempe homini; In quem verò finem huic testificatur? certè vt audiat, & vt audiẽdo, si electus sit, credat. Est item fides de sursum à Patre luminum, tanquam à caussa efficiente per se descendens; sed idem etiam à verbi prædicatione, tanquam à caussa instrumentali dependet.

DE IVSTIFICATIONE.

Ad primum: inepta est consecutio: sic potius erat concludendum: *iustius ergo iudicium fieri apud tribunal Dei, & qui ibi absoluuntur, iustissimè absolui.* Ita verò se res habet, cùm non absoluantur nisi electi, idque propter Christum, in quo electi fuerant, & cuius sanguine redemti sunt. An non verò iustè absoluitur, & debito liberatur, qui satisfacit ipse, aut pro quo saltẽ satisfactũ est ab alio? Accedit, quòd in scripturis duo tribunalia dantur Deo, nimirum iudicii, & misericordiæ. In illo ex lege; in hoc ex Euangelio homines iudicantur. Apostolus autem docet, nunc confugiendum esse ad tribunal misericordiæ, ne ad tribunal iudicii cogamur sisti & iudicari. Et sic Christus, *Qui credit in me*, inquit, *is non venit in iudicium, sed transit à morte ad vitam.* Atque hæc demum est iustificatio Euangelica, nimirum, propter fidem in Christum absolui, ante tribunal Dei, ex misericordia Dei, & ex meritis Iesu Christi. Interim non negamus, quin etiam fiamus realiter iusti, ex parte scilicet, & inchoatiuè. *Hebr. 4.*

Ad secundum: Neque nos agnoscimus alios

iustos, quàm (si possint per ætatem) benè viuétes. sed quæ consequentia est ista: Ergo iustitia nostra absque operibus non constat, nempe si opera ad iustificationem velint vt caussam concurrere? Non agnoscimus hominem viuum, sine operib. vitæ: Ergóne hominis vita, in operibus vitæ consistit, seu operibus vitæ viuificatur? effecta sunt, non caussa vitæ.

Ad tertium, negatur assumtum; quia assumitur pro confesso, quod controuertitur: si inobedientiâ Adæ, iniusti omnes effecti sunt; cur non iusti obedientiâ Christi? Tã enim illa extra nos, quàm hæc. Sed vt corruptio naturæ propter illum in nos deriuatur, sic regeneratio propter hunc, in nos fluit. Quibus Osiander fuit oppugnatus & expugnatus de iustitia essentiali Christi, iisdem etiam hæc Schwenckfeldiana hæresis profligari facilè potest. Sanctos implere Dei mandata, intelligitur, tum quia *inchoata iustitia*, pro *consummata* acceptatur; tum quia in Christo, qui totam impleuit legem, omnes etiam electi, membra Christi, impleuisse iudicantur.

DE CHRISTO, AN SIT creatura.

Ad primũ: *Damus Christum etiam, quatenus homo est, filium esse Dei, non adoptionis gratia, vt nos, sed naturâ, quia scilicet natus est filius Dei totus.* Sed inde nõ efficitur, nõ esse creaturã, quà homo est, sicut quâ Deus. Nã, quâ Deus, filius est Dei naturâ, quia de essentia Patris genitus est: quâ homo, filius it dẽ Dei est naturâ, tum quia cõceptus fuit virtute altissimi, non aũt viri; tũ propter vnionẽ hypostaticam cũ Deitate, quâ filius Dei naturalis est; nõ autem,

by Google

tem, quòd ſubſtantia, quâ conceptus eſt, ſit diuina, non humana. Scripturæ enim apertè docent, Chriſtum conceptũ eſſe ex ſemine Dauidis. Perinde igitur ſophiſticatur Schwenckfeldius, atq; ſi quis diceret: Totus homo, & quò ad animam, & quò ad corpus, hominis eſt filius naturâ: ergo etiam quò ad animam conceptus eſt ex ſubſtantia hominis corruptibili, & corruptibilis eſt atq; mortalis. Non enim eodem planè modo filius eſt hominis, ad animam quod attinet, quo eſt, quantum ad corpus; quia quoad corpus, filius eſt ſimpliciter & per ſe, cùm & conceptus ſit ex ſubſtantia hominis, & natus ex homine; ſed quo ad animam κατά τι, quatenus ſcilicet cum anima, à Deo quidem ex nihilo creata, ſed corpori vnita, natus eſt totus ex homine. Si ſubſtantiam igitur, è qua eſt genitus Chriſtus, ſpectemus, dicimus, cũ quâ Deus, filium eſſe ſolius Patris, ſine matre; quatenus autem homo filiũ eſſe, ſolius matris, ſine Patre, quemadmodum in typo Melchiſedechi, qui dicitur ἀπάτωρ καὶ ἀμήτωρ, indicauit Apoſtolus. Proinde turpiter errat Schwenckfeldius cùm illud, *Qui conceptus eſt de Spiritu S.* ſic interpretatur, h.e. è ſubſtantia Dei, cùm nihil aliud ſignificet ſcriptura illâ dicendi formâ, quàm vi ſpiritus conceptũ eſſe, ſine viri ſemine. Ad ſummam: ὁμωνυμία eſt in dictione *naturalis*. Naturalis enim filius, bifariã capitur, ſicut iam explicatum eſt. Neque verum eſt, quod ait, Chriſtum, nomen eſſe vtriuſq; naturæ, cùm ſit potius officii nomen, & naturã magis humanam reſpiciat, quàm diuinam. Illa enim fuit vncta, non hæc; vel potius, vt meliùs loquar, Ieſus ipſe ſecundùm humanam, non ſecundùm diuinam vnctus eſt.

Ad ſecundum: *Nullam creaturam potentiâ ſimpliciter pari, potentiæ Dei præditam eſſe poſſe*, certum eſt. Creatura enim finita, infinitæ potentiæ capax eſſe non poteſt; ſed omnes ſubiectæ ſint Deo, & infra Deum iaceant, oportet. Eſt enim Deus ſuper omnia ſemper, vt ad Rom. docet Apoſtolus. Proinde etiam Chriſtum, quâ homo eſt, & caput Eccleſiæ, Apoſtolus ait, etiam poſt traditum Patri regnum, futurum Patri ſubiectum, cum tota ſcilicet ſua Eccleſia: Ergo etiam nunc, reſpectu naturæ humanæ & officii, minor eſt Patre, patrique ſubiectus.

Cæterùm, quatenus λόγος & Filius Dei, Deus eſt, totam quam depoſuerat, ſeſe exinaniendo, & formā ſerui ſumendo, reſumſit autoritatem & potentiam, in cœlum euectus, & ita ſedet ad dextram Patris, æquali cum ipſo regnans potentiâ. Quia verò natura humana, à diuina non ſeparatur, nec diuiſus eſt Chriſtus; idcirco totus ad dextram Patris ſedere dicitur, eoque totus pari autoritate & potentia cum Patre regnare. Sed hoc illi conuenit per ſe, quâ Deus eſt: per aliud autem, & propter vnionem, cum Deitate, quâ homo eſt. Minor igitur propoſitio Swenckfeldii, hac habet opus explicatione, quia ſimpliciter vera non eſt, reſpectu humanæ naturæ, ſicut eſt reſpectu diuinæ.

Ad tertium: *Corpus Chriſti neq; paſcit nos, neque in nobis habitat per ſe, ſed per ſuum ſpiritum*: Quò ſpectat: *Caro non prodeſt quicquam*, ſcilicet per ſe: *ſpiritus eſt*, hoc eſt, Deitas, iuxta Cyrillum, *qui viuificat*, nempe per carnem. Et eo modo ad nos venit filius, & in nobis inhabitat, quo modo & Pater,

Digitized by Google

ter, iuxta illud: *Ego & Pater ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus.* Non venit autem ad nos Pater corpore; Ergo neque filius. In summa: omnes hæ locutiones, actionibus Christi in nobis, quæ propriè & immediatè sunt diuinæ naturæ, de humana etiam eius natura prædicantur, sed ratione diuinæ, & propter vnionem hypostaticam, quâ inter se coniunctę sunt; sicut cõtra quę sunt humanæ, diuinæ etiam (sed in concreto) eandem ob caussam prædicantur: vt, *Deus suo sanguine & morte redemit Ecclesiam:* Et, *Dominus gloriæ crucifixus est.* Accidentis fallaciæ sunt omnes.

Ad quartum, eadem datur responsio. Non enim fides nostra recumbit in carne Christi per se, sed respectu Deitatis, cui ὑποστατικῶς vnita est: sicut neque reuera veneramur Principis vestimenta per se, sed quatenus illis indutus est Princeps.

Ad quintũ: negatur Minor. Nouus enim modus, quo conceptus est, non impedit, quin materia humanitatis Christi, ad illa rerum genera pertineat, quæ condita fuerunt à Deo intra sex dies. Est enim ex semine Dauidis, Abrahæ, Adami: vnde & Lucas vsque ad Adamum, Christi genealogiam deducit. Etsi enim per semen viri conceptus non est, sed *vi Spiritus S.* materia tamẽ, è qua conceptus fuit, vera humanaque caro fuit, ex prima illa Euæ propagata: Vnde & ad serpentem dixerat Deus, de semine Euæ: *Semen mulieris conteret caput tuum.* Alio etiam modo creauit Euam, quàm Adamum & alio eorũ liberos, quàm ipsos parentes. Num igitur non erant creaturæ omnes? Testimonia verò infinita sunt in S. literis, quæ docent, Christum quâ homo est, fuisse

Gal.4. factum, eoque creaturam esse, vti est illud, *factum ex muliere*, &c.

Ad sextũ: negatur illatio, quasi verò non possit opponi creatura creaturæ: & quasi cœlũ, cœlestiaque omnia non sint res creatæ. Et certè, qui hinc collegerunt, quanquã imperitè & impiè, Christũ corpus è cœlo detulisse, cachinnis consequentiã hanc exciperent: Christus est homo cœlestis: ergo non est creatura. Sed eo ipso, quòd Christum hominem dicit cœlestem, an non confitetur etiam esse creaturam? Cæterùm refellendum est argumentum, vera loci Apostoli explicatione. Scopus Apostoli fuit, docere, sicut ab Adamo primo traximus hanc vitam animalem & mortalem in terra; sic à Christo altero Adamo, habituros nos vitã spiritualem, beatam & immortalẽ in cœlo, post resurrectionem. Ratio, quia vbi caput, ibi & mẽbra: & quale illud, talia & ista esse debent. Sicut ergo morimur in Adamo, quia etiam Adamus mortuus est, & corpora nostra redeunt in terram, sicut & Adami corpus in terram rediit, è qua sumtum fuerat: sic etiam in Christo viuemus, & corpora nostra assumentur in cœlũ, ad vitã felicem atq; immortalem, quia etiam Christus resurrexit, viuit, & cum suo corpore eò ascendit, vnde huc nostrâ caussâ descẽderat. Quid aũt Christi descẽdit è cœlis? non certè humana natura. Ea.n. concepta fuit in vtero Virginis. Descẽdit.n. in terram, vt semen Abrahæ assumeret, conceptaq; fuit eius caro in vtero Virginis. Diuina igitur descendit, nõ mutatione loci, sed assumtione seminis Abrahæ, suiq; in carne manifestatione. Ideo non sine caussa Apostolus, cùm dixisset, *Primus homo de terra terre-*

Digitized by Google

terrenus, non ſubiecit, *ſecundus homo de terra cœleſtis*, ne fortè putaremus humanitatē huius ſecūdi hominis è cœlo eſſe, quoad ſubſtantiā. Sed quid ſubiecit per ἀντίθεσιν? *ſec*[illegible]*s homo*, ipſe κύριος (ſic enim ſemper *Jehoua* Græcè vocatur) *è cœlo*, nimirum non humanâ, ſed diuinâ naturâ, eo ſenſu, quo explicatum eſt.

Prima origo Adami è terra eſt, propter corpus, quod præceſſit animam. Prima autem Chriſti origo è cœlo eſt, propter diuinā naturam, quam ab omni æternitate à Patre accepit: Vnde & ad Apoſtolos meritò dixit, *vos de deorſum eſtis*, ſeu, *de infernis: Ego autem de ſupernis ſum*. Nū igitur propterea negandus eſt Chriſtus creatura eſſe, quia Apoſtolus ait, eū eſſe è cœlo, & opponit Adamo primo, qui fuit è terra? ſed certè neq; Adamus, ad ſubſtantiam quod attinet, fuit è terra totus, ſed tantùm quo ad corpus. Sicut ergo non valet ſequela: *Adamus ab Apoſtolo vocatur terrenus: nulla ergo ſui parte fuit ſpiritualis & cœleſtis* (habuit.n. animam ſubſtantiā ſpiritualem & quodāmodo cœleſtē: ſic neq; altera de Chriſto cōſequentia tenet: *Chriſtus eſt Dominus de cœlo & ideo cœleſtis homo; ergo nulla ſui parte, fuit ad ſubſtātiam quod attinet, terrenus.* Habuit enim & habet corpus è terra ſumtū, ſicut & nos, licèt vi cœleſti, i ſpiritus Altiſſimi conceptū. Factus .n. fuit nobis ſimilis per omnia, excepto peccato. Quanquam propriè Apoſtolus in hoc loco non comparat ſubſtantias horum duorum Adamorum, ſed qualitates & conditiones atque vitas, & quò pactò illæ quoque in nos deriuentur; ab vno nimirum terrena, ab altero cœleſtis atque diuina vita. Hac

enim ratione totus Adamus post peccatum terrenus fuit, quia non solùm corpus è terra habebat; verùm etiam eius anima, terrenis affectibus trahebatur. Contra verò totus Christus cœlestis, quia non solùm Deitas è cœlo est, sed tota etiam humana natura cœlesti Spiritu ducebatur. Ac nos vitam animalem atque terrenam ab Adamo; spiritualem autem à Christo habemus, & magis ac magis habituri sumus. Ad summam, vt non rectè ratiocinatur, qui sic dicit: *Adamus fuit terrenus homo, ergo constabat tantùm terreno corpore, non autem animo cœlesti*: Sic multò minùs Swenckfeldius, cùm ait, *Christus fuit & est cœlestis homo: ergo non habet corpus è terra, nec creatura est.*

Ad Septimum: negatur illa distinctione, Totus Christus, sed non totum, diuidi personam: tantummodò verè distingui naturas contendimus, diuinam ab humana, & illius simplicitatem atque immensitatem demonstrari atque defendi. Neque Sophistica est, si rectè intelligatur, sed vera & prudenter à Patribus inuenta. Phrasis.n. Græca est, ὅλος ἀλλ' οὐ καθ' ὅλον. Et Augustinus vtitur non absimili locutione in epistol. ad Dardanum, cùm ait, *Deus, in quo habitat totus, est illi præsens, quamuis illum* (Deum) *non ex toto capiat.* Quòd igitur λόγος dicatur totus esse in corpore & anima Christi, an non verum est? Omnino, quia impartibilis est, vtpote simplicissimus: & Apostolus confirmat dicendo: *In ipso inhabitat omnis plenitudo Deitatis corporaliter.* Si etiam addatur, non totum, hoc est, non totaliter, vt Scholastici, seu non ὅλως, vel καθ' ὅλον, vt Græci, aut non ex toto, vt Augustinus loquitur: an non hoc etiam verú est?

Maxi-

Digitized by Google

Maximè. Ita enim eſt totus in humana naturâ, vt tamen in illa non concludatur, ſed etiam extra eã ſit vbiq;: vel, vt Auguſtinus loquitur, non ex toto capiatur. Ratio phyſica eſt, Quia vnumquodque recipitur ſecundùm naturam recipientis. Ratio verò Theologica, quia immenſus eſt. Num propterea diuiditur aut ipſe λόγος, aut ipſe Chriſtus? Minimè verò, Quia ὁ λόγος, cùm ſit ſimpliciſſimus, & totus eſt in corpore atque anima Chriſti, & totus extra vbique. Ita fit, vt nullibi ſit humana Chriſti natura, quin ibi ſecum habeat coniunctum ὑποστατικῶς totum τὸν λόγον, quia λόγος impartibilis eſt. Rurſus cùm λόγος ſit vnus tantùm, & indiuiſibilis, fit, vt licèt totus etiam ſit extra humanam naturam Chriſti, nullibi tamen ſit, quin ibi ipſe ſit & Deus & homo. Non ergo hac locutione diuiditur Chriſtus. An non etiam Anima tota eſt in toto corpore, & tota in qualibet parte. Eſt igitur in ſingulis partibus tota, ſed non καθ' ὅλον, quia non ex toto, ab vna parte capitur: alioquin enim non foret in aliis partibus. Et vox concionatoris ita tota cõcipitur ab vno auditore, totaq; eius concio, vt tamen non καθ' ὅλον, ab aliis etiam omnib. auditoribus, & eadem & tota percipiatur. Cùm itaq; res ipſæ, quæ hac locutione, *Totus*, nõ *totum*, ſignificatur, veræ ſint, cur locutio improbatur tãquam ſophiſtica, aut eâ diuidi perſonam Chriſti, affirmare quis audeat?

Ad octauum: Cõmunicatio idiomatũ vtriuſq; naturæ in Chriſto, nulla eſt verbalis, ſed realis. Omnes.ſ. proprietates diuinæ naturæ, de Chriſto realiter prædicantur. Reipſa.n. Chriſtus æternus eſt, immenſus eſt, vbiq; eſt, omnipotẽs & immor-

talis est. Rursus proprietates humanæ naturæ, de eodem realiter dicuntur. Est enim Christus reuera temporalis, finitus, loco circumscriptus, mortalis. Sed quomodo hæc pugnantia, & planè cõtraria, de eodem prædicantur? Diuersis respectibus, & propter diuersas, (quibus constat) naturas. Immortalis & vbiq; est, diuinâ naturâ: mortalis & circumscriptus est loco, humanâ: & sic scripturæ loquuntur & distinguunt. Apostolus ad Corinth. *passus est* (inquit, nempe verè & realiter passus est) *ex infirmitate carnis.* Et Petrus: Christo igitur passo (verè & realiter) sed carne. Annon idem de homine etiam dicitur. Homo enim realiter & verè mortalis est & immortalis, visibilis & inuisibilis, corporeus & incorporeus: sed quonam modo? Diuersis respectibus, & propter diuersas naturas, quibus constat, animo & corpore. Itaque apparet, communicationem idiomatum in ipsa Christi persona, veram & realem esse, nihilq; de illo prædicari verbotenus tantùm. Ratio est, quia quicquid de Christo prædicatur, Christo etiã realiter conuenit, aut secundùm vtramq; naturã, vt quòd nos amet, aut secundum alterutrã, vt quòd nos iustificet, secundùm diuinam: quòd verò pro nobis mortuus sit, secundùm humanã. Cęterùm, quòd de vna natura, idq; in concreto prædicetur id, quòd alterius tantùm est naturæ, puta quòd Deus ac Dominus gloriæ crucifixus fuerit, aut quòd homo sedeat ad dextram Dei Patris, æquali potentiâ & maiestate cũ eo in cœlo regnãs, & Ecclesiã in terris regens: hoc de tali natura nõ prędicatur, quòd talis re ipsa sit, puta quòd Deus, quâ Deus, crucifixus sit: aut quòd homo, quâ homo, æquali

Digitized by Google

æquali sit potentiâ & maiestate cum Patre prædi-
tus: sed tantùm respectu alterius naturæ, quâ cum ὑποστατικῶς, & inseparabiliter, in vnam personam coniuncta est: atque hanc demum vocant *communicationem idiomatum verbalem*, sed simul etiam veram. Veram quidem, quia verè Deus crucifixus est, id est, ille qui Deus est Christus. Verbalem autem, quia non re ipsa, quatenus Deus est, mortuus est, aut crucifixus. Sed nunquid hoc efficit, vt aliquid sit in Christo verbo tenus tantum? Minimè verò. Etsi enim verbotenus tantum conuenit Christo Deo, quâ Deus est, Christum crucifixum fuisse, idque verè propter vnionem cum humana natura: personæ tamen Christi realiter conuenit: quia cùm Christum dicis, Deum & hominem dicis *in concreto*: quia in abstracto, quod vnius est naturæ, nunquam legi in S. literis, de altera prædicari; eoque nullo modo ei conuenit, neque realiter, neque verbotenus: vt, Deitatē esse passam, aut humanam Christi naturam esse vbique, vel omnipotentem, vel sedere ad dextram in æquali maiestate cū Patre; sed semper hæc prædicantur aut de Christo, qui Deus & homo est; aut de altera natura, sed in concreto, quia tū significat personam: nunquam aūt in abstracto, vt manifestum est iis, qui S. literas diligenter legerunt. Quid ita? Quia Spiritus S. significare voluit, hasce locutiones & falsas esse re ipsa, & absurdas, nimirum humanam naturam immensam esse, & vbique esse; & contrà diuinam esse passam.

Ad nonum: ita philosophicum est principium, vt sit tamen verissimum in cœlo & in terra, quia

res ita se habet vbiq;. Quid enim reperiri potest in cœlo, aut in terra, quòd non sit vel Deus ipse omnium factor, vel à Deo effectum: *Omnia* (inquit) Apostolus, *ex ipso, & per ipsum, nempe facta sunt, atq; existunt.* Omnia igitur præter ipsum Deũ, sunt facta, vel fiunt, aut fient: Omne igitur quod est, vel effector, vel effectum, effectum, inquam, vel substãtia, vel accidẽs. Ac quod ait Schwenckfeldius, Christum pertinere ad res cœlestes, id est, diuinas, damus ex parte, non autem in totum: ex parte quidem, propter diuinam eius naturam; nõ in totum verò, propter humanam animã & corpus. Vtrumque enim creatum docent S. literæ; corpus ex semine Dauidis: animam autem ex nihilo, quia pater spirituum immediatus est Deus.

Quòd ait, *Deum multa in Ecclesia operari, quæ nõ sunt creaturæ,* si nomine *creaturarũ* intelligit substantias, verũ dicit: neq; nos aliter docemus. Quis .n. nostrûm vnquã docuit, fidem esse substantiã, i. rem per se subsistentem; aut υἱοθεσίαν, aut regenerationem, aut illluminationem, seu afflatum diuinum, aut deniq; dona Spiritus S. de quibus ad Corinth. Horum .n. alia sunt simplices operationes Dei in nobis, alia vero in nobis dona effecta & cõmunicata. Sed quid hæc ad quæstionem de Christi corpore & anima, quæ verè sunt substantiæ creatæ, eoque verè creaturæ?

Ad decimum: Mera est ineptia, quod scribit, *creaturam esse accidens humanæ naturæ*: quasi verò humana natura non sit creatura. Quando ergo dixit Christus, *Prædicate Euangelium omni creaturæ,* cui prædicari voluit, accidentibusve, an verò sub-

Digitized by Google

ſubſtantiis, & hominibus ipſis? Si ergo creatura in nobis, id eſt, anima & corpus, non accidens eſt, ſed ſubſtantia: in Chriſto quoque non accidens fuerit, ſed ſubſtantia. Eſt enim ſimilis nobis effectus per omnia, demto peccato.

In concluſione, confitemur Chriſtum filium eſſe Dei, iuxta vtramque naturam, ſed quomodo, ſupra eſt explicatum; quia nimirum non eadem planè ratione, cùm humana Chriſti natura, non ſit de ſubſtantia Patris, ſed tantùm de ſubſtantia matris.

Quòd credendo facta fuerit grauida, ego non negauerim, quin tum facta fuerit grauida, cùm verbis Angeli fidem adhibuit: Verùm, non vi fidei, ſed Spiritus S. virtute. Non enim in animo; vbi fides ſedem habet, concepit, ſed in vtero.

Quòd creuerit θεάνθρωπος, certum eſt; ſed eâ naturâ creſcebat, quâ etiam conceptus fuerat, ex ſemine Dauidis. Eiuſdem enim eſt augeri, cuius & generari: & in id excreſcit, in quod terminata eſt generatio; vti, arbor in arborem vt ex parua fiat magna: & ſic de animalibus atq; hominibus. Si deificari, ad qualitates referatur, non negarim, Chriſtum quâ homo erat, deificatum fuiſſe, id eſt, in dies, ſicut creſcebat ætate, ſic etiam profeciſſe ſapientiâ (vt Euangeliſtæ docent) & aliis diuinis perfectionib. doniſq; Spiritus S. quę in Chriſto ſeſe magis ac magis intus & extra, indies exerebant. Sic nos quoq; deificabimur, cùm Deus erit omnia in omnibus. Sed ſi ad eſſentiam naturamque diuinam referat Schwenckfeldius verbum *deificare*, hæreſis eſt Eutychiana intolerabilis, quaſi aut humana natura in diuinam verti poſſit, aut con-

Digitized by Google

tra diuina, in humanam. Totũ etiam Christũ passum esse, ego nõ inficiarer, modò explicetur, quà parte, quave naturâ passus sit, sicut Apostoli faciunt, qui aiunt, passum esse carne, & ex infirmitate carnis. Nam si non rectè diceretur, totũ Christũ passum esse, neq; Apostolus dixisset, *Dominũ gloriæ fuisse crucifixum*: & *Deum suo sanguine Ecclesiam redemisse*. Actiones enim sunt totius suppositi, seu ὑφισαμένου, quanquã non oẽs semper respectu vtriusq; naturæ, sed alterius duntaxat sæpenumero. Vtriusq; naturæ est, quòd dilexit nos; soli⁹ humanæ, quòd mortuus sit pro nobis: solius diuinæ, quod viuificet nos & condonet peccata. Argumentũ, quo vtitur, *si sola humana natura esset passa, sola esset redemtrix*, nullũ est. Primùm, nõ dicimus, *humanam naturam passam esse*, sed cum scripturis docemus, *Christum esse passum*, verùm *carne*, nõ aũt *Deitate*. Deinde, in sola passione non consistit vis redemtionis; sed in passione eius, qui non homo tantùm est, sed Deus: ita vt passio hæreat in carne; vis autẽ passionis, in virtute diuinæ naturæ. Proinde Apostolus vtrumq; optimè complexus est, cùm dixit, *Deus redemit Ecclesiam sanguine suo*. Sãguis igitur effusus fuit pro redemtione nostri: sed vis redemtionis in eo est, quòd sanguis fuit non puri hominis, sed Dei. Hæc etiam caussa est, cur dicatur Christus Mediator esse, non secundùm humanam duntaxat naturam, sed etiã secundùm diuinam: quia sacrificium est humanæ naturæ: vis sacrificii diuinæ. Et sic Christus: *Caro*, inquit, *non prodest quicquam*, nempe per se. Itaque non damnarem simpliciter, quod ait, *Officium redemtionis totius esse personæ, eoque & passionem*, modò vt

dixi,

dixi, explicetur dextrè, iuxta ſcripturas.

Quod ſequitur de aſcenſu in cœlum, & quòd eiuſdem potentiæ ſit factus cum Patre in cœlo, ſuprà fuit explicatum. Concedimus etiam, Chriſtum habitare in nobis totum noſque iuſtificare & paſcere; ſed ſuâ virtute habitat, iuſtificat, paſcitque ſui ſanguinis effuſi, & carnis demortuæ ſpirituali communicatione.

DE COENA.

Quod ſcribit de Cœna: neq; ego vellē de verbo *eſt*, pro *ſignificat*, contendere, modò dextrè in ſua propria ſignificatione accipiatur: nempe, *Hoc* (panis) *eſt corpus meum* (verum) *quod pro vobis traditum eſt.* Sed quomodo eſt corpus Chriſti? nempe non phyſicè, nec propriè, ſed ſacramentaliter duntaxat. Nam panis nullo alio modo poteſt eſſe corpus Chriſti, illud verum, quod traditum eſt, quàm ſacramentaliter. Neque aliud inſtituebat Chriſtus, quàm ſacramentum. Vnde etiam facilè refellitur chimera Iodoci Montani de corpore Chriſti in Cœna quòd ſit nō illud naturale, ſed aliud, qđ tamen etiā ſit potentiâ idē. Ita idē dicerē, quod alii noſtri; ſed tollerē occaſionē aduerſariis calumniandi nos, quod ſenſum propriū verborū Cœnæ peruertamus. Quòd verò verba Chriſti ita explicat, vt corpus faciat ſubiectū; pronomen aūt *Hoc*, prædicatum; vt ſit ſenſus, *Corpus meum, quod deificabitur*, eſt hoc, hoc eſt, verus panis & cibus animæ: verum quidem dicit, conſentaneè cum verbis Chriſti, apud Iohan. 6. c. *Caro mea, verè eſt cibus*: ſed cū Apoſtoli interpretatione pugnat, qui panem pro ſubiecto accipit, corpus aūt pro prædicato, cùm ait, *Panis, quem frangimus, nonne*

κοινωνία est corporis Christi? & ita de calice. Deinde, corpus Christi non est cibus noster, neque nobis datur edendum, quatenus glorificatum est, sed quatenus mortuum; & sanguis non aliâ ratione datur bibendus, quàm quatenus pro nobis effusus est. Quorsum igitur illud, *quod Deificabitur*? Placet verò, quod ait, *naturam Christi humanam esse in gloria*: item, Totum *Christum, esse seruatorem*; *totum item adorari*, eo scilicet sensu, qui suprà explicatus fuit. Sed exæquari gloriam naturarum, concedi non potest, cùm gloria diuina sit infinita & immensa: humana autem sit finita. Vnumquodque enim recipitur secundùm naturã, modumque recipientis. Omnis autem creata natura, finita est. Pugnat etiam cum simili quod adfert poculi argentei deaurati. Nunquid gloria & splendor huius, atque præstantia, æqualis esse poterit gloriæ, & excellentiæ poculi aurei puri puti? Longè enim aliud est, esse aureum, quàm deauratum: cùm vnum sit per se tale, alterum participatione. Est autem longè maius discrimen in infinitum, inter deitatem Christi, & eius humanitatem, licèt (vt id demus quoad qualitates quasdam) deificatam, quàm inter poculum aureum, & deauratum.

De hac ipsa responsione Zanchii, iudicium
D. TOSSANI.

TVum iudicium, vir Clarissime, de præcipuis Schwenckfeldii erroribus & audiui libẽter, & cum fructu legi. Nam licèt vix aliquid adfert, quod à veteribus hæreticis, vtpote Manichæis, Messalianis, Eutychianis & aliis allatum non sit, præsertim de Christi humana natura, quam rectè

Ori-

Origenes ait *signum esse, cui hæretici contradicunt*: tamen ita apposita, ita acuta sunt & significantia, quæ scribis, vt mihi non parum lucis in ista tractatione attulerint: in qua ideo plus laboris & operę collocandum est, quòd cùm Germanicè & populariter ista sint mihi tractanda, non de rebus solùm, sed de commodis & perspicuis phrasibus, solicitum me esse oporteat. De te certè nunquã cogito, quin veniat in mentem illud Demosthenis, qui Oratorem quendam, orationum suarum securim dicebat. Sic tu hæreseωn es securis; ita incidere nodos, & perfringere sophismata hæreticorum potes. Congruunt autem tua cum iis, quæ ex Augustino ad Dardanum: ex Cyrillo de incarnatione verbi: ex Clarissimo viro Vadiano, qui etiam in Schwenckfęldium scripsit, hactenus obseruaui; nisi quòd tua erudita & significanti breuitate excellũt. Vnicus mihi obortus est scrupulus de Filio Dei, *an quà homo est, Filius Dei* dici commodè debeat, cùm eum scriptura, quà homo est, *Filium hominis* vocet: & ἀπάτωρ dici non posset ratione humanitatis, si Dei filius diceretur. Quòd si ratione vnionis personalis filius Dei dicitur homo Christus, non igitur ratione quà homo est. Sed non dubito, quin, vt etiam explicas, Filium Dei hominem voces, & quatenus cum λόγῳ coniunctus est, & quia ex Spiritu S. conceptus, non tamen, vt hæretici somniant, quasi Deus genuerit hominem. Postremum istud erit, quod primum esse debuit, vt pro ista egregia opera, quam non tam mihi, quàm Ecclesiæ nauasti, gratias agã quàm maximas. Curaui describi illas tuas animaduersiones in Schwenckfeldium, sed, vt vides,

per amanuensem satis negligentem. Si opus erit, curabo rursus describi. Quia autem totus sum in hoc opere, quod est multiplex, & vbi veterũ scripta mihi subinde reuoluenda sunt, dabis veniã, si quod maximè optatum mihi esset, vt tua doctissima commentaria *de attributis Dei* legerem, nondum perfeci: quibus ne diutiùs careas, ea ad te remitto, libentissimè intra dies octo aut decem illa lecturus, & me totum, si videbitur, tibi traditurus, quẽ semper vir clarissime tui studiosissimum & obseruantissimum habebis. Iam sunt mihi binæ conciones meditãdæ. Habemus in aula Lãdtgrauium Electoris Illustrissimi generum cum cõiuge, qui ad nuptias Ducis Bipontini proficiscitur. Elector ante diem Iouis non exspectatur. Vale feliciter vir eximie. 30. Iulii.

T. E. studiosissimus

D. TOSSANVS.

H. ZANCH. PETRO COLONIO S. D.

De Cœna Domini.

Epistola hæc scripta est ante dissidiũ cum Marb.

VIDI quæ ad D. Pastorem, frater charissime, tum de negotio διχαιρέσιως, tum de me scripsisti. Gratulor vestro Illustriss. Principi, quòd curet puram doctrinam in suis & Scholis, & Ecclesiis doceri; & Ecclesiarum turbatores vel inde amoueri, vel coherceri. Gratulor & vobis viris bonis & doctis, quòd ad istius Ecclesiæ & Scholæ reformationem à Domino delecti & vocati fueritis. Illud verò non tantùm doleo, sed etiam vehemẽter miror, quòd quidam meo nomine ad suam

de re

de re Sacramentaria opinionem confirmandam abutantur. Quæ sit ea de re sententia mea, nihil quidem adhuc scripsi (est enim satis superq; ab aliis scriptum) sæpenumero tamen & hîc & alibi tam coram, quàm per literas explicui, ita vt qui eam non intelligat, ferè sit nemo. Illud verum est, mihi summopere displicere λογομαχίας: & modò conueniat inter pietatis Professores de summa rei, ita vt nihil dicatur, quod aut cum vlla parte verbi Dei, aut cum analogia fidei pugnet, aut alicui idololatriæ & superstitioni aditum in Ecclesia patefaciat; & tamen interim nec veritas Sacramenti negetur, nec debitus honos ipsis Symbolis adimatur, nec legitimus Cœnæ vsus tollatur: etsi aliquid præterea sit, de quo inter omnes non conueniat; non ob id tamen censeo, Ecclesias esse vexandas, infirmos turbandos, & φιλαδελφίαν frangendam. Est enim illud Apostoli id, quod subinde in hanc sententiam inculcatur ab Augustino, retinendum: *Quòd si quid aliter sapitis, Deus id quoq; reuelabit, modò in eo, in quod peruenimus, permaneamus.*

Quòd verò aues scire, quænã sit mea cũ D. Marbachio de Cœna Domini cõsensio, paucis accipe. Primùm verba Confessionis Augustanæ vterq; amplectimur; quippe quæ nihil habeat, quòd pugnet cum verbis Christi. Deinde verba Recessus Francofurtensis de Cœna Domini, tanquam ea, quæ rem ipsam clariùs, quàm verba Augustanæ Confessionis exprimant, vsq; adeo nobis nõ improbantur, vt etiam subscribere & ille non dubitauerit, & ego pro pace Ecclesiarum nõ recusem. Verba autem hæc sunt: *Hic articulus doceatur,*

Digitized by Google

quemadmodum in Augustana Confessione traditur, quòd in hac Christi institutione Cœnæ suæ, ipse verus, viuidus, essentialis, præsens sit: & quòd cum pane & vino, tanquam ab illo institutis, nobis Christianis corpus suum manducandum, ac sanguis bibendus donetur: & testetur hac actione, nos esse membra ipsius, & applicet nobis se ipsum, & misericordem suam promissionem, & operetur in nobis.

Iudicii Philippici mentionem iussit expūgi Marpachius, non quod improbaret, vt dicebat, doctrinā; sed quod sciret à multis contra illud scriptum iri; se autem nolle illis turbis inuolui.

Postremò iudicium hac de re beatæ memoriæ Philippi Melanchthonis, ad Illustrissimũ vestrum Principẽ missum, & nuper editum in lucem, non manibus tantùm (vt aiunt) & pedibus, sed sincero & toto animo tanquam verissimum & piissimum amplectimur.

Potes ex iis in genere, quę nostra sit consensio, percipere. Sed vt tibi gratificer, clariùs etiam & εἰδικωτέρως in quibus consentiamus, explicabo.

Seco totum illud mysterium in quatuor partes: in symbola, in rem per symbola significatam & oblatam; in modum recipiendi & manducandi; & in recipientes & manducantes.

De vsu nulla à me facta est mentio; quia ille non venit in controuersiam.

Primum, quod ad symbola attinet, negamus ita esse nuda symbola, vt quod per illa significatur, non etiam per eadem, quod ad ipsa attinet, illud omnibus qui sunt in Cœna, offeratur, nempe verum corpus, verusq; sanguis Christi, hoc est, Christus ipse, cum toto salutis mysterio, quod in ipsius corpore peractum est.

Secundò, quia nihil manducatur nisi præsens sit, idcirco quod ad præsentiam rei, quæ offertur, & à fidelibus percipitur, attinet; negamus primò præsentiam corporis Christi Papisticam, h.e. quã imaginantur, per (vt vocant) Transsubstantiationem,

Digitized by Google

nem,ſeu,per corporis in corpus mutationem.

Deinde negamus illam præſentiam,quæ fingitur per localem in pane incluſionem,vel adhæſionem;deniq; omnem Phyſicam præſentiam negamus.Damus verò præſentiam talem, quæ & in pane ſit Sacramentalis,& in nobis mãducantibus eſſentialis.

Tertiò, quod ad modum recipiendi & comedendi attinet:negamus Chriſti corpus,ſeu Chriſtum ipſum recipi & comedi aliorum ciborũ inſtar,dentibus corporis,in ſtomachum traiici,&c. ſed ore tantùm interioris hominis recipi,& eiuſdem tantùm dentibus, h.e. actuali,eaq; viua fide manducari confitemur.

Quartò denique,quod ad ipſos recipientes attinet, etſi omnes, qui ad menſam Domini accedunt,panẽ Domini, ideoq; ἀντίτυπον τοῦ Κυρίου σώματος, & quidem multi in æternum ipſorum iudicium & condemnationem accipiunt;negamus tamen ipſum verum Chriſti corpus,ſeu Chriſtum ipſum panẽ Dominum,primum ab illis,qui omni prorſus fide deſtituti ſunt; deinde ab illis, quorum fides omnino ſimulata & mortua eſt, recipi & mãducari;ſed confitemur manducari à duobus verè fidelium generib⁹; nimirum & ab iis qui fide imbecilliori ac proinde pœnitentia non ſatis pura & firma;& ab iis,qui fide fortiori, ideoq; pœnitẽtiâ puriore & firmiore præditi ſunt;& conſequenter ab illis quidem ad aliquod temporale iudicium; ab iſtis verò ad omnimodam ſalutem manducari. Omnes igitur,cùm myſterium Cœnæ Dominicæ agendum eſt,eſſe tum ad veram fidem,tum

Hoc noluit admittere.

ad veram resipiscentiam, vt admonet Paulus, adhortandos.

In iis quatuor capitibus, quæ certa habent in scripturis testimonia, putamus sitam esse summã totius rei, quod ad hoc mysterium attinet; ideoq; iis contenti, & aliis quæstionibus omnib. omissis, viuimus in pace, concordia, & charitate. Precamur omnibus eandem in hac re consensionem, vt omne tandem aliquando ex Ecclesia tollatur scandalum, & illius fructus, cuius caussa Sacramentum hoc institutum fuit, participes omnes fiamus: nimirum non tantùm pacis cum Deo: sed etiam charitatis & concordiæ cum fratribus. Vale Argent. 12. Nouemb. 1560.

T. in Christo frater

H. ZANCHIVS.

H. ZANCHII DE THESIBVS IOH. Marbachii iudicium, ad Sturmium.

S. Accepi & inspexi Theses, Clarissime D. Sturmi, & quâ potui attentione, in tanto rerum dolore, quo cruciabar, perlegi. Quod ergo petis iudicium meum, dicã liberè, sed tibi. Neq; enim volo aut caussam, aut occasionem dare cuipiam, contendendi.

Ad summam quod attinet doctrinæ, pura & sana est illa; ac gratulor homini istam sanioris doctrinæ cognitionem. Sed displicent quædam nouæ dicendi formæ, præter necessitatem hîc vsurpatæ. Placet enim veterum & vetustiorum etiam nostri temporis doctissimorum Patrum vestigiis, in ipsis etiam dicendi formis, insistere. Certè

Certè illarum ſunt nonnullæ, quę niſi habeant æquum interpretem, probari ſimpliciter non poſſunt: Notaui iſtas:

Salutem conſiſtere in cognoſcēda Dei eſſentia. Cur non, vt Scriptura loquitur, *in cognoſcendo Deo, Deique voluntate?* præſertim cùm ſcriptum ſit: *Non videbis faciem meam?* h.e. diuinam eſſentiam; vt omnes interpretantur. *Theſ.4.* *Exod.33.*

Gentiles habuiſſe de Deo tantùm cognitionem nominis. Apoſtolus tamen ait Roman.1. *Perſpectam illis fuiſſe ſempiternam quoque eius virtutem & diuinitatem.* Et pugnantiam aliquam habet hæc 8. cum 13. *Theſ.8*

Iudicium in Natura relictum, in Scripturis appellari conſueuiſſe legem Naturæ. Docent quidem, omnibus inſitum eſſe à Natura hoc iudicium, & dicūt; Gentes facere naturâ, quæ legis ſunt: item, opus legis habere ſcriptum in cordibus ſuis. Sed ne ſemel quidem legi, appellari legem Naturæ. Quomodo igitur conſueuit? vſus verò obtinuit? *Theſ.14.*

Ceremonias legis, quatenus ceremonias; non quatenus Sacramenta & typos Meſſiæ, nihil momenti adferre ad ſalutem. Quatenus verò eædem quatenus Sacramenta & typi, aliquid adferant ad ſalutem; cùm ſolus Chriſtus fide apprehenſus, cuius Chriſti fuerunt Sacramenta & typi, ſalutē adferat. Niſi fortè ſentiat, ideo aliquid adferre ad ſalutē; quia illis excitabatur fides in Chriſtum. At ſub nomine Ceremoniarum, Sacramenta etiam complectitur Moſes paſſim in ſuis libris. *Theſ.20.*

Circumciſionem cordis, non excludit à iuſtificatione, ſed tantùm circumciſionem carnis. Quaſi verò circumciſio cordis, aliquid valeat ad iuſtificandum. *Theſ.31.*

Quomodo igitur cohæret cum præcedente, ex nullis operibus legis, etiam Moralis, hominē iustificari posse? Quòd si excipiat, ideo non excludi à iustificatione, quia semper & per se necessaria est in iustificatis: idem dici potest de aliis quoque operibus, internis præsertim, vti est timere & diligere Deum.

Thes. 48. *Quòd verbo & Sacramentis Christum apprehendamus, sicut etiam fide.* Ego semper legi, verbo & Sacramentis Christum offerri: Fide autem recipi. Deinde quomodo cohæret cum thesi 58. vbi soli fidei dat hanc apprehensionem?

Thes. 52. *Misericordiam Dei, ait esse ipsam iustitiam passiuam.* At verò Thesi 56. ait, *Iusticiæ passiuæ caussam, esse ipsam Dei misericordiā.* Iusticia passiua, propriè est remissio peccatorum nostrorum, & imputatio iusticiæ Christi, ex misericordia Dei, & propter merita Iesu Christi.

Thes. 76. *Quòd solâ fide, quatenus vera & viuifica est, salutē consequamur.* Potius quatenus Christum apprehendit. Non enim res apprehendens, sed apprehensa, seruat. Ac sic interpretor dictum, *Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad iusticiam.* Quid reputatum est? Num ipsum credere? Non: sed quod credidit, h.e. quod alii dixerunt: *Fidem iustificare, non respectu sui, sed respectu obiecti à se apprehensi.*

Hæc (vt dixi) possent obiici aduersus has nouas loquendi formas. Sed in substantia doctrinæ nihil agnosco erroris.

Alias priores Theses, legi semel: verbosius est, de rebus non possum certum scribere iudicium; quia nō memini, me quippiā obseruasse impium.

Ergo

Digitized by Google

Ergo condona, quod de iis etiam petis, si nō præsto. Neq; enim possum.

Precor Deum, vt te ære isto alieno liberet, incolumem seruet, & filiolum in suam, sanum, recipiat tutelã. Si feceris, quod de mea polliceris præfatione; feceris amico rem gratam. Vxor & familia, salutat vxorem tuam, omnesque domesticos.

Risi quod de Psittacis scripsisti & Cercopitheco. Ita est. Vale mi D. Sturmi; &, si quid possim, iube. Heidelb. 7. Febr. 1570.

T. ZANCHIVS.

H. ZANCHII AD D. STVRMIVM Consolatoria in obitu filii.

SFVIT apud nos, Clarissime D. Sturmi, & cōpater obseruande, proximis diebus, Conradus cum filio. Ex repentino ipsorum aduentu, tãtam cepi lætitiã, quãtam vix habui multis ab hinc mensibus. Amo enim vtrumq;, vt sinceros, & ea re veros amicos. Verùm, simulatq; narrarũt, quæ tibi paucis ante diebus contigerunt (ea enim omnia ignorabam) tam vehemẽs me cepit mæstitia atq; dolor, vt illam omnem priorem extinxerit lætitiam. Tenebam enim non tam è scripturis, quàm experientiâ, non esse dolorem illo maiorem, qui est (vt loquitur Scriptura) super mortẽ primogeniti. Et qualis primogeniti? & cuius parentis filii? & quâ ætate mortui? Multa audiebam; sed plura cogitabam, quæ mihi vehementer augebant dolorem, ita vt mihi præsens apud te esse, & coram tibi collachrimari viderer. Neque

C e

parum etiam dolui subitam socrus, tui amantissimæ obitum. Videbã enim fieri non potuisse, quin tibi huius etiam mors, priorem dolorem, vehementer auxerit. Nam idem in me, tuâ caussâ sensi. Hinc verò, quod non ignorabam (neque enim vehementes nostri affectus latere nos possunt) illud reapse persensi, te à me, vt par est, non tam obseruari, vt parentem & Dominum, quàm vt verũ amicum fratremque charissimum amari. Vera enim συμπάθεια, viuum & certum est amoris testimonium. Credo non esse opus, vt hæc tibi persuadeam; quippe qui me intus, & incute, & quanti te amem, nosti. Ergo vt à me, tanquam à vero & sincero amico, illud quantulumcunq; est, quod tibi è scripturis afferam consolationis & consilii, animo accipias candido & Christiano, oro atque obsecro.

Sunt qui in istiusmodi casibus consolationem capiant à caussa (vt loquuntur) materiali, nempe à conditione humanæ naturæ; natos nos esse morti obnoxios, cõpositos ex luto; quid mirum igitur, si moriamur, & in terram nostra redeant corpora? Nemo non subscribit huic doctrinæ. At consolatio hæc, si aliud non accedat, vt merè Philosophica est, ita etiam frigida. Solidior igitur est, quæ à caussa efficiente prima ac principe, h.e. à sapiẽtissima, æterna & immutabili Dei voluntate, petitur; præsertim si addas, vt nihil est per se stultiùs, Deo ingratiùs, vobis perniciosius, quàm cũ æterno & immutabili Dei decreto pugnare; ita contrà nihil esse honestiùs, Deo chariùs, nobis vtiliùs, quàm in Dei beneplacito acquiescere. Sic Iob: *Dominus dedit; Dominus abstulit, sicut Domino placuit,*

cuit ita factum est, sit nomen Domini benedictum. Sic Christus ipse, licèt ad carnem quod attinet, deprecaretur calicem, mente tamen & spiritu acquiescebat in voluntate Patris, dicendo: *Fiat voluntas tua.* Sic nos docuit eô confugere in omnibus nostris calamitatibus, cùm ait, *ne passerculum quidem cadere super terrã, sine voluntate Patris*: quasi dicat, non est igitur cur in aduersis supra modum angamini animi, cùm sciatis omnia ex æterna & immutabili Dei voluntate proficisci. Est certè hæc maxima piis hominibus consolationis materia, persuasum habere, nihil sibi, nisi ex æterno Dei consilio euenire. Matth.10.

Sed longè maiori consolatione afficimur, si cũ hac caussa efficiente, caussam quoq; coniungam⁹ & impulsiuam & finalẽ. Impulsiua, amor est Dei Patris erga nos. *Quos enim diligit* (inquit Scriptura) *hos corrigit & castigat.* Irascitur quidem peccatis nostris, ac proinde nos cædit; sed ira hæc, ab amore, non ab odio proficiscitur; ab amore, inquã, erga nos, quanquam ab odio in scelera nostra. Nã quod etiam nos irascimur liberis nostris, quonã ex fonte alio fluit, quàm ex amore erga liberos, & ex odio in ipsorum vitia concepto?

Finalis verò caussa non vna est, sed multiplex, inprimis autem nostra salus, quæ multis constat partibus: carnis, h.e. ingenii nostri, prudentiæ carnalis, consiliorum, affectuum, desideriorũ, amorum mortificatione; & contrà spiritus viuificatione, vera & actuali Dei cognitione, cœlestis vitæ desiderio, amore cœlestis patriæ, studio glorificãdi Deum, diligentia in quærẽdo regno Dei, & iusticia eius, cura in audiendo, legendo, meditando

verbo Dei, charitate in promouenda aliorum etiam salute, denique sincero Dei & proximi nostri amore. Sunt enim cruces piorum, verus ignis purgatorius, quo ipsorum animi, instar auri impuri, defæcentur, repurgentur, illustrentur, perficiantur, vt tandem in cœlestem patriam omnibus peccatorum sordibus vacui & perpoliti inducantur. Nosti optime Sturmi, hæc omnia esse verissima. Restat tantùm, vt ad praxin veniatur.

Ergo, quòd filius tuus vnigenitus, charissimus, vltimus tuæ senectutis fructus, diu & multum exoptatus, maximâ diligentiâ custoditus, tuum corculum, tuæ delitiæ, tua anima, à te in cœlũ migrarit, teq; tristitia maxima affectum reliquerit; cogitandum tibi est, oculis in Deum rerum omniũ autorem sublatis, nõ hoc factum esse temerè, casu, fortunâ; sed singulari Dei prouidentiâ, tũ propter salutem pueri. Ipsius. n. animam eripuit Dominus, *ne malitia* (sicut loquitur Scriptura) *immutaret cor eius*; tum propter salutem tuam. Voluit enim te efficaciter monere, vt in vniuersum propter peccata mors introiuit in mundum; ita sæpenumero, nostros charissimos liberos, coniuges, amicos, morte nobis eripi propter peccata, non ipsorum, sed nostra: resipiscendum igitur nobis esse, & mutandas cogitationes, studia, mores. Nõnunquam nimium, & plus quàm par est, amam⁹, & quasi deperim⁹ vxores nostras, liberos, affines, amicos, ita vt Dei ipsius quodã modo obliuiscamur. Hinc neglectis, quę ad gloriã Dei pertinent, studia nostra omnia conuertimus, ad nostros in hoc mundo locupletãdos, nobilitandos, ornãdos.

Hinc

Digitized by Google

Hinc etiã fiducia, quæ in solum Deum recumbere debet, à Deo auersa, in rebus seculi huius vanis, & in mortalibus etiam hominibus, quibus nihil est vanius, collocatur: & multa ac magna nobis in hac misera vita, de illis pollicemur. Hinc obliti mortalis nostræ conditionis, eoq; & precibus ad Deum neglectis, in rebus huius seculi ita exultamus, & voluptatibus exslimus, perinde ac si tota nostra felicitas, in huius mundi delitiis posita sit. Sunt hæc multis, atque in primis diuitibus, potentibus, & magnis Principibus communia; imò neq; ab aliis hominum quamuis pauperũ generibus aliena. Nemo enim hominum est, qui nõ se & suos sæpenumero maiori, quàm æquum sit cõplectatur, amore: ex quo nimio & iniquo amore, reliqua oriuntur mala. Quid igitur Dominus, optimus parens, nostrique amantissimus? Tollit caussas & occasiones malorum, beneficia, inquã, à se collata, quòd iis ad nostram perniciem, & cõtra ipsius gloriam, abuteremur. Et quamobrem tollit? ne pereamus, sed memores nostrorũ peccatorum, nostræ mortalis conditionis, humiliemur, & conuersâ fiduciâ, amore, studio in Deum & Dei gloriam, seruemur. *Si nos ipsos* (inquit Apostolus) *diiudicaremus, non iudicaremur. Cùm autem iudicamur*, seu punimur, *à Domino corripimur, ne cũ hoc Mundo damnemur*. Est igitur cur potius lætemur, cùm ita Deus nos paternè corrigit, quàm vt sine moderatione doleamus, lugeamus, tristitiâ conficiamur: quoniam sunt hæc aperta diuinæ erga nos beneuolentiæ testimonia; & nihil iis nobis est salutarius. Experientiâ certè edoctus, mihi crede D. Sturmi, hoc tibi affirmo. Proinde rogo

verbo Dei, charitate in promouenda aliorum etiam salute, denique sincero Dei & proximi nostri amore. Sunt enim cruces piorum, verus ignis purgatorius, quo ipsorum animi, instar auri impuri, defæcentur, repurgentur, illustrentur, perficiantur, vt tandem in cœlestem patriam omnibus peccatorum sordibus vacui & perpoliti inducantur. Nosti optime Sturmi, hæc omnia esse verissima. Restat tantùm, vt ad praxin veniatur.

Ergo, quòd filius tuus vnigenitus, charissimus, vltimus tuæ senectutis fructus, diu & multum exoptatus, maximâ diligentiâ custoditus, tuum corculum, tuæ delitiæ, tua anima, à te in cœlũ migrarit, teq; tristitia maxima affectum reliquerit; cogitandum tibi est, oculis in Deum rerum omniũ autorem sublatis, nõ hoc factum esse temerè, casu, fortunâ; sed singulari Dei prouidentiâ, tũ propter salutem pueri. Ipsius.n. animam eripuit Dominus, *ne malitia* (sicut loquitur Scriptura) *immutaret cor eius*; tum propter salutem tuam. Voluit enim te efficaciter monere, vt in vniuersum propter peccata mors introiuit in mundum; ita sæpenumero, nostros charissimos liberos, coniuges, amicos, morte nobis eripi propter peccata, non ipsorum, sed nostra: resipiscendum igitur nobis esse, & mutandas cogitationes, studia, mores. Nõnunquam nimium, & plus quàm par est, amam⁹, & quasi deperim⁹ vxores nostras, liberos, affines, amicos, ita vt Dei ipsius quodã modo obliuiscamur. Hinc neglectis, quę ad gloriã Dei pertinent, studia nostra omnia conuertimus, ad nostros in hoc mundo locupletãdos, nobilitandos, ornãdos.

Digitized by Google

Hinc etiã fiducia, quæ in ſolum Deum recumbere debet, à Deo auerſa, in rebus ſeculi huius vanis, & in mortalibus etiam hominibus, quibus nihil eſt vanius, collocatur: & multa ac magna nobis in hac miſera vita, de illis pollicemur. Hinc obliti mortalis noſtræ conditionis, eoq; & precibus ad Deum neglectis, in rebus huius ſeculi ita exultamus, & voluptatibus exſlimus, perinde ac ſi tota noſtra felicitas, in huius mundi delitiis poſita ſit. Sunt hæc multis, atque in primis diuitibus, potentibus, & magnis Principibus communia; imò neq; ab aliis hominum quamuis pauperũ generibus aliena. Nemo enim hominum eſt, qui nõ ſe & ſuos ſæpenumero maiori, quàm æquum ſit cõplectatur, amore: ex quo nimio & iniquo amore, reliqua oriuntur mala. Quid igitur Dominus, optimus parens, noſtrique amantiſſimus? Tollit cauſſas & occaſiones malorum, beneficia, inquã, à ſe collata, quòd iis ad noſtram perniciem, & cõtra ipſius gloriam, abuteremur. Et quamobrem tollit? ne pereamus, ſed memores noſtrorũ peccatorum, noſtræ mortalis conditionis, humiliemur, & conuerſâ fiduciâ, amore, ſtudio in Deum & Dei gloriam, ſeruemur. *Si nos ipſos* (inquit Apoſtolus) *diiudicaremus, non iudicaremur. Cùm autem iudicamur*, ſeu punimur, *à Domino corripimur, ne cũ hoc Mundo damnemur*. Eſt igitur cur potius lætemur, cùm ita Deus nos paternè corrigit, quàm vt ſine moderatione doleamus, lugeamus, triſtitiâ conficiamur: quoniam ſunt hæc aperta diuinæ erga nos beneuolentiæ teſtimonia; & nihil iis nobis eſt ſalutariùs. Experientiâ certè edoctus, mihi crede D. Sturmi, hoc tibi affirmo. Proinde rogo

Digitized by Google

te per Iesum Christum Seruatorem nostrum, vt si nondum potuisti penitus ponere dolorem, quẽ ex morte, & filii charissimi, & amatæ socrus conceptisti (maximum enim, & incredibilem fuisse, non dubito) saltem conuersus spiritu ad Dominum, gratias illi agas pro isto singulari beneficio, quo te in præsentia affecit, quod tibi aures vellicauerit, quòd te expergefecerit, quòd te excitarit, & ad lucem pertraxerit, qua quanta sit huius vitæ miseria, quanta vanitas, & contra vbinã posita sit nostra felicitas, quô nobis semper nostræ cogitationes, affectus, studia dirigenda & intendenda, perspicuè cernas; eoq; da operam, vt sicut hactenus ex multis tuis eruditis & elegantibus literis & scriptionibus totus mundus nouit, quanta sit tua eruditio; sic posthac ex tuo diligentiore, & accuratiore, quàm vnquam fuerit, veræ pietatis studio, frequenti auditione & lectione verbi diuini, Sacramentorum participatione, precibus publicis & priuatis, condonandis iniuriis, iuuandis pauperibus, idq; constanter vsq; ad mortem, tota Christi Ecclesia, etiam post tuum obitum intelligat, te non solùm doctissimum & humanissimum virum fuisse: verùm etiã piissimum, & optimum Christianum. Obsecro te denuò, & obtestor per Christum, mi D. Sturmi, vt hoc facias, & in hoc tuam intendas considerationem & cogitationem. Nullum tibi salutarius consilium dari potest. Ego te amo, obseruo, colo, quàm qui maximè, crede mihi. Proinde ex animo, amoris erga te pleno, hæc ad te scribo. Precor etiam, & precabor Deum, vt is suo spiritu in te perficiat, quæ ego è scripturis ad te scribo, & vt in te consiant, desidero.

Digitized by Google

ſidero. Saluto vxorem tuam, commatrem meam, quam tuum erit conſolari, meo etiã nomine. Dominus te ſeruet, te conſoletur, regat, & tandẽ verâ & æternâ felicitate donet. Vale.

T. T. H. Zanchius.

H. ZANCHII AD D. CONRADVM Hubertum, olim Amanuenſem & Diaconum D. Buceri, Conſolatoria.

S. Debui iam pridẽ, frater chariſſime, ad binas tuas reſpondiſſe: ſed partim negotiis impeditus non potui; partim nõ ſe quiſpiam obtulit, qui perferret. Tarditati igitur meæ ignoſces: Ego mi frater chariſſime, tantum percepi doloris ex eo, quod ſcribis de damno accepto, ex Oporini obitu, propter magnum æs alienum ab eo contractum, & nunquam perſolutum, ita vt iam tu verſeris in magno diſcrimine rerum tuarum: tãtum, inquam, percepi hinc doloris, vt melius ſentire, quàm exprimere poſſim. Facit hoc vera amicitia, quã vera etiã pietas inter nos cõciliauit, & qua me tibi Dominus Ieſus ita deuinxit in Spir. S. vt non poſſim tibi nõ συμπαθεῖν: ſpectaui & ego in te, tuoq; chariſſimo filio, cùm aliàs, tũ præſertim præterita hyeme, cùm iſthic eſſemus, eãdẽ erga me meoſq; liberos συμπάθειαν, apertum ſanè veræ & Chriſtianæ amicitiæ teſtimoniũ. Sed vtinã tã tibi poſſem, tuoq; filio, & nepotibus, ſanctiſq; vxoribus opẽ ferre, quàm vos nobis in noſtris neceſſitatibus attuliſtis auxilii. Cupio certè, ac ſi qua ratione videas te poſſe à me iuuari, vel per Illuſtriſſ. Principẽ, vel per amicos, rogo ſignifices. Nam nihil non agam. Quid enim tibi non debeam? Quod verò in

præſentia poſſum præſtare officii, principiò rogo Dominum Ieſum, in cuius manu ſunt omnes theſauri atq; diuitiæ, tibi tuiſq; ita adſit, vt eius erga vos beneuolentiam & beneficentiam reipſa ſentiatis. Deinde rogo te per Chriſtũ, vt tibi ipſe non deſis; ac quemadmodum ſcribis, & piè ſcribis, cogites Dominum velle, te ad cœleſtes diuitias aſpirare; idq; eò magis in iſta tua ſenecta, quò propiùs accedis ad tempus ſanctæ & felicis ex hoc mundo nequam, ad cœleſtem Patrem atq; patriã, migrationis. Nouimus enim eô profectum priùs Chriſtum, non vt ibi ſolus æternâ frueretur vitâ, ſed vt nobis quoq; pararet locũ. Quo præparato (quotidie autẽ vſq; ad finẽ mundi præparat ſua interceſſione & cœleſtium donorum exhibitione) redibit ad nos ad ſe aſſumendos, vt ſimus tandẽ, reſumtis etiã corporibus, vbi & ipſe eſt. Et quidẽ eo modo eũdum nobis eſſe illò, quò & ipſe prior iuit, citra aurũ & argẽtum, & citra vllã ſubſtãtiã huius ſeculi; quippe quorũ vſus nõ fuerit ampli⁹ neceſſari⁹.

Sed alia accedit vtilitas, quòd nimirum hac ratione faciliùs & tu excitaberis ad filium tuũ Domino cõmẽdandum; & ipſe filius cogetur totus à Chriſto pendere, & maiori rerum cœleſtium, quæ nunquã poſſunt perire, aut abripi, deſiderio affici, quàm ſi multas reliquiſſes illi facultates. Nouim⁹ illud Chriſti, *vbi theſaurus tuus, ibi & cor tuũ*. Et nõ
Matth. 19. ſine cauſſa dictum fuiſſe, *Facilius eſſe, vt camelus per foramẽ acus tranſeat, quàm vt diues ingrediatur in regnũ cœlorum*. Et ſapientiſſimè oraſſe Salomonem, ne Deus ſibi daret aut multas facultates, aut paupertatẽ, eas ob cauſſas, quas noſti. Ac profectò, ſi
1. Tim. 6. habeamus vnde viuamus & veſtiamur, vt docet

Apoſto-

Apoſtolus,iis contenti eſſe debemus. Illud etiam occurrit,Dominum inſtar optimi, & liberorum ſuorum amantiſſimi parentis ſæpenumero nos externis ſpoliare diuitiis, quò internis & ſpiritualibus magis ac magis cumulet, multis nimirum virtutibus, quas nemo hominum eripere nobis poſſit. Hinc fit, vt plures pauperes videamus operam dare literis aliiſque virtutibus,quàm diuites, ita vt qui ſunt pauperiores, fiant ditiores; & ditiores, maneant pauperiores. Quis autē meritò poſſit conqueri, ſi decem ſpolietur nummulis, & centum donetur coronatis? ſi multæ adſint diuitiæ, quia videmus nobis eſſe, vnde ſplendidè viuamus,ſomno, ventri,otio, ſecuri indulgem⁹, ſimus ignaui, virtutes ſi non contemnimus, ſaltē negligimus.Ita fit,vt deſtituti virtutibus, ſi poſtea contingat,vt facultatibus etiam, quibus videbamur pulchrè muniti, deſtituamur, tum demum nudi prorſus, & ab omni diuitiarum genere vacui,cogamur turpiter mendicare. Exempla poſſem afferre ducenta. Ergo conſulit nobis Deus Pater,optimè,cum vt cogat nos operam dare virtuti,eoſque veris opibus congerendis, præſentis ſeculi malè fundatas eripit. Etenim ſicut copia, præſertim ſi addas amorem, cauſſa eſt malorum omnium; ſic tenuitas cauſſa bonorum & virtutum omnium. Non hæc ſcribo,tuâ cauſâ,mi obſeruande frater, quippe qui his non opus habes conſolationibus, ſed noſtri potius chariſſimi Samuelis,vt magis ad virtutis ſtudium excitetur, & animum adiiciat ad aliquam conditionem, ſi nō Scholaſticam, ſaltem Eccleſiaſticam,qua in re, ſi meam deſideratis operam, monitus certè nō ne-

gligam. Videte, vt ante dixi, quibus in reb. possim vobis prodesse; & aliquam vestræ voluntatis date mihi significationē. Scio vos esse viros, & Spiritu Dei præditos atq; prudentes: ideo plura non addam.

Quod petis de disputatione, deque disciplina, paucis accipe. Nam quia postulas, non possum denegare.

Aliquot antè annis, tentatum fuit à quibusdā viris, piis & honestæ vitæ studiosis, vt in huiusce regionis Ecclesiis, institueretur Ecclesiastica disciplina. Alii restiterunt; sed non credebantur resistere, quòd doctrinam de disciplina damnarent; sed quòd iudicarent non esse in præsentia vtile, aut quod non posset facilè obtineri, aut aliis de caussis ciuilibus. Ita verò desitum est ab instituto, & de re ipsa disputari, vt tamen (quemadmodum fit) animi manserint aliquantum à se inuicem alienati. Nuper verò cùm quidam Anglus creandus esset Doctor; theses obtulit *D. Boquino* disputandas. Erant illæ pleræque omnes de vestimentis, & aliis rebus, quibus de in Anglia diu est disceptatum, aliis affirmantibus esse liberas & adiaphoras; aliis contrà, esse superstitiosas, &c. in quorum sententia erat & iste Anglus. Has cùm legissem, hortatus sum D. Boquinum, ne permitteret de hisce rebus in nostra Schola, hoc præsertim tempore disputari, allatis aliquot rationibus. D. Boquinus probauit meam sententiam. Iussus igitur fuit Anglus alias proponere Theses; id quod & fecit. Inter has erant & duæ de necessitate disciplinę Ecclesiasticæ, & cumprimis de excommunicatione. Has vbi legissem, visæ fuerunt

non

non tantùm piæ (nisi quòd illæ etiam duæ de vestibus, quanquam moderatiores prioribus, non vsq; adeo probabantur mihi.) Sed etiā tales quas nunquam putassem à quopiā viro pio, & vel mediocriter erudito, seriò oppugnatum iri. Nam etsi me non latebat dissidium superiorum annorū de constituenda disciplina; nunquam tamen in perpetuum existimassem inter hos Pastores & professores quempiā reperiri posse cui doctrina hæc improbaretur. Non iudicaui igitur, has etiam alteras Theses, ne disputarentur, impediendas esse. Quare fuit disputatum, & pacificè disputatum.

Cæterùm ad finem disputationis quidā conquesti sunt, nō sibi satis temporis fuisse ad disputandū, se alioquin multa, & ea quidem grauia aduersus has Theses de disciplina, allaturos fuisse. D. Boquinus, qui præsidebat, respondit, se curaturum, vt cras aut perendie denuò disputaretur. Ergo perendie reditur ad disputationem.

Fuit disputatum seriò contra Theses illas de disciplina; sed ita disputatum, vt licèt nemo non videret, animos aliquantū esse accensos, tolerabilis tamen fuerit disputatio & modesta, & sine conuitiis; nisi quòd ad extremum Pastor quidam protestatus est, hanc doctrinam se damnare tāquam pugnantem cum verbo Dei, quā protestationē ita admiratus fui, vt nihil suprà; & vero etiam valde offensus. Hoc se habuit modo, illa disputatio.

Post disputationē cœperunt aduersarii disciplinæ, contra disciplinā scribere, & scripta spargere: ac præcipuū quod iam per omnium volitat manus scriptum, fuit scriptum, quo contendunt, *Ex-*

communicatione neq; ex veteri, neq; ex N. Testamento probari posse: &; neminem à Cœna, etsi sceleratissimum, & impœnitentē hominem, atq; adeo peruicacem, arceri posse, nisi diuersæ sit doctrinæ. Qui veram defendunt sententiam, nihil adhuc scripserunt, hac tantùm de caussa, quòd nolint turbare Ecclesias, & quòd exspectent, dum Illustrissimus Princeps aliquid de hac re constituat. Nam Princeps expetit disciplinam, tantùm abest, vt doctrinam improbet. Quod ad me attinet si interroger, dico sententiam meam liberè, sed modestè, ne sim veritatis proditor. Cæterum non me immisceo iis negotiis, multis de caussis iisq; honestis. In hoc statu sunt res, & fideliter, quia petiisti, etiam exposui. Video autem vbique esse quod desideres. Dominus curet suas Ecclesias, Amen.

Commendo verò negotium meum apud Sturmium. Velim etiam te rogatum, vt illud Buceri scriptum contra Antididagma, vel tu cures imprimendum, vel mittas ad me, & curabo hîc cudi. Si neutrum velis, saltem quos notaueram tractatus, vt illum de Missa, cures describi meis sumtibus, & ad me mittas. Liber quem miseras, vbi Index in Patres, saluus est, sed nondum descriptus, quia carui Amanuense, & non fuit mihi otium. Vale frater charissime in Domino, Deus te seruet & consoletur. Heidelberg. 26. Septemb. 68.

T. H. ZANCHIVS.

H. Zan-

Digitized by Google

H. Zanchii ad D. Samuelem Hubertum, Conradi filium, in Academia Argentinensi præceptorem Classicum, Consolatoria.

SVt dolorificum est carni, mi Samuel charissime, amittere amicos, affines, cognatos, parentes; ita periucundum est spiritui, cùm eos aut audimus, aut videmus placidissime in Domino obdormiuisse. Proficiscitur illud plerumq; ἐκ τῆς φιλαυτίας, quia nollemus iis priuari, à quibus vel commodum, vel voluptatem aliquam percipimus: hoc verò alterum, ex vera erga amicos, qui decedunt, dilectione & pietate. Quid enim viro pio gratius atque iucundius contingere potest, quàm si certò cognoscat, amicum suum, carumque vel affinem, vel cõsanguineum, ex misero ad felicissimum statum fecisse transitionem? Ego vtrumque affectum lectis literis tuis, mi Samuel, quibus piam quietamque & vero etiam maturam optimi parentis tui, mei verò fratris amicissimi, dormitionem eleganter descripsisti, in me ipso expertus sum. Non dubito, quin tu Filius, in vera pietate à sanctissimo parente iam inde à teneris annis optimè institutus, vtrumque efficaciùs & meliùs senseris, quàm ego, qui nullo sanguinis, sed tantùm veræ amicitiæ & pietatis nexu, cum illo eram coniunctus. Non est igitur, mi Samuel, cur tam doleamus mortem, tu parentis tui, ego amici ac fratris mei, quàm æternam illi felicitatem gratulemur. Rogandus est potius Dominus, velit nobis eandem præstare gratiam, quã

nimirum ad tam maturam ætatem, ad quam & parens tuus, tamq; etiam piè perueniamus, vt inde etiam tam placidè, quemadmodũ de illo scribis, migremus in cœlum, quod certè omnibus Christi amantibus destinatum est vt sit illis proprium perpetuumque domicilium, cum Christo ipso, & omnibus Angelis eius.

Cæterùm pro libro gratiam tibi habeo maximam. Est.n.mihi multis nominibus gratissimus; atq; inprimis, quòd parens tuus, hon. memoriæ, voluerit hoc apud me meosq; libros extare perpetuum pignus amicitiæ nostræ. Domino etiam Doctori Blaurero dedi alterum exemplar. Te verò hortor, mi fili charissime, quod incepit Parens tuus, in scriptis Buceri summi Theologi, tu ipse perficias. Si quid ego tibi potero præstare officii, illud totum offero.

De statu nostro, nil possum, nisi nos benè valere, me auctum esse in familia. Sunt.n.mihi iã tres, & tres, masculi & fœminæ. Pendemus verò à voluntate Dei. Peregrini sumus in hoc Mundo. Nihil tamen adhuc in nos tentatum est. Rogamus autem Deum, det meliora consilia eis, quib. opus est. Debetis & vos idẽ precari atq; optare à Domino. Salutabis tuos oẽs, nomine omniũ nostrûm. Vale optime frater. Deus adsit suæ Ecclesię. Heid. 12. Maii, Anno 77. Salutem etiam dices D. Sturmio nostro. T. H. ZANCHIVS.

PETRVS MARTYR

De Cœna Domini.

Clarissimo viro D. Iohanni Sturmio, Gymnasii Argentinensis Rectori præstantissimo, ac fratri plurimùm obseruando S. D.

DE re graui, & hominũ certaminib. iam propè modùm obcæcata, paucis & dilucidè scribe-

re: tu ipſe vir clariſſime, qui es dicẽdi magiſter optimus, & ſcribẽdi peritiſs. apprimè noſti, q̃ ſit arduũ & perdifficile factu. Ideò mirari nõ deſino, q̃ cauſſa fuerit, cur id à me, qui & dicẽdo, & ſcribẽdo ferè nihil poſsũ, tuis proximis literis petere nõ ſis veritus. Quia tamen rogaſti, & ego pro mea in te obſeruantia, recepi me facturũ: per primũ, eũque fidũ Tabellariũ, D. Maſſarium̃, fidẽ meã decreui liberare. Quod etiã eò alacriùs faciã, quòd me ſentio ad eum non ſcribere, qui ſit cõtrouerſiæ ignarus: Nã, vt video, in Euchariſtiæ cauſſa iã totus habitas; tantùm abeſt, vt in ea hoſpes dici poſſis. Cùm itaq; de te ſic exiſtimem; ita ſumma capita perſtringã, vt ea potiùs notaſſe, quã explicare voluiſſe, demonſtrem. Tu boni conſules: ac, ſi voluntatem tuã minùs expleuero; nõ animum meũ in te propenſiſſimũ; verũ teipſum, qui rogaueris, accuſabis. Panis & vini μετουσίαν miſſam facio: quod aduerſarii, non minùs, quam nos ab ea ſe profiteantur abhorrere: nec etiã laborandũ puto, an oratio Domini, quâ, Panẽ eſſe corpus ſuũ, & vinum ſanguinẽ ſuum dixit, propriis an figuratis, ac τροπικῶς accenſeri debeat: ſiquidẽ illi, cõtra quos diſputamus, ad ſanitatem vtcunq; reuerſi, tropũ in ea oratione iã ſe agnoſcere cõfitẽtur: ſed ita cõfitentur, vt corpus & ſanguinẽ Domini, verè, propriè, ac reipſa pani & vino copulẽt, atq; τῇ μετουσιάστῃ Papę, συνουσίαν duarũ naturarũ ſupponãt ſtatuantque, carnem & ſanguinem Chriſti non tantùm in cœlis eſſe; verùm etiam in pane ac vino ſacræ Cœnæ adeſſe præſentia. Nec verentur Domini corpus, quãuis humanũ eſt, affirmare, ſimul, eodemq; tẽpore in multis locis eſſe; immò

progrediuntur eò, vt illud æquè ac naturam diuinam pronuntient esse vbique: deinde præsentiam illi corpori tribuunt, quæ locum minimè occupet. Ego verò Christi naturam humanam semper certo quodam loco fuisse compræhēsam dico: quem ita occuparit, vt eodem tempore alibi non fuerit. Euangelica historia tradit; illum aliquando fuisse in Galilea; nonnunquam Hierosolymis; interdum in domo Symonis; & aliâs in Bethania. Vnde constat, ab ea certum aliquem locū datum esse corpori Christi; simul autem alibi non fuisse, apertè demonstrat: cum Christum dixisse perhibeat, Lazarum fuisse mortuum, & se gaudere quod ibi non fuerit. quibus vtiq; verbis ita se fuisse ostendit in illo itinere, vt alibi non fuerit. Angelus quoque dixit mulieribus: cum Domini corpus in sepulchro quærerent: *Surrexit; non est hic.* quo declarauit, ita è sepulcro discessisse, vt ibi corpore non ampliùs adesset. Et Petrus Actorum 3. de illo enuntiauit: *Quem oportet quidem cœlum accipere: neq; in tempora instaurationis omnium.* Si futurus in cælis est; quoad naturam humanam, vt Apostolus dixit, vsque ad extremum diē: quid eius carnem sanguinem in terris quęrimus? At de Apostolo quid loquor? Ipse Christus discipulis aiebat: *se relinquere Mundum, & ab illis discedere:* atque monuit, fore, vt perpetuò secum pauperes, non autem illum essent habituri. Proinde sic imbutus & instructus diuinis oraculis; humanam Christi naturam in cœlis ab inferiori mundo sepositam, vsque ad Mundi finem agere credo: eumque tunc ad orbem iudicandum inde rursus esse venturum; vt ab Angelis moniti sunt Apostoli.

ſtoli: & nos articulo noſtræ fidei profitemur. Hoc eſt (vt ſummatim dicam) quod ſentio de loco & præſentia corporis & ſanguinis Domini. Qui aũt è diuerſo cœlum vbiquarium ſibi formãt, & fingunt, quaſi eius materia ſit mollis inſtar ceræ, ac figmenta eorum ſequatur facilimè, quocunque illam ducere fuerit viſum: quiq; Domini corpus vel in plurib. locis ſimul; vel quod multò audacius eſt, vbiq; eſſe prædicant; qui etiam illud pani & vino ſacræ Cœnæ copulant; vbuibi gentium habeat: qui deniq; ibi abſq; loco & inuiſibiliter adeſſe præſens decernunt; eos omnes precor, obſecro, & obteſtor, vt hæc ſua præclara & mirabilia commenta, ne portenta dixerim, in diuinis literis tandem aliquandò cõſcripta demõſtrẽt. quod ſi fecerint, ingenuè viciſſe cõfitebimur. Sed quia, vt certò ſcio, præſtare non poterunt: illos porrò ſedulò moneo, vt ex capite ſuo noua dogmata, nouoſque articulos fidei cudere deſinant, & nobis ea obtrudere credenda, quæ domi eorum nata ſint; non aũt in agro diuinarũ ſcripturarũ creuerint. Non me latet, eos in hac tota ratione id nobis exprobrare; quòd non Theologos, verùm Naturales philoſophos agamus: Etenim fatentur quæ dicimus, ex decretis naturæ, cùm vera eſſe, tùm neceſſaria; verùm ea myſteria, quæ diuina & cœleſtia cum ſint, naturam multis modis vincũt: eius regulis & decretis non oportere ſubiici. Sed cùm in eis amplectendis & conſiderandis, ratio noſtra offendit: diuinã poteſtatem, quæ immenſa eſt; nos tamen debere intueri.

Cæterùm hæc diluere, nõ eſt difficile. Primùm, quò ſanctarũ ſcripturarũ teſtimonia ſequimur: vt

illa recensuimus: eo minimè nos philosophiam, sed verbum Dei sequi testamur. deinde si naturã audimus, vbi sermonib. Dei nihil repugnat; nihil facimus Christianâ Theologiâ indignũ. Habet siquidẽ natura Deum autorẽ ac vindicẽ: ac iccirco eius regulæ ac decreta, non ex ea, verùm ex ipso Deo proficiscuntur; ideoq; cõuellenda & refigẽda nõ sunt: quoad nõ ostẽdatur, verbũ diuinis literis ꝑditũ eis repugnare. Hãc naturæ vocẽ maximꝰ, optimusq; Theologꝰ Augustinꝰ in epistola ad Dardanũ audiuit: cũ inquit, *Spacia locorũ tolle à corporib. & nusquã erunt: & quia nusquã erunt, nec erũt.* Idq; non ꝓnũciauit, de natura vel corporib. Physicis agens; verùm scribẽs ex professo de anima & corpore Domini. Eandẽ naturę vocẽ & Cyrillus audiuit: qui scripsit in suis dialogis de Trinitate: *Ipsam Dei naturã, si partibilis esset, vt quidã sentiebãt omnino fore quãtã; nec nõ in loco, neq; posse circũscriptionem euitare.* In nostra itaq; sententia tuenda verbũ inprimis Dei amplectimur, audimus naturæ vocem: dum suo autori non aduersatur; & vnà cum patribus rectè sentientibus facimus.

Vt aũt ad potentiã Dei confugiamꝰ in hac proposita cõtrouersia, opꝰ nõ habemus. Cõmonefacimus attamẽ pios; diuinã Omnipotentiã, quã vnà cũ omnib. fidelib. credimus, nõ esse citra oẽm exceptionẽ credendã. Nã & Paulus excipit, *Deũ non posse negare seipsũ.* Excipit itẽ passim: à Deo fieri nõ posse, vt q̃ facta sunt, infecta reddãtur. In scholis etiã Theologicis definitũ est: ea Deum nõ posse facere, quę, vt loquuntur, cõtradictionẽ implicant. quod cum vitio rerum fiat: nõ Dei vlla infirmitate, de summa illiꝰ potẽtia nihil minuitur. Attendendum ꝑterea: nõ paucos hæreticos isto suf-

Digitized by Google

fugio esse vsos; cũ illorum praua & insana dogmata refellerentur à sanctis patrib. non solùm vt absurda, verùm etiam vt impossibilia. Respondebant enim, vt se tuerentur: omnia Deo esse possibilia.

Neq; manus illis dare propterea cogimur: ꝙ Christ⁹ de pane dixerit, *hoc est corpus meũ*, & de vino, *hic est sanguis meus*: quia cum & nostra & illorũ eius orationis interpretatio, locus ambiguus redditur: quãuis nobis expositio nostra est certissima. Argumẽtum verò quod ab ambiguo deducatur: oẽs norunt, quã sit retusum atq; imbecille. Quid igitur? dices. An Cœnã Domini absq; illi⁹ corpore ac sanguine haberi docebis? quomodo præterea hoc, aut mãducari, aut bibi, si psentia reipsa nõ adsunt, probabis? Porrò scriptura vtrunq; testatur: nos in S. Cœna carnẽ & sanguinẽ Christi edere ac bibere. Vt de eo antea dicam, de quo interrogor posteriùs: Corpus & sanguinem Domini spiritualiter edi ac bibi affirmo; id est, animi ore, qui spiritu & fide sit imbutus. Dum.n. in S. Cœna mente agitamus Domini mortem ac syncera fide ista redimendorum nostrûm caussa in crucẽ fuisse impensa, fideliter credimus; ea magno nostro bono edimus & bibimus. Nã sunt animis nostris instar optimi cibi, & saluberrimi potus; eamq; fidẽ excitat Deus in suis per Spiritum S. duob. adhibitis externis instrumentis, verbo, inquã, & panis ac vini elementis. Qui ergo credunt & fide amplectũtur; Domini carnem & sanguinẽ fuisse nostræ salutis caussa in mortẽ tradita; ea spiritualiter comedunt, & spiritualiter bibunt. Proinde fatemur, ad esum & potationẽ physicam & propriã, exigi

esculentæ ac poculentæ rei præsentiā: alioqui res absentes nec edi neq; bibi posse; vicissim aūt negamus, è spirituali esu & potu elici, seu concludi; eaq; ἀπηγγελικῶς edi & bibi corporaliter, ac propriè adesse præsentia. fide aūt constare carnis Christi manducationem, ipse apud Ioan. 6. cap. luculentissimè testatus est. Quare is Euangelista, cùm rē totam ibi à se iudicaret affatim explicatam; in historia postremæ Cœnæ, quomodo externa signa panis & vini adiecta fuerint, minimè cōmemorauit. Adhæc idē ex eo loco colligitur: quod ad verū & proprium Christi corpus, vera propriaq; manducatio accommodari non potest: cum iam dilacerari, comminui, & moli nequeat; ore quidem corporis, & panis & vinum propriè comeduntur, ac bibuntur; quæ suo modo *caro & Sanguis Christi* dicūtur: quod sint earum rerū externa signa; ideo vtcumq; ore dici possumus edere ac bibere corpus & sanguinem Domini. Vnde Cyprianus & Augustinus, cum de harū rerum, quę significātur, esu agerent, nimirùm spirituali: prudenter dixerūt, *Quid paras dentem & ventrem? Crede, & manducasti.* Non itaque opus est, corpus & sanguinē Domini è cœlis in terras dimitti, vel adhùc in Mundo versari, vt nostræ Cœnæ se admisceant: sed nostras mētes verbo Dei & signis externis commonefactas; oportet ad cœlum per fidem subuehi: quò sacro isto cibo vescantur, atque alantur. Hinc etiam consequitur: illos, qui fide prorsus destituuntur, corpus & sanguinem Christi minimè percipere: quod ea, vt dixi, fide tantùm & Spiritu cōedantur, & bibantur. Symbola quidem externa ii comedūt & bibunt; res aūt significatas minimè attin-

attingunt. Sicuti qui obcæcati ſunt, lucem & colorem, quæ oculis capiuntur, minimè poſſunt recipere.

Cum poſtea rogor: *An in Eccleſia Cœnam ſine corpore & ſanguine Chriſti haberi exiſtimem?* Reſp. Si de ea præſentia loquamur, quam corporalem, realem, atq; ſubſtantialem vocant: corpus & ſanguinem Chriſti abeſſe fateor: neq;, ſi adeſſent, pl' vtilitatis, cõmodi, aut emolumenti nobis adferrent: quam inde hauriamus, dum in cœlis manẽt procul à nobis diſiuncta. Eadem tamen dico adeſſe fidelib. in Cœna, præſentiâ fidei; cuius vis & facultas eſt, vt ea efficiat reddatq; præſentia ſpiritualiter, quæ locorum ſpacio longè admodũ ſunt abiuncta. Deinde caro & ſanguis Chriſti nobis præſentia ſunt ſpiritu, gratiâ, & meritis, & aliis admirabilib. fructibus, qui diuinitùs per ea in nos deriuantur, quemadmodũ Sol dicitur nobis adeſſe præſens per lucem, radios, & bonos influxus, quos inde percipimus. Neq; corpus & ſanguis Domini ſic animis noſtris pręſentia ſunt ſpiritualiter & per fidem, vt vires & facultates ſuas ſaluberrimas ibi tantùm contineant, ſinantq; corpora fidelium ipſarum prorſus expertia: non ita ſe res habet: ſed quia credendo, corpus & ſanguinẽ Domini pretia eſſe noſtræ ſalutis, iuſtificamur & regeneramur; vel in ipſa cùm iuſtificatione, tum regeneratione augemur & confirmamur: iuſtificatio autem & Regeneratio principia ſunt noſtrę felicis immortalitatis. Inde fit, vt Cœnam Domini fideliter percipiendo, non modo animi paſcãtur & recreentur; ſed item corpora etiam atque etiam beatæ reſurrectionis capacia reddantur.

Hic est meæ fidei sensus, de sacra Domini Cœna, quem tibi, Vir Præstantissime, fortassis minùs enucleatè propter orationis ieiunitatem, quam fideliter exposui. Sed te confido missis verbis impolitis atque incultis reb. ipsis & sententiis amico animo hæsurum. Vale, ac me tui amantissimum, vt facis, ama, & pro fructu meę vocationis ora. D. Bulyngerus cæterique amici plurimam tibi salutem adscribi voluerunt. 24. Maii 1562. Tiguri.

Tuus, quantus est

PETRVS MARTYR.

Buceri responsum ad Bonifacii Wolfhardi & fratrum Augustanorum acerbiusculam epistolam, de Eucharistia & Confessione Augustana, quomodo ei subscripserint, & non subscripserint Argentinenses.

Anno 1537. sub finem Maii.

GRatiam & pacē in Domino. Scripsit ad nos Bonifacius de concordia cum Lutheranis, si non vestro nomine communi; quod propter literarum intempestiuam acerbitatem, facile credimus: tamen ea accusat quæ videmus & vos turbare. Exponemus igitur vobis in communi, bonâ fide, quid per nos hac in re actum: deinde ad illius ac etiam vestra obiecta, respondebimus: & in hac parte eam adhibituri sinceritatem, quam putamus valere apud Christum, securi, vt apud homines sententiæ ceciderint; quamquam si fieri queat, cupimus in bonum gratificari omnibus.

Swinfurticus conuentus.

Vbi ergo tandem à nostris Principibus in conuentum Swinfurtensem cōsensum esset; perque hos illô nostri vocarētur; sciscitati à nostris sunt, quatenùs Saxonicæ Confessioni bonâ queant cōsciētiâ subscribere: si forsan Cęsariani illi arbitri Mogun-

Moguntinus & Palatinus, ſolam Saxonicam confeſſionem conditionibus pacis nominatim inſertam vellēt; vtcumque nos noſtra in re cum Saxonica, quantùm quidem ad dogmata attinet, conuenire diceremus. Ibi ego, volo enim me, quià peccatum hîc putatis, primum nominare: Hedio & Matthæus, ità, vt Senatus iuſſerat, *Confeſſionem* & *Apologiam* pro modo fidei & iudicii noſtri, excuſſimus: cumque illa duas partes habet: nam in priore dogmata; in poſteriori ritus profitentur: priori cenſuimus, quoniam reipsâ noſtræ confeſſioni congruit, ſubſcribendum; poſteriori nequaquam: quippè qui alios quam Saxonica habet Confeſſio, ritus obſeruemus. Addidimus aũt: *Sic vt noſtra conſonantem*: priorem Saxonicæ Confeſſionis partem recipiendam; eoque noſtram haudquaquam cedendam. quod eſt quoque à noſtris factum. Noſtros voco hîc: etiam *Vlmenſes, Conſtantienſes, Eslingenſes, Memmingenſes, Lindauienſes, Bibracenſes & Iſnenſes.* Conſilium hoc noſtrum, Eslingæ Blaurero; Vlmæ Capitoni indicaui, quod vterq; probauit. Swinfurti igitur, noſtri ingenuè teſtati ſunt, a ſua confeſſione ſe haudquaquam receſſuros. Cùm aũt ea pars Saxonicæ Confeſſionis quæ exponit dogmata; cũ ſua cõfeſſione reipsâ cõuenit; nõ grauari & hãc cũ ſua ſubſcribere. Ratione vt hoc cõſilii darem⁹, hãc ſecuti ſum⁹. nihil in omni illa priore cõfeſſionis parte reperim⁹, qd' cãdidũ, Chriſtianũ vel ob formã verborũ, offendere, noſtro quidẽ iudicio, queat, exceptis articulis 10. & 9. non⁹ eo offendere poteſt: ꝙ Baptiſmũ facit neceſſariũ. Decim⁹ eſt in ſe tolerabilis, niſi apol. adieciſſet *ſubſtãtialiter & præ-*

Confeſſio & Apologia Saxonica exeuſſa. ſubſcripta quatenus.

Nota.

sentiam corporalem. nam ad verbum, eadem ipsi & Augustæ confessi sumus, & in formula cõcordiæ, quã ad Ernestũ Luneburgensem Ducẽ cõposuerã, dedimus, etiã subscribente Oecolampadio.

Habetis & confessionẽ & hanc formulã, tum & nostræ confessionis Apologiã. Siq; hęc nimis nupera sunt, est forsan apud quẽpiã illîc mea Apologia ad Brentiũ: quã ego primã de hac re euulgaui. itẽ mei commentarii in Euangelistas & dialogus Germanicus. Si nõ in his omnib. expressi, me sentire, *Christi corpus & sanguinem, vera, verè, & præsentia adesse & exhiberi in Cœna*, prodidero veritatem Christi. Si aũt ipse ea semper credidi & docui; quî licuisset dehortari meos: ne illa scripta ab aliis reciperent? Apologia verò cùm offenderet, expendimus, vt par erat: quid sibi autor hui9 libri, vellet per *Substantialiter & corporalem præsentiam*. cumq; non solùm id ego aliâs scirem; sed adductâ sentẽtiâ Cyrilli, quam & Oecolãpadius noster recipit, probè explicaret: nempè in Cœna Domini ipsum Christum corporalẽ & naturalẽ, verbis & symbolis: quæ nihil quã visibilia verba sunt, vt propriè admodùm Augustinus dixit, offerri; & ipsi idem sentimus: vnde hæc admittenda verba iudicauimus: siquidẽ cùm hîc, vt in toto Euangelio, & hîc eò ampliùs, quô summæ Euangelii symbolorũ vsus maiore solẽnitate adiũctus est: sic nobis Christus exhibeatur, vt ille in nobis, nos verò in ipso simus caro de carne eius, os de ossib. eius, membra & corpus eius; certè inficiari non licet; eum exhiberi, eoq; adesse substantialiter & corporaliter: nisi non adsit viuo corpori suum caput & mẽbra inuicẽ, vitisq; palmiti, substantialiter & corporaliter.

liter. fide Christũ amplectimur & dilectione, eiq; coniungimur: sed non solùm, verùm illo se nobis & nos sibi iungẽte. Datur nobis, vt non iã nos, sed viuat in nobis Christus: non vigeat caro nostra & sanguis, in quibus nihil boni, & quæ regni Dei hæreditatem non accipiunt; sed obtineat caro & sanguis Christi, quæ vt sancta sunt, verboq; æterno iuncta; ità vitam habent in semetipsis & transfundunt in credentes. Hæc non solùm Cyrillus, quem Oecolãpadius adduxit, fusiùs, & Patres reliqui: verùm & Paulus sensit: dùm vbiq; in nobis habitare & viuere Christum, nosq; eius esse membra; & panem ac calicem Domini, corporis & sanguinis Domini communicationem facit. quam κοινωνίαν Oecolampadius numquam cum Zuinglio *festam panegyrin*; sed veram, realem & beatificam coniunctionem Christi nobiscum & nostri cum illo intellexit. qui disertè quoq; has ipsas voces amplectẽdas censuit, in suo nouissimo libello, quem de hac re scripsit. At verò vbi cõstiterat nobis, istas voculas nec in se, nec in eo vsu quo in Saxonica Apologia positę sunt, reiici à nobis posse; duo adhuc turbabant: & quod pauci ex vulgo præsertim id ex his vocib⁹, intelligũt quod nos, quodq; Cyrillus quem adduxerunt illi, voluit: & quod Lutheranorum & aliorum hominũ minimè paucos de nostra gloriaturos palinodia, satis præuidebamus. Sed cùm quæ in hoc negotio sunt, omnia considerabamus; & quid potissimùm ad Christi gloriam faceret, excutiebamus: isti scrupi exciderunt. Occurrebat ergo primùm, quibuscum hîc ageretur: nimirum cum Cæsarianis & Põtificiis, quib. nostra mysteria nec possunt

Κοινωνίαν aliter Zuinglius, aliter Oecolamp. intellexerũt.

Quibuscum agendum fuerit.

nec debẽt explicari. Si iam Paulus, quùm vnus de vita periclitaretur; sibi iustè promisit Pharisæorum in se furorem auertere, clamando, *De resurrectione mortuorum ego iudicor*; eo sc. nomine Euãgelium suum confessus, quod vt Pharisæis plausibile erat; ità vim Euãgelii minimè explicabat: Cur non liceret & nobis cõfessione veritatis certâ, sed non per omnia explicata, à tot Ecclesiis diras istas calumnias auertere: Christi ab eis omnẽ præsentiam & manducationem negari: vt taceã insidiosos eorum conatus, ad separandum nos qui eadẽ credimus & docemus reipsâ: quidquid alicubi in verbis variare videamur. Et ipsa veritas, Seruator noster Iesus Christus; nõne Iudæorum erga se furorem, ob id excitatum quod se filium Dei dixisset; declinauit, adducta Scriptura: quæ *filios Dei*, immò *Deos*, vocat: ad quoscumq; verbum Dei factum est: quo vtiq;, quomodò ipse Deus erat, tegebat. sicut etiam Pharisæis se rogantibus vt, si Christus esset, liberè diceret: non tam plenè respondit quam ipsi volebant. Ex his & aliis tùm Christi, tùm Pauli exemplis, animaduertẽtes, veritatem coram eius hostibus sic confitendam, vt illis calumniandi atq; sęuiendi quamminima detur occasio: putauimus memorata verba, *Substantialiter & corporalem præsentiam*; quando ea in quo sensu posita sunt, ipsi quoque in nostra Apologia posuimus, & imò Oecolampadius recepit, admittenda: quò minùs Pontificiis occasionis esset, eos qui idem Euangelium profitẽtur, cum totius orbis offendiculo, à se inuicem diuellendi. Quãtùm ad bonos attinet, exstat nostra Confessio & Apologia: in quibus quantùm potuimus, harum ipsarum vocum germanũ sensum explicuimus: hácq;

Substantialiter & corporalis præsentia: quomodo admissa.

Digitized by Google

nos haudquaquã cessuros: Legati nostratum vrbiũ, palàm & disertis verbis testati sunt, & id quoque, se ideò præter *nostram*, *Saxonicam quoq; Confessionem & Apologiam recipere*: quod hæc reipsâ cum nostra congruat. His rationibus visum est; nihil peccaturas nostras Respublicas, si agentes cum Cæsarianis, hactenùs confessam à se veritatẽ explicuissent. Quantùm verò attinet ad glorias Lutheranorum; rem sic apud nos ipsos expendimus: reipsâ nobis conuenire cum istis in hac, persuasi estis. constat enim, quod hi corpus Domini non faciunt cibum ventris; nec in panẽ nec transmutant, nec includunt oris manducationẽ pani propriè competere; & corpori Domini non nisi ob Sacramentalem vnionem tribui fatentur: Sacramentis ex opere operato nihil concedunt: tantumque dixit Dominus, *Accipite, hoc est corpus meũ*, vòces istas, *Corporaliter* & *Substantialiter* vsurpare volunt: putantes donationis huius realitatẽ, voce *Spiritualiter* non satis explicari. Quòd iã cõcordiæ reuerà esse scitis: cur nõ fateremini? maximè cùm id iã ab eo quod Lutherus vltimam suã Confessionem edidit, in qua, vt iam præmisi, sentẽtiam suam exposuit; editis libris præ vobis tulistis? Gloriabuntur hinc: nos recantasse & omnia ipsorum recepisse? verum. sed quid facient: si de verbis quibusdã disputationẽ reuocantes; concitemus eos, vt scribant & dicant, nos nec Euangeliũ habere nec Sacramẽta? Est ergo eorũ quę falsò isti de nobis iactant, habenda ratio; vel minùs. si hoc; negligamus tam glorias eorum quam calumnias: cùm glorię tamẽ minùs noceant. Sin videatur tãta horũ autoritas, vt referat quid de nobis spargant: præstiterit vt credamur aliquid dedisse

Quæ disertis verbis Lutherani negant.

corporalis præſentiæ, quæ miraculo fiat: ità vt de Lutheranis vulgò creditur: etſi nos diuerſum ſciamus: quã audire negatores Chriſti verbo & Sacramentis eius deſtitui. Hoc ego, fratres, ingenuè dico; & coram Domino ſic ſentio: optãdum piis, *vt nihil vmquam contra Lutherum de Euchariſtia ſcriptum eſſet: etiamſi ille numquam hoc myſterii fuiſſet explicaturus quam explicuit ante exortam hanc cõfeſſionem.* Iam in ſpiritualem manducationem poſuerat omnia; corporalem vltrò admodùm extenuabat; fiduciam in externum op⁹, ſubmouerat, vbi autem Caroloſtadius virum commouit; ſicut perſuaſerat ſibi Caroloſtadium velle externum verbum & Sacramenta penitùs è medio tollere; ità totus erat in euehendis iſtis, ſicut nihil in eo non vehemẽs: indeq; factum, vt nos ipſi & noſtri Oecolampadius & Zuinglius, putaremus, eum externis rursùs iuſtificandi vim tribuere: quod ille tamen numquam ſenſit: id quod certò ſcio: nec hodiè ſentit: ità, vt hoc non contentioſa eius ſcripta abundè teſtantur: non minùs quam contentioſa diuerſum. Quantum autem dedit iſtud diſſidium offendiculorum? vt retinuit Euãgelii curſum? vt aperuit omne genus hæreticis oſtium; viamq; muniuit Eccleſiam vaſtandi; vt hoc quidquid eſt lucis, in iſta re hac cõtentione excuſſum, Eccleſiæ nimis magno conſtet; longeq; præſtitiſſet, illud nondum excuſſum; & reliqua Chriſtianiſmi quæ puriſſimè Lutherus docet; concordib⁹ ſtudiis eò propagata; quò veriſimile eſt propagãda fuiſſe: ſi dirum iſtud inter Eccleſias diſſidium, exortum non fuiſſet? His ego me rationibus obfirmaui pridẽ, vt glorias Lutheranorum de mea quidem

Carolſtadius Lutherum commouit.

Digitized by Google

quidem palinodiā susq; deq; habeam;malimque de me falsò iactent recurrere hac in re;quā malè procurrere in tanta impietate.his qui me rogant: dico,ab edita confessione Lutheri vltima, non aliud sensi,quā quod nobis de veritate præsentiæ Christi in Cœna conuenit.id cur non præ me ferrem? Ceterùm vt ego omnia intelligo,& Lutherum intelligere sentio:exposui in *Apologia* nostra: vt ea congruant cum iis quæ docui anteà: legātur prima mea de hoc negotio scripta. his satisfacio bonis;alios ferre satis est. Habetis fratres caussas, cur Lutheranorum & aliorum de nostra recantatione glorias putauerimus negligendas; atq; adeò quidquid nos mouit,vt articulum de Eucharistia,ità vt ille tam in Apologia quam in Confessione Saxonum expositus est, recipere nostros iusserimus.Porrò articulum de Baptismate,ideò cēsuimus admittendum: quod in Apologia 13.articuli sub finem, ità de vsu Sacramentorum disseruit Apologię autor:vt abundè pateat,necessitatē baptismi non aliter statui apud istos quam apud nos:quod nimirùm Deus,huius vt & Eucharistiæ atq; totius Euangelii vsum instituit; quem citra salutis suæ periculum nemo contempserit:vtcūq; aliis quoque rationibus Deus saluare queat quos vult:vtpote qui virtutē suam Sacramentis haudquaquam alligauerit. fide siquidem constare omnia,manifestè docent:nec hoc solùm loco opus operatum per se nihil in vllis Sacramentis efficere,abundè testantur. Exposui iā fratres: & quid cùm per nos tùm nostros, quantùm ad Saxonicā Confessionem & Apologiam attinet, admissum est;& quas ob caussas.

QVÆSTIONES OCTO PROPOSItæ Theologis Ecclesiæ Geneuensis: & ad eas eorundem RESPONSIO.

1 *An in casu necessitatis Ministri verbi diuini debeant aut possint, adire priuatas ædes ibiq; baptizare infantes, præsertim vocati ab eorum parentibus sub prætextu faciendi mandatum Iesu Christi, & ad ipsorum consolationem.*

2. *An infantes excommunicatorum, siue propter vitam dissolutam, siue propter doctrinam corruptã debeant baptizari, maximè si alteruter parentum Papatui esset addictus.*

3. *Si esset ægrotus, qui cuperet communicare Cœnæ Domini in cubili, etiamsi eô conueniret pars aliqua Ecclesiæ vnà cum Ministro, an sit licitum vel non.*

4. *An in baptismo infantum liceat susceptorem adiungere patri.*

5. *An permissum sit fideli ducere mulierẽ Papistã cũ pacto relinquẽdi suam, & sequendi religionẽ mariti.*

6. *An licitum sit mulieri fideli nubere infideli sub pacto, quod ipsa possit retinere religionem Christianam, confecto desuper publico instrumento, sicut iã olim quidam fecerunt, seq; hucusq; conseruarunt, & fideles potius acquisiuerunt, quàm perdiderunt.*

7. *Si frater aut soror se coniungat infideli absq; simili pacto, quid tunc faciendum sit.*

8. *An excommunicatus propter hæresin admittẽdus sit ad conciones & preces.*

RESPONSIO.

ISTis articulis vt generaliter propositi sunt, generaliter quoq; respondemus; est autẽ prudentum

tum hominum in applicandis vniuersalibus responsis diligenter considerare, quid requirãt particulares singularium factorum circunstantiæ, ne eueniat tritũ illud dictũ, *summũ ius, sũma iniuria.*

DE PRIMA.

Suademus ne baptism⁹ in Ecclesiis publice institutis, alibi, quàm in publico cœtu administretur, fidelibus ad audiendũ verbũ consueto tẽpore cõueniẽtibus; idq; partim, ne Sacramẽta, sicut in Papatu factum est, à verbi prędicatione separata, rursũ in magicas quasdã ceremonias transformẽtur: partim, vt crassa illa superstitio de absoluta necessitate externi baptismi ex animis hominum extirpetur. Certum.n.est nõ priuationẽ, sed cõtẽptum externi baptismi, reum aliquẽ æternæ mortis constituere. Eiusmodi autẽ contẽptus, præterquam, quòd parentes potius, quàm infantes ipsos respicit, non cadit in eos, qui cõsueto Ecclesiæ ordine, absque sua culpa, suos infantes baptisandos offerre non potuerunt.

DE SECVNDA.

Cùm excommunicatio fiat propter personalia delicta, nec quicunq; sunt excõmunicati, sint extra fœdus promissionis; idcirco eorũ liberos minimè vellemus à baptismo arceri, ea tamen additã conditione, vt interueniat idoneus sponsor de infante purè, & sanctè educando. Sufficit autem alterum parẽtum in Ecclesiæ cœtu censeri, vt infantes ad baptismum admittantur, pronuntiante Paulo, sanctos esse liberos, in eiusmodi etiã matrimonio conceptos.

DE TERTIA.

Et si minimè damnamus Cœnæ Domini vsum in priuatis etiam domibus ad ægrotorum cõsola-

tionem, modo intersit communicantium cœtus; tamen cùm magnæ sit infirmitatis, salutem suam externis signis alligare, quod superstitionis gen⁹ cupimus prorsus aboleri: idcirco extraordinario neq; loco, neque tempore Cœnam solemus administrare, quod rectiùs fieri arbitramur. Si tamẽ istic obtinuit hic vsus, vt ægrotis petentibus, adstante, & vnà communicãte aliquo fidelium cœtu, Cœna Domini priuatim celebretur, minimè censuerimus eam consuetudinem temerè cũ cuiusquam offendiculo abrogãdam. Sed duplicem conditionem requirimus; nempe, vt diligenter moneatur ægrotus ne superstitiose ab illis signis pendeat; & præterea iustum temporis spatium communicaturis omnibus ad præparationẽ concedatur.

DE QVARTA.

Laudamus, & retinemus veterem Ecclesiæ cõsuetudinem de susceptore, quem *patrinum* vocãt, ipsi patri adiungendo.

DE QVINTA.

Non habenda est infidelis, quæ se Christianè victuram spondet; ac proinde, quin à fideli marito duci possit, minime ambigimus. Videant tamẽ fratres etiam atq; etiam, quibus se coniungãt, nec temerè quibusvis promissis credant.

DE SEXTA.

Cùm vxor transeat in mariti potestatẽ, qui facile, si velit, fidem datam de vxore ad impietatem non cogenda, possit violare: & simpliciter moneat Apostolus, ne fideles sese infidelibus adiungãt, eas mulieres non impiè quidem, sed admodum tamen imprudenter facere arbitramur, quæ cum infideli-

infidelibus matrimoniũ cõtrahant, quodcunq; tandem pactum de retinenda conscientiæ pace interueniat.

DE SEPTIMA.

Fideles, ita vt dictum est, cum infidelibus sese coniungentes, non icciрco ex Ecclesia eiiceremꝰ: sed suæ imprudentiæ conuictos, officii sui, id est, infidelis, sanctâ, & honestâ vitâ, Domino lucri faciendi, corâm Presbyterio admoneremus.

DE OCTAVA.

Scimus quę fuerit veterum Canonum aduersus eos seueritas, qui ob maiora quædam scelera essent excõmunicati: & quæ veteris Ecclesiæ consuetudo fuerit, cùm clamaret Diaconus ante mysteriorum celebrationem, *Fores, fores obseruemus.* Nec dubitamus, quin illi iustas, huius seueritatis causas illis temporibus habuerint. Nihilominus tamen cum & conciones sacræ, & preces fiãt tum ad confirmandos fideles, tum ad infideles lucrifaciendos; tũ verò, vel maxime, vt qui aberrarunt siue in doctrina siue in moribus, in viam reuocétur, ne hæreticos quidem etiam excõmunicatos velimus vel ab auditione verbi, vel à precibus excludere, modo ipsi nullo gestu, vel habitu indecenti, publicam actionem turbent, nec istâ Ecclesiæ clementiâ manifestè, & præfractè abutantur.

ELIZABETHÆ SERENISSIMÆ, Christianæ religionis Protectrici, & potentiss. Angliæ, Franciæ & Hiberniæ, &c. Reginæ,

H. ZANCHIVS S.

NON sine magno animi dolore intelleximus Serenissima & Christianissima Regina, dis-

ſidii de neſcio quibus veſtimentis ignem, quem iam olim extinctum eſſe putabamus; denuò cum incredibili piorum offenſione, in tuæ Maieſtatis regno, quaſi ab inferis excitatũ, accenſumq; fuiſſe. Huic verò incendio, occaſionem inde datã eſſe; quòd T.S.M. à nonnullis, magnis alioqui viris, & zelo quodã, ſed certè non ſecundum ſciẽtiam, retinendæ vnionis in religione affectis, perſuaſa; in ſuum nunc magis, quàm vnquã induxerit animum, conſtituerit, velit, ac iubeat, vt omnes Epiſcopi & miniſtri Eccleſiarum, veſtibus albis ac lineis, quibus in Papatu vtuntur Sacrifici, ipſi quoque, cum res ſacras faciunt, induantur. Ac metuendũ eſſe, ne iſte ignis ità accendatur, & ſuas longè lateq; flãmas emittat; vt omnes iſtius ampliſſimi & potentiſſimi Regni Eccleſiæ, cum perpetua T.S.M. ignominia, conflagrent. Eſſe. n. pleroſque Epiſcopos, viros omni eruditione ac pietate inſignes: qui malint officio & loco cedere ſuo, quàm tales, contra ſuum ipſorum conſcientiam veſtes, vtpote Idololatriæ & ſuperſtitionis Papiſticæ reliquias, vel ſaltem ſymbola, admittere, illiſq; ſeſe polluere; & infirmiores ſuo exemplo offendere. Quid hoc aũt fuerit aliud, quàm propter iſtas veſtes totũ corpus Eccleſiæ perdere? Eò. n. profectò ſpectat Satan; iacto inter Epiſcopos diſſenſionũ ſemine. Eô etiã collimabat tẽpore naſcentis Eccleſiæ; diſſidio de Paſchate & de aliis id genus ceremoniis, inter orientales & occidentales Eccleſias excitato. Proinde non immeritò Irenæ9 Lugdunẽſis Epiſcop9, epiſtolâ ex Galliis Romã miſsâ, acriter obiurgauit Victorẽ Papam; qui ſuo neſcio quo zelo, ſed non ſecundũ ſciẽtiã, excõmunicare volebat omnes Aſiæ Eccleſias, quòd nõ eodẽ tẽ-

pore,quo & Romæ,Pascha celebrarēt.Hoc.n.nihil aliud fuisse,quàm intēpestiuo, easdē ceremonias in omnib⁹ Ecclesiis retinendi studio;vnitatē Ecclesiarū scindere ac lacerare.Ego itaq; simul ac audiui tantā imminere Ecclesiæ Christi ruinā in isto Regno;statim pro ea quā debeo tum Ecclesię Christi,tùm T.S.M.tùm toti deniq; Regno, obseruantiā;cogitaui istuc scribere, & pro mea virili tentare,si quo modo possit tāto malo occurri;me ad hoc officium faciendū aliquot Christi timētibus,& Tuæ S.M.amicis, adhortantibus. Vix verò hoc cœpi in meum inducere animum,quùm ecce Illustriss.Princeps noster mandat,vt hoc faciā;suo sanè mandato mihi nō solùm spontè currēti calcar addens,verùm etiā necessitatē imponens scribendi. Ergò eo minus mirabitur T.S.M.audaciā hanc meam, cum non tam ex voluntate mea,& ex amicorum cōsilio,quàm ex mandato Illustriss. Principis mei, T.S.M.amicissimi,scribā.Inprimis autē operæpretium me facturum iudicaui, si priori loco T.S.M.quid sui sit officii in hac causa humiliter moneā;& deinde vt illud fortiter præstet per Iesum Christum Dominum nostrum supplex orem. Rogo vt hanc nostrā scriptionem Sereniss. T.M.boni & æqui cōsulat. Ex amore enim Christiano erga Ecclesiam, & ex singulari obseruātia, qua erga T. S. M. mirū in modū affecti sumus, ea proficiscitur. Nouit omnia Dominus. Nūc ad rē.

Quum Apostolus scribēs ad Timoth.iubet orari pro Regibus,& omnib⁹ aliis,qui in eminētia cōstituti sunt;& finē in quē sunt cōstituti aitesse, vt trāquillam & quietā vitā degamus in omni (id est,perfecta) pietate & honestate; satis luculenter docet,quodnam sit piorū Regū ac Principū offi-

cium;nempe curent & efficiant, vt vera inprimis religio, verusq; Dei cultus, si exulat, restituatur; & restitutus purus putus conseruetur; omnibus rebus quæ aliquam impietatem redoleāt, procul abiectis. Deinde vt honestè sancteq; viuatur, omnibus obscœnitatum & turpitudinum generibus profligatis. Deniq; vt publica inter ciues pax & sancta amicitia colatur; omnibus dissidiorum occasionib9, quoad eius fieri potest, sublatis. Has esse tres præcipuas officii Regii & cuiusvis pii Magistratus partes; præterquàm quòd Apostolus apertè, vt iam vidimus, docet; omnes etiā viri docti & de officio Magistratus bene sentientes, vno cōsensu, vnoq; omnes ore confirmant. Quòd si res ita se habet, nō video quomodò possit Tua S.M. bonâ conscientiâ, vestes de quibus quæstio est, & alia id genus Papisticā adhuc superstitionē redolentia, & semel ab Ecclesiis profligata; iterū piorū Episcoporum conscientiis proponere resumēda; atq; ita proponere, vt illos suo cogat mandato, ea recipere. Principiò.n.pugnat hoc cum prima ac principe Regii officii parte. Si enim curandum est inprimis Magistratui, vt purus putus conseruetur Dei cultus; & si ob hanc causam ablegāda sunt omnia, quæ hunc cultum aliquo modo vel per se, vel ex accidēte violare possunt; eoq; omnia ad regulā verbi Dei, & ad priorē, atq; Apostolicā, ideoq; puriorē & simpliciorē religionis formā, pro virili reuocāda sunt: deniq; si, vt Apostolus præcipit, abstinēdū est, nō solùm ab omni malo, verùm etiā ab omni specie mali; quorsum, obsecro, Sereniss. & piissima Regina, ea in Ecclesiā Dei ex Regio mādato inducere: quæ cum puritate cultus Apostolici

postolici pugnant; quæ superstitionē Papisticā redolēt; quę neq; ad ædificationē piorū, neq; ad ordinē, aut ad ornatū, nisi meretriciū, faciunt; quæ deniq; nullā Ecclesiæ vtilitatē adferre, sed cōtrà, multa ei mala dare possunt? Certū est ista de vestibus lege, pios quosq; omnes, offensum iri; impios autē, gauisuros in sinu, & plura inde speraturos: medios verò, h.e. eos qui recèns ab impietate ad pietatē cōuersi quidē sunt, sed nondū benè firmati, periclitaturos; & si ex humano iudicio, aliquid dicēdū sit, magis ad veterē superstitionē, ad quā naturâ ferimur, respecturos, quàm in verā religionē oculos fixuros, ac firmaturos: Ac proinde istud decretū ad pietatē omninò nihil; ad impietatē verò fortassis multū, profuturū. Etsi.n. vestes istæ per se, h.e. suâ naturâ malæ non sunt aut immundæ; tamē propter præcedentē eumq; recētē abusum, immunditiâ prorsus nō carēt. Certè negari nō potest, quin saltē occasiones sint aperturæ multorum malorum, & grauissimarum superstitionum. Sunt autē etiā occasiones malorum vitādę. Quorsum igitur illa Ecclesię obtrudere, è quibus vtilitatis nihil sperari potest; damni autē plurimùm? hoc est enim, tentare Deum. Meminerit Sereniss. M. T. non sine causa scriptum fuisse; *Qui tangit picē, inquinabitur ab ea.* Neq; temerè Apostolum iussisse, vt expurgemus vetus fermētū; quòd modicum fermēti, totā massam corrumpat. Neq; stultè improbari Iudæos ab Osea, quòd surculum (superstitionum) ex Israele transtulerint in hortū suum, hoc est, in verā Ecclesiā. Nihil planè piissima Regina nobis negotii esse debet cum Papistis ad religionē quod attinet; nisi in iis, quę cōmunia

Digitized by Google

habent cum Apostolis. Cur obsecro improbātur in scripturis Reges aliquot, tametsi alioqui pii, quòd fana in mōtibus, ante ædificatū templum à sanctis Patribus exstructa, in quibus coli solitus erat Iehoua, non sustulerint? nimirum quòd ædificato iam & ordinato templo, nolebat Deus vlla alicuius alîus sacelli vestigia, extare. Ergò patefacto etiam regno Christi, locū habuere ampliùs non debuerunt ceremoniæ & vestes Aaronicæ. Proinde meritò Apostoli curarunt eas post Christi ascensionem, tollendas; vt ne vllæ quidem superessent reliquiæ. Si verò illi, piè sustulerunt; impiè igitur Papistæ illas reuocarunt. Vtrum autem melius sit, sequi Apostolorum piā simplicitatē, an verò Papistarum impiā pompā, quis est qui nesciat? Grauius malum fuerit credat mihi S.M.T. ista talium vestium Papisticarū reuocatio, quàm primâ fronte fortassis, oculatissimis etiā hominibus videri queat. Videor enim videre & audire Monachos è suggestis vociferātes, & suos in sua impia religione, T.S.M. exēplo, confirmantes, & dicentes: Quid? quòd ipsa quoq; Regina Angliæ, doctissima & prudētissima paulatim incipit ad sanctæ Romanæ Ecclesiæ redire religionē; resumtis iam sanctissimis & sacratissimis Clericorum vestibus? Sperandum est fore, vt reliqua etiā omnia sanctæ R.E. dogmata, ritus, Sacramenta, tandem aliquādo postliminio reuocet. Has & similes voces proculdubio prudētissima Regina, Monachi & Iesuitæ è suggestis vsurpabunt; nullā enim occasionem prætermittunt suas confirmandi superstitiones. Quid igitur aliud est, hasce vestes putidas, & alia Papisticæ Ecclesiæ rudera in Ecclesiam

Christi

Digitized by Google

Christi reuocare in hoc tẽpore; quàm occasionẽ eamq; optimã Papistis, se & suos in suis superstitionibus cõfirmandi, dare? Et verò etiã ad hanc rẽ, quasi opem ferre? Audiamus autem Prophetam, quid ad Iosaphatum Regem Iuda opem Achabo præbentẽ dixerit: *Tu impio auxiliũ ferre & diligere* "
eos (audes) *qui Dominum oderunt? Ob hanc rem super* "
te indignatio à Domino. Quid item aliud fuerit hęc "
res, quàm infirmos à studio puræ religionis reuocare, & vt retrò in Ægyptum respiciant, ac redeant, tacitè monere? Facilis est enim ad impietatẽ relapsus, infirmis hominibus; quippe qui ad superstitiones nostrapte natura sumus propensi. Tollendæ igitur sunt occasiones ad impietatem relabendi: tantum abest vt dari debeant. Quid sibi obsecro voluit Deus, quum vetuit ne araretur in boue & asino; & cauit ne idem ager diuersa sereretur semente, & ne quispiam vestiretur veste ex lana & lino cõtexta: Res est Deo odiosa & execrabilis, si idem ager Domini colatur ab Episcopis impiis simul & piis; si in eadem Ecclesia cum doctrina Euangelii doctrina etiam Papistica doceatur; si deniq; Sacramenta, ceremoniæ & ritus ex Apostolicis & Papisticis conflati, vsurpentur; & iis ceu veste ex lana & lino confecta, Ecclesia vestiatur. Quæ enim conuenientia lucis ad tenebras? Detestanda igitur nobis etiam esse debet talis, hoc est, turpis & impia mixtio. Ac proinde, quæ Dei non sunt, sed eorum qui cultum Dei contaminarunt, prorsus abiicienda; id quod & Dominus fieri iussit, quùm mandauit vt eorum qui suaserunt, vt post Deos alienos iremus, omnia funditus perderentur: &

vestimenta, totaq; supellex igni cremaretur, idq; in medio foro; népe in abominationẽ talium seductorũ, & vt sint anathema Domino. Quis autẽ ignorat, inter supellectilẽ seductoris Romani, istas etiã vestes contineri? *Nec adhærebit* (inquit) *de illo anathemate quicquã in manu tua, vt auertatur Domin⁹ ab ira furoris sui, multipliceťq; te sicut iurauit Patrib⁹ tuis*, &c. Quid igitur inducere vestes has, Antichristi supellectilẽ, in Ecclesiã Christi, aliud est, quàm Deum ad iracundiã prouocare & eius furorẽ aduersus nos accendere? Certum est, si quis verus sit amicus Christi, eum nunquam curaturum, vt ornamenta Antichristi in ædibus suis habeantur; ne dum ferat in templo Christi. Quis.n. sui hostis insignia in suis ædibus, præsertim verò in locis honoratiorib⁹, ferat? Ac si quid Deus destructum & abolitum velit; qui sumus nos, qui illud denuò audeamus ædificare? Deus autem post Christi mortem, vestimenta omnia Aaronica atque Leuitica, abolita voluit; & nostro tempore, Euangelii splendore fugatas velle se omnes tum impias, tum vanas Papisticas ceremonias, pompas, imposturas, fucos; satis apertè vbiq; declarauit: quòd hæc nihil ad pietatem accendẽdã, multum autem ad restinguendam valeant. Neq; certè videre possum, quò tandẽ istæ spectent vestes, nisi reipsa (vt iam ad alterum caput veniã) ad pulchram istius Anglicanæ Ecclesię ex Euangelio reformatæ faciem, imò totũ corpus dedecorãdum ac dehonestandum: nõ secus atq; si pudica ac honesta alicuius Regis filia, vestimentis quib. scortũ aliquod famosũ & insigne, solitũ erat ornari, induatur; & ita induta, in mediũ prodire iubeatur.

Quis

Quis verò hoc probet, aut tolerandum esse censeat? Ergò etiam si nullo alio, hoc saltem nomine, obtrudendæ non sunt Ecclesiæ Christi, id genus vestes; quòd meretrix Romana, iis vt vt suâ naturâ minimè malis, aut malum tamen & ad suas tegendas scortationes, vel potiùs ad alliciendos homines ad scortandum, abusa est, & adhuc abutitur. Sunt enim pompæ istæ omnes & ceremoniæ papisticæ nihil aliud, quàm fuci meretricii; ad hoc excogitati, vt homines ad spiritualem scortationem alliciantur. An non igitur turpe est, hos habere in Ecclesia Christi? Si serpens æneus, qui institutus fuerat à Deo, & quidem ad salutẽ Israëlitarum, per pium regem Ezechiam, quia illo cõtra verbum Dei abutebantur Israëlitæ, sublatus est; & ab hoc facto, summè laudatur Ezechias, quòd illum scilicet serpentem redegerit in cineres, eosque in profluentem, ne vllum vnquam eius extaret vestigium, proiici iusserit; quantò magis istæ impuræ vestes, profligandæ sunt ex Ecclesia Dei, quibus Apostoli nunquam vsi sunt, vsa est autem meretrix Romana, in cultu Idololatrico, & ad homines seducendos? Neque enim honestum est, vt quæ in Dei contumeliam vsurpata diu fuerunt, si res sint per se ἀδιάφοραι: ea in Ecclesia, cum discrimine etiam salutis piorum, retineantur. Multò verò minus illud vestium genus: quod nihil aliud est, quàm inuentum hominum vel Satanæ potiùs, ad simplicium seductionem excogitatum. Nemò nostrum est qui nesciat, quanta laude dignæ sint illæ Respublicæ, quæ legibus cauent, ne ciues exoticas induant vestes, neve eas in Rempub. inducant, quòd corruptelæ

sint bonorũ honestorumq; morum, adeoq; ipsarũ Rerump. Quomodo igitur laudari vnquã poterit istud, quod Tuæ M. proponitur consiliũ; nẽpe vt vestes, Reip. Christianę, tempore Apostolorũ & Apostolicorum virorũ incognitæ, in Ecclesiã Christi introducantur? Si verò exoticũ vestiẽdi genus, in Repusb. benè institutis non toleratur; quantò minùs Idololatricæ & gentiliciæ vestes in Ecclesia, vbi Deus in Spiritu & veritate colẽdus est, & vbi paucas easq; simplicissimas ceremonias esse vult, ferendæ sunt? Si item lege cauit Deus, ne virilib. vestimentis induatur mulier: neq; vicissim muliebrib. vir, quòd vtrũq; sit per se turpe atq; inhonestum, & pugnans cũ natura; cur igitur pii Episcopi & serui Christi vestib. impiorũ sacrificorum & Antichristi mancipiorũ vestiantur, vel potiùs dehonestentur ac deformentur? Cur non potiùs ab illis sicut diuersæ sumus religionis, sic etiam externis symbolis, veluti sunt vestes, in officiis saltem ad cultum Dei pertinentib. obeũdis, discernamur? Voluit hoc certè Deus & exegit à suo populo, vt ipso quoq; diuerso vestiendi genere, à profanis gentib. discerneretur: atq; ita se nihil velle habere cum gentib. cõmune, hoc etiã publico symbolo protestaretur. Quid ni idem & nos faciamus? An non sumus populus Dei? an nõ manet æquitas eiusdẽ præcepti? Ac si honestum ab honore dicitur, qualis honor quæso fuerit Ecclesiæ Christi, quòd Episcopos in administratione Euangelii & Sacramentorũ habeat laruis Papisticis indutos & personatos; ita vt risui potiùs omnibus sint futuri, quàm in aliqua apud populũ veneratione? Qualis & Tuæ S. M. apud veras Eccle-

Digitized by Google

ſias, veroſq; fideles laus, quòd tales nugas in ſuam Eccleſiam reuocari permittat? Non eſt igitur res honeſta, vt ad tales laruas ſuſcipiendas ſancti cogantur Epiſcopi. Neq;.n.reuera, res eſt honore & laude digna; neq; nomen virtutis meretur. Quis .n.ſi Tua S.M.mandaret, vt oēs Angli poſito auito & illo quidē grauiſſimo & honeſtiſſimo veſtitu, Turcicas induant tunicas, aut habitu, vt vocāt, ſtratiotico veſtiātur; Quis, inquam, edictū hoc vt honeſtū approbaret? Multo certè minus laudari poteſt, ſi pii Epiſcopi iubeātur poſito vel ſaltem alterato honeſto & vetuſto, quem etiam Apoſtoli vſurparunt, veſtitu, communi ſc. ſed graui atq; honeſto; ridiculas & execrabiles impiorum ſacrificorum veſtes induere. Quod vero ad tertiam officii Regii partem attinet, nihil iſto conſilio ad turbandum publicam Eccleſiæ pacem accommodatius. Omnis enim nouitas, præſertim in religione, vel per ſe, ſi mala ſit, bonam turbat pacem, vel ſi bona, occaſionem dat ex accidenti, committendis inter ſe hominib. malis nimirum cum bonis. Sed ſicut in rebus per ſe bonis, vt in reformandis ad voluntatem Dei Eccleſiis, contēnenda eſt pacis illius impiæ, h.e. mundi turbatio: (Chriſtus enim non venit ſuo Euangelio vt talem ſeruet pacē, ſed potiùs vt tollat & gladiū mittat:) ita certè rebus adiaphoris vrgendis; turbare pacem Eccleſiarū, & bonos cum impiis, aut etiā bonos inter ſeſe committere: vſq; adeò iniquum eſt, vt defendi nullo modo poſſit; vt non immeritò Victorem Epiſcopum Romanū hoc nomine reprehenderit Irenæus, ſicut antea dictum eſt.

Eſt enim neceſſe, vt tunc Eccleſiæ ſcindantur in

partes,quo quid detrimentosius? Exempla quæ passim occurrunt in historiis Ecclesiasticis, satis apertè & dilucidè quod dico,confirmant. Quot & quantæ obsecro turbæ in primitiua Ecclesia, inter eos qui præter Euangelium, ipsam quoque vrgebant circumcisionem & legem; & inter illos qui eas meritò reiiciebant, excitatæ fuerunt? Quanta porrò mala hæc dissensio dedisset Ecclesiæ Christi;nisi Apostoli mature occurrissent: synodo Hierosolymis coactâ; & caussâ apertis scripturarum testimoniis & firmis rationibus legitimè cognita atque discussa? Si tua S.M. sicut debet,& esse & videri vult Apostolica; imitetur in hac parte Apostolos. Neque aut imponat ipsa iugum hoc ceruicibus discipulorum Christi, aut etiam ab aliis imponi permittat. Quòd si videat Episcopos de hac re inter se dissidere;cogat synodum, & curet controuersiam scripturis disceptãdam & cognoscẽdam; ac tum demum quod perspicuis testimoniis & rationibus non infirmis,fuerit demonstratum:illud etiam omnibus seruandum proponat,& vt seruetur edicto mandet: atque ita ex Ecclesia tollat dissidium. Est enim omninò Tuæ S.M.curandum, vt nihil in religione immutetur aut innouetur, nisi ex verbo Dei.Hac ratione vera Ecclesiarum pax atque concordia & vnitas conseruabitur. Contra verò si fiat;quid aliud id fuerit, quàm vnitatem tollere & Christianam pacem turbare? Neque illud mihi videtur silentio prætereundum, quod ista rei nouitate, non solùm publica in isto regno pax turbabitur: verum etiam alibi extra regnum multis occasio dabitur nouas in Ecclesiis excitandi rixas; idque

non ſine magno pietatis detrimento, & curſus Euangelii retardatione. Nemo enim hominum neſcit, pleraſque omnes Eccleſias, quæ propter Euangelium à Romano Pontifice defecerunt, non ſolùm talibus veſtibus carere, verum etiam illas abominari. Neque tamen etiam alias deeſſe, quanquam priorum reſpectu perpaucas, quæ veſtes illas in Papatu repertas, adhuc retineant; quemadmodum & alia nonnulla mordicus retinent: idque propterea, quod de principio reformatores illarum Eccleſiarum viri alioqui magni, & ſerui Dei fideliſſimi, non auſi fuerunt (nam neque illud expedire iudicarunt) omnia papiſtica penitus tollere. Verùm vt fit, ſua cuique placent. Sua autem voco, non tam quæ quiſque excogitauit, quàm etiam, quæ ſibi quiſque ab aliis inuenta deligit, accipit, retinet, perſequitur. Si verò accedant aliorum quoque exempla; magis ac magis in iis obfirmantur; nec ſolùm obfirmantur, verùm etiam vt reliquos omnes in ſuam pertrahant ſententiam, omnem dant operam; & vocibus ac ſcriptis, imò manibus & pedibus nullum non mouent lapidem. Quid igitur futurum ſit, ſi Tua S. M. quòd ei à neſcio quibus ſuadetur de recipiendis veſtibus, & aliis Papiſticis magis conſilium, illud admiſerit; facilè videmus. Exemplo enim Tuæ S. M. excitati nonnulli homines malè feriati, ſcribent & ſpargent per totam Germaniã libellos de his rebus quas *adiaphoras* vocant; nimirum licêre eas admittere: imò quo minùs Papiſtæ à nobis alienentur, atque ita propiùs ad concordiam accedatur, omninò eſſe admittendas. Quaſi verò Papiſtæ etiam ſi nos, omnia ea admittere-

mus concordiæ causâ; correcturi vnquã sint doctrinam, & falsa impiaq; dogmata, apertas abominabilesq; superstitiones & idolomanias è suis Ecclesiis profligaturi, vel vlla ratione deposituri. Non deerunt igitur, qui talib. libellis si spargãtur, respondeant. Ita ex Anglicano isto igne, nouum quoq; in Germania & in Gallia fiet incendium; cui suffundẽt frigidam Papistæ. Egregiũ verò beneficium. Quis igitur iam non videat istud consiliũ, non aliò spectare quàm ad omnium Ecclesiarum perturbationem? Ad summam verissimum & certissimum longaq; experientia probatissimũ est aureum illud docti cuiusdam viri dictum: Res adiaphoras, h. e. quæstionem de rebus adiaphoris esse τὸ χρύσεον τῆς ἔριδος μῆλον. Atq; hæc de publicæ pacis perturbatione satis. Quid verò de priuatorum fidelium conscientiis dicam? eas isto desuper induendis lineis vestib. mandato supra modũ turbari; res ipsa docet. Conqueruntur. n. vehemẽter; ita vt eorum querulę voces, ac gemitus in Germaniam vsq; penetrent & audiantur. Quam graue autem sit, ideòq; ingratũ flagitium, piorum conscientias turbare, docet scriptura sancta: partim cùm iubet ne contristemus Spiritũ Sanctum, neve pusillos scandalizemus; partim cùm graues minatur pœnas iis qui hæc non verentur facere: partim etiã cùm exempla Sanctorum proponit, atq; inprimis Pauli, qui sic loquitur: *Si esca*, inquiens, *scandalizat fratrem meum; non manducabo carnes in æternum; vt non scandalizem fratrem meũ.* Regulam. n. iis verbis suo exemplo tradit generalẽ, ex doctrina Christi desumtam; nempe, nullam rẽ adiaphoram, esse admittendam, nedum aliis vrgendam,

Digitized by Google

gendam, multò verò minùs edicto mandandam: Si in ea admittenda, vrgenda, mandanda animi bonorum, & conſcientiæ fidelium offendantur. Res.n.pretioſiſſima eſt, & Deo cariſſima: tenella Deiq; timens conſcientia. Quomodo igitur probari poteſt conſilium de lege veſtium Sacerdotalium in miniſterio vtendarum, per Regium mandatum edicenda? Nam (vt multa in pauca contraham) ſi ſunt huiuſcemodi veſtes fidelibus proponendæ; aut proponendæ ſunt vt adiaphoræ; aut vt neceſſariæ. Si hoc: impiè nos facimus, quòd quæ Chriſtus voluit eſſe libera, nos ea faciamus neceſſaria. Si illud; relinquendæ igitur ſunt liberæ Eccleſiis. Iubendo autem & cogendo: ex liberis facimus neceſſarias, atq; ita in idē facinus delabimur. Deinde aut ſunt à Deo per Moſen inſtitutæ; aut ſunt per Chriſtum, Deum ſc. in carne manifeſtatum traditæ; aut per Spiritum ſanctū in Apoſtolis agentē & loquentē ordinatæ; aut ſunt ab hominibus, vel piis vel impiis. Quæ à Deo per Moſen inſtitutæ fuerunt ceremoniæ, & Leuiticæ veſtes; illæ oēs ex volūtate Dei finē habere debuerunt, poſt Chriſti mortē: vt paſſim in ſcripturis, præſertim in Epiſtolis Pauli ad Coloſs. & ad Hebræos liquidò apparet. Quare reuocari nō poſsūt ſine tranſgreſſione voluntatis diuinæ. A Chriſto fuiſſe traditas dici nō poteſt; cùm nullū hac de re exſtet verbū: ſed cōtra potiùs nō ſemel, omnium Moſaicarū ceremoniarū finē veniſſe, diſertè docuit. Idē de Apoſtolis dico & aio. Reliquū igit̄ eſt, vt dicātur eſſe hominib. Si piis; aut ad ædificationē, aut ad ordinē, aut ad decorū fuerūt ab illis inſtitutæ. At nūc neq; ad ædificationē faciunt, h.e. ad promouendam pietatem; ſed contra potiùs

ad eius ſpectant euerſionem; vt ante viſum eſt. Neque ad ordinem vllum bonum; ſed potiùs ad ἀταξίαν: ſic enim confunduntur pii cum impiis Epiſcopi; cùm tamen etiam veſtimentis, vt alteri ab alteris diſcernantur, æquum ſit. Nec denique faciunt ad decorum ſponſæ Chriſti; quemadmodum paulo antè demonſtratum à nobis fuit. Non ſunt igitur nobis admittendæ. Quæ verò ab hominibus Spiritu Dei deſtitutis inuenta ſunt; ea nihil ad nos. Denique Apoſtoli iis veſtimentis vſi non ſunt. Nullum enim authenticum habemus teſtimonium. Eſt autem Eccleſia, ſicut in doctrina, ſic etiam in ceremoniis & in veſtimentis ad illius Eccleſiæ Apoſtolicæ regulam, informanda. Quorſum igitur hæ veſtes in Eccleſia? cuius nam authoritate probari poſſunt? quæ vtilitas, quiſve ſalutaris vſus ex iis accedere poteſt populo Chriſtiano? A nobis verò contra demonſtratum eſt; iis pietatem labefactari; purum Dei cultum violari; papiſticam ſuperſtitionē paulatim reuocari: pios offendi; impios in ſuis impietatib. confirmari; imbecillos in fide, in diſcrimen ſalutis coniici; occaſiones multorum malorum dari; Monachos & alios Papiſticos concionatores, ad ſuos in ſuperſtitione confirmandos iuuari; iram Dei aduerſum nos prouocari; quæ Deus deſtructa vult, ea à nobis reædificari; totam Eccleſiæ faciem commaculari & dedecorari: contra honeſtas leges de non induendis exoticis veſtimentis, turpiter peccari; atque ita totam Eccleſiam dehoneſtari. Adhęc publicam Eccleſiæ, imò multarum Eccleſiarum pacem turbari; Epiſcopos inter ſe committi; piorum conſcientias grauari; & ani-

Digitized by Google

animos bonorum offendi; Spiritum in illis Sanctum cōtriſtari,deniq; pomum ἔριδος ceu in mēſam Deorum proiici. Cum hæc ita ſe habeant Sereniſſima Regina, non ſolum ego;ſed oēs mei collegæ & pii oēs ſupplices Tuam S.M. rogamus, & per Ieſum Chriſtum, quē perſuaſum habemus à Tua S.M. ex corde amari, obteſtamur,vt iſtud conſiliumde quo iam multa dicta ſunt ne amplectatur;neve aures talib. det conſultorib. Neq.n. iſthęc cōſilia è re ſuntEccleſiæ &regni tuipiiſſima Regina,neq; etiam ex dignitate Maieſtatis Tuæ; cùm neq; ad pietatem fouendam ; neq; ad honeſtatemEccleſiaſticam retinendam;neq; adpacem publicam conſeruandam conducant; ſed potiùs hæc omnia bona in quæ incumbere maximè debet RegiaMaieſtas mirum in modum labefactēt. Cogitet potiùs Tua Maieſtas, & in hoc omnem ſuam intendat cogitationem, auctoritatem, potentiam; vt Epiſcopos inprimis habeat verè pios & in ſacris literis exercitatos, ſicut Dei beneficio habet quàm plurimos;eoſq;foueat & audiat.Deinde curet,vt ii ſuum diligenter faciant officium; inuigilent gregi ; doceāt ſanam doctrinam; refutent hæreſes ; pellant lupos; in officio ſuo quenq; contineant; & ad vitam Chriſtiano homine dignam oēs adhortentur, incitent &ſtimulent.Seniores itidem & Diaconi , vt in ſuo quiſq; officio ſit diligens,monendi ſunt,& ſi etiā opus ſit, Tuæ S.M.authoritate cogendi : vt neq; illi dormiēdo; vel conniuendo , ſinant licentiæ & cupiditatibus carnis frena laxari; neq; iſti ſua propria curando, negligant pauperes Eccleſiæ, & alia quæ ſui ſunt officii omittant.Iſta.n.tria hominum genera ner-

Digitized by Google

ui sunt Ecclesiæ; vnde eius salus & exitium cumprimis pendet. Ad hæc danda est Tuæ S. M. opera, idque quam diligentissimè vt Academiæ; & in illis boni ac pii doctores curentur, foueantur, liberaliter sustententur, conseruentur. Sunt enim hæ ceu matres & nutrices Ecclesiarum, in quibus & à quibus formantur, eduntur, educantur, ornantur; qui porrò ad Ecclesias regendas ac gubernandas, idonei vocentur. Postremò quæ verbo & disciplina Ecclesiasticâ corrigi non possunt; ea vt iuxta verbum Dei, gladio Magistratus rescecentur & tollantur, sicut necesse est: sic etiam Tuæ S.M. curandum est; veluti sunt adulteria & blasphemiæ & alia id genus capitalia crimina. In hunc enim finem datus est Magistratui à Deo gladius; vt coercitis impiis seductoribus, obscœnis nebulonibus, & inquietis hominibus; reliqui, quietam & tranquillam vitam traducere possint in omni pietate, & honestate. Huc incumbendum est Serenifs. Regina: huc cogitationes, huc consilia, huc vires & nerui intendendi sunt; nempe (summatim vt dicam) vt omnes abnegatâ impietate & mundanis cupiditatibus, sobriè, iustè & piè viuamus in hoc seculo. Hęc est enim vera & pulcherrima omnium vestis, de qua quisq; debet esse sollicitus; nempe vt exuto vetere homine cũ actibus suis, induamus nouum, hoc est, Dominũ nostrũ Iesum Christum. Neq; alia sunt quæ Christianos Episcopos deceant, vera ornamẽta, quàm quæ Apostolus contexuit ad Timoth. & deinde
„ ad Titum scribens, & dicens: *Oportet Episcopum*
„ *esse irreprehensibilem, vnius vxoris virum, vigilantẽ,*
„ *sobrium, compositum, hospitalem, aptum ad docendum,*

non

non vinosum, non percussorem, non turpiter lucri cupidum, sed moderatum, alienum à pugnis, alienum ab auaritia, qui suæ domui benè præsit, qui liberos contineat in subiectione cum omni honestate, μὴ αὐθάδη, μὴ ὀργίλον, μὴ πάροινον, δίκαιον, ὅσιον, &c. Nam vestes & ornamenta pontificis Aaronici, typi fuerunt horum verorum ornamentorum. Illa, vmbræ; ista, corpus. Facessant igitur illa & hæc adsint. Tum demum vere ornatam habebimus totam Ecclesiam, ne dum Episcopos.

Supplex iterum oro Tuam S. M. vt posita prorsus tota illa de externis vestibus cogitatione, animum ad hæc vera & spiritualia ornamenta in Ecclesiis retinenda, induenda, custodienda, adiiciat. Meam verò sicut de principio dixi scribendi audaciam pro Suæ S. M. clementia condonet. Dominus noster Iesus Christus Tuam S. M. diu nobis & toti Ecclesiæ incolumem ac felicem conseruet. Heydelberga x. Septembris, CIↃ. IↃ. LXXI.

HIERONYMI ZANCHII
THESES

De Fide Electorum,

Et de Thesibus istis, Doctorum & Professorum Theologicæ Facultatis Academiæ MARPVRGENSIS, Iudicium.

1. *ELectis in hoc seculo semel tantum vera fides à Deo datur. Et qui eâ donatus est: (præsertim*

Digitized by Google

do adultis loquor:) eam in ſeipſo ſentit, id eſt, certò cognoſcit, & ſentit ſe verè credere.

2\. *Electi ſemel verâ fide donati, Chriſtoq; per Spiritum Sanctum verè inſiti fidem prorſus amittere, Spiritum Sanctum omninò excutere, & à Chriſto excidere penitus non poſſunt: idq; tum propter promiſſionem Dei, tum propter Chriſti precationem. Neque tamen hinc ſequitur, vel pœnitentiam negari, vel licentiam concedi.*

3\. *In Electis regeneratis duo ſunt homines: Interior & exterior: Ii cum peccant, ſecundùm tantùm hominem exteriorem, id eſt, ea tantùm parte, quâ non ſunt regeniti, peccant; Secundum verò interiorem hominem, nolunt peccatum, deteſtantur peccatum, & condelectantur legi Dei. Quare non toto animo, aut plenâ voluntate peccant.*

4\. *Petrum, cum negauit Chriſtum, defecit quidem fidei Confeſſio in ore, ſed non defecit fides in corde.*

DE HISCE THESIBVS IVDIcium Auguſt. 15. Anno. 1561.

Obſeruandum ante omnia in humanæ ſalutis negotio, Deum hoc progredi ordine.

1\. Primum, antequam iacerentur fundamenta Mūdi, ſemel elegit ſeu prædeſtinauit in Chriſto quos voluit, ſolo adductus beneplacito voluntatis ſuæ, vt laudetur gloria gratiæ ſuæ, *Epheſ.1.*

2\. Semel ab æterno electos Deus, vbi nati ſūt, quocunq; vitæ tēpore ipſi viſum fuerit, vocat, & quidem per verbum, quo ratio conſequendæ per Chriſtum ſalutis proponitur. Quæ vocatio itidē contingit non propter opera noſtra, ſed ſecundū Dei propoſitum, & gratiam, quæ data eſt nobis per Ieſum Chriſtum ante tempora æterna. *2.Timoth.1.*

Digitized by Google

*moth.*1. Præcedens ab æterno electio, vocationis in tempore causa est.

3. Verbo de salute per Christum, quicunq; toto assentiuntur animo, ii dicuntur credere, & fidē habere, *Rom.*10. Sed hæc ipsa fides, vera, inquam, atque firma, donum Dei est. *Ephes.*2. Non enim omnium est fides, 2. *Thes.*3. sed verè credūt, quotquot ad vitam æternam sunt ordinati, *Actor.*13. Itaque ex electione ab æterno facta, etiam fides perfecta pendet.

4. Hac fide homines iustificantur, idque iterum gratis per Dei gratiam, per redemtionē quæ est in Christo Iesu, quem proposuit Deus reconciliationem per fidem, interueniente ipsius sanguine. *Rom.*3.

5. Eadem fide, & in ea Iustificatione accipiunt electi Spiritum sanctum, qui ipsos sanctificat, singulari modo gubernat ipsorum actiones, deniq; certiores facit, quod sint filii Dei ac proinde hæredes Dei, & cohæredes Christi. *Rom* 8. *Ephes.*1.

6. Porrò iustificati atque donati Spiritu sancto postremum gloriam adipiscuntur æternam. Quæ omnia breuissimè notauit Apostolus *Rom.* 8. dicens: *Quos Deus prædestinauit, eosdem & vocauit: & quos vocauit, eos & iustificauit: quos autem iustificauit, hos est glorificauit.* Iam verò quæstio est: *An tales, quando in hoc vitæ cursu peccant, fidem illam veram, quâ in vocatione pridem sunt donati, prorsus amittant? An acceptum Spiritum S. à se excutiant? deniq; an à Christo omnino excidant?* De hac quæstione difficili sanè, vt pro modulo nostro quam simplicissimè, & quo ad eius dabitur, secundum mentem Scripturarum respondeamus, necesse est à nobis expendi.

Digitized by Google

1. Qualia in Electis deprehendantur peccata, & quomodo iidē ad peccandum inducantur.

2. Qualia sint admissorum peccatorum in Electis effecta.

Quod ad priorem partem attinet, extra cōtrouersiam est, Electos atq; sanctos quantumlibet Deo chari sint, frequenter tamen peccare. *Rom. 3. Ps. 24. 53. Rom. 4. Ps. 31. 1. Ioh. 1. Prouerb. 24.* Liquidò insuper constat contra vtramque Decalogi tabulam ab electis peccata fœdissima designari; Petrus quando post promissam & iactatam constantiam in Confessione, Christum non semel & apud plures, vixq; vllo adhuc ante oculos posito periculo, negauit, in Legis diuinæ priorē tabulam deliquit grauissimè. Dauid posterioris tabulę plura præcepta transgreditur, dum & longo tempore perstat in adulterio, & circumspiciens quo pacto scelus suum posset tegere, euocatum Vriam accedere ad vxorem iubet; cum autem & hac parte se falli cerneret; innocentem hominē & fidum ministrū curat interfici. Hæc peccata si quis extenuare quouis modo conetur, vehementer & is peccauerit.

Sed.n. si, quomodo Electi ad peccandū adducātur, libet inquirere, magnū discrimen inter Electos, & eos qui nō sunt de Electorū numero, cōperiemus. In eū nāq; qui non est electus, nec verè regenerat⁹, quāvis externa confessione doctrinæ atq; cōmuni Sacramentorū vsu sit insit⁹ Ecclesię, semper aliquod ius habet princeps hui⁹ seculi spiritus malus, quāobrem & facilè impellit illū ad omnis generis flagitia, vt seruiat cōcupiscētiis carnis, & quęcūq; carni ac menti libēt, magna alacritate perficiat, *Eph. 2.* Itaque

Itaq; Iudæ auaro alioqui & furi suggessit & citò persuasit, vt Dominū & Seruatorē suū hostib. pderet, *Ioh. 13*. Atq in Electo ac regenerato, quē Christ⁹ ex potestate Diaboli eripuit, lōgè aliud spectare nos oportet. Siquidē in regenerato Apost. *Rō.* 7. (vbi oēs eruditi consentiūt, Apostolū de seipso proferre exemplū, aut certè in persona pii & electi cuiuspiā dicere omnia:) duos ait cōsistere homines: Internū, qui est à regeneratione, & externū, q fuit ante regenerationē ac post etiā manet. Quādocūq; igitur Electus ad peccādū siuè à Sathana, siuè à propriæ carnis cōcupiscētia tentatur, statim duo illi in ipso homines certamē acerrimū ineūt; atq; intern⁹ homo, quoniā habet S.S. ac delectatur Lege Dei, hortari & extimulare hominē nō desinit, vt legi Dei vsq; seruiat, neq; mēbra sua iniustis actionib. vnquā accōmodet. Ex aduerso extern⁹ homo, quoniā habet carnē, ac delectatur lege peccati, q̄ est in mēbris, homini interno atq; spiritui omnibus viribus repugnat, & nihil non molitur, quo hominem ad peccatum impellat.

In hoc igitur certamine, quando electus homo peccatum committit, tum externus eius homo aduersus internū quantumlibet reluctātem præualet. Hinc verò perspicuum fit, electum hominem, quomodocunq; labatur, non tamen peccare toto animo, tota mente ac plenâ voluntate, quandoquidem vti Paulus disertè ait, *Romanorum* 7. quod agit malum, neutiquam probat. Nec enim quod vult, hoc facit, sed quod odit, hoc agit, atque consentit interea legi Dei, quod bona sit. Ex quo insuper sequitur, vt non ipse illud perpetret, sed inhabitans in ipso peccatum,

Digitized by Google

Nam in externo homine atq; in carne bonum nõ habitat. Vellet quidem internus homo nihil nisi bonum fieri; at quo minus pro voto possit, impeditur ab homine externo. Itaque mente quidẽ seruit electus homo legi Dei, carne verò seruit legi peccati, cui per legem membrorum, tanquã venundatus atque captiuus addicitur. Ad hæc *Galat.* 5. apertè dicitur, spiritum & carnem sic perpetuò inter sese pugnare, vt pii non quæcunque voluerint, faciant. Ergò si peccata quæ ab electis designantur respicimus, sunt quod ad speciem attinet, peccatis reproborum paria: Sin cõsideramus modum quo ad peccandũ inducuntur, non eâdem ratione, quâ reprobi huc perueniunt; vtpote qui nunquam toto animo, plenaque voluntate consentiunt. Neque enim sic delectantur peccatis vti reprobi, non intendunt insuper animum & curam iis, quæ sunt carnis, non habent affectus eodem modo peccatis addictos & implicitos, non delinquunt, vt inimicitiã cum Deo volẽtes exercere. Quæ studia debere in peccatis reproborum secundum carnẽ ambulantiũ notari, non abs re monet *Rom.* 8. Apostolus. Addamus & hoc: In electis quidẽ animaduerti vim peccati inhabitantis, at non peccata regnãtia, seu dominantia: in reprobis verò, non modò peccatum inhabitans, verùm etiam peccata regnantia, seu dominantia, de quo discrimine *Rom.* 6. 7. Ex quo palàm est, electos non tantum alio peccare modo, quàm quo peccãt reprobi, verum etiã peccata vtrorũq; prorsus aliter se habere, atq; eiusdẽ speciei peccata, non idẽ posse in electis quod in reprobis. His ita expositis, procliuè erit iudicare,

care, qualia nam ſint peccatorum in electis effecta, & vtrum per peccata ſua fidem prorſus amittãt, Spiritum S. omninò excutiãt, & à Chriſto penitus excidant. Et quò cũcta euadant magis dilucida, conſultò in collatione electorum cum reprobis perſiſtemus.

Primum igitur atq; præcipuum effectum peccati eſt Mors, ſiuè cõdemnatio ſempiterna. *Rom. 5. 6.* Reprobos autem, quãdocunq; peccant, æternùm ob crimina ſua damnari, remotâ omni exceptione, nemo non intelligit & confitetur. Atqui in electos etiamſi peccarint, mors, ſeu damnatio æterna non cadit. Neceſſe namq; eſt, quos Deus ſemel elegit, tandem glorificari. *Quis intentabit crimina aduerſus electos Dei? Deus eſt qui iuſtificat; quis ille qui condemnet?* Rom. 8. Ac diſertè eiuſdem capitis initio: *Nulla nunc eſt condemnatio his, qui inſiti ſunt Chriſto Ieſu, qui non iuxta carnem verſantur, ſed iuxta ſpiritum: Nam Lex ſpiritus vitæ per Chriſtũ Ieſum liberum me reddidit à iure peccati, & mortis.* Quo loco notandum, prudenter dictum ab Apoſtolo, *Electos eſſe liberos factos*, non ſimpliciter à peccato & morte, *ſed à iure peccati & mortis*, quo perdendi ac damnandi poteſtas ſignificatur. Omnia item peccata grauiſſimas commerẽtur pœnas, quas Deus, quoniam videt ſua contemni præcepta, ſeueriſſimè infligit. *Exod. 20.* Cæterum reproborum ſcelera puniuntur cùm in hoc ſeculo tum in futuro: electorum autem peccata tantùm punit Deus in præſenti, quamuis etiam acerbiſſimè, quod teſtãtur calamitates, tàm publicæ quàm priuatæ propter Dauidis peccata immiſſæ. [illegible] quo apertè colligitur, hiſce quæ de bonitate [illegible]

Digitized by Google

erga electos dicuntur, peccandi licentiam minimè concedi.

Quinetiam si considerentur diuersæ rationes, quibus Deus in peccatis puniendis vtitur, magnũ apparebit discrimen. Etenim in reprobis plurimum punit Deus peccata nouis peccatis, atq; indurat eos, excæcat, in reprobum sensum tradit, *Rom.1.* In electis tantum abest, vt peccata puniat peccatis, vt ad agnitionẽ peccatorum potiùs celeriter eos inducat, vt ad humiliationem animi, ad veram inuocationem, ad petitionem venię, ad implorandum cœleste auxilium excitet, atque ita peccata ab ipsis prorsus transferat.

Iam si post scelera perpetrata agitur de pœnitentia, Deus reproborum pœnitentiam minimè recipit, neq; fructum ex ea illi percipiunt; exempla sunt Esau *Heb.12.* Iudas *Matth.27.* Pœnitentiam verò electorum Deus acceptam habet, & citò condonat iis peccata, quod in Dauide & Petro licet cernere. Proinde & electos vbi peccàrint, vel maximè decet pœnitentiam agere. Vt porrò ad institutũ veniamus principale, Reprobi quando peccant, atq; peccatum in ipsis dominatur, fidem citò amittunt; siquidem quam ore fuerant professi, nunquam vera & perfecta fides fuit, sed tantum temporanea, infrugifera, mortua, de qua *Matth.13. Luc.9. 1.ad Timoth.1. Iacob.2.* Quando autem electi peccant, non est vero cõsentaneum, eos omnes prorsus fidem amittere, quamuis exiguam, debilem, infirmam, & mortuæ similimam esse oporteat eam, quæ relinquitur. Petrus negauit Christum, sed quis propterea dixerit insignẽ illam fidem, quam olim fuerat confessus, quãque

Christus

Christus ipse vehementer prædicarat, prorsus fuisse extinctam? maximè cum Christus pridē pro Petro orasset, ne fides ipsius vnquam deficeret, *Luc.*22. Itaq; quæ audita est foris ex illius ore negatio, ab externo homine profecta, impugnabat & vulnerabat, non tamen interficiebat occultam confessionem cordis, quam internus homo, quātum in ipso erat, tuebatur. Accedit his, quod Petrus statim post abnegationem factā ingenti fletu, dolorem testatus sit ac pœnitētiam, *Matth.*26. *Marc.*14. *Luc.*22. Si autem in Petro vera fuit pœnitentia, sicut dubio procul fuit, oportet sanè in illo semper etiam aliquam superfuisse fidem. Nec potest fides vera perfectaque intelligi res fluxa & volubilis, quæ momento temporis & auferatur & restituatur, sed perspicuè docet nos Scriptura, esse constantem, immobilem, inuictā, nullis machinis expugnabilem. Talis namq; fides Abrahami *Rom.*4. talis fides multorum aliorum describitur *Heb.*11. Ideoq; Christus fidem cum petra, super quā Ecclesiæ ædificiū queat extrui, *Matth.* 16. comparat. Quinetiam perfectè credentem similem esse ait homini, qui domum ædificat supra petram, vbi neq; imbres, neq; flumina, neq; ventorum tempestates eā subuertant *Matth.*7. *Luc.*6. Quid quod omnium credentiū fides precatione Christi fulcitur? quandoquidē pro omnibus credentibus ipse ardentissimè orauit, siuè tunc cum orauit pro Petro *Luc.*22. siuè quando aliàs pro vniuersis orauit, qui per Apostolorū sermones ad fidē adducerentur *Ioan.*17. ac dubio procul est à patre exauditus, *Heb.*5. Legimus deniq; in Epist. Iudæ fidem sanctis semel dari. Si semel tantum

datur, quomodo ea amittetur, & aliquantò post dabitur iterum? Relinquitur ergò fidem semper aliquantam in electorum manere cordibus, nec prorsus eripi. Quam nisi etiam sentirent electi, ac modò quidē debilem, modò verò firmam; de fide sua testimonium edere nulli certum possent, minus etiam appositè Apostolus *1. Timoth. 1.* fidē cum conscientia coniunxisset; Ad hæc, non rectè postulassent Apostoli à Christo, vt fidem ipsorum augeret *Luc. 17.* frustra insuper Christus toties increpasset quosdam ὀλιγοπίστους *Matth. 6. 14. 16. Luc. 12.* frustra rursus in aliquib⁹ fidei prædicasset magnitudinem. Rursus quando peccant reprobi, amittunt Spiritus sancti dona, si quib⁹ ornati fuēre. Enimuerò Spiritū sanctum quem nunquā acceperunt, quis dicat eos amittere? Itaq; de donis spiritus ademptis ipsi Sauli, est illud *1. Sam. 16.* „Spiritus Domini recessit à Saul, turbauitq; eum spiritus malus à Domino. Intelligimus autem dona Prophetiæ, gubernationis, & si quæ similia, quib⁹ Saulem iustè spoliauit Deus.

Cæterum electos, quando peccant, Spiritum sanctum omninò amittere, non est quod temerè definiamus: sed rectius cum Apostolo dicemus, eos tunc Spiritum sanctum vehementer contristare. *Ephes. 4.*

Scriptura non vno loco inculcat Spiritum S. electis datum, inhabitare eorundem corda. Si autem inhabitat, igitur domicilium, fixamq; sedem ibi deligit, neque imaginabimur eum excurrere, vagari, redire, quod malum spiritum facere consueuisse Christus *Matth. 12.* testatur. Nec prætereundum, quod Scriptura etiam refert Spiritum

sanctum

ſanctum in electis agere, ſiuè electos ſpiritu Dei agi atq; duci, *Rom.8.* Quandocunq; igitur agit ac vires ſuas in electis exerit Spiritus ſanctus, facilè eſt colligere, eum ibi habitare, præſentemq; eſſe. At verò ſi non agit, nec ſe argumentis vllis demōſtrat, quòd nimirum fit, quia ob peccata hominis triſtatur atq; luget, non protinus ſequitur, eum ibi non ampliùs habitare. Vbi porrò electi poſt lapſum reſipiſcunt, tum Spiritus ſanctus iterum in eis excitatur, ſeſeq; velut gaudio geſtiens dignatur rurſus oſtēdere, & validiùs, quam anteà ipſos fulcit. Quocirca Dauid *Pſalm.51.* cum reprehenſus à Nathan Propheta peccatum ſuum confiteretur, ita orabat: *Cor mundum crea in me Deus, & ſpiritum rectum innoua in intimo meo; Ne proiicias me à facie tua, & Spiritum ſanctum tuum ne tollas à me. Reſtitue mihi lætitiam ſalutis tuæ, & ſpiritu viuifico ſuffulci me.* Ad hæc datur electis Spiritus ſanctus, vt arrhabo hæreditatis cœleſtis, *Eph.1.* Nemo autē qui promiſſis pactiſve vult ſtare, arrhabonem repoſcit, quin potius in hoc totus eſt, vt promiſſa ſiuè pacta præſtet, ne tum quidem vbi illa præſtiterit, arrhabonem repetiturus. Conſequitur ergò & Spiritum ſanctum apud eum, cui ſemel datus eſt, relinqui. Quod eo quoq; comprobatur, quod *Epheſ.4.* dicuntur credentes per Spiritum ſanctū in diem redemptionis obſignati. Quamuis fieri intereà poteſt, vt homo non tàm honorificè quā par eſt, datum arrhabonem ſeruet, quo nomine eum, qui arrhabonem dederat, offendit multò grauiſſimè. Sic deindè Apoſtolus *Rom.7.* diſſerit, vt clarè demonſtret vnum eundemq; electū perpetuò duos homines, internum, inquam, & ex-

ternum in ſe circumferre, neq; vnum abſq; altero poſſe dimoueri. Id verò ſi datur, operæ pretiũ eſt ſtatuamus, quandiu adeſt homo internus, tamdiu etiam adeſſe Spiritum ſanctum, vtpote ſine quo internus homo ſubſiſtere nequeat. Aut ſi poſueris ſpiritum aliquando tolli, eâdem operâ largiaris oportet, etiam luctam illam ſpiritus cum carne in hac vita tolli; imò aliquando abſente ſpiritu, carnem poſſe ſtatim in toto homine electo dominari; quâ occaſione etiam peccata regnãtia locum in eodem habebunt, quo quid abſurdius dici queat? Ita prætereà ibidem depingit Apoſtolus hominis interni & externi actiones, vt quamuis contrariæ ſint, tamen eſſe coniunctæ, & eodem tempore ſimul exerceri, videantur. *Non quod volo*, inquit, *hoc facio, ſed quod odi, hoc ago*. Iterum: *Non quod volo, facio bonum, ſed quod non volo malum, hoc ago*. Et, *Delectat me Lex Dei ſecundum internum hominem: ſed video aliam legem in membris meis rebellantem legi mentis meæ, & captiuum reddentem me legi peccati, quæ eſt in membris meis*. Et idem, *Ego mẽte quidem ſeruio legi Dei, carne verò legi peccati.* Quæ omnia perindè ſonant, atq; ſi diceret Apoſtolus: quo tempore ipſe impulſu carnis & externi hominis malefacio, eodem etiam Spiritus ſanctus interiori homini adhuc aſſiſtit, & legem Dei approbat, veruntamen propter moleſtias & inſultationes carnis contriſtatur, ſuasque vires non ita vti aliàs, exerit. Sed enim quæ Apoſtolus ibi de ſeipſo affert, ea vera eſſe, vnuſquiſque electus proculdubio in propriis tentationibus atq; luctis ſpiritualibus experitur. Itaq; tàm in ipſis certaminibus,

nibus, quam cum externus homo, siue caro apparet superior, internus homo & spiritus in electo adhuc residet, quamuis propter carnem ferocientem & immodicè exultantem ægrè aliquid de actione & vi spiritus percipitur.

Iterum verò, quando reprobi peccant, à regno Christi prorsus excidunt, *1. Corinthior. 6. An nescitis quod iniusti, regni DEI hæreditatem non consequentur? Ne erretis. Neque scortatores, neque cultores simulachrorum, neque adulteri, &c. regni Dei hæreditatem accipient*, &c. Verum electi quamuis aliquando inuiti & à carne vexati circumuentique labuntur, non tamen ideò à CHRISTI regno prorsus excidunt. CHRISTVS namque *Johannis* 10. de electis infit: *Oues meæ vocem meam audiunt, & ego cognosco eas, & sequuntur me, & ego vitam æternam do eis, nec peribunt in æternum, neque rapiet eas quisquam de manu mea.* Electi igitur à CHRISTO non auelluntur, aut profectò si contingeret eos aliquando astu & calliditate Diaboli de manu Christi eripi, euinceretur, Diabolum Christo esse potentiorem ac fortiorem; quod vel cogitare nefas grande est. Rursus CHRISTVS *Matth. 24. Surgent Pseudo-Christi & Pseudoprophetæ, & dabunt signa magna & prodigia, ita vt in errorem inducantur, si fieri possit, etiam Electi.* Ex quibus verbis non obscurè colligitur, electos seduci atq; ita à Christo prorsus abduci nullo modo posse. Quod si item excidere prorsus à CHRISTO electos fatemur, quomodo, obsecro, interpretabimur

Digitized by Google

verba illa *Rom.5.* quæ perſpicuè aſtruunt electos ſtare ſiuè perſiſtere in gratia? *Iuſtificati ex fide pacem habemus erga Deum, per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, per quem & contingit nobis vt fide perduceremur in gratiam hanc in qua ſtamus.* Quid itē dicetur ad illa verba *Rom.8.* electis propriè accōmodata? *Perſuaſum habeo*, inquit, *quod neq; mors, neq; vita, neq; angeli, neq; principatus, neque poteſtates, neq; inſtantia, neq; futura, neq; altitudo, neq; profunditas, neq; vlla creatura alia, poterit nos ſeparare à dilectione Dei, quæ eſt in Chriſto Ieſu Domino noſtro.*

Poſtremò ſi electi non ſtant in gratia, Chriſtoque adiuncti manent, tum cogentur omnes homines perpetuò de Dei gratia dubitare, neq; vnquam certò ſtatuere poterunt ſe Deo placere, à quo quantoperè ſit abhorrēdum, edocti ex Scripturis abundè ſumus.

Quod ſi quiſquā contendere pergat, Electos, quandocunq; peccant, ſaltem ad tempus, fidem prorſus amittere, omnino excutere Spiritum S. penitùs à Chriſto excidere, ſanè haud ſcimus an circumſpectè ſatis loquatur, cum præſertim neceſſe ſit, non pauca inde oriri incommoda. Si fidem prorſus amittunt electi, ſequetur planè omnem fidem etiam electorum temporaneam atque fluxam exiſtere, quod aduerſatur iis omnib⁹, quæ de fide firma, ſtabili & ad finem vſq; perſeuerante paſſim in Scripturis inculcantur. Si excutitur Spiritus ſanctus, quomodo cōſiſtet quod Scriptura ſæpiùs exprimit, eum in electorum habitare cordibus? Si denique ad tempus à Chriſto excidunt, falſum erit quod Chriſtus ait, *Electos ſeduci non poſſe*, ſemper cogētur lapſi dubitare, an & quan-

quando iterum inſerantur Chriſto: adde, quod Diabolus ſemper apparebit Chriſto potentior & Chriſti victor. Etenim ſi electos ad illud tempus quo peccant, è manu Chriſti eripit Sathanas, profectò cum nullum dari tempus queat, quo non peccent aliqui ex electis, conficeretur nullum etiam eſſe tempus, quo Diabolus Chriſtum nõ debellet atq; vincat. Sed ex iis quæ in præcedentibus ſunt expoſita, non erit difficile & alia incommoda excerpere. Quæ cum ita ſe habeāt, nequaquam ducimus eum protinus damnandum, qui aſſerit, *Electos ſemel vera fide donatos, Chriſtoque per Spiritum S. verè inſitos, quando peccarint, fidem non prorſus amittere, non omninò excutere Spiritum S. non penitùs à Chriſto excidere.* Ac prętet illa quę ex Scripturis hucuſq; deprompſimus, poſſemus nõnulla partim ex priſcis Patribus, partim ex huius ætatis eruditiſſimis quibuſq; Scriptoribus firmamẽta cõgerere, ſed temporis anguſtia facere id prohibet. Quæ res etiam in cauſa eſt, cur de reliquis Theſibus conſcriptis, nimirum *de Fine ſeculi, de Antichriſto, de ſignis finis ſeculi, de Prædeſtinatione, de vinculis quibus colligamur Chriſto & Eccleſia, de promiſſionibus*, non arbitrati ſimus aliquid adiiciendum; maximè cum nonnullæ de earum ſint genere, de quibus non eſt neceſſe operosè diſceptari; omnes verò pariter tales cenſeamus, quas adhibitâ commodâ interpretatione, admittere abſque periculi metu liceat.

Demiramur autem & dolemus non parum, de capitibus antè expoſitis, certamina eo moueri loco, in quo vir Dei D. MARTINVS BVCERVS multos annos eadẽ omnia non minus ſinceriter,

Digitized by Google

quam perſpicuè tradidit. Cum autem nos ſemper malimus aliorum audire de rebus ambiguis & intricatis, ſententias, quàm ipſi pronunciare, & à contentionibus ſupra quam dici queat abhorreamus, petimus hæc qualiacunque benignè accipi ab omnibus. Quod reliquum eſt, optamus omnes vbiq; verbi diuini interpretes, concordiam colere atq; idem ſentire in Domino. Quod & ſperaremus poſſe facilius quam nunc fit, vſuuenire, ſi primum omnes ea deligeremus argumenta præ cæteris diſcutienda, quæ vtilitatis plus habẽt quam ſubtilitatis; & ſint omnium ordinum hominibus cognitu neceſſaria; deindè inter explicandum verò, ea potiſſimum cõfectaremur, quæ ad amplificandam Dei gloriam & totius Eccleſiæ ædificationem conducunt.

Doctores & Profeſſores facultatis Theologicæ SCHOLÆ MARPVRGENSIS.

Andreas Hyperius ſubſcripſit.
Iohannes Lonicerus ſ.
Iohannes Garnerius ſ.
Wigandus Orthius ſ.
Nicolaus Rodingus Marpurgenſis Eccleſiæ Paſtor ſ.
Johannes Pincier Veteranæ Eccleſiæ in Euangelio Chriſti miniſter ſ.
Iohannis Piſtorius Niddanus, Niddanæ Eccleſiæ in Euangelio Chriſti miniſter ſubſcripſit.

DE

DE IISDEM THESIBVS THEOlogorum Academiæ HEIDELBERGENSIS *Iudicium.*

QVanquam ex his, quæ à doctiſſimis Scholæ Marpurgẽſis Profeſſoribus, aliiſq; viris clariſſimis, ex ſacrarum literarum fontibus diligentiſſimè collecta, artificioſiſſimè diſpoſita, & eruditiſſimè fuere conſcripta, facilè cognoſci poſſit, quid de Theſibus ipſorum ſcripto præfixis, pium quenq; iudicare atq; ſentire deceat; ne tamẽ nos vel præiudiciis, vel priuatis quibuſdam ſtudiis adducti, de iis ſententiam dixiſſe noſtrã videremur, etiam rationes noſtras, quibus mouemur, à ſuperioribus minimè alienas, attexere nobis viſum fuit.

1. Principiò quidẽ pulcherrima illa gradatio, ſeu catena, quâ Apoſtolus *Rom. 8.* eſt complexus gradus omnes ſalutis electorum ab æterno illo & immutabili cõſilio Dei & decreto, velut iugi fonte fluentis, non ſinit, vt eos qui ſemel Chriſto à Patre in ſuam velut poſſeſſionem atq; tutelã traditi, ipſiq; vt radici ac vitali trunco inſiti, & denique ei velut ſuo capiti agglutinati ſunt, ab ipſius manibus ſeu poteſtate ſubduci, patrocinio ipſius deſtitui, quaſi areſcentes ramos amputari, ſiuè vt corrupta membra à ſuo corpore auelli poſſe, aut cogitemus aut dicamus. Nam eum, qui id in animum ſuum induxerit, de CHRISTI optimi Paſtoris fideliſſimique cuſtodis fide, diligentia atque potentia, malignè ſentire apparet. Siquidem ab eo tales abduci non poſſent, niſi is

ſempiterni ſui hoſtis Sathanæ, vel arte falleretur, vel potentiâ ſuperaretur: ac ita aut negligentiæ ei, qui eſt vigilantiſſimus, aut infirmitatis ei qui eſt potentiſſimus, nota inureretur. Atqui iſtud nõ tantum eſt abſurdum, ſed etiam ex diametro pugnat cum his quæ Chriſtus ipſe clariſſimè eſt teſtificatus, de ſua cura, ſtudio ac diligentia erga ſuæ fidei creditos, & ea *Ioh.5.10.17.* ſui Euangelii non minus diſertè quam fusè commemorat.

2. Deindè vis illa Spiritus ſancti, quæ ſe exerit in regenerandis ad vitam æternam electis, ſeu ſemẽ illud Dei, cuius meminit Iohannes, ſemel admiſſum, ſi poſteà prorſus amitteretur, ſeu euelleretur planeq; interiret, eſſet de integro induẽdũ homini: videreturq; regenerationis Symbolum omnino eſſe repetendum, quando id quod Symbolo adumbratur, tertiò atque quartò, imò ſæpè foret donandum. Verum vt aliter & ſentiamus & loquamur, non tantum publicus piorum, iã inde à iactis Eccleſiæ fundamentis conſenſus, ſuadet; ſed etiam quæ Paulus *Rom.6.* de Chriſti morte, ſepultura, reſurrectione ad æternam vitam, & baptiſmi myſterio diſſerit; & quæ author Epiſt. ad Hebræos conſtantiſſimè aſſeuerat, rem ſe aliter habere, euidenter conuincunt.

3. Accedit & perelegans illa Arrhabonis Metaphora, quâ Apoſtolus Paulus ſemel & iterum vtitur, de Spiritu ſancto, quo authore regeneratio fit, loquens: Nam ſi Electi ſemel in gratiam recepti, ab ea poſteà omninò exciderent, adempta ipſis omni ſalutis ſpe & ex libro vitę: (vt ad formulas Scripturis familiares alludamus) velut expunctis, nequaquam eſſet Spiritus ſanctus firmum & certum

certum salutis pignus: essetque eius testimonium (cuius *Paulus Rom.8.* meminit) infirmum ac dubium, nutaretq; spes, quam instar anchoræ firmæ haberi vult author Epistolæ ad Hebræos. Equidem labi electos, atq; etiam subindè sic cadere, vt denuo erigẽdi sint scimus; & id per resipiscentiã (electis etiam ipsis in hac carnis fragilitate omninò necessariam) fieri non dubitamus: Verum ista ratio, seu via est admodum diuersa à prima illa vocatione seu insitione, per quam electi Christo (vt cum Paulo loquamur) incorporantur. Tale inter vtramq; discrimen statui posse nobis videtur, quale est inter mortuum vitaque omni destitutum corpus, & illud quod morbo, seu leniore seu grauiore ac lethali affectum est. Illud sane vitali vi, vt ita dicamus, opus habet; hoc verò solum desiderat, vt quæ adhuc in eo residet vita, labefactata illa quidem & infirma, instauretur, recreetur, refocilletur.

4. Istam quoq; sententiam mirificè confirmabit, electorum, tantisper dum in isto exilio agunt cõditio; si eam qualem literæ sacræ describunt, & omnes sani esse fatentur, attentè considerare volumus, vt debemus: hoc est, si seriò cogitem⁹, eos semper gestare carnem, & illâ corruptione, quæ ab Adamo est inducta & deducta circumcingi, & originalis illius morbi vires nondum esse in ipsis extinctas; ita vt electi etiam ipsi & foris insidiantem obsidentemq; ipsos aduersarium habeant, & domi coniuratum circumferant hostem, nempe illud domesticum peccatum, quod assiduè hospiti suo negotium exhibet, & debellare, adeoq; ex insidiis confodere nunquam non conatur. Vndè

Digitized by Google

apparet, quàm verè meritoq; dicatur, vitam piorum perpetuam esse luctam, assiduumque certamen. Id quod etiam præter experientiam ipsam, stultorum, vt dicitur, magistram, literæ sacræ passim docent; nominatim autem Paulus *Rom.7.* assiduum regeneratorum omnium exercitium, non tam descripsisse quam expressisse ab omnibus piis atque doctis creditur.

5. Iam verò cum in tali conflictu nunquam non versentur filii Dei, fieri non potest, quæ ipsorum est imbecillitas & aduersarii potentia, quin subindè grauia vulnera accipiant; non est tamen verisimile tali tantaque infirmitate, & lapsibus illis crebris sic offendi Spiritum sanctum, & alienari ab eis, vt iratus, abscedat, domiciliumque deserat suum; qui in hoc præsertim datus est electis, vt infirmitatem, quâ sunt onerati & premuntur, fulciat, & aduersus impetum & robur hostis eos muniat, *Rom.8.* Ergo eū non secedere decet, sed potius manere, vt vel labentes retineat, vel lapsos erigat: & denique ne eos opprimi ab hoste sinat; quod tali custode remoto, ipsi esset minime difficile.

6. Ad fidem etiam electorum quod attinet, eam talibus congressibus mirè concuti non est dubium: at si vera, si germana, si fixa, (qualis esse describitur, cum passim tum *Matth.7.*) nō omnino succumbit, non frangitur aut deficit. Nam quam *temporariam* vocare possumus, quæ cedit aduersario, ab hoc ordine esse excludendam, parabola quæ apud *Matth.13.* extat, non obscurè demonstrat; fiducia piorum, quæ Dei donum est, vt

Spiritus

Digitized by Google

Spiritus ſancti afflatu concipitur, ita & retinetur; quare etiam ſepulta viuit, & deiecta ſe erigit, excitataque vim ſuam rurſum exerit.

7. Porrò non videmus quid cauſæ ſit, cur dicatur Spiritum ſanctum grauiore ſiuè atrociore flagitio, potiùs quàm leuiore irritatum abſcedere, ſeſe ſubducere, priſtinum domicilium deſerere, quaſiq; præſidium ſuæ fidei cõmiſſum aduerſario tradere. Certè ſi peccatorum naturam nudam, ſeu per ſe ſpectare placet, omnia diſplicent, omnia odit, omnibus offenditur Deus. Et profectò rectiſſimè dici, ſcribi tradiq; ſolet, *omnia peccata ex ſe eſſe mortalia*, hoc eſt, morte digna, & quæ iſti inferendæ abundè ſufficiant, quamlibet leuia ſint. Igitur ſuâ naturâ omnia Spiritum ſanctum explodunt, diuinum fauorem excludunt, & fidem extinguunt. Venialia tamen (vt receptam vocem retineamus) eſſe dicuntur, quæ alioqui mortalia ſunt, ſed id fieri defenditur à doctis omnibus, non peccatorum reſpectu, verum perſonarum in quibus ſunt, & à quibus admittuntur ratione, ita fit vt quæ in reprobis (vt dici ſolet) ſunt mortalia, in electis ac regeneratis venialia reddantur; quippe quod perſona, Deo in filii ſui gratiam, placeat; & in ipſo ad ſalutem electa, & ad vitam æternam deſtinata ſit. Sic lapſus quotidiani qui alioqui damnationem inferrent, non imputari, ſed tegi, hoc eſt, condonari dicuntur. Iam verò adeſſe, iuuare, tueri aliquẽ in leuioribus periculis, & curatu faciles morbos tollere, in grauioribus verò ſe ſubducere, & maximè opẽ auxiliumque deſiderantẽ negligere,

Digitized by Google

nedum deserere, neq; fidelis amici, neque boni peritiq; Medici officio fungi esset. An non prorsus absurdum foret id de Dei spiritu sentire, quod de viro bono ne suspicari quidem licet?

8. Vt sanè de eo tale quiddam suspicemur, nedum credamus, nequaquam patiuntur multæ promissiones cum piis quibusdam priuatim, tum omnibus in Ecclesiæ persona factæ, siquidē Dei dona & vocationem esse ἀμεταμέλητα disertè pronunciat Christi Apostolus.

9. Præsidium autem suum perpetuò suis adfuturum maxima cum asseueratione pollicetur Deus, & eos abs se aliquando iri desertum constantissimè negat. Quæ etiam ad aberrantes & peccantes protendi debere manifestè demonstrat illa Prophetæ promissio; *Cum ceciderint non collidentur, quia Dominus sustentat manu sua.*

10. An id est instar irati secedere? Quid? etiam peccatum electis fore adiumēto in bonum, ex Apostoli sententia *Roman.8.* docti ac pii Scriptores colligunt: quod etiam plerique non rarò experiuntur. Quod si id est verum, vt esse apparet, cui id ferri acceptum poterit, nisi paternæ beneuolentiæ atque prouidentiæ ista omnia moderanti, & tum ad suam gloriam, tum suorum salutem conuertenti, quod in diuersum spectabat? Nunc verò si suos electos peccantes desereret, destitueret omni ope, prorsusque abiiceret, illud quî fieri posset? Qui hæc attentè considerare volent, certò confici agnoscent, Deum vt optimum parentem filiis suis etiam grauiter

grauiter peccantibus, adesse, ne prorsus concidãt; & sedulò cauere ne prorsus confringantur.

11. Id nisi faceret numquid idem ipsis accideret atque iis, quos vt deploratos deserit prorsus & abiicit? Illud autem quid aliud est nisi (vt sacra oracula testantur) in reprobam mentem delabi, & in quæuis scelera ruere præcipitè, deniq; peccatis peccata cumulare? Quæ omnia nõ tantũ sunt horrenda cogitatu, sed etiam dictu fœda. Sinit quidem Deus, quæ ipsius est Sapientia, sanctos suos non tantum identidem vacillare, sed etiam non rarò turpiter labi: at labentes manu suâ (sic enim loquuntur Prophetæ:) sequitur, aut verius præit, quo deiectos ab hoste erigat & attollat, luctamque cum aduersario (velut in palæstra aut certamine non rarò fieri videmus:) redintegrent: & iuxta Prouerbium, *fugientes denuò pugnent*; alioqui semel prostrati iacerent æternùm, libidini atque tyrannidi hostis expositi, & subiecti. Non est itaque quod aut credamus aut dicamus hunc ἀγωνοθέτην à suis, in dura ac difficili palæstra siuè arena decertantibus, oculos auertere, manumque retrahere, hoc est, aut Spiritum suum reuocare, aut fidem repetere, & denique omni præsidio spoliare, cum deiiciuntur ab antagonista: imò etiam prostratos & suo clypeo protegit: (vt propheta scitè loquitur:) & alarum suarum vmbra tuetur.

Hæc & huius generis plurima, quæ passim recitantur in scriptis Propheticis atque Apostolicis, dum attentè consideramus; non possumus non iudicare, quæ in superioribus Thesibus proposita sunt, de Electorum Dei per Spiritũ sanctũ

defensione, & custodia perpetua, deq; fidei ipsorum constantia, esse pia atq; Christiana, vt etiam esse iudicamus, quæ in aliis Thesibus, de AntiChristo, seculi fine, ac eius signis, de Sanctorum Prædestinatione, & geminis cũ Deo ipsorũ vinculis, asseruntur. De his verò vt aliquid adferremus, non putauimus esse opus; partim quod obscuritatis nihil habere nobis videantur; partim quod candidis & veritatis studiosis siuę auditoribus siuè lectoribus, aliquid offensionis allaturas esse nobis persuadere non possimus. Deniq; doctrinam illam totam dignam esse censemus, quæ in piis Christianisq; Scholis exponatur, atq; tradatur, modò id & dextrè & sobriè fiat. Ideò vehementer doluimus, cum audiremus, non deesse qui eam explodendam esse censerent, ab ea Schola, in qua eam quidam nostrûm non ita pridem didicere, tradente & docente viro doctissimo & piissimo fel. memor. *D. Bucero.* Neque est quod quenquam huius doctrinæ vel pudeat vel pœniteat, cum ea sit scriptis Propheticis & Apostolicis consentanea, atq; optimorum quorunq; Interpretum siue veterum siue recentiorum confirmata consensu. Datum Heidelbergæ, August. 25. Anno 1561.

Academiæ Heidelbergensis Theologi;

D. P. Boquinus subscripsit.

D. Immanuel Tremellius s.

D. Gaspar Oleuianus s.

Michael Dillerus Concionator Aulicus Heidelbergæ subscripsit.

THE-

THESES D. HIERONYMI ZANCHII

DE FINE SECVLI.

1. *QVoto die, vel quoto mense, vel quoto anno, vel quoto sæculo futurus sit finis mundi, & rediturus Dominus: neq; vlla certa scientia, neq; vllis certis coniecturis agnosci, ab vllo mortalium potest.* Hæc enim fuit Conclusio meæ prælectionis de tempore finis seculi.

DE ANTI-CHRISTO.

2. *Etsi reuelatum est iam pridem regnũ AntiChristi, quiq; in illo primatum tenet & regnat, verus est AntiChristus: dicere tamen, sub finem seculi, insignẽ quendam & omni iniquitate excellentissimum verũ & perfectum AntiChristum, qui etiam miracula edat venturum, non pugnat cum sacris literis.*

DE SIGNIS FINIS SECVLI.

3. Dicere pro conciliatione loci Luc. 18. *Putas cum veniet filius hominis, inueniet fidem in terra?* cum loco Pauli Rom. 11. *Nolo vos ignorare mysteriũ hoc, quod cæcitas etiam ex parte contigit in Israël, donec plenitudo gentium aduenerit, & sic omnis Israel saluus fiet:* dicere, inquã, pro conciliatione horũ duorũ locorũ, quod dum regnabit ille summus & vltimus AntiChristus, propter ipsius Tyrãnidẽ parũ fidei reperietur in terra, sed post illũ occisum spiritu oris Christi, copiosa Iudæorũ multitudo ad Christũ conuertetur, id quod fit per fidẽ & sic tũc erit multa fides in terra: non est contra verbum Dei.

DE PRÆDESTINATIONE.

4. *Certus est apud Deum, tum electorum ad vitam æternam, tum reprobatorum atq; ad interitum prædestinatorum, numerus.*

Digitized by Google

5. *Sicut Electi ad vitam, perire non possunt, ideoque saluantur necessariò: ita quoque qui ad vitam æternam prædestinati non sunt, saluari non possunt, ideoque necessariò damnantur.*

6. *Qui semel electus est, non fit, nec fieri potest reprobus.*

DE VINCVLIS QVIBVS COLligantur Christo & Ecclesiæ.

7. *Duo sunt vincula, quæ ad hoc, vt Christo & Ecclesiæ verè colligemur, prorsus necessaria sunt: Vinculum æternæ Electionis in Christo, & vinculum spiritus Christi, ideoque fidei in Christum. Atque hæc duo, primò interna sunt & inuisibilia: deinde indissolubilia.*

8. *Duo vincula sunt quibus Ecclesiæ:* (quoad externam eius faciem attinet:) *coniungimur; professio doctrinæ Christi, & participatio sacramentorum; atque hæc primùm externa sunt & visibilia: deindè dissolubilia: quatenus potest quis & ipsam doctrinam reiicere, & ipsa sacramenta respuere.*

DE FIDE.

9. *Electis in hoc seculo semel tantum vera fides à Deo datur: & qui ea donatus est:* (præsertim de adultis loquor:) *eam in seipso sentit, id est, certò cognoscit, & sentit se verè credere.*

10. *Electi vera fide semel donati, Christoque per Spiritum Sanctum verè insiti, fidem prorsus amittere, spiritum Sanctum omninò excutere & à Christo excidere penitus non possunt: idque tum propter promissionem Dei: tum propter Christi precationem, neque tamen indè sequitur vel pœnitentiam negari, vel licentiam concedi.*

11. *In Electis regeneratis duo sunt homines: Interior & exterior. Ii dum peccant, secundum tantum exte-*

exteriorem, i. ea tantum parte, quâ non sunt regeniti, peccant: secundum verò interiorem hominem, nolunt peccatum, detestantur peccatum, & condelectantur lege Dei; quare non toto animo aut plena voluntate peccant.

12. *Petrum cum negauit Christum, defecit quidem fidei confessio in ore: sed non defecit fides in corde.*

DE PROMISSIONIBVS.

13. *Promissiones de gratuita Dei misericordia, deque certa & æterna salute, etsi vniuersaliter omnibus proponuntur & prædicandæ sunt: ad ipsos tamen tantum Electos reipsa pertinent.*

14. *Quare cum Paulus ait,* Deus vult omnes homines saluos fieri, *si quis illam vocem,* Omnes, *restringat ad omnes electos, in quocunque hominum ordine sunt. Item si illud 1. Iohan. 2.* Christus est propitiatio pro peccatis totius mundi, *interpretetur pro Electis vniuersis per totum orbem dispersis, aut dispergendis: non deprauat Scripturas.*

DE OMNIBVS ISTIS THESIbus, Pastorum & Professorum, Ecclesiæ & Scholæ Tigurinæ, iudicium.

Dilectis in Christo fratribus, ad quos eæ nostræ literæ peruenerint, gratiam & pacem à Deo Patre, per Dominum nostrum Iesum Christum.

CONtulit se ad nos hisce diebus D. D. *Hieronymus Zanchius,* vir egregiâ pietate ac doctrinâ clarissimus, qui non sine dolore cùm suo tùm nostro exposuit, quædam suæ doctrinæ capita, iam ab aliquot mensibus non solum in dubium vo-

cari, ſed etiam (quod ipſi grauius erat:) hæreſeos accuſari. Nam ſi tanti ſceleris damnaretur, non tantum eius animi ſalus in diſcrimen veniret, quod horribilitèr expauendum eſt, ſed etiam de omni eius exiſtimatione actum eſſet, idque cum ſuo & vxoris liberorumque maximo detrimento. Quarè per eam pietatem atque miſericordiam, quà tum veritati, tum etiam innocenti fratri periclitanti ſubueniendum eſt, nos rogauit, vt dogmata ſua, quæ ab aduerſariis ipſius tam atrociter impetuntur, diligenter & accuratè perpenderemus, idque ad libram & normam diuinarum literarum, noſtroque tandem iudicio, & cenſurâ decerneremus, an ea quæ docuit, vel probanda vel improbanda viderentur. Hæc ille à noſtro Conuentu non minus modeſtè quam grauiter petiit, & vnà ſuæ doctrinæ capita quæ ante omnia ſuggillantur, legenda & cognoſcenda tradidit. Nos verò, qui nihil quod ad Chriſtianam charitatem pertineat, à noſtra Eccleſia putamus alienum, iuſtæ illius poſtulationi annuendum cenſuimus. Capitibus autem eius doctrinæ attentè ac dextrè perpenſis & excuſſis, nihil ibi deprehendimus aut impium aut pugnans cum diuinis literis. Quocirca illa dogmata, de quibus inter ipſum & aduerſarios eius orta eſt controuerſia, modo piâ commodaque interpretatione accipiantur; approbamus, commendamus, & amplectimur, atque illum non pœnâ vllâ, ſed laude non vulgari dignum exiſtimamus. Et ne temerè id ſtatuiſſe videamur, ſingulis ei⁹ Theſibus, argumenta, ſeu teſtimonia diuinarum literarum ſubiiciemus.

1. Primum, *ignotum esse tempus aduentus Domini ad iudicium*; sacræ literæ perspicuè docent. Illum enim furi conferunt, qui nocte & de improuiso consueuit adesse: quin tam Angeli, quàm etiam filius hominis, illum dicuntur ignorare. Christus item affirmauit, *Apostolorum non fuisse tempora & momenta nosse, quæ Pater in sua potestate posuit.* Hæc ex diuinis literis habemus, contra quæ, nec Helianæ Scholæ responsa, neque apocrypha vlla oracula recipienda censemus.

2. Secunda Thesis non potest vt hæretica explodi, cum admodum sit probabilis. Omnes enim fermè Patres in ea sententia fuerunt. Vt autem patet quam manifestissimè, probabile id est, quod pluribus & præsertim sapientioribus visum fuerit. Neque autor negat, imò fatetur *permultos esse*: (sicut Iohannes ait:) *AntiChristos*: Mahumetem, Iudæos, & Papas, qui se doctrinæ CHRISTI opponunt: denique omnes qui idem, tam extra Papatum quam in Papatu, faciunt. Sed cum indies malitia crescat, & sine modo augeatur; nihil obstat, quo minus κατ' ἐξοχὴν aliquis ad extremum sit venturus, qui cæteros Euangelii hostes impietate suâ longissimè superet, quemque DOMINVS Spiritu oris sui omnino sit profligaturus. Nam & Apostolus qui ait, *AntiChristi multi sunt*: idem prius dixit, *AntiChristus ἔρχεται*: vnum simul & multos fore indicans.

Digitized by Google

3. Tertia, duo loca Scripturæ componit: quæ primâ fronte videntur inter se pugnare. Id verò nihil quod literis diuinis aduersetur, continet. Quamobrem authoris industria & studium, potius laudanda sunt, quàm traducenda. Multa quippe in sacris literis passim occurrunt, quæ primo aspectu videntur sibi mutuò esse contraria: Doctoris autem pii est, illa pro suo ingenio & prudentia conciliare; ne lectores vel impingant; vel de veritate sanctæ Scripturæ ambigant. Vnde iis qui hoc præstant, gratiæ sunt agendæ; tantum abest vt ista de caussa sint vel damnandi vel accusandi.

4. Quarta, *certum esse quendam numerum apud Deum, tam prædestinatorum ad æternam vitam, quam reproborum:* citra controuersiam est. Nam qui seruandi sunt gratiâ, fide atque Spiritu, oportet vt diuinitùs instruantur. Proindè cùm Deus istorum bonorum sit autor: illum necesse est apud se constituisse ab æterno, quibus ista velit elargiri, quibusve dare nolit; nisi eum velimus existimare vel casu vel temerè agere. Id autem vt absurdissimum, reiiciendum est. Nam si duo passeres absque voluntate Patris non cadunt, nec citra eiusdem voluntatem vlli vel seruabuntur, vel deserentur; cumque voluntas Dei non sit noua, sed æterna, nec ipse mutetur, vt qui sit prorsus immutabilis: consectarium est, numerum vtriusque ordinis iam apud eum esse cōstitutum. Hinc deinde accedit; etiam capillos nostri capitis esse numeratos. Quarè multò magis Deo constare necesse est numerum seruandorum. Paulus prætereà inquit, *solidum firmumq; stare fundamentum*, *quòd*

quòd Deus nouerit, qui ſint ſui. Mentionem quoque faciunt diuinæ literæ libri vitæ: dixitq; Chriſtus Apoſtolis: *Gaudete & exſultate, quia nomina veſtra ſcripta ſunt in cælis.*

5. Quinta, *Electos perire non poſſe*, aſſeritur; ac eos neceſſariò ſeruari. Hoc idem Chriſtus dixit, quando ait: *Se oues habere, quas nemo poſſit rapere de manu ſua.* nec non, *Omne quod dat mihi Pater, ad me venit; & eum qui ad me venerit, non eiicio foras.* Et Paulus, vt priùs, teſtatur *firmum ſtare fundamentum.* Qui etiam ad Romanos catenam connectit indiſſolubilem, ſcribens: *Quos præſciuit, hos & prædeſtinauit; quos prædeſtinauit, hos & vocauit; quos vocauit, hos & iuſtificauit; quos iuſtificauit, hos & glorificauit.* Iccirco fieri non poteſt, quin electi denique ſeruentur; cùm Dei voluntas inuicta ſit & omnino inſuperabilis. E diuerſo autem cum reprobi ſint *vaſa iræ, aptata in interitum*, ſeruari non poſſunt. Nam ad ſalutem & ſpiritus & fides requiruntur, quæ nequaquam omnibus promiſcuè dantur, cum ad Roman. habeatur: *Cuius vult, miſeretur, & quem vult, indurat.* Quia itaque Deus conſtituit iudicio ſuo, ſemper vtique iuſto, non autem ſemper manifeſto, hæc dona eis non adtribuere; proculdubio perdentur ac damnabuntur. Liquidum præterea id eſt; *neminem venire ad Chriſtum, niſi Pater eum traxerit.* Is autem non trahit, niſi quos voluerit: abſcondit enim à prudentibus & ſapientibus huius mundi, quæ paruulis patefecit; quòd ei ſic libuerit, vt Chriſtus faſſus eſt, cùm illi hac de re gratias egit. Neque hoc nomine autorem θεὸν accuſandum putamus, quod

Necessitatis vocabulum vsu parit; quia (vt ipse met fatetur) *necessitatem coactionis* explodit, & illam quam inserit ὑποθέσεως esse affirmat: eam verò Scholastici *Consequentiæ* appellare consueuerunt. Deindè necessarii definitionem huc accersit. Necessarium videlicet id esse, quod se aliter habere non potest. Scripturæ autem diuinæ quàm manifestissimè docent, fieri non posse vt electi pereant. Nam de suis ouibus Christus ait: *Nemo potest eas rapere de manu mea.* Et de tentationibus extremi seculi scribitur: *vel ipsos electos, tunc seductum iri, si fieri posset.* Vnde colligitur, *eos qui electi fuerunt, minimè seduci posse.* Prætereà si quis hoc inficietur, salutis certitudinem prorsus auferet.

6. Sextâ traditur, *ordinem diuini propositi non posse mutari; ita vt electus fiat reprobus, & vicissim reprobus euadat electus.* Id autem non opus habet discussione, cùm voluntas Dei (vt dictum est) sit immutabilis, & firmissimum stet, quod in mente diuina constitutum fuerit. *Ego sum Deus*, apud Prophetam inquit, *& non mutor.* Ideò hæc de diuina electione secundum propositum firmissima sunt. At si loqueremur de illa electione, quæ secundum præsentem iustitiam in Ecclesia & videri & iudicari potest; non negat autor, quin electus fieri queat reprobus, & è diuerso, reprobus electus.

7. 8. Septimâ & octauâ comprehenduntur veræ caussæ atque principia, quibus & Christi & Ecclesiæ κοινωνίας verè participes reddimur. Eorum alterum æternum est; nam dicitur ad Ephes.

nosce-

nos electos fuisse ante iacta fundamenta mundi. Et ad Timoth. habetur, *Sanctos gratiæ diuini fauoris ante secularia tempora fuisse participes.* Alterum verò, nimirum *Spiritus & fides*, electis in tempore contingunt: nam Deus ea, cum visum fuerit, elargitur. *Vinculorum* aũt vocabulo non intelligit autor vllam coactionem; sed tantum iuncturas, & nexus, quibus & Christo capiti, & reliquis membris eius conglutinamur. Nec diuinæ literæ à nomine vinculorum abstinuerunt; nam ad Ephes. 4. scribitur, *Seruandam esse vnionem Spiritus in vinculo pacis.* Et ad Coloss. *caritas vinculum perfectionis* appellatur. Interna verò dicuntur hæc *priora vincula*; quoniam Electio diuina in sua natura ignoratur, sed eius testimonium in animo nostro, non exteriùs, habemus; Fides autem & Spiritus hærent in corde nostro. Dicuntur item *inuisibilia*: quoniam aspectu externo cerni minimè possunt. Indissolubilia etiam sunt; quoniam electus non fieri potest reprobus; neque reprobus vnquam euadet electus: & insitus in Christo, nunquam ab eo potest penitùs excidere, & Spiritum ac fidem iam acceptam funditùs amittere; vti postea suo loco dicetur. Alia verò duo vincula, cum externa sint & visibilia, vtique dissolui possunt; multi quippe à professione doctrinæ atque Sacramentorum participatione sæpè deficiunt.

9. Nonâ, *semel tantùm dari fidem Electis*, affirmatur; verùm non asseritur, eam non habere suas accessiones & immutationes. Deindè, sermo instituitur de fide vera, quâ iustificamur;

alioqui fides temporaria & abire & redire potest. Quodque attinet ad electos & renatos, de quibus modò agitur, scripsit beatus Iohannes 1. Epist. 3. *eos non peccare*: atque mox rationem subiicit dicens: *Quòd in ipsis maneat semen Dei.* Vocabulo autem *seminis*, verba diuinæ promissionis intelligimus: quæ in filiis Dei manere non possunt, nisi fides quæ apprehendat ea, illis affuerit. Et quia fides citra Spiritum, non consistit; conficitur, fidem & Spiritum in sanctis, quando labuntur, consopiri & hebescere; non autem prorsus auferri; alioqui semel in eis non maneret.

10. Decimâ, caussa redditur, *cur semel data fides, ob lapsus consequentes prorsus non excidat.* Ea verò duplex est: promissio, inquam, Dei; nam pollicitus est, se affuturum perpetuò suis. Pro altera verò caussa, Christi preces assignantur: qui non tantum pro suis Apostolis, verùm etiam pro omnibus qui credituri erant, Patrem orauit. Nec preces eius irritæ fieri potuerunt. Deindè, cum in Sanctis, lucta Spiritus aduersus carnem sit perpetua, consequitur, Spiritum in eis perpetuò manere; quamuis pondere carnis aliquando vincuntur: nisi enim maneret, quomodo posset carni reluctari? Manet itaque fides in electis, etiam quando labuntur; sed propter peccata languescit, & consopitur: & ideò, quemadmodum Apostolus meminit, excitanda est.

11. Vndecima non opus habet declaratione, cum seipsam interpretetur. Quia renatos adferit

ſerit ideo non peccare toto animo & toto corde; quoniam iis peccatis, quæ interdum committunt, reluctantur, faciuntque malum quod nollent, & bonum quod vellent, non faciunt. Quare vnà cum Apoſtolo exclamant: *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore*, &c. Et quamuis peccato ſeruiunt, lege tamen Dei mente delectantur. Deindè, peccata electorum vel ex ignoratione proficiſcuntur, vel ex infirmitate. Paulus certè (vt ipſe teſtatur) ignorans fecit, cùm Chriſtianos vaſtaret. Petrus vero ex infirmitate negauit, Ergo neuter eorum toto corde totoque animo peccauit; quia neuter eorum plenam voluntatem ſuo peccato impendit. nam ea partim ex ignorantia, partim ex infirmitate imminuit.

12. Duodecimâ traditur, *Petrum ore negaſſe Dominum, ſed animo & corde fidem erga illum retinuiſſe.* Id autem poteſt ex eo confirmari, quod Chriſtus ait: *Rogaui pro te, Petre, ne deficiat fides tua.* Exauditus eſt porrò filius Dei; quapropter fides eius non prorſus defecit, quamuis labefactatam eſſe, atque nonnihil imminutam confitemur. Et hanc ſententiam complures amplexati ſunt; nimirum Tertullianus in libro de Fuga, Auguſtinus de Correctione & gratia; Chryſoſtomus item & Theophylactus in ea verba Chriſti Luc. 22. Bernhardus quoque de natura & dignitate diuini amoris, cap. 6.

13. Decimatertiâ, *Promiſſiones, quoad gratuitam Dei miſericordiam, certam & æternam ſa-*

lutem, docetur solùm ad electos pertinere. Nam hæ reuera sunt occulta fidei, nec possunt aliter quam fide percipi. Quare tantum eorum sunt, qui fide diuinitùs ornantur. Fidem autem non esse omnium, neque omnibus dari, ex sacris literis & experientiâ notissimum est. *Nemo venit ad me* (inquit Dominus:) *nisi Pater traxerit eum.* Cur verò adiecit Augustinus, *hunc trahat, & illum non trahat; noli iudicare, si non vis errare.* Sunt quidem promissiones huius generis omnibus prædicandæ; quoniam verbi ministri electos secundum propositum non agnoscunt, quumque plebem habeant ex reprobis, & electis conflatam, Dei promissiones promiscuè omnibus inuulgant; quæ tantum in illis facultate spiritus Dei redduntur efficaces, qui cœtui electorum accensentur. Quarè non absque ratione Christus pronunciauit, *Multos esse vocatos, electos verò paucos.* Nec dubium est Paulum ad Romanos docuisse, promissiones minimè pertinuisse ad omnes, qui erant ex Abrahamo secundum carnem; sed tantum ad illos, qui filii promissionis essent.

14. Decimaquarta docet, *Quo pacto Deus velit omnes homines saluos fieri*; Et, *Christum esse propitiationem pro peccatis totius mundi.* Atque ostenditur, si hæc dicta contrahantur ad electos, cuius cuius ordinis fuerint; hac interpretatione Scripturas minimè deprauari. Nos profectò sumus in eadem sententia, nec eam expositionem, saluâ conscientiâ, reiicere possumus, quam & congruam esse agnoscimus, & ab Augustino Patre omnium laudatissimo, non semel

alla-

allatam; cuius interpretationis ergô à nemine vnquam est hæreseωs damnatus.

De sententiis itaque seu Thesibus *Doctoris Zanchii* (viri cùm eruditione, tùm pietate ornatissimi:) nos, re maturè ac benè considerata, pronunciamus, nihil in eis contineri vel hæreticum, vel absurdum. Imò eas amplectimur, partim vt necessarias, partim vt probabiles, quæque diuinis literis minimè repugnent. Nec ignoramus, illas habuisse assertores, non modo antiquos Patres, verum & Reformatores Ecclesiarum nostri temporis, *Lutherum*, *Capitonem*, *Bucerum*, *Brentium*, & plerosque alios Euangelicæ doctrinæ illustres propugnatores.

Idcircò ne resistamus Dei præcepto, quòd Prouerb. 24. habetur, quo mandatur, ne illi desimus, qui versatur in summo discrimine, ac ne veritatem deseramus, patiamurve vnà cum hoc Doctore, tot præstantissimos viros, & de Ecclesiis Filii Dei benè meritos damnari; Visum est nobis omnibus illi, hoc suo tempore nostro testimonio adesse.

In cuius firmam solidamque fidem, vnanimi consensu & voluntate, omnes huic iudicio atque censuræ manu propriâ subscripsimus. Datum Tiguri 29. Decembris, 1561. anno.

PASTORES ET PROFESSORES MInistri *Ecclesiæ Tigurinæ*,

Heinrichus Bullingerus,
Rodolphus Gualtherus.

Johannes Wolphius,
Petrus Martyr Scholæ Tigurinæ Professor,
Iosias Simlerus,
Ludouicus Lauaterus,
Wolphgangus Hallerus,
Iohannes Iacobus Wikius,
Hulderychus Zwinglius Fil.

De superioribus THESIBVS *omnibus, Ministrorum Ecclesiæ* SCAPHVSIANÆ, *Iudicium.*

PErlectis & perspectis Thesibus, à Clarissimo & Doctissimo viro, Domino *Doct. Zanchio* oblatis, nihil omninò in illis inuenire potuimus (si modò ad regulam verbi Dei, à viris veritatem amantibus examinentur) quod pugnet cum sacris literis, scriptis videlicet Prophetarum & Apostolorum, & quod non sit Orthodoxum.

Profitemur itaque & testamur, doctrinam Domini *Doct. Zanchii*, in his, non solum ei quæ in nostris Ecclesiis traditur atque proponitur doctrinæ, quam indubitatam esse asserimus, (donec ex verbo DEI erroris conuicti, & meliora edocti fuerimus.) Verùm etiam ei, quam viri eximii, insigni pietate atque eruditione præditi, beatæque memoriæ professi sunt, aliique adhuc profitentur, non solummodo in Schola & *Ecclesia Argentinensi*, sed etiã aliis multis in locis consonam esse. Ideoque damnandam illam ita temerè & exibilandã minimè iudicamus;

& cum,

& eum, qui ita sentit, nemo pius eiiciet, neq; oppugnabit, nisi expugnatum, Scripturisque diuinis conuictum. Hanc nostram sententiam, quo & aliis commodiùs pateret, breui hoc scripto sum' complexi. Noluimus enim singulas *Theses* excutere ordine; cum id ante nos fecerint & facturi adhuc viri piissimi doctissimique. Deus optim. max. adsit Ecclesiæ suæ afflictæ, & misereatur nostri.

MINISTRI ECCLESIÆ SCAPHVSIANÆ,

Sebastianus Grubel.
Iacobus Ruger.
Blasius Bouillus.

MINISTRI ECCLESIÆ BASILIENSIS.

Doctrina & pietate ornatiss. viris D.D.Io. Marbachio *& reliquis Ecclesiæ Argentinensis ministris, Dominis & fratribus nostris colendissimis,*

RETulit die hodierna ad nos, fratres in Domino Reuerendi, *D. Hieronymus Zanchius*, cõtrouersiam inter vos & ipsum exortam, propter doctrinam quam vsurparit in Schola vestra inclyta; capitaque eius in Theses contracta, examinanda, iudicandaq; proposuit: &, si quidem approbarentur nobis, subscribere iisdem non grauaremur, sicut ab aliis aliquot Ecclesiis & eruditis, factum esset: sin quæ à nobis desiderarentur, explicationem aut probationem se adiecturum esse. Percelluit certè hæc significatio nos, qui nouimus & exemplo veterum, & quotidiano experimento, quam sint perniciosa & grauia Ecclesiæ

& Scholarum vulnera, quæ doctrinæ nomine inter eius professores infliguntur, posteaquam ad contentionem ventum est semel. Nec inusitatum est hoc Satanæ stratagema, quo discerpta inter se Sanctorum coniunctione, hostium ipsius regno infestissimorum vires debilitet frangatq;. Tantò autem magis eiusmodi paroxysmum vobis, Reuer. & ex animo dilecti fratres, inuidemus: quià præter communē Christi doctrinæ professionem, ministeriique societatem, peculiaris iam inde ab ortu renati Euangelii, nostræ Ecclesiæ Scholæque, cum vestra, societas comunicatioq; intercessit, quam etiamnum in Domino cupimus sartam tectam conseruare vsque in finem. Porrò autē quòd hasce à *D. Zanchio* propositas Theses attinet, damnare vt hæreticas aut pugnantes cum Scriptura, si commodâ interpretatione accipiantur, non possumus: quando plereq; ex Scripturæ oraculis sunt depromptæ, atq; consentiunt cum scriptis etiam nostri sæculi defunctorum in Christo Patrum, & præsertim *Lutheri, Buceri*, & aliorum: aliæ verò probabiliter saltem à quibusdā, vt nostis, ex veteribus, disputatę sunt; etsi affirmari vt necessariæ nec possint nec debeant. Et si quid fortè desideretis in formis specie durioribus; videntur explicatione candida sic mitigari posse, vt satisfiat candidis piisque vestris iudiciis. Neque rarò in Scholasticis professionibus vsurpari doctrinæ formæ methodiq; solent, quæ suggestui non pariter conueniant; cui auditor præstò esse solet vel captu & iudicio crassiore præditus, vel ad occasionem intentus, quà capter patrocinium carnalis licentiæ; aut deniq; cui sit procliue

in

in desperationem prolabi. moderatrix in his, pia prudentia & sanctum ædificandæ Ecclesiæ studiũ fuerit. Coniicimus autem, præter explicata nobis controuersiæ capita, intercidisse, vt sit, alias inter vos & Zanchium disiunctionis & certaminis caussas, quæ cùm nobis incognitæ sint, nequiuimus citra totius caussæ cognitionem, absolutè pronunciare; aut petenti ad præiudicium subscribere. Cupimus verò fratres opt. & in Domino Reuerendi, quidquid id sit, de quo est hactenùs disceptatum, ad amicam vos ac fraternam conciliationem componere; & veterem quæ inter vos & illum fuit, amicitiam, sublatis offensionibus, quantum in vobis est, instaurare, quò pax atque vnanimitas inter Scholam & Ecclesiam constare possit: seruitura ædificationi publicè & glorię nominis Christi. Et in spe bona sumus, ipsum Zanchium, sicuti hortati sumus, & se facturum recepit, vicissim pacis atque coniunctionis studiosum fore; & vos vestrumque ministerium candidè obseruaturum esse. Hæc scribimus animo sincero: quià vos ipsos atque Ecclesiam vobis concreditam, diligimus: & cupimus nos nostraque studia & ministerium, pientiss. supplicationibus vestris ad Dominum, assiduè iuuari. Dominus Iesus vos seruet diutissimè incolumes: protegat regatq; spiritus sui virtute, in omne æuum. Amen. Scripsimus Basileæ, Anno 1562.

Vestri ex animo & in Domino, ministri Ecclesiæ Basiliensis.

& Scholarum vulnera, quæ doctrinæ nomine inter eius professores infliguntur, postea quam ad contentionem ventum est semel. Nec inusitatum est hoc Satanæ stratagema, quo discerpta inter se Sanctorum coniunctione, hostium ipsius regno infestissimorum vires debilitet frangatq;. Tantò autem magis eiusmodi paroxysmum vobis, Reuer. & ex animo dilecti fratres, inuidemus: quià præter communē Christi doctrinæ professionem, ministeriique societatem, peculiaris iam inde ab ortu renati Euangelii, nostræ Ecclesiæ Scholæque, cum vestra, societas comunicatioq; intercessit, quam etiamnum in Domino cupimus sartam tectam conseruare vsque in finem. Porrò autē quòd hasce à *D. Zanchio* propositas Theses attinet, damnare vt hæreticas aut pugnantes cum Scriptura, si commodâ interpretatione accipiantur, non possumus: quando plereq; ex Scripturæ oraculis sunt depromptæ, atq; consentiunt cum scriptis etiam nostri sæculi defunctorum in Christo Patrum, & præsertim *Lutheri, Buceri* & aliorum: aliæ verò probabiliter saltem à quibusdā, vt nostis, ex veteribus, disputatę sunt; etsi affirmari vt necessariæ nec possint nec debeant. Et si quid fortè desideretis in formis speciē durioribus; videntur explicatione candida sic mitigari posse, vt satisfiat candidis piisque vestris iudiciis. Neque rarò in Scholasticis professionibus vsurpari doctrinæ formæ methodiq; solent, quæ suggestui non pariter conueniant; cui auditor præstò esse solet vel captu & iudicio crassiore præditus, vel ad occasionem intentus, quà captet patrocinium carnalis licentiæ; aut deniq; cui sit procliue

in

in desperationem prolabi. moderatrix in his, pia prudentia & sanctum ædificandæ Ecclesiæ studiũ fuerit. Coniicimus autem, præter explicata nobis controuersiæ capita, intercidisse, vt sit, alias inter vos & Zanchium disiunctionis & certaminis caussas, quæ cùm nobis incognitæ sint, nequiuimus citra totius caussæ cognitionem, absolutè pronunciare; aut petenti ad præiudicium subscribere. Cupimus verò fratres opt. & in Domino Reuerendi, quidquid id sit, de quo est hactenùs disceptatum, ad amicam vos ac fraternam conciliationem componere; & veterem quæ inter vos & illum fuit, amicitiam, sublatis offensionibus, quantum in vobis est, instaurare, quò pax atque vnanimitas inter Scholam & Ecclesiam constare possit: seruitura ædificationi publicè & glorię nominis Christi. Et in spe bona sumus, ipsum Zanchium, sicuti hortati sumus, & se facturum recepit, vicissim pacis atque coniunctionis studiosum fore; & vos vestrumque ministerium candidè obseruaturum esse. Hæc scribimus animo sincero: quià vos ipsos atque Ecclesiam vobis concreditam, diligimus: & cupimus nos nostraque studia & ministerium, pientiss. supplicationibus vestris ad Dominum, assiduè iuuari. Dominus Iesus vos seruet diutissimè incolumes: protegat regatq; spiritus sui virtute, in omne æuum. Amen. Scripsimus Basileæ, Anno 1562.

Vestri ex animo & in Domino, ministri Ecclesiæ Basiliensis.

Ecclesiæ & Academiæ Basiliensis de iisdem Thesibus iudicium.

CVm his diebus ad nos, Ioannes Sturmi, vir clarissime, Hieronymus Zanchius, S. literarum apud vos Professor, venisset, quasdam nobis de doctrina, quam in schola vestra sparserat, propositiones, de quibus post alios doctos & eruditos viros nostram sententiam exponeremus, proposuit. Nos verò, cùm non exiguam discordiã ob eam doctrinam inter ipsum Zanchium, & quosdam Euangelii Ministros excitatam intelligeremus, ita de thesibus istis iudicare statuimus, vt tu, & collegæ tui cognosceretis, primò nos propensos, paratosq; esse, ad reddendum cuiuis de vera doctrina testimonium, à qua Zanchii (clari eruditione & pietate viri) propositiones minimè dissentire iudicamus. Deinde, vestram Ecclesiã, quæ cum nostra semper arctissimâ amicitiâ coniuncta fuit, dissidiis scindi, lacerari, ac dissipari cœpisse, magnum nobis dolorem adferre, vt solẽt omnia amicorum, præsertim istorum, quos cœlestis amoris Domini nostri Iesu Christi spiritus conciliarit, communia esse, prospera & aduersa, gaudia & luctus. Demum, vt sciretis, nos vehementer cupere, (quod vos facere non dubitamus) à vobis operam dari, vt quoad fieri posset, discussâ perniciosæ discordiæ nebulâ, salubris cõcordiæ lux resplendeat. Quod futurum arbitramur, si quæ aliæ excitati dissidii caussæ, quæ nobis notæ non sint, fuerint, è medio tollantur: & Zanchii doctrina ita explicetur, vt offensi fratres intelligant, eã non dissidii tanquã in re noua, sed veritatis quærendæ studio,

ſtudio, ſtudioſis auditoribus ad iudicandum propoſitam. Nam has propoſitiones tales eſſe cenſemus, quarum quædam aperto S. literarum teſtimonio comprobentur; quædam cum illis nõ pugnent; nullæ conſcientiam, ſi rectè exponantur, lædant; quas etiam à veteribus Theologis tractatas conſtat. Et quoniam ſemper alia docendi ratio in Scholis, alia popularium Concionũ ad vulgus fuit (quarum alterâ auditorum animi ad grauius ſacrarum rerum iudicium formantur; alterâ indoctus & rudis populus, ad ſimplicem Chriſti, quam capiat, cognitionem eruditur) ſperamus, vtrâque ratione conſideratâ, fore, vt vos pro prudentia veſtra, quâ polletis, facilè, magnâ Eccleſiæ veſtræ ſalute, & noſtro gaudio, concordiam inter Zanchium & fratres ſarciatis. Quod vt fiat, faxit veræ pacis arbiter, & omnium, quę cœlo & terrâ continentur, per ſacroſanctum ſanguinem ſuũ pacificator Ieſus Chriſtus. Vale vir ornatiſſime, cum toto collegio. Anno M D L X X I I. 6. Ianuar.

Martinus Borrhaus ſuo, & ſacri Euangelii Doctorum & Miniſtrorum nomine.

THOMÆ AMBROSII BLAVRERI iudicium.

THeſes haſce tuas, quas non abſq; magna voluptate legi, mi venerande chariſſimeq; Zãchi, ſic totis animis probo, complector, & exoſculor, vt magis non poſſim, vtque valde mecum demirer, inueniri vſquam poſſe, inter purioris religionis, vel nullo, vel ieiuno adeo iudicio Theologos, qui iis ſuum calculum addere, ac ſummâ

consensione subscribere nolint, quibus & Dei gloria illustrari, & parta nobis per Christum salutis gratia rectè commendari, simul & fluctuantiũ afflictarumque conscientiarum tranquillitas & consolatio, vnicè, nec vlla alia ratione solidè firmiterq; constare vnquam poterit.

T. Ambrosius Blaurerus.

Excellentissimum virum D. Ioannem Sturmium Scholæ, adeoq; totius Reipub. vestræ incomparabile decus & columẽ, meis verbis, quàm potes honorificè, in solida nostra salute Christo, saluere iube. Vituduri 24. Decemb. 1561.

Ioannes Pistorius, Ioanni Sturmio.

GRatiam & pacem, à Deo patre nostro, per Iesum Christum, in Spir. S. Reuerẽdissime vir, charissime Præceptor, Clarissime Sturmi. Fuit apud nos *D. Zanchius*, vir eruditione & pietate clarus, nostris admodum gratus hospes: verũ causã eius aduentus dolemus. Non. n. libenter audinimus, doctrinã Christi, à S. viro D. Martino Bucero piæ memoriæ, firmissimis testimoniis scripturæ & argumentis cõfirmatam, & à vestris magno applausu tum susceptam, in vestra eadẽ vrbe nũc condemnari. Qua de re, etsi non libenter nos immiscemus dissidiis, multò minùs fouere studem⁹; tamen nostram sententiam ei communicare, an dissidium hoc apud vos sopiri possit, non grauati sumus; nec dubitamus, Senatum vestræ vrbis & Scholæ, à Deo pietate, & eruditione, & prudẽtia, præ multis ornatum, suo loco & tempore curaturum, vt illi morsus Satanę curari queant & sanari. Sat hostium externorum habemus: satis digladiatum & pugnatum est à nostris, nõ sine grauissimo

vulnere Ecclesiarum nostrarũ, & cæterarũ Christi. Tempus esset, vt illud Pauli rectè perpenderemus: *Quod si inuicem mordetis, videte, ne inuicem cõsumamini.* Spero Doctorẽ Marbachium eã prudẽtiã præditum, vt intelligat, quẽ fructum reportarint nostris Ecclesiis, nostrorum Theologorũ disceptationes, eaq; de caussa, facilẽ se præbiturũ, vt ista Tragœdia sepeliatur. In scholis licet de multis veris reb. disputare cum fructu, quæ suggesto nõ conueniunt, neq; cum fructu sparguntur in aures vulgi. Candor deest nobis quo, amicâ collatione priùs omnia tentare deberemus, quæ pacẽ & cõcordiã spectant, quàm turbas excitare. Sed hisce de rebus satis. Non dubitamus.n. vestrâ interpositione, in optatum finẽ perduci posse, quæ Satan in dissipationẽ & Scholæ, & Ecclesiæ vestræ excitauit. Gaudeo & congratulor tuæ humanitati, quòd aliis tuis præclarissimis prælectionibus adiũxeris libros Chrysostomi, de officio & dignitate Ministerii verbi in Ecclesia Christi differentes. Vtinã Ecclesia videat aliquando hosce libros tuis scholiis illustratos; & orabo Deum, vt cor tuũ spiritu suo extimulet, quò in cœpta professione pergas. Mira.n. & iucũda de te audiuimus à Domino Zanchio. Hisce iã valeat tua humanitas in D. Iesu quàm felicissimè, vnà cum tota domo, Ecclesia, & Scholâ. Oro autẽ, vt meã audaciã boni consulas, quòd meis illiteratis literis tuã humanitatẽ, alioquin occupatissimã onerarim. Si quid in hac terra est, quod mihi dolorem augeat, est certè dissidiũ piorum & doctorum virorum in nostris Ecclesiis eundem Christum cõfitẽtium. Raptim ex Echselo, 18. August. Anno Domini 1561.

Ioannes Pistorius Niddensis tuus totus.

PETRVS MARTYR IOHANNI *Sturmio* S. D.

FVit hisce diebus, vir clarissime, apud nos, cõmunis vtriusq; nostrûm summus amicus, *D. Zanchius*, à quo cùm audierim eius caussæ tã longam dilationem, non potui non vehementer dolere, ac sum illius ex animo, ac impensè misertus, qui hoc tempore tam incommodo, nec sine magnis sumtibus, præsertim innocens cogitur oberrare. Nobis quidem fideliter exposuit, cùm tuã, tum etiam Capituli, suæ caussæ iustam & fortem defensionem. Qua de re tibi atq; tuis venerandis collegis maximas ago gratias. Retulit item, quinque optimis viris Consularibus, negotium suum & cognoscendum & definiendum esse commissum, vt auditis nonnullis doctorum virorum sententiis, quid videretur de tota re, deniq; pronuntient. Sed interea nihil esse actum, & se vereri, ne cunctatio propterea interponatur, quòd iudices delecti, cùm interioris Theologiæ nõ sint admodum periti, metuant ne religionis capitibus definiendis, nonnullorum hominum reprehensionẽ incurrant. Proinde quamuis non dubitat, præclaros illos viros scriptis vtriusq; partis diligẽter perlectis, cognitâq; vestri Capituli grauissimâ sentẽtiâ, & duarum Academiarum præclaro iudicio, eãdem intelligere, neq; suam doctrinam esse impiam, neq; ipsum pro hæretico habendum; attamen pro Christiana charitate requisiuit à nobis, vt sua dogmata seu theses graui seuerâq; censurâ examiexami-

examinaremus,& si quid minùs orthodoxum in eis deprehendissemus,omni humano affectu seposito,illum vt fratrem admoneremus; sin verò ea,quæ docuit,vera & sana censeremus,testimonium & quidem conscriptum veritati dare non grauaremur;idq; in eum finẽ,vt Magistratus Argentinẽsis intelligat,se in sua Schola nil impium docuisse,ac delecti iudices queant liberâ tutáque cõscientiâ,& sine vllo iustæ reprehensionis metu de tota doctrina iam controuersa,ex multis certisq; diuersarum Ecclesiarum & Euangelicæ doctrinæ Theologorum iudiciis,liberè statuere, & apertè pronuntiare. Huic autem non minus docti,quàm pii viri iustissimæ petitioni,per conscientiam,& eam fidem,quâ veritati sumus obstricti,non potuimus non assentiri. Et quamuis nos haud quaquam latet,quòd aduersarii nostra testimonia sint pro nihilo habituri, quòd ab illis in caussa Sacramentaria dissentiamus; non tamen absterreri potuimus,quin veritati laboranti opitularemur. Neq; nos ita in odio esse arbitramur, vt putemur in gratiã vnius hominis,quantumuis chari atq; amici,doctrinam impiam & hæreticã voluisse probare. Imò sumus vehementer admirati,quare Ministri Ecclesiæ vestræ,hanc doctrinã ausi fuerint damnare,cùm illam,præsertim quoad prædestinationem, Ecclesiæ nexus,perseuerãtiam sanctorũ,& promissiones æternæ vitæ professi fuerint cùm Lutherus,tum etiam Bucerus, Euangelii Filii Dei concionatores celeberrimi. Et quia verisimile non est,vestros Ministros in libris tantorum virorum nõ esse versatos,reddunt se suspectos, ne potiùs odio personæ,quàm stu-

dio veritatis adducantur, cùm doctrinam bonã, ceu impiam, & veterem, ceu nouam damnant. Quamobrem Deum Patrem Domini nostri Iesu Christi, ardentissimis votis oro, vt nos duos aliquando tandem charitatis mutuæ vinculo coniungat. Te deinde, præstantissime vir etiam atq; etiam rogo, vt quemadmodum occœpisti, bonã caussam tueri pergas, & pro viribus cures, autorq; sis pio & æquissimo Magistratui, vt pura, sanaque doctrina vigeat, in Schola retineatur, nec innocenti homini patiatur iniuriã fieri. Hæc de amici nostri caussa, quæ te precor, vt in bonam partem accipias, boniq; consulas. Nunc id restat, vt cùm iam acceperim, te animum prorsus appulisse ad sacra studia, vt istam voluntatem plurimùm tibi gratuler, atq; horter, vt hunc diuinum instinctũ, omnibus modis amplectaris. Nihil enim Deo gratiùs, nihil te digniùs, nilque accommodatiùs Ecclesiæ necessitatibus moliri potes. Quãta enim sit penuria ὀρθοτομούντων, ipse intelligis. Vtinã cœtus fidelium tandem aliquando sentiat, quantum possis. Sunt, Dei beneficio, religionis complura capita satis repurgata; sed adhuc Sacramentaria caussa iacet: eam, quæso te, illustres, vtarisque rotundis & apertis verbis, vt Christi hæreditas miserâ seruitute, non tanquam rebus earum signis adhæreat. Vale Clarissime vir. Dominus te omnium bonorum genere augeat. Prid. Kalend. Ian. 1562. Tiguri.

T. ex animo
PETRVS MARTYR.

Iohanni

Iohannis Brentii ad D. Sturmium.

QVod tuis literis ad me, petiisti, audiui Clarissimum virum D. *Zanchium*. Etsi autē cupiebat mihi non tantùm historiam rei, verùm etiam vniuersam disputationem commemorare: tamen quia absente & nōdum audita altera parte (scis enim illud μήπω δίκην) non sumo mihi de hac controuersia iudicium & cognitionem, non potui ei, præsertim aliò me vocantibus negotiis, hac in re omnino gratificari. Præstiti quod in præsentia, & in huius caussæ ambiguitate potui. Quædam vtiliter dicit, si æquum habuerint interpretem. Quædam probare non possum. Et tamen existimo, rem non sic deploratam, vt consilio bonorum virorum, quos vestra Respublica insignes habet, non possit componi. Quod igitur vnum licet, oro Deum, vt ostendat vobis rationem, quâ istud dissidium, nec Scholæ nec vobis vtile, tollatur. Benè ac feliciter vale. Studgardiæ, die 15. Decemb.

Iohannes Brentius.

FINIS.

INDEX RERUM MEMORABILIUM, QVÆ IN PRIMO LIBRO harum Epistolarum continentur.

A.

ADamo peccante, quomodo omnes ipsius posteri peccarint 345
Adamus post peccatum, cur totus terrenus factus 374
Adiaphora, seu potius quæstio de Adiaphoris, pomum ἔριδος 436
Adiaphora nulla mandanda, cum offensione piorum, & læsione eorum conscientiæ 437
Admonitiones priuatæ per quosnam fieri debeant 170
Adorabilis quot modis quis dici possit 204
Adoratio religiosa an conueniat carni Christi 205
Aduentus Domini ad iudicium tempus an certò sciri possit 469
Afflictiones, quàm sint Ecclesiæ vtiles 28
Animæ tres facultates in homine, an vna tantùm sint Anima 108
Antichristi quinam sint 469. an venturus sit insignis aliquis Antichristus nec ne ibid.
Ariani cur Mysterium Trinitatis non percipiant 141
Argentinenses quomodo subscripserint Saxonicæ confessioni & Apologiæ 413
Aristoteles an nouerit doctrinam de æterna salute, per gratiam Dei 189
Augustinus in adolescentia filium ex scorto suscepit, & id confessus est 179

Baptismus

B.

Baptismus an in priuatis ædibus administrari possit: & cur non temere 421. an spuriis & excommunicatorum liberis administrandus, & quâ conditione 194. & 421. an contemtus Baptismi damnet: & qui sint contemtores Baptismi 421. an in Baptismo patrinus seu susceptor, patri sese adiungere debeat 428

Biblia cur non unâ linguâ conscripta, sed in varias linguas conuersa 96

C.

Capernaitica manducatio corporis Christi quid 326

Caro Christi, an sit adoranda 205. à quonam verè comedatur: & quid ex hac comestione sequatur 157. quomodo nos fiamus caro de carne ipsius, & os de ossibus ipsius 159

Caro Christi semper mundissima 255

Christianus quisnam sit, & non sit 90. & 98

Christi corpus quotuplex 280. Mysticum & Sacramentale, quid ibid.

Christus nomen officii, non naturæ 369. an etiam quâ homo, Filius Dei dici possit 368. an tum ante, tum post carnem sumtam Mediator fuerit 10. *in quo officium ipsius potissimum consistat 36. quænam naturæ ad hoc requirantur 37. an Mediator sit secundùm utramq; naturam 380. quomodo de cœlo descenderit 372. cur totus cœlestis 374. quatenus deificatus esse dici possit 379. an secundùm humanam naturam sit ubiq; 406. an corpus ipsius ubiq; esse possit 158. an una & eadem adoratione sit adorandus 205. An qua homo sibi promeruerit vitam gloriamque æternam 212. quot modis*

Patre inferior sit 214. an quatenus Mediator & homo, secundùm à Patre locum obtineat ibid. cur noluerit ex viri semine concipi 264. quomodo percipiatur 320. quomodo corpore & sanguine suo præsens sit in Cœna 321

Circumcisio cordis, an aliquid valeat ad iustificationem 389

Cœna Domini quid sit 245. in quem finem instituta, ibid. & 322. an in ea nuda tantùm sint signa 386. qualis in ea sit præsentia, ibid. qualis comedendi modus 387. qui verè manducantes & recipientes, ibid. an ægrotis in priuatis ædibus administranda, & quibus conditionibus id fieri possit 155. & 422.

Cœnæ Dominicæ panis an propter præsentiam Deitatis τοῦ λόγου fiat caro Christi verâ δυνάμει, antequam comedatur: actu verò & reipsa, postquam comestus est 156. & an fiat caro eadem, quæ iam in cœlo est, an diuersa, ibid. & quomodo panis fiat illud ipsum corpus, quod in mortem traditum est 157. quomodo panis corpus Christi sit Sacramentaliter, ibid.

à Cœna quinam sint arcendi: & quibus argumentis probari possit, eos esse arcendos 177. & cur sint arcendi 184

in Cœna Domini quot & quænam sint, & quomodo percipiantur 40

Communicatio idiomatum vtriusque naturæ in Christo, sitne realis, an verbalis 375. & quatenus realis, quatenus etiam verbalis sit 377

Communio nostra cum Christo, quatenus sit realis, & quatenus non 152. & quomodo fiat 153. & 159.

Concu-

Concupiscentia seu naturæ corruptio, primam Adami inobedientiam consecuta, & pœna est præcedentis peccati, & peccatum, & caussa peccati 348
Confessiones fidei quæ recipiendæ, & quæ reiiciendæ 324
Consolationes veræ in obitu amicorum unde petendæ 392
Conuersio nostra cui sit adscribenda 339
Corpus Christi an vbique esse possit 158

D.

DEcreta Dei quomodo sint incommutabilia 161
Deus an essentiam habere piè dici possit 113. *an malè facere possit* 188. *quænam possit & non possit* 160. *quomodo dicatur immutabilis, cùm precibus nostris flectatur* 161. *quomodo dicatur portio piorum* 363
Deus Pater quomodo Filium sibi coæternum generarit 105
ex Deo quomodo nascamur 90
Disciplina Ecclesiastica quam necessaria 168. *quodnam eius sit officium, ibid. quis eius finis, ibid. quot eius partes* 170. *an hoc tempore sit introducenda* 169. & 26
Discipuli Christi quinam sint 247
Dissensiones in doctrina de religione, an sint notæ falsæ Ecclesiæ 149
Doctrinæ omnes ad scripturam Propheticam & Apostolicam, tanquam ad Lydium lapidem examinandæ 17

E.

ECclesiarum quot sint genera 149. *Militans quæ, ibid. Apostolica quæ* 85

Ecclesiarum reformatio quomodo fieri debeat 154.
earum pax & vnitas quomodo conseruetur 434
Electi cur seduci non possint 67. *quomodo peccent* 444. *quomodo ad peccandum adducantur*, ib. *quomodo dicantur liberi facti* 147. *an Spiritum sanctum amittant* 449. *an seduci possint* 453 *an reprobi fieri possint* 466
in Electis duo homines, interior & exterior 442. & 445. *qualis lucta carnis & spiritus* 445. *qualia peccatorum eorum effecta* 447
in Electos an mors & æterna damnatio cadat 447
Electorum an certus sit numerus 465. & 470. *eorum peccata quomodo puniantur* 447. *qualis eorum sit pœnitentia*, ibid. *qualis post peccatum fides* 148
Electio gratuita, caussa vocationis 443
Essentia diuina an sit partibilis 363. *an à tribus personis separanda* 12
Euangelium respuentes, an à vera Ecclesia recedant 21
Excommunicandi quinam sint 165. & 174. *& cur*, ibidem: & 248. *qui casus excommunicationis in Scripturis extent* 175
Excommunicati propter hæresin, an ad conciones & preces sint admittendi 423
Excommunicatorum liberi, an & quatenus sint baptizandi 421

F.

Fides vnde sit 112. *an sit essentia Dei, vel aliquid de essentia Dei* 362. *Fides iustificans an sit immediatè ex Deo: historica autem, ex auditu* 364. *quo-*

quomodo dicatur ὑπόστασις 363. an fuerit ante verbũ 367. an semel tantùm electis detur 442. & 449. & an eam sentiant necne 442. an ab iis amitti possit, ibid. quæ eius sint caussæ 365
Fides nostra non humanis rationibus, sed solo verbo Dei niti debet, etiamsi cum illo pugnent omnes humanæ rationes 112. *donum Dei est* 443. *inexpugnabilis est* 448

G.

GEneratio omnis, an fiat cum alterius corruptione 115
Gualteri obitus 218

H.

HÆreses gangrænæ similes 25
Hæretici negantes principia, ad disputationem non admittendi, & cur 82
Homo ante & post sui conuersionem qualis sit 339

I.

IDiotæ, neglectâ S. literarum lectione, auditione & studio, de spiritibus an ex Deo sint, necne, iudicare non possunt 96
Impii an bona cœlestia in Sacramentis oblata percipiant, sed non salutariter 320. & 327
Ioannes à Lasco cum Philip. Melanchthone Wtebergæ, sine fractione panis, Cœnam sumsit 233
Iudas an interfuerit primæ Cœnæ Dominicæ 183. & 327
Iustificari in doctrina iustificationis, quid significet 351
cur solâ fide iustificemur 350
Iustificatio Euangelica quæ 367
Iustitia inhærente an iustificari possimus 347
Iustitia, qua iusti esse possumus, quotuplex 347. & *quænam vtraq; sit* 348. & 349

Iustitia Christi, quibus partibus constet 343
Iustitia inhærens quibus partib. constet 349. quàm utilis sit 352. cur eâ non iustificemur, ib. vtriusq; obedientia quæ princeps caussa 349. quo sensu per vtramque dicamur iustificari 350

L.

LEgis impletio à Christo præstita, an nobis imputetur 344
Lex quomodo à sanctis impleatur 368
Liberum agens quis dici possit 159
Lutherus in doctrina de prædestinatione & libero arbitrio, sicut & de iustificatione, omnium excellentissimus 345

M.

MArcionis deliriũ de humana Christi natura 81
Maria, an credendo facta fuerit grauida 397. & quatenus hoc concedi possit ibid.
Masculi, cur in genitali membro circumcisi 263
Matrimonium inter fidelem maritum, & mulierem Papistam, cum pacto relinquendi suam, & sequendi religionem mariti, possitne legitimè fieri 422
Et contra, an mulier fidelis possit nubere infideli, sub pacto, quod possit retinere Christianam religionem, ibid. Item, an inter fidelem & infidelem, sine tali pacto, matrimonium fieri possit 423
Minister verbi, si doctrinam de fractione panis Ecclesiæ persuadere non possit, an possit suam operam, saluâ conscientiâ, ei denegare 228
Ministri qui eligendi 197
Ministerii cura an ad Principes pertineat 167. quot eius

eius sint partes 168. an sine disciplina purum custodiri possit 169

N.

NEcessarium quid sit 472

Nomina noua, noua phrases, & noua locutiones, noua dogmata pariunt 346

Nouitas omnis, quàm perniciosa 432

O.

OBedientiæ Christi quot partes 348, & 355

Omnipotentia Dei, an in omnibus rebus statuenda 408

Opes terrenas cur Deus interdum nobis eripiat 398

P.

PAnis Cœnæ Dominicæ est corpus Christi verum, naturale, essentiale, an sit vna propositio, vel duæ: item, an vera, vel falsa 275. & seqq. & cur illa locutione sit abstinendum 335. an liceat eas in vnam contrahere, & propriam cum figurata confundere 277. & cur Christus in hac propositione, Hoc est corpus meum, prædicato corporis adiecerit descriptionem, quod pro vobis traditur 280

Panis fractio in Cœna Dominica an omitti possit: an verò postliminio reuocanda 227. & cur, ibid. & quomodo reuocari possit 228. vsus eius quotuplex 230

Peccatum sine viri semine an propagetur 263. personarum duplex distinctio 115

Petri abnegatio 442. 448

Petrus Martyr in Anglia, sine fractione panis communicauit 233. & qua condutione id factum sit, ibid.

Præsens quomodo aliquid alicui dicatur 328

Presbyterium quid sit 172. *quis in eo verba facere debeat* 174
Presbyteri qui 171. *quot eorum genera* 172. *quodnam ipsorum sit officium* 170. & 173. & *quàm necessarium sit hoc officium* 172
Promissiones de æterna salute, ad quosnam re ipsa pertineant 467. *an omnibus sint prædicandæ* 476
Prophetæ falsi cum veris semper mixti 150. *sed tandem fiunt manifesti* 151
Pugna inter carnem & spiritum, nota Christianorum 149

R.

RAtio humana, an in negotio Religionis, locum habeat 407
Recessus Francofurtensis verba de Cœna 358
Redemtionis vis, an in passione tantùm consistat 380
Regnum Christi quo pacto instauretur, conseruetur, propagetur 167
Regum & Principum quodnam sit officium 426. & 439
Religionis forma, eiusq; moderatio vnde petenda 188
Reprobi quomodo peccent, & ad peccatum inducantur 446. *eorum scelera, quomodo puniantur* 447. *eorum pœnitentia qualis* 447. *eorum fides qualis* 448. *an Spiritum S. amittant* 449. *an eorum certus sit numerus* 465. *an necessariò damnentur* 446

S.

SAgæ & maleficæ an sint cremandæ & cur 198. & 200. *non temerè de huiuscemodi hominibus quicquam esse statuendum* 202
Salutis nostræ quis sit ordo 442
Sancti quomodo implere mandata Dei dicantur 368
Satanæ ingenium in impediendo cursu Euangelii 15. & quo-

quomodo eius conatibus sit resistendum, ibid. & seqq.
Schwenckfeldii errores de fide: de humana Christi natura: & de Cœna: & quomodo illi refutari possint. 362. & seq.
Scriptura canonica, vnica & certissima regula, quam in iis quæ ad salutem pertinent, sequi debemus 22
Scripturæ S. an sint obscuræ 98. *an perfecta earum cognitio à quopiam haberi possit* 97
Sectæ, vnde in Ecclesia 32
Spiritus, eorumq; doctrinæ, quot modis probari possint 66
Spiritus S. quem ordinem in afflandis hominibus seruet 67. *an eius afflatus ad discernendos spiritus necessarius* 66. *quid præter hunc afflatum requiratur* 77
Spurii an & quatenus sint baptizandi 192
Stancari error de Trinitate & persona Mediatoris 1. *Orthodoxos Arianismi & hæreseos accusat* 2
Symbolum Apostolicum cur ita dictum 83. *breuis eius explicatio* 66. *& seqq.*

T.

THomas Aquinas an in asserendo Trinitatis mysterio, tantùm secutus fuerit Ecclesiæ Romanæ consensum, necne 102
Traditiones humanæ resecandæ 16. *Ecclesiis quàm perniciosæ* 32
Trinitatis mysterium, an sine Scripturis, humanis rationibus confirmari possit 108. *quomodo ex Scripturis probetur* 4. *præcipua eius capita* 44
Tribunal Dei quotuplex 367
Turca an sit Antichristus ille, de quo 2. Thess. 2. 215

V.

VAlentini error de rerum principiis & de assumtione humanæ naturæ Christi 81

Waldensium doctrina de Cœna, consentanea cum S. literis 154
Verbum Dei, cum spiritu Dei nobis donato, coniunctum, certa regula probandi spiritus 93
Vestes superstitionem Papisticam redolentes, an Episcopis sint obtrudendæ 426. *& cur non, ibid. & seqq. quorsum spectet consilium istud de talibus vestibus in Angliam introducendis* 430
Vestis pulcerrima quanam sit 454
Vincula quotnam sint, quibus colligamur Christo & Ecclesiæ, & quæ illa 466. *cur interna dicantur* 473. *cur inuisibilia, ibid. cur indissolubilia, ibid.*

Z.

Zanchii doctrina de Cœna 316

FINIS INDICIS.